Caietele CNSAS

Anul XI, nr. 1 (21)/2018

Caietele CNSAS

Revistă semestrială editată de
Consiliul Naţional
pentru
Studierea Arhivelor Securităţii

Anul XI, nr. 1 (21)/2018

CENTENAR

Editura CNSAS
Bucureşti
2020

Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii

Bucureşti, str. Matei Basarab, nr. 55-57, sector 3

www.cnsas.ro

Caietele CNSAS, anul XI, nr. 1 (21)/2018

ISSN: 1844-6590

Coperta: **Cătălin Mândrilă**
Machetare computerizată: **Liviu Ţăranu**

Editura Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
e-mail: editura@cnsas.ro

CUPRINS

I. Studii

II. Recenzii. Note de lectură

SUMMARY

I. Research

Ladislau CSENDES

„Să redăm cuvântului conținutul moral, forța națională și credibilitatea". Pastorala (arhi)episcopului Áron Márton la semicentenarul României Mari[1]

„Let's Give Back Word its Moral Content, its National Force and Reliability"
Pastoral of Bishop Áron Márton at the Semicentennial of Greater Romania

The (arch)bishop of Transilvania calls for bringing the political promises into daily social practice and requires perseverance in coping with the difficulties posed by the divergent and complementary interpretations of some sensitive situations regarding our joint history. Áron Márton referred, on the 1st of December 1968, to those who lived in his eparchy, revealing in a prophetic way the distance between *what it is* and *what it should be*. His adhortation "let's give back the word its moral content, its national force and reliability" calls for unity and reconciliation, focusing on concepts such as identity, freedom and responsibilities, but, above all else, love, which was for him a spiritual mission.

Etichete: 1968, Áron Márton, Biserica Catolică, Republica Socialistă România, minoritatea maghiară
Keywords: 1968, Áron Márton, Catholic Church, Socialist Republic of Romania, Hungarian minority.

Un text cu adevărat clasic „nu termină niciodată de spus tot ceea ce are de spus", ci, opunând rezistență puterii prezentului, însoțește ca un

[1] În 1949, Áron Márton a fost numit arhiepiscop *ad personam* de papa Pius al XII-lea. În consecință, Sfântul Scaun l-a tratat ca pe cel mai înalt reprezentant al său în România. Statul comunist, însă, nu i-a recunoscut oficial niciodată acest titlu. Regimul a încercat să-l impună ca reprezentant principal în relațiile cu Vaticanul pe Francisc Augustin, cu toate că acesta avea doar gradul de „ordinarius substitutus" (locțiitor al episcopului). Informator al Securității, recrutat în 20 decembrie 1960, cu numele de cod „Matei Popescu", Francisc Augustin a fost „marșrutizat" la Conciliul Vatican II în anul în care a devenit și deputat al Marii Adunări Naționale (1965). Evaluându-i activitatea, maiorul Constantin Iancu a consemnat următoarele: „Matei Popescu, la indicațiile noastre, a continuat să conducă și să orienteze activitatea cultică romano-catolică din dieceza București-Iași" (vezi A.C.N.S.A.S., fond Rețea, dosar nr. 311941, f. 5, Wiliam Totok *Securitatea și Vaticanul* https://www.europalibera.org.).

„zgomot de fundal” al eternității faptele și evenimentele cotidiene – considera Italo Calvino[2].

Pastorala pe care (arhi)episcopul romano-catolic al Ardealului a adresat-o credincioșilor săi cu ocazia aniversării semicentenarului Marii Uniri de la 1 decembrie 1918 ilustrează cu elocvenţă constatările strânse într-o inspirată metaforă de către apreciatul scriitor. Aparent, avem în faţă doar un mesaj simplu de pace și solidaritate, dar, sub creuzetul narativ sobru, solemn și lapidar, această parrhēsia[3] oferă puncte de plecare solide și constructive pentru dialogurile noastre (inter)culturale contemporane[4].

Graţie proiectului COURAGE[5] lansat de Uniunea Europeană în vederea cartografierii și recuperării unor documente care atestă rezistenţa prin cultură în fostele ţări est-europene, o listă din ce în ce mai cuprinzătoare a lucrărilor episcopului este pusă la dispoziţia celor interesaţi. Datorăm, în mare parte, prelatului papal dr. József Marton, profesor emerit al Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj, și istoricului dr. Csongor Jánosi valorizarea scrierilor lui Áron Márton, care, prin munca lor, devin accesibile și pe internet pentru un cerc din ce în ce mai larg de utilizatori. De asemenea, este remarcabil efortul cercetătorilor Muzeului

---

[2] Comentând citatul, Virgil Nemoianu afirmă că acea selecţie a textelor cu caracter canonic la care se referă Calvino își datorează consensul comunitar obţinut unor „concreţiuni hermeneutice” (vezi *Postmodernismul și identitățile culturale, conflicte și coexistență*, traducere din limba engleză de Laura Carmen Cuțitaru, București, Editura Spandugino, 2018).

[3] Vezi Cristian Zagan, *Foucault and parrhesia: the relationship between philosophy and politics*, în „Journal of Romanian Literary Studies”, Issue No. 7/2015, pp. 478-483.

[4] Printre documentele inedite publicate deja se află și o variantă a pastoralei la care mă refer în această prezentare (vezi *Moştenirea lui Áron Márton* l. maghiară, coordonator dr. József Marton, vol. XII, Miercurea Ciuc, Editura Pro-Print, 2015, pp. 167-169.). Am găsit același text în limba română, consultând dosarele de urmărire informativă complexă a obiectivului „Mureş” (vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 20951, vol. 7, ff. 157 *et passim*). Căpitanii de securitate Cheresteș M. și Putnoki L. au realizat o „traducere rapidă” pentru uzul intern al Securității, în aceeași manieră în care au procedat și cu alte câteva sute de convorbiri înregistrate și transcrise (vezi *ibidem*). Încercând să înțeleg mesajul, am comparat versiunile, am clarificat anumite aspecte și am operat câteva retușuri.

[5] **C**ultural **O**pposition – **U**nderstanding the Cultu**R**al Herit**AGE** of Dissent in the Former Socialist Countries.

Áron Márton din Sândominic, care contribuie la conservarea şi punerea în circulaţie a valoroasei sale moşteniri spirituale.

Mediator încercat de furtunile istoriei, (arhi)episcopul Áron nu dă lecţii, nu „face istorie" şi nu „produce adevăruri"[6], deşi, în înfruntarea sa continuă cu perfidia maladivă a regimurilor bazate pe delaţiuni, făcea (cu sau fără voia lui) câte ceva din toate aceste lucruri. Pentru a înţelege interacţiunea zilnică dintre stat şi biserică în anii '60, o scurtă vizită imaginară ar putea fi edificatoare[7].

Concomitent cu anunţul de „graţiere" a monseniorului, făcut chiar de viceprim-ministrul Emil Bodnăraş, echipa coordonată de colonelul Dumitru Borşan[8], director interimar al Direcţiei I şi şeful în devenire al Serviciului Dezinformare din cadrul Securităţii[9], se căznea să-l discrediteze pe Áron Márton în faţa propriei sale comunităţi[10], (ab)uzând de resurse umane şi materiale, practic, nelimitate. Oficial, înaltul ierarh era pus în libertate – după un deceniu de restricţii domiciliare –, iar,

---

[6] Michel Foucault opina în legătură cu raportul dintre discurs şi adevăr că orice text care conţine elemente de veracitate decide şi vehiculează *per se* efecte de putere (vezi Maria Toumboukou, *Truth telling in Foucault and Arendt: Parrhesia, the pariah and academics in dark times*, în „Journal of Education Policy", 27:6, pp. 849-865, Routledge, London, 2012).

[7] Stefano Bottoni, *Transilvania roșie: comunismul românesc și problema națională, 1944-1965*, Cluj-Napoca, Editura Kriterion, 2010.

[8] Din 1967 colonelul Borşan a lucrat în calitate de comandant al Direcţiei I, după ce a fost transferat de la Direcţia Generală de Informaţii Externe la Direcţia Generală de Informaţii Interne a Consiliului Securităţii Statului, vezi ordinul de mutare semnat de Ion Stănescu pe http://www.cnsas.ro/documente/acte_normative, pdf). El a fost avansat la gradul de general-maior în anul 1973. O parte a activităţii sale operative este deja cunoscută, fiind semnatarul unor note-raport cu privire la supravegherea legăturilor dintre Paul Goma, Dumitru Ţepeneag şi Virgil Tănase; Borșan este cel care a propus „să se acţioneze în direcţia destrămării grupului de tineri pe care Paul Goma este pe cale de a-l constitui" şi tot el a solicitat „exploatarea mijloacelor de tehnică operativă (T.O.) instalate la domiciliul acestuia" (ianuarie 1974).

[9] Serviciul „D" constituit în cadrul Departamentului Securităţii Statului avea rolul de a lansa informaţii false, pentru a demoraliza ţinta şi pentru a discredita autoritatea oponentului. Pentru o viziune de ansamblu, vezi Florian Banu, Liviu Ţăranu, *Securitatea in Romania (1948-1989) – an evaluation*, în „Terror& Elhárítás", VI/2017, Budapesta, pp. 42-68.

[10] Nu încape dubiu că Securitatea se referea, pe lângă anturajul lui Áron Márton de la Alba Iulia, la întreaga comunitate maghiară.

neoficial, poliția politică elabora și punea în practică planuri strict secrete „pentru a crea o atmosferă insuportabilă”[11] în jurul său și pentru a realiza combinații operative în vederea „compromiterii sale față de Vatican”[12].

Securiștii nu au omis să verifice nici felul în care pastorala a fost receptată de către credincioși. În data de 2 decembrie 1968, sursa „Balogh Ștefan” s-a întâlnit în casa conspirativă „Topitorul” din Cluj cu maiorul Nagy V. pentru a raporta despre discuțiile avute cu doi „suspecți”: capelanul catolic László Veress și bibliotecarul protopopiatului catolic clujean Ernő Teleki[13]. Amândoi s-au exprimat în sensul că „nici România burgheză, nici cea socialistă nu au îndeplinit hotărârile de la Alba Iulia referitoare la egalitatea în drepturi”, remarcând faptul că episcopul de Alba Iulia „speră în luarea unor măsuri în acest sens”[14]. Veress s-a limitat să spună că textul este foarte bine conceput; Teleki, însă, a mers mai departe, afirmând că circulara este sinceră și n-o să fie pe placul autorităților.

În ciuda unor ultragieri nemeritate și în pofida unor răstălmăciri răuvoitoare ale cuvintelor sale, influența personalității integratoare a lui Áron Márton nu a putut fi oprită de niciunul dintre defunctele regimuri dictatoriale. Cuvintele și gesturile sale caritabile produceau atât consecințe spirituale, cât și efecte materiale palpabile[15], pentru că nici comportamentul său, nici orizontul lui discursiv nu s-au limitat la o abordare intelectuală față de „dorințele și idealurile diferite de ale sale”, ci s-au bazat pe o deschidere filantropică ce transcende palierul interacțiunilor de curtoazie[16].

Să reamintim în această ordine de idei că Áron Márton a refuzat onoarea de a fi creat cardinal, rugându-l, totodată, pe monseniorul Giovanni Cheli (cel care i-a prezentat oferta papală) să sugereze

---

[11] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 261991, vol. 1, f. 50.
[12] A.C.N.S.A.S., Microfilm F.I. Alba – 13283, vol. 6, f. 64.
[13] Daniella Ludvig, *Odisee transilvană*, Cluj Napoca, Editura Korunk Komp-Press, 2018 (l. maghiară).
[14] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 263675, vol. 2, f. 1.
[15] Dragostea este, în sensul pastoralei, o dimensiune spirituală a realității (Despre acest subiect, vezi Enciclica *Deus caritas est* al papei Benedict al XVI-lea, *despre iubirea creștină*, în Camil Ungureanu (coordonator), *Religia în democrație – o dilemă a modernității*, Iași, Editura Polirom, 2011, pp. 220-232).
[16] Dincolo de respectul față de „cei cu care trăia laolaltă”, exercițiul său de filocalie îi privea pe toți cei cu care se simțea „frate întru Creație” (vezi pastorala sa de rămas bun din 1980, publicată în volumul *Neclintit*, Sândominic, 2018, p. 112).

suveranului pontif ideea de a-i face această cinste episcopului Iuliu Hossu[17], care comemora, la data de 1 decembrie 1968, împlinirea a 20 de ani de la scoaterea Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, în afara legii[18].

Morbul lipsei acute şi cronice de probitate umană şi graba de a găsi pseudo-soluţii nu măcinau doar România anului 1968, ci şi întreaga lume. (O fi altfel în zilele noastre?). De aceea, venerabilul exarh invoca în cuvântul său remediul tămăduitor:

Într-o lume dezbinată de războaie, nedreptăți și încălcări ale drepturilor, divergenţele sunt semnificative iar pacea este amenințată de mari pericole. Să pacificăm pământul nostru și să ne împăcăm între noi [...] *să iertăm insultele reale sau închipuite, să înnodăm mai strâns firele dragostei și aprecierii reciproce pentru a ne apropia.*

Dacă aruncăm o privire fugitivă asupra principalelor evoluţii internaţionale care au avut loc în acel an „mirabilis” (ori, mai degrabă, „horribilis”?) care era 1968, detectăm multe situaţii conflictuale şi stări de confuzie. Tabloul dezolant al evenimentelor internaţionale lămureşte insistenţa chemării sacerdotale: *să facem pace*!

Convulsiile Războiului Rece atingeau temperaturi de fierbere în Vietnam, unde ofensiva de Anul Nou (Tet) a cauzat moartea a mii de soldaţi, au fost distruse valori culturale inestimabile în timpul luptelor pentru ocuparea vechii capitale (Hue) şi au fost masacraţi mii de civili neînarmaţi.

---

[17] Cel care a recomandat Curiei papale să-i creeze cardinali pe cei doi ierarhi a fost episcopul clandestin al Bucureştilor, Iosif Schubert. Ajuns la Roma (în februarie 1968), el a depus mărturie despre comportamentul lui Iuliu Hossu şi al lui Áron Márton faţă de regimul comunist. Schubert a vorbit papei și despre fidelitatea celor doi lideri faţă de biserica lor și a descris abnegaţia cu care aceştia își slujeau comunităţile în vremurile de restrişte stalinistă.

[18] Prin Decretul nr. 358/1948 regimul a interzis orice manifestare religioasă a uniaţilor. Nu s-a glosat, poate, prea mult pe marginea gestului fratern al lui Áron Márton, pentru că despre Iuliu Hossu, cel care a citit *Declarația* de la Alba Iulia și a înmânat regelui Ferdinand *Rezoluția* românilor ardeleni, nu se vorbea prea mult cu ocazia sărbătoririi acelei Uniri la care acesta participase, jucând chiar un rol important.

Este limpede că aluzia (arhi)episcopului la încălcarea unor drepturi fundamentale nu viza doar comunitățile minoritare din țară. Să nu uităm că, în data de 4 aprilie 1968, pastorul baptist Martin Luther King, charismaticul lider al luptei duse împotriva discriminării și segregării rasiale din Statele Unite, a fost împușcat pe o stradă din orașul Memphis (statul Tennessee), iar, ulterior, majoritatea rudelor lui au căzut victime altor atentate sângeroase.

Haosul a cuprins universitățile europene și americane. Profesori celebri, ca Theodor W. Adorno și Jürgen Habermas, au fost implicați în evenimentele anarhiste care au avut loc la Universitatea Goethe din Frankfurt am Main (care a luat, pentru scurt timp, numele lui Karl Marx). În marile universități americane studenții își amenințau profesorii cu arme de foc[19].

La Paris, în luna mai, după prelungite greve muncitorești și demonstrații studențești, regimul autoritar girat de generalul Charles de Gaulle a intrat în colaps. Într-un interviu, Laurent Jenny (unul dintre numeroșii participanți la evenimente) declara că „Mai ’68 este ultima mare baliză istorică a secolului, [...] o cristalizare de simboluri care aduna piese până atunci disparate ale imaginarului secolului al XIX-lea”. Ceea ce a trăit el ca student al Universității Paris-Nanterre căpăta, în viziunea sa de mai târziu, semnificația unei crize de adaptare. Profesorul Jenny spunea că în 1968 a avut loc „un soi de mutație culturală”, care a dus la eliberarea moravurilor și la limitarea rolului social jucat de intelectuali[20].

În Estul Europei, după invadarea Cehoslovaciei (august 1968) a apărut *Doctrina Brejnev* – o compilație de „principii”, redactată în încercarea de a „justifica” aplicarea forței militare împotriva civililor. Aceasta scotea la iveală o limitare a suveranității țărilor care au aderat la Tratatul de la Varșovia și au rămas în această structură militară (nu neapărat de bună voie)[21]. Cu toate că acel cult pe care Áron Márton îl slujea era, la ora aceea, doar unul tolerat, (arhi)episcopul catolic al

---

[19] Allan Bloom consideră că cele întâmplate în anii ‘60 au avut ca urmare „o trădare a spiritului universitar american” (vezi Allen Bloom, *Criza spiritului american*, ediție revizuită, București, Editura Humanitas, 2017, pp. 271 *et passim*). Căutând analogii istorice, autorul a comparat evenimentele dramatice pe care le-a trăit ca profesor cu ceea ce s-a întâmplat în universitățile germane în anii ’30 ai secolului trecut.

[20] Ioana Bot, *1968, început și sfârșit*, în revista „Dilema”, nr. 223, din 27 mai 2008.

[21] Vezi Vladimir Tismăneanu (editor), *Promises of 1968, Crisis, illusion and utopia*, CEU PRESS, Budapesta, 2011.

Ardealului a semnat, alături de liderii celor 14 culte recunoscute de către autoritățile Republicii Socialiste România (R.S.R.), *Memorandumul* de susținere a politicii românești, care condamna intervenția militară împotriva Cehoslovaciei și reprimarea „Primăverii de la Praga”, dezavuând limitările suveranității „țărilor socialiste” sub pretextul unor (pre)judecăți referitoare la opera de construire a unei societăți perfecte.

*

Să redăm cuvântului conținutul moral, forța națională și credibilitatea. Scriitorul Áron Tamási a rostit această memorabilă propoziție la deschiderea Reuniunii de la Târgu Mureș[22], referindu-se la nevoia de unitate a maghiarilor din România și schițând cadrul unui program transideologic de acțiune. Cuvintele lui Tamási chemau la cultivarea unei identități și a unei conștiințe naționale minoritare, atunci când cultura minoritară trecea printr-un moment de cumpănă în întreaga Europă, deoarece națiunile alunecau pe panta periculoasă a extremismelor și intoleranței. Apelul viza, în primul rând, depășirea unor conflicte iscate între concepții divergente cu privire la soluționarea problemelor sociale și la modalitățile de bună guvernare, dar teza lui Tamási contura și o paradigmă comprehensivă a comunicării[23].

---

[22] La inițiativa scriitorului Áron Tamási (1897-1966), în octombrie 1937 a avut loc, la Târgu Mureș, o întâlnire a tineretului maghiar din Regatul României. Deși s-a aflat printre inițiatori, profesorul Edgar Balogh (1906-1996) nu a participat la lucrări. Au fost prezenți, în schimb, tineri din cele mai variate medii sociale. Printe alții, muncitorul Gyárfás Kurkó – viitorul președinte al Uniunii Populare Maghiare (U.P.M.), contele Ádám Teleki, istoricul László Bányai, viitorul rector al Universității Bolyai din Cluj și membru corespondent al Academiei Române, poetul József Méliusz, ulterior și el membru corespondent al Academiei Române, ziaristul și scriitorul Sándor Kacsó, politicianul social-democrat István Lakatos și Béla Józsa, viitorul lider al Partidului Păcii (pentru detalii, vezi Nándor Bárdi, *Interpretările Reuniunii de la Târgu Mureș – 1937. octombrie 2-4*, editată de Institutul László Teleki, Târgu Mureș, 2005, l. maghiară).

[23] Cu toate că cele trei concepte par să schițeze un cadru ideal de desfășurare a proceselor de comunicare, este greu de imaginat că ar fi posibilă obținerea unui consens minim, în absența respectării unor valori și norme morale (1) nu cred că poate fi conceput un dialog între persoane care nu respectă demnitatea națională (2) iar interlocutorii care nu prezintă măcar o minimă încredere se induc reciproc în eroare (3). Așadar, propoziția lui Tamási, reluată de Áron Márton, pare și un fel de postulat care vizează optimizarea condițiilor în care comunicarea poate avea loc.

Din această perspectivă, toţi comunicatorii ar trebui să prezinte garanţia probităţii lor umane, emiţând numai mesaje conforme cu realitatea (sau măcar să evite inducerea voită în eroare). Ceea ce Áron Tamási numea „forţa naţională" a cuvântului pare să depindă de un comportament individual şi colectiv manifestat prin statornicia devotamentului faţă de o comunitate[24].

În acelaşi an cu Reuniunea de la Târgu Mureș a început în sânul comunităţii maghiare (dincoace şi dincolo de graniţe) şi o altă dezbatere publică pe aceleaşi teme. După ce episcopul reformat Sándor Makkai s-a referit, cu accente defetiste, la condiţia de minoritar în genere şi la situaţia maghiarilor transilvăneni în speţă, personalităţi ca poetul Sándor Reményik, politicianul şi artistul Miklós Bánffy, teologul şi filozoful Sándor Tavaszi au polemizat cu el în privinţa posibilităţilor de supravieţuire comunitară şi au exprimat opinii cu privire la căile de urmat[25].

*

În anul 1968, cu ocazia celebrării semicentenarului adoptării Rezoluţiei de la Alba Iulia, monseniorul Áron Márton a proiectat la nivel interetnic îndemnul lui Tamási de a fraterniza pe baze morale şi umaniste, făcând să reverbereze un apel la împăcare şi conlucrare în toate bisericile catolice ardelene.

Între aceste momente de rostire singulară[26] s-a instaurat şi s-a consolidat în România un sistem politic militant ateist, care trata Biserica de parcă aceasta ar fi fost doar un „cuib al reacţiunii" ce trebuia redus la tăcere şi vedea în credinţă un obstacol de înlăturat din calea edificării noii societăţi.

---

[24] Despre evoluția conceptelor de patriotism și naționalism, vezi Reinhart Koselleck, *Conceptele și istoriile lor*, București, Editura ART, 2009, traducerea Gabriel Horațiu Decuble (în special, pp. 203-209).

[25] În anii '80, un grup al intelectualilor clujeni (Limes) a reluat problematica. Sociologul Gusztáv Molnár, filoloaga Éva Gyimesi, istoricul Károly Vekov și alții au formulat, în cadrul unor discuţii aprinse, puncte de vedere la limita „legalităţii socialiste", cu privire la viața culturală și economică a minoritarilor maghiari din R.S.R. Scrierile lor au fost, până la urmă, confiscate de către lucrătorii Securităţii.Vezi dosarul de urmărire informativă „Sociologii", deschis pe numele lui Sándor Balázs, în A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161638.

[26] Vezi Laurent Jenny, *Rostirea singulară,* traducere și postfață de Ioana Bot, prefață de Jean Starobinski, Editura Univers, Colecția Studii, 2000.

Ghid(on)at după o scară stalinistă a valorilor care propensa lupta de clasă şi „ascuțirea” acesteia mai presus decât oricare altă valoare morală şi orice drept individual sau colectiv, Vasile Luca a declarat război ideii de unitate pe baze etnice a maghiarilor din România, catalogând-o drept „neprincipială”. Deşi el şi-a românizat numele, atunci când s-a adresat grupului etno-cultural din care făcea parte, de fapt, a subminat pacea şi solidaritatea conaţionalilor săi maghiari, pe care era chemat să-i reprezinte la cel mai înalt nivel în statul român. Din păcate şi astăzi resimţim efectele acelui moment de „întuneric la amiază”.

Articolul apărut în ziarul clujean *Világosság (Lumina)*[27], sub semnătura lui Luca, a contribuit substanţial la acea divizare ideologică în „tovarăşi” şi „reacţionari”, care a infestat cu virusul „urei de clasă” conviețuirea comunitară firească. Nimeni nu știe când vom reuși să îndreptăm ceea ce s-a deteriorat atunci în plan uman și nici cât vom mai lăsa comunismul să persiste, trăindu-şi viaţa de după moarte printre noi[28].

Unii (declaraţi chiaburi sau exploatatori) au fost deportaţi şi deposedaţi de averi[29], alţii au fost încarceraţi din cauza „atitudinii lor reacţionare” (de multe ori pe baza unor mărturii mincinoase). Tot atunci (şi nu întâmplător) au fost „epuraţi” din şcoli şi universităţi cei mai pregătiți profesori maghiari[30]. Şi cine trebuia să definească noţiunile de „ostilitate” şi „exploatator”, cine era chemat să creioneze imaginea „duşmanului”? Nomenclaturiştii care tronau în comisiile de epurare,

---

[27] În 1947, adică la 10 ani după Declaraţia de la Târgu Mureş.

[28] Vezi Cătălin Augustin Stoica, *România continuă. Schimbare și adaptare în comunism și postcomunism*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2018.

[29] Nicoleta Ionescu-Gură, *Munca forțată în România în regimul comunist*, București, Editura Corint, 2017.

[30] Spre exemplu, Lajos György (atacat frontal de Luca în articolul menţionat). Acesta era profesor de istorie literară al Universității Bolyai din Cluj, colaborator apropiat al lui Áron Márton. Foarte activ în perioada interbelică, el a lucrat ca redactor al unor prestigioase publicaţii ardelene de limbă maghiară ca „Erdélyi Irodalmi Szemle”, „Erdélyi Múzeum” şi „Erdélyi Tudományos Füzetek”. Un alt exemplu este József Venczel, unul dintre organizatorii Reuniunii de la Târgu Mureș, fost profesor de sociologie și statistică al Universității Bolyai din Cluj. În 1947 a fost arestat și internat mai întâi la Pitești, apoi, condamnat într-un proces politic la 12 ani de închisoare. Ar fi de menționat faptul că a împărțit aceeași celulă cu Áron Márton la Sighet (vezi A.C.N.S.A.S., fond Penal București, dosar nr. 14571).

securiştii care stabileau cadrul de legendare al mascaradelor judiciare[31] şi „cetăţenii loiali” (printre care mulţi afiliaţi U.P.M.) care considerau că a-ţi denunţa semenii era o datorie civică[32].

Cel care s-a opus efectiv învrăjbirilor şi mijloacelor josnice folosite de regim a fost episcopul Áron Márton. Deja în 1947, imediat după schisma produsă de Vasile Luca, el s-a delimitat de U.P.M., arătând că această structură politică a ajuns să nu mai reprezinte interesele maghiarilor din România. În ceea ce mă priveşte, rămân la părerea exprimată anterior[33] şi consider că retragerea comunităţii catolice din U.P.M. a produs acea implozie a acestei formaţiuni, care a transformat-o într-o organizaţie-fantomă cu mult înainte de „autodizolvarea” ordonată de Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român şi pusă în aplicare de Alexandru Moghioroş (abia în 1953).

*

Revenind la acel an „al marilor prefaceri”, care era 1968, să punctăm câteva elemente ale contextului naţional, în încercarea de a înţelege mai concret sensul citatului pe care (arhi)episcopul Áron Márton l-a extrapolat şi îmbogăţit simbolic în mesajul său.

O schimbare majoră impusă de către regimul totalitar comunist în plan intern a fost adoptarea Legii nr. 2 din 16 februarie 1968 privind reorganizarea administrativ-teritorială a R.S.R. Desfiinţarea Regiunii Autonome Maghiare prin acest act normativ a generat suspiciuni şi îngrijorări. János Fazekas[34], unul dintre secretarii Comitetului Central

---

[31] Vezi Iuliu Crăcană, *Dreptul în slujba puterii. Justiția în regimul comunist din Romania*, 1944-1958, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2015.

[32] Despre mecanismele represive ale sistemului totalitar comunist, vezi Thierry Wolton, *O istorie mondială a comunismului,* vol. I, Bucureşti, Editura Humanitas, 2018, traducere din franceză de Adina Cobuz, Wilhelm Tauwinkl, Emanoil Marcu, Vlad Russo, Mariana Piroteală, Marieva-Cătălina Ionescu, Georgeta-Anca Ionescu şi Elena Ciocoiu. Despre evoluția U.P.M., vezi Nagy Mihály Zoltán, Olti Ágoston, *Érdekképviselet vagy pártpolitika? Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez 1944–1953,* Miercurea Ciuc, Editura Pro Print, 2009 (l. maghiară).

[33] Vezi *Márton Áron – un episcop catolic pe calea crucii*, Cluj-Napoca, Editura Verbum, 2013, p. 92.

[34] Pentru un portret al lui János Fazekas, vezi http://itthon.transindex.ro/?cikk=17611, un text în l. maghiară realizat de istoricul Csaba Zoltán Novák. Pentru o prezentare mai amănunţită, vezi *Membrii C.C al P.C.R., 1945–1989* (Dicţionar), coordonator: Florica Dobre, autori: Liviu Marius Bejenaru, Oana Ionel, Clara Cosmineanu-Mareş, Nicoleta Ionescu-Gură, Monica

(C.C.) al Partidului Comunist Român (P.C.R.), a discutat cu câţiva prieteni despre situaţia creată, apoi i-a propus lui Nicolae Ceaușescu să aprobe consultări între partidul-stat și reprezentanţii selectaţi ai minorităţii maghiare, pentru a depresuriza atmosfera care se deteriora rapid, mai ales în Secuime.

În numărul din 29 iunie 1968 al cotidianului central *Előre (Înainte)* a apărut un articol despre Consfătuirea cu oamenii de știință și cultură maghiari ce avusese loc cu două zile înainte[35]. O listă a celor care urmau să fie chemaţi la consultări a fost întocmită de către Sándor Koppándi[36], la acea dată membru în Comitetul Naţionalităţilor; apoi, după avizul dat de către cabinetul lui Nicolae Ceaușescu, invitaţiile verbale au fost trimise la comitetele locale de partid. (Așadar, organizatorii le-au comunicat celor în cauză că trebuie să se prezinte de urgenţă la București, dar nu i-au pus în temă cu privire la scopul și programul discuţiilor care urmau să aibă loc. Peste o sută de intelectuali maghiari din toate colţurile ţării au fost convocaţi, fără să li se spună de ce).

Ședinţa părea de maximă importanţă, desfășurându-se la sediul C.C. al P.C.R, în sala de marmură, sub auspiciile unui prezidiu care părea la acea dată *quasi* omnipotent, reunind întregul Comitet Politic Executiv. Alături de Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R. și președinte al Consiliului de Stat al R.S.R., ședeau Ion Gheorghe Maurer, primul ministru al guvernului, şi patru secretari ai C. C. al P.C.R.: Paul Niculescu-Mizil, Leonte Răutu, Dumitru Popescu, Mihai Gere și János Fazekas.

Conform stenogramei[37], după un scurt discurs de bun venit rostit de Ceaușescu, a vorbit redactorul-șef al revistei *Korunk*, Ernő Gáll. El a cerut ca definirea naţionalităţilor, problema limbii materne, cea a

---

Grigore, Elisabeta Neagoe-Pleșa, Alina Ilinca, Liviu Pleșa; studiu introductiv: Nicoleta Ionescu-Gură (http://www.cnsas.ro/).

[35] Vezi Gábor Vincze, *Nașterea unei „organizații-fantomă" în România: Consiliul Oamenilor Muncii de Naționalitate Maghiară*, în *Minoritatea maghiară în perioada comunistă*, editori Ágoston Olti – Attila Gidó, Cluj-Napoca, Editura Kriterion, 2009, pp. 161-225, precum și lucrarea cu caracter memorialistic *Kollektív ugrás a kerítésről* (*Săritură colectivă de pe gard*) în limba maghiară de Gábor Cseke, *https://urszu2.blogspot.com/2008/12/kollektv-ugrs-kertsrl-1968-jnius-27.html*.

[36]„Cel mai odios cenzor al maghiarilor", care și-a supraapreciat puterea și influența pe care le avea – scria, despre Koppándi, doamna Hilda Hencz, în lucrarea *Bucureștiul maghiar. Pe urmele maghiarilor din București de la începuturi până în zilele noastre*, București, Editura Pro Universitaria, 2011, ediția a II-a, 2013, p. 216.

[37] Vezi A.N.R., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 108/1968 (162 file).

relaţiilor dintre naţionalităţile conlocuitoare şi „alte probleme teoretice" să fie incluse în tematica cercetărilor din cadrul unor institute de ştiinţe sociale şi a propus înfiinţarea „unui for cultural menit să coordoneze activitatea culturală a naţionalităţilor conlocuitoare". Tot el a dat și tonul criticilor formulate împotriva „anumitor organe de securitate în frunte cu Alexandru Drăghici"[38].

Am putea comenta „duşmănos" începutul patetic al discursului susţinut în faţa adunării de către redactorul-şef al revistei *Igaz Szó*, care invoca „datoria sfântă de a ne strânge într-o unitate de nezdruncinat în jurul comitetului central al partidului nostru". (Această frază poate părea discutabilă şi din punct de vedere ideologic. „De unde atâta misticism, tovarăşi?"). După aceea, Győző Hajdu s-a referit cu acurateţe la unele bizarerii ale condiției de minoritar: spre exemplu, faptul că în Regiunea Autonomă Maghiară nu a fost folosită limba maghiară în cadrul unor manifestări oficiale pentru că liderii de naţionalitate maghiară se temeau de anchetele Securităţii şi de campaniile de demascare prin presă. Conducătorii comunităţii nu voiau să fie catalogaţi drept „naţionalişti" pentru că foloseau limba lor maternă în comunicarea publică. Hajdu a arătat și faptul că, prin schimbarea denumirilor unor localități, precum și prin dispariția plăcuțelor bilingve și a numelor unor străzi, a fost jignită demnitatea naţională a maghiarilor din România[39]. Pentru a evita repetarea a ceea ce el a numit „greșeli din trecut și lipsuri încă existente", Győző Hajdu a propus elaborarea unui statut al naţionalităţilor, iar în funcţia de coordonator al comisiei de redactare a sugerat numirea profesorului universitar János Demeter, prorector al Universităţii Babeş-Bolyai.

Profesorul Demeter s-a declarat de acord cu propunerea făcută de Hajdu şi s-a angajat să facă tot ce ţinea de el ca statutul minorităţilor să răspundă nevoilor de democratizare a ţării. Istoricul şi sociologul Lajos Jordáky, cercetător în cadrul filialei clujene a institutului de istorie de pe lângă Academia Română[40] a vorbit şi el despre procesul de democratizare

[38] După el, mulți vorbitori au condamnat abuzurile, încălcările constituției și atmosfera de teroare instaurate în perioada în care Gheorghe Gheorghiu-Dej conducea partidul. Printre victimele regimului „democrat-popular" au fost nominalizați: Gyárfás Kurkó, Elemér Lakó, György Bözödi și alții.

[39] El a semnalat și numărul extrem de mic al personalităților culturale și științifice de naționalitate maghiară admise în Academia R.S.R.

[40] Lajos Jordáky (1913-1974) a jucat un rol important în reintegrarea în România a Ardealului de Nord. În data de 12 februarie 1945 a început la Cluj conferința

a R.S.R., apoi a argumentat necesitatea adoptării propunerii, afirmând, printre altele, că maghiarii din România au dreptul istoric de a se considera parte integrantă a culturii naţionale maghiare de pretutindeni. Ideea unui statut a mai fost susţinută, printre alţii, de scriitorul András Sütő și de criticul literar Zsolt Gálfalvi.

Lajos Takács, fostul ministru al naţionalităţilor şi ultimul rector al fostei Universităţi Bolyai din Cluj, a adus în discuţie un argument delicat (dar puternic): dacă Regiunea Autonomă Maghiară ar fi avut un statut, politicienii nu puteau să o reconfigureze şi să o desfiinţeze după bunul lor plac. Ion Gheorghe Maurer a mustăcit, auzind observaţia lui Takács, dar, întrebat direct, el a recunoscut public realitatea celor afirmate.

Problema folosirii limbii materne a fost pusă, practic, de fiecare vorbitor[41]. Un propagandist ca Dezső Szilágyi, redactor-şef al cotidianului *Előre*, un scriitor și dramaturg de elită ca András Sütő, un poet de excepţie precum Sándor Kányádi, nu puteau avea opinii identice, dar poziţiile lor erau, totuși, convergente. Toţi considerau că limba maghiară trebuie cultivată și apărată în R.S.R.

Tema spinoasă a încetării cursurilor învățământului profesional cu predare în limba maghiară a fost ridicată, mai întâi, tot de Győző Hajdu, dezvoltată de scriitorul și politicianul György Kovács, iar, apoi, de către academicianul, prozatorul și dramaturgul István Nagy[42]. Mai mulţi

---

politică a Frontului Naţional Democrat (F.N.D.) pentru Ardealul de Nord. În cadrul ședinței a fost ales Comitetul Executiv al F.N.D., format din Teodor Vescan – președinte, Lajos Jordáky – copreședinte, Tudor Bugnariu, Francisc Bruder, János Demeter și Miklós Goldberger – membri. În 1952 Lajos Jordáky a fost arestat împreună cu Edgár Balogh, Lajos Csőgör și János Demeter. Toţi au fost condamnaţi în cadrul unui proces-spectacol. Jordáky a fost reabilitat în 1955, apoi, din aprilie 1957, a fost anchetat din nou. După finalizarea anchetei a devenit cercetător în cadrul filialei clujene a Institutului de Istorie de pe lângă Academia Română.

[41] Lajos Takács (1908 – 1982) a pus problema apărării limbii materne și mai târziu. Spre exemplu, în cadrul Plenarei C.C. al P.C.R. din data de 18 octombrie 1975. În urma intervenţiei sale a fost mai întâi criticat de tovarășii Dezső Szilágyi și István Péterfi, iar, la final, după ce Ilie Verdeț i-a reproșat atitudinea, Takács a trebuit să-și facă „autocritica” (Vezi A.N.R., fond COMNM, dosar nr. 3/1975. ff. 23-28 și Novák Csaba Zoltán, *Pe linie moartă. Politica față de maghiari în epoca Ceaușescu*, vol. II, *1974-1989*, Miercurea Ciuc, Editura Pro Print, 2017, pp. 38 și 102).

[42] István Nagy (1904-1977) a reușit să-l și supere pe Nicolae Ceaușescu, vorbind despre procentul ridicat (la acea dată) al cetățenilor maghiari din Cluj, raportat la

vorbitori au arătat cât de straniu ar fi dacă s-ar decide desființarea unui liceu cu predare în limba maghiară tocmai la aniversarea a 400 de ani de la înființarea sa. Era vorba despre cazul Liceului Sámuel Brassai din Cluj (înființat în anul 1568). Intervenţia tânărului Géza Domokos a adus în discuţie o altă ciudăţenie: faptul că, deşi existau 6 teatre maghiare în R.S.R., la direcţia teatrelor nimeni nu cunoştea limba (sau/și cultura) maghiară, dar nici la Comitetul pentru Artă și Cultură nu erau angajaţi cetăţeni români de etnie maghiară[43].

Despre paradoxul Facultăţii de Medicină cu predare în limba maghiară de la Târgu Mureș a vorbit cunoscutul chirurg János Fazekas (care, în ciuda potrivirii de nume, nu era rudă cu secretarul C.C. al P.C.R.). Prestigiosul profesor universitar a vorbit despre activitatea ştiinţifică şi medicală din cadrul instituţiei de învăţământ superior pe care o reprezenta, despre marile probleme organizatorice și financiare cu care se confruntau şi despre aprecierea la nivel internațional de care se bucurau. (Am greși, oare, apreciind că nici în această chestiune nu s-a schimbat mare lucru în ceea ce privește abordarea politicienilor?)

Este învăluit în mister materialul realizat de profesorul Edgár Balogh, fostul vicepreședinte al U.P.M., care a sintetizat în 14 puncte principalele probleme ale vieţii culturale și spirituale care constituiau, în opinia lui, tot atâtea piedici în calea realizării unui climat necesar convieţuirii demne și echitabile. El a depus în scris propunerile sale, însă, acestea nu au fost anexate stenogramei, iar el, în intervenţia sa din cadrul consfătuirii, nu a făcut trimitere directă la niciunul dintre aspectele tratate pe larg în documentul menționat.

La încheierea lucrărilor, prin concluziile trase de mult omagiatul secretar general, unele probleme prezentate au fost respinse, altele, trecute sub tăcere. Cât despre *Statut*… numai de bine. Scenariul era pregătit. La propunerea premierului Ion Gheorghe Maurer urmau să se înfiinţeze noi organizaţii-fantomă: consiliile oamenilor muncii de naţionalitate maghiară şi germană[44]. „Curelele de transmisie" ale partidului-unic erau gata să funcționeze, iar minoritarii, remorcaţi la

---

numărul redus al cadrelor de conducere provenite din această comunitate etno-culturală.

[43] Domokos a pledat, pe lângă cele menționate, și pentru ridicarea unui monument în cinstea orientalistului Kőrösi Csoma Sándor (1784-1842), în satul natal al acestuia.

[44] Propunerea a fost făcută în cadrul ședinței plenare a C.C. al P.C.R. din 24-25 octombrie 1968.

faimosul mers al R.S.R. „către cele mai înalte culmi ale dezvoltării”, puteau fi mobilizaţi oricând. Nu era nevoie de o legislaţie clară.

Câtă speranţă au pus în acest forum al doleanţelor exprimate, dar nereceptate, acei intelectuali maghiari care s-au prezentat la discuţiile iniţiate de putere? Aş îndrăzni să afirm că cei mai mult sau mai puţin apropiaţi slujitori ai regimului au profitat de pe urma înfiinţării *Consiliului oamenilor muncii de naţionalitate maghiară*[45]. Nu-i voi nominaliza, însă, nici pe ei, nici pe cei care încercau cu onestitate să folosească în mod creativ posibilităţile de manifestare create atunci pentru cultura maghiară din România. Problema ar merita un spaţiu mai amplu şi un studiu mai extins[46].

În ceea ce îi privește pe maghiarii marginalizaţi (catolici, protestanţi și atei laolaltă), ei erau derutaţi de ascensiunea lui Nicolae Ceaușescu, cunoscându-l încă de pe vremea când acesta era unul dintre cei mai vehemenţi propagandiști ai statului poliţienesc condus de Gheorghe Gheorghiu-Dej. Ce mari expectaţiuni mai puteau ei avea faţă de „conducătorul statului”, după ce asistaseră (neputincioși) la rolul sordid de executant vigilent pe care acesta îl jucase în unificarea forţată a universităţilor clujene *Babeş* şi *Bolyai* sau în colectivizarea forţată a agriculturii? Mai degrabă aşteptau îndrumare de la Áron Márton, despre a cărui probitate umană aveau dovezi solide și al cărui devotament statornic faţă de comunitate nu putea fi contestat[47].

A fost întâlnirea un fiasco sau un succes? (Al cui?) Avem în faţă un gest politic menit să deruteze sau încă o ocazie ratată de a se ajunge la împăcare și conlucrare? Mi se pare ciudat că turnirul interogaţiilor și argumentărilor a fost întrerupt înainte de a începe, cu toate că istoricii

[45] În data de 15 noiembrie 1968 s-a desfășurat la București ședința de constituire a Consiliului Oamenilor Muncii de Naţionalitate Maghiară. István Péterfi a fost ales președinte al noii structuri, iar Lajos Takács, Károly Király, József Méliusz și Tibor Maros au fost numiţi vicepreședinţi.

[46] Aş avea un cuvânt de apreciere pentru efortul de a oferi substanţă cadrului nou creat prin lansarea emisiunii în limba maghiară de către Televiziunea Română (întreruptă, apoi, între 1984 și 1989). Aș sublinia, de asemenea, meritul de a trece prin furcile caudine ale cenzurii, în vederea publicării unor lucrări (unele chiar valoroase) la edituri precum Kriterion, Dacia (Cluj) sau Facla (Oradea), ori acela de a monta piese la secțiile maghiare ale teatrelor din țară, la Opera Maghiară din Cluj etc.

[47] Despre condiția de minoritar în diferite etape ale totalitarismului comunist din România, vezi Cosmin Budeancă și Florentin Olteanu (coord.), *Identități sociale, culturale, entice și religioase în comunism*, Iași, Editura Polirom, 2015.

români și maghiari numai împreună vor putea lămuri aceste dileme (pe lângă multe altele).

Eu mi-aş permite doar un singur comentariu. Astăzi înțelegem mai bine cauzele suspectei înverşunări cu care opinia publică internă și internaţională erau permanent intoxicate cu afirmaţia conform căreia, în jurul chestiunii minorităților naționale, totul era în bună regulă. Cunoaştem din ce în ce mai îndeaproape substratul cinic al politicii vremii și fariseismul nomenclaturii. Acestea au fost devoalate în anii '80, când „oamenilor muncii români de origine maghiară, germană etc." le-a fost confiscat până și statutul de naționalitate[48], iar restricționarea învăţământului în limba maternă a atins cote alarmante[49]. Reafirmarea periodică a marotei conform căreia „problema naţională a fost deja definitiv rezolvată" devenea din ce în ce mai tragicomică, în condiţiile ignorării solicitărilor celor vizaţi și a masivelor plecări definitive din ţară[50].

Documentele păstrate în arhiva C.N.S.A.S. arată că, începând cu anii '60, în umbra manipulărilor și propagandei, partidul-stat și-a

[48]Vezi Nándor Bárdi, *Problemele de bază și periodizarea istoriei minorității maghiare din România*, în „Studia Universitatis Cibiensis. Series Historica", vol. XIV/2017, pp. 121-133, și Raportul C.P.A.D.C.R., p. 533.

[49] S-a trecut, spre exemplu, la desființarea ultimelor licee cu limba de predare maghiară (Cluj și București), a fost sistată predarea tuturor disciplinelor în limba maghiară atât la Conservatorul „Gh. Dima", cât și la Institutul de Arte Plastice „Ion Andreescu" din Cluj-Napoca. Învățământul profesional tehnic în limba maghiară a fost, practic, lichidat.

[50] Vezi *Rezoluția Plenarei Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român din 10-11 iunie 1948* în A.N.R., fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar nr. 90/1948, și *Rezoluția Biroului Politic al C.C. al P.M.R.* în chestiunea națională, din 12 decembrie 1948. De asemenea, *Soluționarea problemei naționale în R.S.R.*, lucrare publicată sub semnătura lui N. Ceaușescu, la Editura Politică, în 1979. Din literatura de specialitate aş menţiona: Jakab Albert Zsolt, Peti Lehel (editori), *Procese și contexte social-identitare la minoritățile din România*, Institutul pentru Studierea Problemelor Minorităţilor Naţionale, Cluj-Napoca, Editura Kriterion, 2009 (în special p. 182, cu referire la comunitatea evreiască), Mioara Anton, *P.M.R. și problema nationalităților conlocuitoare. Statutul minorității germane în Stalinism (1948-1953)*, în „Studii și Materiale de Istorie Contemporană", vol. 6/2007, pp. 84-94, Viorel Achim, *Încercarea romilor din România de a obține statutul de naționalitate conlocuitoare (1948–1949)*, în „Revista Istorică", nr. 5-6, din 2010.

intensificat conlucrarea pe canale secrete[51] cu agenţii care-l scăpau de „mase largi" ale minoritarilor, contra unor sume fabuloase plătite în valută convertibilă[52]. Maghiarii, pe care nimeni nu s-a oferit să-i (răs)cumpere, nu trebuiau lăsaţi să strice afacerile care contribuiau la „omogenizarea populaţiei" şi, în paralel, îmbunătăţeau imaginea regimului în faţa comunităţii internaţionale. De aceea, solicitările lor erau, în acea conjunctură, „neavenite" (indiferent de momentul în care le prezentau) şi „exagerate" (oricât de moderate ar fi fost ele).

*

Îndreptându-ne, în final, atenţia asupra raportului oficial dintre statul totalitar comunist român şi Biserica Apostolică a Romei, constatăm că în anii '60 s-a încercat depăşirea unei faze de deteriorare constantă a acestuia. Pentru perioada cuprinsă între sfârşitul celui de Al Doilea Război Mondial şi 1968 am avea motive să admitem constatarea colonelului Gavrilă Birtaş, care nota într-un ordin strict secret al Securităţii că regimul poartă un război cu catolicii[53]. Termenul nu pare exagerat, dacă avem în vedere presiunile exercitate asupra cultului greco-catolic sau reprimarea brutală şi asimetrică a „gărzilor catolice", prin acţiunea unor trupe guvernamentale militarizate. Totul a început în anul 1946, atunci când nunţiul papal, monseniorul Andrea Cassulo[54], a fost expulzat.

---

[51] *Aranjamentul* pregătit de ofiţerii acoperiţi ai D.G.I.E. (colonelul Gheorghe Marcu şi maiorul Alexandru Stancu) a fost semnat în data de 12 februarie 1968, după ce la discuţiile prealabile s-a convenit şi asupra comisioanelor. Din partea germană au participat „avocatul" vest-german Ewald Garlepp (care a primit numele de cod „Eduard") şi dr. H.G. Hüsch (vezi A.C.N.S.A.S., fond S.I.E., dosar nr. 3.673, vol. 1, ff. 295-296, publicat în Florica Dobre, Florian Banu, Luminiţa Banu, Laura Stancu, *Acţiunea „Recuperarea" – Securitatea şi emigrarea germanilor din România (1962-1989)*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2011, pp. 110-111. Printre cei plecaţi pe această filieră s-au aflat mai multe personalităţi de excepţie. Spre exemplu, laureaţi ai premiului Nobel, ca Stefan Hell (chimie) sau Herta Müller (literatură) ş.a.

[52] Vezi Radu Ioanid (editor), *Securitatea şi vânzarea evreilor. Istoria acordurilor secrete dintre România şi Israel*, Iaşi, Editura Polirom, 2015.

[53] Vezi A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 12577, vol. 2, ff. 102-118: Ordinul nr. 13/144600 din 23 noiembrie 1949. Constatarea lui Birtaş se află la fila 106.

[54] Andrea Cassulo a servit ca nunţiu papal în România între 1936-1947. El a fost unul dintre cei trei înalţi ierarhi care l-au consacrat pe Aron Márton în cadrul unei ceremonii care a avut loc la Cluj, în 12 februarie 1939. I-au stat alături episcopii István Fiedler şi Augustin Pacha. Ca şi Aron Márton, monseniorul Cassulo a intervenit la autorităţi pentru a salva cetăţeni de etnie evreiască şi a fost

Doi ani mai târziu, prin Decretul nr. 151 din 17 iulie 1948, partea română a denunțat unilateral Concordatul cu Sfântul Scaun. În vara aceluiași an fatidic au fost declanșate naționalizarea școlilor confesionale, confiscarea aproape integrală a bunurilor bisericești (clădiri, terenuri etc.), etatizarea instituțiilor sanitare și a celor de asistență socială administrate de congregațiile catolice interzise în 1949[55].

O altă confruntare între stat și comunitatea catolică a vizat temele eparhiilor și a jurisdicției. Cu toate că, la Iași, Timișoara, Satu Mare și Oradea, au fost desființate scaunele episcopale, papa a continuat să numească locțiitori de episcop („ordinarius substitutus") pentru aceste eparhii[56], dar regimul a acceptat (tacit) abia după 20 de ani aceste numiri. Normalizarea reală a situației a avut loc abia după 1989.

Să mai amintim că, în toamna anului 1948, a fost alcătuit și remis către oficialii Ministerului Cultelor un proiect de *Statut de organizare și funcționare a cultului catolic în România.* La acest act lucrau împreună Áron Márton, Anton Durcovici, episcopul romano-catolic de Iași, și Iuliu Hossu, episcopul greco-catolic de Cluj-Gherla. Cei trei ierarhi voiau ca regimul să-l recunoască pe Papa de la Roma șef al Bisericii Catolice și cereau menținerea dreptului de a comunica liber cu Vaticanul, așa cum le fusese permis până atunci[57]. Reprezentanții statului au condiționat recunoașterea cultului de aprobarea unui astfel de document, deși știau că aprobarea nu avea cum să fie dată în acele condiții. Ulterior, ambele părți au căutat soluții pentru reluarea relațiilor diplomatice, dar *Statutul*

---

distins cu titlul de *drept între popoare* (pentru detalii, vezi studiul, aflat sub tipar, realizat de pr. Valeriu Median).

[55] În anul 1948, Biserica Romano-Catolică avea în România 25 de ordine și congregații, 451 călugări în 124 mănăstiri, precum și un număr de 1649 călugărițe care trăiau în 79 de mănăstiri. Aceste ordine și congregații aveau 421 instituții școlare, numeroase spitale, azile de bătrâni, orfelinate și alte așezăminte de binefacere. Prin H.C.M. nr. 810/1949 s-a dispus încetarea activității a 15 dintre cele 25 de ordine și congregații călugărești, iar celelalte 10 ordine și-au restrâns activitatea.

[56] Această soluție s-a conturat cu ocazia vizitelor efectuate de trimisul personal al papei, Giovanni Cheli, în anii 1968 și 1969.

[57] Proiectul a fost tradus imediat în limba rusă și expediat la Moscova. Vezi Dănuț Doboș, *Aspecte ale represiunii comuniste împotriva Bisericii Romano-Catolice (1945-1964)*, în „Pro Memoria", nr. 4/2005. Răspunsul guvernului a venit în ianuarie 1949: dintre cele 46 de articole, autoritățile se declarau de acord cu trei. Vezi Sergiu Soica și Gabriel Buboi (editori), *Cardinalul Iuliu Hossu în dosarele Securității – Note informative,* Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016.

neaprobat la sfârşitul anilor ‘40 a constituit un impediment major în calea acestui obiectiv, iar negociatorii nu au reuşit să treacă peste el. Relaţiile diplomatice ale României cu Vaticanul, întrerupte odată cu expulzarea nunţiului Gerald O'Hara (la 7 iulie 1950), au fost reluate abia peste 40 de ani (la 15 mai 1990)[58].

În pofida tuturor litigiilor, Papa Paul al VI-lea i-a primit într-o audiență neoficială pe președintele Consiliului de Miniștri, Ion Gheorghe Maurer, și pe ministrul de Externe, Corneliu Mănescu. S-a întâmplat într-o zi simbolică (24 ianuarie 1968). Au urmat apoi două vizite ale monseniorului Giovanni Cheli în România. Reprezentantul Vaticanului a fost însoţit de călugărul franciscan Petru Tocănel, atât cu ocazia vizitei sale din noiembrie 1968, cât şi a doua oară, în martie 1969. Cu ocazia acestor convorbiri s-a convenit ca episcopii Iuliu Hossu şi Áron Márton să rămână în ţară alături de credincioșii lor, respectând, astfel, cererea lor expresă[59].

*

Discursul adhortativ din data de 1 decembrie 1968 exprimă o viziune clară, coerentă şi pertinentă asupra situaţiei de atunci. Autorul parcurge traseul profetic de la *ceea ce este* la *ceea ce ar trebui să fie,* propunând spre reflecţie comună câteva concepte filozofice inepuizabile, precum *identitatea* și *valorile*, *libertatea* și *responsabilitatea,* invitând la căutarea unor soluţii acceptabile pentru toţi cei implicaţi şi oferind un exemplu personal de curaj și decență.

(Arhi)episcopul, cetăţean şi el (unul care a suferit îngrădiri arbitrare ale drepturilor sale cetăţeneşti), a formulat, în stilul său caracteristic, cu distincţie şi discreţie, câteva cerinţe faţă de comportamentul civic, dar conducătorii României de acum 50 de ani nu au vrut (sau nu au putut?) să-l asculte. Nici cei de azi, care ar putea să-l asculte (dacă ar vrea), nu par dispuşi să se ridice la nivelul aşteptărilor sale. Nu se micșorează distanța dintre declaraţiile politicianiste și capacitatea de a îmbunătăţi în mod real situaţia existenţială a celor conduși și puţini urmează exemplul de a renunța la „cuvintele golite de sens”.

---

[58] Ovidiu Bozgan, *Cronica unui eşec anunţat. România și Sfântul Scaun în epoca pontificatului lui Paul VI,* Bucureşti, Editura Curtea Veche, 2004.

[59] Părţile au găsit, astfel, o altă cale de reglementare a situaţiei decât cea aplicată în Cehoslovacia, unde arhiepiscopul Josef Beran a fost creat cardinal în ianuarie 1965, cu condiția să își petreacă restul vieții în exil.

La capătul acestor gânduri introductive, eu aş conchide că intercesiunile lui Áron Márton merită un efort colectiv de empatie memo-activă şi în contextul (post)secular[60] al prezentului, pentru că ne ajută în dialogul „cel de toate zilele" – reamintindu-ne că toleranţa înseamnă deschidere şi implicare, că deficitul reciproc de încredere şi clişeele înveninate de ură pot fi depășite –, dar, mai ales, pentru că ne învață să oferim compasiune și sprijin acelora cu care trăim laolaltă.

ANEXA

Episcopia romano-catolică
Alba Iulia
Nr. 530/1968

Venerabili fraţi, credincioșii mei în Christos,

Ţara noastră sărbătoreşte astăzi ziua de 1 decembrie 1918, când, la Alba Iulia, reprezentanţii ardeleni ai poporului român şi-au exprimat voinţa de a se uni cu fraţii lor de sânge care trăiau dincolo de Carpaţi, iar puterile care au încheiat victorioase Primul Război Mondial au decis alipirea Transilvaniei la România.

Prin realizarea unității poporului român în cadrul unui stat suveran și independent s-a împlinit un vis multisecular și o la fel de veche năzuință.

Înţelegem importanţa sărbătorii. În ceea ce ne privește, dorim să ne exprimăm sincera consideraţiune faţă de poporul român şi să servim cauza, omiţând să înșirăm fraze golite de conţinut.

La 1 decembrie 1918, unitatea naţională făurindu-se prin alipirea Ardealului la România, au intrat în componenţa statului român şi popoare aparţinătoare de alte naţiuni, cărora conducătorii de atunci ai românilor le-au promis egalitate în drepturi.

[60] Vezi Peter L. Berger (editor), *The Desecularisation of the World, Resurgent Religions and World Politics*, Washington, Ethics and Public Policy Center, 1999, şi Jürgen Habermas, *Religion in der Öffentlichkeit. Kognitive Voraussetzungen für den "öffentlichen Vernunftsgebrauch" religiöser und säkularer Bürger,* Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 2005, pp. 119-154.

Nouăsprezece ani mai târziu, în octombrie 1937, când norii celui de al Doilea Război Mondial întunecau deja firmamentul Europei, timp de trei zile, la Târgu Mureş, o generaţie abia ajunsă la maturitate a maghiarilor din România și-a cercetat situaţia şi conștiința în lumina unei strălucite idei: „să redăm cuvântului conţinutul moral, relevanţa naţională şi credibilitatea”.

În ultimele săptămâni conducătorii responsabili ai statului au întreprins câteva acţiuni care au trezit speranţe în rândul naţionalităţilor conlocuitoare. Ni s-a părut că auzim spirite înalte, exprimând aceleași intenţii nobile care însuflețeau poporul român și pe conducătorii săi în momentul realizării acelor aspiraţii naţionale cărora Rezoluțiunea de la Alba Iulia le-a dat glas.

Viaţa socială şi conviețuirea comunităților populare sunt realităţi ce ţin de ordinea morală. A trăi împreună într-o rânduială demnă presupune onestitate, respectarea drepturilor şi îndatoririlor, preţuirea mutuală, libertatea persoanei și cea a comunităților. Papa Ioan al XXIII a numit în Enciclica sa *Pacem in terris*… patru piloni ai conviețuirii pașnice: Adevărul, Dreptatea, Dragostea şi Libertatea.

Poporul român a luptat secole de-a rândul pentru a beneficia de aplicarea acestor principii, iar noi participăm acum la sărbătorirea semicentenarului realizării scopurilor românești cu respect, nutrind, la rându-ne, aceleaşi idealuri.

Cu ocazia rememorărilor festive ne rugăm pentru realizarea înţelegerii frăţeşti dintre cetăţenii ţării şi minoritățile convieţuitoare, pentru pace şi conlucrare. Într-o lume dezbinată de războaie, nedreptăţi şi încălcări ale drepturilor, divergenţele sunt semnificative iar pacea este amenințată de mari pericole. Să pacificăm pământul nostru și să ne împăcăm între noi. ÎL rugăm pe Dumnezeu să ne ajute să demolăm barierele care ne despart, să cinstim adevărul ca pe o valoare sfântă, să iertăm insultele reale sau închipuite, să înnodăm mai strâns firele dragostei și aprecierii reciproce pentru a ne apropia.

Astăzi soarta omenirii este comună, deci, contribuim la salvgardarea păcii în întreaga lume atunci când facem pace pe pământul nostru[61].

[61] Pentru versiunea în maghiară, vezi A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 209511, vol. 7, f. 160.

Luminița BANU
Florian BANU

De la agonie, la extaz. Evenimentele din România anului 1918 în percepția contemporanilor

From Agony, to Ecstasy. The Events in Romania of 1918 in the Perception of Contemporaries

The present study aims to reconstruct the atmosphere in which the crucial events of 1918 took place. The evolution of the state of mind of the different categories of population, the difficulties of material nature, the dangers of all kinds that put the daily existence under the question mark are evoked through the testimonies recorded by the direct participants to the events. From this perspective, the fresco of the year 1918 is a particularly complex and nuanced one. The Romanian nation was not in a triumphal march, but went through difficult moments, marked by despair and illuminated by hope.

The message transmitted by ancestors, at a distance of 100 years, is a tonic one, trusting the ability of the Romanian people to overcome, through intelligence and will, the most difficult situations.

Etichete: 1918, război, România Mare, eroi, agonie, izbândă
Keywords: 1918, war, Great Romania, heroes, agony, victory

„Marea Unire din 1918 a fost – şi rămâne – pagina cea mai minunată a istoriei româneşti. Măreţia ei stă în faptul că desăvârşirea unităţii naţionale nu este opera nici unui om politic, a nici unui guvern, a nici unui partid; este fapta istorică a întregii naţiuni române, realizată într-un elan ţâşnit cu putere din străfundurile conştiinţei unităţii neamului, un elan controlat de fruntaşii politici, pentru a-l călăuzi cu inteligenţă politică remarcabilă spre ţelul dorit”[1].

Aceste cuvinte ale academicianului Florin Constantiniu sintetizează în mod strălucit o realitate istorică prea adesea uitată: implicarea întregii naţiuni române în realizarea cadrului statal al României fireşti! Mai cu seamă la momente aniversare, cum este Centenarul Marii Uniri, se observă tendinţa de evidenţiere a câtorva figuri de oameni politici – desemnaţi generic prin formule precum „ctitorii” sau „făuritorii” Marii Uniri - , în detrimentul celorlalte forţe motrice ale Istoriei.

După ce vreme de aproape jumătate de secol istoricii nu au obosit să

[1] Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediția a IV-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2010, p. 294.

repete că „masele făuresc Istoria”, după cum indicau preceptele marxiste, astăzi ei par să privilegieze rolul elitelor, prezentate, în genere, drept atotștiutoare, clarvăzătoare, altruiste și preocupate în mod suprem de binele Naţiunii! Acestea nu au șovăit nici o clipă, au ştiut exact cum să acţioneze pentru a fructifica împrejurările favorabile, au traversat cu fruntea sus momentele de restriște și au condus naţiunea română la clipa de beatitudine din 1 decembrie 1918!

În ceea ce ne priveşte, considerăm că aniversarea Centenarului Marii Uniri este nu atât o ocazie pentru discursuri festiviste, cât un bun prilej de reflecţie, de extragere a unor învățăminte din lecţiile trecutului și, mai ales, de identificare a unor resurse de optimism, atât de necesare societăţii româneşti contemporane.

Noi, cei de astăzi, trebuie să înțelegem că, în urmă cu un veac, strămoşii noştri nu au fost neapărat niște „supraoameni”, mai presus de temerile, păcatele, dezbinările şi căderile noastre, dar au ştiut să găsească resursele interne care să le permită depășirea momentelor de cumpănă, au ştiut să-și controleze disperarea și deznădejdea în fața necazurilor de tot felul şi au reușit să coaguleze toate energiile pozitive ale naţiunii pe un făgaş unic – acela al realizării unităţii naţionale! Or, în acest scop, nu poate fi nimic mai elocvent decât o incursiune în realităţile anului 1918, aşa cum au fost acestea percepute şi consemnate chiar de către cei care au trăit acele zile!

Convenabile sau nu, în consonanţă sau în contradicţie cu imaginea pe care ne-am format-o deja despre împrejurările în care s-a produs Marea Unire, însemnările, jurnalele şi memoriile celor care au trăit în acele vremuri sunt de o importanţă uriașă în încercarea de înțelegere a Istoriei. În acest sens, vom începe incursiunea noastră în cotidianul de acum un veac cu cuvintele lui Constantin Argetoianu, care-şi motiva astfel însemnările referitoare la anul 1918:

„Rămăsesem o mână de oameni ce nu renunţasem la scopurile pentru care pornisem în război; marea majoritate nu mai credea însă în posibilitatea realizării României Mari. Vor fi proteste când se vor citi aceste rânduri, fiindcă ne-am obişnuit toţi cu minciuna și după izbândă s-a decretat că am fost toţi eroi şi că nu am pierdut un singur moment încrederea în victoria finală. Adevărul este cu totul altul, și eu îl spun aici, cum a fost”[2].

[2] Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. al IV-lea, partea V-a *(1917-1918)*, ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1993, p. 32-33.

Cuvintele lui Argetoianu, dure şi nemiloase, reflectau o realitate: după o succesiune epuizantă de entuziasm şi disperare, derulată în anii 1916-1917, societatea românească, atât din teritoriile ocupate de Puterile Centrale, cât și din Moldova liberă, părea să intre în agonie la începutul anului 1918! Şi motivele nu erau deloc puţine!

După trecerea triumfală a Carpaţilor în august 1916, urmase dezastrul de la Turtucaia, sumbru preludiu al pierderii Capitalei și al retragerii haotice spre Moldova! Stabilizarea frontului pe linia Siretului în iarna 1916-1917 a fost urmată de ororile tifosului şi supra-aglomerării Moldovei, însoţită de privaţiuni materiale extraordinare. Refacerea armatei române cu ajutorul aliaţilor şi al misiunii franceze condusă de generalul Berthelot a fost umbrită de izbucnirea revoluţiei din Rusia în februarie 1917 şi de vestea abdicării ţarului. Strălucitele victorii de la Mărăşeşti, Mărăşti şi Oituz, din iulie-august 1917, care au refăcut moralul armatei, nu au putut fi fructificate din punct de vedere militar pentru că trupele rusești aliate începuseseră a fi cuprinse de ideile bolşevice şi părăseau linia frontului.

Finalul anului 1917 găsea România aproape complet izolată, cu liniile de aprovizionare blocate de izbucnirea revoluţiei bolşevice din octombrie, cu resursele economice și financiare sleite, astfel că semnarea armistiţiului de la Focşani, la 22 noiembrie/5 decembrie 1917, oferea o mult dorită gură de oxigen pentru statul român!

În aceste împrejurări, istoricul Nicolae Iorga era nevoit să consemneze:

„…eram complet desarmaţi sufleteşte şi cu totul la discreţia împrejurărilor, care, din fericire, de pe urma cumplitei oboseli a Germanilor, seceraţi la Mărăşeşti și strâns încleştaţi în Apus, nu se îngrămădiau asupra noastră, totul fiind acum artificii și simulare, mijloace de a «impresiona» pe adversar.

Starea de spirit a lumii politice era supt orice nivel. Am spus aiurea cum Morţun (…) era încântat că «a scăpat de Take Ionescu». (…). În clipa când generalul Lupescu era trimis la generalul Morgen (…) ca să încheie, alături de niște vagabonzi ruși fără nici o conștiință și nici o demnitate, armistiţiul de la Focşani, se poate zice că, dacă România avea un Suveran şi lângă dânsul o femeie cu suflet împărătesc, nimic nu mai exista din ce fusese lumea oficială decât o mână de figuranţi la Iași și o bandă de trădători la București”[3].

---

[3] Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. II „Lupta”, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 286-287.

Cât de mare era deznădejdea în care căzuseră liderii politici ai vremii, inclusiv premierul în funcţie – Ion I.C. Brătianu, reiese cu pregnanţă din însemnările lui Iorga:

„Mergând pentru informaţii la Ionel Brătianu, am primit de la dânsul neaşteptatul sfat, care m-a umplut de o tristeţă desgustată, de a mă exila și eu, «prinzându-mă de unul din trenurile care pleacă, pentru a nu rămânea fără putinţă de a mă duce». Și, cum mă despărţeam de dânsul cu acele sentimente, el m-a oprit în prag ca să-mi puie întrebarea, care trebuia să fie răutăcioasă: «Ei bine, și acuma crezi d-ta că Nemţii vor fi bătuţi?». M-am reţinut ca să spun numai atât: «O cred și acuma, dar n-am spus niciodată: când»”[4].

Dezorientarea și lipsa unui orizont creaseră la Iași o stare de spirit vecină cu panica, astfel încât trupele rusești bolșevizate începuseră să comită acte de o temeritate nebănuită, apărând chiar teama că acestea ar putea să-l aresteze pe regele Ferdinand, după modelul aplicat deja în Rusia asupra ţarului. Soluţia găsită de Iorga și de câţiva apropiaţi ai regelui a constat în scoaterea acestuia din Iași, unde rușii „roșii” păreau de necontrolat, și deplasarea sa pe linia frontului, în mijlocul unităţilor disciplinate ale Armatei Române. Totul trebuia făcut în mod chibzuit, astfel încât „plecarea lui pe front să nu samene cu o fugă, care ar compromite monarhia”[5].

În acest atât de trist context venea ziua de 1 ianuarie 1918, găsind familia regală și anturajul său într-o stare de dezorientare, după cum nota Iorga:

„Rugat de d. Știrbei, înseilasem și proclamaţia de Întâiu Ianuar a Suveranului către armată. Același mi-a cerut sâmbătă dimineaţa în plină stradă să redactez proclamaţia către ostași pe care «Regele, în starea sa de spirit, n-o poate face». Acolo, pe palma mâinii, cu creionul, am scris rândurile prin care, amintindu-se darurile lui Ștefan cel Mare către ai lui, se promitea ţăranilor de pe front împroprietărirea. Regele a adaus și promisiunea unei lărgiri a dreptului electoral”[6].

Nici măcar un spirit puternic, ca acela al Reginei Maria, nu putea face faţă prea bine succesiunii de vești proaste care veneau dinspre toate punctele cardinale. În jurnalul său, regina Maria nota:

„1/14 ianuarie 1918

---

[4] *Ibidem*, p. 281.

[5] *Ibidem*, p. 275.

[6] *Ibidem*, p. 276.

Am terminat cu 1917 – ce ne va aduce 1918? Să sperăm că mai puţine dezamăgiri decât 1917. Doar nu cer prea mult!”[7].

Generalul Berthelot, ofițer cu experiență și spirit ascuțit, se vedea nevoit să consemneze în jurnalul său:

„1 ianuarie

Este o zi tristă. Ne mărginim să examinăm câteva hărţi. Toate feţele oamenilor sunt întunecate și fără bucurie.

2 ianuarie

După cuvântarea lui Brătianu către miniştri aliaţi, s-ar părea că se merge către o pace apropiată, cu toate protestele noastre. Din toate părţile, de altfel, ţinteşte o propagandă prefăcută, pacifistă, intensă. Agitatorul ei este Averescu, care barem nici nu-şi mai dă osteneala de a se masca: el cântă pretutindeni șablonul triunghiului morții, în care România se va înmormânta pe socoteala Aliaţilor. Chiar și Brătianu afișează aerul mulţumit al aceluia care a prevăzut cele ce se întâmplă: V-am spus eu că o să fie așa!...

3 ianuarie

Propaganda de pace a luat o întorsătură gravă. Faimosul «triunghi al morţii», lansat pentru nevoile cauzei, zboară acum pe toate buzele. Se adaugă, în plus, că eu aş urmări nimicirea completă a României şi a armatei ei. Îmi vine greu să combat eficient aceste idei. Zadarnic am spus că sunt gata, împreună cu întreaga misiune franceză să urmez, până la capăt soarta camarazilor români de arme; mi se atribuie cele mai negre intenţii! Se merge până acolo, încât eu aş fi acela care împinge pe Clemenceau în intransigenţa lui, ca şi cum intransigenţa lui Clemenceau ar mai avea nevoie să fie împinsă! Dar simt că Brătianu nu vrea să facă nimic pentru a opri această nefastă propagandă”[8].

Nu mai puţin pesimistă era percepţia fruntaşului liberal I.G. Duca, acesta rememorând acele zile de început de an 1918 în următoarele cuvinte:

„De la vestita noapte de 8-9 decembrie[9] până la sfârșitul lui Ianuarie, când ne-am dat demisia, pot spune că am trăit într-o atmosferă

---

[7] Maria Regina României, *Jurnal de război. 1917-1918*, traducere din engleză de Anca Bărbulescu, ediție îngrijită, prefață și scurtă cronologie de Lucian Boia, București, Editura Humanitas, 2015, p. 12.

[8] General H.M. Berthelot, *Jurnal. 1916-1919*, p. 203-204.

[9] I.G. Duca se referă la noaptea în care s-a luat decizia de a dezarma bandele de ruși bolșevici care-și stabiliseră cartierul general la Socola și plănuiau preluarea controlului asupra Iașului și chiar arestarea familiei regale.

de agonie. Simţeam că suntem în ajunul sfârşitului, nu ştiam însă clar care va fi acest sfârşit. Denunţarea armistiţiului de la Focşani atârna ca o spadă a lui Damocles, gata să cadă dintr-un moment într-altul pe capetele noastre. Trăiam de azi pe mâine cu inexprimabila senzaţie a unui chinuitor provizorat şi ne zbăteam la fiecare pas între patru serii de preocupări: Ruşii, Germanii, Aliaţii şi colegii noştri.

Într-adevăr, pretutindeni dificultăţi şi numai dificultăţi, când părea că se mai luminează puţin într-o parte, se întuneca şi mai rău într-altă parte”[10].

Totuși, printre norii care întunecau orizontul, oamenii vremii se încăpăţânau să identifice și raze de soare, speranţele într-un viitor mai bun făcându-și loc, cu încăpăţânare, mai cu seamă în momentele festive. De exemplu, momentul pășirii în anul 1918 i s-a întipărit foarte bine în minte lui I. Gh. Duca, acesta rememorând revelionul petrecut la reședința din Copou a Marukăi Cantacuzino în următorii termeni:

„Pentru a sărbători Noul An poftise pe lângă Rege, Regină și copiii lor câţiva prieteni printre care se nimerise să fiu și eu. Plecând acolo îmi ziceam ce trist va fi acest început de an. Nicidecum, un neînvins optimism pusese stăpânire pe sufletele noastre și am petrecut o seară plină de iluzii și de visuri, după ce Enescu ne-a fermecat cu arcușul său. Ai fi spus că suntem nu în ajunul denunţării armistiţiului și al imposibilităţii de a mai rezista, ci în ajunul unei reîntoarceri triumfale la București. Am spune inconștienţă, nu presimţire stranie, și totuși era o întemeiată presimţire. Parcă aud și acum cuvintele Regelui, când la 12 am ciocnit tradiţionalele pahare de șampanie: «Să ne urăm un an bun, sunt sigur că va fi și ne va aduce împlinirea visurilor pentru care am luptat și am suferit». Pe la 2 noaptea, întorcându-mă acasă și ridicându-se iar în faţa mea spectrul dramei pe care o trăiam, mă întrebam cum am putut privi începutul anului 1918 cu atâta seninătate și cu atâta încredere. Ceva tainic îmi spunea însă, în pofida oricărei evidenţe, că bine am făcut, că așa trebuia sărbătorită aurora anului 1918”[11].

Primele zile ale anului 1918 i-au găsit pe oamenii politici și pe generalii români în plină căutare a unei soluţii pentru situaţia disperată care se crease pe front. Aveau loc consultări, se elaborau diferite planuri, se schiţau soluţii politice. Potrivit relatării lui Constantin Argetoianu, în acele zile generalul Averescu „mi-a declarat net că continuarea războiului ar fi nu numai o absurditate, dar și o imposibilitate. Rușii plecaţi, nu mai

[10] I.G. Duca, *Amintiri politice*, vol. 3, Jon Dumitru-Verlag, München, 1982, p. 44.
[11] I.G. Duca, *op. cit.*, p. 58.

putea căptuși tot frontul cu trupe, armata noastră nedispunând de forțele necesare pentru o asemenea desfășurare. Dar chiar pentru trupele pe care le aveam, nu aveam muniții și provizii decât pentru maximum 20 de zile de luptă. Un atac serios german ne-ar fi dat peste cap fără mare greutate.

Aveam prin urmare, după Averescu, de ales între două soluțiuni: sau capitulare pur și simplu, sau pace. Prima soluție ar avea ca consecință desființarea completă a armatei, rigorile ocupației, anihilarea organismului de stat etc. A doua, nu se știe ce ne-ar aduce, dar ne-ar permite să câștigăm timp și probabil să salvăm armata și continuitatea acțiunii de stat”[12].

Dacă așa se profila situația pe front, nici stările de lucruri din spatele frontului nu erau în măsură să justifice vreo formă de optimism. Unitățile militare rusești bolșevizate își continuau deplasarea spre patrie, marcându-și traseul cu tot felul de incidente violente. Pe de altă parte, Basarabia, pe teritoriul căreia se găseau depozite și baze de aprovizionare ale Armatei Române, părea să reprezinte o țintă atât pentru naționaliștii ucrainieni, cât și pentru *Rumcerod*-ul bolșevizat din Odessa.

În acest context, deosebit de dificil și complex, românii basarabeni au oferit o primă rază de speranță, constituind în noiembrie 1917 Sfatul Țării, în fapt, un parlament al Basarabiei, și alcătuind la 7 decembrie 1917 un guvern (Directorat). Aceste instituții aveau de luptat cu anarhia și cu forțele antiromânești, care încercau să integreze provincia fie în Ucraina, fie să o mențină sub control rusesc. Sarcina era una aproape imposibilă, ținând cont de situația din provincie, prezentată de I. G. Duca astfel:

„Dar cele mai grave dificultăți ni le-au pricinuit bolșevicii în Basarabia. Într-adevăr, toate hoardele armate și dezarmate, în drumul lor spre inima Rusiei, sub supravegherea armatei noastre, se abțineau de la orice neorânduieli pe teritoriul românesc. Cum treceau însă Prutul și scăpau de sub acest control, se dedau la jafuri și la tot felul de manifestațiuni anarhice. Agenții bolșevizați izgoniți de la noi și-au mutat sediul la Chișinău și au început atunci acțiunea de bolșevizare a Basarabiei. În decembrie de fapt provincia era în plină revoluție agrară, țăranii incendiau conacele proprietarilor, goleau hambarele, împărțeau pământurile și devastau pădurile. Guvernul Basarabiei autonome, care de acum se proclamase chiar Republică de sine stătătoare, putea cu greu stăpâni acest val crescând de anarhie”[13].

---

[12] Constantin Argetoianu, *op. cit.,* p. 82.
[13] I.G. Duca, *op. cit*., p. 48.

Orientarea pro-românească a elitei politice și culturale basarabene a reprezentat, în condiţiile date, o veritabilă rază de bucurie, după cum consemna Nicolae Iorga:

„Atmosfera se făcea tot mai grea, tot mai irespirabilă în acest pustiu de credinţă care se făcuse la Iaşi, pe când la Odessa o parte din parasitismul politic nu făcea decât să intrigheze contra unui guvern de fapt mort și unui Rege cu totul nevinovat de situație.

În aceste timpuri ale armistiţiului, prelungit fără a căuta să ajungem la pacea separată, pe care, pentru efectul ce l-ar avea asupra aliaţilor şi asupra lumii lor însăși, o doreau atât de mult dușmanii, **o singură rază de bucurie mijindă a ajuns la Iaşul de fapt aproape asediat. În Basarabia o conştiinţă românească începea să se mişte** (subl. ns.)”[14].

Pentru cetăţenii simpli, dincolo de preocupările politice, necesare şi fireşti, mult mai presante se dovedeau a fi grijile provocate de dificultatea de a procura cele necesare traiului de zi cu zi. Atât în teritoriul ocupat de Puterile Centrale, cât și în cel controlat de guvernul român, viața cotidiană a românilor era marcată de lipsuri și nevoi de tot felul, de speculă, inflaţie şi corupţie!

În acest sens, este relevantă mărturia viitorului academician Virgiliu Drăghiceanu, care, aflat în Bucureştiul ocupat, nota:

„2/15 Ianuarie. Lipsa hranei se resimte zilnic. Nu se face nimic pentru îngrijirea populației, nici la sate, nici la orașe. Administrația nu are altă grijă decât a perchesițiilor și a rechisițiilor.

Și totuși problema nu era de neînvins. Populaţia orășenească a ţării de-abia se ridică la 540.000 de suflete, aflate în 19 orașe: nici atât cât cuprinde un singur oraș din Germania.

De formă, preţurile se anunţă pe mari placarde, de asemenea sosirea numărului de care cu provisii pentru pieţele Bucureştilor, se scoate spre vânzare un coş sau două; forma legală s-a îndeplinit, restul dispare, conform obiceiului pământului, în pivniţele hrăpăreţilor negustori, tovarăşi de câştig ai «onorabilei» administraţiuni militare.

Și, pe lângă aceasta, plaga cutiilor cu alimente trimise prin poștă de soldaţi familiilor lor din Germania sau Austria. Numai Germanii expediază zilnic 10.000 de kilograme”[15].

[14] Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 290.

[15] Virgiliu N. Drăghiceanu, *707 zile subt cultura pumnului german*, București, Cartea Românească, 1920, p. 194.

În mod firesc, privaţiunile de tot felul şi mizeria cotidiană nu rămân fără efecte în planul stării de sănătate a populaţiei. Acelaşi Drăghiceanu consemna:

„Bolile seceră lumea debilitată organic. (…) Sunt case care se sting în întregime, de la părinţi, până la ultima odraslă, găsiţi înţepeniţi, după zile, în contorsiunile morţii.

Zilnic se văd femei şi oameni cu coşciugele de scânduri albe, care, pentru economie, nu au nici fundurile complete. Dar ce mai înseamnă mila şi compătimirea? Un egoism feroce stăpâneşte pe fiecare individ, epoca întreagă. Ce mai însemnează viaţa unui om, când se prăbuşesc State, civilisaţii şi poate omenirea, subt nebunia instinctelor animalice, reînviate din bestia umană. O rasă trebuie să distrugă pe celelalte subt orice formă. Scuza e războiul: cu atât mai repede, cu atât mai uman!”[16].

Totuşi, dificultăţile materiale şi suferinţa prezentă la tot pasul nu sunt în măsură să atenueze patimile politice. Dovadă în acest sens sunt comentariile prilejuite de demisia guvernului I.I.C. Brătianu – Take Ionescu, din ziua de 26 ianuarie 1918:

„27 ianuarie 1918, Iaşi. A căzut guvernul! În fine, s-a pus capăt pungăşiei nesăţioase. Numai… de n-ar veni alta, căci de! Averescu e cam deocheat din trecut, pe când vindea cu 5 lei puşca românească prin jidanii samsari.

Oare o să simţim că s-a pus capăt pungăşiei? În orice caz, e o schimbare, o înlocuire, şi cu oameni cinstiţi, sau cu reputaţie de oameni cinstiţi”[17].

Către finalul lunii ianuarie, pe fundalul schimbării de guvern, discuţiile despre apropiata încheiere a păcii se intensifică, dar absenţa unor informaţii certe face loc celor mai îngrijorătoare ipoteze, dar şi celor mai fanteziste speranţe. Mitul „corectitudinii” şi „civilizaţiei” germane se dovedea puternic înrădăcinat în minţile unor români, marcaţi de ancestrale complexe de inferioritate. Astfel, în ianuarie 1918 pictorul Costin Petrescu îşi exprima *in petto* speranţele într-o viitoare „fericire pentru românime”, adusă, desigur, de germani:

„Şi fiindcă aci îmi consemnez părerile de cari nu am să dau cont *nimănui*, decât numai *mie*, pot să adaug că pacea cu nemţii o văd ca o fericire pentru românime, că în viitor noi nu vom putea merge cu

[16] *Ibidem*, p. 195.

[17] Raul Dona, *Jurnalul unui medic militar. 1917-1918. Cu acuarele şi desene de Niculina Delavrancea-Dona*, ediţie îngrijită de Iulia Vladimirov şi Viorica Milicescu, Bucureşti, Editura Humanitas, 2018, p. 207.

altcineva decât *numai* cu nemţii. De la ei avem ce căpăta, învăţa, ce imita şi dacă am ajunge... nemţi mediocri, încă am fi mai buni decât ruşi perfecţi sau români «distinși», în accepţiunea și pe înțelesul de până acum din organizaţia noastră politică de azi. Coţcarii și neruşinaţii noştri de politiciani veroşi, insouciants[18], leneşi, incapabili, mincinoşi, lăudăroşi, sectari, nedrepţi și fără scrupule și respect de cinstea și demnitatea cetățenilor! Cu așa oameni, ce poţi aștepta, decât un sfârșit ca al Poloniei trecute?

Deci ca un mare noroc consider o pace şi o îndrumare serioasă alături de nemţi, zic serioasă, pentru că alături de nemţi nu poate fi o îndrumare neserioasă"[19].

Costin Petrescu nu era singurul care gândea astfel! O veche meteahnă a noastră, - părerea excelentă despre propria persoană, dublată de o atitudine hipercritică faţă de toţi ceilalţi și, mai ales, faţă de „români" în genere - , găsea un teren fertil de manifestare, pe fundalul defetismului stimulat cu abilitate de adversarii României. Mărturie în acest sens stau și însemnările avocatului Vasile Cancicov, fost deputat liberal până în 1914:

„Marţi, 30 ianuarie: Se întrevăd zorii păcii pentru sărmana noastră ţară. Omenirea întreagă a avut ochii aţintiţi asupra noastră în ultimele zile, a recunoscut se zice sacrificiul ce am făcut și unanimă e de părere că prin scoaterea din război a Rusiei, nu există pentru România decât pacea sau capitularea fără condiţiuni. (...) Se crede că guvernul Averescu e numai de tranziţie, până ce va fi posibil formarea unui guvern cu personagii ce se găsesc în teritoriul ocupat. Ceea ce de la început pare exclus este detronarea sau abdicarea regelui Ferdinand sau a dinastiei. De asemenea, se pare a fi un punct câștigat pentru noi Basarabia și unirea cu consimţământul Puterilor Centrale.

Impresia în publicul bucureştean este excelentă, are timpul să se răcească când (sic!) se vor cunoaşte sacrificiile ce va trebui să facem. Pretenţiunile Bulgariei asupra Dobrogei sunt deja norul cel negru la orizont. Unii, mai bine informaţi, cred a şti că ni se cer Carpaţii în tot

[18] Nepăsători.

[19] Costin Petrescu, *Însemnările unui pictor refugiat: La Iași, în timpul războiului: 1916-1917,* studiu introductiv, cronologie și note de Virginia Barbu, București, Editura Humanitas, 2018, p. 210.

lungul lor, inclusiv terenurile petrolifere până la Câmpina. Eu cred că sunt prăpăstii izvorâte din cunoscuta calitate a bucureştenilor"[20].

Ca de obicei, zvonurile, oricât de exagerate, conţineau și un sâmbure de adevăr. În ce privește Basarabia, lucrurile se îndreptau, într-adevăr, spre o evoluţie favorabilă. Pe 24 ianuarie/6 februarie 1918, Sfatul Ţării, întrunit în şedinţă solemnă, a votat în unanimitate independenţa Republicii Democratice Moldovenești, prim pas în direcţia unirii cu Țara-Mamă. Evenimentul îl făcea pe generalul Berthelot să noteze în jurnalul său:

„Se spune că ieri, Sfatul Țării ar fi proclamat independenţa Basarabiei. O fi cumva preludiul realipirii la România? Este sigur că ţăranul basarabean este moldovean și că tratatele din 1812 și din 1878 au încorporat Basarabia numai prin dreptul celui mai tare. Totuşi, există manieră şi manieră. Generalul Prezan spune purul adevăr în proclamaţia adresată basarabenilor, lăsându-i liberi de a dispune de ei înșiși, trupele româneşti nevenind în Basarabia decât pentru a asigura acolo ordinea. Generalului Vouillemin, care mă întreabă ce atitudine trebuie să aibă, i-am răspuns să se menţină în cadrul proclamaţiei lui Prezan"[21].

În pofida firavelor semnale pozitive venite dinspre Basarabia, starea de spirit nu se ameliora. Ba, dimpotrivă, zvonurile venite din culisele tratativelor de pace derulate la Buftea amplificau nesiguranţa şi deznădejdea, astfel că, la 20 ianuarie/5 februarie 1918, Virgiliu Drăghiceanu nota:

„De fapt, ne găsim în cel mai groaznic stadiu de deznădejde din câte am trecut de la declararea de războiu. Toată lumea ia asupră-și greutatea soartei care acum se ştie în ce fel se va desvălui, cu aceeaşi resemnare cu care un pacient urcă pe masa hirurgicală pentru a fi operat. Ce va fi? Vom avea norocul să scăpăm sau să nu ne mai deșteptăm nici la a doua înviere de subt cuţitul doctorului social? Ameţiţi de narcoticele ce ni se administrează, simţim cum totul se prăbușește asupra noastră. Realitatea dispare încetul cu încetul, haosul inconştientului ne cuprinde de toate părţile, prăvălindu-ne năvalnic în vârtejul lui. Nimeni nu mai are nici putere, nici tragere de inimă de a se mai ocupa cu ceva.

Stradele sunt pline de mulţimea desorientată. Localurile la fel. Într-o stare de toropeală, cu surâsul resignat al inevitabilului pe buze, lumea

[20] Vasile Th. Cancicov, fost deputat în Vechiul Regat, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României, Jurnal zilnic. 13 august 1916-31 decembrie 1918,* vol. II, București, Atelierele Societății „Universul", 1921, p. 288.
[21] General H.M. Berthelot*, op. cit.*, p. 221-222.

întreagă e cuprinsă de un fel de nebunie de a se ameţi, de a uita. Niciodată nu s-a băut mai mult ca în aceste zile. Niciodată nu s-a fumat mai mult”[22].

În Moldova liberă mizeria și lipsurile materiale erau la fel de grele. Nicolae Iorga consemna:

„Într-un rând, la sfârşitul iernii, Vlahuţă a venit la mine foarte îngrijorat. El, care-și avea informaţiile sale, al căror izvor nu l-am cunoscut, mi-a spus că prin satele nenorocite, înțesate cu soldaţi ruși, printre cari atâția agenţi ai revoluţiei internaţionale, se lucrează pentru o răscoală și, în miseria așa de mare încât copiii se nășteau fără unghii, asemenea sfaturi dibace ar fi putut prinde. Credea că e neapărat ca Brătianu s-o știe, și mă ruga să-l pun în mişcare”[23].

Moralul populaţiei era subminat constant de tot felul de zvonuri, preluate fără nici cea mai mică atitudine critică și colportate cu o veritabilă voluptate a deţinerii unui *secret*. Astfel, în Bucureşti, pe 17 februarie 1918 se credea cu toată tăria că regele Ferdinand a rupt tratativele de pace și a decis reluarea ostilităților:

„Nu e om cunoscut pe care întâlnindu-l să nu te oprească să-și spuie noutatea:

-De azi dimineaţă bubuie iar tunurile pe Siret!

Ce nebuni iremediabili! Tunurile de pe Siret nu pot să mai bubuie. Orice om cu puţină judecată o ştie şi o înțelege. Un om inteligent, cel puţin așa îl apreciam până azi, îmi spunea de dimineaţă:

-Știi cu ce cuvinte s-a despărțit Averescu de Makensen?

-?

-Decât o pace în așa condiţiuni, mai bine să răspundă cele 600.000 de baionete românești!

M-am uitat la om cu îndoială de cuminţenia și inteligența lui și i-am răspuns numai atât.

-Tu nu cunoşti pe Averescu!”[24].

Totuși, negocierile nu fuseseră nicidecum rupte, ci de abia urmau a se desfăşura în **11/24 februarie 1918**, la Focşani. Asupra reacţiei populaţiei din Focșani, la vederea delegaţiei române, dispunem de o emoţionantă descriere, datorată lui Constantin Argetoianu:

„Toată regiunea fusese probabil evacuată, sau fugiseră oamenii, sau pieriseră: până la Focșani n-am întâlnit pe nimeni. La intrarea în oraş, pe

---

[22] Virgiliu N. Drăghiceanu, *op. cit.,* p. 235.
[23] Nicolae Iorga, *op. cit.*, p. 276.
[24] Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 316.

stânga, spitalul cu o largă inscripţie pe nemţeşte: parcă mi s-a oprit inima. (...)

Se vede că sosirea lui Averescu fusese ţinută secretă; la intrarea noastră în Focşani, găsisem străzile goale şi uniformele lui Averescu, Ressel şi Zănescu pironiseră pe loc pe cei câţiva trecători pe care i-am întâlnit. Rămâneau oamenii cu gura căscată şi nu voiau să creadă ochilor. Cei care ne văzuseră au răspândit însă vestea pe când noi stăteam la masă, aşa încât la plecarea noastră spre gară tot poporul ne ieşise în cale. De la casa Apostoleanu şi până la gară, automobilele noastre au trecut printre două ziduri de oameni; erau bărbaţi, femei şi copii, toţi tăcuţi – nu se auzea o vorbă. Dar mai toţi plângeau: agitau batistele, îşi ştergeau ochii cu ele şi iar le fluturau înspre noi. Câteva glasuri înăbuşite strigau «Trăiască Averescu!». Mulţi îşi suflau nasul cu zgomot sau oftau. N-am văzut niciodată o emoţiune colectivă atât de intensă. Am luat dintr-o dată contact cu întreg sufletul poporului şi fără să ne spunem o vorbă, fără să ne mărturisim un gând, ne-am priceput de minune unii cu alţii”[25].

„Sufletul poporului” era, însă, departe de a fi unitar. Încrederea şi optimismul oamenilor simpli erau subminate, nu de puţine ori, de „analizele” viciate de virusul politicianismului. Simpatiile şi antipatiile faţă de cei aflaţi la guvernare produceau cele mai variate interpretări ale evenimentelor, totul fiind raportat la diversele şabloane ale imaginii de sine produse de imaginarul românesc. Ca în multe alte împrejurări, cei care stau deoparte îi văd pe actorii scenei politice drept incapabili, stupizi, lipsiţi de patriotism:

„Mă întreb nedumerit, oare cum e posibil să fim noi conduşi aşa de stupid şi mereu stupid, fără vreo licărire de îndreptare? Ai noştri aveau naivitatea să creadă că o să *păcălească ei* pe nemţi şi pe aliaţii noştri, pe de altă parte. Cu unii făcând pace separată, şi de la alţii sperând neratificarea la pacea generală a condiţiilor care nu ne-ar conveni şi pe care le primim deocamdată, neavând încotro! Asta mi-o spunea Biţă, vărul lui Argetoianu (ministru de externe şi justiţie), cu care vorbise şi-l asigurase că o să iasă totul bine pentru noi, că vom debarca «acasă cu fruntea sus, cu cinste şi demnitate». Cam asta spuneau şi alţi mulţi...”[26].

Aceeaşi atmosferă viciată de cele mai halucinante zvonuri, de vehicularea celor mai pesimiste variante, de „complot şi tragere a sforilor” se conturează şi din însemnările altor contemporani. Dacă unora încheierea păcii le pare improbabilă şi o adevărată ruşine naţională, altora

---

[25] Constantin Argetoianu, *op. cit.*, p. 159-160.
[26] Raul Dona, *op. cit.*, p. 228.

ieşirea din război li s-ar potrivi de minune, o așteaptă cu sufletul la gură, percepând evenimentul drept un nou prilej de aranjamente lucrative şi întrevăzând la orizont fotolii ministeriale:

„*1/14 Martie*. Zvon de căderea, la 27 Februarie, a Cabinetului Averescu, care ar fi consiliat capitularea.

D-l Marghiloman a plecat la Iași la 28 Februarie, când a acordat *„Acțiunii Române”* un interviu în care se exprimă așa:

«Ar fi fost întinsă o punte de aur României, dacă făcea pacea mai înainte».

În Bucureşti figuri ministeriale; se fac conciliabule; se împart portofoliile, slujbele; ca la orice schimbare de Guvern. Carpiştii sunt furioși.

Ca sentiment general: de la sentimentul rușinii de ieri, liniștea nerușinării de azi – abil asigurată. Înotăm în fericirile tratatului ce va să vie.

Colectă (termenul de rechisiţie e înlocuit) pe circumscripţii poliţieneşti şi de patrule militare pentru *„zdrențe, oase, gumă, metale, ghete, haine, sticle, păr”!* Cu bani. Dar şi cu amenzi pentru neexecutare”[27].

Exhibarea unor patimi condamnabile de către figurile publice, abandonarea de către elite a oricăror principii în bătălia pentru putere și înavuțire nu rămân fără urmări în rândul opiniei publice. O adevărată patimă a maculării oricărui simbol, a oricărei figuri publice pare să fi cuprins o parte a cetățenilor. Bârfe ordinare sunt difuzate cu o veritabilă satisfacţie și fără un minim discernământ:

„Riga se ţine numai de curve şi coniacuri, spune lumea că a văzut portretul lui, cu dedicaţie autografă, la o actriță, cocotă... Bărbierul de *vis-à vis* de palat îmi spunea că r[egele] face semne de la fereastră la cocote, pe trotuar, *vis-à vis*, în dreptul galantarului bărbierie, şi le suie la el, sus, pentru câte 20 de minute...

Regina nu șade în același palat; *n'aime pas être accolèe au mur* de nemţi şi vrea război *à outrance*, „«până la ultimul om», orice ar pierde țara, să le rămâie lor tronul, ori să piară tot”[28].

Pe acest fundal, oameni politici cu veritabile sentimente naţionale acţionează, de o parte și de alta a Prutului, pentru realizarea unității tuturor românilor. Se semnalează erorile tactice săvârșite și se caută înlăturarea lor, după cum reiese dintr-o însemnare din 6 martie:

---

[27] V.N. Drăghiceanu, *op. cit*., p. 242.
[28] Raul Dona, *op. cit.*, p. 229.

6/19 martie. „În Basarabia, Ministrul Inculeţ vrea naţionalizarea vieţii moldoveneşti; «unirea trebuie să se facă», deşi ţăranii nu văd cu ochi buni aceasta, întrucât se tem că România le ia pământul. Domnia-sa, adresându-se Românilor, spune: «aţi făcut greşeli, aveţi aerul că sprijiniţi numai burghezia»”[29].

Desigur, nici forţele anti-româneşti nu stau pasive, ci, profitând de conjunctura favorabilă a momentului, încearcă să demoralizeze atât populaţia, cât şi factorii de decizie politică, apelând la mijloacele subtile ale războiului psihologic: propagandă, zvonuri, dezinformări:

„8/21 martie 1918: (...) Prin publicistică se caută a ni se zdrobi cu totul moralul.

Şeful Statului Major Administrativ trimite, cu poruncă pentru distribuire, Ministerelor şi autorităţilor diferite broşuri concepute în acelaşi spirit, ca emanând de la *«anumite cercuri autorizate româneşti»*.

Sunt apeluri către rezerviştii ce se vor întoarce de pe front, cărora în culori demoralisatoare li se arată grandiositatea şi zădărnicia jertfelor ce au făcut pentru a se întoarce azi într’o *«altă ţară»,* în casa lor, care nu mai este ceea ce a fost, din cauza ciocnirilor contra cărora a vorbit de prisos un colonel Sturdza, un Hârjeu etc.

Alte broşuri mari, cu cruci de încunoştinţări mortuare, cu versuri populare de factură evreiască, de speţa:

«Ne-am bătut din mitralere
Pentru ciocoi, mânca-i-ar ielele
Şi pentru domnul Brătianu
Nu i-ar mai putrezi ciolanul».”[30].

După numai o zi de la această însemnare, pe 9/22 martie 1918, încep tratativele de pace de la Cotroceni, între România şi Puterile Centrale. Delegaţiile prezente la negocieri erau conduse de premierul Alexandru Marghiloman, pentru România, de miniştrii de Externe Richard von Kühlmann şi Ottokar von Czernin, pentru Germania, respectiv Austro-Ungaria, de premierul Vasil Radoslavov, pentru Bulgaria, şi de marele vizir Talaat Paşa, pentru Imperiul Otoman. Evident, discuţiile sunt purtate de pe poziţii imperative faţă de România, spaţiul de manevră al delegaţiei României fiind extrem de redus.

În pofida acţiunilor de destabilizare şi a presiunilor militare, dorinţa de unitate a românilor prinde un contur tot mai ferm. După ce la 18/31 martie, în cadrul întrunirii anuale a zemstvei din Orhei, s-a exprimat

---

[29] V.N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 244.
[30] *Ibidem*, p. 245.

dorința de unire a Basarabiei cu România, Sfatul Țării, întrunit în ședință solemnă la Chișinău, votează în ziua de **27 martie /9 aprilie** unirea Basarabiei cu Țara-Mamă, cu 86 de voturi pentru, 3 împotrivă, 36 abțineri și 13 absenți.

Era prima rază de lumină care se întrezărea pentru români printre norii negri ai războiului! Așa a fost percepută de toți românii, după cum stau mărturie și însemnările reginei Maria:

„Miercuri, 28 martie/10 aprilie 1918. Basarabia s-a declarat anexată României. E un motiv de mare bucurie – ar trebui să mă bucur și eu, dar m-am dezobișnuit și nu pot decât să privesc înainte cu teamă, întrebându-mă ce necazuri ne va mai aduce situația.

Dar iată ce s-a întâmplat: trenul meu a sosit la cinci minute după al lui Marghiloman, care fusese la Chișinău și, la întoarcere, fusese primit cu multe ovații, iar acolo, pe peron, eu și actualul meu prim-ministru, care suntem *en froid*, ne-am dat mâna în public, în fața mulțimii care aclama, și ne-am felicitat de parcă întreaga lume ar fi fost o grădină de trandafiri. Ca să vezi, ca să vezi, măcar am avut parte în sfârșit de un eveniment fericit, atât cât va dura – dea Domnul să dureze!”[31].

Bucuria enormă a deciziei Basarabiei de a se uni cu România era întunecată de mersul tratativelor de pace. Puterile Centrale, conștiente de faptul că guvernul român este lipsit de alternative reale, au exercitat presiuni brutale pentru a-și impune toate obiectivele politice, economice și militare în textul tratatului. Semnarea acestuia a avut loc la **24 aprilie/7 mai 1918**, iar prevederile sale erau de-a dreptul înrobitoare pentru țara noastră.

România era nevoită să cedeze Dobrogea către Bulgaria, să accepte așa-numite „rectificări de frontieră” cu Austro-Ungaria (în fapt, era vorba de cedări de teritorii ce însumau 5.600 km^2, cu o populație de 724.957 locuitori!), să demobilizeze armata (cu excepția a patru divizii complete și a opt divizii cu efective de pace) și să încheie convenții economice prin care Germania își impunea monopolul asupra rezervelor de petrol, asupra pădurilor și agriculturii României, principalele izvoare de venit național!

Prevederile tratatului de pace au produs consternare în rândul românilor, dezvăluind încă o dată că acest conflict militar se deosebește de cele precedente, nu doar prin tehnică și mod de desfășurare, ci și prin rapacitatea extraordinară pe care învingătorii o afișau fără sfială! Efectul demoralizator al tratatului a fost unul extraordinar și a fost amplificat de

[31] Maria Regina României, *op. cit.*, p. 25.

faptul că, chiar şi în acele condiţii, se găseau conaţionali gata să preamărească inamicul:

„De la semnarea păcii din București și până astăzi, 1/14 Maiu 1918, am dus-o într-o stare sufletească greu de spus. Nu-mi ieșeau din cap condiţiunile păcii aşa de dezastruoase şi de umilitoare, unele mai grele decât altele, încât nu puteam să-mi găsesc nici un moment de liniște. A trebuit iar să alerg la ajutorul artei mele ca să mai pot închide ochii în timpul nopţii, binecuvântată fie puterea ei alinătoare! Dar dacă aşa de amărât mi-a fost sufletul din cauza păcii, apoi cu mult mai mare îmi este durerea când văd acum o mulţime de ziare, cu suflet străin, scrise în dulcea noastră limbă. Afară de cele două blestemate din Bucureşti, botezate *Gazeta Bucureştilor*, a lui Ioan Slavici, şi *Lumina*, a lui C. Stere, cari în tot timpul răsboiului, de la ocupaţia Munteniei încoace, n-au făcut decât să laude binefacerile duşmanului şi să ponegrească pe Regele, guvernul şi armata ţării, care sângeră pe front pentru apărarea ultimului petic de pământ ce ne-a mai rămas liber, şi cari ziare au infectat acum și Moldova, afară de aceste ziare a început să apară și în Iași o droaie de ziare numite: *Acţiunea Română, Arena, Iaşul, Momentul, Timpul, Tribuna* şi altele pe care nu mă rabdă scârba ca să le înşir aici.

Toate aceste ziare cântă osanale vrăjmaşilor noştri, cari ne-au gâtuit, şi guvernului, care le-a închinat România legată de mâini şi de picioare ca să-i rupă bucăţi trupul ei, preamărindu-l că ne-a dat, în fine, *fericita pace!* Iar în timpul acesta, toate ziarele celelalte, cari mai simt româneşte, apar zilnic cu coloane întregi *albe*! Cum nu să gândesc aceste vipere monstruoase că, oricât de spurcate şi veninoase ar fi balele lor, nu pot atinge sfinţenia luptei noastre, dusă cu atâta eroism pentru desrobirea fraţilor şi întregirea neamului?!”[32].

Că unitatea de gândire şi simţire a românilor faţă de prevederile păcii era departe de a fi o realitate ne-o dovedesc însemnări precum cele ale medicului Raul Dona:

„*24 aprilie 1918*, Iaşi. În fine, a crăpat dracului odată! Zăbava nesuferită cu tratativele pentru iscălirea pacei noastre s-a sfârșit – *pacea s-a semnat*. S-a anunţat oficial semnarea ei, la ora 11 a.m.

Mare uşurare pe sufletele noastre – scăpăm cel puţin de pomparea rechiziţiilor şi hoţiilor de prin case în numele rechiziţiei făcute şi de

[32] Dr. Vasile Bianu, medic colonel, *Însemnări din răsboiul României Mari*, tomul II, *De la mobilizare până la pacea din București*, Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1926, p. 5.

nemţi, dar și de ai noștri comisari etc., sireacii, că doar se pricep ei la așa ceva mai bine ca … nemţii!”[33].

În acest context, când lașitatea și ipocrizia erau exhibate de unele figuri publice cu atâta nonșalanță, nu este de mirare că, în însemnările sale, regina Maria are cuvinte foarte dure despre poporul peste care domnea, mai cu seamă că zvonurile privind o eventuală înlăturare a dinastiei de la tron erau tot mai insistente:

„Iași

duminică, 8/21 aprilie 1918

Cred că românii sunt obișnuiţi să-și schimbe principiile și e un obicei prost care le-a rămas în sânge. Pe de o parte fiindcă nu am avut noroc în războiul acesta, chiar dacă în cele din urmă nu am fost înfrânţi, și, pe de altă parte, din pricina intrigilor germane, se consideră că e o ocazie bună de a schimba dinastia! (…)

Încerc să le înţeleg felul de a gândi, *la rece*, fără să mă întristez, fiindcă sunt una din cei care au dat greș și deci trebuie daţi la o parte. Cred că cei mai mulţi dintre dragii mei români se află încă pe un plan foarte jos în ceea ce privește ideile de onoare și loialitate sau dorinţa de a nutri asemenea sentimente – cred că o perspectivă mai înaltă încă nu face parte din gândurile lor firești. Din fire sunt *lași* în toate privinţele. Nu respectă nici Dumnezeu, nici rege – ţara lor e o idee vagă, atâta timp cât situaţia se poate exploata avantajos pentru afaceri sau interesul personal; dacă situaţia de acum nu le satisface apetitul, s-o schimbăm!

Mă tem că e o mentalitate care are prea puţin de-a face cu perspectiva de buldog a britanicilor, pe care e limpede că o am în mine: tenacitate în faţa oricărei primejdii. Cu cât e mai mare pericolul, cu atât mai copleșitoare sunt greutăţile, cu atât mai puţin dăm înapoi și cu atât mai înverșunaţi suntem în împotrivirea noastră”[34].

Cuvinte dure, reproșuri poate exagerate la adresa unui popor care o primise cu braţele deschise și care dovedise calităţi extraordinare în vremuri de cumpănă, dar, în împrejurările date, când răul părea să triumfe peste tot, cum și-ar fi putut păstra cineva obiectivitatea deplină?

Teama de profunde tulburări sociale, mai ales pe fundalul veștilor venite din Rusia cuprinsă de războiul civil, își face loc în sufletele multora dintre observatorii peisajului politic. Unii dintre membrii elitelor sociale iau în calcul faptul că România nu va fi ocolită la nesfârșit de revolta maselor sătule de mizerie și abuzuri.

---

[33] Raul Dona, *op. cit.*, p. 266.

[34] Regina Maria, *op. cit.,* p. 51-52.

„Beţia de sânge o văd tot mai aproape, bătând la uşa neamului nostru ajuns la saturaţiune, căruia îi lipseşte o mică scânteie pentru ca să se declanşeze explozia.

Nu ne corijăm, se abuzează şi se răsabuzează în toate direcţiile cu o inconscienţă fenomenală, care nu poate să rămâie nesancţionată, până în cele din urmă. Nemulţumiţii, nedreptăţiţii de soartă sunt în realitate cei mulţi şi tari, şi puterea, pe care o uzurpează azi caraghioşii abuzivi şi inconscienţi, nu mai poate să le rămâie dacă nu s-or ivi măsuri serioase de îndreptare, înainte ca să debordeze paharul răbdărei. O să plătim şi noi, desigur, cu vieţile noastre, faptul că am fost consideraţi ocrotiţii soartei, pe drept sau nedrept. Nebunii o să dăinuiască şi saturarea n-o să vie iute, au să se perinde măcelurile şi masacraţii vor fi şi din provocatori, şi din executori. Omenirea noastră neroadă n-o să facă ochi pentru a vedea pericolul, în halul de inconscienţă în care se complace la procurarea farnientelor şi plăcerilor nepermise de tot soiul”.

De altfel, pesimismul şi deprimarea nu se regăseau doar la nivelul elitelor, ci cuprinseseră pături largi ale populaţiei, iar faptul că nici măcar zilele de sărbătoare nu mai aduceau un strop de bucurie accentua sentimentul înfrângerii. De exemplu, ziua de 10 mai, sărbătoarea naţională, prilejuia amare însemnări, dar autorii lor refuzau să creadă că totul era pierdut. Astfel, medicul militar Vasile Bianu scria în jurnalul său:

„10/23 Maiu 1918. Această zi, aşa de scumpă tuturor Românilor şi sărbătorită cu atâta voie bună şi entuziasm în timp de o jumătate de veac, de la 1866 până la 1916, a trecut anul acesta, pentru prima oară, nebăgată în seamă şi a fost petrecută într-o atmosferă grea şi apăsătoare, cu inimile rănite de sălbăticia şi cruzimea vrăjmaşilor, cari, prin nenorocita pace de la Bucureşti, au sfâşiat trupul sfânt al Ţării noastre, tot ceea ce era mai falnic şi mai mândru, munţii noştri, comoara sufletului românesc, în frunte cu uriaşul *Ceahlău*, cântat de Vasile Alecsandri: Olimpul nostru plin de farmec, în care stau îngrămădite atâtea tradiţii şi amintiri de-ale neamului românesc! Guvernul a avut bunul simţ de a amâna serbarea acestei zile sfinte pe alte vremuri mai bune, şi bine a făcut, căci ne-a lăsat să ne plângem durerea în taină, cu gândul şi cu inima la ziua cea mare, care va să vie cu siguranţă, când vom putea-o serba în templul cel mare al neamului întregit!”[35].

Aceeaşi amărăciune, dublată însă de speranţă, răzbate şi din însemnările reginei Maria:

[35] Dr. Vasile Bianu, *op. cit.*, p. 8.

„Zece Mai – ziua noastră naţională! Și primul an în care nu o sărbătorim în nici un fel. Anul trecut a fost o zi splendidă, o înviere: armata ne era repusă pe picioare, rușii încă nu se prăbușiseră de tot, aliaţii ne erau încă alături, speranţa – speranţa – speranţa, dar vai, azi!… Singura noastră speranţă ar veni de la cei care luptă pe celelalte fronturi, noi trebuie să stăm deoparte și să privim cu mâinile legate, ca sclavi; mi se rupe inima, dar prietenul meu Boyle mi-a spus ieri «nu uitaţi că încă luptaţi, încă sunteţi mobilizaţi – nu lăsaţi pe nimeni să vă convingă, fie și pentru o clipă, că nu e așa»”[36].

Totuși, păstrarea optimismului era o sarcină dificilă în mai 1918. Ştirile care parveneau românilor de pe Frontul de Vest nu erau deloc în măsură să le ridice moralul, astfel că unii își aminteau de profeţiile despre Armaghedon:

„Joi, 17 Mai. În Apus se dă luptă formidabilă. Spre marele nostru regret, franco-englezii iar se retrag. Atacul între Reims și Soissons e puternic. Nemţii înaintează încet, dar continuu. Soissons e pe punctul de a cădea, iar Reims de a fi înconjurat. Criticii militari neutri, pe cât le permite cenzura nemţească, cred că acest formidabil atac nu are alt scop decât de a distrage atenţiunea inamicului și a-l face să-și deplaseze rezervele pentru a ataca în fond în altă parte.

Nemţii deja strigă - victoria! Totuși pacea nu va veni. Armatele vor rămâne întregi și puternice și războiul va continua în altă parte.

Sunt cărţi vechi din bătrâni ce ne vorbesc de prăpădul omenirei. Să fi venit oare timpul?”[37].

Starea de spirit trebuie să fi fost la cea mai coborâtă limită și motivele prisoseau! Pe lângă veștile proaste venite de pe front, românii se confruntau și cu calamităţile naturale, situaţie care le întărea multora sentimentul că Dumnezeu și-a întors faţa de la ei:

„Duminică, 20 Mai. În starea deprimantă morală în care ne aflăm, neputincioși în a împiedica cu ceva catastrofa ce se pregătește, vedem în toate manifestaţiunile naturii mâna lui Dumnezeu, care vrea să pedepsească noua Sodomă. România contează mult în calculele Puterilor Centrale în ce privește alimentarea; recoltele noastre le-au fost salvarea în ultimul an. Ei bine, anul acesta, din cauza secetei, recolta noastră e absolut rea. Pe lângă secetă, a mai dat în ultimul timp multe ploi cu grindină, aproape generale, așa că a nimicit și puţinul ce mai crescuse.

[36] Regina Maria, *op. cit.,* p. 129-130.
[37] Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 449.

Acum s-a lăsat frig, termometrul arată abia +8 grade, deşi, după stilul nou, suntem în Iunie.

În Spania, prăpădul lui Dumnezeu se manifestă sub forma unei boli noi, foarte contagioasă[38]. Într-un mic interval de timp, numărul bolnavilor de această molimă s-a urcat la 120.000. Curtea regală, guvernul cu miniştrii, toţi s-au îmbolnăvit. Gravitatea boalei încă nu e cunoscută"[39].

În acest context, răfuielile politice sunt în plină desfăşurare, se caută vinovaţi, se identifică responsabilităţi, se promit pedepse. Noii guvernanţi nu întârzie să îndrepte un deget acuzator către predecesorii lor:

„28/11 iunie. Parlamentul execută somaţia germană. Acuzarea împotriva Cabinetului Brătianu a fost formulată în Parlament. Sunt şase capete de acuzare: trecerea trupelor străine, neorganizarea armatei, conrupţia (sic!) representanţilor, retribuţia lor cu milioane, cedarea flotei Rusiei, transportarea Tesaurului, traficul vagoanelor, distrugerea rafinăriilor, ridicarea copiilor, întrebuinţarea vagoanelor în scopuri particulare. Vina pentru răsboiu nu formează un cap de acuzare. Teza germană e pierdută. Mai târziu, în presa lor şi în Parlamentul german se vor exprima că darea în judecată a Ministerului român e cea mai mare comedie a secolului! (...)

În Moldova nu ar mai fi pâine decât pentru patru luni. În teritoriul ocupat s-a confiscat toată recolta anului 1918.

Gustăm fericirile păcii!"[40].

Mult aşteptata normalizare a vieţii cotidiene întârzie să se facă simţită, iar „optimiştii păcii" încep să se întrebe dacă entuziasmul lor a avut, totuşi, vreun temei:

„Sâmbătă, 23 iunie. A votat şi Senatul ratificarea păcii. Cu aceasta, România a terminat formele ce depindeau de ea[41], vom vedea acum dacă prietenii ce nu s-au impus cu sila vor fi la rândul lor tot aşa de expeditivi. (...)

Când după semnarea păcii s-au simţit condiţiunile dezastruoase ce ni s-au impus, toată lumea guvernamentală îţi şoptea la ureche: «Aveţi

---

[38] Este vorba de pandemia cunoscută sub numele de „gripa spaniolă", izbucnită în ianuarie 1918, care a produs moartea unui număr uriaş de oameni, estimările variind de la 50 la 100 de milioane de persoane

[39] Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 451.

[40] V.N. Drăghiceanu, *op. cit.*, p. 297-298.

[41] Trebuie subliniat faptul că regele Ferdinand nu a sancţionat niciodată tratatul de pace, astfel că reintrarea României în război s-a putut face invocându-se caducitatea acestui tratat.

răbdare, tot răul este până la ratificare, de la ratificare încolo veţi simţi binefacerile». Acum iat-o ratificată şi nimănui nu-i trece prin minte că se va schimba ceva în bine. M.V.î.R. își păstrează aceiași autoritate și aceleași atribuţiuni, dă aceleaşi ordonanţe, cărora populaţia e datoare să se supună; arestările politice continuă, cenzura se menţine, libertatea cugetării și a cuvântului nu ni s-a redat, circulaţia liberă cu Moldova nu s-a reluat (...)

Nemţii încep a se demasca că (sic!) n-au nici o încredere în prietenia noastră. Cei cuminţi au prevăzut-o mai de mult. Nu se putea prietenie, când am fost trataţi aşa cum ne-au tratat. Din contra, o ură contra lor clocotește pretutindeni, şi dacă ea nu izbucnește, cauza este teroarea ocupaţiunii şi cenzura. Cum se va găsi o supapă, poporul va răsufla; atunci ne vor cunoaște nemții"[42].

Până la a ne cunoaște nemţii, au mai fost necesare câteva luni! Desfăşurarea ostilităţilor pe Frontul de Vest indica faptul că Puterile Centrale, sleite din punct de vedere material și uman, se îndreaptă, tot mai rapid, spre dezastru!

Totuși, precum în zicătorile străvechi, „toamna se numără bobocii"! Seminţele speranţei unităţii naţionale au început să încolţească abia în luna septembrie 1918, când Bulgaria a semnat armistițiul de la Salonic (29 septembrie 1918), după spargerea frontului din Macedonia. După o lună, la 30 octombrie, Turcia semna armistițiul de la Moudros, astfel că pozițiile Puterilor Centrale se șubrezeau și mai mult.

În Vechiul Regat evenimentele urmaseră aceeași turnură favorabilă, poporul român văzându-și, cu bucurie nesperată, îndeplinite cele mai frumoase speranţe. Urâta ocupaţie germană se îndreaptă rapid spre mult așteptatul sfârşit:

„Duminică, 28 octombrie. După doi ani de zile bucureşteanul revede pe zidurile oraşului afişe şi proclamaţiuni semnate de guvernul român și de regele Ferdinand. Mackensen ne-a făcut această favoare de a permite Regelui României să stea de vorbă cu poporul său. De altfel se zice că această mărinimie o face în momentul în care își face bagajul, neştiind încă precis de va ajunge sau nu liber în patria lui. Pretutindeni militarii germani sunt gata de pornire: sute de camioane automobile cară spre Gara de Nord bagaje. În oraş, depozitele lor lichidează; se vând pe nimic: mașini, instalaţiuni, instrumente agricole, alimente. O serie de samsari cunoscuţi achiziţionează imense stocuri. Statul sau Comuna ar

[42] Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 491.

trebui să intervină imediat pentru a cumpăra ei, deoarece speculanţii vor profita şi de nenorocirea nemţilor şi de nevoile noastre.

Onorabilii călători nu se limitează însă a vinde numai ceea ce le aparţinea lor, vând tot ce au furat de prin casele oamenilor, piane, tablouri, covoare, mobile, cărţi etc.”[43].

Situaţia este confirmată şi de alţi cronicari ai acelor vremuri extraordinare, însemnările lor permiţând o nuanţare a unor mituri remanente despre disciplina, corectitudinea şi ordinea germană. În 27 octombrie/9 noiembrie, guvernul condus de generalul Coandă a adresat un ultimatum trupelor de ocupaţie, cerându-le să părăsească teritoriul României în 24 de ore, iar în noaptea de 28/29 octombrie Armata Română reia operaţiunile militare împotriva Puterilor Centrale. Efectul acestor decizii asupra trupelor de ocupaţie a fost devastator:

„Bucureşti, 1918, 12 noiembrie. (...) Evenimentele politice sunt extraordinare. De unde la sosirea noastră în Bucureşti (4 octombrie – n. ns.) nemţii erau tari şi mari, ne surchidau, ne oprimau pe alocurea greu de tot, neputând găsi noi, românii, dreptate la ei... ce să vezi, într-o bună zi, se vorbeşte că pleacă! Pleacă nemţii! Într-adevăr, o fierbere, o forfotă impresionantă pe străzi, trăsuri cu geamantane, cu nemţi şi nemţoaice *l’air effare*, mutre crăpând de necaz şi îngrijorate, cărătură de bagaje în continuu, spre gară”[44].

Acesta era finalul cel îndelung aşteptat! Pe 28 octombrie/10 noiembrie 1918 se decreta remobilizarea generală a Armatei Române și cei 90.000 de soldaţi români primesc ordinul să intre simultan în Transilvania, Muntenia şi Dobrogea.

Panica germanilor, odată declanșată, se supune legii „bulgărelui de zăpadă”, crescând în amploare și intensitate, sub o alimentare permanentă cu zvonuri și știri îngrijorătoare:

„O armată aliată trecuse Dunărea[45], și alta trecuse în Banat, iar câteva divizii române trecuseră din Moldova în Transilvania, convergând cu cele aliate din Banat. Nemții, amenințați de a fi prinși în cușcă, fug de se prăpădesc, și, în fuga lor, comit tot felul de excese. Furturi, stricăciuni, omoruri, omoruri de copii, fete; de neconceput, copii de 8 ani împușcați, fete de 14, 16 ani, trăsnite de gloanțe în cap etc., bătrâne de 50 de ani cu

---

[43] *Ibidem*, p. 628.

[44] Raul Dona, *op. cit.*, p. 302.

[45] Este vorba de trupele franceze din corpul expediționar condus de generalul Franchet d’Esperay, care au forțat Dunărea în dreptul orașului Giurgiu, îndreptându-se spre București.

creierii spulberaţi. Ce să fi făcut omenimea asta, în ce să fi periclitat temelia germanismului cult şi *kolossal*? În retragerea lor, au tăiat conducta de apă a Bucureştiului la Bâcu, au stricat podurile, au dat foc grâului la manutanţă, depozitelor de stofă ce nu puteau nici vinde, nici lua cu ei”[46].

După numai o zi, în **28 octombrie/11 noiembrie 1918**, vestea așteptată de toți românii sosește: **la Compiègne s-a semnat armistițiul între Puterile Antantei și Germania, ostilităţile încetând pe toate fronturile, iar tratatul de pace de la București devenind caduc!** Efectul în rândul opiniei publice românești a fost extraordinar:

„Luni, 29 octombrie. E banal să spun că sunt emoţionat; orice cuvânt aş întrebuinţa să exprim starea mea sufletească de azi, aş fi sub adevăr. Îmi tremură condeiul în mână să pun pe hârtie câteva cuvinte, necum a spune ceea ce simţ când m-am decis să notez jurnalul zilei de azi. Niciodată n-am simţit o intensitate de emoţii ca aceea ce simt acum. Evenimentele s-au precipitat cu o grabă la care nimeni nu s-a aşteptat; lumea e ameţită, zăpăcită de bucurie; nu se întâlnesc doi cunoscuţi să schimbe o vorbă fără să nu-i înece plânsul, plânsul bucuriei de astă dată.

Regele Ferdinand a decretat pe ziua de ieri din nou mobilizarea generală a armatei în contra Germaniei și a Puterilor Centrale, în contra inamicului ce ne subjugă de doi ani de zile. (...)

Kaizerul a abdicat.

Împăratul Austriei și Rege al Ungariei a fugit.

Se pretinde că și noul rege al Bulgariei a fost detronat.

Pretutindeni se proclamă republici.

În prăbușirea aceasta a tronurilor, am ascultat azi imnul nostru regal ce rămâne ca un simbol al victoriei și viitorului. Am început să fim invidiați ca popor fericit”[47].

Și românii aveau de ce să fie invidiați! După ce au trecut prin momente de cumpănă extraordinare, care, poate, ar fi frânt rezistenţa morală a altor popoare cu pretenţii de superioritate, românii se îndreptau cu pași repezi spre împlinirea idealului naţional: unirea tuturor provinciilor locuite de români.

În această perioadă, criza politică internă în rândul cercurilor conducătoare din Imperiul Austro-Ungar se adâncește, guvernele de la Viena se succed cu repeziciune, incapabile de a găsi soluții pentru menţinerea coeziunii imperiului multinaţional. Încă în Consiliul de

---

[46] Raul Dona, *op. cit.*, p. 303.
[47] Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 630-633.

Coroană de la 27 septembrie 1918, ministrul de Externe, contele Burian, propunea sistarea operaţiunilor militare pentru a se folosi armata împotriva mişcărilor naţionale aflate în plin avânt! Sfârşitul monarhiei austro-ungare era însă mai aproape decât se bănuia: Prin *Manifestul de la 11 noiembrie*, împăratul Carol I renunţa la guvernare, iar pe 13 noiembrie renunţa şi la tron. Cu o zi mai devreme, parlamentarii austrieci proclamaseră deja Republica Germană Austria, iar pe 16 noiembrie se proclama Republica Democratică Maghiară!

În acest context favorabil, Marele Sfat al Naţiunii Române din Transilvania şi Ungaria înțelegea să pună în aplicare principiile enunțate în „cele paisprezece puncte" prezentate de Preşedintele Statelor Unite ale Americii, Woodrow Wilson, în sesiunea comună a Congresului din 8 ianuarie 1918. Ca atare, românii transilvăneni erau îndemnaţi să-şi hotărască singuri soarta în cuvinte pline de elocvență:

„Istoria ne cheamă la fapte. Mersul irezistibil al civilizaţiunii omeneşti a scos şi neamul nostru românesc din întunericul robiei la lumina conştiinţei de sineşi. Ne-am trezit din somnul de moarte şi vrem să trăim alături de celelalte naţiuni ale lumii, liberi şi independenţi. În numele dreptății eterne şi al principiului liberei dispozițiuni a naţiunilor, principiu consacrat acum prin evoluţiunea istoriei, naţiunea română din Ungaria şi Transilvania vrea să-şi hotărască însăşi soarta sa de acum înainte. Toate neamurile din preajma noastră şi-au determinat viitorul prin rezoluţiuni în conformitate cu sufletul lor naţional. E rândul nostru acum. Naţiunea română din Ungaria şi Transilvania are să-şi spună cuvântul său hotărâtor asupra sorţii sale şi acest cuvânt va fi respectat de lumea întreagă, el este chiar aşteptat, pentru ca la gurile Dunării şi pe drumul larg, unde comunica pulsul vieţii economice între Apus şi Răsărit, să se poată înfăptui ordinea şi neamurile împrejmuitoare să li se procure tihna trebuitoare la munca binecuvântată spre desăvârşirea umană. În scopul acesta convocăm Adunarea Naţională a naţiunilor române din Ungaria şi Transilvania la Alba Iulia, cetatea istorică a neamului nostru, pe Duminică, 18 Noiembrie, la orele 10 a.m."[48].

Nu era vorba decât de o urmare a exemplului oferit de românii bucovineni, care izbutiseră deja să-şi proclame voința de unire cu ţara. Astfel, la 30 octombrie/12 noiembrie armata română intra în Cernăuţi, fiind primită cu un enorm entuziasm de populaţie, iar a doua zi Consiliul

---

[48] *Apud* Dr. Vasile Bianu, *op. cit.*, p. 128.

Naţional, întrunit în şedinţă publică, votează o „lege fundamentală asupra puterilor Ţării Bucovinei”, prin care îşi asumă întreaga putere în stat.

Succesul nu a întârziat să vină și pentru românii transilvăneni. La 5/18 noiembrie Consiliul Naţional Român Central din Transilvania afirma în faţa opiniei publice mondiale dorinţa românilor transilvăneni de a se uni cu România, prin manifestul intitulat „Către popoarele lumii”.

Peste zece zile, la 15/28 noiembrie 1918 Congresul General al Bucovinei adopta moţiunea „Unirea necondiţionată şi pe vecie a Bucovinei, în vechile ei hotare până la Ceremuş, Colacin şi Nistru, cu Regatul României”, iar în 18 noiembrie/1 decembrie, la Alba Iulia, Adunarea Naţională a tuturor românilor din Transilvania, Banat şi Ţara Ungurească, decreta unirea cu România. Entuziasmul a fost de nedescris:

„Joi 22 noiembrie

În fine, ceea ce numai în vis s-a întrezărit de veacuri de neamul românesc, s-a realizat în anul mântuirii 1918. S-a desăvârşit *unirea tuturor Românilor*!

Generaţia noastră a avut şansa de a asista la acest act măreţ, căci nu am curajul încă de a afirma meritele generaţiei noastre la o aşa înfăptuire, ca să nu se găsească nedreptăţit «*norocul*».

De la Alba Iulia a sosit în fine documentul oficial. O adunare de peste 100.000 de români în unanimitate au proclamat: *Unirea cu România liberă*. Nici un glas răzleţ, nici un gest de dezunire; cele două curente bine cunoscute de înainte de război şi chiar din perioada războiului până la înfrângerea Austro-Ungariei şi alungarea de pe tron a habsburgilor s-au contopit într-unul singur”[49].

În chip cât se poate de fericit, decizia de unire de la Alba Iulia coincidea cu un act simbolic de mare impact pentru toţi românii: suveranii României reveneau în Capitala ţării, într-o atmosferă de extraordinar entuziasm:

„18 nov./1 dec. 1918

Astăzi s-a făcut intrarea triumfală a Suveranilor în Capitală în fruntea armatelor române şi aliate. Pe un timp nouros, iluminat însă de entuziasmul unui popor întreg, s-au început serbările de azi. Familia regală a sosit din Iaşi la ora 10 în gara Mogoşoaia. Pe amândouă laturile şoselei Chiselef se află înşirată armata, cercetaşii şi şcolarii cu cocarde şi drapele şi o mare de popor. În faţa gării s-a format cortegiul. Ivirea suveranilor a stârnit un entuziasm indescriptibil şi uralele nu mai încetau.

[49] Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 682.

Înfățișarea lor era mândră și strălucitoare de fericire. Regele, la mijloc, călare, mulțumea publicului surâzând. Regina, în uniformă de colonel de roșiori, era de asemenea călare de-a stânga Regelui, veselă, strălucitoare de sănătate și voie bună. La dreapta, numai în tunică, era generalul Berthelot, marele nostru pretin și pe care l-a aclamat lumea. Prințul Nicolae ținea cu multă siguranță frânele calului său și sta la stânga Mamei sale. Cortegiul format s-a pornit spre rondul întâiiu de la șosea. Acolo Suveranii s-au oprit pentru a asista la un mic serviciu religios, cu care ocazie s-a făcut și țintuirea unor drapele noi”[50].

La rândul său, regina Maria consemna evenimentul cu o nedisimulată satisfacție:

„București duminică, 18 noiembrie/1 decembrie 1918

Ne-am întors! Chiar ne-am întors, după doi ani lungi de exil. Mai mult, ne-am întors – de-abia dacă îndrăznesc să pronunț cuvântul, dar trebuie spus, fiindcă, orice ar urma, azi e adevărat - ne-am întors triumfători!

Se încheie o zi grandioasă, o zi extraordinară, amețitoare, de entuziasm nestăpânit. (…)

Tot orașul era în delir. Lipsiserăm doi ani, cunoscuseră toate ororile ocupației, cu tot ce aduce ea, iar acum ne întorceam victorioși, în ciuda nefericirilor, ne întorceam după ce împliniserăm Visul de Veacuri, Visul de Aur al României. Ne întorceam cu România Mare – ne întorceam ca regele și regina tuturor românilor! E aproape de necrezut, dar e adevărat!”[51].

Într-adevăr, între prăbușirea României într-un dezastru ce părea iremediabil și renașterea sa într-o glorie nesperată, nu trecuseră mai mult de doi ani! Interval de timp scurt chiar pentru viața unui individ, darămite pentru Istorie! Și, totuși, cât de multe suferințe, cât de multe deziluzii și speranțe, cât efort și muncă au fost trăite în acești doi ani! Acest veritabil „miracol istoric” era acut perceput și de contemporani, uimirea acestora fiind încă și mai pregnantă decât a celor care contemplă evenimentele din perspectiva oferită de scurgerea unui secol:

„Vineri, 23 noiembrie

Azi se împlinesc doi ani de la ocuparea Bucureștilor de armata germană. Am fi putut zice nu doi ani, ci o veșnicie, dacă Dumnezeu nu ne-ar fi dat să-i vedem sfârșitul cu ochii.

Doi ani și ce deosebire!

---

[50] Dr. Vasile Bianu, *op. cit.*, p. 129.

[51] Regina Maria, *op. cit.*, p. 420-421.

23 Noiembrie 1916 - sdrobiţi, umiliţi şi desfiinţaţi. Germania în apogeul ei, puternică şi învingătoarea Europei!

23 noiembrie 1918 - România desfiinţată a reînviat într-o *Românie Mare*; neamul românesc reîntregit, Dacia Traiană renăscută, Imperiul german prăbuşit, Germania umilită şi săcătuită ca naţiune. Ce film de cinematograf trăit în aceşti doi ani de zile! Cu câte lacrimi amare am asistat la desfăşurarea lui, cu ce frecături de nervi, cu ce deznădejde uneori, cu ce nădejde înspre sfârşit:

Numai doi ani, zicem azi; o eternitate credeam atunci.

Doi ani, din ruină și cenușă – *România Mare!*

Şi ce mărire nevisată şi nebănuită! Neamul nostru liber, creşte de la 8 milioane la 16 milioane şi constituie azi cel mai puternic Stat european din Răsărit, după Rusia. Asta încă n'ar fi extraordinar la catastrofa petrecută, dar am rămas ţară de ordine în haosul de anarhie în care se svârcolesc atâtea popoare. Asta este marea fericire, numai de n'aş vorbi într'un ceas rău. Prea să sâcâe şi se amăgeşte mulţimea, prea multă demagogie fac unii şi prea ne batjocorim între noi, clasa ce am fost conducătoare, şi asta în văzul şi auzul celor ce uşor pot să se rătăcească, şi asta nu e bine"[52].

Așadar, la capătul unui război de întregire naţională care a presupus uriașe jertfe umane și materiale, naţiunea română dovedea că are resurse și capacităţi infinite, că, asemenea păsării Phoenix, poate renaște din propria cenușă și-și poate afirma identitatea și interesele în arena internaţională.

Armata română, iniţial prost dotată și slab instruită, a renăscut, cu ajutorul aliaţilor, și a fost capabilă să lupte de la egal la egal cu cea mai redutabilă armată a vremii, impunând respect adversarului, prin bravura și tăria dovedite în încleștare. Compusă preponderent din ţărani, Armata a dovedit că poate asimila rapid cele mai înaintate tehnici ale războiului modern, de la folosirea mitralierelor și mașinilor blindate de luptă, până la utilizarea aviaţiei și artileriei antiaeriene.

Clasa politică românească, suferind de corupţie, subminată de incompetenţă și venalitate, a reușit totuși să dea la iveală veritabili bărbaţi de stat, capabili să scruteze orizontul politic european și să găsească rutele optime pe care să îndrume corabia statului român, ferind-o de primejdiile mortale ce o pândeau la tot pasul.

[52] Vasile Th. Cancicov, *op. cit.*, p. 684-685.

Ţăranii şi muncitorii români au găsit energiile şi voinţa necesare pentru a munci pe ogoare şi în fabrici, au ştiut să lase coarnele plugului, pentru a mânui mitraliera și masca de gaze, au înfruntat cu o abnegaţie extraordinară frigul și foamea, tifosul exantematic și gripa spaniolă și, mai presus de toate, şi-au păstrat încrederea în lege şi ordine, rămânând imuni la cântecul de sirenă al ideologiei bolșevice.

La rândul lor, intelectualii români, cu rare excepţii, au înţeles comandamentele naţionale şi au încercat să susţină, prin munca lor, moralul trupelor şi al populaţiei civile în faţa grelelor încercări prin care au trecut.

Desigur, nu au lipsit arghirofilii, speculanţii, îmbogăţiţii de război, trădătorii şi laşii, căci orice pădure îşi are uscăturile sale, dar corpul naţiunii a știut să genereze anticorpii necesari pentru a izola și anihila acești viruși.

Lecţia Centenarului pentru noi, cei de astăzi, moştenitorii acelei Românii făurită la 1918 prin sânge, sudoare și suferință, credem că poate fi sintetizată prin cuvintele Sfântului Ioan Gură de Aur: „Deznădejdea și nepăsarea sunt distrugătoare. Nici o armă nu este mai eficientă în mâna diavolului ca deznădejdea”. Parafrazând, credem că, pentru România de astăzi, nimic nu este mai distrugător decât *deznădejdea*, care a împins milioane de români să-și caute fericirea în lumea largă, și *nepăsarea* faţă de tot ce nu merge bine în viaţa Cetăţii, care pare să ne cuprindă pe cei rămași între granițele stabilite acum o sută de ani! Dacă strămoșii noștri au putut să-și înfrângă atât deznădejdea, cât și nepăsarea, triumfând peste toate greutăţile şi primejdiile, oare noi chiar nu putem reuși?

Elis PLEȘA

Protopopul greco-catolic Iuliu Căpâlneanu, fost delegat la Marea Unire, în fața represiunii exercitate de regimul comunist

The Greek-Catholic Protopop Iuliu Căpâlneanu, former delegated to the Great Union, in the Face of the Repression exercised by the Communist Regime

Iuliu Căpâlneanu, Greek-Catholic priest in the village of Vereşmort, was delegate of the Vintu de Sus electoral circle to the Great National Assembly in Alba Iulia. During the interwar period, Iuliu Căpâlneanu was one of the leaders of the local community, both in religious and political terms (being elected parliamentary P.N.Ț. in several legislatures).

After the installation of the communist government, the local leaders of P.C.R. they saw in the protopop a powerful political rival, for which, in September 1945, they followed his arrest and imprisonment in Alba Iulia, being released only following the express order of Peter Groza, who knew the protopop from 1918, from Alba Iulia. In April 1946, after being the victim of serious physical aggression, Iuliu Căpâlneanu was retired, settling in Cluj, where he continued to remain an opponent of the communist regime, performing clandestine Greek-Catholic religious service until his death.

Etichete: Marea Unire, lider P.N.Ț., preot greco-catolic, slujbe clandestine, opozant anticomunist

Keywords: Great Union, P.N.Ț. leader, Greek-Catholic priest, clandestine religious service, anticommunist opponent

După cum este deja cunoscut în istoriografia română, toate marile personalități politice, culturale și religioase, care, în 1918, au înfăptuit Marea Unire şi care au trăit şi după 1945, au avut de suferit represiuni din partea regimului comunist (existând, totuși, și extrem de puține excepții, cum ar fi Petru Groza), concretizate cel mai adesea prin aruncarea lor în detenție, unde unele dintre acestea aveau să-și găsească sfârșitul[1].

Nu au fost, însă, singurii etnici români, militanți pentru unirea națională înfăptuită la 1 decembrie 1918, care au avut această soartă, destine similare având și alți delegați care au votat efectiv actul de la Alba Iulia, în calitatea lor de reprezentanți aleşi ai cercurilor electorale, ai

[1] A se vedea, mai ales, Claudiu Secașiu, *Noaptea demnitarilor. Contribuții privind distrugerea elitei politice românești*, în „Analele Sighet", vol. 6/1998, pp. 894-921.

comunităţilor locale sau ai diverselor asociaţii culturale, profesionale sau religioase (ne referim, desigur, la aceia care au decedat după 1945). Motivul represiunii la care au fost supuși este, însă, același, doar că la o scară mai mică. Imensa majoritate a delegaţilor care au votat Marea Unire erau lideri ai comunităţilor care îi mandataseră să exprime dorinţa lor de unire, iar, ulterior, aceștia nu doar că și-au păstrat, de regulă, poziţia în cadrul comunităţii, dar adeseori chiar și-au consolidat-o, adăugându-i și aura actului naţional pe care îl semnaseră. După 1945, în această calitate a lor, de lideri locali, aceștia au intrat nu de puţine ori în atenţia regimului comunist, care dorea să elimine orice mic obstacol ce stătea în calea dorinţei lui de a-și subordona întreaga societate. Iar calea cea mai sigură de a subjuga comunităţile locale era aceea de a lovi dur în liderii acestora, mai ales în cazul acelora care nu se conformau noii puteri.

Din dorinţa de a reconstitui destinul din perioada comunistă al unor astfel de personalităţi de importanţă secundară, care au votat actul Marii Uniri, lideri ai unor comunităţi locale, ne-am oprit asupra preotului greco-catolic Iuliu Căpâlneanu, participant la Marea Adunarea Naţională de la Alba Iulia, în calitate de delegat al Cercului electoral Vinţu de Sus (astăzi com. Unirea, jud. Alba)[2], din cadrul comitatului Turda-Arieş[3].

Ca în cazul oricărei alte teme de istorie politică și religioasă privind perioada de după 1945 și până în 1989, tratarea subiectului ar fi fost incompletă și chiar dificilă (mai ales în situaţiile în care cercetarea viza și documentarea istorică a unor acte represive comise de autorităţi) în lipsa trecerii arhivelor fostei Securităţi în administrarea publică. Tocmai din acest motiv, principala sursă documentară a cercetării noastre este constituită din dosarele deschise de Securitate pe numele lui Iuliu Căpâlneanu (informative și penale) ori conţinând informaţii sintetice referitoare la activitatea acestuia (dosare din fondul documentar). Datele astfel obţinute le-am întregit și coroborat cu ajutorul unor informaţii preluate și din alte surse: memorialistică, mărturii orale, studii istorice, site-uri web și presă.

---

[2] *** *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, Biblioteca Despărţământului București al Asociaţiunii „Astra”, București, 1943, p. 75.

[3] Comitatul Turda-Arieș era o unitate administrativă a Austro-Ungariei, care a funcționat în perioada 1876-1920, având capitala la Turda. În anul 1910, suprafața comitatului era de 3.514 km², iar populația era de 174.375 locuitori, dintre care: 125.668 (72,06%) români și 44.630 (25,59%) maghiari (https://ro.wikipedia.org/wiki/Comitatul_Turda-Arie%C8%99).

Ţinem să precizăm faptul că nu ne-am propus să realizăm un studiu monografic privind personalitatea preotului Iuliu Căpâlneanu, ci doar să reliefăm represiunea la care acesta a fost supus în timpul regimului comunist. Scopul principal pe care l-am urmărit a fost acela de a identifica motivele pentru care un lider al unei comunități locale a fost supus represiunii după 1945, formele concrete pe care aceasta le-a îmbrăcat, modul și mijloacele prin care a fost transpusă în practică, precum și efectele înregistrate.

Tocmai din considerentul amintit, în prezentul material vom descrie pe larg activitatea depusă de Iuliu Căpâlneanu pentru realizarea Marii Uniri, urmată de analizarea, cât mai în amănunt (în măsura în care ne-o permit informaţiile obţinute din sursele pe care le-am consultat), a confruntării acestuia cu autorităţile comuniste. Vom oferi, însă, și câteva detalii privind activitatea interbelică a preotului, atât pentru a reliefa poziţia sa fruntașă în cadrul comunităţii locale, cât mai ales pentru că le considerăm relevante pentru explicitarea cauzelor represiunii la care acesta a fost supus după 1945, referindu-ne aici la activitatea sa politică în favoarea P.N.Ţ. și la accederea acestuia în funcţii de conducere locale în cadrul ierarhiei Bisericii Greco-Catolice.

Scurte date biografice

Iuliu Căpâlneanu s-a născut la 29 iulie 1885, într-o familie de ţărani din satul Turdaș, com. Hopârta, jud. Alba – **FOTO 1**. După efectuarea studiilor gimnaziale la Aiud, și-a susținut bacalaureatul în cadrul Gimnaziului Superior Greco-Catolic din Blaj, după care, între anii 1905 și 1909, și-a desăvârșit pregătirea la Academia de Teologie Greco-Catolică din Blaj.

La 12 iulie 1909 s-a căsătorit cu Elena Moga, născută la 4 iunie 1889, în Ocna Mureș, fiica unei familii înstărite din oraș, care va moșteni de la părinții ei cca 20 ha teren. Chiar în ziua în care a împlinit 24 de ani – 29 iulie 1909 – Iuliu Căpâlneanu a fost numit ipodiacon, pentru ca, peste numai două zile, să fie hirotonisit ca preot de către Victor Mihaly de Apșa, mitropolitul Blajului, fiind numit

inițial paroh în com. Beclean, jud. Brașov, apoi în satul Sânmiclăuș, com. Șona, jud. Alba[4].

Din anul 1910 a servit ca preot în satul Vereșmort (azi satul Unirea II, com. Unirea, jud. Alba), „un sat curat românesc, așezat pe valea Mureșului", după cum și-l amintea soția acestuia în 1968. Aici a rămas până în anul 1939, an în care a fost numit protopop greco-catolic de Uioara (localitate înglobată, în prezent, în orașul Ocna Mureș), unde a rămas până în anul 1946, când a fost nevoit să plece din zonă, stabilindu-se la Cluj[5].

Anul 1918

Devotat credinței și idealurilor sale, preotul Iuliu Căpâlneanu se va implica în procesul de unire politică a românilor din Transilvania cu românii de dincolo de Carpați. Referitor la acest aspect, nu am găsit, însă, nicio informație în dosarele consultate la C.N.S.A.S., toate datele pe care le avem provenind, în general, din mărturii.

Astfel, în anul 1968, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la Marea Unire, autoritățile statului i-au solicitat soției acestuia, Elena Căpâlneanu, să completeze un chestionar, în care să redea amintirile sale în calitate de participantă la adunarea populară de la Alba Iulia. Cu acest prilej, Elena Căpâlneanu și-a descris soțul drept „un mare animator naționalist, ținând conferințe la adunări poporale în tot despărțământul Vințu de Sus și în alte plase unde era invitat. La aceste adunări, românii noștri, tineri și bătrâni, femei și bărbați, se grăbeau să înțeleagă falnica lor obârșie daco-

[4] Răzvan-Mihai Neagu, *Preoți din comitatul Turda-Arieș la Marea Unire*, în „Astra Sabesiensis", nr. 4/2018, pp. 149-150.
[5] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. 27.

romană, nedreptatea trăirii într-o împărăție străină și dreapta dorință de unire a tuturor românilor”[6].

O altă sursă a constituit-o lucrarea monografică a satului Măhăceni, din com. Unirea (scrisă în anul 1970 de fostul preot greco-catolic Iuliu Popa și publicată în 2009 în mediul online), în care autorul face dese referiri la „popa de la Vereşmort” sau la „acel luptător de la Vereşmort, că aşa-i zicea lumea”[7].

Dorința de cunoaștere și de implicare socială a lui Iuliu Căpâlneanu a ieșit la lumină încă din timpul studenției, când acesta s-a înscris în „Societatea de lectură Inocențiu Micu Klein a teologilor din Blaj”, fiind ales vice-bibliotecar, apoi membru al comisiei literare[8]. În anul 1909, la terminarea studiilor teologice, s-a înscris în ASTRA, în cadrul căreia a făcut parte din cercurile Uioara, Măhaciu (vechea denumire a satului Măhăceni) și Vințu de Sus/Unirea, susținând numeroase conferințe înainte și după Marele Război[9]. În același timp, a avut o activitate susținută și în plan publicistic, scriind articole în publicațiile greco-catolice „Cultura creștină” și „Unirea”, care apăreau la Blaj[10].

---

[6] Documentul amintit, aflat în gestiunea Serviciului Județean Alba al Arhivelor Naționale ale României, l-am regăsit în spațiul virtual, grație presei locale. *Foto-document: Marea Unire de la 1 decembrie 1918, povestită „cu sufletul la gură” de o participantă la eveniment*, de Adina E. Curta, https://alba24.ro/foto-document-marea-unire-de-la-1-decembrie-1918-povestita-cu-sufletul-la-gura-de-o-participanta-la-eveniment-147934.html.

[7] Vezi Iuliu Popa, *Măhăceni – monografie*, https://evaluarecluj.wordpress.com/monografia-satului-mahaceni-ab-1970/. Autorul a slujit timp de 17 ani (1931-1948) ca preot greco-catolic în satul Micoşlaca, care aparținea de orașul Ocna Mureș și implicit de Protopopiatul Greco-Catolic de Uioara, condus din 1939 de Iuliu Căpâlneanu.

[8] „Unirea”, 13 iulie 1906, p. 237, *apud* Răzvan-Mihai Neagu, *Preoți din comitatul Turda-Arieș la Marea Unire...*, p. 149.

[9] „Transilvania”, octombrie-decembrie 1909, p. 358, și 1 decembrie 1915, p. 195, *apud* Răzvan-Mihai Neagu, *Preoți din comitatul Turda-Arieș la Marea Unire...*, p. 150.

[10] Spre exemplu, la 22 iulie 1913, Iuliu Căpâlneanu a publicat în săptămânalul „Unirea” (denumită drept „foaie bisericească-politică”), un articol intitulat *Cum s-ar putea lucra mai cu efect contra alcoolului?*, pp. 6-7. Tot în această publicație a semnat și articolul *Sfintele misiuni în biserica noastră – Începutul lor*, în care făcea referire la „vremurile grele, dureroase, necreștine, neomenești”, pe care locuitorii țării le trăiau în plină desfășurare a celei de-a doua conflagrații mondiale („Unirea”, 15 ianuarie 1944, p. 3). Pentru alte detalii referitoare la aceste articole, a

Potrivit lui Iuliu Popa, în toamna anului 1918 preotul Căpâlneanu a fost „cel dintâi care a dat semnalul de organizare a românilor din scaunul Arieșului (...), care cu steagul tricolor în fruntea poporului s-a dus la gara din Războieni unde a ţinut o cuvântare de lămurire a românilor sosiţi de pe front”[11]. Mai multe detalii despre această perioadă istorică au fost rememorate de Elena Căpâlneanu, care își amintea cum, în acele momente, i-au găzduit pe dr. Aristotel Banciu și pe prof. Giurgea, ambii din Bucureşti, care tocmai fuseseră eliberaţi de către maghiari din penitenciarul din Cluj, unde fuseseră închişi pentru promovarea intereselor naţionale ale românilor (sau, cum îi denumeşte ea, „foşti condamnaţi politic, trădători de patrie maghiară”): „În ziua următoare, 2 noiembrie, dis de dimineaţă, i-am condus cu trăsura la Războieni, unde sosise tren de la Cluj cu alţi mulţi condamnaţi politici, care, recunoscând pe cei doi tovarăși de suferință, strigau fericiţi: «Iacă-i pe hâzârlăii noştri». S-a produs un moment de neuitat, când cei din tren împreună cu soldaţii de pe peron au izbucnit în urale, omagiind martirii neamului”[12].

În zilele ce au urmat, preotul s-a implicat în constituirea gărzilor naţionale, „arătând momentele grandioase pe care le trăim și îndemnând la ordine și demnitate”. Elena Căpâlneanu a rememorat și antologicul moment în care despărţirea Transilvaniei de Austro-Ungaria și unirea cu România s-a făcut și „cromatic”: „Din steagul decolorat unguresc, am vopsit și confecţionat primul drapel românesc. Cu acest steag în mână, părintele Căpâlneanu a trecut prin toate satele și cu îmbrățișări sincere, frățești, preoţii greco-catolici și ortodocși, secondaţi de învăţători și ţărani zilieri, au organizat aceste gărzi naţionale”[13].

Preotul Căpâlneanu a fost cel care „a cutreierat toate satele din ţinutul Arieşului, chemându-i la o întrunire în satul Măhăceni pe data de 24 noiembrie, pentru a se organiza în vederea Marii Adunări de la 1 Decembrie 1918 din Alba-Iulia”. Astfel, în ziua de 11/24 noiembrie 1918, Iuliu Căpâlneanu a participat la adunarea care s-a ţinut la Măhăceni, în cadrul căreia a fost aleasă delegaţia care să reprezinte Cercul electoral Vinţu de Sus la Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia. Alături de Iuliu

se vedea Sorin Valer Russu, *Biserică, istorie și cultură în ziarul „Unirea” de la Blaj, de la apariție la Marea Unire*, Cluj, Editura Mega, 2014, p. 337.

[11] https://evaluarecluj.wordpress.com/monografia-satului-mahaceni-ab-1970/.

[12] *Foto-document: Marea Unire de la 1 decembrie 1918...* .

[13] *Ibidem*.

Căpâlneanu, ca delegaţi titulari au mai fost aleşi: avocaţii Eugen Mezei şi George Pătăceanu, doctorul Ioan Matei şi ţăranul Amos Popa[14].

Preotul Iuliu Popa este cel care a descris foarte pitoresc acest moment, cu mare semnificație pentru cei născuţi în zona respectivă: „Încă de dimineaţă, în acea zi de duminică, se vedeau pâlcuri de oameni coborând de pe toate dealurile, îndreptându-se spre Gruiu [Gruiu Porcarului, un deal de lângă satul Măhăceni – n.n.], unde avea să se ţină întrunirea celor 17 sate care au luat parte. Delegaţiile satelor la întrunirea din Gruiu erau primite cu onoare de o unitate înarmată, comandată de sergentul major Popa Ioan («căruntu»). Tot Gruiu era ticsit de lumea însufleţită care se revedea, unii se îmbrăţişau, alţii plângeau de bucurie. Din delegaţiile satelor făceau parte preoţi, învăţători, studenţi şi ţărani. S-au perindat mai mulţi vorbitori de la Turda și de pe sate, pentru a vorbi acelei mulţimi de la sate, la care poporul aclama cu «Vivat»". Mai mult decât atât, autorul rememorează chiar o tentativă de omor care ar fi avut loc asupra preotului Iuliu Căpâlneanu: „Pe înserate, când autorul acelei adunări se întorcea spre casă, sub podul de la Vedenia a fost urmărit, iar împuşcăturile nu au avut efect, în capul Unirii (localității) era așteptat de bunii lui compatrioţi vereşmortenii"[15].

Redăm momentul înfăptuirii unirii Ardealului cu România aşa cum l-a trăit soţia preotului Căpâlneanu, prezentă şi ea la Marea Adunare Naţională de la 1 decembrie 1918: „La Alba Iulia iarna îmbrăcase oraşul în alb, dar ce căldură în sufletele noastre! Mulţimea sosea şi se urca în cetate în cântece, în urale, în strigăte de bucurie (…) După hotărârea Marelui Sfat, pe la orele 12, întreg Sfatul a ieşit pe câmpul din cetate, unde era adunată mulţimea imensă în jurul tribunelor şi la tribuna principală episcopul Iuliu Hosu a citit hotărârea de alipire de bună voie şi pentru totdeauna cu ţara mamă. În acel moment a fost un delir ce nu se poate cuprinde în cuvinte. Cântece, dans, îmbrăţişări, plânsete de bucurie"[16].

Pe parcursul vieţii sale, preotul Iuliu Căpâlneanu a fost preocupat şi de ridicarea nivelului de educaţie şi de trai al oamenilor din parohia sa. Spre exemplu, în anul 1919, în lipsa corpului profesoral necesar, a acceptat să predea istoria copiilor la şcoala din Uioara. Pentru întreaga sa activitate

[14] Vezi alte detalii în Răzvan Mihai Neagu, *Înfăptuirea unui ideal: România Mare, 100 România 1918-2018/Sărbătorim împreună*, Turda, 2018, pp. 27-29.
[15] https://evaluarecluj.wordpress.com/monografia-satului-mahaceni-ab-1970/.
[16] *Foto-document: Marea Unire de la 1 decembrie 1918…* .

plină de dedicaţie, în 1924 Iuliu Căpâlneanu a fost numit protopop onorar[17].

În anul 1929, statul român i-a recunoscut şi el meritele depuse pentru realizarea Marii Uniri și l-a decorat cu Ordinul „Steaua României", în grad de ofiţer (prin Decretul Regal nr. 2.272 din 12 iulie 1929)[18], precum și cu Medalia „Răsplata Muncii pentru Biserică", clasa I[19].

Activitatea politică interbelică

După împlinirea visului de unire naţională, preotul Iuliu Căpâlneanu s-a implicat și în viața politică a României Mari. În calitate de candidat al P.N.R., în anul 1919 a fost ales în forul legislativ al ţării, reprezentând, ca deputat, cercul electoral Vinţu de Sus, din jud. Turda-Arieș (1919-1920). Apoi, ca membru al P.N.Ţ., a fost ales deputat de Turda (1928-1931) şi, ulterior, senator de Turda (1931-1933). În anul 1936 era vicepreşedinte al Comitetului Judeţean P.N.Ţ. Turda[20], calitate în care a fost candidat P.N.Ţ. la alegerile locale din 25 iulie 1937 (la 15 iulie 1937 a organizat o mare adunare electorală P.N.Ţ. în com. Avram Iancu) şi la alegerile generale din 16 decembrie 1937, iar la 27 ianuarie 1938, la Cluj, a participat la şedinţa Delegaţiei Permanente a P.N.Ţ. din Ardeal și Banat, prezidată de Iuliu Maniu[21].

Date referitoare la activitatea politică interbelică a lui Iuliu Căpâlneanu am regăsit în dosarele întocmite de Securitate, care a fost foarte interesată de reconstituirea acestor aspecte. Astfel, în *Istoricul comunei Măhăceni*, întocmit la începutul anilor '50 de Serviciul Raional de Securitate Turda, apărea următoarea menţiune: „Cam prin anii 1927-1929 a apărut un alt curent, curentul P.N.Ţ. Maniu, acesta a fost introdus de preotul ortodox [greco-catolic – n.n.] Iuliu Căpâlneanu, originar din satul Vereşmort, în prezent s-ar găsi la Cluj, acest curent a avut priză importantă în masa ţăranilor de naţionalitate română"[22]. O informație similară se regăsește și în *Istoricul comunei Unirea*, întocmit, în aceeaşi

[17] „Unirea", 9 februarie 1924, p. 3, *apud* Răzvan-Mihai Neagu, *Preoţi din comitatul Turda-Arieş la Marea Unire...*, p. 151.
[18] „Monitorul Oficial", nr. 238, 24 octombrie 1929, p. 2.
[19] Dorim să îi mulțumim, și pe această cale, domnului Claudiu Octavian Secașiu pentru informația pe care ne-a oferit-o cu generozitate.
[20] Îi suntem recunoscători, de asemenea, domnului Claudiu Octavian Secaşiu și pentru această informație.
[21] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 2.638, vol. 7, ff. 441-450.
[22] Idem, dosar nr. 17.394, vol. 5, f. 11.

perioadă, de Secţia raională de Securitate Aiud: „Din punct de vedere al curentelor politice din trecut, aproximativ prin anul 1928 a fost un puternic curent politic al P.N.Ţ. Maniu, care mai ales datorită faptului că majoritatea populaţiei este de naţionalitate română a avut o influenţă mare şi priză în mase în satul Vereşmort, într-o măsură mai mică în Vinţul de Sus și în satul Inoc. Reprezentantul acestui partid a fost preotul Căpâlneanu Iuliu, care a fost deputat și senator al P.N.Ţ.-ului, în prezent este decedat"[23].

Iuliu Căpâlneanu și-a continuat activitatea politică în favoarea P.N.Ţ. și după ce a fost numit protopop de Uioara, activând în cadrul organizaţiei judeţene Alba, ca preşedinte al Comitetului de plasă Ocna Mureş şi vicepreşedinte al Comitetului judeţean Alba. Cum P.N.Ţ. nu a activat în mod legal în cea mai mare parte a perioadei în care preotul a stat la Uioara (1939-1946), nici urmele acestuia în viaţa politică a zonei nu au fost atât de marcante precum la Turda. Astfel, în *Istoricul comunei Ocna Mureş*, întocmit la începutul deceniului şase de Secţia raională Aiud, în pasajele referitoare la activitatea politică din trecut nu este cuprinsă niciun fel de informaţie referitoare la preotul Căpâlneanu: „În comuna Ocna Mureş înainte a predominat influenţa politică naţionalistă a partidului P.N.Ţ. Maniu. Astfel, curentul acestui partid politic l-a adus în comuna Ocna Mureş numitul Rişca Nicolae, de profesie avocat, care pentru a-și acapara cât mai mulţi membri în partidul lui făcea diferite favoruri, chiar și mișei, deci astfel fiecare cetăţean căuta să intre în acest partid, deoarece la diferite complicaţii care i se iveau avea apărarea acestuia"[24]. Numele lui Căpâlneanu figura, însă, în *Schema de organizare a P.N.Ţ. din orașul Ocna Mureş*, întocmită de către aceeaşi structură locală de Securitate, cu menţiunea că era fost senator, decedat la data respectivă[25].

Activitatea politică după 23 august 1944

Iuliu Căpâlneanu îşi va continua activitatea politică în favoarea P.N.Ţ. şi după accederea comuniştilor la putere, în calitatea sa de preşedinte al Comitetului de plasă P.N.Ţ. Ocna Mureş, „agitând populaţia, spunându-le să lupte cu stăruinţă contra bolşevicilor"[26], aspect reiterat în toate documentele întocmite de Siguranţă şi de Securitate pe numele

[23] Idem, dosar nr. 380, vol. 2, f. 2.
[24] Idem, dosar nr. 16.722, vol. 1, ff. 29-30.
[25] *Ibidem*, f. 39.
[26] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. 27.

acestuia. Spre exemplu, la 3 august 1946, Siguranţa din Cluj raporta următoarele date referitoare la Iuliu Căpâlneanu: „Este un membru important al organizaţiei P.N.Ţ., depunând o intensă propagandă și caută să acapareze noi membri. Faţă de aliaţi și de partidele democratice are o atitudine sfidătoare"[27].

Iar dintr-o fişă întocmită de D.R.S.P. Sibiu, la 1 decembrie 1949, dar bazată pe informaţii mai vechi, aflăm că, în anii 1945 și 1946, acesta „a continuat aceiași activitate de propagandă în favoarea P.N.Ţ.-ului, a căutat să ţină mereu legături cu elementele foste în P.N.Ţ. Maniu, la care le dădea sarcini cum trebuie să desfășoare munca în rândurile muncitorimii şi ţărănimii muncitoare de la sate, aducând în mai multe rânduri insulte şi acuzări la adresa guvernului dr. Petru Groza, căutând a agita și a menţine o stare de neîncredere în rândurile credincioșilor, prin propaganda făcută cu ocazia predicilor religioase"[28].

De asemenea, prezentăm şi un succint pasaj dintr-o fişă biografică întocmită în 1950 de Biroul local de Securitate Războieni: „după venirea la putere a P.N.Ţ.-iştilor, a ajuns om de încredere al lui Iuliu Maniu, unde în tot timpul se menţinea în Bucureşti la Parlament, ca deputatul cel mai devotat partidului P.N.Ţ. Maniu"[29].

Arestarea lui Iuliu Căpâlneanu

Cum noul regim nu tolera un astfel de comportament şi cum adversarii politici, în special liderii P.N.Ţ., au reprezentat principala ţintă a P.C.R. în perioada 1944-1947, regimul comunist a trecut, în mod aproape inerent, la acte represive contra preotului.

Iuliu Căpâlneanu a fost arestat în ziua de 9 septembrie 1945, la orele 14, în baza ordinului prefectului judeţului Alba, emis „în urma unor informaţiuni şi cercetări informative", acesta fiind acuzat de „propagandă antiguvernamentală"[30] și „uneltire contra ordinii sociale"[31]. Principalele acuzaţii aduse preotului, bazate pe date obţinute exclusiv pe cale informativă, erau acelea că: „de pe amvonul bisericii agită credincioşii în contra actualului regim, uneltind, astfel, în contra actualei ordini de stat"

[27] *Ibidem*, f. 3.
[28] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 13. Îi mulţumim domnului Valeriu Median pentru semnalarea acestui dosar.
[29] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. 27.
[30] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371,vol. 1, f. 23.
[31] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. VI.

şi că „este un element refractar măsurilor de organizare luate de guvern și sabotează măsurile luate de guvern[32].

Materialele informative invocate de prefect, pentru a da o aparență de legalitate actului emis, erau în număr de trei, și anume: declaraţia preotului greco-catolic George Stoia (din 6 august 1945) – **FOTO 2**, declaraţia secretarului organizaţiei P.C.R. Ocna Mureș, Augustin Maier (din 19 august 1945) – înaintată direct Prefecturii județului Alba– **FOTO 3**, și nota informativă nr. 208 a șefului Postului de Jandarmi Ocna Mureș, plut. maj. Răduţiu Silvestru –, raportată Legiunii de Jandarmi Alba (din 6 septembrie 1945) – **FOTO 4**. Pe toate aceste le vom detalia și explicita mai jos.

Preotul greco-catolic George Stoia era şi el paroh în Ocna Mureş şi viza funcţia de protopop. În 1939, Iuliu Căpâlneanu fiind lider zonal al P.N.Ţ., foarte probabil că acesta a beneficiat de puternica susţinere a partidului pentru obţinerea conducerii protopopiatului, fiind notoriu faptul că aproape toţi liderii transilvăneni importanţi ai P.N.Ţ. erau de confesiune greco-catolică, posibil și ca o compensaţie la retragerea acestuia din viaţa parlamentară. George Stoia, simţind că P.N.Ţ. era în dificultate, a considerat că era momentul oportun pentru a-și oferi serviciile P.C.R., fiind conștient de faptul că, având sprijinul partidului aflat la guvernare, avea să-i fie mult mai uşor să obţină mult-doritul post de protopop, cu atât mai mult cu cât deţinătorul acestuia, Iuliu Căpâlneanu, era conducătorul local al partidului considerat principalul rival politic al noului regim.

Aşadar, şi în acest caz, ca în mult prea multe cazuri similare din perioada 1945-1947, subjugarea societăţii românești de către P.C.R. – ce-i drept inevitabilă – a fost mult uşurată de complicitatea unora care n-au ezitat să se pună în slujba regimului comunist, pentru a tranșa în favoarea lor diversele rivalităţi personale – politice, culturale, universitare, economice sau religioase. Anticipând puţin, arătăm că, în situația de faţă, P.C.R. s-a folosit de dorinţa preotului Stoia de a ocupa postul de protopop pentru a-l represa și alunga din mijlocul comunităţii pe liderul politic și religios local, pentru ca, ulterior, să desfiinţeze Biserica Greco-Catolică și, implicit, şi Protopopiatul Uioara, în fruntea căruia George Stoia visa să se afle.

Pentru a ajunge protopop, însă, preotul Stoia trebuia mai întâi să-l îndepărteze din funcţie pe deţinătorul postului, Iuliu Căpâlneanu. Iar

[32] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371,vol. 1, f. III.

soluția cea mai la îndemână, în contextul în care puterea comunistă trecuse deja – sub diverse pretexte (defascizare, delicte economice) – la reținerea a numeroși lideri politici de importanță mai mică, era aceea de a-l denunța pe Iuliu Căpâlneanu ca dușman al regimului și guvernului comunist, calea cea mai rapidă către arestarea acestuia și, implicit, către vacantarea funcției de protopop.

Concretizând acest plan, la 6 august 1945 preotul George Stoia s-a prezentat la sediul local al P.C.R. și a depus un denunț împotriva protopopului Iuliu Căpâlneanu, prezentând mai multe presupuse afirmații ale acestuia, pe care le interpreta ca fiind anti-guvernamentale și având, în consecință, un caracter penal. Este de reținut faptul că, deși Stoia aprecia că manifestările lui Căpâlneanu aveau caracter penal, acesta nu a depus denunțul la Poliție sau la Jandarmerie, cum ar fi fost logic, ci la P.C.R.

În denunțul său, preotul Stoia îi aducea protopopului Căpâlneanu următoarele învinuiri:

- „intercalează în rugăciunile aprobate de biserică cuvintele: «Dă Doamne minte, înțelepciune neamului și țării, ca să ne putem reface toate granițele scumpei noastre țări»";
- „în 5 august a.c. din fața Sfântului Altar a ținut o predică în care a susținut că lumea de azi e bolnavă: «Ni s-a luat libertatea, ni s-a pus căluș în gură și stau cu revolverul la capul nostru și ni se fac impuneri după plac și aceia spun că vorbesc în numele democrației»";
- „la 10 Mai a.c., tot din fața Altarului a spus: «Nu există om care să-ți poată lua averea ori locul, unii oameni simpli fac legi de reformă agrară și alții mai simpli care nu înțeleg ce este jugărul și hectarul vin să împartă pământul»"[33].

Referitor la aceste acuze pe care i le aducea preotul Stoia, Iuliu Căpâlneanu se apăra, arătând că „sunt nereale, fără temei", fiind „iscodirile unui om interesat (...) care ar dori să fie preot în Ocna Mureș, dar nici pregătirea, nici capacitatea nu-l îndreptățesc"[34].

O astfel de ocazie nu putea fi ratată de către organizația locală a P.C.R., căreia i se oferea pretextul perfect pentru eliminarea unui puternic adversar politic. Drept urmare, la 19 august 1945, Augustin Maier, secretarul Organizației P.C.R. Ocna Mureș, a înaintat prefectului județului Alba o notă referitoare la activitatea lui Iuliu Căpâlneanu[35]. Materialul avea la bază denunțul preotului Stoia, pe care îl relua, adăugându-i,

[33] *Ibidem*, f. 28.
[34] *Ibidem*, f. 32 f/v.
[35] *Ibidem*, f. 27.

totodată, și alte date, obţinute de la diverşi membri de partid și sindicaliști. Nu lipsită de interes este precizarea făcută de Maier, conform căreia afirmaţiile lui Căpâlneanu, menţionate de preotul Stoia, fuseseră confirmate „și de alţi enoriași ai bisericii greco-catolice din localitate".

În nota sa, Maier îi aducea lui Căpâlneanu noi acuze, susținând că era unul dintre principalii opozanţi locali ai regimului, mai ales în ceea ce privea politica acestuia în domeniul religios. Oferim, în acest sens, câteva pasaje destul de edificatoare:

- „Într-una din zilele lunii august, pe la început, a venit din judeţul Turda un preot democrat pentru a organiza preoţimea din plasa Ocna Mureşului în sindicat. A fost refuzat și împiedicat categoric de către susnumitul protopop pentru a-și putea îndeplini misiunea, rămânând fără nici un rezultat, iar preoţimea neorganizată în sindicat";
- „Cu ocazia oricărei adunări a preoţimii, acest protopop întreabă pe fiecare preot ce a înfăptuit în legătură cu combaterea propagandei ce se face de către regimul actual";
- „agită credincioșii din faţa altarului contra actualului regim"; „face propagandă antiguvernamentală"; „are o atitudine de sfidare a membrilor organizaţiunilor FND"; „este un element refractar măsurilor de organizare ordonate de guvern".

Conducătorul local al P.C.R. își acuza rivalul politic ţărănist și de presupuse delicte economice, care, dacă s-ar fi confirmat, ar fi fost de natură penală: „A sabotat măsurile guvernului actual prin aceea că cca 2 vagoane de grâu ce-l avea în comuna Unirea, jud. Turda, nu a fost treierat din anul trecut până în săptămâna trecută. Prin acest procedeu a sustras consumului această cantitate de grâu". Mai exact, „a sabotat măsurile de economie naţională prin sustragerea unei cantităţi de grâu din consumul public". Nu în ultimul rând, întregind această ultimă acuză, se sugera și faptul că Iuliu Căpâlneanu gestiona după bunul plac patrimoniul material al Protopopiatului: „Timp de cinci ani acest protopop nu a convocat nici o adunare generală pentru a justifica cum a gospodărit averea bisericii".

La finalul documentului, Augustin Maier ajungea și la esenţa problemei, arătând foarte clar și imperativ că Iuliu Căpâlneanu „este cel mai periculos element pentru organizarea claselor muncitoare, reacţionând în permanenţă". În consecință, secretarul P.C.R. Ocna Mureş cerea îndepărtarea opozantului din funcția de protopop și instalarea în acest post a nimeni altuia decât a preotului denunţător, care oferea toate garanţiile că avea să fie cât mai obedient faţă de regim: „Organizaţia Ocna

Mureş, faţă de purtarea susnumitului, cere să fie epurat, iar în locul lui să fie confirmat preotul Stoia Gheorghe din Ocna Mureşului”[36].

În apărarea sa, față de cele cuprinse în sus-amintitul document, protopopul Căpâlneanu evita să-i aducă vreo acuză lui Augustin Meier, făcând doar mențiunea că acesta era incitat de către preotul George Stoia[37].

Suntem departe de a crede faptul că prefectul județului Alba, Nicolae Bucur, ar fi privit cu vreo urmă de îndoială veridicitatea acuzelor aduse de un lider local comunist unui rival politic ţărănist. În fapt, mai mult decât atât, liderii comuniști de la centrul județului au considerat că acestea erau suficiente nu doar pentru a-l epura pe Iuliu Căpâlneanu, ci şi pentru a-l arunca în detenţie, ceea ce le-ar fi oferit un dublu avantaj politic în plan local: îl anihilau pe conducătorul Comitetului de plasă P.N.Ţ. Ocna Mureş şi induceau, totodată, un sentiment de frică în rândul tuturor celorlalţi lideri politici locali P.N.Ţ. şi P.N.L., cărora li se arăta, astfel, ce îi aștepta dacă își continuau activitatea politică.

O dată luată decizia politică de arestare a lui Iuliu Căpâlneanu, organele polițienești au primit ordin de a căuta „probele” legale care să susțină acest demers în fața instanţelor de judecată. Sarcina i-a revenit șefului Postului de Jandarmi Ocna-Mureş, plut. maj. Răduțiu Silvestru. Subofiţerul s-a pus imediat pe treabă, astfel încât, în circa două săptămâni, avea să obțină, deja, materialele solicitate – la 6 septembrie 1945 transmitea, Legiunii de Jandarmi Alba, nota informativă nr. 208, invocată mai sus.

După cum era de aşteptat, raportul plut. maj. Răduțiu pleca și el de la denunțul preotului Stoia: „suntem informaţi următoarele: protopopul Iuliu Căpâlneanu, din comuna Ocna Mureşului, prin predicile ţinute în biserica greco-catolică din localitate critică actualul guvern, regimul și Partidul Comunist”[38].

Cu toate acestea, raportul era foarte sintetic şi, în mod oarecum surprinzător, conţinea mult mai puţine acuze la adresa lui Iuliu Căpâlneanu și, mai ales, niciuna cu potențial caracter penal. Astfel, se arătau doar următoarele: „A vorbit la adresa conducătorilor actuali, remarcând că doi cizmari și un zidar să-i conducă pe ei. A spus în plin public că așa au făcut și legionarii, hitleriștii etc., de care numitul nu s-a temut și le-a spus și acestora în față că nu vor dura mult și vor pleca, de

[36] *Ibidem*, f. 27.
[37] A se vedea declarația în *ibidem*, ff. 32-33.
[38] *Ibidem*, f. 26.

asemenea le spune și actualilor conducători de azi că și ei vor pleca și că aceasta se va întâmpla în curând (…) Numitul se amestecă în atribuțiunile autorităților administrative și polițienești din localitate fără nicio atribuțiune”[39].

Pe deasupra, plut. maj. Răduţiu raporta şi o foarte recentă intervenţie a lui Iuliu Căpâlneanu pentru aplanarea unei posibile situaţii ce putea degenera într-un conflict interetnic (având în vedere faptul că în zona Ocna Mureş locuia şi locuieşte şi astăzi o importantă minoritate maghiară): „În ziua de 3 septembrie 1945 s-a dus la preotul reformat Buci Andrei acasă, pe care nu l-a găsit prezent, ci numai pe fiul acestuia, care și acesta este preot, căruia i-a spus ca să nu îndrăznească să ţină serbarea proiectată pentru seara de 4 septembrie 1945, care intenţiona să serbeze un an de la trecerea armatei maghiare-germane frontiera peste Feleac. L-a ameninţat că, în cazul că va ţine această serbare, să ia la cunoştinţă că se va întâmpla vărsare de sânge”. Informaţia, apreciată drept „sigură şi verificată”[40], pleda, practic, în favoarea protopopului, demonstrând că acesta împiedicase sărbătorirea unui moment fascisto-horthyst, chiar dacă forma în care acesta reacţionase fusese poate puţin exagerată.

Referitor la nota informativă a plut. maj. Răduţiu Silvestru, Iuliu Căpâlneanu se mulțumea doar să sugereze că aceasta fusese întocmită pentru că şeful de post dorea să-și manifeste obedienţa faţă de superiori: „cred că mai mult pentru a face pe placul autorităţii a făcut, respectiv a semnat această notă, care sunt fantezii de la început și până la sfârșit”. În plus, preotul susținea faptul că „eu nu am vorbit rău nici de guvernul actual, în care am cel puţin trei prieteni buni: dr. Petru Groza, Ghelmegeanu și Ralea”[41].

Superiorul plut. maj. Răduţiu avea nevoie de raportul acestuia doar ca simplă piesă la dosar, posibil obligatorie. Și asta deoarece, chiar ziua în care primise nota informativă de la şeful Postului de jandarmi Ocna Mureş, respectiv la 6 septembrie 1945, cpt. Emil Costea, comandantul Legiunii de Jandarmi Alba, semna *Referatul de reținere* pe numele lui Iuliu Căpâlneanu[42].

În referat erau sintetizate mai multe acuze, bazate în totalitate pe denunţul preotului Stoia şi pe nota secretarului Organizaţiei P.C.R. Ocna Mureş („declaraţiunea d-lui Maier Augustin”), care vizau presupuse

---

[39] *Ibidem*.

[40] *Ibidem*.

[41] *Ibidem*, f. 33v.

[42] *Ibidem*, ff. 24-25.

manifestări anti-regim și anti-guvernamentale, precum și acte de propagandă pro-P.N.Ţ., înfăptuite în timpul slujbelor religioase, fără ca acestea să fie expuse, însă, în mod concret:

- „protopopul Căpâlneanu, într-un spirit naţional greșit înţeles, și-a confundat misiunea de preot cu aceea de agitator, iar amvonul bisericesc cu o estradă politică”;
- „comportarea ciudată a protopopului Căpâlneanu, neobservată la început, a devenit în ultimul timp atât de enervantă pentru credincioși, care văd biserica transformată în local de propagandă politică”;
- „prin atitudinea sa, protopopul Căpâlneanu urmărește să devină cu orice preţ un martir al partidului naţional ţărănesc [minuscula autorului – n.n.], pe care-l reprezintă, formându-și astfel o platformă politică bine precizată – pentru mâine, când, după cum spune el, vremurile se vor schimba”.

În ceea ce privește acuzele de comitere a unor delicte economice, pentru susţinerea cărora era nevoie de probe efective în instanţă, nefiind suficiente niște simple denunţuri, cpt. Costea recunoștea faptul că Iuliu Căpâlneanu era nevinovat:

- „faptul că a căutat să-și rezerve sau mai bine-zis să sustragă consumului o cantitate de grâu nu i se poate imputa, întrucât din lipsă de carburanţi grâul nu s-a putut treiera – situaţie în care se găsesc mai mulţi locuitori din Ocna-Mureșului”;
- „chestiunea verificării averii bisericești este de resortul strict personal al comitetului bisericesc, care se sesizează atunci când crede de cuviinţă”.

Drept concluzie, comandantul Legiunii de Jandarmi Alba considera că protopopul putea fi arestat, deoarece „se face vinovat de propagandă antiguvernamentală din amvon și sfidarea și opunerea măsurilor de orice natură ordonate de guvern”. Totuși, era de părere că „arestarea și internarea protopopului Căpâlneanu nu este măsura cea mai potrivită, întrucât: credincioșilor care l-au ascultat li s-ar da ocazia să discute aceasta ca o samavolnicie împotriva unei feţe bisericești; partidului i-ar crea o situaţie de inferioritate și slăbiciune, lucru dorit de protopopul Căpâlneanu, prin aceia că își arestează opoziţia, fapte obișnuite numai în dictatură, iar protopopului Căpâlneanu i-ar îndeplini voinţa de martiraj”.

Desigur, cpt. Costea era conștient că autorităţile nu puteau să rămână impasibile, mai ales că era vorba despre conducătorul local al principalului partid rival al P.C.R. În această privinţă, era categoric:

„Pentru liniștirea spiritelor în comuna Ocna-Mureș, protopopul Căpâlneanu trebuie să părăsească comuna”.

Pentru cazul ipotetic în care prefectul ar fi fost de acord cu părerea sa și nu ar fi aprobat arestarea, comandantul Legiunii de Jandarmi Alba făcea, totuși, și o contra-propunere, cerută și de secretarul P.C.R., Augustin Maier (de altfel, în referat se regăsea mențiunea, ușor ambiguă, cum că soluția fusese „discutată și cu autoritățile locale”), și anume: destituirea lui Iuliu Căpâlneanu din fruntea protopopiatului și înlocuirea acestuia cu un preot apropiat de regim. Acordând rolul principal dorinței autorităților de a salva aparențele democratice și de a nu ingera cu brutalitate în viața religioasă, propunerea concretă a cpt. Costea era următoarea: „Prefectura să intervină la Episcopia Blaj, de care depinde parohia Ocna, care să înlocuiască și să cheme pe preotul Căpâlneanu la Blaj pentru reeducare și readucere la realitate”[43].

Prefectul județului Alba, Nicolae Bucur, știa, însă, foarte bine că propunerea comandantului Legiunii de Jandarmi Alba nu era o soluție viabilă pentru anihilarea lui Iuliu Căpâlneanu, în condițiile în care eventuala intervenție pentru înlocuirea protopopului trebuia s-o facă la episcopul Valeriu Traian Frențiu, o personalitate care avea tăria de a refuza astfel de ingerințe în viața religioasă. Credem, totuși, că a contat mai mult faptul că Iuliu Căpâlneanu era conducătorul organizației P.N.Ț. Ocna Mureș. Dacă acesta ar fi fost un simplu protopop, posibil ca prefectul să fi luat în considerare propunerea de a face diverse intervenții pentru a-l înlocui sau pentru a-i tempera atitudinea anticomunistă. În situația dată, însă, conducătorul administrației județului Alba nu putea scăpa prilejul de a represa un inamic politic, mai ales atunci când erau disponibile și minimele acuze ce puteau oferi o palidă aparență de legalitate. Prin urmare, fără să se gândească deloc la faptul că Iuliu Căpâlneanu era nevinovat, la 8 septembrie 1945 prefectul a pus următoarea rezoluție pe referatul ce-i fusese înaintat de către cpt. Costea: „Se va interna în lagăr”[44].

Supunându-se directivei primite de la prefect, în seara zilei de 8 septembrie 1945, comandantul Legiunii de Jandarmi Alba a transmis Sectorului de Jandarmi Ocna Mureș ordinul telefonic de arestare a lui Iuliu Căpâlneanu: „În conformitate cu ordinul d-lui prefect al județului Alba, pus în rezoluție pe referatul acestei legiuni din 6 septembrie 1945,

---

[43] *Ibidem*.
[44] *Ibidem*, f. 24.

prezentaţi-vă la domiciliul d-lui protopop Căpâlneanu Iuliu, din acea localitate, pe care îl veţi înainta Legiunii, urmând a fi internat în lagăr”[45].

În consecinţă, în dimineaţa zilei de 9 septembrie 1945, Iuliu Căpâlneanu a fost arestat de o echipă compusă din: comandantul Sectorului de Jandarmi Ocna Mureş (plut. maj. şef Pascu Moise), şeful Secției de Jandarmi Ocna Mureș (plut. maj. Ciobanu Ioan) și șeful Postului de Jandarmi Ocna Mureș (plut. maj. Răduțiu Silvestru). Prezentându-se la domiciliul lui Căpâlneanu, cei trei i-au precizat că, în baza art. 207 din Codul de Procedură Penală, îl „invită” la sediul Postului de Jandarmi Ocna Mureș „pentru executarea unor cercetări”. La Postul de Jandarmi, cei trei l-au informat că „singurul care execută aceste cercetări” era comandantul Legiunii de Jandarmi Alba, care, însă, nu se afla la Ocna Mureş, fapt pentru care preotul Căpâlneanu urma „să fie condus la Legiunea de Jandarmi Alba Iulia”. Escortat de plut. maj. Răduțiu, protopopul a fost transportat imediat în arestul din Alba Iulia[46]. Era un abuz procedural din partea organele jandarmerești, întrucât învinuirile aduse celui arestat erau minore, ele putând fi anchetate și de către Sectorul de Jandarmi Ocna Mureş.

Iuliu Căpâlneanu nu era, însă, o persoană care să se sperie așa uşor sau care să nu-și cunoască drepturile legale. Chiar în ziua arestării, în prima sa declarație, acesta a protestat față de lipsa de consistență a motivelor arestării, precum și față de transportarea sa la Alba Iulia: „În Ocna Mureș. Aici era locul. Aici trebuiau făcute [cercetările – n.n.] (...) Ridicat de acasă și adus la Alba Iulia la legiunea de jandarmi pentru executarea unor cercetări, după ce mi s-a arătat un dosar cu 7 foi (...) Protestez că, fără nici un motiv legal, am fost adus de la domiciliu și pus pe drumuri, iar aici la Alba Iulia sunt considerat arestat fără termen și formele legale”. Solicitând să i se prezinte temeiul legal al ridicării sale de la domiciliu, Iuliu Căpâlneanu afla că nu exista decât un „ordin telefonic al d-lui comandant al Legiunii” și, în pofida insistenței sale de a i se da o copie a procesului-verbal, avea să fie refuzat, pe motiv că existau doar două exemplare, unul pentru arhiva Sectorului de Jandarmi Ocna Mureș și al doilea pentru Legiunea de Jandarmi Alba Iulia.

În declarația sa, Iuliu Căpâlneanu sesiza și faptul că se trecuse la arestarea sa doar în baza unor declarații date de diverse persoane, fără ca, în prealabil, să i se fi luat și lui o declaraţie referitoare la acuzele ce i se

[45] *Ibidem*, f. 29.
[46] *Ibidem*, ff. 30-31.

aduceau („mă miră faptul să văd referatul d-lui comandant al Legiunii înainte de a avea declaraţia subsemnatului"). Mai mult decât atât, protopopul înțelesese foarte repede faptul că fusese luată mai întâi decizia arestării sale și abia apoi se trecuse la strângerea „probelor" („face impresia că totul e pus la cale din oficiu"), motiv pentru care asemuia referatul – foarte plastic, dar și foarte corect – cu „o casă cu fundamentul pus, cu acoperişul gata, dar fără pereţi"[47].

De altfel, Iuliu Căpâlneanu va continua această atitudine protestatară faţă de abuzurile anchetei şi arestării pe toată perioada privării sale de libertate, revendicându-și în permanență drepturile legale. Spre exemplu, la 10 septembrie 1945, după expirarea celor 24 de ore de reţinere, acesta va depune o cerere pentru a putea să plece acasă[48], cererea fiindu-i, însă, respinsă. Abia după arestarea sa, Jandarmeria va fi nevoită să aprofundeze cercetările, în vederea obţinerii unor probe care să susţină, din punct de vedere legal, actul represiv. Ba, mai mult decât atât, tot în aceiași zi, Parchetul Tribunalului Alba avea să-i prelungească starea de arest cu încă cinci zile[49].

În deplină sfidare a procedurilor normale, dacă Iuliu Căpâlneanu a fost transportat de la Ocna Mureş la Alba Iulia, pe motiv că acolo se afla șeful Legiunii de Jandarmi Alba, care ar fi fost singurul abilitat să-l ancheteze, cel din urmă se va deplasa, totuși, pentru anchetă, de la Alba Iulia la Ocna Mureş. Deplasarea a avut loc în ziua de 11 septembrie 1945, în urma ordinului verbal al prefectului Bucur, iar cpt. Costea Emil nu a mers singur, ci a fost supervizat de subprefectul Nicolae Mucea. După cum se preciza în procesul verbal întocmit în acea zi de către cpt. Costea, cei doi au fost la Ocna Mureş „pentru a cerceta cazul de propagandă antiguvernamentală"[50].

La Ocna Mureş, şeful Postului de Jandarmi le-a înmânat celor doi și câteva declaraţii defavorabile lui Iuliu Căpâlneanu, date de anumiţi locuitori ai comunei[51], declaraţii pe care plut. maj. Răduţiu le obţinuse încă din ziua precedentă, subofiţerul făcând şi precizarea că acestea fuseseră luate „în spiritul ordinului dvs. (...) verbal dat în ziua de 9

[47] *Ibidem*, ff. 32-33.
[48] *Ibidem*, f. 34.
[49] *Ibidem*, f. 35.
[50] *Ibidem*, f. 2.
[51] De pildă, erau declaraţii date de Coloman Totu şi Emilian Tarţa (*ibidem*, ff. 42-43).

septembrie 1945”[52]. Dată fiind rapiditatea cu care plut. maj. Răduțiu făcuse rost de declarații împotriva lui Iuliu Căpâlneanu, în condițiile în care cu doar câteva zile în urmă – adică până la 6 septembrie 1945, când înaintase raportul său către Legiunea de Jandarmi – nu reușise să obțină niciuna, apreciem că este foarte probabil ca aceste declarații să fi fost furnizate de membrii P.C.R., cu sprijinul secretarului organizației locale de partid, Augustin Maier.

În mod probabil surprinzător pentru cpt. Costea, cercetările pe care le-a efectuat la Ocna Mureș au demonstrat nevinovăția lui Iuliu Căpâlneanu, comandantul Legiunii de Jandarmi Alba fiind nevoit să recunoască faptul că niciuna dintre acuzele ce i se aduceau protopopului nu erau reale și că, de fapt, toată acțiunea împotriva lui avea la bază interesele meschine ale preotului Stoia, care îi viza funcția.

În consecință, la 13 septembrie 1945, cpt. Costea a înaintat prefectului Bucur un referat, ce cuprindea concluziile la care ajunsese în urma anchetei, în care preciza, în mod explicit, că cel arestat nu avea nicio vină și că trebuia eliberat. Vom oferi câteva pasaje edificatoare, care, departe de a fi denigratoare, evidențiază și mai mult personalitatea demnă, corectă și democratică a lui Iuliu Căpâlneanu, demonstrând că acesta era un adevărat lider al comunității, care făcea cinste profesiei de preot:

- „Acuzațiunile aduse protopopului Căpâlneanu nu se verifică, dovedindu-se pătimașe și tendențios făcute, întrucât combaterea păcatelor și a abuzurilor – prima datorie a unui preot – nu poate fi considerată ca agitațiune – iar menținerea spiritului românesc și a dragostei de patrie și respect al Aliaților nu poate fi considerat șovinism”;
- „Atacul legilor – la legea agrară – nu se verifică, căci din declarații rezultă atacul pentru corectarea abuzurilor în aplicarea acestei legi (...) Contrar afirmațiunilor de atac al legilor, protopopul Căpâlneanu le-a respectat și prin exemplul său a îndemnat populația să execute chiar pe cele mai grele, ca sarcinile pentru executarea Condițiunilor de Armistițiu, unde protopopul Căpâlneanu figurează în capul listei, cu cele mai mari contribuții”;
- „Nu se poate acuza la fel de atitudine anti-democrată, întrucât pe timpul legionarilor a fost un apărător al evreilor, un critic și un acuzator al

[52] *Ibidem*, f. 41.

hitleriştilor, iar în prezent este un apărător al celor slabi, combătând abuzurile”[53].

Comandantul Legiunii de Jandarmi Alba cunoștea, totuși, foarte bine faptul că prefectul dorea înlăturarea lui Iuliu Căpâlneanu din Ocna Mureş, aşa că a inserat şi un pasaj cu o anumită nuanţă negativă, referitor la ţinerea de către acesta a unor predici mult prea greu de înţeles pentru nivelul cultural scăzut al unora dintre ascultători: „Protopopul Căpâlneanu se face vinovat, însă, că educaţia naţională – abstrăgând de cea religioasă – o face tot în altar, în termeni prea superiori pentru enoriașii ascultători – interesaţi poate – care unele expresii le-au înţeles în sens opus de cum au fost spuse, care apoi au considerat acestea ca agitaţiuni şi revolte contra măsurilor guvernamentale”. Cpt. Costea nu putea oferi, însă, niciun exemplu concret de predică greşit interpretată de către cei care o audiaseră, deoarece enoriaşii interogaţi „fie că nu le-au putut susţine, fie că au declarat că nu-şi reamintesc precis”.

Cpt. Costea admitea faptul că „reclamaţiunile sunt pătimașe și tendenţioase, totul reducându-se la neînţelegerile dintre bănuitul Căpâlneanu Iuliu şi preotul Gheorghe Stoia din comuna Ocna Mureş”, ceea ce demonstrează, încă o dată, faptul că, în lipsa denunţului mincinos al preotului Stoia, regimului comunist i-ar fi fost mult mai greu să treacă la luarea de măsuri represive împotriva protopopului. Totodată, cpt. Costea menţiona că neînţelegerile dintre cei doi erau reale: „deși confidenţiale, au ajuns totuși de notorietate publică, ceea ce dăunează asupra spiritelor din comună”; această ultimă adăugire, deși neprobată, îi permitea, totuși, comandantului Legiunii de Jandarmi Alba să-şi reitereze către prefect recomandarea de a face demersuri la Episcopia Blajului, pentru a-l muta pe protopop; de data aceasta, însă, recomandarea era însoțită și de adăugirea ca aceeaşi măsură să fie luată şi faţă de preotul denunţător: „Propunem, întrucât niciuna dintre faptele verificate asupra protopopului Căpâlneanu nu sunt atât de grave ca să justifice o arestare, propunem punerea în libertate”, iar „pentru liniştirea spiritelor în comuna Ocna Mureş propunem, ca și în primul referat, a se interveni locului în drept pentru mutarea ambilor preoţi”[54].

Autorităţile comuniste locale nu erau, însă, preocupate de nevinovăţia unui rival politic şi cu atât mai puţin de cea a unui lider P.N.Ţ., dorinţa acestora fiind de a nu-l elibera, indiferent dacă acest lucru

[53] *Ibidem*, f. 1.
[54] *Ibidem*.

ar fi presupus încălcarea abuzivă a prevederilor legale. Ca atare, în pofida referatului favorabil întocmit de comandantul Legiunii de Jandarmi Alba, care arăta în mod clar faptul că Iuliu Căpâlneanu era nevinovat și că nu putea fi acuzat de nimic, prefectul județului Alba a refuzat să îl elibereze din arest pe protopop. Mai mult decât atât, el nu a emis ordinul de eliberare nici după data de 14 septembrie 1945, când au expirat și cele cinci zile de arest ordonate de Parchetul Tribunalului Alba, care nu a mai emis nicio altă ordonanță de prelungire a reținerii.

În tot acest timp, Iuliu Căpâlneanu nu a rămas impasibil, ci a sesizat Parchetul Tribunalului Alba asupra abuzului reținerii lui fără forme legale. Iar Parchetul Tribunalului Alba n-a tărăgănat cazul, ci, la 26 septembrie 1945, primul-procuror V. Grivase a emis Hotărârea nr. 6.831, prin care dispunea punerea imediată în libertate a lui Iuliu Căpâlneanu[55]. Cu toate acestea, protopopul a mai așteptat alte trei zile, până ce Prefectura a primit hotărârea Parchetului, dar, chiar și după ce a luat cunoștință de acest ordin judecătoresc, prefectul tot nu a semnat ordinul de eliberare.

Pus în fața acestei situații, la 29 septembrie 1945, protopopul Căpâlneanu a adresat o cerere comandantului Legiunii de Jandarmi Alba, dorind să pună presiune pe organele care îl dețineau în mod abuziv, în speranța că acestea vor interveni la Prefectură pentru respectarea legii: „Fără nici o vină, cu înconjurarea legii, care nu admite reținere fără Parchet, fără a face nici formele normale, adică audierea acuzatului, am fost ridicat la ordinul dvs. și adus la Alba Iulia în ziua de 9 septembrie a.c. Am stat la dispoziție pentru cercetări 24 ore, conform art. 207 din Codul Penal; am mai rămas și alte 5 zile date de Parchet și m-ați reținut până azi 29 septembrie (douăzeci și nouă), deci în total 20 de zile. Ați constatat că n-am nici o vină. Parchetul sesizat de mine m-a pus în libertate. Am mai stat 3 zile ca să puteți conferi și cu Prefectura Județului Alba. Prefectura tace, dar eu nu mai pot sta. Zilnic am spesat câte 5.000 lei pe hrană, deci 100.000 în 20 de zile. Mi s-au gătat banii. Sunt suferind. Conform sfaturilor date de avocați și de Parchet, plec acasă”[56].

Recunoscând faptul că Iuliu Căpâlneanu era deținut în mod ilegal și dorind repararea rapidă a acestui abuz, comandantul Legiunii de Jandarmi Alba nu a mai așteptat trecerea unei alte zile de arest, ci, imediat după primirea cererii protopopului, a și sesizat Prefectura cu privire la

[55] *Ibidem*, f. 38.
[56] *Ibidem*, f. 35.

faptul că la Legiune parvenise deja adresa prin care Parchetul dispunea eliberarea lui Iuliu Căpâlneanu şi că era necesar ca Prefectura să dispună eliberarea acestuia, „pe care legal nu-l mai putem ține arestat". De asemenea, cpt. Costea îl informa pe prefectul Bucur și asupra faptului că protopopul înaintase o plângere Tribunalului Alba, în vederea clarificării situației sale[57].

Prefectul comunist al județului Alba nu era interesat, însă, de nevinovăţia lui Iuliu Căpâlneanu şi nici de demersurile făcute de Parchet şi de Legiunea de Jandarmi, care subliniau abuzul deţinerii în continuare a acestuia, în condițiile în care exista deja un ordin judecătoresc de eliberare. Ceea ce conta cu adevărat pentru P.C.R. Alba era ţinerea în arest a unui lider local al P.N.Ţ. şi nu respectarea legilor ţării pe care o guverna.

Într-un final, după trecerea altor zile, comandantul Legiunii de Jandarmi Alba avea să înţeleagă faptul că apelurile sale la Prefectură, pentru eliberarea lui Iuliu Căpâlneanu, nu aveau nicio şansă de a fi luate în serios, motiv pentru care a decis să își înştiinţeze superiorii ierarhici, probabil de teamă ca, ulterior, să nu i se impute faptul că nu îl pusese în libertate pe protopop. Astfel, la 2 octombrie 1945, cpt. Costea a înaintat un referat către Inspectoratul Regional de Jandarmi Cluj, în care raporta, succint, situația de ilegalitate în care se afla structura condusă de el, care-l ţinea încă arestat pe Iuliu Căpâlneanu, în lipsa oricărei baze legale: „Alt ordin scris decât cel în rezoluţie pus de domnul prefect al judeţului pe referatul Legiunii pentru internare în lagăr a domnului protopop Iuliu Căpâlneanu nu este (...) Există ordinul Parchetului Tribunalului Alba pentru punerea în libertate (...) Ordinele în vigoare prevăd că nu poate fi nimeni internat în lagăr decât în baza dispoziţiunilor date de Ministerul Afacerilor Interne, iar reţinerile se fac conform normelor stabilite de procedura penală"[58].

În aceiași zi, la orele 19, ajutorul comandantului Inspectorului Regional de Jandarmi Cluj punea o amplă rezoluţie pe referatul cpt. Costea: „Hotărâm punerea în libertate a d-lui protopop Iuliu Căpâlneanu, ca o persoană care prezintă garanţie că nu dispare de la domiciliu şi stă oricând la dispoziția autorităţilor. Actele se vor înainta Parchetului Tribunalului Alba, iar dl. protopop va fi supravegheat din punct de vedere polițienesc. Concluziile s-au luat de acord cu dl. prefect al județului Alba. Se anexează declaraţia d-lui Iuliu Căpâlneanu, prin care se obligă a se

[57] *Ibidem*, f. 37.
[58] *Ibidem*, f. 45.

ocupa în biserică numai de educația religioasă"[59]. Era vorba despre o foarte scurtă declarație, pe care protopopul a acceptat s-o semneze tot în acea zi (2 octombrie), înțelegând probabil faptul că, în caz contrar, risca să mai rămână în arest. Cuprinsul acesteia era următorul: „Declar că pe viitor mă voi abține de la educația românească în biserică"[60].

În urma răspunsului primit de la superiorul său, comandantul Legiunii Alba informa Postul de Jandarmi Ocna Mureș, la 3 octombrie 1945, că Iuliu Căpâlneanu „va fi lăsat liber la domiciliu"[61]. Pentru ca protopopul să ajungă la domiciliu, trebuia, însă, să fie întâi eliberat din arest. Nu știm în ce măsură prefectul județului Alba și-a exprimat acordul pentru punerea în libertate a lui Iuliu Căpâlneanu, față de ajutorul comandantului Inspectoratului Regional de Jandarmi Cluj, cert este faptul că eliberarea protopopului nu a avut loc în ziua respectivă și nici măcar în ziua următoare.

Tot în ziua de 3 octombrie 1945, Iuliu Căpâlneanu primea, însă, un sprijin suplimentar, din partea avocatului Cuculescu, jurist-consult al Prefecturii Alba, delegat la Baroul Contenciosului Alba, care în referatul înaintat prefectului menționa faptul că, „după studierea minuțioasă a dosarului în cauză, ajung la aceiași concluzie, ce face obiectul referatului din 6 septembrie 1945, dresat de Comandantul Legiunii de Jandarmi Alba". Concret, acesta constata că „în contra numitului protopop nu a existat nici o dovadă pentru faptele ce se impută, Parchetul Tribunalului Alba cu ordinul nr. 6.831 din 26 septembrie a.c. a dispus punerea numitului în libertate, însă, cu toate acestea bănuitul protopop Căpâlneanu Iuliu a mai fost reținut în stare de arest". Avocatul Cuculescu își însușea integral și propunerile cpt. Costea: „propun să se intervină, pe cale administrativă, la forurile superioare bisericești, în sensul ca să se aducă la îndeplinire propunerile din referatul de mai sus"[62]. Chiar dacă, în referatul jurist-consultului prefecturii, nu exista nicio mențiune privind necesitatea punerii de urgență în libertate a lui Iuliu Căpâlneanu, este de reținut faptul că încă o persoană, de data aceasta cu pregătire juridică, certifica nevinovăția acestuia, precum și faptul că arestarea protopopului se făcuse fără nicio probă concretă.

Dacă prefectul județului Alba putea ignora decizii judecătorești sau ordine ale Jandarmeriei, neținând cont, cu atât mai puțin, de opiniile

[59] *Ibidem*, f. 45v.
[60] *Ibidem*, f. 46.
[61] *Ibidem*, f. 44.
[62] *Ibidem*, f. 40.

unui subordonat, nu putea ignora, însă, cererea expresă și imperativă a şefului guvernului. Ca atare, la 5 octombrie 1945, Mircea Meteş, directorul Cabinetului Primului Ministru de pe lângă Preşedinţia Consiliului de Miniştri, a înaintat M.A.I. (care avea în subordine prefecturile) următoarea adresă: „În conformitate cu dispoziţiile domnului prim-ministru, avem onoare a vă ruga să binevoiţi a ordona eliberarea domnului Iuliu Căpâlneanu, protopop român, arestat de la data de 9 septembrie a.c. Rezultatul, vă rugăm să binevoiţi a dispune să se comunice, de urgenţă, domnului prim-ministru”[63]. De data aceasta, prefectul Nicolae Bucur s-a conformat cu rapiditate, în acea zi fiind emis ordinul de eliberare a lui Iuliu Căpâlneanu.

Pentru a verifica şi raporta îndeplinirea ordinului primit de la primul-ministru, la 13 octombrie 1945, Direcţia Poliţiei de Siguranţă solicita, telefonic, Legiunii de Jandarmi Alba să îi comunice „de urgenţă relaţii complete cu privire la protopopul Căpâlneanu Iuliu, reţinut de la data de 9 sept. a.c. de Legiunea de Jandarmi Alba Iulia, indicându-se și locul unde se găsește în prezent”[64]. Chiar în aceeași zi, conducerea Legiunii răspundea că „protopopul Căpâlneanu Iuliu se află pus în libertate în com. Ocna Mureş, conform Deciziei Tribunalului Alba nr. 6.801/1945”[65]. În final, la 25 octombrie 1945, această informaţie era trimisă de către Direcţia Generală a Poliţiei din M.A.I. către Cabinetul Preşedinţiei Consiliului de Miniştri[66].

Iată, așadar, că, în pofida faptului ca era nevinovat, Iuliu Căpâlneanu a fost pus în libertate abia după ce situația sa fusese adusă la cunoştinţa lui Petru Groza, cu care protopopul se cunoştea încă din 1918, de la Alba Iulia, și despre care spunea, după cum am aflat dintr-o declaraţie dată în anchetă, că este unul dintre cei „trei prieteni buni pe care-i am în guvern”. Posibil ca intervenţia la Petru Groza să se fi făcut chiar prin Mircea Meteş, directorul de cabinet al primului-ministru, care era nepot al istoricului Ştefan Meteș și care cu siguranţă îl cunoștea bine pe Iuliu Căpâlneanu, deoarece era originar din satul Geomal, com. Stremţ, jud. Alba, localitate foarte apropiată de Ocna Mureş.

Așadar, reţinut inițial pentru 24 de ore, protopopul a stat închis timp de aproape o lună (9 septembrie-5 octombrie 1945), din care „numai

[63] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 2, f. 1.
[64] *Ibidem*, f. 2.
[65] *Ibidem*, f. 4.
[66] *Ibidem*, f. 3.

5 zile a fost ţinut cu autorizaţia legală a Parchetului", după cum recunoşteau chiar autorităţile[67].

Procesul

Eliberarea din arest nu a însemnat, însă, decât rezolvarea problemei principale pentru Iuliu Căpâlneanu, și anume obţinerea libertăţii personale. În pofida faptului că toate rapoartele primite după arestarea protopopului dovedeau nevinovăția acestuia, prefectul județului Alba, chiar dacă se conformase dispoziției primului-ministru, era departe de a fi renunţat la gândul de a pedepsi un adversar politic (şi cu atât mai mult un lider P.N.Ţ.). Astfel, la 8 octombrie 1945, prin adresa nr. 851, prefectul Nicolae Bucur înainta Legiunii de Jandarmi Alba dosarul lui Iuliu Căpâlneanu, „în original, conţinând 40 file", pentru „a face formele cuvenite pentru înaintarea lui către Parchetul Tribunalului Alba Iulia, în vederea continuării cercetărilor şi darea numitului în judecată, pentru faptele penale ce i se impută"[68].

Cazul a fost tergiversat, însă, timp de mai multe luni, probabil ca efect al intervenţiei anterioare a primului-ministru. Abia la 27 februarie 1946, primul-procuror de pe lângă Tribunalul Alba, V. Grivase, înainta către Cabinetul de Instrucţie Alba „actele de cercetare privitoare la Căpâlneanu Iuliu", cu rugămintea de „a proceda la facerea cercetărilor potrivit art. 194 procedură penală". Pe această adresă, Mihail Isvoreanu, judecător de instrucţie pe lângă Tribunalul Alba, punea următoarea rezoluţie: „Termen la 16 martie 1946. Se va da ordonanţa de declinare"[69].

La 16 martie 1946, Mihail Isvoreanu a emis Ordonanţa de declinare nr. 23, prin care Tribunalul Alba își declina competența de judecată în favoarea instanţei militare. Prin urmare, cauza a fost retrimisă prim-procurorului Tribunalului Alba, pentru a fi înaintată Parchetului Militar de pe lângă Curtea Marţială Sibiu. În ordonanţă, la fel cum constatase Parchetul Tribunalului Alba, la 26 septembrie 1945, judecătorul de instrucţie observa faptul că nu existau niciun fel de probe care să ateste acuzele aduse lui Iuliu Căpâlneanu, dar, din moment ce cauza era adusă în justiţie, instanţa era obligată să se pronunţe. Redăm pasajul aferent din ordonanţă, pe care-l considerăm relevant: „Faptele ce i se impută bănuitului se încadrează în dispoziţiunile art. 1 pct. 9 din Decretul Lege nr. 236/1941 și această infracţiune este de competența instanțelor militare

[67] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371,vol. 1, ff. III, 22.
[68] *Ibidem*, f. 47.
[69] *Ibidem*, f. IV.

potrivit art. 27 din același Decret Lege. Că, deși în lipsa de dovezi, Parchetul urma să claseze această afacere, totuşi, din moment ce au fost actele înaintate acestui Cabinet de Instrucţie pentru cercetări, în primul rând acest Cabinet de Instrucţie a trebuit să studieze competenţa în raport cu infracţiunile de care este învinuit bănuitul protopop Căpâlneanu Iuliu şi sub acest raport Cabinetul de Instrucţie, indiferent dacă sunt sau nu dovezi contra bănuitului, are a vedea în primul rând dacă are sau nu competenţa legală de a cerceta pe bănuit (...) infracţiunile de natura celor de care este învinuit bănuitul protopop Căpâlneanu Iuliu sunt de competența instanțelor militare, iar nu de competența instanțelor civile"[70].

Prin urmare, la 18 martie 1946, primul-procuror de pe lângă Tribunalul Alba înainta Parchetului Tribunalului Militar Sibiu dosarul nr. 48/1946, provenit de la Cabinetul de Instrucţie Alba, „pentru competentă rezolvare"[71].

La 4 aprilie 1946, cpt. magistrat Huzum Ioan, procuror instructor militar la Parchetul Militar pe lângă Curtea Marţială a Garnizoanei Sibiu, întocmea și semna Referatul introductiv, prin care propunea trimiterea lui Iuliu Căpâlneanu în judecată „în faţa Curţii Marțiale a Garnizoanei Sibiu". Motivele pentru care protopopul era trimis în judecată erau următoarele: în cadrul slujbei de Te-Deum din 10 mai 1945 „a atacat legile aduse de guvernul actual și în special legea reformei agrară (...) a mai spus că ţara a ajuns să fie condusă de un jidov și un şuşter[72] și că el nu s-a temut nici de legionari și nici de actualii conducători, pe care îi are însemnați și îi va trage mâine la răspundere". Ca probe, erau indicate declaraţiile a trei martori ai acuzării, dintre care nu putea lipsi, desigur, preotul George Stoia, alături de Coloman Totu. Deoarece în seama lui Iuliu Căpâlneanu era pus „faptul de uneltire împotriva ordinii politice şi sociale existente în stat, prev și ped de art. 1 și 9 din Decretul-Lege nr. 236/1941", se propunea judecarea acestuia în stare de libertate[73].

În aceeași zi, comandantul Garnizoanei Sibiu, gen. Dimitrie Romulus, a aprobat referatul cpt. Huzum și a emis Ordinul nr. 5.297 de trimitere a lui Iuliu Căpâlneanu direct în judecată[74].

[70] *Ibidem*, f. III.
[71] *Ibidem*, f. 48.
[72] Regionalism pentru cizmar sau pantofar, deformat din germanul „Schuster".
[73] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 1, f. 49 f/v.
[74] *Ibidem*, f. 50.

Nici organele judiciare militare nu manifestau, însă, o prea mare grabă în ceea ce privește judecarea lui Iuliu Căpâlneanu, ajungând şi ele, probabil, la concluzia că acesta era nevinovat. Astfel, deși ordinul de trimitere în judecată a fost emis la 4 aprilie 1946, dosarul cauzei a fost înaintat Curţii Marţiale Sibiu abia la 21 mai 1946 (de către col. magistrat Tvers Octavian, prim-procuror al Parchetului Militar al Curţii Marţiale Sibiu)[75]. La rândul său, Curtea Marţială Sibiu a stabilit termenul de judecată pentru data de 5 iulie 1946.

În ședința de judecată din 5 iulie 1946, în interogatoriul ce i-a fost luat de către instanţă, Iuliu Căpâlneanu s-a apărat, spunând că, în predica pe care o ţinuse la 10 mai 1945, „nu am adus nicio critică guvernului, ci am criticat abuzurile". De asemenea, el arăta și agresiunile la care fusese supus de către P.C.R. și de către preotul denunţător: „În 4 aprilie 1946 m-au bătut în şcoală reclamanţii. Au mai voit să mă omoare în biserică". În primul caz se referea la un incident pe care-l vom detalia mai jos, iar în cel de-al doilea, la faptul că, într-o zi, preotul Stoia intrase peste el în biserică şi încercase să-i dea cu un sfeşnic în cap[76]. În depoziţia sa, preotul Stoia, pe lângă reiterarea acuzelor inventate, pe care le-am amintit anterior, a fost nevoit să recunoască faptul că „sunt în dușmănie cu inculpatul și am avut un proces canonic cu dânsul"[77].

Într-o declaraţie dată la Securitate, la 14 februarie 1950, Iuliu Căpâlneanu își amintea că: „S-au ascultat martori, după știința mea peste 15. Toţi au declarat, cum se poate vedea în arhiva Jandarmeriei, că sunt bun român, bun preot, dar prea mare naţionalist"[78]. În apărarea sa, protopopul citase câţiva martori, iar unul dintre aceștia, comerciantul Ioachim Călin, din Uioara, a depus favorabil și la obiect vizavi de acuza adusă lui Iuliu Căpâlneanu, de a fi sabotat reforma agrară, demonstrând că, în realitate, acesta ajutase la înfăptuirea ei în bune condiții: „A îndemnat lumea să nu se certe și să aştepte ordine de la minister și apoi să procedeze la împărţirea pământului pe baza reformei agrare. Inculpatul a spus că pământul nu va fi luat decât de la cei care au peste 50 hectare, nu jugăre, deci să nu se teamă nimeni, că cei care fac altfel fac abuzuri și nu respectă ordinele de sus"[79].

[75] *Ibidem*, f. 51.
[76] *Ibidem*, f. 65.
[77] *Ibidem*, f. 66.
[78] *Ibidem*, vol. 2, f. 3.
[79] *Ibidem*, vol. 1, f. 67.

În lipsa oricăror minime probe de vinovăţie, cu martori ai acuzării care recunoscuseră că erau „în duşmănie” cu inculpatul, la care se adăuga şi faptul că, în instanţă, însuşi procurorul militar ceruse achitarea, decizia instanţei nu putea fi decât una singură. În consecinţă, prin Sentinţa nr. 1.454 din 5 iulie 1946, semnată de col. magistrat Grigoriu Grigore, preşedintele Curţii Marţiale a Garnizoanei Sibiu, Iuliu Căpâlneanu avea să fie achitat, întrucât „nu rezultă nici o dovadă de vinovăţie”[80].

Agresiunea din 4 aprilie 1946

Cum am amintit puţin mai înainte, protopopul Iuliu Căpâlneanu a căzut victimă unui incident violent, petrecut în data de 4 aprilie 1946, cu ocazia unei manifestaţii muncitoreşti organizate de P.C.R. în oraşul Ocna Mureş. Referitor la acest moment, dispunem de patru versiuni, mai mult sau mai puţin diferite: una aparţinând lui Iuliu Căpâlneanu (expusă, însă, într-o declaraţie dată la Securitate în anul 1950), alta aparţinând autorităţilor (mai exact Siguranţei), alta regăsită într-o notă informativă primită de organele informative ale Armatei şi, nu în ultimul rând, o alta provenită dintr-o mărturie memorialistică.

La 4 aprilie 1946, la Ocna Mureş s-a desfăşurat o manifestaţie publică cu caracter politic, organizată de către Sindicatele Metalo-Chimice şi Metalurgice, la care au participat cca 700 de persoane. De la finele secolului al XIX-lea, în oraş funcţiona Uzina de Sodă Solvay, care avea un număr mare de muncitori, fiind singura zonă din judeţul Alba în care, în perioada interbelică, existau persoane cu simpatii comuniste. La manifestaţie, pe lângă muncitorii locali, au fost aduşi, însă, şi muncitori de la fabricile din Turda, foarte probabil pentru a se da o mai mare amploare protestului politic. Spunem protest politic, întrucât, potrivit unui raport al Siguranţei, scopul declarat al manifestaţiei nu avea nicio legătură cu mişcarea sindicală, ci doar cu obiectivele politice de moment ale P.C.R., şi anume: „epurarea a doi social-democraţi din Partidul Titel-Petrescu, care făceau propagandă de dezbinare în organizaţiile de masă”[81].

La 12 aprilie 1946, Centrul Control Militar nr. 3 Cluj transmitea Serviciului Poliţiei de Siguranţă din cadrul Inspectoratului Regional de Poliţie Cluj o notă informativă primită de la un agent, referitoare la incidentul din 4 aprilie 1946. Potrivit notei, în momentul în care manifestaţii „au ajuns în dreptul şcolii primare, preotul Căpâlneanu Iuliu

[80] *Ibidem*, f. 69v.
[81] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. 6.

ţinea oră de religie şi s-a uitat pe geam. Un grup de unguri, văzându-l, au început să-l insulte, au pătruns în clasă şi au maltratat pe preot, desfigurându-i în special faţa. Copiii, speriaţi, au sărit pe geamuri şi au fugit din clasă. După aceasta a venit un căpitan de jandarmi spre a cerceta cazul, însă, spre surpriza şi indignarea publicului român, acest ofiţer a fost văzut în restaurant la masă tocmai cu făptuitorii acestui atentat (...) Publicul român este foarte indignat şi comentează acest act, pentru care nu se ia nici o măsură"[82].

În raportul întocmit la 17 mai 1946 de Serviciul Poliţiei de Siguranţă din I.R.P. Cluj se spunea, însă, altceva referitor la desfăşurarea faptelor: „Când manifestanţii în număr de circa 700 au ajuns în dreptul școlii, a apărut în geam protopopul Căpâlneanu, care a început să râdă şi să-și bată joc de acești manifestanţi pașnici. Văzând aceasta, manifestanţii au tăbărât în curtea școlii și apoi în școală, de unde l-au scos afară din clasă pe protopopul Căpâlneanu şi au început să-l bată"[83].

Incidentul l-am regăsit descris şi într-un articol memorialistic al preotului Eugen Popa, din Cluj, prezentat în anul 1996 la simpozionul științific de la Sighet. Agresiunea era redată astfel: „Într-o zi coloana manifestanților trecu pe lângă gimnaziul unde părintele Căpâlneanu ţinea ora de religie. Prin fereastra deschisă, părintele văzu pe manifestanţi şi făcu un gest de dezaprobare, după care unii muncitori au intrat în clasă şi în faţa elevilor l-au bătut, trântindu-l de pământ". Preotul Eugen Popa mai adăuga faptul că, „fiind hotărât în convingeri, părintele Căpâlneanu nu ceda în faţa nici unei încercări, iar rezistenţa fizică l-a menţinut în viaţă"[84].

La final, redăm şi versiunea preotului Căpâlneanu cu privire la acest eveniment. Astfel, într-o declaraţie dată la Securitatea din Cluj, la 14 februarie 1950, acesta s-a referit şi la anii 1945-1946, descriind ura pe care i-o purta preotul Stoia, arestarea şi reţinerea lui timp de o lună fără să fi fost vinovat, precum şi evenimentele ce urmaseră eliberării sale: „Reîntors acasă [din arest – n.n.], sus-zisul preot a încercat să mă omoare în Biserică, m-a lovit în cap cu un sfeşnic pentru că a fost excomunicat pe patru luni din Biserică. La 4 aprilie 1946, când eram la orele de cateheză la gimnaziu, în clasa I, a intrat în sala de clasă cu vreo 10-12 inși şi m-au lovit în cap, m-au tras de la catedră şi m-au bătut, lăsându-mă într-o baltă de sânge. Băieţii au sărit pe o fereastră afară. După ce m-am făcut conștient

---

[82] *Ibidem*, f. 11.
[83] *Ibidem*, f. 6.
[84] Eugen Popa, *Nu am avut dreptul să votez*, în „Analele Sighet", nr. 3/1996, pp. 556-557.

am fost urcat în maşină şi adus la Cluj, la clinica de chirurgie. De atunci, din 4 aprilie 1946, sunt la Cluj, întrucât am nevoie de tratament medical şi întrucât episcopul Blajului, pe atunci Frenţiu, mi-a cerut pensionarea”[85]. După cum vedem, Iuliu Căpâlneanu arunca vina pe incident asupra preotului Stoia.

În fişa personală întocmită în aceeaşi zi, respectiv 14 februarie 1950, de Biroul 2 Partide politice (P.N.Ţ.-P.N.L.-P.S.D.I.) din Serviciul III din cadrul D.R.S.P. Cluj, Securitatea ignora versiunea preotului, creditând, previzibil, raportul Siguranţei: „La 4 aprilie 1946, protopopul Căpâlneanu își bate joc, în mod demonstrativ, de sindicaliștii de la Metalo-Chimic din Ocna Mureş, jud. Alba, care manifestau pentru epurarea a doi social-democraţi din Partidul lui Titel-Petrescu, fapt pentru care Căpâlneanu a fost bătut de muncitori”[86].

În ceea ce ne priveşte, considerăm destul de improbabil ca preotul Stoia, chiar dacă a fost prezent la manifestaţie, să-i fi incitat pe muncitorii comuniști, mergând până într-acolo încât să intre în clasă și să-și ia rivalul la bătaie, în fața copiilor. Greu de crezut este și versiunea protopopului, potrivit căreia el preda liniștit, timp în care a fost atacat brusc de către manifestanţi. Cu atât mai puţin credibil ne apare și faptul că preotul ar fi fost atacat de maghiari doar din simplul motiv că era patriot român (cum reiese din versiunea informatorului armatei), chiar dacă este cert faptul că la manifestaţie au fost prezenţi şi numeroşi muncitori de etnie maghiară (localnici sau aduși din Turda), care erau, însă, departe de a fi fost majoritari.

În opinia noastră, este, posibil, totuși, ca Iuliu Căpâlneanu să fi avut o atitudine cel puţin ironică, dacă nu chiar provocatoare la adresa muncitorilor comunişti, ceea ce nu scuză, însă, sub nicio formă, reacţia extrem de violentă pe care aceştia au avut-o la adresa protopopului, pe care l-au bătut cu bestialitate, lăsându-l în stare de inconștiență în fața copiilor, care, îngroziţi de cele întâmplate, săriseră pe geam. O violență de o asemenea gravitate nu poate fi explicată decât prin faptul că muncitorii comuniști fuseseră informaţi în prealabil despre faptul că cel care îi ironiza de la geamul școlii era principalul inamic politic local al P.C.R., preşedinte al Comitetului de plasă P.N.Ţ. Ocna Mureş şi vicepreşedinte al Comitetului Judeţean P.N.Ţ. Alba[87].

[85] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 3 f/v.
[86] *Ibidem*, f. 26.
[87] Într-o notă informativă din 12 mai 1950, a informatorului Radu Valeriu, din Cluj, se spune foarte clar motivul pentru care preotul căzuse victimă agresiunii, și

Precum în toate incidentele de acest tip din cursul anului 1946, când muncitorii comuniști i-au bătut cu bestialitate pe adversarii politici ai P.C.R., cu precădere pe liderii P.N.Ţ. (Nicolae Penescu, Emil Haţieganu), dar și pe studenţii greviști din Cluj, nici de această dată agresorii nu au fost căutaţi de autorităţi, singurul interogat fiind Iuliu Căpâlneanu. Imediat după incident, șeful Postului de Jandarmi Ocna Mureș a făcut o foarte scurtă anchetă, pe care a înaintat-o Chesturii de Poliţie Cluj, pentru a-i fi luate declaraţii lui Iuliu Căpâlneanu, care se afla internat într-un spital din Cluj, iar investigaţiile pentru descoperirea bătăușilor s-au încheiat chiar înainte de a fi fost demarate. Faptul este explicabil, dacă ţinem cont că, în raportul Serviciului Poliţiei de Siguranţă din I.R.P. Cluj, se menţiona foarte clar că „protopopul Căpâlneanu este unul dintre acei care încontinuu ţine cuvântări cu caracter antidemocratic și este un mare dușman al muncitorimii", fiind în același timp și vicepreședintele P.N.Ţ. Alba[88].

Este de reţinut și faptul că maltratarea conducătorului Comitetului de plasă P.N.Ţ. Ocna Mureș de către muncitorii comuniști nu a fost un fapt izolat în acel an, în cuprinsul judeţului. De pildă, la 3 august 1946, la Alba Iulia, o ședinţă a conducerii P.N.Ţ. Alba a fost întreruptă de un grup foarte mare de muncitori comuniști (aduși și atunci de către P.C.R. din Ocna Mureș și Turda, întrucât în Alba Iulia nu exista decât un număr redus de muncitori). Aceștia i-au atacat violent pe liderii judeţeni ai P.N.Ţ., însă, asaltul nu s-a încheiat cu bine pentru agresori, deoarece unii dintre cei atacaţi, înarmaţi fiind, au făcut uz de arme pentru a se apăra, rănindu-l grav pe Gheorghe Dumitrescu, secretarul organizaţiei P.C.R. Alba Iulia[89]. Și în acest caz au fost anchetaţi, arestaţi și trimiși în judecată numai liderii P.N.Ţ., în frunte cu Ioan C. Pop, președintele Comitetului Judeţean P.N.Ţ. Alba (participant activ la înfăptuirea Marii Uniri), care aveau să fie, însă, achitaţi la apel[90]. Agresiunea comuniștilor asupra

---

anume: „această localitate [Vereșmort – n.n.] a fost silit să o părăsească în urma unor crâncene bătăi pe care le-a primit în urma intensei lui activităţi maniste pe care a desfășurat-o" (*ibidem*, f. 66). Tot acest informator menţiona că „în timpul războiului 1940-1944 se pare că a fost bun prieten cu Ion Popa-Zlatna din Alba Iulia (care este acum închis) și implicit trebuie să fi cunoscut măcar și pe V. Copilu Cheatră" (*ibidem*).

[88] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. 6.

[89] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8.865, vol. 9, f. 415.

[90] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 70.387, f. 9.

liderilor P.N.Ţ. invocată mai sus a fost premeditată, ceea ce nu credem, însă, că s-a întâmplat și în situaţia lui Iuliu Căpâlneanu.

Revenind la protopop, trebuie precizat faptul că, în pofida faptului că fusese achitat de către Curtea Marţială Sibiu, în diversele rapoarte ale Jandarmeriei sau Siguranţei, acuzele ce i se aduseseră continuau să fie menţionate ca fiind îndreptăţite. Spre exemplu, într-o notă din 10 august 1946, a șefului Secţiei de Jandarmi Ocna Mureș, plut. maj. Ciobanu Ioan, se preciza că „în mai multe rânduri a adus insulte şi acuze grave la adresa guvernului actual Dr. Petru Groza, chiar şi cu ocazia ţinerii slujbelor în biserica greco-catolică din localitate, agitând în acest fel spiritele din localitate”[91].

După cum am aflat anterior, din declaraţia protopopului, în urma agresiunii acesta a fost internat de urgenţă într-un spital din Cluj, iar la scurt timp după ce și-a revenit parţial a fost pensionat de către episcopul Frenţiu, atât pentru că era suferind, dar cel mai probabil şi pentru că acesta nu mai dorea să-l expună pe protopop altor atacuri violente. După pensionare, având în continuare nevoie de tratament medical şi nemailegându-l prea multe de Uioara, Iuliu Căpâlneanu s-a stabilit la o rudă de-a sa din Cluj.

Activitatea religioasă clandestină

Ultimul aspect la care ne vom referi privește activitatea religioasă clandestină a preotului Iuliu Căpâlneanu, care a continuat să își exercite credinţa și prerogativele preoţești chiar și după desfiinţarea Bisericii Greco-Catolice de către comuniști, iar dovezile culese de către organele de represiune, care atestau acest fapt, sunt numeroase, el fiind caracterizat de Securitate ca un „protopop greco-catolic rezistent”[92].

Primele informaţii în acest sens provin dintr-o fişă personală a lui Iuliu Căpâlneanu, întocmită de D.R.S.P. Sibiu, în toamna anului 1949, din care reiese că, după achitarea juridică și mutarea la Cluj, „nu i se cunoaște activitatea politică din ultimul timp”, dar, „după unificarea celor două biserici, a continuat să facă servicii religioase, botezuri și cununii la el acasă, pentru aceia care nu au trecut la ortodoxie”[93]. După cum putem observa, datele obţinute de D.R.S.P. Sibiu (care avea în aria sa de responsabilitate şi localitatea Ocna Mureş) referitoare la activitatea

---

[91] Idem, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 30.

[92] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 2, f. 9.

[93] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, ff. 19, 23.

religioasă a lui Iuliu Căpâlneanu erau colaterale, Securitatea fiind interesată în primul rând de manifestările politice ale acestuia.

Din acest motiv, materialele informative referitoare la Iuliu Căpâlneanu erau adunate de Secţia I Informaţii interne din cadrul D.R.S.P. Sibiu, condusă de lt. Cleju Ioan. La 23 decembrie 1949, lămurindu-se asupra faptului că fostul protopop nu se mai afla în raza sa de activitate și ţinând cont și de domiciliul acestuia, Secţia I din D.R.S.P. Sibiu trimitea D.R.S.P. Cluj, prin adresa nr. 113/52.792, „dosarul personal de P.N.Ţ.-ist al numitului Căpâlneanu Iuliu”[94]. Pe acest document, la 27 decembrie 1949, un șef al Securităţii din Cluj (foarte probabil șeful Secţiei I) punea următoarea rezoluţie: „Supravegheaţi pe Căpâlneanu”[95], iar la 5 ianuarie 1950, D.R.S.P. Cluj transmitea D.R.S.P. Sibiu confirmarea de primire a dosarului[96].

Conformându-se ordinului primit, ofiţerii Securităţii din Cluj au trecut la urmărirea informativă a lui Iuliu Căpâlneanu. Tindem să credem că supravegherea iniţială a lui Iuliu Căpâlneanu a început pe linia P.N.Ţ. (pe care fusese trimis dosarul de la Sibiu), urmărirea foștilor lideri ai acestui partid fiind una dintre principalele probleme care stăteau în atenţia Securităţii în acea perioadă (situată, ca importanţă, după cea a legionarilor și a membrilor grupurilor de rezistenţă armată). Apreciem, însă, că în foarte scurt timp supravegherea informativă s-a mutat pe linie de culte (de care răspundea tot Secţia I), mai exact pe subproblema greco-catolică, întrucât toate materialele informative obţinute de la agentură evidenţiau faptul că Iuliu Căpâlneanu desfășura o susţinută activitate greco-catolică clandestină, fiind, în schimb, complet dezinteresat de o activitate politică ilegală.

Dintre informaţiile obţinute cu privire la Iuliu Căpâlneanu, merită menţionată o notă informativă transmisă D.R.S.P. Cluj de către D.R.S.P. Sibiu, la 27 ianuarie 1950, și obţinută de la un agent din satul Măhăceni, informator al Biroului local Războieni din cadrul S.J.S.P. Alba: „În general v-aș putea informa că populaţia din această comună s-a liniștit și își vede de lucru. Din discuţiile ce le am cu unii din locuitori aflu zilnic că sunt hotărâţi cu toţii să se încadreze în noul mers al vremii (...) Observ că mai sunt și alte mici obstacole în calea definitivării unirii și consolidării bisericii străbune din această comună. Astfel, sunt unele familii, în frunte

[94] *Ibidem*, f. 31.
[95] *Ibidem*.
[96] *Ibidem*, f. 29.

cu familia Șușman[97], care, deși au semnat lista de trecere la religia ortodoxă, totuși refuză să frecventeze această biserică, ci se duc regulat la biserica ungurească romano-catolică din Ocna Mureș. Socot că această rezistență se datorează îndemnurilor venite de la popa Căpâlneanu, fostul preot al acestei comune. Regulat și foarte des observ că soția acestui Căpâlneanu trece prin această comună și se oprește la familia Șușman din localitate[98]. Ce vorbesc și ce îndemnuri dă nu pot afla, pentru că se feresc de mine și mă bănuiesc a fi agent al Securității, din cauza imprudenței unui militar de la Securitatea Războieni". În plus, informatorul indica și adresa din Cluj a fostului protopop, ceea ce avea să faciliteze urmărirea acestuia de către D.R.S.P. Cluj: „Cu foarte mare greutate am putut afla adresa lui Căpâlneanu din Cluj, str. Gheorghe Coșbuc 11, căci o ține secretă"[99]. În condițiile în care „susnumitul face botezuri și cununii pentru credincioșii nereveniți. De asemenea, cu ocazia bobotezei a umblat cu crucea pe la diferiți credincioși", la data de 9 ianuarie 1950 se propunea punerea lui Căpâlneanu sub filaj[100].

La 13 februarie 1950, după ce adunase mai multe date referitoare la Iuliu Căpâlneanu, D.R.S.P. Cluj a trecut la efectuarea unei percheziții domiciliare. Percheziția a fost efectuată de către lt. Simon Grigore, în baza unui mandat emis de Parchetul Tribunalului Militar Cluj. În raportul trimis către D.G.S.P., D.R.S.P. Cluj arăta că, la percheziție, „s-a găsit material probatoriu din care rezultă că cel în cauză a oficiat botezuri și cununii în ritul clandestin greco-catolic, eliberând dovezi ilegale în acest sens"[101]. Mai exact, la domiciliul acestuia fuseseră descoperite și confiscate formulare de mărturisire a credinței și diverse notițe aferente slujbelor religioase oficiate[102]. În plus, fuseseră găsite și probe care indicau posibilele legături ale lui Căpâlneanu cu Vasile Aștileanu[103], „vicar

[97] Este vorba despre familia din care făceau parte frații Leon și Gheorghe Șușman, care vor reuși să reziste armat în Munții Apuseni până în 1957, un alt treilea frate fiind Ieronim Șușman, și el preot greco-catolic nerevenit.
[98] Soția preotului, rămasă în localitatea Uioara, ținea legătura cu soțul său, stabilit la Cluj, prin dr. Reff, fost notar în Uioara, și prin Șușman Vasile, lucrător în Uioara.
[99] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 61.
[100] *Ibidem*, f. 53.
[101] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. 22.
[102] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 2.
[103] Vasile Aștileanu (n. 14 martie 1914, în satul Suceagu, com. Baciu, jud. Cluj) a urmat cinci ani de teologie la Institutul De Propaganda Fide din Roma și doi ani

clandestin greco-catolic de Cluj, care activează intens, fiind ascuns într-o comună din apropierea Clujului”. Având în vedere acest ultim aspect, Securitatea din Cluj cerea aprobare pentru „reținerea și cercetarea celui în cauză”[104].

Cum, în acea perioadă, Securitatea nu acorda o foarte mare importanță problemei greco-catolice și nici nu trecea, încă, atât de ușor la adoptarea unor măsuri represive față de preoți, foarte probabil că D.G.S.P. nu a aprobat arestarea lui Iuliu Căpâlneanu, ci doar interogarea acestuia, sperând ca simpla ancheta să îl determine să înceteze activitatea clandestină greco-catolică. În prealabil, în aceiași zi în care avusese loc percheziția (13 februarie 1950), îi fusese întocmită și o fișă personală, în care se arăta că era „fugit la Cluj, unde se află în prezent în mod neoficial” și că „are strânse legături cu preoții greco-catolici rezistenți, printre care și cu Aștileanu Vasile, cu care corespondează”[105].

Ca o consecință directă a percheziției, chiar a doua zi, la 14 februarie 1950, Iuliu Căpâlneanu a fost dus la sediul Securității din Cluj, fiindu-i luată o declarație autobiografică amănunțită, din care, de altfel, am și citat până acum câteva pasaje, referitoare la activitatea preotului din anii 1945 și 1946. După ce i-au luat această declarație, ofițerii D.R.S.P. Cluj l-au atenționat pe fostul protopop să înceteze orice fel de activitate pe linia greco-catolică.

Despre ce s-a întâmplat în zilele de 14 și 15 februarie 1950, când a fost reținut și anchetat, aflăm dintr-o scrisoare a preotului Căpâlneanu adresată soției sale, la 15 mai 1950, în care preotul mărturisea că cel care îl

---

de Filozofie. În 1942 era secretar al Episcopiei Greco-catolice din Cluj şi director de cancelarie, iar în 1943 era administratorul parohiei la Cluj. În 1948 a refuzat să treacă la ortodoxie şi a dispărut de la domiciliu. În aprilie 1949 se spunea despre el că „este un mare duşman al unificării şi un mare simpatizant manist (...) în prezent este dispărut fără urme”. În septembrie 1950 „avea serviciul la spitalul I.C. Frimu (Floreasca), de unde de asemenea a dispărut” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 5.333, ff. 5-8). A fost arestat în 1952 şi internat într-o colonie de muncă, de unde a fost eliberat în 1955. În ianuarie 1957 a trecut la cultul romano-catolic, fiind apoi numit preot vicar în com. Răducăneni, jud. Iaşi. D.U.I.-ul deschis de Securitate la 29 iunie 1957 va fi închis la 10 octombrie 1957, când a fost recrutat ca agent în Problema 342 Cultul romano-catolic (idem, dosar nr. 889.756, ff. 3-30).

[104] Idem, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. 22.

[105] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 26. Este vorba despre o scrisoare pe care Vasile Aștileanu i-o trimisese lui Iuliu Căpâlneanu la data de 23 octombrie 1948 (*ibidem*, f. 49 f/v).

anchetase se numea „Simon Grigor, de aici, din Mănăștur. Mi-a rămas simpatic, întrucât și-a făcut datoria de milițian, dar demn, legal, corect, n-a recurs la ilegalități, la abuzuri, la fapte nepermise”[106].

La fix o lună de la percheziție, 13 martie 1950, D.R.S.P. Cluj înainta Direcţiei I din D.G.S.P. un raport referitor la fostul protopop, întocmit pe baza datelor culese pe cale informativă, precum și a faptelor pe care Iuliu Căpâlneanu le recunoscuse în declaraţiile sale date la Securitate, la 14 februarie 1950. Cea mai consistentă parte a raportului documenta activitatea clandestină greco-catolică a celui urmărit: „După unificarea celor două biserici a continuat să facă liturghii la el acasă, pentru diferite persoane, care îi plăteau în bani pomelnice pentru morţi. De asemenea, în cursul anului 1949, a săvârșit câteva botezuri, tot la el acasă, pentru copii nou-născuţi, ai căror părinţi nu au revenit la ortodoxie. Tot în 1949 a făcut și două cununii în locuința sa din Cluj”.

Grăbindu-se să-şi aroge meritele succesului, Securitatea din Cluj raporta cu satisfacţie că măsura luată părea să dea rezultatele scontate: „Continuând supravegherea susnumitului, de la data de când i s-a pus în vedere să nu mai săvârșească slujbe, botezuri şi cununii, s-a constatat că până în prezent trăiește o viaţă rezervată și retrasă, nefiind vizitat de nimeni. Supravegherea sa continuă”[107]. Și, totuși, la data de 16 mai 1950, Securitatea încă îl caracteriza pe Căpâlneanu astfel: „și în prezent este un reacționar, vorbind că se schimbă regimul”[108].

Grație informatoarei „Margareta Popescu”, Securitatea era la curent cu activitatea preotului Căpâlneanu. Spre exemplu, în ziua de 23 mai 1950, pretextând că „sunt bolnavă și că voiesc ca să-mi fac slujbe pentru a mă vindeca”[109], aceasta mersese la preotul Căpâlneanu „pentru a mai afla încă ceva în legătură cu activitatea lui dubioasă”. Cu acel prilej, agenta chiar se oferise să-i ducă soției preotului o scrisoare, pe care agenta o punea la dispoziția organelor de Securitate, din cuprinsul căreia reieșea o posibilă implicare a preotului în organizarea deselor sabotaje ce aveau loc la Uzinele Solvay; informatoarea surprinsese chiar o conversație a preotului cu o altă persoană: „știu că acesta i-a spus că la Uzinele Solvay

[106] *Ibidem*, ff. 91-92.

[107] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 2, f. 13.

[108] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 90.

[109] Pentru probleme de sănătate invocate cu agenta, preotul Căpâlneanu îi recomandase să meargă la doctorul Haţeganu, afirmând că „este un doctor bun și prieten bun cu el” (*ibidem*, f. 73).

mai au încă 7 persoane organizate de ei”[110]. În delațiunea sa, informatoarea mai mărturisea faptul că știa de la nepotul său, care era muncitor la uzinele respective, că „într-una din zile a izbucnit un mare incendiu într-o sală de mașini, unde era să moară o comisie în frunte cu secretarul de partid, care era acolo pentru o anchetă și care a fost închis pe din afară pentru a nu putea ieși”[111].

Tot din notele informative ale „Margaretei Popescu”, Securitatea afla că la slujba ținută în ziua de 28 mai 1950 participaseră 18 persoane, prilej cu care preotul îi îndemnase „să se roage pentru regele Mihai, pentru mama sa Elena, pentru cei închiși și pentru «pământul nostru scump»”[112], iar la următoarea slujbă participaseră 11 persoane, preotul recomandându-le să se roage „pentru papa Pius, pentru cei arestați și pentru «pământul nostru scump»”[113].

În consecință, DRSP Cluj întocmea la 10 iunie 1950 un Referat, semnat de sublocotenent Talos Vasile, în care se menționa foarte clar faptul că preotul Căpâlneanu „este un dușman înverșunat al regimului nostru”[114], care avea legături cu profesorul Hațeganu[115] și cu soția lui Cacoveanu. În plus, Securitatea intrase în posesia unui manifest „ce a fost găsit de D.R.S.P. Sibiu la Uioara și se bănuiește că preotul Căpâlneanu Ilie ar fi autorul. Manifestul este scris cu mâna, având 6 propoziţiuni sub formă de versuri, calomniatoare la adresa Tov. Stalin și manifestări regaliste”[116]. **FOTO 5**. Propunerea făcută era următoarea: „această problemă să fie urmărită pe mai departe pe cale informativă și să se culeagă date asupra lui. În caz că nu se ajunge la nici un rezultat să se facă propunere de reținere la D.G.S.P. și apoi, dacă eventual nu se stabilește că

[110] *Ibidem*, f. 79.
[111] *Ibidem*.
[112] *Ibidem*, f. 85.
[113] *Ibidem*, f. 73.
[114] *Ibidem*, f. 108.
[115] Este vorba despre doctorul Iuliu Hațieganu (14 aprilie 1885-4 septembrie 1959), cel al cărui nume se regăsește astăzi în titulatura Universității de Medicină și Farmacie din Cluj. S-a născut în com. Dârja, jud. Cluj, tatăl său fiind preot greco-catolic. A fost frate cu Emil Hațieganu și coleg de clasă al viitorului cardinal Iuliu Hossu. A fost delegat al tineretului universitar la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.
[116] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 109. Dintr-o notă a informatoarei „Margareta Popescu” aflăm că respectivul manifest fusese găsit în comuna Uioara, lipit pe clădirea SET, de către un nepot de-său, care îl predase secretarului de partid din comună (*ibidem*, f. 107).

a desfășurat activitate subversivă, să fie încadrat în ordinul 100/1950, deoarece asemenea element corupt al trecutului nu mai are ce căuta în rândurile populației pașnice”[117].

Informații despre acest aspect fuseseră furnizate tot de către „Margareta Popescu”. Potrivit acesteia, preotul Căpâlneanu răspândea manifestele cu ajutorul unei femei numite Elena, originară din com. Uioara, care „din aceste manifeste a dat la numitul Dănilă 56 de bucăți, 17 la preotul din Inoc și în comuna Decea 34 de bucăți, iar la unul, anume Ioan din Unirea, 44 de bucăți”[118].

Peste numai câteva luni, însă, organele de represiune din Cluj erau nevoite să-și recunoască eșecul. Astfel, la 16 noiembrie 1950, într-o *Notă despre preoţii greco-catolici nereveniţi la ortodoxie sau demisionaţi sau retractaţi*, întocmită de D.R.S.P. Cluj, care însuma 59 de persoane, la poziţia 50 era menționat și: „Căpâlneanu, domiciliat în Cluj, str. Coşbuc 11, nerevenit. Fost preot în Vereşmort (Turda) face propagandă contra unificării și în prezent, prin soţia sa, care merge des prin fosta-i parohie, unde, după declaraţia preotului Cipăianu Gheorghe de acolo, menţine o stare de agitaţie între credincioșii reveniţi”[119].

Așadar, precum se întâmplase și în anii 1945 și 1946, Iuliu Căpâlneanu nu era omul care să se sperie de o simplă anchetă la Securitate, și cu atât mai puţin atunci când era vorba despre îndeplinirea îndatoririi sale de preot. Ca atare, Iuliu Căpâlneanu și-a continuat susţinuta activitate greco-catolică clandestină și în anul următor.

Spre exemplu, într-o notă semnată de „Bogdan Ioan”, la 12 februarie 1951, se arăta că „în fiecare joi și duminică, între orele când accesul publicului în clinici este permis, preotul Căpâlneanu se duce și spovedește și împărtășește pe bolnavii care doresc să fie cercetați de preot greco-catolic și nu revenit sau ortodox”[120], iar unui alt informator, Iuliu Căpâlneanu îi mărturisea, la 14 mai 1951, faptul că „Eu nu fac rău nimănui (...) de ce aș face rău cuiva ca să mă rog acasă la mine, că doar nu fac nimănui nici un rău și nici nu pretind să vină nimeni la mine”[121].

De asemenea, la 9 mai 1951, agentul „Popa Traian” furniza o notă informativă unui ofiţer al Biroului 4 Culte din Serviciul III Informaţii interne al D.R.S.S. Cluj, în care arăta că Iuliu Căpâlneanu „a declarat faţă

[117] *Ibidem*, f. 109.
[118] *Ibidem*, f. 83.
[119] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 2.640, vol. 1, f. 14.
[120] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 134.
[121] *Ibidem*, f. 133.

de Băliban Teofil[122], tot preot greco-catolic, că el a făcut toate slujbele de Paşti în rit greco-catolic şi a spovedit şi cuminecat clandestin după legea greco-catolică vreo 80 de credincioși". După cum o recunoștea însuși ofiţerul care primise delaţiunea, „cel semnalat este un element care, cu toate că ştie că nu este voie să ţină slujbe în rit greco-catolic, ţine la locuința sa aceste slujbe și vin mulți, chiar și de pe la sate". Prin urmare, ordinul ofițerului de Securitate era următorul: „A se supraveghea informativ şi a se aduna material la dosarul său"[123].

La 21 mai 1951, agentul „Popa Traian" revenea cu o nouă notă informativă, în care oferea Securității detalii suplimentare referitoare la activitatea religioasă a preotului nerevenit Iuliu Căpâlneanu: „slujbele greco-catolice le face în mod secret, de la orele 6 la 8, în fiecare duminică, și atunci Securitatea nu poate să-l prindă"[124].

Într-o adresă a Raionului Central Cluj către Direcțiunea Regională a Securității Statului Cluj, din 24 mai 1951, era înaintată o copie a unei note informative despre un preot greco-catolic, la domiciliul căruia „în fiecare duminică după masă se adună foarte mulți oameni și de la țară și din oraș, cărora face slujbă religioasă și le predică foarte mult. Bănuim că

[122] Teofil Băliban (n. 8 mai 1906, în com. Băsești, jud. Maramureş) a urmat Academia Teologică Greco-Catolică din Gherla şi fusese profesor de religie în Șimleul Silvaniei, Carei şi Zalău. În 1934 s-a înscris în Mişcarea Legionară, iar între 1934 şi 1938 a fost şeful Mişcării Legionare din judeţul Sălaj, a fost şef al Partidului „Totul pentru ţară" din jud. Sălaj; în 1937 a fost ales deputat al acestui partid. A fost internat în 1938 în lagărul de la Miercurea-Ciuc. În 1940 a fost numit inspector general al Cultelor, dar a refuzat postul. În 1941 a condus rebeliunea legionarilor din Beiuş. În decembrie 1948 a fost arestat şi condamnat la un an de închisoare pentru ajutor oferit legionarilor, fiind eliberat în octombrie 1949 de la Aiud, când s-a stabilit în Cluj. A fost recrutat la 28 mai 1951, în „problema 342 greco-catolică, pentru urmărirea activităţii duşmănoase a unor preoţi greco-catolici clandestini din oraşul Cluj". La 20 iulie 1954, şeful Biroului 4, lt. Pall Francisc propunea „deschiderea unui dosar de verificare asupra numitului Băliban Teofil" întrucât „tot timpul cât a lucrat cu organele Securităţii Statului a fost nesincer (...) a căutat să profite de această ocazie şi să desfăşoare încontinuu activitate clandestină greco-catolică". Deschis la 14 februarie 1955, D.U.I.-ul a fost închis în iulie 1959, când Băliban a fost arestat şi condamnat pentru activitate legionară şi greco-catolică (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 260.153, vol. 1, f. 5).

[123] Idem, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. 19.

[124] *Ibidem*, f. 20.

acest preot ar fi preotul rezistent Căpâlneanu, care în anul 1950 a lansat și manifeste”[125].

În pofida faptului că știa că este urmărit, preotul și-a continuat activitatea. Astfel, din nota informativă a sursei Cântărețu, din 25 august 1951, aflăm că preotul „continuă să facă slujbe clandestine la el acasă, unde se adună mulți credincioși”, și că în ziua de 23 august acesta se întâlnise cu Ivașcu, fost călugăr bazilitan, cu care „a discutat dușmănos despre regimul nostru în legătură cu ridicarea călugărilor franciscani, spunând că aceștia nu sunt vinovați”[126]. Drept urmare, rezoluția Securității era aceea de „a se continua supravegherea” lui Iuliu Căpâlneanu. Aceiași sursa aducea la cunoștința Securității și faptul că preotul ținuse slujba de liturghie și în ziua de 29 august 1951[127].

În final, doar destinul va fi cel care va stopa activitatea religioasă a preotului. Fostul protopop Iuliu Căpâlneanu a încetat din viață în cursul zilei de 29 octombrie 1951, la Cluj. A murit cu speranța că, într-o zi, avea să își poată oferi serviciile preoțești oamenilor în mod liber, ci nu clandestin, ilustrativ fiind un pasaj dintr-o scrisoare adresată soției sale, la 27 mai 1950: „Se apropie ziua nașterii tale. Oare vom fi la altar atunci? Ori încă nu? Să nu ne pierdem curajul”[128].

Moartea preotului era invocată într-o notă informativă din 10 noiembrie 1951: „Preotul Căpâlneanu Iuliu a decedat la data de 30.X., a fost înmormântat de către preotul Darau Ilie și Grimea Izidor, asistați de cantorul Pojoi Iosif de la biserica «Schimbarea la Față». Moartea lui Căpâlneanu a stârnit mare pierdere în rândurile catolicilor. În urma morții lui Căpâlneanu s-au iscat multe zvonuri cu privire la înmormântarea lui cu preoții Darau și Grimea”[129]. Nota biroului era de „a se continua acțiunea informativă și raportat la D.G.S.S.”[130].

Peste ani, și Securitatea își va reaminti de Iuliu Căpâlneanu, dar numai pentru a-și pune ordine în scripte. La 30 iulie 1955, Secția Raională Aiud cerea D.R.S. Cluj să-i trimită date despre deces, cu scopul de a aduna

[125] A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 129.
[126] *Ibidem*, f. 125.
[127] *Ibidem*, f. 127.
[128] *Ibidem*, f. 11.
[129] *Ibidem*, f. 128.
[130] *Ibidem*.

tot materialul despre acesta, „pentru a fi clasat la arhivă”[131], cererea fiind aprobată, însă, abia peste cinci ani, mai exact la data de 12 ianuarie 1960[132].

Așadar, preotul Iuliu Căpâlneanu a fost un om care și-a urmat calea aleasă, indiferent de piedicile pe care istoria i le-a așezat de-a curmezişul, şi, dat fiind faptul că a fost protopop greco-catolic şi lider local al P.N.Ţ., într-o ţara aservită comuniştilor, acestea, după cum am văzut, nu au fost deloc puţine.

Urmărirea informativă a Elenei Căpâlneanu

Pentru a întregi cercetarea, vom oferi și câteva date referitoare la supravegherea de către Securitate a soţiei protopopului, Elena Căpâlneanu.

Născută la 4 iunie 1889, în Ocna Mureş, Elena Căpâlneanu provenea dintr-o familie înstărită. Întrucât moştenise o suprafaţă destul de mare de pământ (cca 20 ha), după 1945 a fost categorisită social de către autorităţile comuniste ca fiind „chiabură”.

În atenţia Securităţii a intrat, totuși, târziu, la începutul deceniului șapte. Mai exact, în 1961, Biroul raional de Securitate Aiud extrăgea numele ei dintr-un material întocmit de Sfatul Popular Orăşenesc Ocna Mureș și intitulat *Evidenţa gospodăriilor chiaburești și exploatatoare de pe raza oraşului*, unde Elena Căpâlneanu figura la poziţia nr. 3, precizându-se faptul că deținuse o suprafață de 17,20 ha teren arabil și 2,42 ha fâneață[133]. În simpla bază a acestor date, în 1962, Biroul raional Aiud solicita și obţinea de la D.R.S. Cluj aprobare pentru a o include pe Elena Căpâlneanu în evidenţa operativă ca „suspectă”, pe motiv că era „fostă chiabură”[134]. Și aceasta cu toate că, între timp, Securitatea aflase că, începând din anul 1959, cea în cauză nu mai aparţinea categoriei amintite, fiind scoasă, întrucât predase statului casa în care locuia şi întreaga suprafață de teren pe care o mai deţinea în acel moment (cca 5 ha)[135].

Efectul includerii în evidenţa operativă a constat în faptul că Securitatea din Aiud a început să adune periodic date și note informative referitoare la ea, marea majoritate dintre ele referindu-se la averea pe care o deţinuse. Spre exemplu, Dumitru Trică afirma într-o declaraţie că „știu

[131] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 556.431, vol. 1, f. 2.

[132] *Ibidem*, f. I.

[133] Idem, dosar nr. 697.004, f. 14.

[134] *Ibidem*, f. 1.

[135] *Ibidem*, f. 2.

că a posedat o mare suprafață de pământ în comuna Unirea și a exploatat brațe de muncă străine”[136].

La scurt timp după ce primise primele materiale informative, lt. Dumitrescu Mircea avea să conștientizeze, totuși, faptul că Elena Căpâlneanu nu prezenta niciun fel de pericol, fiind o persoană în vârstă și liniștită, motiv pentru care, la 29 august 1962, propunea trecerea acesteia în evidența pasivă[137]. Propunerea a fost ignorată, însă, de D.R.S. Cluj, astfel încât supravegherea periodică a continuat, cu același rezultat.

În 1963, note informative referitoare la Elena Căpâlneanu au fost solicitate de la diverși agenți, precum ar fi: „Vultur” (care „nu cunoaște cu ce se ocupă și dacă în prezent mai este în localitate”)[138], „Nae Radlău” (la 2 aprilie 1964, agentul ştia doar că cea urmărită „trăieşte retrasă”)[139] sau „Moldovan” (care, într-o notă din 7 septembrie 1963, era mult mai pe placul Securității, spunând că „nu ştie în prezent ce face, dar crede căci este tot o duşmană a partidului”)[140].

La 30 aprilie 1964, Secția raională Aiud transmitea D.R.S. Cluj un *Raport de investigaţii*, întocmit în baza informaţiilor obţinute de la doi membri de partid, precum și de la agenţii „Fagal” şi „Nae Radlău”. În raport, erau menţionate următoarele: „Căpâlneanu Elena este o femeie bătrână și după aparenţe nu mai raţionează normal. Majoritatea timpului stă în casă, retrasă și în plus suferă cu inima”[141].

Abia la 4 mai 1964, după ce note de tipul celor de mai sus s-au tot adunat și, mai ales, după primire raportului de investigaţii amintit, șeful D.R.S. Cluj, mr. Nicolae Pleșiță, realizând că aceasta „nu prezintă pericol social”, a aprobat propunerea Secţiei raionale Aiud, semnând hotărârea de trecere în evidența pasivă a Elenei Căpâlneanu[142].

Trecerea în evidența pasivă nu a însemnat, totuși, încetarea totală a supravegherii, ci doar mărirea intervalului de timp la care era necesar să se mai adune noi date. Drept urmare, la 11 decembrie 1965, agentul „Moldovan” informa Securitatea că, „la etatea de cca 70 de ani sau mai mult, Căpâlnean Elena nu mai poate prezenta pericol, mai ales că este văduvă, neavând nici un copil”. Cu toate acestea, ofițerul care primise

[136] *Ibidem*, f. 3.
[137] *Ibidem*, f. 14.
[138] *Ibidem*, f. 11.
[139] *Ibidem*, f. 10.
[140] *Ibidem*, f. 12.
[141] *Ibidem*, f. 7.
[142] *Ibidem*, f. 13.

nota, mr. Rusu Grigore, chiar şeful Secţiei raionale Aiud, le ordona subordonaţilor: „Să fie contactată periodic, pentru a-i cunoaște preocupările”[143].

Tot la 11 decembrie 1965, Securitatea primea de la agentul „Victor” o notă informativă plină de maliție la adresa soților Căpâlneanu, care oferea – într-un stil încâlcit și ușor agramat – și o mărturie deformată a incidentului din 4 aprilie 1946: „Elena Căpâlneanu este un dușman al regimului cu drept cuvânt (...) Numita este soția fostului protopop Căpâlneanu Iuliu, din Vereşmort, însă fost cu serviciul în Ocna Mureş, biserica greco-catolică. Acesta a fost un om de nimic, exploatator, deputat și senator în fostele guverne de tristă memorie capitalistă Maniu. După cotitura istorică din 1944, Căpâlneanu Iuliu s-a retras la moșia sa din Vereşmort. Acolo într-o noapte a fost atacat de un grup de elemente «patriotice» și «democrate» în acele timpuri, azi înlăturate, care i-au dat o bătaie soră cu moartea și l-au jefuit de bunuri, bani și aur”[144].

Chiar și la începutul anilor ’70, după ce deja încetase din viață, Elena Căpâlneanu mai figura în *Mapa de evidență nr. 295 a elementelor suspecte din comuna Ocna Mureş*, la problema „foști exploatatori”[145].

Concluzii

Preot greco-catolic în satul Vereşmort/Unirea II (Alba), Iuliu Căpâlneanu s-a afirmat în 1918 ca un adevărat lider al comunității românești locale și zonale, depunând o activitate intensă pentru înfăptuirea idealului acesteia de unitate naţională. Foarte activ militant pentru Marea Unire, el a fost iniţiatorul detașamentului zonal al Gărzilor Naţionale (pentru constituirea căruia s-a deplasat în toate localitățile din împrejurimi), precum și unul dintre organizatorii adunării de la Măhăceni, în timpul căreia românii din cercul electoral Vinţu de Sus/Unirea și-au ales delegaţii în Marea Adunare Naţională de la Alba Iulia. Ca o recunoaștere a meritelor sale, Iuliu Căpâlneanu a fost ales deputat titular, calitate în care s-a numărat printre cei peste 1.000 de delegaţi care, la 1 decembrie 1918, au semnatul Actul Unirii Transilvaniei cu România.

În perioada interbelică, Iuliu Căpâlneanu a continuat să rămână lider al comunității locale, atât în plan religios (în 1939 fiind numit protopop de Uioara), cât și politic, ca lider zonal al P.N.Ţ. (parlamentar în

[143] *Ibidem*, f. 6.
[144] *Ibidem*, f. 5.
[145] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 16.722, vol. 2, f. 12.

mai multe legislaturi, şef al Comitetului de plasă, vicepreşedinte al Comitetului judeţean).

După instalarea guvernării comuniste, liderii locali ai P.C.R. au văzut în protopop un puternic rival politic, calitatea acestuia de şef al Comitetului de plasă P.N.Ţ. Ocna Mureş fiind dublată de funcţia sa religioasă, dar şi de aura actului naţional pe care îl semnase în 1918. Pentru a elimina din punct de vedere politic acest inamic, P.C.R. s-a folosit cu succes de meschinele interese ale unui preot greco-catolic din oraş, George Stoia. Dorind să obţină postul de protopop, acesta din urmă nu a ezitat să se pună în slujba partidului comunist, furnizând autorităţilor şi partidului mai multe delaţiuni, în care îl acuza pe Iuliu Căpâlneanu că făcea propagandă anti-guvernamentală în interiorul bisericii.

Înainte chiar de a trece la cercetarea faptelor, prefectul judeţului Alba, în baza „probelor” furnizate, a ordonat arestarea protopopului şi încarcerarea acestuia la Alba Iulia. Cu toate că Jandarmeria nu reuşise să obţină probele necesare susţinerii acuzaţiilor şi trimiterii acestuia în instanţă şi, mai ales, în pofida faptului că, după cinci zile, Parchetul Tribunalului Alba dispusese eliberarea lui Căpâlneanu, prefectul a refuzat, totuşi, s-o facă, ţinându-l închis în mod ilegal aproape o lună.

După cum am văzut, Iuliu Căpâlneanu a fost pus în libertate abia în urma ordinului expres al lui Petru Groza, care-l cunoştea pe protopop din 1918, de la Alba Iulia. Cu toate acestea, acuzaţiile şi-au continuat drumul, iar Iuliu Căpâlneanu a fost trimis în instanţă, fiind, însă, achitat, în iulie 1946, de către Curtea Marţială Sibiu. Timpurile în care sentinţele judecătoreşti se dictau în birourile Securităţii încă nu sosiseră!

Mai mult, în aprilie 1946, Iuliu Căpâlneanu a fost grav maltratat fizic chiar în timpul orei de religie, în prezenţa elevilor săi, de către un grup de muncitori comunişti care manifestau în oraş şi pe care se pare că victima îi luase în derâdere. Mai mult ca sigur că tocmai calitatea acestuia de conducător local al P.N.Ţ. determinase o asemenea reacţie foarte violentă din partea celor în cauză. Având nevoie de îngrijiri medicale, protopopul a fost pensionat, stabilindu-se la Cluj.

La Cluj, Iuliu Căpâlneanu a continuat să rămână un opozant al regimului comunist, mai ales după desfiinţarea Bisericii Greco-Catolice. Refuzând să treacă la ortodoxie, fostul protopop a depus o intensă activitate religioasă clandestină, oficiind fără frică slujbe religioase credincioşilor greco-catolici, care refuzaseră şi ei să îşi renege credinţa. Nici anchetarea sa la Securitate, din februarie 1950, nu avea să-i schimbe

atitudinea, Iuliu Căpâlneanu continuând să săvârșească slujbe greco-catolice clandestine până la moarte.

Anexa

Foto 1

113/10.XII.1949

FISE PERSONALA

Protopop,CAPALNEANU IULIU

S'a născut la data de 29 Iulie 1885 în comuna Turdaş Jud.Alba,fiul lui Nicolae şi Atanasia,ambii decedaţi, originea socială,agricultori mijlocaşi,căsătorit fără copii,serviciul militar nesatisfăcut fiind confesor militar de profesiune protopop greco-catolic,netrecut la ortodoxism,avere personală posedă 6 jugăre pământ arabil şi una casă.In trecut a fost membru P.N.T.Maniu,având funcţia de Preşedinte al Org de plasă Ocna Mureş Jud.Alba,cu ultimul domiciliu în com.Ocna Mureş Alba.-

Şcoala primară a făcut-o în comuna natală,Turdaş, după care a urmat Liceul din Blaj şi Teologia.-

După terminarea Teologiei a funcţionat ca preot în com.Vereş Mort Jud.xkkx Turda până în anul 1940 când se stabileşte cu domiciliul în Ocna Mureş Alba în calitate de protopop.-

Incă din tinereţe fiind un adept al curentului naţionalist se încadrează în P.N.T.Maniu în anul 1932,unde începe a desfăşura o intensă activitate de propagandă în favoarea acestui partid,fiind numit chiar dela data intrării lui în P.N.T.Maniu în funcţia de Preşedinte al Comitetului de Plasă P.N.T.Ocna Mureş.,şi Vicepreşedinte al Com.Judeţean P.N.T.Maniu,Alba.

In anul 1933 a fost ales ca deputat P.N.T.al judeţului Alba,ocupând şi funcţia de Senator.

După data de 23 August 1944 a continuat aceaşi activitate de propagandă,aducând în mai multe rânduri insulte şi acuze grave la adresa Guvernului Dr.Petru Groza,căutând a agita şi a menţine o stare de neîncredere în rândurile credincioşilor prin propaganda făcută cu ocazia predicilor religioase,fapt pentru care în anul 1946 a fost arestat şi înaintat Curţii Marţiale din Sibiu,după eliberarea sa plecând la Cluj,unde se găseşte în prezent.Nu-i cunoaştem activitatea politică din ultimul timp.-

Sursa: ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 6.

Foto 2

DECLARAŢIE.

Subsemnatul George Stria preot ....declar cum că preotul Iuliu Căpâlneanu din Ocna Mureşului jud. Alba aproape fără intrerupere face agitaţie intre credincioşii bisericii in Dumineci şi in fiecare zi comună când serveşte, intercalează in rugăciunileaprobate de biserică, cuvinte :" dă Doamne minte inţelepciune neamului şi ţării ca să ne putem reface toate graniţele scumpei noastre ţări",,,,,,,,,,,,,

In 5 August a.c. din faţa Sfântului Altar a ţinut o predică in care a susţinut că lumea de azi este bolnavă " ni s'a luat libertatea ni s'a pus căluş in gură şi stau cu revorverul la capul nostru şi ni se fac impuneri după plac şi aceia spun că vorbesc in numele Democraţiei." Iar la 10 Maiu a.c. tot din faţa Altarului a spus " că nu există om ca să-ţi poată lua averea ori locul unii oameni simpli fac legi de reforma agrară şi alţii mai simpli car nu inţeleg ce este xxxx jugărul şi hectarul vin să inpartă pământul,",, .Agită lumeaxxx contra actualului Guvern şi contra legilor şi ordinelor date.

Aceasta imi este Declaraţia care corespunde cu realitatea şi exactitatea ei.

Ocna Mureşului la 6 August 1945.

declarant

George Stria

Sursa: ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 1, f. 28

Foto 3

PARTIDUL COMUNIST DIN ROMANIA

ORGANIZATIA OCNA MURESULUI.-

27

DECLARATIE

Protopopul Capalneanu, din Ocna Mureșului, dupa cum reese din declaratia alaturat, aproape fara intrerupere agita credinciosii din fața altarului, contra actualului regim, Vezi declaratia alaturata/.-

Cele cuprinse in aceasta declarație ni-au fost confirmate și de alți eforisti si bisericii gr.catolice din localitate.-

Intr'una din zilele lunei August pela inceput a venit din județul Turda un preot democrat, pentru a organiza preoțimea din plasa Ocna Mureșului in sindicat, a fost refuzat și impiedecat categoric de catre susnumitul protopop, pentru a-și putea indeplini misiunea, ramanand fara nici un rezultat iar preoțimea ne organizata in sindicat.-

Cu ocazia oricarei adunarii a preoțimei, acest protopop intreaba pe fiecare preot ce a infaptuit in legatura cu combaterea propagandei ce se face de catre regimul actual, la una din aceste adunari, preotul din comuna Turdaș, i-a raspuns ca el a alungat propagandiștti, cari au venit in acea comuna pentru a propovadui scopul urmarit de actualul regim, deci acest protopop in continuu cauta și sa pune dea curmezișul in realizarea marilor infaptuiri ale timpurilor de fața.

Timp de cinci ani, acest protopop nu a convocat nici-o adunare generala pentru a justifica cum a gospodarit averea bisericii.

A sabotat masurile guvernului actual, prin acea ca cca. 2 vagoane de grau, ce-l avea in comuna Unirea jud. Turda nu a fost treerat din anul trecut pana in saptamana trecuta.-

Prin acest procedeu a sustras consumului aceasta cantitate de grau.

Este cel mai periculos element pentru organizarea claselor muncitoare, reacționand in premanent, intrebuintand orice mijloc și ocazie atât in biserica cât și prin comuna și prin preoțimea din subordinele sale.

Organizația Ocna Mureșului, fața de purtarea susnumtului, cere ca sa fie epurat iar in locul lui sa fie confirmat preotul STOIA GHEORGHE din Ocna Mureșului.-

SECRETARUL POLITIC SI RESPONSABIL

Maier Augustin

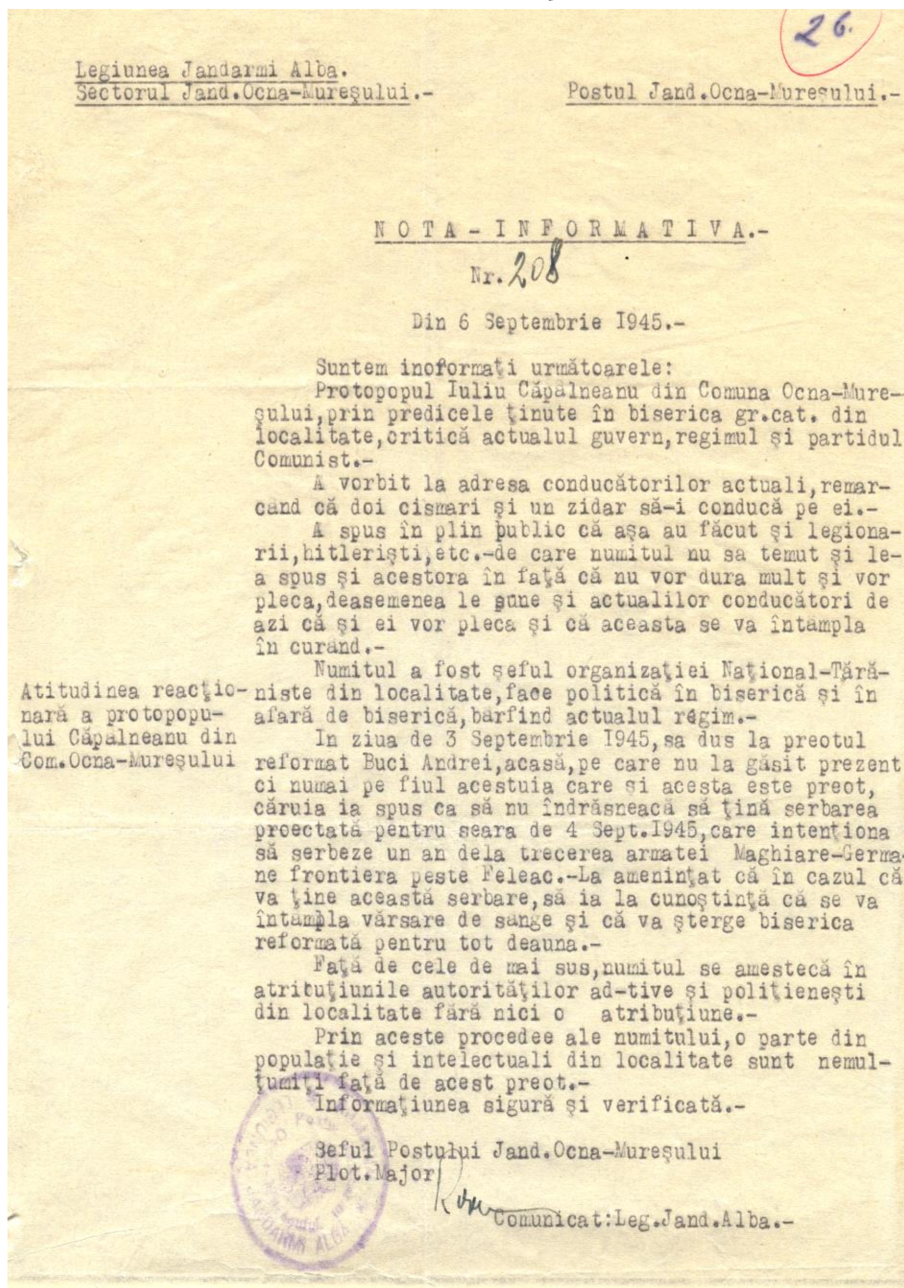
Membru al Biroului Local

Moga Teodor.

Ocna Mureșului la 19.VIII.1945

Sursa: ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 1, f. 27.

Foto 4

26.

Legiunea Jandarmi Alba.
Sectorul Jand.Ocna-Mureşului.-

Postul Jand.Ocna-Mureşului.-

NOTA-INFORMATIVA.-
Nr.208

Din 6 Septembrie 1945.-

Suntem inoformaţi următoarele:
Protopopul Iuliu Căpalneanu din Comuna Ocna-Mureşului, prin predicele ţinute în biserica gr.cat. din localitate, critică actualul guvern, regimul şi partidul Comunist.-
A vorbit la adresa conducătorilor actuali, remarcand că doi cismari şi un zidar să-i conducă pe ei.-
A spus în plin public că aşa au făcut şi legionarii, hitlerişti, etc.-de care numitul nu sa temut şi lea spus şi acestora în faţă că nu vor dura mult şi vor pleca, deasemenea le spune şi actualilor conducători de azi că şi ei vor pleca şi că aceasta se va întampla în curand.-
Numitul a fost şeful organizaţiei Naţional-Ţărăniste din localitate, face politică în biserică şi în afară de biserică, barfind actualul regim.-

Atitudinea reacţionară a protopopului Căpalneanu din Com.Ocna-Mureşului

In ziua de 3 Septembrie 1945, sa dus la preotul reformat Buci Andrei, acasă, pe care nu la găsit prezent ci numai pe fiul acestuia care si acesta este preot, căruia ia spus ca să nu îndrăsneacă să ţină serbarea proectată pentru seara de 4 Sept.1945, care intenţiona să serbeze un an dela trecerea armatei Maghiare-Germane frontiera peste Feleac.-La ameninţat că în cazul că va ţine această serbare, să ia la cunoştinţă că se va întampla vărsare de sange şi că va şterge biserica reformată pentru tot deauna.-
Faţă de cele de mai sus, numitul se amestecă în atributiunile autorităţilor ad-tive şi poliţieneşti din localitate fără nici o atribuţiune.-
Prin aceste procedee ale numitului, o parte din populaţie şi intelectuali din localitate sunt nemulţumiţi faţă de acest preot.-
Informaţiunea sigură şi verificată.-

Şeful Postului Jand.Ocna-Mureşului
Plot.Major

Comunicat:Leg.Jand.Alba.-

Sursa: ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 1, f. 26.

Foto 5

Frați Români
Mai avem ~~puțini~~ de
zile, până Stalin
nu-i pe lume.
Vom avea din nou
un rai și pe Regele
Mihai.
Nu vă lăsați ușa-
lați,
n ați dat din gu-
vern, de azi, mâine,
sunt spânzurați.
Vrem, din nou
~~carne și vin~~,
nu minciuni de
a lui Stalin
Până Stalin
mai trăiește

106

Sursa: ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 31.371, vol. 2, f. 106.

Iryna MATIASH

The Initial Educational Institutions in the Field of Ukrainian Consular Service

Instituții de pregătire diplomatică în Ucraina interbelică (1918-1923)

Prin Tratatul de la Brest-Litovsk (9 februarie 1918) erau stabilite relații diplomatice și consulare între Republica Populară Ucraina și Puterile Centrale alături de aliații lor (Germania, Imperiul Austro-ungar, Bulgaria și Turcia). Ca urmare, în perioada imediat următoare în Ucraina au fost revizuite formele și principiile de bază ale activității instituțiilor de învățământ inițiale în domeniul formării resurselor umane pentru misiunile externe ucrainene. Pe baza informațiilor de arhivă s-a putut stabili compoziția personalului didactic și profilul studenților. A fost cercetată contribuția personală a oamenilor de stat ucraineni din Republica Populară Ucraineană la formularea principiilor educației speciale a diplomaților.

Etichete: Serviciul Consular Ucrainean, educație diplomatică, cursuri consulare, Institutul Orientului Mijlociu
Keywords: Ukrainian Consular Service, diplomatic education, consular courses, the Middle Eastern Institute

Introduction

The traditions of special education of diplomats are closely related to the tumultuous revolutionary years – the period of the state development of Ukraine when Ukrainian diplomatic service was born as a state institution. Some aspects of creation of special schools for training in diplomacy were highlighted by Ukrainian scientists: Professor Leonid Haidukov, Dmytro Vedeneyev[1] and others.

Young Diplomacy of Ukrainian People's Republic (U.P.R.) was in need of qualified professionals for the relevant departments of the central apparatus of the Foreign Service and for consular offices. Thus, beginning from the first days of the General Secretariat of International Affairs, reorganized in December 1917 out of the General Secretariat of Interethnic Affairs, the question of launching targeted training of future consuls first raised. The urgent necessity to form consular institutions was predetermined by the need to protect the Ukrainian public abroad and organizing of barter between the young independent state and other

---

[1] See: Leonid Haidukov, *Traditions of Ukraine in training of diplomatic staff: dialogue with history. 1918-1922*, in "Scientific Bulletin of Diplomatic Academy of Ukraine", 1998, № 1, pp. 68–69; Dmytro Vedeneyev, *Diplomatic Service of Ukrainian State. 1917-1923*, Kyiv, 2007, p. 194.

countries. The establishment of diplomatic and consular relations was covered by Article IV of the Treaty of Peace between the Ukrainian People's Republic, Germany, Austria-Hungary, Bulgaria and Turkey, signed on January 29 (February 9), 1918 in Brest.

1. Consular courses

First, despite the urgent need, the Foreign Ministry had no opportunity to organize theoretical training of applicants for consular posts. Initiation of special education of officers for newly created consular service was prevented as by objective reasons (lack of qualified professors competent in the field of consular relations and material resources) due to the novelty of the problem as the reasons of force majeure, independent of the will of performers (Bolshovyks' offensive towards Kyiv and temporary relocation of the government in Zhitomir due to this). This possibility emerged after the return of the Central Council to Kyiv in March, 1918. In cooperation with the General Secretariat of Trade and Industry of U.P.R. and Ukrainian Scientific Society of Economists of U.P.R. the Foreign Ministry made the first steps to the establishment of educational institution in the field of consular service. There was an important fact for implementation of the idea of launching of special training of future consuls: in February, 1918 Ivan Feschenko-Chopivsky, scientist-metallographist, Director of the Industry Department of the General Secretariat of the U.P.R., member of the Financial Committee of the Small Rada of the U.P.R. in the Central Rada was appointed to position of the General Secretary of Trade and Industry. The scientist combined state and public activities with scientific work, working then on behalf of the Chairman of the Central Council Mykhailo Hrushevsky at theses “Natural resources of Ukraine” and “Agricultural crafts”, which later formed the basis of the first economic Ukrainian-language publications: “Economic Essays and natural resources and large-scale industry” and “Economic Geography of Ukraine”.

The initiative of launching consular training belonged to Mykhailo Tugan-Baranowsky who arrived in Kyiv from St. Petersburg in summer 1917 and managed the General Secretariat of Finance for a few months (August-November). At the same time he was actively engaged in scientific and social activities, actively participated in the creation of Ukrainian Academy of Sciences (U.A.S.) and the organization of the socio-economic department thereof, he went into the first main body of the U.A.S. (he was elected Academician in the major “Theoretical Economy”); initiated the

establishment of research institutes and educational institutions in the field of economy and demographics.

The Ukrainian Scientific Society of Economists (U.S.S.E.) headed by him provided intellectual resources to start Consular education. In March 1918 the first educational institution in this area in the form of Consular courses at U.S.S.E. was founded. The persons who had legal or economic education and were proficient in the Ukrainian language and in a foreign language were enrolled for training. Due to lack of textbooks for such specialists' training it was planned to establish a U.S.S.E. press organ, professional scientific journal – "The Bulletin of Ukrainian Society of Economists" in order "to give the audience the opportunity to enjoy all things scientifically gained to the moment of the volume of Economics and Political Economy and thus to fill a great need in scientific textbooks" [2].

Disciplines like economics, law, paperwork and foreign languages were the main components of the curriculum. The team of teachers consisted of known experts in economics, statistics, law, linguistics – professors and privatdozents of Kyiv University and Kyiv Commercial Institute, officers of the foreign policy and other specialized agencies, foreign consuls in Kyiv.

Professor Otton Eichelmann was to teach International Law; Professor Kostiantyn Vobly, Rector of Kyiv Commercial Institute then, recent Dean of the Economic Department thereof, one of the initiators of foundation of the Economists Society in Kyiv in early 1900, the author of manuals "Statistics. Guide to lectures", "Political Economy", "Principles of Insurance Economics" was to teach Economics of Trade. Serhii Ostapenko, the distinguished scientist-economist, gave his consent to teach Economic Policy of Ukraine, Economic Geography of the Left-Bank Ukraine and Economics of the Industry. Andrii Yaroshenko, teacher of Statistics and Economics of Kyiv Commercial Institute was approved as a teacher of Economic Geography of the Right-Bank Ukraine. Professor Petro Kovan`ko, respected scientist in Financial Law, Dean of the Economic Department of Kyiv Commercial Institute, the author of papers "The principal reforms undertaken by N. Kh. Bunge in the financial system of Russia. The experience of critical estimate of the activity of N. Kh. Bunge as a Minister of finances (1881–1887)" (K., 1901), "The substance and essence of budget law". (K., 1910), "Reform of February 19, 1861 and consequences

[2] Central State Archives of the Supreme Government and Management Bodies of Ukraine (CSASGMBU), f. 3766, op. 1, file 46, sheet 22.

thereof in terms of financing. (Redemption operation: 1861–1907)" (K., 1914) etc. Professor Leonid Yasnopolsky, famous scientist-economist, author of papers in finances and credit, bank business, economic history and economic geography, sociology and social statistics, was planned as a teacher of the course "Currency, money".

A course of the Ukrainian language for consuls was developed by Ivan Ohyenko, privat-dozent of Kyiv University. Future head of the Ukrainian Greek Orthodox Church in Canada Metropolitan Ilarion had been working as a privatdozent of the Chair of the Ukrainian Language and Literature of Saint Volodymyr University since 1915, he taught in Kyiv Commercial Institute, since creation of Ukrainian People's University in summer 1917 taught there History of the Ukrainian Language. Privatdozent Ovsentiy Korchak-Cheprukivsky, Head of the Hygiene Room of Kyiv Commercial Institute, an outstanding scientist in the field of epidemiology, sanitary statistics and social hygiene, ex-Privatdozent and Professor of Hygiene of Kyiv University, the future Minister of Public Health of the U.P.R., Academician and Secretary of the Presidium of the All-Ukrainian Academy of Science was to teach International Sanitary. Borys Martos, General Secretary of Land Affairs of U.P.R., co-operator and scientist-economist was planned as a teacher of the course "Co-operative Policy". Given the lack of experienced professionals in Consular Paperwork, Spanish consul in Kyiv Stelio Vasyliadi was engaged to train future Ukrainian consuls in this area. Thus, the faculty created for training of the stuff for consular institutions was formed of the most authoritative experts. And the fact that the courses were arranged at the public institution which was not entitled to give the graduates the certificates of state standard on completion of the training, created a certain problem.

Admission to the courses was held without examinations, by checking documents and interviews in Ukrainian. As a result of interviewing the applicants were divided into three groups: real, free, candidates for listeners. The category of free listeners included employees of various ministries that needed specialists in the field of external relations.

2. Students

List of candidates for the consular courses gives reason to call in question the established opinion about the lack of educated personnel for diplomatic work at the dawn of the work of the Foreign Ministry. Among the 99 students of the new admission 63 persons intended to prepare for

consular work. They were proficient in two or three languages, except Ukrainian and Russian, obtained higher education in Ukrainian and foreign universities, and wanted to work in foreign missions. For example, Veniamin Virevsky graduated from Odessa University with degree of the Candidate of Law, he knew German, French[3]; Volodymyr Rozumovych was a student of Kyiv Academy, fluent in German, Polish, Russian; Ivan Sparys graduated from three higher schools (including the Department of Oriental Languages), spoke fluently Turkish, Modern Greek and French; Fedir Dietrich finished school at commercial department in Petrograd, was proficient in German, English and little in French[4]. Sufficient opportunities to select candidates for future consuls are confirmed by numerous statements of applicants for positions in the departments of Foreign Affairs.

We can distinguish five categories among those who submitted these applications under the Interior Ministry announcement on the recruitment of staff: 1) graduates of the Institute for Noble Maidens with knowledge of French, English and German and printing skills; 2) graduates of legal, historical, philological and historical-philological departments of foreign universities with knowledge of 3-7 foreign languages; 3) civil servants or servicemen who lost their jobs, with experience in the field of external relations and knowledge of foreign languages; 4) representatives of noble families, who knew languages and mastered etiquette issues due to their upbringing; 5) persons completed accounting courses[5]. Having obtained professional knowledge at the Consular courses such students could make a professional foundation not only for consular services but for diplomatic services, too.

Training at the Consular courses commenced on April 20, 1918, however its completion under the Central Rada in U.P.R. failed.

However, with coming to power of Hetman Pavlo Skoropadsky, Consular courses reopened in Ukrainian State. Qualitative composition of the listeners testified the prospects of forming of the staff of Ukrainian consular offices. All the students were proficient in two or three foreign languages, received higher education in Ukrainian and foreign universities, had skills in accounting and paperwork. After completion of the course the listeners passed exam before a special commission consisted of

[3] Two years later, he was shot by Red Army soldiers in Yalta.
[4] CSASGMBU, f. 3766, op. 1, file 24, sheet 48.
[5] CSASGMBU, f. 3766, op. 1, file 18, file 21.

representatives of the Foreign Ministry, Ministry of Trade and Industry, Consular courses, headed by Foreign Adviser Ihnat Kraskovsky. Among the first graduates of the Consular courses was Viktor Sadovsky was - the future senior clerk, and later the Head of the Consular Department of the Foreign Relations Department; Nadya Surovtseva, the Head of the Political Department of the Foreign Ministry, one of the first officers of the Ministry since 1917 and others.

3. The transformation of the institution

The idea of creating a special higher educational institution - Economic and Administrative Institute at U.S.S.E. began to put be into practice soon. The Institute had five departments: foreign policy, administrative, financial, economics and statistics, the cooperative. Lawyers and economists had preference for admission, though, unlike the consular courses, persons without higher education in the presence of relevant practical experience were taken.

Consular department was in Middle Eastern Institute (first - Institute of Oriental Languages), founded in July 1918 as a higher educational institution to explore the Middle East, the Balkans and Asia Minor in the economic, political and ethnographic field. Its concept was based on the vision of Ukrainian consular service's prospects and study of foreign consulates' experience. The task of the Institute was to prepare public figures for economic, political and administrative spheres in the Middle East, including Diplomatic Agents, Consuls, government and private commercial agents, commercial correspondents, organizers of trade and industrial establishments and others. Considering the profile of training, two offices, consular and commercial, were established. Peter Bogaevsky, Doctor of Law, became the first director of the institute, whom Yevhen Stashevsky succeeded soon.

Men and women having diplomas of Lazarev Institute of Oriental Languages or other higher educational institution or a special permission of the Ministry of Education were admitted for training. A special category of the students were the persons who had no higher education, but they paid for the course or for some lectures. Such students upon completion of the course received a certificate and the "official" students received Diploma with a list of the courses listened. In addition to the lectures, for obtaining the diploma, the students had to undergo "training and practical tour" to the Middle East under the guidance of a teacher or an independent

trip with detailed report[6]. The 2 years (4 semesters) course was expected. Teachers and students who attended full course had the right to wear the badge of the Institute.

The organization of training courses based primarily on the practice of Germany, which had reformed consuls' education and determined the central idea of professional training of such specialists: language skills, history, government and economic situation of the country where the student prepared to work as a consul. Special courses were taught in the consular department (The Consular Statute and practical application thereof), general educational (foreign language) and general: international law and the history of international relations, general course of jurisprudence (basic principles of law), a course of jurisprudence (conferences of private and public law), comparative study of law of the Middle Eastern states, introduction to political economy, history of economic system of modern period, the world economy, modern economic system of the Middle Eastern states, economic policy, history of trade treaties, tariffs and customs policy, the overall course of economic geography, economic geography of the Middle East, history of Turkey and its current socio-political system, ethnography of the Middle East, descriptive commodity, general book-keeping. The Turkish, Serbian or Bulgarian (optional) language, and one of the German, English or French languages were mandatory in the language segment. The teachers' team composition was the positive advantage of the institute. Teofil Kezma taught Arabic and Turkish, Mustafa Jafar taught Persian, Agathangel Krymsky taught history[7]. It was planned to teach Romanian, Hellenic and Albanian.

The institute began its activity practically simultaneously with completion of training of the first listeners' admittance of the Consular courses, however the students failed to complete training at the educational institution founded in such form.

4. From the consuls to trade

With the Bolsheviks' coming to power the institute functioned some time as the Institute of Foreign Relations (it was renamed in Kyiv Higher Technical School of Foreign Relations soon) in two departments

---

[6] CSASGMBU, f. 2201, op. 1, file 341, sheet 7 turn.

[7] See Igor Chernikov, *The Middle Eastern Institute*, "Encyclopedia of History of Ukraine", V. 1. A-B, Kiyv, 2003.

(Consular and Foreign Trade), headed by Professor Illya Babat succeeded by Mykola Kantorov, the Soviet professor loyal to Bolshevik regime, in 1922.

Institute of Foreign Relations in Kyiv commenced as activity as a higher educational institution, aimed to train "officials in the field of international relations between Ukraine and foreign countries"[8]. The concept of its activities in the first year of activity based on the experience of the Consular Academy in Vienna, Eastern Department of St. Petersburg University, Lazarev Institute and was guided by practical experience of the Middle Eastern Institute in Kiev. The Institute of Foreign Relations in Kyiv subordinated to the Department of Higher School of the People's Commissariat of Education of the Ukrainian Socialist Soviet Republic[9] and received public funding. Participation of the interested agencies including People's Commissariat of Internal Affairs and Foreign Trade in the organization, management and operation of the reorganized institution was expected[10].

As a result of the information campaign 920 people filed a petition for month, including 77 students of the Middle Eastern Institute and 157 graduates of other schools. As a result of the colloquium 238 people were admitted to Anglo-Saxon cycle of the 1st year of the Consular Department and 125 were admitted to the Middle Eastern cycle; 49 people were admitted to Anglo-Saxon cycle and 22 to the Middle Eastern cycle of the 2nd year; 24 people were admitted to Anglo-Saxon cycle and 24 people were admitted to the Middle Eastern cycle of the 3rd year[11].

Among the students of the Consular department 487 persons had 7-year education, 7 persons finished technical secondary school, 30 persons studied at school. The statistics by nationality was indicative: 12 Ukrainians studied at the first year during the first year of its work, 85 Russians, 2 Poles and 100 Jews (and women were twice more than men: 101 and 45)[12]; the second year - 20 Ukrainians, 70 Russians, 120 Jews, 1 Pole; the third year - 15 Ukrainians, 34 Russians, 39 Jews[13]. Most of the students were 20-21 years old, but there were eighteens and persons older than 30 years (3-8 people per year).

[8] Kyiv State Archives, f. 744, op. 3, file 14, sheet 7.
[9] Kyiv State Archives, f. 744, op. 1, file 432, sheet 25.
[10] Kyiv State Archives, f. 744, op. 3, file 14, sheet 7.
[11] Kyiv State Archives, f. 744, op. 3, file 14, sheet 12 turn.
[12] CSASGMBU, f. 4, op. 1, file 68, sheet 60.
[13] CSASGMBU, f. 166, op. 2, file 1503, sheet 52 turn.

Classes at the institute began on August 2 in the premises of the Pedagogical Museum (57, Volodymyrska str.) and were held daily in the evening, from 18:00 to 22:00 p.m. Most students learnt on-the-job, sometimes in parallel with studies at another university[14]. The normal provision of the educational process was prevented by disastrous lack of auditorium fund and classrooms for auxiliary units of the Institute, as well as textbooks for the students. Not less difficulties arose during the lecture note-taking because of the lack of paper, stationery and stenographic devices. But attendance at lectures of all the courses reached 90-95%.

The Consular department first had 2 cycles of specialization (Anglo-Saxon, Middle Eastern), then 3 cycles (Anglo-Saxon, Germanic, Middle East). The institute taught the Italian, German, Bulgarian, Arabic, French, English and Swedish, Serbian languages. Torgovets V.D., Commissioner of the People's Commissariat of Internal Affairs of Ukrainian Socialist Soviet Republic in Kyiv, taught practically oriented courses on arrangement of institutions of the People's Commissariat of Internal Affairs and consular correspondence.

1921-1922 academic year ended up in changes in the Institute management and change of the status of the institution for college. During the first years of the Institute of Foreign Relations in Kyiv the People's Commissariat of Education of Ukrainian Socialist Soviet Republic indicated on the deviation from the main tasks and duplication of the functions of the Institute of Foreign Languages. On June 7, 1922 Illya Babat, Rector of the Institute, was removed from the management per order No. 48 on Kyiv Provincial Trade Council with appointment to this position of Hryhoriy Khymenko[15], manager, more loyal to the Soviet regime. He soon was succeeded by Mykola Kantorov, the specialist in historical materialism and the history of the Communist Party.

The changes were made in the curriculum of 1922-1923 as well. They consisted of the introduction of new disciplines ("General Geography of Anthropography", "Foreign Policy of the XIX century", "History of countries on the cycles", "New trends in literature and art on the cycles") including those that meet the objectives of indoctrination of higher education ("Historical Materialism", "History of Socialism", "History of internationalism", "History of the Communist Party"), strengthening the practical component (expansion of the course of international law by

[14] Kyiv State Archives, f. 744, op. 1, file 432, sheet 6.
[15] CSASGMBU, f. 166, op. 2, file 1503, sheet 9.

introduction the task of studying the principles of private law to it, the addition of the Civilian process to the course of the Competitive law, and the course of Consular law with course of Embassy law and increase in the number of hours to 4)[16]. The third - Germanic - cycle was opened wherein Scandinavian and Germanic units were separated. In the Middle Eastern cycle the Turkish, Arabic, Bulgarian and Serbian units were established[17].

5. Destruction of the institution

Soon on request of Ukrainian Main Trade Council, the gradual replacement of specialized professors with "lecturers-Marxists" began, first of the main courses, and later and from "secondarily"- such as "The social and political system of the countries of the selected cycle", "Ethnography of the countries of the selected cycle" etc[18]. In order to achieve "the purity of the teaching staff" in terms of Soviet ideology, improper social origin[19] and "lack of teaching skills and activities harmful to the training college" Professor Illya Babat, former rector of the Institute of Foreign Relations, was fired, Professor Kost Vobly was fired "for hostility to Marxism", Professor Oleksiy Gulyaev was dismissed "for old age", Professors Petro Kovanko and Borys Lychkov were discharged "for obvious counter-revolutionary beliefs", Professor Mykola Gross was dismissed "for belonging to the clergy", "for a negative attitude to the Soviet school practice" - Professor Oleksandr Zhylin, P. Slyozkin, Petrov[20].

The indicative feature of the new style of teaching was a political instructor in the administration of the Institute. Thus the destruction of newly formed system of training of consular staff began.

The activities of the training college in training of consular staff was adjusted due to development in the Foreign Ministry. With the founding of the Soviet Union, the People's Commissariat for Foreign Affairs of the Soviet Ukraine ceased its existence. In the summer of 1923 the training college management received "the center's guidance" to reorganize the educational institution into Training College of Foreign and Domestic Trade. Committee of Kyiv Higher Training College of External Relations

[16] CSASGMBU, sheet 48.
[17] CSASGMBU, sheet 56.
[18] CSASGMBU, sheet 10.
[19] See Leonid Haidukov, *Traditions of Ukraine in training of diplomatic staff…*; Dmytro Vedeneyev, *Diplomatic service of Ukrainian State…*
[20] CSASGMBU, f. 166, op. 2, file 1503, sheet 32.

held the corresponding decision on July 11, 1923. Further the training college got re-profiled for training in foreign trade, and training of diplomatic and consular service in Ukraine was stopped for a long time.

Conclusions

Creating a school for training consular staff during the Ukrainian revolution of 1917 - 1921 was an important part of the practical formation of the consular service of the country that was in the process of fighting for its independence. The national ministries of foreign affairs, trade, and industry of U.P.R. and the Ukrainian Scientific Society of Economists established the consular courses. The need for the candidates that could quickly acquire the necessary knowledge and expertise was exacerbated by the novelty and lack of appropriate training. Preparations for the opening of a two-month consular training course started in March 1918. On the 20th of April, the first group began training. After coming to power on April 29, 1918 Hetman Pavlo Skoropadsky renewed the operation of consular courses. The curriculum included such key components as economics, law, management, and foreign languages. Teaching staff consisted of the most authoritative experts, professors, and senior lecturers of the Kyiv University and the Kiev Commercial Institute, as well as the employees of foreign and other relevant departments, and foreign consuls in Kiev: Otto Eyhelman, Konstyantin Vobly, Sergei Ostapenko, Andriy Yaroshenko, Petr Kovanko, Leonid Yasnopolsky, Ivan Ogienko, Ovsentiy Korchak-Chepurkivsky, Boris Martos, Stelio Vasyliadi. The level of students' education and skills was likewise indicative of the respectability of the enterprise. Most of them knew two or three languages in addition to Russian and Ukrainian, received higher education in Ukrainian or foreign universities, and had the motivation to work in foreign institutions. Thus, the Ukrainian Foreign Ministry prepared an appropriate talent pool for diplomatic and consular offices.

Training of consuls in the Middle East Institute (first - Institute of Oriental Languages), founded by an initiative group of Kiev professors in July 1918, differed from that of the consular courses. The region of study (the Middle East, the Balkans and Asia Minor) was clearly outlined. There was a commercial department that focused on training public and private commercial agents, commercial correspondents, managers of commercial and industrial establishments, sales managers, trade museum curators, product sample managers, and employees of various commercial and industrial enterprises.

The concept of the Middle East Institute was modified after the Bolsheviks came to power in Ukraine. The Kyiv Institute of Foreign Relations emerged as a result of the reorganization in September 1920. It had the status of a scientific and educational institution designed to prepare Soviet consular staff. In July 1923, the institution was reorganized again and became the College of foreign and domestic trade. It closed by the end of the school year. Soviet leaders destroyed the institutions and traditions of the Diplomatic and Consular Service formed in the era of the U.P.R. and Ukrainian State. The Diplomatic Academy of Ukraine at the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine is responsible for their revival.

Oana IONEL DEMETRIADE
Mihai DEMETRIADE

De la raptul teritorial la exilul memoriei. Confiscarea de către Securitate a documentelor unioniștilor basarabeni Pantelimon Halippa și Ioan Pelivan

From territorial abduction to memory exile. The Seizure by the Securitate of the documents of the Bessarabian unionists Patelimon Halippa and Ioan Pelivan

The study analyzes the combined actions of some institutions of the Romanian communist state for the confiscation of the private archives of some notable Bessarabian unionists (especially Pantelimon Halippa and Ioan Pelivan). Interpreted by some as a saving action of the authorities and a consequence of offering material compensations, the thorough research of the documents from the C.N.S.A.S. and other public archives gave us much more nuanced conclusions. Because the communist state, out of obedience to the USSR, sought to silence the issue of Bessarabia, the Securitate ("party army") carried out extensive operative actions, using various methods, to annihilate the activities of the "Bessarabian circle", which campaigned for the restoration of the attention of the Romanian and international authorities of the former province's affiliation with Romania. One of the most effective measures to this end was to persuade the Bessarabian unionists or their descendants to "hand over" the historical evidence they held to the State Archives (where they were mostly transferred to "special funds"), from the initiative, through and under the strict supervision of Securitate officers. Most elderly and in a precarious financial situation, following the cessation of their professional activity during communist detention (for the reason of being "espionage against the USSR" or "bourgeois politics"), the Securitate adopted various methods to annihilate the unionists Bessarabians: banning public events and supervising private meetings, promising to solve personal problems (pensions, providing housing etc.), pursuing unconspired information, engaging in collaboration etc. In this context, we also analyze Pantelimon Halippa's "privileged relationship" with the Security, which brought important benefits to the political police and through which some of the initiatives of the Bessarabians in Romania were controlled.

Etichete: unioniști basarabeni, arhive private, memorializare, confiscare, fonduri speciale de arhivă, metode operative, anihilarea inițiativelor.

Keywords: Bessarabian unionists, private archives, memorialization, confiscation, special archive funds, operative methods, annihilation of initiatives

Aflată în „Patria Mamă”, în mod ironic, memoria unioniștilor sub comunism a fost în exil. Ideologia totalitară i-a înstrăinat de propriul trecut, de propria memorie identitară, de propria țară, dovedind că se poate debarasa și de propriile corpuri, atunci când, în mod laș, i-a predat pur și simplu U.R.S.S.[1] sau le-a inventat înhumări fictive[2]. România rămăsese numai cu numele țara lor, în vreme ce Basarabia încetase de mult să mai fie. Urmăriți și persecutați doar pentru vina de a fi fost români basarabeni, de a fi avut o relație istoric ambuscată cu sovieticii și de a se încăpățâna să n-o uite, personajele de care ne vom ocupa în cele ce urmează nu sunt nimic altceva, la rigoare, decât oglinda pusă în fața proiectului României totalitare. Pentru acesta, orice etapă a trecutului, care venea să contrazică completa aservire ideologică față de Uniunea

[1] Este cazul lui Pantelimon Halippa, cel care „a luat parte activă la mișcarea antisovietică dusă în vederea alipirii forțate a Basarabiei de România” (cum se consemna în sentința emisă de Tribunalul Militar sovietic din Chișinău, în iunie 1952), predat de Direcția Regională de Securitate Iași organelor de frontieră ale U.R.S.S. la 26 martie 1952 (A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1149, vol. 3, f. 405; *ibidem*, vol. 7, ff. 2-6). Camuflată în forma unei false „extrădări”, operațiunea de predare-primire a „individului” însoțit de efectele sale personale, întocmită în forma unui proces-verbal de predare-primire între organele grănicerești române și cele sovietice, a fost, *strict, o operațiune a serviciilor de securitate* din cele două țari (Mihai Tașcă, *Pan Halippa: cronica unei condamnări*, în Vadim Guzun (editor), *Pantelimon Halippa și problema Basarabiei în dosarele Securității: documente, 1965-1979*, studii de Mihai Tașcă, Gheorghe Negru, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018, p. 13). Pentru a escamota servilismul comuniștilor români față de sovietici, unul dintre ofițerii implicați în urmărirea lui Halippa, lt.-maj. Mălureanu Vasile, încearcă să inducă ideea că autoritățile române, prin ambasadorul României la Moscova, Iorgu Iordan, ar fi încercat și chiar reușit eliberarea fruntașului basarabean (Vasile Mălureanu, *Contribuții la apărarea unor valori importante ale patrimoniului istoric și cultural național*, în „Analele Academiei Naționale de Informații”, nr. 9-10/2004-2005, București, Editura ANI, 2006, p. 79). Iordan fusese numit ambasador în august 1945, poziție pe care a părăsit-o în 1947. E greu de imaginat cum, dintr-o calitate pe care n-o mai avea de cinci ani, Iordan ar fi făcut demersuri pentru eliberarea lui Halippa. Minciuna ofițerului este menită să ne facă să credem că autoritățile din România sunt adevăratul regizor al repatrierii din 1 decembrie 1955, dar și să ignorăm complet actul predării voluntare din martie 1952.
[2] Vezi mai jos în text „Operațiunea Cernica”.

Sovietică, era de neacceptat. Așa-zisul „patriotism” ori caracter „național”[3] al poliției politice comuniste este, înainte de a fi o cinică răstălmăcire a adevărului istoric, o abilă dezinformare, menită legitimării acestor structuri și a supraviețuitorilor lor. Unica soluție, în acest caz, era fie distrugerea, fie drastica cenzură sau controlul circulației informațiilor. Singura identitate recunoscută și acceptată a țării era cea de satelit umil și aservit farului ideologic de la Răsărit[4]. *Memoria* unioniștilor basarabeni, care era și memoria unor timpuri emblematice pentru destinul țării, ajunsese – în sine – un obiectiv al aparatului represiv. România totalitară nu-și urmărea numai cetățenii, credințele sau opiniile, cărțile și documentele lor. Le urmărea și amintirile.

Există și opinia potrivit căreia preluarea tuturor acestor documente a reprezentat, în sine, un act patriotic, de prezervare a memoriei naționale, în absența căruia multe fonduri private ar fi dispărut sau s-ar fi distrus. Ea este împărtășită de unii istorici[5] și de foști ofițeri de

---

[3] Foștii combatanți pe frontul poliției politice și-au reinterpretat prestațiile în serviciul Securității drept unele în solda unui așa-numit „Serviciu Național de Informații”, o sintagmă fără nici o acoperire instituțională, menită deplasării hermeneutice a profilului represiv intrinsec într-o zonă patriotică, în mod natural legitimă (e.g. Vasile Mălureanu, *Contribuții ale Serviciilor de informații la apărarea unor valori importante ale patrimoniului național*, în „Vitralii. Lumini și umbre”, anul I, nr. 2, martie 2010, p. 54; idem, *Apărarea ordinii constituționale. Perspectiva unui ofițer de informații*, București, Editura PACO, 2016, *passim*).

[4] Istoriografia recentă a înregistrat și ea unda de șoc a neo-conservatorismului istoric. Fiind un continuator tematic al multiplelor mișcări de idei generate în deceniile 6-8 ale secolului XX în jurul protocronismului și rescrierii legitimante a unei noi istorii naționale (pe fondul unei derusificări reactive), acesta e ilustrat de lucrările lui Kurt W. Treptow și ale mult mai prolificului Larry Watts, fostul bursier american în România anilor ’70, aflat în coordonarea lui Ioan Talpeș. Despre suprapunerea recuperării naționalismului fascizant al anilor ’40 în interiorul național-comunismului ceaușist cu politicile ambivalente – aparent deschise și binevoitoare – ale guvernului român față de SUA începând cu anii ’70 (în principal din considerente economice) și despre rolul catalizator al Academiei de Științe Social Politice „Ștefan Gheorghiu”, rămâne, în viitor, să fie construită o serioasă analiză. Semnalăm, în acest sens, o importantă lucrare recent apărută: Cosmin Popa, *Intelectualii lui Ceaușescu și Academia de Științe Social Politice (1970-1989)*, București, Editura Litera, 2018.

[5] Ion Constantin, *Pantelimon Halippa neînfricat pentru Basarabia*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009, p. 167; Florian Banu, *„Istoricii” – Securitatea și salvarea „urmelor scrise ale trecutului”*, în „Evenimentul Istoric”, nr. 3/20 aprilie – 24 mai 2018 (accesibil la https://evenimentulistoric.evz.ro/actiunea-istoricii-

securitate implicați în urmărirea lui Halippa, exemplul cel mai cunoscut fiind al lt.-maj. Mălureanu Vasile[6]. Argumentul este departe de a fi inocent, având propria încărcătură ideologică și propriile asumpții nedeclarate. Poate cea mai importantă dintre ele este legată de lipsa de legitimitate a arhivelor private, presupusă și nechestionată. În logica supoziției, numai statul este îndreptățit să posede și să controleze adevărurile istorice. El pare a fi singurul deținător legitim, pentru că istoria aparține, în chip genetic și fundamental, doar acestuia. Unul dintre ofițerii direct implicați în capturarea arhivelor afirma, treizeci de ani mai târziu, că „singur" statul era „îndrituit să hotărască momentul și modul în care vor fi valorificate"[7]. Plecând de aici, incumbă obligația civililor de a

---

securitatea-si-salvarea-urmelor-scrise-ale.html?v=1544518458420, consultat la 11 decembrie 2018). Cel din urmă afirmă, fără nici un fel de circumstanțiere sau punere în context, că Ala Mancaș, fiica lui Ștefan Ciobanu, fost deputat în Sfatul Țării, *a oferit* în 22 mai 1973 arhiva familiei către D.G.A.S., iar un paragraf mai jos că profesorul Alexandru Văleanu, fost deputat în Sfatul Țării, și-ar fi *donat* arhiva aceleiași instituții. Încadrat, pe de o parte, de o primă observație corectă legată de indiferența autorităților interbelice față de arhivele Unirii și de cultura precară a arhivelor private în România și, pe de alta, de acțiunea „salvatoare" a Securității, venită – în sfârșit – să întreprindă ceva pentru ca atari fonduri să nu se mai piardă, în articol nu se spune nimic despre presiunile materiale și psihologice la care au fost supuși deținătorii acestor arhive de principalul organ represiv al statului comunist, adevăratele *caussae efficiens* ale „oferirii" și „donării".

[6] Vasile Mălureanu, *Acțiunea „Istoricii"*, în „Vitralii. Lumini și umbre", anul IX, nr. 36, septembrie-noiembrie 2018, pp. 91-99. Fostul ofițer de Securitate, unul dintre actorii centrali ai supravegherii lui Halippa și a altor fruntași basarabeni, nu ezită să prezinte sumele primite, la schimb, de cei care-și „vindeau" arhivele. Sugestia e dublă: Securitatea *cumpăra onest* documente, iar foștii proprietari erau recompensați corespunzător. Menționarea sumelor plătite vrea să transmită și faptul că victimele n-au fost nicidecum inocente, acceptând mercantil târgul. Evident, nici un cuvânt despre condițiile în care supraviețuiau acești oameni, despre absența medicamentelor și a alimentelor, despre pensiile de mizerie și presiunea teribilă a sărăciei – veritabilele precondiții ale raptului. Și, evident, nici o vorbă despre ascendentul de intimidare și forță pe care ofițerii de securitate îl aveau asupra unor foști deținuți și a familiilor lor, trăind – oricât ar părea de improbabil acum – cu spaima reîncarcerării sau, mai rău, a predării către poliția politică sovietică. Aceeași omisiune surprinzătoare o manifestă și istoricii amintiți în precedenta notă, atitudinea, în acest caz, fiind greu de înțeles.

[7] Vasile Mălureanu, *Contribuții la apărarea unor valori importante ale patrimoniului istoric și cultural național*, în „Analele Academiei Naționale de Informații", nr. 9-10/2004-2005, București, Editura ANI, 2006, p. 80.

renunța de bună voie sau – de cele mai multe ori – siliți la propriile arhive. Interpretarea ascunde ideea conform căreia doar statul secretă „istoria oficială”, el fiind singurul, prin instituțiile subordonate, îndreptățit să dea tonul, să ofere direcțiile hermeneutice, să pună în rama potrivită faptele. Mai mult decât atât, subordonarea fondurilor private interesului național (a se vedea mai jos discuția în jurul apariției „Fondului Arhivistic Național”) și presiunile cinice ale autorităților de a le obține, prin indirecta înfometare[8] sau derelicțiune în care erau părăsiți martorii sau actorii marilor evenimente, care au dat conturul acestei națiuni, dau măsura corectă a întregului proiect. Indivizii n-au contat niciodată *per se*, plățile oferite pentru documentele smulse au fost bani pentru mâncare[9], în proximitatea amenințărilor și a presiunilor de tot soiul. Preeminența memoriei instituționale, în acest mod, asupra celei private este o altă față a represiunii. Tușa ideologică este transparentă în ideea deplasării legitimității proprietății asupra trecutului, de la indivizii autonomi la o instanță supraordonată, doar ei revenindu-i bonitatea infailibilității, a justeții abordărilor dificile, respectiv a oportunității rostirii adevărului („nu e acum momentul” era justificarea cenzurii tactice a ofițerilor în fața celor care întrebau de ce nu se poate spune sau scrie cutare detaliu despre istoria Basarabiei, subînțelegându-se faptul că *noi decidem momentul, noi, ca proprietari ai lui, stabilim vernisarea adevărului*). În al doilea rând, este indusă ideea că patriotismul are un singur proprietar legitim, numai în relație cu statul o atare valoare devenind lizibilă. Civilii nu pot fi „patrioți” decât dacă se pun în serviciul statului, dacă îi cedează. Altfel, riscă acuza – la îndemână, facilă și instinctivă – a „trădării”. Din punctul nostru de vedere, argumentul este falacios, cărând după sine, după cum am expus mai sus, o serie de presupoziții și convingeri ideologice a căror valoare de adevăr ar trebui, *înainte de toate*, supusă unei discuții deschise și oneste.

---

[8] Pentru a elimina orice întrebări uimite sau jucate naivități, pensiile sau ajutoarele sociale modice (sub 1000 lei), pe care le-au avut membrii „Sfatului Țării” sau alți basarabeni ori bucovineni, locuințele mizere repartizate ș.a.m.d. i-au constrâns să trăiască la limita supraviețuirii, determinându-i – în condiții de multe ori rușinoase sau inavuabile – să semneze diverse trocuri cu reprezentanții organelor statului român, pentru a putea trăi. În mod evident, motivațiile unor atari gesturi sunt mai extinse decât atât, dar acestea fac obiectul clarificărilor de mai jos.

[9] Halippa spune la un moment dat, într-un proiectat discurs în cadrul Academiei, că predarea documentelor l-a ajutat, pur și simplu, „să nu moară de foame” (Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 371).

O altă dezinformare, utilizată de foștii combatanți ai poliției politice, menită legitimării raptului, este *argumentul preluării patriotice*. Astfel, proprietarii documentelor „predau voluntar”[10] bunurile proprii, mânați de sentimente naționale, iar organele de represiune și cele afiliate le preluau, funcționând sub un veritabil „comandament național”[11]. Mălureanu, autorul sintagmei „predare voluntară”, plasează – nu întâmplător – într-un studiu din 2004, înaintea acesteia necesitatea „*creării condițiilor* pentru o predare voluntară”[12] [subl. n.]. Întrebarea care se impune, retoric și ironic deopotrivă, este următoarea: dacă cineva decide în mod *liber* să-și exercite un act de voință, de ce ar mai fi necesare condițiile care să-l facă posibil?...

Ne propunem să prezentăm, documentat, câteva dintre operațiunile principalului organ represiv al statului comunist vizând captura și cenzura memoriei. După cum vom vedea în rândurile de mai jos nu doar arhivele au fost victimele presiunii ideologice, ci și corpurile.

Operațiunile organelor represive autohtone, organizate din primii ani ai deceniului șapte, trebuie citite și în cheia relațiilor româno-ruse, respectiv a recalibrării instrumentului istoriografic folosit în reglarea acestora. Este cunoscut faptul că istoriografia sovietică contesta legalitatea Sfatului Țării, a deciziilor acestuia, unirea Basarabiei cu România fiind cauza care determinase în 13/26 ianuarie 1918 întreruperea relațiilor diplomatice româno-ruse. Utilizarea istoriei ca armă ideologică a avut, în primul rând, un scop legitimant pentru „noua ideologie națională”, cum o numește istoricul Cosmin Popa[13], o sinteză multistratificată a unui „naționalism” cu surse multiple[14]. Cum observa istoricul Alexandru-Florin

---

[10] Vasile Mălureanu, *Acțiunea „Istoricii”*, în „Vitralii. Lumini și umbre”, an IX, nr. 36, septembrie-noiembrie 2018, p. 100.

[11] Așa numește căpitanul Mălureanu Decretul nr. 472 din 20.12.1971 (*ibidem*, p. 98).

[12] Vasile Mălureanu, *Contribuții la apărarea unor valori importante ale patrimoniului istoric și cultural național*, în „Analele Academiei Naționale de Informații”, nr. 9-10/2004-2005, București, Editura ANI, 2006, p. 80.

[13] Cosmin Popa, *op. cit.*, p. 27.

[14] Conceptele de „etnicitate” sau de „națiune” sunt, în mod structural, sinteze hermeneutice. Nu există nimic de felul „etniei” sau a „națiunii” nici în calitate de concepte bine delimitate și cu atât mai puțin de realități semantice sau fizice. Cei care le utilizează necritic le ipostaziază, prezumând în logica unui discurs tare, că un spațiu geografic își găsește „identitatea” într-o atare perspectivă esențializantă. Nu rezidă în aceasta doar o iluzie logică, ci și o anumită înțelegere a lumii și – implicit – un proiect politic. Vezi, în acest sens, studiul lui Charles E. King, *Soviet Policy in the Annexed East European Borderlands: Language, Politics and Ethnicity*

Platon, „interferența dintre istorie și politică este nu numai foarte veche, ci și inconturnabilă. Cunoașterea și interpretarea trecutului au fost, întotdeauna, greu – dacă nu imposibil – de separat de solicitările diverse ale contextului lor imediat, care au cântărit greu în modul în care a fost produsă cunoașterea respectivă și elaborată interpretarea datelor sale", vorbind chiar de o veritabilă „intercondiționare" a celor două planuri[15]. Cum se va vedea în rândurile de mai jos, tensiunilor politice dintre România și U.R.S.S., indiferent de natura acestora, i-a corespuns o aprigă dispută istoriografică, pe ambele maluri ale Prutului[16]. O sumară periodizare ne indică diferențele de abordare în raportarea față de Moscova și în redesenarea distanțării, mergând de la un proiect „național" (1964-1971)[17] până la agresiva neo-stalinizare (1971-1989), percepută în continuare, în mod greșit, ca o continuare a afirmării identității atipice a României în cadrul blocului estic.

Pe aceasta problematică, lucrarea deja clasică a istoricului olandez Win P. van Meurs, *The Bessarabian Question in Communist Historiography*[18], apărută în 1994 nu a fost depășită[19]. Refuzând să cadă în

---

in Moldova publicat în *The Soviet Union in Eastern Europe, 1945-89*, Edited by Odd Arne Westad, Sven Holtsmark, Iver B. Neuman, New York, St. Martin's Press, INC., 1994, pp. 83-88.

[15] Alexandru-Florin Platon, „Cuvânt înainte" la *Istoriografie și politică în Estul și Vestul spațiului românesc*, coordonatori Svetlana Suveică, Ion Eremia, Sergiu Matveev, Sorin Sipoș (în continuare se va cita *Istoriografie și politică...*), Chișinău/Oradea, Editura Cartdidact și Editura Universității din Oradea, 2009, p. 7.

[16] Instrumentalizarea politică a problemei basarabene, fie în contextul conflictului sino-sovietic, fie în contextul „căii unice spre socialism" a fiecărui partid din blocul comunist, clamate de regimul de la București, au declanșat în RSSM un val de publicații istorice anti-românești („cei mai zeloși" fiind S. Ja. Afteniuk, A.B. Surilov, N.P. Stratulat, A. Grekul, N. Levit, M.K. Sîtnik – Svetlana Suveică, *Polemica româno-sovietică privind chestiunea Basarabiei în arhivele Europei Libere (1964-1975)*, în „Basarabia. Dilemele identității", volum editat de Flavius Solomon, Alexandru Zub, în colaborare cu Sorin D. Ivănescu și Bogdan Schipor, Editura Fundația Academică „A.D. Xenopol", Iași, 2001, p. 195).

[17] „Proiectul «național»" a presupus, cum excelent a sintetizat Cosmin Popa, „construcția unei civilizații neoromânești socialiste", aglutinând mitologeme identitare ale diverselor curente radicale sau revoluționare care au jalonat apariția României moderne (Cosmin Popa, *op. cit.*, 2018, p. 17).

[18] Win P. van Meurs, *The Bessarabian Question in Communist Historiography. Nationalist and Communist Politics and History-Wrinting*, East European Monograph, Columbia University Press, New York, 1994.

capcana unei așa-zise liberalizări a discursului istoric în problema Basarabiei, începând cu primii ani ai deceniului șapte, van Meurs numește resurgența naționalismului drept explicație pentru remodelarea poziționărilor în problema basarabeană. Încurajarea, începând cu 1960, a unui curs autonom în politica internă și externă a funcționat simultan cu coruperea naționalistă și tradiționalistă a ideologiei comuniste[20]. N-avem de-a face, așadar, cu o mutație într-un singur sens, cu o reală „independență"[21]. *Direcția* autonomizării ținea, pe fond, de nașterea național-comunismului, perspectivă care a alterat profund reflectarea problemei Basarabiei și cu atât mai mult expunerea adevărului. Doctrina Maurer, conturată la sfârșitul lui 1963 și concretizată apoi în celebra „Declarație de independență" din 1964, ascundea deopotrivă motivații economice, ce țineau de slăbirea dependenței comerciale față de U.R.S.S.[22], și motivații naționaliste. Multiplele gesturi, publicistice și politice[23] (editarea *Tratatului de Istorie a Românilor*, începând cu 1960[24], monografia lui D. Cantemir din 1963[25], „Declarația de independență",

[19] A se vedea, totodată, și *Istoriografie și politică...*, respectiv Svetlana Suveică, *art. cit.*, pp. 189-202.
[20] Win P. van Meurs, *op. cit.*, p. 205.
[21] Robert King, în lucrarea sa *A History of the Romanian Communist Party*, a remarcat că pentru cazul românesc termenul de „autonomie" este mult mai nimerit decât cel de „independență" (Robert King, *apud* Win P. van Meurs, *op. cit.*, p. 205).
[22] Vezi, în acest sens, celebrul plan al lui E.B. Valev, profesor de economie la Universitatea din Moscova, care propusese un model de dezvoltare supranațional, în care fiecărei națiuni i-ar fi corespuns un regim de producție specializat. Într-o atare paradigmă de dezvoltare, hegemonia Moscovei era afirmată ca un *status quo* indiscutabil.
[23] Vezi trecerea lor în evidență în studiul lui Gabriel Moisă, *Chestiunea Basarabiei în imaginarul istoriografic al lui Nicolae Ceaușescu*, în „Revista de istorie a Moldovei", nr. 3 (103)/2015, pp. 129-139, care reia cercetarea inaugurală a istoricului olandez Win P. van Meurs.
[24] Proiectul a debutat în 1955, în contextul Congresului al II-lea al P.M.R., atunci când Gheorghiu-Dej a dat dispoziție istoricilor, sub coordonarea lui M. Roller, C. Daicoviciu și A. Oțetea, să pregătească prima mare sinteză a istoriei României, ce urma să fie publicată în 6 volume. În 1960 a apărut primul volum, urmat de al doilea în 1962.
[25] Scarlat Callimachi, Vladimir Block, Elena Georgescu–Ionescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera în imagini*, București, 1963.

publicarea „Însemnărilor despre români” a lui Marx în septembrie 1964[26], apariția volumului *Presa muncitorească și socialistă din România (1865-1900)* – ce conținea o scrisoare a lui Engels din 4 februarie 1888 către socialiștii români, în care erau amintite suferințele românilor sub țarism, Regulamentul Organic al lui Kisselef, răpirea Basarabiei etc.[27], expunerea lui N. Ceaușescu din 7 mai 1966 – ocazionată de aniversarea a 45 de ani de la crearea P.C.R.[28], reabilitarea lui Titulescu începută în 1966, „Tezele din iulie” 1971 ș.a.m.d.) indexate de istoricii autohtoni, citite drept bune exemple ale unei reale „independențe”, au fost, de fapt, fie consecința unui antisovietism reactiv, în siajul reconstrucției unui discurs naționalist și identitar tare, fie, începând cu anii ’80, expresia unui antigorbaciovism și antireformism dur, rezultate ale procesului izolaționist de restalinizare. Cum vom vedea în rândurile de mai jos nu a existat o reală contradicție între fidelitatea ideologică față de U.R.S.S. și discursul autonomist. La al IX-lea Congres al P.C.R. din iunie 1965, Ceaușescu reconfirma doctrina Maurer, subliniind importanța națiunii în socialism. Un an mai târziu, în discursul ocazionat de a 45-a aniversare a Partidului, noul Secretar General denunță tocmai dominația în perioada interbelică a Cominternului asupra Partidului comunist, în forma unei ingerințe anti-naționale[29]. Lectura cominternistă a României ca „un tipic stat multinațional”, „creat artificial în urma Tratatului de la Versailles” prin ocuparea unor „teritorii străine”, era aspru condamnată de Ceaușescu, pe fondul îndreptățirii retoricii separatiste, care acredita legitimitatea „autodeterminării”. Deși n-a numit în clar Basarabia, Ceaușescu o viza, alături de Transilvania și Bucovina. Deși aluzivă, a fost ultima referință a

---

[26] Karl Marx, *Însemnări despre români (manuscrise inedite)*, publicate de acad. prof. Andrei Oțetea și prof. Stanislas Schwann, Editura Academiei R.P.R., București, 1964. Deși suficient de provocatoare față de pretențiile U.R.S.S., e simptomatic faptul că a doua ediție preconizată pentru această carte nu a mai apărut niciodată, tocmai de frica reacției sovietice (Win P. van Meurs, *op. cit.*, p. 241).

[27] Svetlana Suveică, *art. cit.*, p. 193.

[28] Ceaușescu afirmase „pentru prima dată, în mod oficial susținerea drepturilor României asupra Basarabiei, prin aceasta dând start unui nou flux de publicații cu caracter polemic de o parte și de alta a Prutului”, „a denunțat pactul sovieto-german din 1939, precum și complicitatea dictatului de la Viena, fapte care au avut drept urmare raptul teritorial al României din 1940”. Suveică încadrează, pe bună dreptate, poziția liderului român în categoria „propagandei naționaliste” mai curând decât într-o reală poziționare revizionistă (*ibidem*, p. 194).

[29] Win P. van Meurs, *op. cit.*, p. 215.

conducerii comuniste la teritoriul ocupat de sovietici. Conflictul nu era, așadar, ideologic sau istoric, vizând monopolizarea tensiunilor identitare, pe o nouă platformă de legitimare și identificare a comuniștilor români. Necesitatea identificării cu poporul, cum observă Robert King[30], a căpătat o evidență aparte pentru Gheorghiu-Dej în contextul crizei maghiare din 1956. Fără puterea sovietică, riscul unor revolte interne putea deveni decisiv. Acesta e unul din motivele pentru care s-a operat reconstrucția legitimității naționaliste[31].

În fapt, România a sfârșit în ultimul deceniu comunist ca unul din ultimele bastioane ale stalinismului, refuzând în vreun fel să înțeleagă diversitatea intrinsecă a problemei basarabene și cu atât mai puțin să-i recupereze memoria regională. Din interiorul unui discurs naționalist hegemonic, „provinciei” îi era refuzată alteritatea, puterea politică de la București neriscând nimic în relația cu mentorul ideologic. Mai mult decât atât, în condițiile în care revendicarea naționalistă n-a pus niciodată în discuție obediența ideologică sau militară, sursele raptului istoric al Basarabiei, alături de acțiunile masive de rusificare a populației românești dintre Prut și Nistru, nu au preocupat cu adevărat establishmentul politic român. Războiul istoriografic a rămas esențialmente o afacere internă[32], marginală, iar tensiunile și „distanțările” față de Moscova n-au constituit

---

[30] *Apud* Win P. van Meurs, *op. cit.*, p. 220.

[31] Win van Meurs califică astfel mutația dejistă produsă ca efect al crizei maghiare din 1956: „This shift was not anti-Soviet but intended to create a domestic constituency for the Party” (*ibidem*, p. 221).

[32] În 1974 istoricul sovietic născut la Chișinău, Artem Markovici Lazarev, publica la Moscova lucrarea *Guvernul sovietic moldovenesc și problema basarabeană*, tradusă și la Chișinău, în același an, la Editura Cartea Românească. Inventarea și consolidarea unei „statalități” a poporului moldovenesc, venea să consolideze punctul de vedere sovietic privind apartenența naturală a Basarabiei la imperiul rus, deplângând „regimul de ocupație” românesc din perioada interbelică drept o „oribilă pagină neagră a istoriei Moldovei” (*ibidem.*, p. 251). În replică, la inițiativa lui Cornel Burtică, Constantin C. Giurescu scrie un pamflet dur, intitulat *A.M. Lazarev, un falsificator al istoriei*. Nu lipsit de semnificație, textul lui Giurescu a fost publicat în 1976, sub pseudonimul „Petre Moldoveanu”, la Editura Nagard din Milano, aparținând lui Iosif Constantin Drăgan. Simbioza dintre nostalgiile naționaliste ale unui membru și suporter al exilului fascist român din Italia și regimul comunist nu e deloc întâmplătoare. Operațiunea ripostei publicistice, cel mai probabil, a fost perfectată și realizată pe canalele Securității, cu care I.C. Drăgan avea o relație privilegiată (*ibidem*, pp. 250-251).

niciodată o adevărată disidență ideologică[33]. Dimpotrivă, aici, cum aminteam mai devreme, drumul României a mers către o formulă stalinistă dură, grefată pe isteria unui cult național al „liderului suprem”.

„Basarab”[34] între supraveghere și relația privilegiată cu Securitatea

Liderul basarabenilor din România, Pantelimon Halippa, a fost atras, treptat, în operațiunile Securității elaborate pentru a controla entuziasmul mandatului istoric unionist. Deși n-a semnat un angajament și n-a produs note informative în sens clasic, colaborarea lui Halippa a avut profilul unei relații privilegiate. În afara mizei anulării identității românești a basarabenilor și a anihilării oricăror fapte sau evenimente care ar fi putut periclita bunele raporturi ale statului comunist cu principalul aliat ideologic și militar (U.R.S.S.), Securitatea avea în plan confiscarea oricăror documente, biblioteci, corespondență, colecții personale ale foștilor membri ai Sfatului Țării sau ale urmașilor acestora. Din această perspectivă, captarea liderului era vitală, ideea dovedindu-și, cu asupra de măsură, eficiența.

Arestat de autoritățile române, la fel ca Daniil Ciugureanu și Ioan Pelivan (alți doi fruntași basarabeni), în noaptea de 5/6 mai 1950 (operațiune a Securității cunoscută drept „noaptea demnitarilor”[35]), „vinovat” că ocupase portofolii ministeriale în guvernele României din perioada 1918-1945, în martie 1952 Halippa *a fost „predat la graniță”* autorităților sovietice. Dus la Chișinău, interogat de anchetatori ai Secției N.K.V.D. din capitala Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești,

---

[33] „Throughout the 1970s, Soviet-Romanian relations fluctuated considerably. Every few years, Soviet integration plans, territorial disputes, and political differences of opinion would crop up. Nevertheless, the limits of the conflict appeared to have been drawn. *Ceaușescu was careful not to overstep these limits, and Moscow was confident that – apart from its autonomous foreign policy – Romania was a loyal member of the Soviet bloc with a stable communist regime*” [subl. n.] (*ibidem*, p. 216).

[34] Numele de cod pe care Securitatea i-l atribuise lui Pan Halippa, în momentul începerii acțiunii de urmărire informativă împotriva sa. Cum lesne se observă, numele avea legătură directă cu fosta regiune a României Mari, Basarabia.

[35] Amănunte la Claudiu Secașiu, *Noaptea demnitarilor. Contribuții privind distrugerea elitei politice românești*, în „Anul 1948 – instituționalizarea comunismului. Comunicări prezentate la Simpozionul de la Sighetu Marmației (19-21 iunie 1998)”, editor Romulus Rusan, București, Fundația Academia Civică, 1998, pp. 894-921.

Halippa refuză să răspundă întrebărilor în limba rusă, punându-i-se la dispoziție un translator. Gestul are o valoare simbolică și declarativă: luptase, visul fiindu-i împlinit în 1918, ca limba română să devină limba oficială a Basarabiei, iar, între timp, rusa, pe care fusese obligat să o învețe în școală, redevenise limba ocupantului. În iunie 1952, Halippa a fost găsit vinovat de „spionaj împotriva U.R.S.S."[36] și condamnat la „25 de ani de privațiune de libertate într-un lagăr de reeducare prin muncă, fără pierderea drepturilor cetățenești și fără confiscarea averii"[37]. Ultimele precizări sunt irelevante, neînsemnând vreo clemență din partea judecătorilor, întrucât Halippa era cetățean român și, în mai 1950, întreaga sa avere fusese deja confiscată de statul comunist de la Vest de Prut, casa naționalizată, iar soția sa obligată să locuiască la demisolul unui bloc, în chirie.

După 3 ani de peregrinări prin lagărele sovietice din Siberia, Halippa a fost expulzat în R.P.R. și încarcerat în Penitenciarul Gherla, la fel ca toți cetățenii români care fuseseră judecați și făcuseră închisoare în U.R.S.S. Din acest penitenciar a fost eliberat în 1957. Revenit în București, și-a găsit soția într-o locuință mică și întunecoasă, întreținută de fiul lor. Neavând „ce mânca"[38], Halippa face demersuri pentru obținerea unei pensii de stat. Venitul care i s-ar fi cuvenit, în virtutea sa de fost membru corespondent al Academiei Române, n-a fost însă aprobat. Abia în 1962 a reușit să obțină pentru soție o pensie de profesoară, iar de la 1 decembrie 1963 o pensie care-i revenea lui însuși, în aceeași calitate[39].

Politica statului comunist de control exclusiv al documentelor care ar fi putut dovedi identitatea românească a Basarabiei s-a conturat în 1965, mai întâi prin proiectul atragerii la colaborare a lui Halippa cu Institutul de Istorie a Partidului (subordonat Secției de Agitație și Propagandă a C.C. al P.C.R.), prin intermediul patriarhului Iustinian. Chemat la o discuție, Patriarhul i-a solicitat lui Halippa să intre în legătură cu Institutul, prezentat ca unul interesat să strângă lucrări și documente istorice despre Basarabia. Canalizarea efortului individual al marelui unionist în direcția unei „colaborări" instituționale era de natură

[36] În puține documente ale Securității se precizează care a fost motivul real al condamnării sale de către sovietici: „a desfășurat activitate de alipire a Basarabiei și Bucovinei la România" (Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 228).
[37] *Ibidem*, p. 23; A.C.N.S.A.S., fond Penal, dosar nr. 1149, vol. 3, ff. 405-406.
[38] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 68.
[39] Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale*, Chișinău, Editura Notograf Prim, 2013, p. 400.

să creeze speranțe. O deschidere față de problematica Basarabiei era văzută, în lectura optimistă a actorilor Unirii, ca iminentă. Nu e de mirare că, seduși de ceea ce părea un gest de bunăvoință al Partidului, unioniștii au acceptat jocul. Pe acest fundal, Halippa a acceptat târgul colaborării, cerând, drept recompensă, revenirea în fosta sa casă din strada Alexandru Donici[40], doleanță ce i-a fost îndeplinită.

Aprecierea colaborării cu Institutul de Studii Istorice și Social-Politice (I.S.I.S.P.) – noua denumire a Institutului de Istorie a Partidului –, de către activiștii de partid ai „frontului istoric", n-a limitat sau oprit supravegherea Securității. Deși, în imediat, „nu ridica probleme", fostul ministru a fost „lucrat în S.I.G."[41], folosindu-se mai mulți informatori, pentru că fusese deținut politic, dar și pentru că era vizitat acasă de foarte multă lume, cu care comenta „negativ" politica partidului comunist[42]. Urmărirea a continuat, consolidată din 5 martie 1971, prin deschiderea unui dosar de urmărire informativă (D.U.I.), „Basarab" (numele de persoană urmărită a lui Pantelimon Halippa), închis patru ani mai târziu, fără, însă, ca supravegherea să înceteze[43]. Scopul transformării supravegherii într-o urmărire dedicată era „influențarea și neutralizarea activității lui dușmănoase la adresa securității statului și la adresa politicii generale a P.C.R. și R.S.R."[44].

Un prim efect al încurajării colaborării cu principalul releu istoric al Partidului a fost dublarea pensiei, în luna mai 1966 (1.500 lei). Funcționarii partidului și Securitatea nu urmăreau doar să fie recompensat pentru munca depusă, ci, dându-și seama că lucrările sale aveau la bază o documentație de primă mână la care nu aveau acces, doreau obținerea acestor surse. Controlul documentelor n-avea, însă, mize istoriografice, ci strict operative. Scoaterea din circuitul civil a documentelor unioniste era o formă a securizării identității sovietice a R.S.S.M. Cum replica istoricul Alexandru Gonța[45], într-o discuție cu

---

[40] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 67-75, 79. Halippa susținea că repartiția a fost făcută prin hotărârea Comitetului Central al P.C.R.; mutarea în casă s-a produs în octombrie 1965.

[41] Supraveghere informativă generală (S.I.G.), o formă preliminară și nesistematizată a urmăririi.

[42] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 406.

[43] *Ibidem*, pp. 662-663.

[44] A.C.N.S.AS., fond Rețea, dosar nr. 64727, f. 37v.

[45] Și Gonța fusese pus pe lista posesorilor de arhive private ce trebuiau confiscate. Direcția I a Securității a purtat, în acest sens, discuții cu istoricul, acesta –

„Basarab" din 5 ianuarie 1974, „se adună toate documentele [la Arhivele Statului, n. n.] *pentru a nu putea fi utilizate de nimeni*"[46] [subl. n.]. P.C.R. și Securitatea nu puteau admite și nici da curs memoriei identității românești a Basarabiei, riscând, altminteri, resentimentele aliatului moscovit. Operațiunea nu putea fi îndeplinită decât cu ajutorul Securității. Astfel, încă din 1966 informatorii au fost „dirijați" să obțină informații privind documentele istorice pe care Halippa le poseda, sugerându-i-se să le predea „spre păstrare" la Academia R.S.R., acolo unde ar putea fi depozitate și consultate și de alți cercetători[47]. Consultarea publică a acestor documente, chiar după preluarea lor de către Arhivele Statului (instituție din subordinea Ministerului de Interne) n-a fost niciodată, însă, pusă în practică. Singurul acces autorizat a fost unul parțial, extrem de rezumativ și supus unui strict control. Riguros, promisiunea făcută lui Halippa era nimic altceva decât o minciună având un scop precis – vigilentul control al trecutului.

Previzibil, Halippa s-a iluzionat că lucrările sale vor constitui o bază documentară pentru consolidarea „independenței" României față de U.R.S.S., internaționalizarea problemei Basarabiei și încurajarea idealului

---

refuzându-i-se în repetate rânduri plecarea din țară (prima cerere o depusese în 27.01.1971, nesoluționată niciodată) – condiționând eventuala predare de eliberarea unui pașaport (Idem, fond Informativ, dosar nr. 3793, f. 36). Singurul motiv pentru care lui Gonța nu i s-a eliberat niciodată un pașaport pentru plecarea în SUA sau Germania a fost motivația acestuia că nu putuse publica în țară materialele pe care le redactase privind istoria Basarabiei și intenționa să o facă imediat ce ar ajunge în Occident. „Gonța Alexandru nu are rude în SUA, însă afirmă ca motivul principal care îl determină să ceară plecarea definitivă din R.S. România îl constituie faptul că fiind cercetător la Institutul de Istorie «N. Iorga», nu a putut publica în cei 25 de ani de activitate decât foarte puține materiale. Acest lucru se datorește faptului că el fiind specialist în istorie medievală, s-a ocupat de studiul izvoarelor legat de istoria Moldovei și a Basarabiei – materiale care nu pot fi publicate în țară, întrucât conțin argumente autentice prin care se demonstrează științific unitatea administrativ-politică a celor două provincii și faptul că Basarabia a fost întotdeauna un pământ ce a aparținut României" (*Ibidem*, ff. 40-41). Naivitatea de a crede că, motivând onest cererea de plecare, va obține pașaportul, l-a costat pe Gonța refuzul sistematic.

[46] Reacția îi fusese prilejuită de poziția lui Halippa, care-l contrazisese că „nu se interesează nimeni de situația Basarabiei", aducând în discuție faptul că se strângea pe această problematică documentație la Arhivele Statului (*Ibidem*, f. 29).

[47] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 78.

unionist. Visul era alimentat de mirajul jocului personal de putere și legitimare, înscenat de Nicolae Ceaușescu, în formula independenței jucate a R.S.R. în interiorul lagărului socialist (o „distanțare voalată” cum o numește Svetlana Suveică[48]) și al anti-sovietismului reactiv[49]. Securitatea, însă, nu lucra cu iluzii sau cu atitudini de paradă, ci cu informații concrete și realități. Istoriografia problemei specifice a statutului și destinului acestor arhive basarabene, atâta câtă există[50],

---

[48] Svetlana Suveică, *art. cit.*, p. 190.

[49] Detalii privind jocul operativ pus în scenă de Ceaușescu și de aparatul de Partid și Securitate pentru profilarea „rebelului din Est” drept un actor politic internațional ce ia distanță față de Moscova, jucând o „carte proprie”, a se vedea, pentru context și câteva exemple, Anatoliy Golitsyn, *New Lies for Old. The Communist Strategy of Deception and Disinformation*, în special capitolul „The Fifth Disinformation Operation: Romanian «Independence»”, Dodd, Mead & Company, New York, 1984, pp. 183-194. Confuzia intensificării mitologiei naționaliste, prin care regimul Ceaușescu și-a obținut legitimitatea, cu un real și autentic parcurs anti-moscovit nu face altceva decât să consolideze scenariul operativ și jocurile abile ale regimului.

[50] Au fost publicate mai multe volume privind biografia și activitatea câtorva fruntași basarabeni, membri ai Sfatului Țării: Ion Constantin, *Pantelimon Halippa, neînfricat pentru Basarabia*, cuvânt înainte de dr. Florin Rotaru, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009; Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa – tribun al Basarabiei*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009; Ion Constantin, Ion Negrei, Gheorghe Negru, *Ion Pelivan, părinte al mișcării naționale din Basarabia*, cuvânt înainte de Corneliu-Mihail Lungu, postfață de Eugenia Danu, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2011; Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale*, Chișinău, Editura Notograf Prim, 2013. Volumele semnate de Ion Constantin (singur sau împreună cu alții) eludează programatic orice referință la colaborarea lui Halippa cu Securitatea, preferând să folosească termenul „contacte”, subsumându-le unilateral unui scop nobil: „rezolvarea unor probleme care priveau pe ceilalți basarabeni” (Ion Constantin, *Pantelimon Halippa, neînfricat pentru Basarabia*, p. 141). Un singur capitol, intitulat sugestiv „În *vizorul* Securității” [subl. n.], tratează raporturile cu principalul organ represiv al statului comunist, din perspectiva unilaterală a supravegherii (*ibidem*, pp. 121-144). Mai mult, autorul creditează ideea unei poziții pro-basarabene a Securității, neconfirmată, sub nici un aspect, de documente. Singur, volumul editat de Vadim Guzun își asumă prezentarea necenzurată a documentelor din dosarul de urmărire informativă a fostului conducător al Sfatului Țării. Dintr-o altă perspectivă și neavând ca obiect biografiile fruntașilor basarabeni, a se vedea, de asemenea, *Sfatul Țării. Documente. Procesele-verbale ale ședințelor în plen*, vol. 1, ediție de Ion Țurcanu, Chișinău, Editura Știința, 2016, respectiv *Procesele-verbale*

acreditează senin punctul de vedere al Securității, într-o lectură superficială a documentelor. Ion Constantin[51], un fost ofițer al Securității, autorul mai multor volume despre activitatea fruntașului basarabean, susține că reprezentanții Securității „au acordat sprijin în diverse situații [lui Halippa și demersurilor basarabenilor, n.n.], împărtășind, totodată, afinități și opinii favorabile în chestiunea teritoriului dintre Prut și Nistru”[52]. De fapt, autorul preia *tale quale* o afirmație a lui Halippa („În unele discuții avute cu Securitatea îmi spuneau că și ei vor Basarabia”), uitând să precizeze atât jocul operativ al influențării, menit să creeze aparența unui acord, măcar minimal, privind punctele de vedere, cât și colaborarea fostului președinte al Sfatului Țării cu ofițerii. Amplul volum de documente editat de Vadim Guzun în anul Centenarului sparge aceste clișee, fiind publicate, pentru prima dată, amănunte ale „relației privilegiate” pe care Pan Halippa a avut-o cu Securitatea[53].

Pe măsură ce liderul R.S.R. își contura la nivel internațional profilul unui iscusit mediator, consolidându-și popularitatea, Halippa și alți foști membri ai Sfatului Țării și-au imaginat că drepturile basarabenilor în R.S.S.M. ar putea fi deschis afirmate, statul român putându-le susține. Încurajat de jocul independentist al lui Ceaușescu, Halippa elaborează memorii pentru șeful statului și Ion Popescu-Puțuri (directorul I.S.I.S.P.), cerând punerea pe agenda internațională a

---

ale comisiei agrare, vol. 2, Chișinău, Editura Știința, 2018 și, de același autor, *Sfatul Țării. Istoria zbuciumată a unei importante instituții politice basarabene din anii 1917-1918*, Chișinău, Editura Arc, 2018.

[51] Ion Constantin – ofițer de Securitate, istoric; locotenent (de la 1 aug. 1977) în cadrul Unității Speciale „F” (1977-1979), apoi în cadrul C.I.E., U.M. 0225 – Brigada Anti-emigrație (1979-1989), locotenent-major (1981), căpitan (1986); sub acoperire diplomatică, a îndeplinit diferite misiuni de spionaj în R.F.G. (1982-1984), ca secretar 2 al M.A.E., fiind nevoit să părăsească Ambasada R.S.R. după o operațiune de deconspirare realizată de serviciile de contraspionaj germane, fiind declarat *persona non grata* și expulzat; în misiunile din străinătate a avut numele conspirative „Codruț Ion”, „Corăbianu Ion”, „Onoriu Dan” și „Grindeanu Romeo”; în 1990 a fost transferat la M.Ap.N., apoi trecut în rezervă cu gradul de colonel. (Mulțumim colegilor de la Direcția Investigații a CNSAS pentru că ne-au pus la dispoziție aceste informații.)

[52] Ion Constantin, *Pantelimon Halippa, neînfricat pentru Basarabia*, București, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2009, p. 131.

[53] Vadim Guzun (editor), *Pantelimon Halippa și problema Basarabiei în dosarele Securității 1965-1979*, studii Mihai Tașcă, Gheorghe Negru, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018.

drepturilor României asupra Basarabiei[54]. Aceleași idei le susține public, la diversele întruniri ale basarabenilor din Capitală (aniversări, înmormântări etc.). Era – scurt spus – cum nu se poate mai prost. Nu doar că Ceaușescu nu intenționa să riște reactivarea atributelor revizioniste vehiculate intens de diplomația și istoriografia sovietică privitoare la România, dar privea exportul problemei Basarabiei în Occident drept o amenințare directă la adresa lagărului pe care-l reprezenta. În plus menajarea susceptibilității sovieticilor pe o temă așa de sensibilă s-a amestecat cu propriile strategii de consolidare internă, pe fondul resuscitării sentimentului național. Istoricii problemei avertizează asupra necesității moderației în ceea ce privește posibila lectură prea entuziastă a declarațiilor aparent belicoase ale lui Ceaușescu[55]. Dacă în 1975, cu ocazia unei luări de cuvânt la Academia de Științe Sociale și Politice „Ștefan Gheorghiu", Ceaușescu opera distincția dintre legitima „națiune" și blamatul „naționalism", vorbind de „dezmembrarea statelor" ca o „stopare a progresului social"[56], cu referințe transparente la situația vechiului teritoriu românesc, trebuie spus, totuși, că România *nu a pus niciodată în mod serios*, în relațiile bilaterale cu U.R.S.S., problema statutului teritorial al Basarabiei. Chestiune cu atât mai improbabilă cu cât, în 1975 parafase acordurile de la Helsinki, care consfințeau inviolabilitatea frontierelor post-belice. Numită, la discursul de recepție ocazionat de vizita la București a lui Brejnev din 22-24 noiembrie 1976, o „chestiune neoficială"[57], „Basarabia" a jucat eminamente *un rol retoric intern*, de catalizator al solidarității și legitimității guvernului în jurul unui proiect naționalist în formare.

Curajul lui Halippa nu scapă vigilenței Securității, iar din martie 1968 (când se împlineau 50 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, iar comitetul de basarabeni din București dorea sărbătorirea evenimentului) supravegherea sa informativă se intensifică, prin elaborarea unui nou „plan de măsuri"[58]. Scopul urmăririi era: „Concretizarea activității pe care aceștia [comitetul basarabenilor – n.n.] o desfășoară, dacă întreprind în mod practic acțiuni împotriva regimului", clarificarea faptului dacă

---

[54] *Ibidem*, pp. 82, 86; Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale*, Chișinău, Editura Notograf Prim, 2013, pp. 412-415.

[55] Vezi Svetlana Suveică, *art. cit*.

[56] *Ibidem*, p. 200.

[57] *Ibidem*, p. 201.

[58] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 141-143.

„acțiunile ce doresc să le întreprindă nu sunt speculate de elementele dușmănoase” ori este vorba despre „intenții dirijate din străinătate”[59]. Metodele Securității au fost diverse: infiltrarea și dirijarea informatorilor (pe lângă Pan Halippa și anturajul acestuia), instalarea microfoanelor la domiciliu[60], filajul, controlul corespondenței[61]. Principalul instrument represiv al regimului urmărea două coordonate în logica acestui „plan”: potențialele acțiuni contra regimului și eventualul impact internațional al recunoașterii raptului teritorial al Basarabiei, coroborat cu „deranjul” pe care l-ar fi putut genera partenerului sovietic. Lucrurile, într-o atare direcție, nu lăsau prea multe marje de negociere. De pildă, când în septembrie 1973, Nicolae Nitreanu, fost profesor de istorie, apropiat colaborator al marelui basarabean, i-a spus că în chestiunea ocupării Basarabiei ar intenționa să-i scrie lui W. Brandt, pentru ca Germania să deschidă o dezbatere în cadrul O.N.U., generalul Borșan i-a ordonat lt.-col. Badea Constantin, șeful colectivului care îi avea în atenție pe basarabeni, să-i atragă dur atenția lui Nitreanu, amenințându-l că, „dacă mai continuă asemenea acțiuni, va fi arestat”[62].

Controlul activității basarabenilor a devenit tot mai strict de la mijlocul lunii aprilie 1968, după ce Direcția a III-a Contraspionaj aflase, cu numai câteva zile înainte, că Ambasada U.R.S.S. din București era informată despre colaborarea lui Pan Halippa cu I.S.I.S.P. și chiar că fusese chemat la C.C. al P.C.R. (informație eronată, Institutul era doar subordonat unei secții a C.C.).[63] Din obediență și frică față de Moscova, care nu trebuia să înțeleagă sau să suspicioneze că strângerea relatărilor și documentelor despre Basarabia de către I.S.I.S.P. ar presupune intenția punerii în discuție a frontierelor stabilite după Al Doilea Război Mondial, la 19 aprilie 1968 Ion Stănescu, președintele Consiliului Securității Statului, semnează o „Informare privind acțiunea unor foști fruntași politici basarabeni”, adresată C.S.S., pentru a fi adusă în atenția Partidului. În document se trasează direcțiile principale ale supravegherii informative

[59] *Ibidem*, p. 141.
[60] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 22, ff. 1-2. În „referatul cu propuneri de instalare a ITX la postul telefonic nr. 115943 ce aparține lui Halippa Pantelimon”, din martie 1968, se precizează, foarte clar, că „*începând din toamna anului 1966 s-a preocupat de strângerea unor documente care să ateste faptul că Basarabia și Bucovina sunt ținuturi românești* [subl. n.]”.
[61] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 142.
[62] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 16, f. 263.
[63] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 147-148.

pentru Pantelimon Halippa și grupul de basarabeni al cărui lider era: „Dat fiind activitatea politică desfășurată în Basarabia, lui Halippa Pantelimon i s-au solicitat de către Institutul de Istorie a Partidului materiale și date privind actul istoric al Unirii Basarabiei și Bucovinei cu România. El a răspuns favorabil, dar, interpretând în mod greșit solicitarea, a reluat legăturile cu o serie de basarabeni, printre care și cei menționați mai sus [Sinicliu Elefterie, Iacobescu Teodor, Vărzaru Simion, Țepordei Vasile – n. n.], cărora le-a spus că «a sosit momentul» să se ceară retrocedarea acestor provincii românești. Deși organele de partid de la Institutul de Istorie i-au atras atenția să nu întreprindă și alte acțiuni în afară de culegerea materialelor solicitate, Halippa Pantelimon continuă să se agite pe această temă și chiar intenționează ca împreună cu ceilalți basarabeni menționați, să întreprindă unele acțiuni”[64]. Așa cum observa Grigore Filip-Lupu, un profesor de istorie care-l vizita pe Halippa, „după evenimentele din august 1968 din Cehoslovacia s-a restrâns posibilitatea de-a mai vorbi despre Basarabia”[65]. Atenția guvernului de la București privitoare la modul în care sovieticii puteau interpreta complicitățile cu o temă dificilă și frica de a nu alimenta suspiciunile unei politici externe revizioniste sunt transparente în intensificarea operațiunilor. Subiectul basarabean a fost integral subordonat relației ideologice și politice dintre România și Uniunea Sovietică. Prudența excesivă manifestată aici este mai curând redevabilă relației externe privilegiate decât, să spunem, modificărilor survenite în câmpul științelor sociale, odată cu lucrările celui de-al IX-lea Congres al P.C.R., atunci când s-au creionat primele semne ale unei refundamentări autohtoniste a istoriei, luându-se distanță de istoriografia marxistă.

Astfel se explică și primele convocări ale lui Halippa la „organele de securitate”, unde „i se atrage atenția” asupra „atitudinii și comportării”, fiind avertizat asupra consecințelor acțiunilor sale și „influențat pozitiv”[66]. Asemenea „chemări” vor deveni o practică folosită de poliția politică pe tot parcursul anilor următori[67]. Sensibilitatea față de reacțiile sovietice e vizibilă și în „evitarea” organizării unei aniversări oficiale prilejuite de Unirea Basarabiei cu România din 1918, în condițiile în care asemenea manifestări erau acceptate în cazul Unirii Ardealului. Halippa a fost pus într-o situație de-a dreptul penibilă, în noiembrie 1973, când, la Casa

[64] *Ibidem*, p. 153.
[65] *Ibidem*, p. 374.
[66] *Ibidem*, p. 321.
[67] *Ibidem*, pp. 234-236, 242, 257-259 etc.

Oamenilor de Știință s-au aniversat 65 de ani de la Unirea Transilvaniei cu România. Deși nu primise invitația de a ține un discurs, fostul membru al Sfatului Țării s-a ridicat în picioare și a expus condițiile premergătoare Unirii Basarabiei din martie 1918. N-a reușit să articuleze prea multe fraze, probabil în uluirea generală, fiind imediat întrerupt, pe motiv că s-ar da peste cap programul artiștilor ce urmau să evolueze după cuvântări și care aveau angajamente stricte la teatrele unde-și continuau spectacolele[68]. Dintr-o notă a lui Sinicliu pentru Securitate aflăm ce dorea să spună Halippa în discursul său: „a afirmat că el este poate singurul dintre cei de față care a participat la adunarea de la Alba Iulia. «Noi, basarabenii, am fost cei care am spart gheața – a continuat el. Noi am făcut primul pas. După aceea, împreună cu Cazacliu și Buzdugan, am participat în noiembrie 1918 la Cernăuți, la realizarea unirii Bucovinei de Nord cu Țara, după care am trecut Carpații pentru a participa la 1 decembrie 1918 la unirea Transilvaniei cu România»". Nimeni n-a îndrăznit să-l aplaude, fiind, însă, ascultat cu atenție[69].

„Neutralizarea" apropiaților a fost o altă metodă de eficientă îndiguire. Chemați la discuții și avertizați, contactați la domicilii de către ofițeri, determinați să evite orice contact cu liderul basarabean, membrii „anturajului" sfârșeau prin a renunța, „destrămarea" confirmându-se. Prin astfel de metode, se îndeplinea unul dintre obiectivele cheie ale supravegherii informative: *izolarea* lui Pan Halippa, inducerea ideii că nu există nici un „cerc de basarabeni" care l-ar susține, prin urmare că nu există nici o problematică care să facă obiectul unei atari solidarități. Halippa confirma că venise la el un „ofițer de la Consiliu [al Securității Statului – n. n.], care l-a avertizat" că va trebui să „înceteze" întâlnirile, întrucât „ele sunt de natură să provoace neplăceri guvernului". Prietenii au fost și ei convocați la C.S.S., punându-li-se în vedere „să nu mai participe la asemenea întâlniri în care se discută *probleme basarabene*". Halippa a refuzat să dea curs avertismentului, „însă prietenii săi s-au conformat", încetând să-l mai frecventeze[70].

Pe de altă parte, pentru a susține jocul operativ, ofițerii de securitate își manifestau, verbal, înțelegerea față de lupta fruntașului basarabean. Când, la începutul lui 1969, Pan Halippa a cerut restituirea tuturor bunurilor (inclusiv a bibliotecii) care-i fuseseră confiscate abuziv în 1950 („abuziv" pentru că deținerea sa, în mai 1950, de către poliția

[68] *Ibidem*, pp. 493-494.
[69] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235252, vol. 2, f. 89.
[70] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 283.

politică se făcuse pe baza unei decizii administrative, nu a unei sentințe judecătorești)[71], Securitatea a inventat un carambol derobatoriu, sugerându-i basarabeanului că nu instituțiile represive interne s-ar fi aflat la originea furtului, ci o anume Mimi Sacagiu, fostă vicepreședintă a Comitetului Provizoriu al Municipiului București, organul care administrase bunurile confiscate. Sugestia era perfectă, odată pentru că totul părea un abuz administrativ individual (acea persoană nu înregistrase toate bunurile confiscate, așa că urma lor se pierduse) și, în al doilea rând, pentru că tovarășa Mimi era evreică, emigrase, între timp, în Israel, deci era ușor de prezumat că era anti-româncă[72]. Escamotarea problemei ascundea interesul Securității de a păstra bune relații cu cel care devenise cel mai important pion în controlul și capturarea cât mai multor arhive ale basarabenilor, care vedeau în Halippa un veritabil lider.

Din 1970, convocările la Securitate au fost înlocuite cu „ținerea sub influență”, care însemna contactarea periodică de către un ofițer, la domiciliu, atrăgându-i-se atenția că nu are voie să întreprindă o anumită acțiune. Halippa era lăsat să înțeleagă că poliția politică știa precis ce planuri avea, iar, dacă nu ar fi dat curs atenționării, ar fi suferit consecințele. Securiștii care-l „vizitau” se prezentau cu numele real: lt.-col. Derscanu Gheorghe (șeful Serviciului 3 din Direcția I din iulie 1973), lt.-col. Badea Constantin (ofițerul de legătură al lui Halippa), lt.-col. Slăniceanu Nicolae, mr. Sbîrcea Constantin, lt.-maj. Mălureanu Vasile, toți angajați în cadrul Serviciului 3, care se ocupa de foștii condamnați pentru infracțiuni contra securității statului, foștii membri ai partidelor burgheze „și alte elemente dușmănoase[73]. Cu timpul, „contactările” au devenit vizite „amicale”, ofițerii felicitându-l cu ocazia aniversărilor și oferindu-i cadouri[74], la întrevederi participând, uneori, și membri ai familiei

[71] *Ibidem*, p. 232.

[72] A.N.I.C., fond personal Pantelimon Halippa, dosar nr. 549, f. 2.

[73] C.N.S.A.S., *Securitatea (1948-1989): monografie*, coord. Florian Banu și Liviu Țăranu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 170.

[74] Primul cadou, în valoare de 100 lei, a fost oferit de mr. Sbârcea Constantin în iulie 1969 (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 5, f. 257). Cadouri (fără alte amănunte) au fost oferite de lt.-maj. Mălureanu Vasile, la 29 decembrie 1972, având aceeași valoare (*ibidem*, f. 244), 7 aprilie 1973 în valoare de 398 lei (*ibidem*, f. 238), 27 aprilie 1973 în valoare de 150 lei (*ibidem*, f. 236 – „3 (trei) sticle de șampanie și 3 (trei) cutii bomboane. Total 149.50 lei”), 31 iulie 1973 în valoare de 260 lei (*ibidem*, f. 234 – „cadou cu prilejul aniversării a 90 ani (fără acte de decont)”), 5 ianuarie 1974 în valoare de 250 lei (*ibidem*, f. 233 – băuturi și felicitare), 18 ianuarie 1974 în valoare de 300 lei (*ibidem*, f. 235 – „cheltuieli fără

Halippa[75]. Lt.-col. Badea devenise atât de prezent în casa familiei Halippa, încât nora acestuia îi spunea „securistul bunicului”[76]! Conflictul, confruntarea și tensiunile s-au transformat, conform noilor indicații operative, în apropiere, influențare și control. Operațiunile de docilizare și seducție au reușit, Halippa considerând cu naivitate cadourile primite drept semnul ca nu fusese uitat de autorități, promițând că „își va menține angajamentul dat de a nu da curs” anumitor „acțiuni nedorite” și că va „tempera persoanele care caută să-l incite”[77].

Contextul relațiilor româno-sovietice și de ce problema basarabeană nu a fost o anexă a „desatelizării”

În opinia noastră, argumentul că aparentul interes al oficialităților comuniste față de problema Basarabiei (istorică, istoriografică sau politică) este o consecință organică a așa-numitei „independențe” sau „suveranități”[78] rezultate din delimitările P.C.R. de principalul său aliat ideologic, este greșit. Considerăm că statul comunist n-a marcat, de fapt,

---

acte justificative”, aprobat de adjunct șef Direcție, Pleșiță), 8 aprilie 1974 în valoare de 19 lei (*ibidem*, f. 232 – carte), 23 aprilie 1974 în valoare de 99 lei (*ibidem*, f. 230), 19 august 1974 în valoare de 200 lei (*ibidem*, f. 231 – cu mențiunea că „decontarea se va face fără acte justificative”), 30 decembrie 1974 în valoare de 201 lei (*ibidem*, f. 229 – cu bon de la raionul de cafea-dulciuri de la o alimentară).

[75] În noiembrie 1976, lt.-col. Badea Constantin a completat un borderou pentru justificarea cheltuirii a 100 de lei pentru „Basarab”, cu indicarea mărfurilor cumpărate: „o sticlă de lichior mentă de 1/2 [litri], două pungi de mere Ionatan, o pungă cu struguri, portocale în valoare de 11 lei. Cele de mai sus au fost înmânate de mine lui Halippa Pantilimon (sic!) azi 19.11.76, în prezența fiului și norei acestuia. Ss. Lt.col. Badea Ctin” (*ibidem*, p. 699).

[76] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 24, f. 355.

[77] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 720.

[78] Teza interpretării momentului aprilie 1964 ca unul al manifestării „independenței” României comuniste în cadrul lagărului sovietic este larg susținută de istoriografia autohtonă. Istoricul Dan Cătănuș, care folosește chiar termenul „desatelizare”, își rezumă astfel teza volumului său dedicat politicii externe românești: „Pentru România, bătălia din C.A.E.R. devenise bătălia pentru suveranitate. De la un capăt la altul al Declarației [din aprilie 1964, n. n.], expunerea punctelor de vedere românești purta pecetea acestui obiectiv”; „În aprilie 1964, regimul de la București își va asuma pentru prima dată în mod oficial, public, faptul că interesul național era prioritar în ceea ce-l privește” (Dan Cătănuș, *Tot mai departe de Moscova... Politica externă a României în contextul conflictului sovieto-chinez 1956-1965*, București, Editura Institutului Național pentru Studiul Totalitarismului, 2011, pp. 337-338).

un teritoriu distinct în relațiile bilaterale pe această problematică extrem de sensibilă, preferând jocul retoric și accentele suveraniste, în interiorul unei sinteze istoriciste a parcursului național, de strict uz intern. Devenită subiect colateral, cu o importantă cotă emoțională, „problema basarabeană" nu a fost (și nici nu putea fi) un real subiect al politicii externe a statului comunist. Pseudo-revirimentul temei, citit în logica reafirmării identității naționale, a fost doar o iluzie abil instrumentată retoric, în principal pentru logica internă a re-combustiei unui nou pact social în jurul unor teme atașante, dar și, în subsidiar, pentru relația cu sovieticii, într-o manieră defetistă și descurajantă. A afirma că Basarabia a constituit un real interes pentru statul comunist, cultural, simbolic și politic, înseamnă, pur și simplu, a ignora raportul ancilar cu sovieticii, militar și politic, dar și interesele reale ale R.S.R., în primul rând cele economice. Mandatul imaginat de foștii unioniști, circumscris de punerea în discuție a legitimității graniței româno-ruse, nu a fost niciodată, în mod previzibil, asumat de decidenții politici români. În schimb, aceștia au preferat să întrețină iluzia unui interes real în problemă, subsumat consolidării sentimentului naționalist și necesității controlului discursului istoric. Distanțarea de Moscova, „zgomotoasă, dar totdeauna limitată"[79], n-a presupus niciodată o abordare onestă, deplină și asumată a diferendului basarabean. O scurtă punere în context a preliminarilor *Declarației din aprilie 1964* este utilă pentru deconstruirea interpretării care acreditează o reală poziție antisovietică a Bucureștiului, vizibilă după lucrările Plenarei din 17-22 aprilie 1964.

Așa cum observa politologul Vladimir Tismăneanu, „primul stadiu" al disputei româno-sovietice l-a constituit raportul secret al lui Hrușciov de la al XX-lea Congres al P.C.U.S.[80]. Percepută ca un veritabil șoc, destalinizarea hrușciovistă a fost primită cu maximă prudență și reticență la București. Treptat, spre începutul anilor '60, „conducerea comunistă română a reușit, cu deosebit succes, să-și construiască o platformă a antidestalinizării în jurul conceptelor de *industrializare*, *autonomie*, *suveranitate* și *mândrie națională*"[81].

[79] Cosmin Popa, *op. cit.*, p. 32.
[80] Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, ediție revăzută și adăugită, traducere din limba engleză de Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu, prefață de Cristian Vasile, postfață de Mircea Mihăieș, București, Editura Humanitas, 2014, p. 182.
[81] *Ibidem*, p. 209.

Ulterior, în 1962-1963, pe fondul tensiunilor sino-sovietice[82], România a încercat să se profileze ca actor internațional, propunându-se ca un veritabil mediator. Istoricul Dan Cătănuș observă că, într-o primă etapă, în perspectiva amintitului conflict, poziția românească s-a plasat neechivoc de partea U.R.S.S.[83], condamnând atitudinea „deviaționistă” a chinezilor, concretizată, mai apoi, în pozițiile asumate la Plenara C.C. al P.M.R. din 1 august 1960. Congresul al III-lea al P.M.R. a reprezentat, cum observă Vladimir Tismăneanu, o „continuitate în privința atitudinii tradiționale prosovietice a României în cadrul comunismului mondial”[84], atitudine rămasă, în cea mai mare parte, nemodificată până în 1964.

La conferința internațională a partidelor comuniste din noiembrie 1960, ținută la Moscova, la care au participat 81 de partide comuniste și muncitorești, „delegații români s-au numărat printre cei mai entuziaști susținători ai Kremlinului împotriva albanezilor și chinezilor”[85]. În declarația finală, semnată la 1 decembrie 1960, P.C.R. s-a aliniat obedient poziției trasate de sovietici, reduplicând strict punctul de vedere al P.C.U.S.[86]

Lucrurile au început să se contureze diferit, plecând de la exigențele unei dezvoltări economice specifice, fără însă ca proiectul fidelității ideologice sau militare să fi fost vreodată pus, în mod real, în pericol. Cum observa Tismăneanu, „disputa dintre Moscova și București a fost, *în primul rând*, de natură economică”[87]. Modelul de dezvoltare economică asumat de România depindea nu doar de tehnologia și piața vestică, dar și de furnizorul net de materii prime, la prețuri mult sub cele practicate de piețele internaționale, vorbim aici de U.R.S.S. Principiul „specializării în producție”, adoptat de C.A.E.R. în 1956, a deranjat cel mai mult planurile României, care milita pentru preeminența intereselor

[82] Partidul Comunist Chinez acuza U.R.S.S. de politici revizioniste față de statele aliate. Hrușciov, la rându-i, îl numea pe Mao Tze-Dun un „naționalist” și „revizionist”.
[83] Dan Cătănuș, *op. cit.*, pp. 237-238, 240.
[84] Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p. 213.
[85] *Ibidem*, p. 212.
[86] Dan Cătănuș, *op. cit.*, p. 246. „Delegația română și-a exprimat în cursul dezbaterilor deplina susținere pentru punctele de vedere sovietice, combătându-le în schimb pe cele chineze”, Gheorghiu-Dej „presărându-și discursul cu numeroase elogii adresate lui Hrușciov” (*ibidem*, p. 248).
[87] Vladimir Tismăneanu, *op. cit.*, p. 220.

interne în logica dezvoltării[88]. Evoluțiile din 1960-61 confirmaseră presiunile Moscovei în direcția unei distribuții specializate a producției în cadrul lagărului comunist. Propunerile înaintate în cadrul Consfătuirii C.A.E.R. de la Moscova din 6-7 iunie 1962, care presupuneau „crearea unui organ suprastatal care să ia hotărâri obligatorii pentru țările membre" în materie economică, alături de „internaționalizarea forțelor de producție printr-o repartizare teritorială rațională"[89] nu puteau conveni României. Hrușciov a venit să confirme, în propria luare de poziție, ambiția coordonatoare a Moscovei, prin intenția organizării unui „plan unic de producție a țărilor membre C.A.E.R.", asociat „adâncirii specializării" și inevitabilei „coordonări" sovietice[90]. Dej s-a delimitat de o planificare atât de restrictivă, fără însă s-o refuze *de plano*, având grijă să nu pună în pericol furnizarea materiilor prime provenite din U.R.S.S. „Tratarea diferențiată" cerută de liderul român, în funcție de gradul de dezvoltare economică al fiecărei țări, accepta colaborarea și schimburile comerciale, inclusiv cu țările occidentale, refuzând însă să mute decizia spre un „organ unic de planificare"[91], „supranațional"[92]. La sesiunea din februarie 1963 a Comitetului Executiv al C.A.E.R., ținută la Moscova, tensiunile s-au acutizat între români și sovietici. Hrușciov îi acuza deschis pe români de spirit „îngust, individual, izolat" și „autarhic"[93], sancționând diferitele încercări de consolidare a relațiilor economice bilaterale, care ocoleau structura redistributivă concepută la Moscova. Punctul de vedere autohton nu era asumat unul antisovietic, ci accentua, pur și simplu, necesitatea unei dezvoltări individuale pentru fiecare țară, invocând nivelele de dezvoltare diferită. Un alt mijloc de presiune al sovieticilor a fost amenințarea retorică a reevaluării granițelor, arătând spre granița comună româno-maghiară (Berlin, ianuarie 1963). Sovieticii își reluau punctul de vedere de la începutul anilor '40, când au sugerat cinic României „compensarea" raptului teritorial al Basarabiei și Bucovinei de Nord cu nord-vestul Transilvaniei, preluabil de la Ungaria. Un bun prilej pentru Gheorghiu-Dej de a folosi adversativ, la rându-i *strict retoric*, problema celor două foste provincii românești, într-un context în care delegația României i-a comunicat ambasadorului U.R.S.S.: „ce ați zice voi

[88] Dan Cătănuș, *op. cit.*, pp. 268-269.
[89] *Ibidem*, p. 275.
[90] *Ibidem*, p. 277.
[91] *Ibidem*, p. 286.
[92] *Ibidem*, p. 281.
[93] *Ibidem*, p. 289.

dacă, sub pretextul acesta, am deschide discuția despre Basarabia și Bucovina de Nord, ar fi just ca în loc să combatem aceste tendințe, să reluăm această discuție?" (februarie 1963)[94]. *Retorica revizionismului era construită să rămână o simplă retorică*. Plenara C.C. al P.M.R. din 5-8 martie 1963 a readus în discuție tensiunile româno-sovietice, întărind sentimentul îndreptățirii punctului de vedere autohton. În vederea clarificării problemelor bilaterale, sovieticii au trimis o scrisoare omologilor români[95]. Au urmat mai multe vizite ale oficialilor sovietici în România, pentru aplanarea tensiunilor: mai întâi I.V. Andropov la o lună de la Plenară, apoi, în mai, Nikolai Podgornîi, membru al Prezidiului C.C. al P.C.U.S. În absența unui răspuns concludent al Bucureștiului, Hrușciov s-a hotărât să facă personal o vizită în România, la sfârșitul lui iunie 1963, în fruntea unei delegații din care mai făceau parte Kosîghin[96], Leseciko[97], care era reprezentantul permanent sovietic în C.A.E.R.[98], si Andropov[99]. O „întâlnire scurtă, înconjurată de discreție", comentează istoricul Cătănuș, semn al acomodării punctelor de vedere[100]. Pentru sovietici, proximitatea conferinței sovieto-chineze, ce urma să aibă loc în iulie 1963, a fost adevăratul scop al vizitei la București, câștigarea non-combatului aliaților români fiind principalul obiectiv. Dej l-a liniștit pe Hrușciov, afirmând tranșant că „ar fi greșit să se spună că românii au început să vorbească o limbă chineză"[101].

Câteva luni mai târziu, profitând de vizita în China din 2-10 martie 1964, delegația română, la întoarcerea spre București, a făcut o escală în stațiunea Pițunda[102], aflată pe malul Mării Negre, unde Hrușciov, însoțit

[94] *Ibidem*, p. 291.
[95] *Memoirs of Nikita Khrushchev. Statesman (1953-1964),* vol. 3, Edited by Sergei Khrushchev, The Pennsylvania State University Press, 2007, p. 713.
[96] Alexei Nicolaievici Kosîghin ocupa funcția de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri al U.R.S.S.
[97] Mihail Avksentievici Leseciko a fost reprezentantul permanent al U.R.S.S. pe lângă C.A.E.R.
[98] Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc, cunoscut și în transliterarea din limba engleză, COMECON (Council for Mutual Economic Assistance).
[99] Iuri Vladimirovici Andropov era șeful departamentului din cadrul Comitetului Central al P.C.U.S, responsabil cu relațiile față de celelalte partide comuniste din țările socialiste.
[100] Dan Cătănuș, *op. cit.*, p. 296.
[101] *Ibidem*, p. 298.
[102] Pițunda este o stațiune pe malul Mării Negre, situată acum pe teritoriul regiunii secesioniste Abhazia din Georgia.

de Mikoian, era în concediu. Întrebându-i pe tovarășii români care fusese conturul discuțiilor din China, Hrușciov își amintea – în cadrul unei „discuții animate” – că delegația română, în întregul ei, nu împărtășea punctul de vedere al tovarășilor comuniști chinezi[103]. Românii, în relatarea lui Hrușciov, i s-ar fi destăinuit: „Chinezii au încercat să ne întoarcă împotriva voastră. Au spus că U.R.S.S. a luat Basarabia de la noi așa cum au luat și teritoriile din est ale Poloniei și că asta ar fi, în general vorbind, o politică incorectă. Noi, însă, nu i-am ascultat, pentru că noi nu dorim Basarabia”. Atitudinea „camarazilor români” i-a lăsat un „gust amar”[104] lui Hrușciov, care a intuit că în spatele invocării Basarabiei stătea o veche frustrare a „camarazilor români”, „ofensați de faptul că Basarabia își recăpătase statutul de parte a Sovietelor”. Dincolo de lectura cinică a liderului sovietic stă totuși faptul că întâlnirea n-a consemnat nici o discuție care să fi marcat vreun real interes al românilor față de soarta vechilor teritorii. Absența unui punct de vedere ferm în problematica vechilor provincii, în sensul reevaluării statutului lor, este confirmată chiar de comuniștii români, care au remarcat că Hrușciov, la amintita întâlnire, ar fi încercat să „ne târască într-o discuție pe chestiunea Basarabiei sau într-o agitație în jurul Basarabiei”[105]. Jocul retoric al „revizionismelor” ascundea, pe fond, o parte a reglajului raporturilor de putere între U.R.S.S. și R.S.R., având cu totul alte mize decât identitatea provinciilor răpite.

În ceea ce-i privește, chinezii remarcaseră, după vizita lui Maurer din martie 1964, că nu se putea în nici un caz conta pe o poziție antisovietică fermă a românilor. „Încetarea polemicii”, care era mandatul României, manifesta, de fapt, doar voința de a se profila ca actor relevant în marile dispute internaționale și în nici un caz îmbrățișarea uneia dintre pozițiile „beligeranților”. În al doilea rând, atacarea directă a punctului de vedere al P. C. Chinez în declarația din aprilie era o mână indirect întinsă partenerilor sovietici[106].

---

[103] *Memoirs of Nikita Khrushchev. Statesman (1953-1964),* Edited by Sergei Khrushchev, The Pennsylvania State University Press, 2007, vol. 3, p. 716.
[104] *Ibidem*.
[105] Dan Cătănuș, *op. cit.*, p. 371.
[106] „În timp ce pe de o parte chemați la încetarea polemicii publice, pe de altă parte aduceți învinuiri nominal, în mod deschis, P.C. Chinez și intrați în rândurile polemicii publice într-o serie întreagă de probleme principiale. Am dori să vă întrebăm, procedând astfel, în ce poziție v-ați pus dumneavoastră înșivă?” (*ibidem*, p. 343).

Plenara lărgită a C.C. al P.M.R. din 17-22 aprilie 1964 a venit să modifice accentele, alimentând iluzia internă a unei „independențe" fața de Moscova. Nu doar noul pact cu societatea, pe care și-l dorea Partidul, pe fundalul orgoliului dezvoltării economiei naționale și al treptatei implicări orizontale a „maselor populare" în viața politică, dar reprofilarea retorică a politicii externe a adus argumente suplimentare pentru combustia atașamentului intern. La finalul lucrărilor plenarei s-a adoptat „Declarația cu privire la poziția P.M.R. în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale". Punctul de vedere autohton amenda poziția P.C. Chinez, de construcție și încurajare a sciziunilor, militând pentru „unitate", o excelentă confirmare a punctului de vedere sovietic. Atitudinea e vizibilă și în percepția chineză, care a simțit că „românii nu voiau să treacă, pur și simplu, din tabăra sovietică în cea chineză"[107].

Declarația din aprilie 1964 a venit să legitimeze modelul de dezvoltare „prin forțele proprii"[108], unde deciziile de oportunitate trebuiau să fie luate la București și mai puțin la Moscova. Întrebarea este dacă acceptarea și afișarea unor interese de dezvoltare specifice pot fi asimilate „desatelizării" sau unei politici de „independență", cu tot radicalismul implicat de o atare „ruptură". Proclamarea nevoii egalității de tratament între partidele frățești nu poate fi interpretată radical ca o ruptură de Moscova. Cum era previzibil, reacția sovietică față de declarația P.M.R. a fost de rezervă și prudență, preferând să nu antagonizeze și lăsând părții române iluzia că lupta „pe principii" le-ar aparține[109].

Cum am afirmat deja, destinul intern al declarației din aprilie a fost substanțial mai important decât cel extern. Resuscitarea energiilor naționaliste, iluzia posibilității redeschiderii unor subiecte îndelung tabuizate (problema Basarabiei[110]), cultivarea unei noi forme de atașament față de P.M.R. pe fundalul renașterii unui suveranism orgolios, reconstrucția unui nou pact social sub combustia noilor energii identitare, iluzia abil întreținută a unor deschideri în politicile editoriale „în câmpul istoriei" au îngrijorat mai intens aliatul moscovit decât declarația însăși. În anii '70 tonul belicos s-a moderat substanțial, fiind reluat de la mijlocul

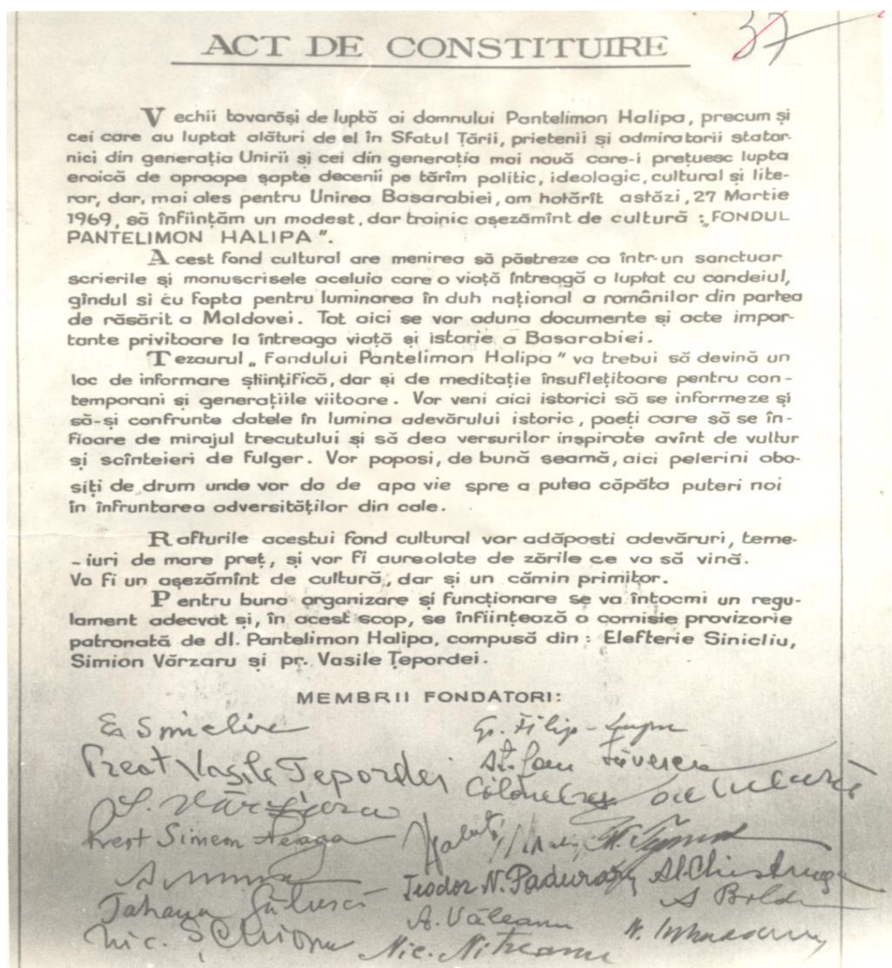
[107] *Ibidem*.
[108] *Ibidem*, p. 336.
[109] *Ibidem*, pp. 340-341.
[110] Cătănuș admite, în lucrarea citată, faptul că nici în perioada Dej, nici în perioada Ceaușescu nu s-a dorit să se amplifice tensiunile cu sovieticii prin publicarea unor analize oneste ale politicii noastre externe, mai ales pe zona raportului față de fosta provincie românească (*ibidem*, p. 23).

anilor ’80, pe o platformă antireformistă și antigorbaciovistă asumată.

În tot acest context, apreciem că interpretarea resuscitării problemei Basarabiei ca o dovadă a îndepărtării de Moscova ignoră mult mai importantele mize interne ale dezvoltării temei: lupta retorică a „revizionismelor” cu U.R.S.S., consolidarea discursului naționalist și a rolului de catalizator istoric al P.M.R./P.C.R., respectiv creșterea gradului de atașament la politicile Partidului.

„Fondul Pantelimon Halippa” – încercarea constituirii unei fundații culturale private în România comunistă

Cum una dintre mizele studiului de față este legată de relevanța istorică și politică a arhivelor private, prezentăm mai jos povestea

ACT DE CONSTITUIRE

Vechii tovarăși de luptă ai domnului Pantelimon Halipa, precum și cei care au luptat alături de el în Sfatul Țării, prietenii și admiratorii statornici din generația Unirii și cei din generația mai nouă care-i prețuesc lupta eroică de aproape șapte decenii pe tărîm politic, ideologic, cultural și literar, dar, mai ales pentru Unirea Basarabiei, am hotărît astăzi, 27 Martie 1969, să înființăm un modest, dar trainic așezămînt de cultură: „FONDUL PANTELIMON HALIPA”.

Acest fond cultural are menirea să păstreze ca într-un sanctuar scrierile și manuscrisele aceluia care o viață întreagă a luptat cu condeiul, gîndul și cu fapta pentru luminarea în duh național a românilor din partea de răsărit a Moldovei. Tot aici se vor aduna documente și acte importante privitoare la întreaga viață și istorie a Basarabiei.

Tezaurul „Fondului Pantelimon Halipa” va trebui să devină un loc de informare științifică, dar și de meditație însuflețitoare pentru contemporani și generațiile viitoare. Vor veni aici istorici să se informeze și să-și confrunte datele în lumina adevărului istoric, poeți care să se înfioare de mirajul trecutului și să dea versurilor inspirate avînt de vultur și scînteieri de fulger. Vor poposi, de bună seamă, aici pelerini obosiți de drum unde vor da de apa vie spre a putea căpăta puteri noi în înfruntarea adversităților din cale.

Rafturile acestui fond cultural vor adăposti adevăruri, temeiuri de mare preț, și vor fi aureolate de zorile ce va să vină. Va fi un așezămînt de cultură, dar și un cămin primitor.

Pentru buna organizare și funcționare se va întocmi un regulament adecvat și, în acest scop, se înființează o comisie provizorie patronată de dl. Pantelimon Halipa, compusă din: Elefterie Sinicliu, Simion Vărzaru și pr. Vasile Țepordei.

MEMBRII FONDATORI:

aventurii ratate a înființării unui asemenea fond. „Istorică” pentru că cetățenii sunt actorii timpului, iar „politică” pentru că puterea le aparține, chiar dacă un stat totalitar nu e defel dispus să recunoască aceasta, monopolizând-o.

La 27 martie 1969, cu prilejul aniversării Unirii Basarabiei cu Țara, mai mulți fruntași basarabeni au hotărât să înființeze o asociație numită „Fondul Pantelimon Halippa”, „instituție de cultură românească”, care „să contribuie la cunoașterea trecutului nostru, prin actele și documentele ce posedă”[111]. În cadrul sărbătoririi organizată în acea zi s-a prezentat actul constitutiv (redactat de Nicolae Șchiopu), instituindu-se o „comisie provizorie” de conducere, compusă din Elefterie Sinicliu, Simion Vărzaru și preotul Vasile Țepordei, patronată de Pan Halippa. Comisia avea misiunea de a întocmi un regulament al așezământului cultural. Conform actului de constituire, „fondul” avea menirea „să păstreze ca într-un sanctuar scrierile și manuscrisele aceluia [Pan Halippa – n. n.] care o viață întreagă a luptat cu condeiul, gândul și cu fapta pentru luminarea în duh național a românilor din partea de răsărit a Moldovei”; va aduna „documente și acte importante privitoare la întreaga viață și istorie a Basarabiei”; va fi un „loc de informare științifică, dar și de meditație însuflețitoare pentru contemporani și generațiile viitoare”, istoricii având libertatea „să se informeze și să-și confrunte datele în lumina adevărului istoric”; la rându-le, poeții se vor putea inspira de „mirajul trecutului”, versurile lor fiind cu „avânt de vultur și scânteieri de fulger”; erau primiți și „pelerinii” (aluzie la basarabenii din R.S.S.M., care luptau pentru adevărul istoric), care vor găsi în fondul cultural „apa vie spre a putea căpăta puteri noi în înfruntarea adversităților din cale”[112].

Chiar dacă textul era conceput într-un limbaj poetic, ofițerii de securitate au citit printre rânduri pericole reale: basarabenii din România doreau să organizeze și să pună la dispoziția celor interesați, fără nici o constrângere, izvoare primare (documente) despre trecutul istoric românesc al teritoriului dintre Prut și Nistru, iar materialele ar fi putut fi consultate și de cetățeni din R.S.S.M. Așa ceva era de neconceput, pentru că doar statul comunist era deținătorul adevărului, având monopolul

---

[111] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 225.

[112] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235252, vol. 2, f. 96. Între membrii fondatori erau: Elefterie Sinicliu, preotul Vasile Țepordei, Simion Vărzaru, preotul Simeon Neaga, Tatiana Gălușcă, Nicolae Șchiopu, Grigore Filip-Lupu, col. Vladimir Sachelarie, Teodor Păduraru, Alexandru Văleanu, Alexandru Boldur, Nicolae Nitreanu ș.a.

informației istorice. În acest tip de conflict, punând față în față întreprinderile private ale valorificării trecutului și monopolul brutal al statului, avem imaginea rolului și relevanței narațiunilor istorice alternative, prin raport cu „marele discurs oficial" al statului. Supoziția singurului adevăr legitim, cum aminteam, pleacă de la ideea atât de proprie unei dictaturi, că doar autoritățile secretă informație istorică și sunt, astfel, mandatate s-o comunice. Civilii, prin autonomia lor esențială, sunt exilați în afara istoriei. Raționamentul – monopolist, centralist și totalitar – exclude, prin cenzură, participarea lor la construcția narațiunii istorice.

Unul dintre semnatari, profesorul Alexandru Boldur, povestește cu ironie despre „fondul cultural" preconizat, susținând că nu a fost de acord cu ideea înființării unui „Institut de Istorie" la Halippa acasă, chiar dacă i s-a propus să fie membru, alături de alți istorici recunoscuți (Alexandru Gonța și Nichita Smochină), pentru că fiecare dintre ei lucra deja pe cont propriu. Chiar în ziua semnării „Actului de constituire" ar fi afirmat că o asemenea fundație, neputând fi înregistrată legal, ar fi sortită eșecului, iar opinia sa era că fiecare dintre basarabenii care aveau documente sau își scriau memoriile să le păstreze pentru sine (aluzie transparentă că nu era de acord cu campania lui Pan Halippa de strângere a documentelor). Boldur susține că semnase actul „din prostie", ca să nu pară că face opinie separată. Micile animozități și lecturi resentimentare sunt vizibile și în modul în care face contabilitatea operațiunii: „Nu știam atunci pentru ce îi trebuie dlui Halippa documente. S-a văzut ulterior. Le-a vândut autorităților noastre"[113]. Sigur, lectura lui Boldur trebuie interpretată și în orizontul temerii firești legate de fiabilitatea unui asemenea proiect, peste care, mai apoi, s-a așezat concluzia post-factuală a cedării lui Halippa. Între cele două întreprinderi nu se poate stabili, însă, o legătură cauzală, neexistând probe care să susțină ideea că discuția asupra „Fondului" n-ar fi fost decât o modalitate mascată de strângere a documentelor.

Alături de semnalarea de mai sus, ofițerii Direcției I aveau informații de la Direcția a IX-a (Filaj și Investigații) că, în februarie 1969,

[113] Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale*, Chișinău, Editura Notograf Prim, 2013, pp. 430, 432-433. Editorii acestui volum preiau fără să verifice (sau chiar transcriu greșit?) din memoriile lui Alexandru Boldur, *Memorii. Viața mea. Lumini și umbre*, București, Editura Albatros Corporation, 2006, pp. 323-324, 324-325. Discuția cu Halippa a avut loc în decembrie 1968, nu 1969, iar semnarea „Actului de constituire", în ziua de 27 martie 1969, nu cu un an înainte!

se desfășurase „Congresul I" al „Fondului Național Patriotic de Eliberarea Basarabiei și Bucovinei", iar acest lucru l-ar interesa și pe Halippa, care fusese vizitat de Usatiuc Alexandr Vasilievici din Chișinău, unul dintre fondatori[114]. Corespondența pe care unii apropiați de-ai lui Halippa o întrețineau cu Anton Crihan ridica suspiciuni că activitatea lor „ar putea fi interpretată de anumite state în mod denaturat", „dăunând politicii partidului și statului nostru". În consecință, „organele noastre" trebuiau să ia măsuri, documentându-se „dacă în acest mod de a acționa, nu sunt persoane interesate ostil orânduirii socialiste din R.S.R."[115].

Imediat după ce căpitanul Bica Nicolae a primit informația privind constituirea „Fondului Pantelimon Halippa" de la sursa „Nicu" (Nicolae Ghimpa[116]), Securitatea s-a pus în mișcare, verificând datele și luând măsuri de contracarare. Prin Elefterie Sinicliu, pe care același Bica a tot încercat să-l recruteze, ofițerii au intrat în posesia „Actului de constituire" al Fondului, pe care l-au fotocopiat[117]. Halippa, Țepordei și Vărzaru fuseseră atenționați că „întreprinderea [unor] astfel de măsuri contravine normelor în vigoare din țara noastră", iar Sinicliu a fost vizitat acasă de căpitanul Bica, în scopul „atragerii" la colaborare. Sinicliu susține că Șchiopu, speriindu-se de amenințările Securității, i-ar fi cerut lui Halippa actul constitutiv (sub pretextul completării sale), pentru a-l face dispărut[118].

Peste câteva luni, în cadrul unei alte „vizite" la domiciliu, căpitanul Bica a discutat cu Sinicliu despre „Actul de constituire a fondului Halippa Pantelimon", care se afla în posesia fostului membru al Sfatului Țării și care s-a oferit să-l împrumute ofițerului, pentru fotocopiere. Sinicliu povestește cum a fost mandatat să meargă la Tribunalul Municipiului București pentru a se informa care sunt etapele legalizării fundației. Judecătorul de serviciu i-a comunicat că „asemenea acte nu pot fi

[114] C.N.S.A.S., *Securitatea (1948-1989): monografie*, coord. Florian Banu și Liviu Țăranu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 348.
[115] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 226. Ion Stănescu, președintele Consiliului Securității Statului, a transmis informațiile despre Usatiuc lui Iuri Andropov, în iunie 1970; Usatiuc, împreună cu alți cetățeni basarabeni, au fost arestați, anchetați și condamnați la închisoare peste 2 ani (C.N.S.A.S., *Securitatea (1948-1989): monografie*, coord. Florian Banu și Liviu Țăranu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 348).
[116] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 3, f. 63.
[117] A se vedea documentul în anexele studiului.
[118] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 238.

oficializate, întrucât statul nostru dispune de biblioteci, institute istorice și de cercetare istorică, cărora li se pot adresa pentru a depune materialele în cauză și acolo li se vor deschide partide pentru fiecare individ în parte". În urma acestui răspuns al autorităților, basarabenii au hotărât să renunțe la constituirea fondului, „iar cei care vor, totuși, să scrie, să depună documentele la Academia R.S.R. sau la Institutul de Istorie «N. Iorga»"[119].

Conform unor note informative, Halippa ar fi dorit și în anii următori să-și transforme locuința într-un „centru memorial". Discutase în acest sens cu apropiații să adune „tablouri, acte și diverse scrieri ale pictorilor și scriitorilor de origine basarabeană", pe care să le amplaseze în biroul său, fiind „convins că va veni timpul când va fi privit și apreciat la adevărata lui valoare istorică"[120]. Din cauza jocurilor operative ale Securității (avertizări, destrămarea anturajului, izolarea etc.), dezideratul primei arhive private a Unirii nu a putut fi dus la bun sfârșit[121].

„Fondul Arhivistic Național" – între monopolul memoriei și controlul narațiunii istorice

Spre sfârșitul anului 1969, mai exact pe 23 octombrie, Consiliul de Stat a adoptat Decretul nr. 724, „privind protejarea și păstrarea bunurilor de interes național ce reprezintă valori artistice, istorice sau documentare, precum și a unor obiecte conținând metale prețioase și pietre prețioase de valoare deosebită" [122], devenit, la 19 decembrie, Legea nr. 64[123]. Printre multe tipuri de bunuri pentru care statul oferea o așa-numită „protecție specială" erau și cele istorice sau documentare. Interesant, în logica actului normativ, este faptul că statul intenționa să creeze o „inventariere pe scară națională și o evidență centralizată" a tuturor acestor valori și documente. Era, astfel, vizibilă voința cartografierii exacte și descoperirii

---

[119] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235252, vol. 2, f. 42.

[120] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 271.

[121] Halippa îi povestea unui pictor basarabean (informator al Securității, în rețeaua lui Mălureanu), în noiembrie 1971, despre dorința sa de a realiza o „casă memorială", dar, cei care i-au promis ajutor, nu și-au ținut cuvântul: „Vreau și țin foarte mult ca biroul și casa unde am trăit și am lucrat o bună parte din viață, să rămână posterității ca un loc de amintire. Mi-au promis mulți cunoscuți să-mi aducă material documentar și tablouri, dar până în prezent nu am obținut nimic. Ar fi bine să-mi dai și d-ta un tablou din cele pe care le-ai pictat" (*ibidem*, p. 279).

[122] Decretul nr. 724/1969, publicat în „Buletinul Oficial" nr. 115 din 23 octombrie 1969.

[123] Legea nr. 64/1969, publicată în „Buletinul Oficial" nr. 148 din 19 decembrie 1969.

tuturor bunurilor de acest tip, care scăpaseră până în acel moment vigilenței autorităților. Scopul declarat era necesitatea constituirii unei evidențe naționale, justificată, în mod ironic, de faptul că documentele nu erau cunoscute de marele public, iar „în multe cazuri, inaccesibile chiar cercetătorilor și specialiștilor", lucru care – pretindea legiuitorul – trebuia reparat. „Marele public" nu a avut niciodată, însă, șansa să intre în contact cu arhivele confiscate, expunerea de motive a Decretului nr. 472/1971 și articolul 18 al acestuia fiind neechivoce: documentele nu pot fi date în cercetare persoanelor din afara instituțiilor deținătoare, decât după trecerea a 30 de ani de la întocmirea lor, un scrupul care, pentru documentele cu profil sensibil, care îndeplineau această condiție, era cu totul trecut cu vederea, cenzura fiind totală[124]. Întreaga arhivă care va fi luată de la Halippa avea să fie depozitată în Fondul Secret al Arhivelor Statului[125], acesta realizând, în martie 1975, că arhiva *„îi fusese ridicată nu pentru a fi folosită, ci pentru a nu mai avea alte persoane acces la ea"*[126]. Nu e defel o surpriză, astfel, faptul că apropiații lui Halippa care s-au adresat Arhivelor pentru a-i studia documentele au fost refuzați tranșant[127].

Un al doilea element relevant în actul normativ discutat este dat de posibilitatea ca manuscrisele, documentele etc. să poată fi luate *și de la persoanele fizice*[128], fie prin Banca Națională (pentru metale și pietre prețioase), fie prin Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă, care folosea, ca intermediari ai confiscărilor mascate, muzeele și instituțiile proprii. Modificarea de paradigmă a fost consfințită prin Decretul nr. 472/1971 privind *Fondul Arhivistic Național*, al R.S.R., o sintagmă inventată atunci, menită s-o înlocuiască pe precedenta – *Fondul Arhivistic de Stat*[129] – , într-o încercare neambiguă de a *extinde „protecția specială"* (a se citi posibilitatea unor justificate confiscări) la *toate categoriile de bunuri*, nu doar la cele aparținând organelor și organizațiilor *de stat*, miza fiind cele aflate în *posesia persoanelor fizice*, „care au îndeplinit funcții sau misiuni

---

[124] Decretul nr. 472/1971, publicat în „Buletinul Oficial" nr. 164 din 30 decembrie 1971.
[125] Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 654.
[126] *Ibidem*.
[127] *Ibidem*.
[128] Îndeobște actul normativ prevedea centralizarea evidenței bunurilor aflate în proprietatea statului, a organizațiilor obștești și cultelor religioase. În afara acestor trei surse, cum am amintit, cele din proprietatea persoanelor fizice puteau fi înstrăinate în beneficiul statului, prin coerciția legii.
[129] Sintagma fusese consfințită în iulie 1957, prin Decretul nr. 353 din 26 iulie 1957.

de răspundere în stat sau au avut un rol deosebit în viața politică, socială, economică, științifică, culturală, artistică a țării”[130]. Cu această nouă legislație, statul român a creat arhitectura juridică destinată posibilității preluării extinse a bunurilor aparținând tuturor arhivelor private, ale indivizilor, organizațiilor sau cultelor care aveau diferite ocurențe cu așa-numitul „Fond Arhivistic Național”, înăsprind condițiile de păstrare și pedepsind tentativa sau înstrăinarea ca atare a acestora, infracțiuni pentru care se impunea închisoarea de la 2 la 7 ani. Singur statul, prin organele sale și sub unica diriguire a Ministerului de Interne[131], putea achiziționa asemenea documente.

În plus, prin Ordinul ministrului de Interne nr. 00545 din 23 noiembrie 1974 se instituia „Fondul de Arhivă specială” atât la Direcția Generală a Arhivelor Statului, cât și la filialele din țară, compus din „documentele care au o valoare istorico-documentară deosebită”. În Ordin se enumeră „problemele” cuprinse în documentele din „fondul special”, între care: „stabilirea frontierelor țării în decursul timpului, în mod deosebit pentru anii: 1877-1879 între România, Dobrogea și Bulgaria; 1919-1920 între România, URSS, Ungaria, Bulgaria, Iugoslavia și după 1940 între România și URSS, Ungaria, Bulgaria”; „date despre personalitățile politice, care prin publicarea lor ar aduce comentarii defavorabile statului nostru”; „documente create de organizațiile fasciste și profasciste; de organele de stat cu atribuții speciale, care conțin informații ce nu pot fi date publicității, precum și de instituțiile din fostele provincii istorice ale României, Basarabia, Bucovina și Cadrilater”. Pentru acest fond se creau evidențe speciale (separate de cele curente), documentele erau păstrate în depozite, încăperi și fișete separate”, arhiviștii gestionari erau selectați dintre „membrii de partid bine pregătiți politic și profesional, competenți și verificați în activitatea pe care au desfășurat-o”, iar accesul la documente era permis numai cercetătorilor angajați ai unor „instituții sau organizații”, pe baza unei recomandări speciale, care trebuia să cuprindă

---

[130] Decretul nr. 472/1971, publicat în „Buletinul Oficial” nr. 164 din 30 decembrie 1971.

[131] Articolul 4 al Decretului nr. 472/1971 era clar în acest sens: „*M.A.I.* îndrumă, coordonează și controlează activitatea privind evidența, selecționarea, păstrarea și folosirea documentelor din Fondul Arhivistic Național deținute și create de organizațiile socialiste și celelalte organizații”, iar articolul 50 al aceluiași Decret stabilea intermediarii M.A.I., care puteau să cumpere de la persoanele fizice acele documente ce făceau obiectul Fondului. În cazurile de care ne ocupăm, rolul central a revenit Securității.

și avizul dat de Secția Propagandă și Presă a C.C. al P.C.R. pe tema respectivă. Angajații M.I. aveau acces la acest fond, „pentru nevoile operative”, cu aprobare de la adjunctul ministrului care coordona activitatea D.G.A.S., iar cercetătorii străini doar dacă primeau aprobare de la „organele superioare competente”. Organizarea acestui fond era responsabilitatea „Biroului de Arhivă Specială”, iar întreaga activitate a noii structuri constituia secret de stat[132].

Legea „privind ocrotirea patrimoniului cultural național al R.S.R.” din 1974[133] a continuat aceeași logică a facilizării preluării bunurilor private, instituind condiții de păstrare imposibil de realizat, pretext perfect pentru confiscarea acestora[134].

Serviciul 5 al Direcției Informații Interne a Securității trebuia să prezinte informări periodice privind modul în care se aplica legea[135]! Notele Direcției mergeau la conducerea Securității[136]. Într-o asemenea notă, din 21 ianuarie 1975, care reflecta modul în care erau receptate modificările noii legi, sunt reținute și așa-zisele „comentarii tendențioase”, în fapt interpretări corecte ale consecințelor noilor reglementări: o profesoară din Cluj aprecia că „prin această lege statul și-a creat premise de a intra în posesia unor valori, care reprezintă surse inestimabile de valută, putându-se acoperi în caz de nevoie, balanța de plăți externe”[137]. Sigur, nu acesta era scopul, dar intenția capturării fondurilor private era corect developată. Episcopul romano-catolic Márton Aron, pe fondul acelorași noi premise legislative, înaintase un memoriu Departamentului

[132] A.C.N.S.A.S., fond M.A.I.-D.J., dosar nr. 3632, vol. 6, ff. 30-31.

[133] Legea nr. 63/1974 privind ocrotirea patrimoniului cultural național al R.S.R., publicată în „Buletinul Oficial” nr. 137 din 2 noiembrie 1974.

[134] Legea nr. 63/1974 instituia, la articolul 14, șase condiții de păstrare, în absența respectării cărora nici o persoană fizică nu putea deține bunuri de patrimoniu. Cele șase condiții erau atât de severe și presupuneau investiții, aparatură, pază, asigurarea securității („spații salubre, microclimat corespunzător, prevenirea factorilor de biodeteriorare, asigurarea pazei stricte și-a securității depline, obligația asigurării restaurării bunurilor și-a supravegherii lor permanente cu personal și instalații”), încât făceau automat aplicabilă reglementarea de la articolul 16, aliniatul 3: „persoanele fizice (...) care nu îndeplinesc obligațiile prevăzute la art. 14 *sunt datori să le încredințeze în custodie* statului”.

[135] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 16299, vol. 1, f. 39.

[136] Vezi nota nr. 00125016 din 21 ianuarie 1975 privind „comentarii referitoare la Legea ocrotirii patrimoniului cultural-național al R.S.R.” (idem, dosar nr. 8568, vol. 1, ff. 305-306).

[137] *Ibidem*, f. 305.

Cultelor și lui Nicolae Ceaușescu personal, solicitând modificarea Decretului nr. 206/1974[138], referitor la Fondul Arhivistic Național, protestând, astfel, împotriva noii campanii de expropriere a bunurilor bisericii[139]. Articolul 23 din decret prevedea obligația predării la D.G.A.S. sau la filialele acesteia a tuturor documentelor arhivistice aflate în posesia cultului catolic. O atare perspectivă, avertiza Márton Aron, „ar provoca indignarea în rândul credincioșilor noștri și în fața publicului"[140]. În plus, orice asemenea înstrăinare, conform Codului Bisericesc, ar fi trebuit în prealabil avizată de Scaunul Apostolic, „cerându-se îndrumare în problemă"[141]. Impedimentele n-au impresionat prea mult oficialii comuniști, care au preluat, până la urmă, toate aceste documente. Episcopul catolic a fost destul de vehement privitor la riscurile unei asemenea mutații, indicând preoților diecezei Alba Iulia să nu treacă la aplicarea decretului până nu vor primi dispoziții de la el, o atitudine similară celei pe care o manifestase la prima formă a Decretului din 1971[142]. Simptomatic pentru o anumită cultură instituțională a „arhivelor statului", toate încercările post-decembriste ale mai multor deputați ai comunității maghiare[143], de a modifica art. 19 din Legea Arhivelor Naționale, s-au lovit de o rezistență dură din interiorul breslei

[138] Decretul Consiliului de Stat nr. 206/1974 aducea modificări Decretului nr. 472/1971.
[139] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8568, vol. 1, f. 305v.
[140] *Ibidem*, f. 309.
[141] *Ibidem*.
[142] *Ibidem*.
[143] Este vorba de proiectul de modificare a Legii Arhivelor (Legea nr. 16/1996, republicată) nr. 394/2012, inițiat de deputații Kerekes Károly, Márton Árpád-Francisc și Máté András-Levente. Acesta prevedea regândirea articolului 19 al legii, astfel: „Documentele care fac parte din Fondul Arhivistic Național al României odată intrate, potrivit legii, în depozitele Arhivelor Naționale și/sau ale serviciilor județene ale Arhivelor Naționale, nu mai pot fi retrase din administrarea acestora, *cu excepția celor predate în custodie sau preluate în mod abuziv de la cultele religioase, în baza Decretului nr. 153/1950 pentru predarea arhivelor confesionale de stare civilă către Oficiile de Stare Civilă, respectiv, Decretul nr. 472/1971 privind Fondul Arhivistic Național al Republicii Socialiste România, modificat prin Decretul Consiliului de Stat nr. 206/1974* [subl. n.]". Intenția modificărilor viza reglementarea unei reparații: documentele preluate în modurile descrise mai sus să poată fi revendicate, inițiatorii prevăzând o procedură în acest sens (http://www.cdep.ro/proiecte/2012/300/90/4/se498.pdf, consultat la 7 februarie 2019).

arhiviștilor[144]. Vasile Pavelcu, cunoscut profesor universitar de psihologie în Iași și membru al Academiei, descria precis mizele introducerii noilor reglementări: „legea este o imixtiune în casele oamenilor și un mod în plus de a controla patrimoniul particular. Oamenii văd că nu mai au nimic al lor, totul fiind la discreția statului”[145]. Nu este lipsit de semnificație faptul că, nici până acum, în România anului 2019, statutul juridic al arhivelor private nu este încă reglementat.

Pan Halippa este convins să-și pună arhiva la adăpost, „predând-o” Securității

Cea mai importantă operațiune, în cazul lui Pantelimon Halippa, pe care Securitatea a pregătit-o minuțios și a executat-o fără greșeală, a fost cea de obținere a arhivei sale istorice, pe care acesta o ascunsese în podul casei înainte de a fi arestat, în 1950[146], completând-o, pe parcursul anilor ’60 și ’70, cu documente ale altor unioniști basarabeni. Primele

[144] Vezi în acest sens „Memoriul Federației Arhiviștilor din România referitor la soluția legislativă de modificare a art. 18–19 din Legea nr. 16/1996” (https://arhivisti.files.wordpress.com/2011/03/memoriu-far-lan-v-22.pdf, accesat la 7 februarie 2019). Astfel, Federația Arhiviștilor folosește următoarea argumentație pentru respingerea perspectivei retrocedării fondurilor de arhivă preluate abuziv de Securitate: „Punerea în discuție a Decretului 472/1971, considerat «abuziv», *desființează 25 de ani de arhivistică românească și constituie un precedent funest pentru instituția Arhivelor Naționale* [subl. n.]. În plus, declararea ca abuzive a preluărilor făcute în baza Decretului 472/1971 poate deschide calea către orice retragere a oricăror documente preluate în baza acestui decret, anulând astfel funcția normală a Arhivelor Naționale din România (ca, de altfel, din orice stat civilizat), aducând imense prejudicii memoriei istorice a Statului român și a cetățenilor săi. Referitor la retragerea documentelor preluate, Federația Arhiviștilor admite că dreptul de proprietate este un drept fundamental și că acesta trebuie respectat. Multe din documentele preluate în baza art. 22 al decretului 472/1971 au fost obținute în urma unor donații, lăsăminte testamentare, achiziții legale, ceea ce întemeiază dreptul legal deplin de proprietate asupra lor”. „Desființarea a 25 de ani”, alături de „precedentul funest” și considerarea „donațiilor” ca acte liber consimțite, ignorându-se complet și ostentativ cazuistica represivă, vorbesc de la sine despre *status quo*-ul instituit de emfaticul „Fond Arhivistic Național”. Situația este departe de a fi un detaliu coregrafic și opinăm că ar trebui interpretat în logica legitimării abuzului autorităților comuniste, prin ignoranță și apelul emoțional la așa-numitele „practici arhivistice”.

[145] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8568, vol. 1, f. 305v.

[146] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 337.

indicii privind intenția de a captura aceste fonduri datează din 1966, Securitatea stabilind atunci că fostul președinte al Sfatului Țării „se preocupa de reconstituirea și obținerea unor documente, cât și cu întocmirea unor lucrări cu privire la «Istoria Basarabiei și Bucovinei de Nord ca teritorii componente ale R.S. România»”[147]. Riscurile punerii în circulație a unei lucrări atât de periculoase pentru stabilitatea relațiilor româno-sovietice au făcut, treptat, posibile planurile scoaterii complete din circuitul civil a unor asemenea dovezi istorice.

Așa se explică faptul că, din 1967, Halippa a fost „contactat periodic” de ofițeri de securitate, în scopul „influențării lui pozitive”. Deși aveau informații despre existența arhivei personale, îmbogățită cu documente donate de mai mulți basarabeni din țară (în perioada elaborării lucrărilor pentru I.S.I.S.P.), ofițerii de Securitate s-au limitat în a-l supraveghea strict, pentru a fi siguri că nu va folosi informațiile în scopuri nepermise.

Probleme au apărut în momentul în care liderul basarabean a început să fie vizitat la domiciliu de cetățeni occidentali: diplomatul american Harry G. Barnes Jr.[148], care-și construia o teză de doctorat despre istoria Europei de Est după Primul Război Mondial[149], și vest-germanul Bernd Rieger, filatelist, care aducea cărți familiei Halippa, trimise de Sergiu Grossu de la Paris[150]. Prin cei doi, dar nu numai, documente „iredentiste” și „revizioniste”, în lectura Securității, ar fi putut ajunge în Occident, exportând o problematică de drept internațional, privind statutul teritoriului dintre Prut și Nistru și a identității românești a locuitorilor lui. Interferența occidentală accentua riscul ca problematica

[147] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 3, f. 46.

[148] Harry George Barnes Jr. (1926-2012) a fost ambasador al Statelor Unite acreditat la București în perioada 14 martie 1974-10 noiembrie 1977 (https://history.state.gov/departmenthistory/people/barnes-harry-george-jr, consultat la 22.11.2018). Înainte de a fi fost numit ambasador, Barnes a funcționat ca *chargé d'affaire* în cadrul misiunii diplomatice americane la București (ambasador era Richard H. David), perioadă în care a întreținut relații cu foștii fruntași basarabeni. Halippa l-a cunoscut la 2 iulie 1969. În mai 1971 a fost rechemat în S.U.A., pe fondul unei vulnerabilități ulterior neconfirmate, revenind în R.S.R. în martie 1974 (Vadim Guzun, *op.cit.*, Documentul nr. 283, Documentul nr. 296, pp. 533, 555, & https://www.nytimes.com/2012/08/17/world/americas/harry-g-barnes-jr-envoy-to-chile-and-india-dies-at-86.html, consultat la 20 decembrie 2018).

[149] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 261-263, 331, 532, 554.

[150] *Ibidem*, pp. 302-303.

diferendului teritorial cu Uniunea Sovietică să fie disputat în presa europeană și americană, transformându-se, prin unioniștii exilați, într-o legitimă temă de discuție. Mai mult decât atât, Barnes împărtășea punctul de vedere „revizionist” al basarabenilor, conform căruia nu doar că Basarabia aparținuse României și fusese abuziv luată, dar se impunea o aplicată discuție internațională privind statutul regiunii[151]. Aceasta ar fi plasat regimul comunist de la București într-o situație inconfortabilă față de aliatul ideologic, exact pe dimensiunea încurajării vocilor unioniste din țară și a lipsei unui control eficient al acestora. Postura de actor ancilar și deferent era în pericol, cu atât mai mult pentru o temă lipsită de mize de fond pentru regimul de la București. Orice gest care ar fi lezat U.R.S.S. era văzut ca o amenințare directă, nu pentru că ar fi încurajat bănuielile privind „trădarea” unui aliat, ci pentru că punea în discuție fidelitatea față de angajamentele comune. Nu e lipsită de semnificație reacția unui oficial român, care, întrebat fiind în 1964 de Reuters, privitor la declarația lui Mao Tse Dun din 10 iulie 1964, în care erau amintite gesturile anexioniste ale sovieticilor, inclusiv cazul românesc, a taxat-o neechivoc drept „o invenție imprudentă, provocatoare și ridicolă”[152].

Securitatea a reacționat rapid după ce a interceptat convorbirile din apartamentul lui Halippa, în care se descria „aranjamentul” cu diplomatul american, care promisese să transporte în valiza diplomatică o serie de documente din arhivele private ale basarabenilor. Intervenția poliției politice a fost simplă și eficientă: a organizat o „acțiune de timorare” a lui Barnes, Securitatea având informații că diplomatul „manifesta o temere deosebită față de organele de securitate (nedorind să aibă nici un incident cu aceștia, pentru a nu-și compromite cariera)”. În ziua stabilită pentru vizita la Halippa, în apropierea domiciliului a fost postat un ofițer de securitate, îmbrăcat militar. Barnes l-a observat și a renunțat să mai intre la Halippa[153].

Abila propagandă a P.C.R. îl convinsese pe Halippa că guvernul român urmărește același lucru, numai că era constrâns să nu acționeze încă, dar aștepta momentul oportun. Încrezător, nu se sfia să susțină că basarabenii nu au opinii contrare politicii guvernului și că guvernul „își face datoria, noi ne facem datoria. Și, în cele din urmă, în problema aceasta avem poate o credință nu tocmai [ne]întemeiată că acest guvern este și el un guvern de patrioți”. În martie 1972, mai mulți fruntași

[151] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235252, vol. 2, f. 32.
[152] Svetlana Suveică, *art. cit.*, p. 192.
[153] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 408.

basarabeni au hotărât, la aniversarea Unirii cu România în cerc restrâns, pregătind materiale documentare pe diferite teme[154], să se înregistreze în timp ce le citesc, cu speranța că banda va putea fi trimisă în străinătate. Lucrările urmau să le înainteze către I.S.I.S.P. (acolo unde Halippa își predase memoriile, intitulate „Cronica vieții mele"), cu credința că „pe calea aceasta noi am fi achitați în fața posterității că n-am stat degeaba, am lăsat o documentațiune. Pentru că noi am făcut istorie, dar trebuie să și ajutăm la scrierea acestei istorii, ca nu cumva falsificatorii aștia de la Moscova și de la Chișinău să rămână aceia care spun și scriu istoria. Avem și noi dreptul să o scriem după ce am făcut-o"[155]; „nu trebuie să intrăm în polemică, ci să le răspundem obiectiv (celor care i-au atacat). Nu înjurăm, nu criticăm guvernul. Punctul nostru de vedere trebuie să fie o expunere obiectivă și justă a situației care a fost atunci"[156]. Deși erau conștienți că nu se vor putea exprima în public, la insistențele lui Halippa basarabenii au fost de acord să elaboreze „referatele", iar, când va veni vremea, acestea să constituie bază documentară pentru autorități în revendicarea teritoriului dintre Prut și Nistru. Informațiile rezultate din interceptarea convorbirilor la domiciliul lui Halippa au constituit baza redactării unei „Note-raport", semnată de șeful Serviciului 3 din Direcția 1, lt.-col. Popescu Traian, în care se propuneau câteva măsuri mai hotărâte: contactarea liderului basarabean și „determinarea" acestuia să renunțe la plan, influențarea lui prin informatorul „Avocatul" (i.e. Haralambie Marchetti)[157] și compromiterea lui Elefterie Sinicliu prin lansarea zvonului că este informator al Securității[158].

---

[154] Pan Halippa „să descrie, pe scurt, activitatea fiecărei grupări și a fiecărui partid participant la Sfatul Țării"; Văluță despre „rolul studenților în mișcarea națională și activitatea din Sfatul Țării"; Tudor despre „rolul școlii în Unirea Basarabiei"; Harea despre „rolul presei în mișcarea națională și Unirea înfăptuită de Sfatul Țării" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 19, ff. 273v-274).

[155] *Ibidem*, f. 269v. (Afirmațiile îi aparțin lui Pan Halippa).

[156] *Ibidem*, f. 274v. (Afirmațiile îi aparțin lui Elefterie Sinicliu).

[157] „Avocatul" a fost cea mai importantă sursă a Securității dirijată pe lângă fostul ministru basarabean. Rolul său în „izolarea", „temperarea", „controlul", „influențarea" și „acoperirea informativă" a obiectivului cu greu ar putea fi subestimat. Haralambie Marchetti a fost recrutat la 17 mai 1971 de ofițerii Serviciului 3 din cadrul Direcției I, „pentru influențarea, temperarea și încadrarea informativă a lui Pan Halippa", fiind abandonat la 19 octombrie 1978 (A.C.N.S.A.S., fond Rețea, dosar nr. 64727, ff. 2, 76). Informatorul a lucrat cu lt.-maj. Mălureanu Vasile și lt.-col. Badea Constantin. Marchetti este cel care l-a determinat pe „Basarab" să-și predea lucrările, memoriile, corespondența – „mii

În același timp, au tatonat terenul prin diverși informatori, sperând că fruntașul basarabean va fi de acord să predea de bună voie documentele. În iulie 1972, Halippa nu era încă pregătit să le vândă sau să

de pagini de o inestimabilă valoare" – Securității, o contribuție estimată ca „hotărâtoare" (*ibidem*, f. 68). Pentru a contura eficiența și rezultatele agentului, amintim aici doar două dintre succesele repurtate împotriva lui Halippa și a intențiilor lui: în iulie 1973 apăruse în „Le Monde" un articol favorabil problemei Basarabiei. Încurajat, fruntașul basarabean s-a gândit să transmită felicitări redactorului. A sunat la Ambasada Franței, rugând să i se trimită un redactor acasă, neputându-se deplasa, pentru a le furniza informații suplimentare pe subiect. Funcționarii Ambasadei au sugerat mai degrabă că ar fi oportun să scrie un text lămuritor, care să ajungă în presa franceză. Aflând despre aceasta, Marchetti l-a anunțat imediat pe lt.-col. Badea Constantin, care, a doua zi, s-a înființat la locuința lui Halippa pentru a bloca orice intenție de acest fel (*ibidem*, ff. 16-17). Al doilea moment este cel al aniversării a 100 de ani de la crearea Academiei Române, prin trei zile de lucrări științifice, în 17-19 ianuarie 1974, sub titlul „Academia Română și cultura românească în perioada 1860-1920" (idem, fond Informativ, dosar nr. 235252, vol. 2, f. 82; idem, dosar nr. 161960, vol. 20, f. 12). În primele două zile a participat și Halippa, în calitate de fost membru corespondent. Dezamăgit că nu se discutase deloc despre foști academicieni basarabeni (Bogdan Petriceicu Hașdeu, Gore, Stroescu și alții), s-a gândit să intervină în a treia zi, la discuțiile generale. A făcut însă greșeala să-i transmită amicului Marchetti indignarea, nerealizând că și-a blocat astfel, fără s-o știe, orice șansă de a fi prezent a doua zi la lucrările conferinței. „Avocatul", aflând de intențiile „prietenului", și-a sunat protectorul, mai exact pe tovarășul Mălureanu, povestindu-i toată tărășenia (idem, fond Informativ, dosar nr. 235252, vol. 2, ff. 82-83). Ca atare, Halippa a primit un afectuos telefon în seara de 18 ianuarie de la lt.-col. Badea, care i-a transmis că ar dori să-l vadă a doua zi. Vizita ofițerului, nu întâmplător, s-a prelungit 3-4 ore, suficient cât să acopere încheierea lucrărilor de la Academie (*ibidem*, f. 79). Pentru serviciile deosebite aduse, pe lângă mai multe recompense în bani, Securitatea i-a repartizat o locuință, „care face parte din fondul unității noastre" și care fusese înainte ocupată de un ofițer, situată în strada Biserica Amzei. Pentru conspirarea repartizării, titularul contractului fusese trecut lt. col. Badea Constantin, fiind însă ocupată de Marchetti (*ibidem*, f. 54). Rolul „Avocatului" nu s-a limitat la neutralizarea lui Halippa – fiindu-i subliniată aici „prodigioasa activitate" și „rolul deosebit în executarea sarcinilor" – ci a acceptat să fie folosit cu succes și în alte acțiuni, nu puține, privind descoperirea unor biblioteci, arhive sau documente de familie ce puteau fi capturate (vezi, în acest sens, raportul Serviciului 3 din cadrul Direcției I din 21 iunie 1976 – *ibidem*, f. 59).

[158] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 291-293.

le predea[159]. În aceeași perioadă, temerea ofițerilor luase proporții, primind informații că Halippa convocase o ședință cu foștii deputați în Sfatul Țării, în care se discutase despre vizita unui cetățean român în S.U.A. Acesta și-ar fi asumat sarcina de a pune în discuție problema Basarabiei la nivel internațional, prin intermediul mass-mediei, difuzarea de cărți și înființarea unei edituri, care să publice volume pe temă[160]. Riscul ca unii cetățeni români să ridice pretenții, documentate, asupra Basarabiei nu putea fi trecut cu vederea, provocând o „influență negativă asupra relațiilor politice ale țării noastre cu unele state străine"[161] (a se citi U.R.S.S. și R.S.S.M.).

În august 1972, coloneii de Securitate Iancu Constantin și Dorobanțu Teodor, primul de la Direcția I, al doilea din Direcția a III-a, au elaborat un „Plan de măsuri pentru prevenirea eventualelor acțiuni pe care persoane străine le-ar putea întreprinde împotriva lui «Basarab»", care a fost aprobat de Stănescu Ion, președintele Consiliului Securității Statului, scopul urmărit fiind *preluarea documentelor deținute de Pan Halippa*. Riscul internaționalizării problemei Basarabiei era de neasumat. Circulația în manuscrise subversive a diverselor adevăruri, neaprobate de Partid, crea un precedent deosebit de periculos. Aliații sovieticilor știau foarte bine că „manuscrisele nu ard", că se încăpățânează să circule și să modifice mințile. Puterea cea mai subversivă într-o societate totalitară, știm asta din celebra butadă bulgakoviană, este cea a memoriei și a sedimentelor ei. Ca buni paznici ai punctului de vedere sovietic asupra trecutului național, comuniștii români au decis să controleze, fără rest, orice informație privind sensibilul subiect.

Ofițerii propuneau mai multe etape de parcurs, pentru ca Halippa să fie convins să-și predea arhiva din proprie inițiativă. În primul rând, informatorul „Avocatul" trebuia să-și exprime îngrijorarea față de pericolul sustragerii unor asemenea valori, din cauza păstrării lor într-un loc nesigur, la parterul locuinței, acolo unde veneau în vizită multe persoane; omul Securității trebuia să-i propună să depoziteze

[159] Informatorul „Ion Stan" relata lt.-col. Burac Ion de la Securitatea Municipiului București, la 5 iulie 1972, că încercase să-i sugereze lui Halippa că ar fi foarte nimerit dacă și-ar preda întreaga arhivă la Muzeul Literaturii Române, sigur, o interfață convenabilă pentru Securitate. „Nu este de acord a oferi sau vinde documentele pe care le mai are asupra Moldovei, vrând el să strângă tot ce mai este ca și a deschide personal" [o fundație culturală – n. n.] (*ibidem*, p. 311).

[160] *Ibidem*, p. 332.

[161] *Ibidem*, p. 407.

documentele într-un alt loc din casă, dar, odată sugerată posibilitatea unui furt, pregătea terenul pentru o altă „combinație" a Securității, în care un informator din cadrul Institutului de Istorie „Nicolae Iorga" se prezenta la Halippa pentru a-i evalua documentele și a stabili un preț pe care Academia ar fi fost dispusă să-l plătească. A doua etapă era rezervată ofițerului de Securitate care-l „ținea sub influență" pe Halippa, adică lt.-col. Badea Constantin din Direcția I. Acesta trebuia să-i sugereze că-l poate ajuta să-și valorifice lucrările prin intermediul aceluiași institut al Academiei, printr-o acțiune care era, pe fond, o „influențare pozitivă"[162]. Nu putem vorbi, așadar, de o simpla „predare", acesta fiind doar ultimul episod al construcției unui șantaj, în care i se „punea în vedere" lui „Basarab" cam care ar fi fost consecințele posibile dacă nu le încredința, că existau deja pârghii legislative pentru preluarea lor directă, fără nici o despăgubire și – date fiind relațiile privilegiate – ar fi fost mult mai util pentru toți să nu opună rezistență, să le înmâneze de bună voie. Securitatea prezenta furtul în forma predării benevole, instrumentând cinic sentimentele patriotice ale protagoniștilor. Însă, dacă vrem să înțelegem până la capăt cum funcționa „influențarea" și cât de „pozitivă" era, trebuie decopertate mecanismele presiunii, documentele finale neputând conține nici o referință la indignarea victimelor cărora li se luaseră, dincolo de voința lor liber exprimată, bunurile personale.

Dacă cercetătorul de la Institutul „N. Iorga" nu avea suficient tact pentru a-și îndeplini misiunea, era adus în scenă fiul unionistului. Locuind împreună cu familia, era personajul perfect pentru influențare. Ofițerul urma să-l contacteze, iar Nicolae Halippa trebuia să-și exercite influența asupra tatălui, pentru predarea întregului fond arhivistic. Documentele cazului din anii următori dovedesc faptul că fiul devenise una dintre persoanele importante de sprijin ale Securității[163]. Liderul unionist își dorea ca fiul să-i succeadă în coordonarea „problemei Basarabiei". Un *legato* pe care Securitatea l-a privit ca pe un privilegiu operativ, concentrându-și astfel atenția asupra acestuia. Au urmat

[162] „În cadrul activității de *influențare pozitivă* a lui «Basarab» prin ofițerul care-l contactează, i se va sugera ideea sprijinirii în valorificarea lucrărilor la Institutul de Istorie «N. Iorga» al Academiei R.S. România" (*ibidem*, p. 319).

[163] Fiul a fost folosit atât pentru influențarea tatălui, pentru ca P.H. să nu mai întreprindă alte acțiuni, pentru furnizarea de informații, dar și drept canal de legătură controlat.

contactările periodice și determinarea ca el să-și influențeze pozitiv părintele[164].

Exista, însă, și o a treia metodă de capturare a arhivei, mult mai aproape de stilistica obișnuită a poliției politice. Securitatea urma să trimită prin poștă o anonimă, din partea unui „admirator” al lui Halippa, care să-l atenționeze „că și-a creat mulți dușmani și ar fi posibil ca aceștia să organizeze o acțiune de sustragere a lucrărilor și documentelor pe care le deține”. Mai mult decât atât, „admiratorul” anonim trebuia să-i strecoare, subtil, și faptul că *„viața lui «Basarab» ar putea fi pusă în pericol”*[165] [subl. n.]. Înfricoșat de perspectiva de a fi ucis pentru niște documente, în scenariul cinic al Securității, Halippa ar fi urmat să ia legătura cu lt.-col. Badea, povestindu-i întâmplarea, punându-se sub protecția sa și predând unei instituții de stat, astfel, în sfârșit, fondurile care-i prilejuiseră atâtea necazuri[166]. Deși pe planul de măsuri este înscris un *Nu* în dreptul sinistrei metode, ceea ce ar putea să însemne că unul dintre șefi n-a fost de acord sau că, la o evaluare, se constatase că nu a fost pusă în aplicare, alte documente dovedesc, dimpotrivă, faptul că ofițerii de caz o aplicaseră, deja, în relația directă cu Halippa. Dovadă stă transcrierea unei convorbiri dintre liderul basarabean și istoricul Alexandru Gonța (Halippa afirmă că a fost prevenit să nu mai vorbească cu oricine, *ca nu cumva să fie ucis de un vizitator*)[167] precum și o notă elaborată de lt.-maj. Mălureanu (unul dintre ofițerii responsabili cu aplicarea metodelor stabilite), în care raporta despre „executarea planului de măsuri cu privire la apărarea scrierilor lui Pan Halippa și *a vieții acestuia*”[168] [subl. n.].

Sintetizând, au fost cinci metode de lucru care trebuiau să determine rezultatul scontat: (1) informatori care trebuiau să stabilească „cu precizie” natura materialelor documentare de la domiciliul obiectivului și să-i strecoare ideea de a le preda unor instituții ale statului, contra-cost, (2) vizita angajatului Institutului „N. Iorga”, care urma să evalueze arhiva și să propună un târg, (3) tovarășul lt.-col. Badea Constantin, care urma să-și exercite „influența pozitivă”, (4) fiul Nicolae,

[164] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 3, f. 7.
[165] Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 319.
[166] *Ibidem*, pp. 318-320.
[167] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 18, f. 271v.
[168] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 323.

punctat să-și trădeze tatăl[169] și – nu în ultimul rând – (5) amenințarea cu un potențial jaf, cuplat cu un potențial asasinat. Lucrurile nu se terminau, însă, aici, Securitatea ordonând realizarea unui „studiu amănunțit asupra locuinței" lui Halippa, în scopul „altor măsuri"[170]. Exprimarea ambiguă din document însemna o portiță pentru înscenarea unei spargeri controlate, dacă toate celelalte manevre nu-și dovedeau eficiența.

În perioada imediat următoare, strategiile principalului organ represiv al statului au fost puse în mișcare. Primul a intrat în scenă „Avocatul", care, la începutul lunii septembrie 1972, a reușit să-l convingă pe „Basarab" în legătură cu oportunitatea predării documentelor și manuscriselor, contra cost, unei instituții de stat. Pentru a nu se divulga, informatorul n-a plusat, nepropunându-i lui Halippa ceva concret, ci doar că-l va ajuta în tranzacție. Nota-raport a lt.-maj. Mălureanu Vasile, din rețeaua căruia făcea parte „Avocatul", urma să fie verificată prin ascultarea înregistrării convorbirii dintre informator și gazdă. Colonelul Iana Aurelian, locțiitorul șefului Direcției I, ordona continuarea aplicării planului aprobat, pentru că se realizase doar primul pas, iar „până la împlinirea scopului ce ne-am propus sunt încă multe de făcut" [171].

Peste câteva zile intră în scenă tovarășul lt.-col. Badea. Pentru a-i câștiga bunăvoința, ofițerul îi propune lui Halippa să viziteze împreună litoralul românesc, într-un automobil. Observăm, cu minuție, punerea în operă a planului mai sus menționat. Practica „călătoriilor de documentare" era una dintre metodele de reeducare folosite de Securitate cu deținuții „contrarevoluționari" în penitenciarul Aiud, începând cu 1961-1962. Vizitele demonstrative prin noile cartiere ale orașelor, ridicate de clasa muncitoare, „eliberată" de comuniști, și distrugerea memoriei edilitare a vechii țesături urbane burgheze, sistematic destructurată,

---

[169] Într-o „Notă-raport" semnată de lt.-maj. Mălureanu Vasile, în februarie 1973, se aprecia că „în dec[embrie] 1972, Halippa Radu Nicolae a avut un rol destul de important în determinarea tatălui său de a preda organelor de stat arhiva sa" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vo. 4, f. 146).

[170] Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 319.

[171] *Ibidem*, pp. 323-324. „Pentru influența pe care a exercitat-o asupra lui Halippa Pantelimon pentru a-l determina să predea organelor de stat lucrările și arhiva ce le deținea", în februarie 1973 informatorul „Avocatul" a fost felicitat de ofițerul care-l avea în rețea (lt.-maj. Mălureanu Vasile) și de șeful Biroului 3 din Serviciul 3, Direcția I (lt.-col. Badea Constantin) și recompensat cu 3000 de lei. La rândul său, izolat de cunoscuți, informatorul i-a rugat pe cei doi ofițeri să-l viziteze mai des, pentru că sunt „aproape singurii lui prieteni" (*ibidem*, p. 357).

asigurau înfrângerea rezistențelor[172]. Trecutul dispărea pe deplin meritat, viitorului revenindu-i o șansă nemaivăzută. Avem de-a face, aici, cu o operațiune de curtoazie operativă, de seducție demonstrativă, în vederea câștigării încrederii și a consolidării sentimentului că nu doar basarabenii se află, acum, de partea bună a istoriei, în patria reunită ideologic, dar și securiștii. Încântat, Halippa acceptă fără să stea pe gânduri. Alertați, probabil, de discuțiile stârnite în casă după plecarea ofițerului (interceptate cu ajutorul microfoanelor), Securitatea îl trimite pe informatorul „Avocatul", cu care întreaga familie avea o relație apropiată, pentru a le alunga temerile. Sarcina a fost ușoară: pentru că doamna Halippa era îngrijorată că soțului, „bătrân fiind", i s-ar putea întâmpla „o nenorocire cu această ocazie"[173], dar și de faptul că, ecou al memoriei traumatice din martie 1952 (când a fost predat autorităților sovietice), Securitatea i-ar putea pregăti o nouă cursă, urmărind să-l dea din nou pe mâna rușilor. „Avocatul" a eliminat cu dibăcie toate ipotezele și, pentru că, teatral, s-a declarat invidios pe o asemenea ofertă, Halippa i-a propus să-l însoțească în excursie. Măgulit, informatorul a acceptat să-și sacrifice două zile, iar „Basarab" și familia au fost – evident – mișcați de gestul „bunului lor prieten"[174]. Planul unei călătorii în țară, pentru ca Halippa să vadă cu ochii săi realizările regimului, fusese schițat de Securitate încă din luna mai 1972, mizându-se pe faptul că acesta nu ieșea niciodată din București[175]. Abia acum, însă, venise vremea punerii sale în aplicare, cu rezultate maxime.

În dimineața de 16 septembrie, un automobil al Ministerului de Interne pleca din București spre litoral, având-u-i la bord pe Pan Halippa, Haralambie Marchetti (*alias* agentul „Avocatul"), lt.-col. Badea Constantin și un șofer. Litoralul, orașul Constanța și, mai ales, comuna Căzănești (județul Ialomița), unde au vizitat școala și gospodăria unui țăran cooperator, l-au impresionat profund pe liderul basarabean. Stilistica redactării raportului Direcției I privind călătoria nu este întâmplătoare, fiind structurată identic cu zecile de „Note de călătorie" pe care ofițerii Grupei Operative a Securității din penitenciarul Aiud le întocmeau.

---

[172] Pentru detalii privitor la nașterea și modul de aplicare a acestei sofisticate practici de presiune psihologică, a se vedea studiul Mihai Demetriade, *Descompunere și reabilitare. Elemente cadru privind activitatea Grupului Operativ Aiud*, în „Caietele C.N.S.A.S.", anul II, nr. 2 (4)/2009, pp. 257-332.

[173] Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 327.

[174] *Ibidem*, pp. 237-238.

[175] *Ibidem*, pp. 300-301.

Detaliile – adevărate mărci de identitate ale unui asemenea tip de produs operativ – trebuiau să fie zdrobitoare: vizitatorul inocent se dovedea rupt de realitatea țării (în cazul lui Halippa, izolarea în București din ultimii ani era atent speculată), țara însăși arăta complet diferit prin raport cu descrierile sumare și minimalizante ale unei memorii care se dovedea, iată, resentimentară, bogăția construcțiilor, estetica și magnitudinea modificărilor clarificau natura esențial modernizatoare a comunismului. Lumea nouă, oamenii noi, noua religie politică formau un corp comun. Nu exista alt viitor. Trecutul era damnat, singura lui șansă la existență era depășirea dialectică. În fața unei atari desfășurări de forțe, regizată asemeni unui laborios cinematograf al propagandei, privitorul umilit, strivit, învins, își recunoștea ignoranța, promitea reevaluarea propriei optici, angajându-se să susțină pe viitor valul progresului, care venea inexorabil peste el. Lt-col. Badea nota, într-un raport despre călătorie, șocul obținut, Halippa declarându-i că, din acel moment, „stă la dispoziția organelor de securitate pentru a le ajuta cu tot ce poate” invitându-l acasă, unde „îi va pune la dispoziție – pentru studiu – scrierile sale și ale celor apropiați lui”. Din fondurile C.I.S.S. (Cheltuieli Interese Superioare de Stat), Badea a decontat 500 de lei, pe care i-a cheltuit în excursie[176]. Odată revenit la domiciliu, Pan Halippa i-a trimis o scrisoare de mulțumire gral.-mr. Stoica Constantin[177].

Propunerea recunoscătoare a lui Halippa n-a rămas, evident, fără răspuns, în zilele următoare, Badea făcându-i o vizită amicală, ocazie cu care i s-au încredințat câteva caiete cu scrieri personale, promițându-i-se și altele. Materialele, probabil din prudență, reprezentau doar încercări

[176] *Ibidem*, pp. 328-330.

[177] „Mult stimate Domnule General Stoica, / Vă mulțumesc din suflet pentru marea plăcere, pe care mi-ați procurat-o, înlesnindu-mi posibilitatea de a vizita litoralul nostru, cu perla de stațiuni balneare. Am vizitat litoralul de la Mamaia până la Mangalia-Sud și peste tot am admirat realizările gospodăriei noastre românești. / Țin să subliniez deosebita atenție și grija de care m-am bucurat în tot timpul călătoriei din partea domnului colonel Constantin. Am reținut de asemenea priceperea și prudența conducătorului mașinii domnului Gălățeanu. / Am admirat măreața realizare a podului de peste Dunăre, de la Vadul Oii. / La întoarcere ne-am oprit în comuna Căzănești, unde a[m] vizitat liceul local și gospodăria unui membru al cooperativei agricole, rămânând cu o plăcută impresie. / Vă mulțumesc încă o dată în numele meu și a prietenului H. Marchetti, care m-a însoțit și vă rog să primiți deosebita mea stimă. / Ss. Pan Halippa / 18 sept. 1972, București” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 5, ff. 174-174v).

poetice sau mici eseuri lirice, fără vreo valoare istorică și cu atât mai puțin memorialistică[178]. Nu era tocmai ceea ce voia Securitatea, dar era un prim pas important[179]. Chiar și într-o atare formulă aparent inofensivă, poliția politică vâna cu acribie „pasajele cu referiri ostile la regimul nostru"[180], semn că, în totalitarism, nu există creații inocente.

Folosindu-se de încrederea și legăturile din ce în ce mai strânse, informatorul „Avocatul" a reușit să-l convingă pe Halippa să predea „unei instituții de stat", contra unei sume de bani, aproximativ 100 de caiete cu însemnări (lucrări istorice, folclor, poezii). Totul trebuia, însă, urgentat, pentru că în scenă apăruse un personaj nou: Nicolae Nitreanu. Basarabean și el, fost profesor de istorie în Ardeal, dorea să conceapă anumite lucrări pentru care avea nevoie de materialele lui Halippa. Bătrânul îi pregătise, deja, un pachet cu documente și acte. După atâta trudă și cheltuieli, lt.-maj. Mălureanu privea cu îngrijorare cum o importantă parte din arhiva Halippa risca să-i scape printre degete. În consecință, își instruiește informatorul să-l certe pe bătrân, că este naiv și are încredere în orice „pseudo-istoric", căruia este dispus să-i predea din documente, care și așa nu sunt ținute în siguranță[181]. Securitatea lansase tema „siguranței" în care ar trebui păstrate documentele, inducând amenințarea potențială a „furtului" lor, consolidând prin aceasta urgența predării, dar atenționând și asupra responsabilității celui de la care ele ar putea să dispară.

Întreaga operațiune de așa-zisă „predare" a arhivei personale Halippa s-a realizat în ziua de 27 decembrie 1972. Puși de Securitate, doi specialiști de la Direcția Generală a Arhivelor Statului au verificat întreaga arhivă, urmând s-o trieze și evalueze. Era vorba despre preluarea a *mii de pagini de documente*, însemnări, scrisori, expuneri, conferințe din perioada 1910-1940, apreciate, la o primă lectură, ca fiind „de o valoare deosebită". Intrau în această colecție și cele 48 de caiete olografe, cu caracter memorialistic, privind „momente din viața și activitatea fostului «Sfat al Țării»"[182], dar și întreaga corespondență a lui Halippa. Ce n-a

---

[178] „Încercări de versuri", „Fără poezie și mai ales cu prea puțină fantezie", Încercări cu gândul spre a le revedea cândva, când voi putea să le și smulg din mintea mea", „Note fără dată dar cu judecată", „Românism trăit din plin cu destul curaj și chin" sau „Despre faptele vieții când ne izbim de toți pereții" (Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 331).
[179] *Ibidem*, pp. 330-331.
[180] *Ibidem*, p. 331.
[181] *Ibidem*, pp. 333-335.
[182] *Ibidem*, p. 339.

putut să fie luat în acele zile, a fost predat, ulterior, *manu propria*, de Halippa în mai multe rânduri, efect al înțelegerii generale, asumate de fostul ministru basarabean, vizând predarea tuturor arhivelor private ale unioniștilor[183]. În toate cazurile, nu s-au încheiat procese-verbale de predare-primire, semnate de ambele părți.

După evaluare, lui Halippa urma să i se acorde o sumă de bani. Prin informatori și contactările directe ale ofițerilor, pentru a evita devoalarea operațiunii capturării prin șantaj și constrângere a documentelor, Securitatea a creat o legendă care să justifice gestul basarabeanului: acesta ar fi dorit să închidă subiectul celor două provincii și să se preocupe mai mult de sănătatea sa și a soției (cei doi erau octogenari)[184]. Captura memoriei nu putea fi eficientă în absența neutralizării martorilor, disponibili să se întâlnească, să discute, să impună tema identității lor decidenților români. Ori, acesta era un pericol la fel de mare ca păstrarea în libertate a cuvintelor. Așa că șeful Direcției I, cu aprobarea președintelui C.S.S., Ion Stănescu, a avizat și destrămarea anturajului lui Halippa. Informatorii trebuiau să răspândească zvonuri că fostul conducător al Sfatului Țării își predase arhiva *tocmai pentru a-și tempera apropiații*, să nu mai „agite în țară și străinătate problema Basarabiei și-a Bucovinei”[185], delimitându-se, astfel, de ei, acuzând că fusese „rău sfătuit”. Principalul organ represiv al statului acoperea, astfel, două obiective: intrase în posesia „memoriei” lui Halippa și reușise să-l izoleze de prieteni, discreditându-l. În logica drapării operative a preluării fondurilor, cedarea lui Halippa era prezentată ca un rezultat „al gândirii sale realiste”[186], părând că unionistul renunțase de bună voie la derapajele „naționalist-iredentiste”, își recuza prietenii, acceptând punctul de vedere

[183] La 9 februarie 1973, arhivistul principal Tudor Mateescu, însoțit de lt.-col. Badea Constantin, l-au vizitat acasă pe Halippa. Cu acest prilej, liderul basarabean „a acceptat” să ofere Direcției Generale a Arhivelor Statului 13 cărți despre trecutul Basarabiei. În raportul său, arhivistul accentua că a preluat și „o lucrare masivă, în șase volume”, intitulată *Istorija russko-japonskoy vojny* („Istoria războiului ruso-japonez”) și că valoarea cărților se ridică la 3.100 lei, potrivit baremurilor anticariatelor (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 4, f. 140). Așa cum transpare și din documentul arhivistului, gestul lui Halippa era rezultatul „continuării procesului de influențare” a sa de către Securitate, în scopul înstrăinării („predării” către Arhivele Statului) a „restului de lucrări pe care le deținea la domiciliul său” (Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 359).

[184] *Ibidem*, pp. 338-339.

[185] *Ibidem*, p. 339.

[186] *Ibidem*.

al opresorului. O atare decizie trebuia respectată și chiar urmată de „cercul basarabenilor”.

Așa cum subliniază lt.-maj. Mălureanu în mai 1973, într-un text ce pare a fi un articol pentru una dintre publicațiile interne ale Securității sau o lecție pentru școala de ofițeri[187], Halippa „a predat organelor noastre – fără inventar și vreo pretenție pecuniară – peste 10.000 documente (lucrări personale, documente și acte originale, corespondență etc.), de o deosebită valoare documentar-istorică”. Continuarea este prezentată cu și mai mult cinism: „Acțiunea nu s-a oprit aici, „Horia” – convins că a făcut lucrul cel mai bun – a predat organelor noastre o listă de persoane, care, datorită funcțiilor și poziției sociale avute în trecut, ar putea să dețină o serie de materiale de arhivă, importante pentru istoria poporului nostru”[188].

Fostul ministru a mai predat documente și volume din biblioteca sa direct „organelor” de Securitate, care, cel puțin declarativ, funcționa ca un intermediar al Arhivelor Statului[189]. Nu e clar, până la acest moment, ce pondere din aceste documente le-a revenit Arhivelor și câte au rămas să alimenteze strategiile operative ale Securității. Trebuie spus, însă, și faptul că securizarea documentelor în depozitele Arhivelor Statului trebuie interpretată, independent, ca o operațiune a Securității, scoaterea lor din circulația civilă sau academică și cenzurarea oricărei informații vizând dimensiunea românească a Basarabiei, fiind considerate obiective prioritare.

Halippa nu s-a limitat, însă, la propria arhivă. Beneficiind de autoritatea pe care o avea în rândul basarabenilor din R.S.R., unionistul împrumuta documente sau volume rare de la alți fruntași basarabeni sau de la familiile lor, pe care îi convingea, ulterior, să le predea „organelor de stat” contra-cost. Tot ofițerii de securitate cu care Halippa era în contact erau, și în acest caz, intermediarii Arhivelor Statului[190]. Nu este lipsit de

---

[187] Documentul se intitulează *Notă privind pe „Horia” din București*. Din cauza conspirării tuturor numelor conspirative (persoane urmărite și informatori) – o conspirare a conspirativelor – și a stilului în care este scris, considerăm că este un text fără valoare operativă. Mulțumim colegilor Florin Maghiar și Răzvan Popa, care ne-au sugerat această cheie de interpretare.

[188] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 411.

[189] *Ibidem*, pp. 392, 418, 438.

[190] De exemplu, un manuscris din 1816, în limba slavonă, intitulat „Obșteasca adunare a ambelor departamente juridice, Orhei și Chișinău”, împrumutat de la

importanță că documentele și volumele erau păstrate, pentru un timp, de poliția politică, evaluate de proprii angajați, și abia apoi, în parte, predate Arhivelor. „Evaluarea” nu era una istorică sau literară, ci operativă. Din acest motiv, este dificil de analizat dacă toate fondurile confiscate au ajuns în integralitatea lor în depozitele arhivelor sau „s-au pierdut” pe drum. O presupunere rezonabilă poate fi aceea conform căreia, dată fiind natura *operativă* a procedeelor folosite pentru strângerea arhivelor, dar și a multora din informațiile conținute în ele, documentele să fi mobilat diferite dosare în lucru, unde relevanța lor pe această dimensiune era mult mai importantă decât simpla depozitare, fie ea și nepublică, la Arhivele Statului. Un bun exemplu este oferit chiar de ofițerii de Securitate care se ocupau de confiscarea arhivelor: Maria Pelivan a predat poliției politice, în mai 1973, 37 de cărți și broșuri, dar numai 34 dintre acestea au fost predate, peste câteva săptămâni, Arhivelor Statului[191]. Un alt exemplu este cel al lui Marin Fudulu (fost deputat basarabean). Vizitat de „colonelul Constantin” (așa cum era cunoscut lt.-col. Badea Constantin în cercul basarabenilor), în aprilie 1973, acesta i-a cerut spre „împrumut” din bibliotecă „o serie de cărți” și un document[192]. Așa-zisul „împrumut” era o strategie retorică pentru confiscare. Sau, Ion Solomon, care, într-una din vizitele făcute lui Pan Halippa a făcut greșeala să-i spună că are din familie memoriile lui Mihail Manoilescu, în care vorbește despre alipirea Basarabiei la Rusia și de deznaționalizarea planificată de sovietici. Cum convorbirile erau monitorizate, lt.-col. Popescu Traian le-a ordonat lui Badea și Mălureanu să „intre în posesia acestor manuscrise”[193].

Iluzionându-se profund asupra adevăratelor intenții ale aparentei bunăvoințe a regimului, Pan Halippa urmărea mai mult decât obținerea unei sume de bani, sfătuindu-se, ca atare, cu câțiva apropiați asupra unui „punctaj de probleme”, pe care să-l prezinte dacă va fi chemat pentru „o discuție la niște tovarăși din conducerea statului”, așa cum i se promisese. S-au conturat, astfel, 13 puncte, între care: propunerea de a colabora cu autoritățile pentru „soluționarea problemei Basarabiei”, iar, dacă va fi refuzat, va atenționa că „unioniștii” își iau libertatea de acțiune;

Ala Mancaș, fiica lui Ștefan Ciobanu, pe care Halippa a convins-o că este mai bine să-l predea Arhivelor Statului (*ibidem*, p. 703).

[191] Vezi discuția la capitolul dedicat arhivei lui Ioan Pelivan.

[192] Fudulu făcuse greșeala să-l anunțe că respectivele materiale erau destinate lui Halippa, ceea ce, previzibil, a atras atenția ofițerului (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 18, f. 50).

[193] Idem, dosar nr. 161960, vol. 18, f. 40.

îmbunătățirea relațiilor dintre R.S.R. și R.S.S.M., prin libera circulație a persoanelor, acordarea unor burse de studiu tinerilor basarabeni, facilitarea recepționării emisiunilor TVR peste Prut; sprijinirea publicării unor lucrări despre istoria Basarabiei (concepute de Nicolae Nitreanu, Alexandru Boldur, Alexandru Bârlădeanu); întâlniri nestingherite ale „cercului de basarabeni”; ajutorarea materială a văduvelor lui Ioan Pelivan și Anatolie Moraru (foști membri ai Sfatului Țării), care trăiau în condiții foarte grele, și a altor foști oameni politici basarabeni; înmânarea memoriului lui Nichita Smochină, fost profesor universitar, în legătură cu „situația jalnică în care se află acesta în prezent”[194].

Peste exact o lună de la predarea arhivei, prin Decretul nr. 34/1973 al Consiliului de Stat al R.S.R., semnat de Nicolae Ceaușescu, lui Pantelimon Halippa i se acordă o pensie personală („de merit”[195]), în cuantum de 3.500 lei pe lună[196]. Suma era de aproape cinci ori mai mare decât media pensiilor celorlalți șapte unioniști care mai supraviețuiau în țară. Era o plată lunară pentru serviciile aduse și, în mod cinic, primul gest de bunăvoință al autorităților române. În acest fel, Pan Halippa a căpătat încrederea că era doar începutul unei relații reciproc-avantajoase între basarabeni și autorități.

În ziua de 29 ianuarie 1973, câțiva generali din conducerea M.I. (inclusiv gral.-mr. Stoica Constantin, adjunctul ministrului) și directorul Arhivelor Statului (gral.-mr. Titileanu Gheorghe) au organizat o ceremonie pentru recompensarea liderului basarabean, invitându-l la o masă și la o discuție într-o vilă conspirativă din Băneasa. Cu această ocazie i-a fost înmânată suma de 30.000 lei (contravaloarea documentelor predate), comunicându-i-se că tocmai i-a fost majorată pensia și că va primi, de acum înainte, asistență medicală gratuită, în sistemul FIAP (Foști ilegaliști și activiști de partid).

Pensia specială a fost strict privilegiul liderului basarabean, care, prin autoritatea și influența sa, avea potențial să mai aducă servicii regimului. Restul unioniștilor a rămas și pe mai departe în aceeași stare de sărăcie cronică. Și, oricum, gestul nu reprezenta doar plata unor servicii făcute, ci avansul pentru smulgerea unei importante obligații, de care Halippa se va achita strălucit: în fața reprezentanților M.I., și-a luat angajamentul *„să contribuie la strângerea tuturor documentelor arhivistice*

[194] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 349-350.
[195] *Ibidem*, p. 768.
[196] *Ibidem*, p. 350.

deținute de alte persoane”[197] [subl. n.]. Noua aventură va constitui, în următorii aproape șase ani, un capitol separat al demersului Securității de colectare prin forță a tuturor arhivelor private ale Unirii. La rândul său, Halippa a folosit momentul pentru a comunica doleanțele basarabenilor cerând ca și celor cărora urmau să li se preia arhivele să beneficieze, asemeni lui, de îmbunătățirea condițiilor de viață[198] și, în același timp, să i se mai organizeze și alte excursii prin țară[199].

Din acel moment, în schimbul predării probelor care atestau apartenența istorică a Basarabiei de România și a promisiunii că va înceta „să agite” aceste probleme, Halippa intra în rândul privilegiaților regimului, cărora le era rezervat un statut special. De cealaltă parte, chiar la nivelul conducerii Securității, asigurarea unui tratament mai bun pentru ceilalți unioniști sau urmașii lor n-a constituit niciodată o perspectivă realizabilă, fiind doar o minciună menită seducerii lui Halippa. Ceea ce urmărea cu adevărat Securitatea reiese cu asupra de măsură din „Nota” semnată de col. Derscanu, din iulie 1973, care reprezenta o analiză a măsurilor realizate până atunci în acțiunea „Basarab” și ceea ce urma să se întreprindă. Astfel, „pentru viitor”, principalul obiectiv era: „Să se continue acțiunea de influențare asupra lui

[197] *Ibidem*, p. 354.

[198] *Ibidem*, p. 450. Halippa a solicitat, în mai multe rânduri, ofițerilor de Securitate care-l aveau „în contact” un tratament comparabil pentru ceilalți unioniști, alături de îndeplinirea anumitor doleanțe ale acestora, cum a fost, de pildă, acordarea pașaportului Alei Mancaș, pentru a-și vizita fiul exilat în Suedia. Ala Mancaș predase – sub influența directă a lui Halippa – un important fond de carte și documente ale tatălui ei – Ștefan Ciobanu (*ibidem*, p. 467). În perioada noiembrie 1973 – februarie 1974, Ala Mancaș l-a vizitat pe fiul său în Suedia, dar lt.-maj. Mălureanu susținea că Securitatea nu se implicase în obținerea pașaportului; în schimb, în iulie 1974, același ofițer propunea să se aprobe aceeași cerere pentru soțul Alei, Alexandru (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 7, ff. 55-56). Solicitările centralizate ale lui Halippa, atât cele expuse la întâlnirea cu conducerea Ministerului de Interne din ianuarie 1973, dar și ulterioarele, sunt regăsibile în sinteza Direcției I din 8 ianuarie 1974. Cum regimul nu a urmărit niciodată să-i îndeplinească vreuna dintre solicitări, excedată de reacțiile negative ale fruntașului basarabean, Securitatea și-a propus clarificarea rapidă a tuturor problemelor, în sensul lămuririi acestuia să nu mai fie mesagerul unor asemenea doleanțe, cu atenționarea că nemulțumirea sa, prin „manifestări negative față de politica statului nostru”, putea fi taxată în consecință (Vadim Guzun, *op.cit.*, pp. 512-513).

[199] *Ibidem*, pp. 353-354, 373.

«Basarab» de către lt.-col. Badea C-tin, de a-l determina să ne consulte în toate pe care vrea să le întreprindă și de a ne informa asupra acelor persoane care vor să-l provoace la unele acțiuni. În același timp, să ne ajute în continuare pe linia depistării și determinării [să le predea Securității, n. n.] altor persoane ce ar deține documente cu caracter istoric”[200]. Privilegierea unui singur „obiectiv” cu rol determinant nu poate face, evident, subiectul unei abordări morale. Ceea ce face însă obligatoriu obiectul unei atari reflecții este conivența dezgustătoare dintre slăbiciunile unui bătrân de peste 80 de ani și cinismul unui regim care le instrumenta fără scrupule.

„Halippa și-a vândut arhiva, dar și-a mâncat coliva”. „Basarab” devine pion important în Acțiunile Securității: „Istoricii” și „Biblioteca”

Strângerea și centralizarea informațiilor privind multitudinea de fonduri private, pe fundalul importantelor modificări legislative din decembrie 1971, a condus la construcția unei operațiuni la nivel național de scoatere din circuitul civil a tuturor acestor documente, Direcția I fiind „sediul” problemei. La 25 august 1972 este aprobat de ministrul de Interne, Ion Stănescu, un plan de măsuri elaborat de colectivul Direcției I în așa-numita acțiune „Istoricii”. Numele operativ nu fusese întâmplător ales. Scopul transparent al operațiunii era monopolul asupra trecutului, prin capturarea tuturor arhivelor private, care tratau sau constituiau narațiuni diferite, distincte, în dezacord cu istoriografia oficială. Erau vizați foști oameni politici, scriitori etc. din toate provinciile istorice precum și urmașii lor sau orice alt deținător al vreunor documente referitoare la istoria țării.

La șapte luni distanță, ofițerii Serviciului 3 din Direcția I au constatat că o instanțiere mai precisă a subiecților vizați de posibilele preluări de arhive era necesară. Astfel, ia naștere o a doua operațiune secretă, intitulată „Biblioteca”. Beneficiind de competențele aceluiași colectiv de ofițeri, planul de măsuri a fost redactat în 14 martie 1973[201]. Pe lângă cei 64 de basarabeni vizați direct de acțiunea „Istoricii”, ale căror biblioteci, fonduri de documente sau orice alte tipuri de bunuri[202]

---

[200] *Ibidem*, p. 435.

[201] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 6, ff. 185-186.

[202] Ideea că Securitatea era interesată doar de manuscrise și cărți este greșită. Bunurile care potențial puteau fi descrise ca fiind „de patrimoniu” intrau și ele în categoria celor preluabile. Tablourile, de exemplu: „Gheorghe Bezviconi, pe lângă

trebuiau verificate și preluate, Securitatea a atașat alte 112 nume[203]. Cele 176 de persoane n-au fost nici pe departe singurele verificate și de la care s-au confiscat arhive și biblioteci[204].

Discuțiile ofițerilor cu Halippa și disponibilitatea acestuia de a redacta liste cu deținătorii de arhive – surse de preluare pentru Securitate și Arhivele Statului – au făcut posibil acest nou plan de măsuri, mai amplu, urmărind așa-zisa „*punere în siguranță* a tuturor documentelor, actelor etc. referitoare la Basarabia și Bucovina de Nord pe care le dețin diferite persoane", cu referire la cetățenii români care avuseseră funcții sau ocupaseră poziții oficiale în cele două provincii ale regatului român intrate în componența U.R.S.S. după Al Doilea Război Mondial. Lista lui Halippa, cu 64 de nume, inclusă în planul inițial de măsuri al acțiunii „Istoricii", a fost și inspirația Direcției I pentru planul aprobat de gral.-mr. Borșan Dumitru, la sfârșitul lunii ianuarie 1973. Serviciul 3 al Direcției Informații Interne, surprins de amploarea problemei, decisese să supună aprobării conducerii un plan care să vizeze toate documentele rămase în proprietatea privată referitoare la cele două provincii. Pe lângă

---

cele raportate mai sus, a mai lăsat în urma sa ceva deosebit de important, respectiv o colecție de peste 60 de tablouri (picturi în ulei și acuarelă, desene), lucrări ale unor pictori basarabeni, exprimându-și dorința ca mai târziu să fie donate muzeului de artă din orașul Chișinău, orașul tinereții sale. *I-am explicat Taniei Bezviconi că ar fi mai indicat să doneze aceste tablouri unui muzeu din țară* [subl. n.]", nota lt.-maj. Mălureanu Vasile la 9 iulie 1973. „Având în vedere cele raportate mai sus, *propunem ca pe viitor să acționăm pe linia determinării Taniei Bezviconi de a dona colecția de tablouri ce o posedă* [subl. n.] unui muzeu din țară (sau unei alte instituții de stat) pentru ca această colecție originală să nu se disperseze" (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 6, ff. 224-225).

[203] „Lista de persoane presupuse a deține documente și cărți referitoare la Basarabia", datată 6 aprilie 1973, constituită ca anexă a planului de măsuri în acțiunea „Biblioteca" (*ibidem*, ff. 191-212), alături de „Lista de persoane care trebuiesc verificate și contactate în cazul «Istoricii»" (*ibidem*, ff. 187-188).

[204] Vezi cazul Ludmilei Iacobescu, soția lui Teodor Iacobescu, învățător, fost președinte al Asociației Învățătorilor din România (1937-1944), deputat și senator din partea P.N.Ț., fost președinte al organizației din Cetatea-Albă a acestui partid, decedat în 1969, de la care s-au preluat documente personale, hărți, lucrări, scrisori, fotografii, manuscrise, ziare, referitoare – în cea mai mare parte – la istoria Basarabiei, inclusiv arhiva organizației P.N.Ț. din Cetatea-Albă. Numele lui Iacobescu nu era trecut în nici una dintre cele două anexe ale Acțiunii „Biblioteca" (*ibidem*, f. 220). Vezi, de asemenea, preluarea arhivei orientalistului armean Hagop Djololian Siruni în 1973 (*ibidem*, vol. 7, ff. 171-314).

informațiile obținute de la Halippa, multe nume noi veneau să îmbogățească lista Securității, de la Marchetti și alții. Borșan a sesizat importanța operațiunii, ordonând ofițerilor din colectiv să-și extindă câmpul căutărilor, dincolo de basarabeni și bucovineni, „măsurile" trebuind „să fie extinse și pentru descoperirea altor documente importante care se referă la istoria țării noastre și sunt deținute de *proprietari*"[205] [subl. orig.]. Legătura cu legislația care scotea instanțele private din circuitul legal al documentelor „Fondului Arhivistic Național" este transparentă.

În planul din 30 ianuarie 1973[206] identificarea documentelor ce urmau a fi confiscate se făcea prin următorul descriptor: acelea ce conțin „mărturii cu privire la apartenența [provinciilor, n.n.] la România"[207]. Un al doilea argument crucial în justificarea preluării era solicitarea lui Anton Crihan, fost membru al Sfatului Țării, stabilit în SUA, de a-i fi trimise anumite documente referitoare la istoria Basarabiei. Crihan își mărturisise, într-o scrisoare către amicul Alexandru Văleanu, interesul special în legătură cu ce se petrecuse după 23 august 1944, atunci când „vecinii" sovietici solicitaseră toate documentele referitoare la Basarabia, deținute de fruntașii basarabeni[208]. Documentele fuseseră confiscate de autorități și predate sovieticilor, însă basarabenii ar fi reușit să realizeze copii ale acestora. Inițiativa lui Crihan a creat fiori la București, riscul exportării în Occident a cazuisticii fostei provincii, cu suita de ilegalități și abuzuri generate de acțiunile Uniunii Sovietice, ca stat ocupant, a grăbit acțiunile Securității. Pericolul încetării cenzurii asupra realităților istorice demonstrate de aceste documente, prin expatrierea unor arhive basarabene în SUA, era un argument extrem de important în economia deciziei Securității. Planul este, de altfel, destul de clar în acest sens. „Punerea în siguranță" și „prevenirea scoaterii din țară" însemnau, în traducere directă, capturarea și ascunderea oricăror referințe arhivistice referitoare la dimensiunea românească a celor două provincii și evitarea cu orice preț a internaționalizării diferendului basarabean. Halippa urma

[205] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 354-356.
[206] „Plan cu măsurile ce vor fi luate în scopul punerii în siguranță a tuturor documentelor, actelor etc. referitoare la Basarabia și Bucovina de Nord, pe care le dețin diferite persoane", aparținând Serviciului 3 din cadrul Direcției I, fiind semnat de șeful Direcției, gl.-mr. Nicolae Pleșiță și de șeful Serviciului, lt.-col. Popescu Traian (*ibidem*).
[207] *Ibidem*, p. 355.
[208] *Ibidem*.

să fie folosit în cele două operațiuni ca agent de influență pentru obținerea acordului refugiaților basarabeni să-și înstrăineze arhivele („Halippa Pantelimon va fi contactat în continuare, cu scopul de a ne indica ce persoane din anturajul său dețin sau ar putea deține acte, documente, lucrări etc., cu privire la Basarabia”[209]). „Basarab” nu ocupa doar rolul sursei de informații pasive, el trebuind să se implice personal în determinarea predărilor („la cererea noastră – *îl va determina* [subl. n.] pe fiul lui Onisifor Ghibu precum și pe alte persoane, să predea organelor de stat interesate arhiva tatălui său”[210]). Informatorii erau dirijați să discute cu fostul președinte al Sfatului Țării, pentru a garanta preluările neconflictuale.

Din cei nouă supraviețuitori unioniști, doi erau plecați în Occident – Anton Crihan în Statele Unite și Ion Păscăluță în Canada. Lt.-col. Popescu Traian (șeful Serviciului 3 al Direcției Informații Interne), lt.-col. Badea Constantin, mr. Bica Nicolae și lt.-maj. Mălureanu Vasile, sub atenta coordonare a gral.-mr. Pleșiță Nicolae (șeful Direcției I), trebuiau să-și capaciteze toate sursele în problemă, determinându-le să acționeze pentru facilitarea operațiunilor de preluare.

Momentul întâlnirii lui Halippa cu membri ai conducerii Ministerului de Interne, din ianuarie 1973, marchează consolidarea relației dintre el și Securitate, fructificată printr-un troc periodic, reciproc avantajos: alcătuirea unei liste cu persoanele care dețineau arhive și biblioteci[211] și influențarea sau participarea personală la obținerea „predării” lor[212] contra excursii prin țară[213], procurarea unor

[209] *Ibidem*, p. 356.
[210] *Ibidem*.
[211] În februarie 1973, Halippa a trecut pe o listă numele și adresele a 53 de persoane din București, despre care știa că posedă arhive personale (*ibidem*, pp. 360-361, 411). Probabil că, în urma discuțiilor, ofițerii Serviciului 3 au alcătuit o listă cu 64 de persoane în Acțiunea „Istoricii”.
[212] Pan Halippa l-a însoțit pe lt.-col. Badea la văduvele lui Anatolie Moraru, Sebastian Teodorescu, Grigore Cazacliu și la Ion Văluță și Tudor Văluță, toți din București, pentru a-i influența să-și predea arhivele (*ibidem*, pp. 386-387). În perioada 14-15 mai 1973, împreună cu lt.-col. Badea Constantin, Pantelimon Halippa și Elefterie Sinicliu au mers la Iași pentru a-i „contacta și determina pe Vasile Harea, Gh. Năstase, Atanasie Chiriac și Vasile Bârcă să predea Arhivelor Statului documentele cu caracter istoric ce posedă” (*ibidem*, p. 393). Călătoria, lungă și obositoare, s-a făcut cu trenul, iar în Iași au fost cazați la Mitropolie; bătrânul Halippa acceptase să facă acest efort deși nu se simțea prea bine, iar întoarcerea în București a fost grăbită de deteriorarea accentuată a stării de

medicamente[214] și trimiterea la medici specialiști[215], intervenții pentru obținerea repartiției dorite de către o nepoată, la absolvirea facultății[216], punerea la dispoziție a unei mașini pentru deplasări la medic sau la cimitirul Mănăstirii Cernica[217] etc.

Bine prelucrat, liderul basarabean ajunsese să-și însușească argumentația ofițerilor. Într-o convorbire cu Nichita Smochină, din septembrie 1973, interceptată de microfoane, Halippa susținea că „orice document care prezintă interes național pentru țara noastră nu trebuie să fie deținut de oameni particulari, care sunt trecători, de aceea acestea trebuie predate autorităților, care sunt instituții durabile. Dl Smochină este de aceeași părere, apoi îi promite lui «Basarab» că o să mai treacă pe la el. Între timp, o să caute să treacă și pe la Vera Moraru să vadă dacă mai are ceva documente"[218].

După fructificarea „pactului", Securitatea, a urmărit și celelalte scopuri. Izolarea fruntașului basarabean și a legăturilor, alături de controlul strict al circulației documentelor în relația cu ambasadorul SUA (din 1974). Privilegiile lui Halippa i-au atras și previzibila izolare printre prieteni. Nu era greu de observat că era singurul care obținuse mărirea pensiei, având relații „speciale" cu ofițerii de la care primea recompense bănești și călătorii prin țară, având posibilitatea aranjării unor mici servicii

sănptate, fiind dus direct la spital și internat; la Iași discutase doar cu Harea, iar din acest motiv era necăjit că „a ratat această acțiune" (*ibidem*, pp. 412-415, 417-418). A fost adus la București cu un automobil al Ministerului de Interne, însoțit de un medic (la plecarea din Iași avea o stare generală „în limite mai puțin decât mediocre"); după îndeplinirea misiunii, dr. Iulian Grădinaru a făcut un raport către securitate (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235255, vol. 2, ff. 48-50).

[213] La începutul lunii aprilie 1973, sub diriguirea Direcției I a Securității, Pan Halippa și fiul său, Nicolae, au vizitat Curtea de Argeș, Hidrocentrala de pe Argeș și barajul, orașul Călimănești și Mănăstirea Cozia. Au mers, apoi, la Drăgășani, pentru a prelua documentele lui Ioan Pelivan. Cei doi au fost însoțiți de lt.-col. de securitate Badea (Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 380-381, 382-384, 391-392).

[214] *Ibidem*, p. 534.

[215] *Ibidem*, p. 470. Lt.-col. Badea Constantin susține, într-un raport, că la 26 septembrie 1973 a fost chemat acasă de Halippa pentru „a-l sprijini" în tratarea unor probleme dentare, prin intervenția la un specialist stomatolog – aceasta în condițiile în care i se asigura asistență medicală gratuită în sistemul privilegiat FIAP.

[216] *Ibidem*, pp. 488, 513.

[217] *Ibidem*, p. 488.

[218] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 17, f. 252.

solicitate. „Izolarea” naturală n-a fost un rezultat accidental al bunelor relații cu Securitatea, ci o consecință intenționată a acestora[219]. Lt.-maj. Mălureanu, mereu atent la justul raport dintre riscuri și beneficii, propunea să se păstreze un bun echilibru între izolare și obținerea de informații. Prin limitarea numărului informatorilor trimiși în vizită, „pentru a nu-i crea [un] anturaj”[220], Securitatea pierdea importante surse de informații, câștigând însă pe zona „neutralizării”.

Trebuie amintit, însă, că nici marele unionist n-a fost neapărat pe deplin înțelegător cu situația lui excepțională. Suspiciunile și reproșurile prietenilor sau apropiaților, alături de reala îngrijorare față de situația lor, l-au determinat să ceară pentru ei ofițerilor de securitate un tratament similar[221]. Ofițerul Badea raporta, chiar, că fostul ministru i-ar fi spus: „Îmi este rușine de ei [unioniștii care mai trăiau – n. n.], că eu am fost recompensat, iar ei nu au ce mânca, am pus demult această problemă, dar practic nu s-a făcut nimic”[222]. La aproape doi ani distanță de acordarea pensiei personale, Halippa mărturisea unui informator al Securității că, la dineul dat în cinstea sa de conducerea Ministerului de Interne, după predarea bibliotecii, la solicitarea de a fi recompensați toți fruntașii basarabeni în viață, i s-ar fi răspuns: „recompensarea unui singur om poate trece neobservată, dar recompensarea unui grup *ar deveni un fapt politic, care i-ar supăra pe ruși*”[223] [subl. n.].

Cu sprijinul lui Halippa și cu ajutorul unor „combinații informative”, Securitatea a reușit, în lunile și anii următori, să preia documente și volume care prezentau interes pentru instituție din arhivele personale ale lui: Nicolae Bogdan[224], Nichita Smochină[225], Nicolae

[219] În noiembrie 1973, într-o discuție ce a avut loc în locuința proprie, Halippa le reproșa ofițerilor (nu era prima oară) că atenția cu care fusese tratat i-a îndepărtat prietenii, izolându-l. Ori, Securitatea se angajase să fie la fel de atentă cu toți cei recomandați de el. Neîntâmplându-se aceasta, toată lumea era nemulțumită, apropiații tratându-l „chiar cu dușmănie”, acesta „fiind un sistem al lor (a se citi, *al Securității*, n. n.), care m-a izolat”, afirmă Halippa (*ibidem*, vol. 20, ff. 215-216).
[220] *Ibidem*, vol. 3, f. 4v.
[221] Vadim Guzun, *op. cit.* p. 422, 430.
[222] *Ibidem*, p. 485.
[223] *Ibidem*, pp. 632-633.
[224] *Ibidem*, pp. 359-360. Chitanța pe baza căreia lt.-col. Badea i-a înmânat lui Nicolae Bogdan suma de 1.500 lei este arhivată la A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 7, f. 125; suma reprezenta prețul câștigării încrederii în ofițerul de securitate.

Nitreanu[226], Ștefan Ciobanu (biblioteca personală predată de fiica sa, Ala Mancaș, ca urmare a „contactelor realizate în mod repetat și a influenței exercitate prin «Basarab»")[227], Zamfir C. Arbore[228], Gherman Pîntea[229] și Teodor Păduraru[230]. Materialele erau completate, tot la cererea lui

[225] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 362.

[226] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 8, ff. 267-269.

[227] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 416.

[228] În seara zilei de 26 februarie 1974 lt.-col. Badea Constantin „l-a contactat" pe Halippa. Intenționând redactarea unui „memoriu-testament", menit să conțină sintetic activitatea sa în problema Basarabiei și modul ei de soluționare, i s-a pus, cel mai probabil, în evidență faptul că tot ceea ce solicită are un preț. Pentru a i se primi un atare „testament", Halippa (documentul nu precizează care a fost calea obținerii informației) a oferit sau a fost determinat să ofere informații esențiale privind locul unde era ascunsă arhiva fostului militant socialist Zamfir Arbore, mai exact în podul locuinței nurorii acestuia, din strada Dragoș Vodă nr. 23. Că a fost vorba de un troc stau dovadă solicitările lui Halippa, adresate ofițerului: să i se facă un cuplaj telefonic cu fiul său, fiind deranjat că postul telefonic era nefuncțional perioade lungi de timp, și să călătorească pe ruta București-Brașov (se înțelege cu o mașină a Securității), ambele aprobate de ofițer (*ibidem*, p. 530). La predarea propriei arhive, în decembrie 1972, Halippa rugase Securitatea, printre altele, să-i rezolve situația locativă a nurorii socialistului român, Maria Arbore, în sensul eliberării unor camere din propria locuință, ocupate din 1965 de niște chiriași. Pentru ofițerii Direcției I, gestul lui Halippa n-a fost suficient pentru onorarea rugăminții. Îndată ce au aflat, însă, de locul unde stătea ascunsă arhiva lui Arbore, au găsit momentul propice pentru a pune mâna pe ea. În septembrie 1974, profitând de nemulțumirile manifestate de Halippa în legătură cu dificultățile locative ale Mariei Arbore (pe care le doreau aplanate), au obținut de la aceasta promisiunea că, dacă îi va fi rezolvată problema, va preda Securității întreaga arhivă rămasă de la socrul ei (*ibidem*, p. 612).

[229] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 6, ff. 302-303. Gherman Pîntea murise la 3 februarie 1968 în București. Lucia Pîntea, soția lui, a fost determinată de ofițerii Serviciului 3 al Direcției I să predea, la 11 iulie 1973, „fără a ridica vreo pretenție pecuniară", „un număr important de manuscrise, lucrări, documente, corespondență, cărți, etc., referitoare la istoria Basarabiei" (*ibidem*, f. 302).

[230] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 654. Teodor Păduraru, nepotul lui Halippa, a murit în ziua de 24 iulie 1974. Imediat, Securitatea l-a instruit pe informatorul „Tecuceanu" (Andrei Plămădeală – A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 3, f. 74) să stabilească ce dorea să facă văduva acestuia, Fedia Păduraru, cu ziarele, documentele și cărțile rămase de la defunct. Scopul era ca „*prin Halippa și informatori*" [subl. n.] să o „determinam să le predea Arhivelor Statului" (Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 591).

Halippa, cu memorii de activitate scrise de cei care contribuiseră la Unire[231]. Chiar și acele părți din arhiva proprie, nepredate, au ajuns în mâinile Securității, prin intermediul nurorii sale, Traiana Combei, care a încredințat ofițerilor conduși de lt.-col. Derscanu, fără știrea lui Halippa, un mare număr de role cu benzi de hârtie, conținând comunicațiile telegrafiate dintre Ion Inculeț și Daniel Ciugureanu (fost șef al Directoratului General al Basarabiei), aflați la București, și Halippa, respectiv alți fruntași basarabeni rămași la Chișinău[232].

În ciuda angajamentului asumat de fostul ministru în interiorul „pactului" cu Securitatea, de a nu mai „agita" problema Basarabiei, unele dintre acțiunile sale au ieșit din tiparele impuse. Halippa solicitase conducerii de partid și de stat acordarea statutului de „refugiați politic" basarabenilor din România. În baza lui, basarabenii s-ar fi putut constitui într-o asociație independentă, care să revendice teritoriul Basarabiei și Bucovinei pe plan internațional[233]. În plus, n-a renunțat la organizarea unor „adunări comemorative" în ziua în care Sfatul Țării votase Unirea cu România[234], aniversarea zilei sale de naștere[235], trimiterea unor memorii oficialităților (președintelui[236] și vice-președintelui[237] Consiliului de Stat al R.S.R., președintelui Consiliului de Miniștri[238], ministrului de Externe al R.S.R.[239]) și unor personalități și organisme internaționale (Mao Tze Dun, Ciu En Lai, „întreg Partidul Comunist Chinez și poporul chinez, prieten al poporului român"[240], președintelui Nixon[241], postului de radio „Europa Liberă"[242] și Comitetului Româno-American[243]), reluarea legăturilor cu diplomatul american Harry Barnes, devenit ambasador al Statelor Unite în România[244].

---

[231] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 18, f. 143.
[232] La 7 mai 1974 Direcția I a trimis documentele capturate la D.G.A.S. (Vadim Guzun, *op.cit.*, pp. 555-556, 560).
[233] *Ibidem*, p. 467.
[234] *Ibidem*, pp. 376-377.
[235] *Ibidem*, pp. 439-442.
[236] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 8, ff. 274-275, 278-280.
[237] *Ibidem*, ff. 287-292.
[238] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 379-380.
[239] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 8, ff. 341-343.
[240] *Ibidem*, ff. 225-232.
[241] *Ibidem*, ff. 180-188.
[242] *Ibidem*, ff. 39-40.
[243] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 394-404.
[244] *Ibidem*, pp. 551-552, 554-555, 562-568, 569-570, 575-576.

Aceasta este și explicația pentru care urmărirea informativă a lui „Basarab” a continuat până la sfârșitul vieții sale, în toate registrele represive[245] (infiltrarea agenților, controlul corespondenței, penetrarea spațiului intim, izolarea ș.a.m.d.). Pe parcurs, din documente reiese că Halippa îi considera pe ofițeri persoane de încredere, le accepta „sfaturile”, renunțând la acțiunile preconizate și predându-le, chiar, materialele realizate de colaboratorii săi, ce urmau să fie trimise în Occident[246].

Avatarurile preluării arhivei lui Onisifor Ghibu

Autoritățile comuniste făcuseră demersuri, încă din iunie 1964, pentru a pune mâna pe biblioteca lui Ghibu, ca parte a unei mai vaste operațiuni de aducere sub controlul Institutului de Istorie al P.C.R. a tuturor fondurilor „problemei naționale”. Maiorul Popa Gheorghe, șeful Biroului „K” (Contrainformații penitenciare) din cadrul Direcției Regionale Cluj, condusă la acea vreme de maiorul Pleșiță Nicolae, mandatase pe informatorul „Sava Victor” (i.e. Moraru Victor, o rudă mai îndepărtată a lui Octavian Ghibu, fiul unionistului) să-l prelucreze pe tată, să renunțe la atitudinea dușmănoasă, să „schimbe tactica, să-și ofere serviciile Academiei R.P.R. și să cedeze biblioteca sa personală Academiei, tranzacționând astfel eliberarea fiilor săi”[247], încarcerați la Gherla. Onisifor Ghibu nu era deloc dispus să facă așa ceva, spunându-i tranșant agentului că „nu va colabora niciodată cu actualul regim, iar biblioteca, decât s-o dea Academiei R.P.R., mai bine o arde”[248]. Cea mai mare parte a arhivei îi fusese deja confiscată de Securitatea Sibiu în februarie 1949, atunci când fostului profesor al Universității clujene i-au fost luate trei lăzi cu

[245] *Ibidem*, pp. 542-543, 545-546. Informați că, în martie 1974, Pan Halippa și Elefterie Sinicliu au lansat invitații către mai mulți apropiați pentru a sărbători, la domiciliul liderului basarabean, Unirea cu țara, lt.-col. Derscanu Gheorghe i-a contactat la domicilii pe cei doi și i-a convins că trebuie să anuleze întâlnirea. Astfel, în 27 martie au fost prezenți la domiciliul lui Halippa numai șase persoane, dintre care una era sursa „Nicu” din rețeaua informativă a căpitanului de Securitate Bica Nicolae (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235252, vol. 2, ff. 71-74).

[246] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 467 (statutul asociației refugiaților basarabeni, scrisoarea către Mao Tze Dong).

[247] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 119765, vol. 8, f. 6.

[248] *Ibidem*, f. 8.

documente de o valoare inestimabilă[249], depozitate încă din timpul războiului în casa acestuia din Săliște[250]. După ridicarea lăzilor Onisifor Ghibu a făcut mai multe demersuri la Președinția Consiliului de Miniștri, la Prezidiul Marii Adunări Naționale și la M.A.I. cerând, în audiență la conducătorii acestor instituții, returnarea materialelor. Petru Groza i-ar fi spus personal că a dat dispoziții lui Mihail Roller, la Academia R.P.R., să ceară materialele de la Sibiu, să le aducă la Academie, să le inventarieze împreună cu el, documentele considerate de importanță națională să rămână la Academie, iar cele personale să-i fie restituite. Ghibu a cerut să-l vadă pe Roller, pentru ducerea la bun sfârșit a promisiunii lui Groza. Fără succes. A apelat la Eugen Crăciun, cercetător principal la Academie, cunoștință a lui Roller, fără alt rezultat decât iritarea marelui diriguitor al istoriei României. Motiv pentru care, Roller i-a transmis lui Ghibu să „se astâmpere, altfel o pățește"[251]. În a doua jumătate a lui 1964, Ghibu a reluat problema documentelor confiscate. Octavian Ghibu s-a dus la Academie, unde a avut discuții cu Gabriel Ștrempel și Marta Anineanu, care i-au comunicat, senin, că „Academia R.P.R. nu ar fi deținut niciodată documentele respective, de care nici nu are cunoștință"[252]. Au verificat și la Arhivele Statului, fără succes. În fața blocajului, Onisifor Ghibu și fiul său Octavian au decis să se adreseze conducerii Partidului. Documentele se aflau depozitate în secret, în ciuda celor declarate de istoricii Academiei, într-un spațiu al P.M.R. din Popești-Leordeni. După multe insistențe i s-a aprobat să le vadă. Conținând doar o treime din ce-i fusese confiscat[253], fondul cuprindea documente extrem de importante despre românii din Basarabia anului 1918, întruniți în adunări populare pentru a

[249] Documentele se referau la: 1. evenimente din Rusia revoluționară (1917-1918), care au contextualizat Unirea Basarabiei cu România, având în centru persoana lui Octavian Ghibu (O.G.); activitatea dusă de O.G. în 1926-1927 în calitate de conducător al misiunii culturale a Asociațiunii „Astra", descrise drept „documente unice, de mare importanță istorică pentru țara noastră"; 2. documente privitoare la relațiile româno-maghiare dintre cele două războaie; 3. documente în legătură cu Universitatea din Cluj (1851-1939) și cu reorganizarea ei din 1919; 4. documente în legătură cu problema unirii celor două Biserici românești din Transilvania și cu problema unirii Bisericilor din Răsărit și Apus; 5. arhive personale, diplome de studiu, corespondență personală (1898-1944), 25 de caiete cu însemnări zilnice și mai multe lucrări științifice (idem, dosar nr. 119765, vol. 9, f. 56).
[250] *Ibidem*.
[251] A *Ibidem*, ff. 56-57.
[252] *Ibidem*, f. 57.
[253] *Ibidem*, f. 23.

cere alipirea de România, manifestări tipărite, din același an, ale românilor din Transnistria, prin care se cerea unirea cu România, dar și materiale privind conaționalii din valea Timocului[254]. Pentru celelalte două treimi a solicitat explicații Partidului, sugerând că ele au fost luate de autoritățile sovietice în 1949.

Într-o notă din 3 mai 1965, Securitatea realiza că implicarea lui Ghibu în cartografierea acestui fond era esențială, fiind singura persoană capabilă să le certifice autenticitatea, să le stabilească integritatea și conținutul, fiind considerat „singurul în măsură să pună în adevărata lor lumină aceste documente, de o valoare, pare-se, excepțională”[255]. Soluția însă era ca studiul și organizarea să se realizeze doar în cadrul strict controlat al Institutului de Istorie al P.C.R. și nu pe cont propriu, existând riscul ca, odată intrate, prin publicare independentă, în mâinile unor cercetători neavizați, documentele să genereze concluzii neplăcute – „ar putea să nu fie înțelese sau greșit înțelese de cercetătorii neavizați”, atenționa Securitatea[256]. În primăvara lui 1966, prin intermediul lui Paul Anghel, au fost reluate discuțiile cu Ion Popescu-Puțuri (directorul Institutului de Istorie a Partidului) și Paul Niculescu-Mizil privind posibila angajare a lui Ghibu ca cercetător la Institutul de Istorie de pe lângă C.C. al P.C.R. și eventuala reprimire în Academie, în schimbul bibliotecii și a tuturor documentelor pe care le mai deținea[257]. Așa se explică și intenția angajării lui Ghibu la Institutul de Istorie al P.C.R., dar și tratativele duse de Niculescu-Mizil cu Ghibu și Halippa, în prima jumătate a anului 1966[258]. Nu este lipsit de semnificație că încercările de preluare a arhivelor unioniste au fost brusc suspendate la mijlocul lui 1966, din cauza lucrărilor Consfătuirii Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia, ținute la București în intervalul 4-6 iulie. Perspectiva de a-i irita pe ruși nu era deloc de neglijat.

Același colectiv al Serviciului 3 al Direcției I a fost responsabil cu capturarea arhivei Ghibu (peste 30.000 de file), după decesul acestuia din octombrie 1972, folosind același tradițional „beneficiar” – D.G.A.S.[259]

---

[254] *Ibidem*, f. 22.
[255] *Ibidem*, f. 57.
[256] *Ibidem*.
[257] *Ibidem*, f. 22.
[258] *Ibidem*.
[259] Procesul-verbal încheiat la 24 februarie 1973, prilejuit de predarea fondurilor personale O. Ghibu, a fost semnat de doi reprezentanți ai D.G.A.S., unul fiind

„Nota-raport asupra materialelor din fondul Onisifor Ghibu, propuse spre achiziționare" a fost realizată de Arhivele Statului la ordinul Securității[260], la 24 februarie 1973, în schimbul plății chiriei și a cheltuielilor de întreținere pentru locuința din strada dr. I. Rațiu nr. 5[261]. Etapele confiscării sunt surprinse de rapoarte în problemă, metodele fiind asemănătoare cu cele folosite în cazul Halippa. Astfel, primul pas a constat în convocarea urmașilor lui Ghibu (fiii Octavian și Mihai) la lt.-col. Popescu Traian (șeful Serviciului 3), în februarie 1973. După „discuții prelungite" și „la insistențele noastre", moștenitorii „au acceptat să predea Arhivelor Statului documentele rămase de la tatăl lor, deocamdată spre studiu", cu posibilitatea ca unele să fie reținute de instituție. În schimbul înțelegerii, frații Ghibu au cerut intervenția pentru rezolvarea a trei probleme: transformarea apartamentului din Sibiu în care locuise tatăl lor în casă memorială (propunere făcută și la organele locale, fără să primească vreun răspuns); același apartament să nu fie repartizat unei alte persoane până nu se va hotărî asupra înființării casei memoriale (ofițerul a promis, verbal, că se va interveni prin „organele noastre" de la Sibiu); confecționarea unei ștampile „Octavian Ghibu", care să fie aplicată pe documentele care urmează să fie preluate de arhive. Drept răspuns, lt.-col. Popescu a prezentat superiorilor patru măsuri: să se evalueze mai întâi documentele, apoi să se facă propuneri în ceea ce privește înființarea casei memoriale; prin Inspectoratul Județean Sibiu al M.I., să se intervină la administrația locală pentru ca apartamentul (care adăpostea o bibliotecă importantă, cu peste 10.000 de volume) „să fie repartizat în folosul muncii organelor noastre până la clarificarea situației arhivei și a casei memoriale"; Arhivele Statului să confecționeze ștampila solicitată de moștenitori; să se organizeze o deplasare la Sibiu (împreună cu Octavian Ghibu și specialiști de la Arhive) pentru selecționarea și ridicarea documentelor[262]. Măsurile propuse de Serviciul 3 au fost rapid aprobate, iar deplasarea, evaluarea, „preluarea" a aproximativ 30.000 de file de

Tudor Mateescu, cealaltă semnătură fiind indescifrabilă (idem, dosar nr. 161960, vol. 6, f. 270).

260 *Ibidem*, ff. 261-265.

261 *Ibidem*, f. 246.

262 *Ibidem*, ff. 290-291.

documente și a apartamentului s-au finalizat în 7 zile (24 februarie 1973)[263].

După nici trei luni, unul dintre frații Ghibu a încercat să amenințe Securitatea. Într-o discuție cu lt.-col. Badea Constantin, Octavian Ghibu și-a manifestat nemulțumirea în legătură cu suma propusă de Arhivele Statului pentru cumpărarea tuturor documentelor împrumutate pentru studiu, adică 30.000 lei. Proprietarul de drept dorea reevaluarea propunerii, lăsa un răgaz de 30 de zile, iar, dacă răspunsul final nu l-ar fi mulțumit, atunci ar fi donat toate documentele și biblioteca tatălui său Mitropoliei din Sibiu[264]. La șantaj, Securitatea a răspuns în forță. Într-o „Notă" semnată de șeful Direcției I, gral.-mr. Borșan Dumitru, în ianuarie 1974, se raportează *rezolvarea* problemei. Moștenitorii au fost chemați din nou la discuții, în urma cărora au fost de acord, brusc, *să doneze* documentele date spre studiu la Arhivele Statului (referitoare la Basarabia, Transilvania și Bucovina de Nord), iar celelalte documente, care rămăseseră la Sibiu, și întreaga bibliotecă vor fi aduse la București și „predate în custodia D.G.A.S., pentru a intra astfel în circuitul științific". Este de imaginat cum s-a obținut „acordul" de vreme ce copiii lui Ghibu erau cei care ceruseră reanalizarea înțelegerii inițiale... Dorința moștenitorilor de a se organiza o casă memorială a fost rezolvată în aceeași manieră de forță: „începând cu data de 1 ianuarie 1974, locuința ce a aparținut lui Onisifor Ghibu, din str. Dr. I. Rațiu nr. 5, Sibiu, a trecut în fondul de locuințe al Ministerului de Interne"[265]. Ce putea fi mai sugestiv: apartamentul unui promotor al Unirii din 1918 devenea locuința unui angajat al aparatului represiv al României socialiste! I s-a confiscat, apoi, și biblioteca, însumând peste 10.000 de volume. Avem toate motivele să credem că ofițerii de Securitate ar fi procedat la fel și în cazul Halippa, dacă nu ar fi găsit la el disponibilitate și înțelegere pentru o colaborare reciproc-avantajoasă.

---

[263] *Ibidem*, ff. 246, 261-265. Din luna februarie 1973, Ministerul de Interne plătea chiria și cheltuielile de întreținere pentru apartamentul din strada dr. I. Rațiu nr. 5, Sibiu.

[264] *Ibidem*, f. 258.

[265] *Ibidem*, ff. 246-247.

Relatările manipulatorii ale unui fost ofițer al Securității

Într-un text din 2004[266], reluat în 2009[267] și completat în toamna lui 2018[268] (în urma apariției în presă a unui articol care i-a împrospătat memoria[269]), fostul locotenent-major Mălureanu Vasile – cum am văzut, unul dintre actorii implicați în confiscarea documentelor – lansa răstălmăcirea manipulatoare a motivelor care au prilejuit deposedarea arhivei Halippa, valabile – prin extensie – și în cazul celorlaltor fonduri[270]. Este interesant că, dacă în prima lui formă (cea găzduită de Academia de profil a S.R.I.), tonul este aparent neutru, prudent, evitând referințe acuzatoare directe și încercând traducerea faptelor din tinerețe în formula unor „acțiuni specifice pentru prevenirea înstrăinării și preluarea spre protecție și valorificare”[271], ulterior – pe fondul legitimării publice crescânde a discursului impunizant al „faptelor de arme” ale ofițerilor de securitate – tonul devine mai dur, mai curajos și neambiguu.

Actualul rezervist al „serviciului național de informații”, cum cu emfază este redenumit fostul patron instituțional (Departamentul

[266] Vasile Mălureanu, *Contribuții la apărarea unor valori importante ale patrimoniului istoric și cultural național*, în „Analele Academiei Naționale de Informații”, nr. 9-10/2004-2005, București, Editura ANI, 2006, pp. 76-95.
[267] Idem, *Istorie și spionaj – Conservarea arhivei Pan Halippa*, în „Periscop”, anul II, numărul 2(6), mai 2009, pp. 81-85; idem, *Apărarea identității culturale naționale – coordonată de bază a activității serviciilor române de informații*, în „Vitralii. Lumini și umbre”, anul I, nr. 1, decembrie 2009, pp. 19-22.
[268] Idem, *Acțiunea «Istoricii»*, în „Vitralii. Lumini și umbre”, anul IX, nr. 36, septembrie-noiembrie 2018, pp. 98-107.
[269] Florian Banu, *«Istoricii» – Securitatea și salvarea urmelor scrise ale trecutului*, publicat în revista „Evenimentul Istoric” nr. 3/20 aprilie – 24 mai 2018.
[270] În textul publicat în 2004, autorul amintește și de participarea la preluarea „documentelor și bibliotecii aparținând istoricului de origine armeană Hagop Djolonian Siruni și a Barilului de la Khorsabad”, de „recuperarea din străinătate a unei tapiserii flamande de la mijlocul sec. XVII, de mari dimensiuni, care făcea parte dintr-un ciclu de șapte lucrări pe teme zoomorfe”, de încercarea de a captura colecția de artă a fostului ambasador Vasile Stoica, de „prevenirea dispersării lucrărilor create în Franța de sculptorul George Apostu, după decesul acestuia la Paris în anul 1986” ș.a.m.d. (Vasile Mălureanu, *Contribuții la apărarea unor valori importante ale patrimoniului istoric și cultural național*, în „Analele Academiei Naționale de Informații”, nr. 9-10/2004-2005, București, Editura ANI, 2006, p. 76). Cele menționate sunt doar unele din multele operațiuni de deposedare a bunurilor aparținând patrimoniului privat din care ofițerul a făcut parte.
[271] *Ibidem.*

Securității Statului / SRI-ul), își amintește, în primul număr al revistei foștilor ofițeri ai Securității, publicat în 2009, trei argumente care ar fi determinat Securitatea să preia arhivele. Prima teză se referă la faptul că Halippa dorea să „transmită o parte din documentele deținute unor basarabeni din emigrație pentru valorificare”[272]. Este de observat excluderea *de plano* a oricăror intenții oneste de memorializare și privilegierea strictă a celor pecuniare, emigrația (se știe!) nefiind interesată decât de bani, trădând, astfel, istoria națională, ai cărei singuri și legitimi paznici erau ofițerii de securitate. A doua teză presupunea că „informațiile obținute în caz configurau riscuri întemeiate că unele din documentele deținute de Pantelimon Halippa puteau să ajungă în posesia rușilor, având în vedere *că unii dintre basarabenii din emigrație erau în legătură cu serviciile de informații sovietice*”[273] [subl. n.]. Sigur, autorul nu prezintă nici o probă în susținerea alegației. Subtextul este, însă, transparent, emigrația confirmă că este trădătoare, de această dată în slujba sovieticilor. Motivația păzirii intrării în posesia Moscovei a documentelor unioniste, venită dinspre un fost combatant al Securității, este de un ridicol aparte. Tocmai Securitatea era cea care-i „păzea”, de fapt, pe deținătorii originari ai arhivelor basarabene, pentru a nu deranja statul vecin. Nu prezumtiva „colaborare” cu U.R.S.S. era marea temere a Securității, ci faptul că aliații ideologici de la Răsărit ar putea afla că statul român repunea revizionist în discuție problema fostului său teritoriu. Frica lui Ceaușescu de Uniunea Sovietică și de aici – prin extensie – prudența D.S.S. era adevăratul motiv al cenzurii documentare, al capturării urmelor arhivistice și al punerii sub tăcere a martorilor unioniști. Prezumtiva colaborare cu serviciile de spionaj sovietice, deloc întâmplător, nu era asociată neechivoc emigrației basarabene din S.U.A. în textul din 2004, găzduit de periodicul Academiei S.R.I. Aici episodul e descris neutru: „În anul 1972, serviciul național de informații (sic!) a primit semnalări conform cărora P.H. – lider al basarabenilor din România, s-ar afla în posesia unor documente privind Basarabia, pe care le triază în vederea transmiterii lor unor basarabeni din Occident, spre păstrare și

[272] Idem, *Apărarea identității culturale naționale – coordonată de bază a activității serviciilor române de informații*, în „Vitralii. Lumini și umbre”, anul I, nr. 1, decembrie 2009, p. 21.
[273] *Ibidem*.

valorificare”[274], iar mai jos: „P.H. preconiza să transfere unele din acestea în Occident, unor militanți pentru cauza Basarabiei. *Ce nu lua în calcul era tocmai riscul ca documentele respective să încapă pe mâinile unor persoane controlate de ruși*” [subl. n.]. Mălureanu aici doar sugerează pericolul, nu spune tranșant că Anton Crihan era agent moscovit, cum va afirma mai târziu. Schimbarea de ton (între 2004 și 2009) se datorează consolidării strategiei vizând rescrierea istoriei „serviciului național de informații”, ca un veritabil avanpost în fața agresiunii sovietice.

A treia teză presupunea că Halippa urma să dea anumite documente „unui diplomat occidental suspectat că ar fi fost racolat de KGB”[275]. Din nou, autorul nu prezintă nici un fel de probă. Pentru a evita un proces de calomnie, abilul ofițer al Securității nu îndrăznește să spună numele diplomatului și cu atât mai puțin povestea implicării lui. În cauză era Harry Barnes Jr., diplomat american. În textul din 2004, oficialul „occidental” era descris drept unul care „fusese la post la Moscova”[276], pentru a întări suspiciunile. Afirmațiile nu sunt defel inocente. „Câmpul propagandei” vizează consolidarea suspiciunii că emigrația reacționară basarabeană, dar și Occidentul, prin reprezentantul ei cel mai conturat, colaborau cu sovieticii. Se încearcă, în plus, consolidarea ideii că principalul inamic al Securității comuniste patriotice erau serviciile de spionaj sovietice[277]. Printre atâția agenți K.G.B., doar ofițerii „serviciului național de informații” se dovedeau singurii care acționau în interesul țării. Occidentul era fundamental compromis, aici și prin recrutare

[274] Idem, *Contribuții la apărarea unor valori importante ale patrimoniului istoric și cultural național*, în „Analele Academiei Naționale de Informații”, nr. 9-10/2004-2005, București, Editura ANI, 2006, p. 79.

[275] Idem, *Apărarea identității culturale naționale – coordonată de bază a activității serviciilor române de informații*, în „Vitralii. Lumini și umbre”, anul I, nr. 1, decembrie 2009, p. 21.

[276] Vasile Mălureanu, *Contribuții la apărarea unor valori importante ale patrimoniului istoric și cultural național*, în „Analele Academiei Naționale de Informații”, nr. 9-10/2004-2005, București, Editura ANI, 2006, p. 80.

[277] Merită amintit, în contextul observației că memorialistica foștilor ofițeri ai Securității a încercat redenumirea unei unități a contraspionajului românesc, este vorba de U.M. 0110, folosindu-se sintagma „unitate anti-KGB”, o denumire pe care n-a avut-o niciodată, numele unității fiind „Contrainformații țări socialiste”. Accentul pus pe prezumtiva adversitate cu sovieticii încearcă să inducă ideea că ofițerii români erau, în principal, preocupați de ingerințele informativ-operative ale acestora, consolidându-se prin aceasta, în mod fals, mitologia anti-sovietismului Securității.

sovietică. Simptomatic, mandatul anti-occidental al Securității comuniste își găsește, la mai bine de trei decenii, justificarea. Securitatea lupta împotriva K.G.B.-ului pe toate fronturile, intern și extern...

Cazul Nicolae Nitreanu. Lipsa liberului acces la arhive

După ce documentele basarabenilor au fost „puse la adăpost" în depozitele D.G.A.S., nici unui cercetător neafiliat vreunei instituții a partidului sau a organelor de represiune nu i s-a permis studierea lor. Profesorul Nicolae Nitreanu este un exemplu concludent[278]. Încercările lui de a-și documenta la Arhivele Statului studiile despre basarabeni, pe baza documentelor așa-zis „donate", au eșuat, fondurile fiind inaccesibile. Mai mult, insistența i-a fost pedepsită, fiind vizitat de ofițerii Serviciului 3, care i-au transmis, tranșant, că, dacă nu renunță la cercetări și insistențe, copilul său va fi scos din serviciu și arestat[279].

În unele situații, Nitreanu solicitase explicit Securității să i se aducă la Arhivele Statului documentele pe care dorea să le studieze. În iunie 1973, de pildă, adresează scrisori miniștrilor de Interne și Externe, solicitând transferul fondului de arhivă depozitat în arhiva M.A.E., aparținând lui Ioan Pelivan (fost ministru al Afacerilor Externe al Republicii Democratice Moldovenești, care depusese în 24 iunie 1938, în arhiva M.A.E., un dosar cu documente privind istoria Basarabiei), la Arhivele Statului. Adică acolo unde spera să le poată studia. Solicita ca respectiva arhivă să fie înregistrată și clasată, iar, când „se va găsi de cuviință", să fie pusă la dispoziția cercetătorilor, informațiile fiind utile pentru combaterea falsificării istoriei de către istoricii sovietici, iar cercetătorilor români le-ar fi fost de ajutor pentru a nu mai comite greșeli[280].

În plus, cerea aceluiași Minister preluarea arhivei lui Onisifor Ghibu, oferindu-se chiar să furnizeze informații în construcția unui șantaj[281]. Nitreanu nu era la primul contact cu Securitatea, în 1951 fiind

---

[278] În iulie 1973, lt.-col. Badea Constantin relata, într-un raport al Serviciului 3 din cadrul Informațiilor Interne, că „Nitreanu N. și-a exprimat regretul că nu i s-a permis studierea documentelor provenite de la unele personalități basarabene, aflate la Arhivele Statului" (Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 426).

[279] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 18, f. 61.

[280] *Ibidem*, vol. 8, ff. 331-334.

[281] „Este absolut necesar ca și arhiva defunctului prof. Ghibu să fie centralizată la Direcția Generală a Arhivelor Statului și aceasta făcând parte din acel Fond istoric al provinciei. După cât suntem informați, urmașii defunctului O. Ghibu caută să

recrutat de Regionala de Securitate Ploiești ca informator, dosar preluat apoi de Inspectoratul Județean de Securitate Sibiu și abandonat în martie 1967 „din lipsa posibilităților de informare”[282]. Aceasta n-a împiedicat, însă, Securitatea să-l urmărească (D.U.I. „Manu”[283]), „compromită”, „descurajeze” și „izoleze”, Direcția I lucrând împreună cu Serviciul „D” în acest scop[284]. Nu doar documentele primare făceau obiectul atenției speciale a organelor, ci și studiile despre istoria Basarabiei. Ofițerii de Securitate implicați în cazul „Basarab” au făcut presiuni asupra lui pentru a preda Arhivelor Statului toate volumele la care lucra (în manuscris), dar și documentele pe care-și baza cercetările, obținute de la anumite persoane. Chemat de mai multe ori la Securitate, a fost avertizat să renunțe la studiile despre Basarabia. Unele „contactări” au avut și un coté violent, „colonelul Constantin”, profitând de confiscarea din locuință a unor scrisori și lucrări, care nu i-au mai fost restituite[285], a bătut cu pumnul în masă, amenințându-l să renunțe la cercetări.

Oprirea demersurilor s-a realizat indirect, prin invocarea unor relații ilegale cu străinii, motiv pentru care a fost convocat la Securitate. Discuția a luat o turnură destul de dură, ofițerii nesfiindu-se să-l amenințe cu pedeapsa capitală, pentru presupuse acțiuni de spionaj în favoarea Statelor Unite. Motivul era faptul că, în 12 noiembrie 1972, dusese la Ambasada S.U.A. o scrisoare de felicitare pentru președintele Nixon, reales cu câteva zile în urmă. Printre infracțiunile descoperite de Securitate era și aceea de a adresa și alte memorii unor ambasade occidentale (Franța, Marea Britanie și Italia), prin care cerea „intervenții privitor la Basarabia”, fiind acuzat că urmărea să strice „bunele relații dintre România și Uniunea Sovietică” și că încercase să organizeze aniversarea a 55 de ani de la Unirea Basarabiei cu România atrăgând la sărbătorire un grup de persoane, conturându-se, astfel, o „manifestație

---

speculeze aceste situații de predare a arhivei. *Ar fi bine ca ei să cedeze Statului nostru în mod onorabil, pentru că noi mai cunoaștem și alte dedesubturi exercitate de Ghibu în Basarabia și n-ar fi bine să dezgropăm morții*” [subl. n.] (idem, dosar nr. 534292, vol. 2, f. 194).

[282] *Ibidem*, f. 137.

[283] Dosarul de urmărire informativă a fost deschis la data de 27.07.1969, fiind închis la 16 august 1986 (*ibidem*, vol. 3, f. 235).

[284] Suspiciunea era legată de posibilitatea ca Nitreanu să scoată în afara țării lucrări privind istoria provinciei natale, gest citit drept „acțiune în favoarea unei puteri străine” (*ibidem*, f. 209).

[285] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 19, f. 98.

colectivă neautorizată"[286]. După câteva discuții, ofițerii M.I. și-au arătat „generozitatea", anunțându-l că, dintre toate capetele de acuzare, vor reține doar pe cel care privea încălcarea relațiilor României cu U.R.S.S. Exact acesta era, de fapt, miezul problemei.

Nitreanu i-a povestit toate acestea lui Halippa, într-o scrisoare, justificându-și cererea, adresată lt.-col. Popescu Traian de la Securitate, de a purta o nouă discuție, prin dorința atragerii de partea „cauzei" lor (repunerea în discuție a problemei Basarabiei) nu numai a opiniei publice din țară și din străinătate, ci și a organelor de securitate. O naivitate spulberată rapid de ofițer, care, la orice argument pătimaș de-al lui Nitreanu i-a răspuns, neechivoc, că „asemenea probleme nu se pot discuta" sau că „nu e momentul". Citām câteva argumente din scrisoarea profesorului basarabean adresată ofițerului: „Ce-ai face D-ta, D-le colonel, dacă ai fi în pielea și în situația noastră de români basarabeni, care auziți voci disperate de peste Prut, despre deznaționalizarea românilor de acolo de către guvernul rus sovietic?: «La noi tare pătimăsc studențimea! Cum numai și vrea să facă ceva, îl și înflă pe sus, noaptea și nici nu se mai știe de el nică»; «Mulți sunt duși, da unde…? Nu știe nimi. Nu să primesc nici scrisori de la ei. (…) Pe alții tineri îi duc cu sărviciul în alte părți și acolo rămân, acolo îi însoară și cu ei s-o mântuit totu. Iar în loc, la noi aduc ruși, care nu știu moldovenește și ne sâlesc să vorbim rusăște, că altfel nu ne putem înțelege» etc."[287].

Scrisoarea poate părea hilară dacă este scoasă din context. Nitreanu știa, însă, de la Halippa că era sub protecția unui „pact" cu Securitatea, ofițeri de rang înalt convingându-l că regimul comunist din România luptă pentru aceleași idealuri în legătură cu Basarabia. Iluzia lui „Basarab" s-a destrămat treptat, după ce și-a dat seama că cedarea arhivelor foștilor unioniști nu era altceva decât o metodă de a le confisca „armele" în lupta pentru restabilirea adevărului istoric. Abia în septembrie 1973, Halippa ar fi avut o discuție cu cărțile pe față cu lt.-col. Badea, căruia i-a reproșat că a fost mințit. Iluzia basarabenilor transpare și într-o notă T.O., prin îngrijorarea creată ofițerilor că Halippa era pregătit „să facă demersuri la Consiliul de Stat, să facă acolo o adresă", afirmând că are „o convenție cu cei de la Ministerul de Interne ca să facă ceva pentru «Basarabia mea», dar nu se face nimic din ce s-a convenit". Ducând mai departe jocul operativ al înțelegerilor private, Badea „ripostase", reproșându-i lui „Basarab" că răstălmăcise amabilitatea ofițerilor, aducând

[286] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 388.
[287] *Ibidem*, p. 390.

„o ofensă nemeritată tov. gral Stoica". Și el personal se simțea ofensat, considerându-se, la rându-i, „devotat cu tot sufletul problemei Basarabiei, dar nu se poate rezolva problema așa, la repezeală"[288]...

Din nefericire, nici un membru al comunității basarabenilor n-a realizat efectul toxic al naționalismului ceaușist și capacitatea lui de a anexa teme legitime, camuflându-se, astfel, foarte eficient prudența absolută în chestiuni „revendicative". Prin aceasta, toți au acceptat argumentul că „acum nu putem ridica asemenea probleme și nici solicita anumite lucruri", totul fiind subsumat noii linii a Partidului. În acest mod, seducția schimbării la față în problema națională a fost greșit înțeleasă ca o deschidere reală a diferendului basarabean, când – de fapt – n-a fost niciodată așa ceva. Naționalismul, tocmai din cauza reconstrucției lui mitologice legitimiste, a fost principala piedică în calea unei oneste discuții interne pe tema vechii provincii românești.

Confiscarea arhivei lui Ioan Pelivan

Securitatea a dedicat câteva zeci de pagini memoriei lui Ioan Pelivan, în două contexte interdependente: „recuperarea" bibliotecii și reînhumarea osemintelor sale în cimitirul Mănăstirii Cernica. Ambele acțiuni sunt legate de liderul unioniștilor basarabeni, Pantelimon Halippa.

Fostul președinte al Sfatului Țării a obținut documente din arhiva personală a lui Pelivan prin intermediul soției acestuia, Maria, care trăia în București, în condiții extrem de modeste (singurul venit fiind o pensie socială, de fapt, un ajutor social de puțin peste 400 lei). Demersul lui Halippa, de la sfârșitul anilor '60, a fost făcut cu bună credință: și-ar fi dorit să scrie pentru Institutul de Istorie a Partidului (I.S.I.S.P.) materiale cât mai bine documentate despre istoria Basarabiei, iluzionându-se că activiștii de partid le vor folosi în redeschiderea problemei „Moldovei de Răsărit".

Doamna Maria Pelivan i-a comunicat lui Halippa amănuntele pe care le știa despre o parte a arhivei soțului, pe care acesta o încredințase unui cunoscut, înainte de a fi arestat. Era vorba despre Nestor Popescu, notar public în Drăgășani. Halippa a încercat să intre în legătură cu el prin intermediul unor rude și cunoștințe din județul Vâlcea. În decembrie 1968, cineva i-a spus că notarul îi încredințase o parte din ce primise unui frate de-al său din București, care, la rându-i, le-ar fi predat unui cercetător de la Academie. O altă variantă îl indica pe Iosif Codreanu (fiul

[288] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 17, f. 279.

fostului membru al Sfatului Țării, Ion Codreanu) drept destinatarul din Capitală al acelui pachet cu documente. Verificând informația, telefonic, Halippa a obținut promisiunea că documentele vor fi returnate doamnei Pelivan. Halippa bănuia că ceea ce fusese înstrăinat de familia Pelivan nu reprezenta întreaga arhivă, despre o altă parte aflând că fusese încredințată Academiei, care ar fi considerat-o „fără însemnătate”[289].

În felicitarea pe care i-o trimite prin poștă Mariei Pelivan cu ocazia Anului Nou 1969, pe lângă câteva versuri în ton cu sărbătorile, Halippa îi scrie: „Cu chestia care ne preocupă și unde este amestecat Iosif Codreanu, încă nu pot să vă dau vreun rezultat pozitiv. Totuși, am întreprins mai mulți pași spre rezolvarea chestiei”[290]. La începutul anului 1969, un nepot din Drăgășani îi transmitea lui Halippa că N. Popescu susține că el ar fi predat toate documentele lui Iosif Codreanu și că nu știe ce s-a întâmplat cu ele. Problema putea fi rezolvată, așadar, prin contactul direct dintre Maria Pelivan și Iosif Codreanu[291]. Toată corespondența (trei cărți poștale) a fost retrasă de Securitate din circuitul firesc și atașată D.U.I.-ului lui Halippa. În realitate, notarul nostru nu înstrăinase documentele, dar asta se va afla abia patru ani mai târziu.

Maria Pelivan se născuse în Craiova, în 1884[292], în familia Gogu, studiile liceale le-a urmat în orașul natal, absolvind, apoi, Conservatorul din Iași. În timpul Primului Război Mondial, în calitate de infirmieră voluntară, a contribuit la îngrijirea răniților și a bolnavilor de tifos exantematic, activitatea sa neobosită fiind recunoscută și apreciată prin acordarea unor ordine și medalii[293]. În Iași îl cunoaște pe Ioan Pelivan, cu care s-a căsătorit în 1918[294]. Până în 1936, familia Pelivan a locuit în Chișinău, iar Maria s-a implicat în viața culturală și în acțiuni de caritate: a condus Societatea de Cruce Roșie, asociații de binefacere[295], un cămin de copii, a organizat desfășurarea unor concerte ale muzicienilor români în

---

[289] *Ibidem*, vol. 7, ff. 93-93v.
[290] *Ibidem*, ff. 86-86v.
[291] *Ibidem*, ff. 94-94v.
[292] A decedat în 1973 (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 210699, f. 14v.).
[293] Idem, dosar nr. 161960, vol. 7, f. 78.
[294] A.N.I.C., fond personal Ioan Pelivan, dosar nr. 1, f. 4.
[295] Societatea Națională de Cruce Roșie a României i-a transmis recunoștința „pentru colaborarea sa la opera de ajutorare a celor lipsiți de hrană în cursul anilor 1935-1936 (*Idem*, dosar nr. 8, f. 6).

Basarabia și a tradus lucrări din limba germană[296]. Soții Pelivan au înfiat două fetițe orfane[297].

Din 1936 s-au stabilit în București, construindu-și o casă, prin credit, în strada Londra nr. 41[298]. După arestarea soțului său, Maria a rămas fără nici o susținere materială, fiind întreținută de surorile ei, casa fiindu-i naționalizată. Drept compensație, a primit o chirie într-un apartament pe Calea Moșilor, fiind, periodic, investigată[299]. Conform unui referat întocmit de sergentul de miliție Miose Ioan, Maria Pelivan „este un element rău, dușmană de moarte al (sic!) regimului actual și care se exprimă fățiș contra regimului de democrație populară"[300]. În 1960 s-a mutat în casa naționalizată a părinților, din strada Olga Bancic nr. 4, unde locuia împreună cu una dintre surorile sale, Alice Malcoci, în calitate de chiriașe[301], primind un ajutor social de stat de 430 lei, sumă insuficientă pentru un trai decent. Era ajutată de una dintre fiicele adoptive, care o îngrijea[302]. Din cauza vârstei înaintate, a sănătății șubrezite și a situației materiale dificile, Halippa și „cercul basarabenilor" din București decid s-o ajute, cerând autorităților să-i mărească pensia, ca văduvă a unui important personaj al Unirii Basarabiei cu România. Nu era primul gest caritabil al liderului basarabean, acesta donându-i 200 de lei din prima pensie pe care o primise în 1964[303].

Acțiunea de confiscare a arhivei Pelivan de către Securitate a debutat prin folosirea lui „Basarab", prima sursă a informației privind documentele ascunse de fostul ministru. Cunoscând existența fondurilor, cum am amintit, de la sfârșitul anilor '60, Halippa le-a menționat, printre primele, în listele care au făcut obiectul Acțiunii „Istoricii"[304]. Odată pus numele său pe listă, ofițerii se pun în mișcare și pregătesc operațiunea de

[296] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 7, f. 115; *ibidem*, vol. 8, f. 273; I. H. Zucker, *Basarabia 1834*, traducere din limba germană de Maria Pelivan, Tipografia Eparhială Cartea Românească, Chișinău, 1932.
[297] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 8, f. 273.
[298] *Ibidem*, vol. 15, f. 4.
[299] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 210699, f. 1.
[300] *Ibidem*, f. 7v.
[301] *Ibidem*, ff. 1, 12v. Unul dintre locatarii acelei case a fost ministrul Sănătății, prof. dr. Theodor Burghele (idem, dosar nr. 161960, vol. 8, f. 273).
[302] *Ibidem*.
[303] Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale*, Chișinău, Editura Notograf Prim, 2013, p. 408.
[304] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 6, f. 187.

„preluare”. Se strâng informații despre Ioan[305] și Maria Pelivan (sunt obținute copii ale certificatelor de naștere și de deces ale fostului ministru[306]) și se verifică dacă au mai fost donate asemenea documente Arhivelor Statului. Lt.-col. Popescu Traian și lt.-maj. Mălureanu Vasile sunt cei care au realizat toate aceste demersuri. E interesant de observat, în logica obedienței ideologice, că ceea ce era o practică uzuală a Securității, și anume conspirarea unor *nume* în rapoartele dactilografiate (pentru dactilografe sau alți intermediari ai documentelor), spațiile fiind lăsate libere, urmând să fie completate ulterior de ofițeri, Popescu și Mălureanu aleg, însă, în rapoartele despre Pelivani, să cenzureze toate cuvintele care aveau o legătură cu subiectul lor: „Basarabia”, „Lăpușna”, „basarabean”, „Republica Autonomă Moldovenească”, „Sfatul Țării” etc.[307]

La începutul lui aprilie 1973, Badea i-a satisfăcut lui Halippa dorința de a vizita hidrocentrala de pe Argeș[308], cerându-i, în schimb, să participe la descoperirea și capturarea arhivei Pelivan, ascunsă la Drăgășani. Folosind o mașină a securității și însoțiți de mai mulți ofițeri (sub acoperirea că ar fi fost angajați la Arhivele Statului), liderul basarabean a rămas plăcut impresionat de industrializarea „completă” a Văii Argeșului, de țăranii angajați în unitățile industriale, de casele noi, „în stil românesc” și de „minunatele lor gospodării”. Călătoria a sfârșit la Drăgășani, unde Halippa a contribuit, prin autoritatea sa, la confiscarea „pachetului cu acte rămase de la Pelivan”[309]. Astfel, îmbinându-se utilul cu plăcutul, și Halippa, și Securitatea au obținut ceea ce urmăreau. Vasile Luțcan, nepot al liderului basarabean, a povestit unui informator al Securității cum decurseseră lucrurile. Pe nepusă masă, s-a pomenit, într-o zi, că în fața casei sale din Drăgășani au parcat două autoturisme necunoscute. Din una au coborât „doi cetățeni civili și foarte prezentabili”,

---

[305] Pe o „Notă privind pe Ioan Pelivan” din 12 aprilie 1973, care cuprinde o sinteză a informațiilor din arhive, un angajat al Securității nu ezită să lipească fotografia subiectului, pe care o desprinsese de pe pașaportul diplomatic, emis în 1928, confiscat în noaptea de 5/6 mai 1950 și atașat, în original, la dosarul său penal (*ibidem*, vol. 7, ff. 109-112).

[306] *Ibidem*, ff. 102-104. Pe copii este pusă ștampila U.M. 0610 și mențiunea „conform cu originalul”, însoțite de semnătura lt.-maj. Mălureanu Vasile.

[307] *Ibidem*, ff. 91-92, 96-98, 105-112.

[308] Halippa ceruse acest lucru în cadrul întâlnirii din ianuarie 1973 cu reprezentanți ai conducerii Ministerului de Interne, după predarea unei părți însemnate din biblioteca sa (Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 354).

[309] *Ibidem*, p. 391.

iar din a doua unchiul său, Pantelimon Halippa, și fiul acestuia. Surprins de neașteptata vizită, Luțcan a avut un moment de slăbiciune, speriindu-se că unchiul său l-ar fi putut băga în bucluc. Ofițerul Constantin, care s-a prezentat, l-a liniștit și i-a cerut să-l cheme la ei pe notarul Nestor Popescu. Acesta, când a dat cu ochii de vizitatorii din București, s-a speriat, la rându-i. Ofițerii i-au cerut documentele privind Unirea Basarabiei cu România din 1918. Pentru că Popescu a negat că le-ar avea, Halippa și Badea l-au avertizat că ei au informații sigure că acest lucru nu este adevărat, astfel că notarul a dat înapoi și le-a adus „două coșuri mari cu documente, care erau legate cu multă îngrijire". În plus, le-a explicat modul în care ajunseseră la el: Ioan Pelivan le încredințase învățătorului Vasile Slusar de la școala Călina, jud. Vâlcea, care le-a dat în grija notarului Popescu; ambii „au păstrat cu mare strictețe secretul lor și nici încredere nu aveau în nimeni să le spună această taină". Ca să-și revină din șocul vizitei inopinate, „cei de la București" l-ar fi asigurat pe notar că „aceste documente sunt de mare importanță" și „să nu aibă nici o teamă, că lui i se vor aduce recompense morale și materiale" pentru că le-a păstrat[310].

Povestindu-i doamnei Pelivan despre ce reușise să realizeze la Drăgășani, lui Halippa i-a fost mai ușor s-o convingă să predea, la rându-i, ceea ce mai avea de la răposatul ei soț. În felul acesta cercul încrederii, presiunii și trădării se întâlneau. Folosind ascendentul pe care-l avea față de văduva lui Pelivan, de la care obținuse astfel importantele informații despre locul unde se aflau documentele, Halippa insista pentru completarea proaspetei capturi și cu alte documente. Atitudinea fostului președinte al Sfatului Țării a fost, ca în majoritatea situațiilor tratate aici, ambivalentă. Insistențele pentru îmbunătățirea situației materiale a celei de la care urma să preia arhive importante[311] au fost dublate de folosirea informativă, beneficiind de suportul poziției, trecutului și ale unor intenții

[310] *Ibidem*, pp. 383, 419-421.

[311] Amintim aici un alt asemenea demers al lui Halippa: la începutul anului 1973, fostul președinte al Sfatului Țării a încercat să-l sensibilizeze pe academicianul Petre Constantinescu-Iași, pe care doamna Pelivan îl ajutase în perioada în care fusese deținut la Chișinău, să intervină pentru îmbunătățirea situației materiale a bătrânei. Pus de Halippa, Nitreanu trimite o scrisoare-memoriu pe adresa C.C. al P.C.R., cu rugămintea să-i fie înmânată academicianului (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 8, ff. 270-273). Fără succes. Documentul, în original, a fost atașat dosarului de urmărire informativă a lui Halippa – nefiind, probabil, niciodată citit de destinatar.

prezumat onorabile. Într-un atare context e dificil de stabilit dacă gesturile umanitare erau simple condiționalități necesare „neutralizării” unei adversități previzibile sau erau fapte gratuite și oneste. Sunt argumente care pledează pentru ambele ipoteze. Ambiguitatea colaborării cu Securitatea, în mod fatal, face imposibile distincții tranșante.

Pentru a-i câștiga încrederea, dându-i speranțe că situația sa materială s-ar putea îmbunătăți considerabil, la 24 aprilie 1973 Mălureanu i-a înmânat Mariei Pelivan suma de 1.000 lei[312]. Pentru ofițer, banii reprezentau simple „cheltuieli operative” în „cazul «Istoricii»”, dar pentru bătrâna doamnă era o sumă semnificativă, o gură de oxigen în existența ei mai mult decât modestă. Abia la 3 mai 1973, U.M. 0610 București (Direcția I a Securității) a predat Arhivelor Statului o parte dintre documentele preluate de la Maria Pelivan. Era vorba despre „5 fotografii, 8 scrisori, 3 telegrame, 2 manuscrise și mai multe acte și documente rămase de la Ion Pelivan, fost membru în Sfatul Țării”[313]. Așa cum securiștii înșiși recunoșteau, indirect, „preluarea” materialelor și, apoi, predarea lor Arhivelor nu se făcea pe baza unei evidențe stricte, a unor procese-verbale, cu descrierea tuturor titlurilor. Controlul integrității fondurilor nu a fost niciodată realizat nici la D.G.A.S., tratată de Securitate strict ca un depozit de securizare a documentelor și, eventual, de expertizare a valorii acestora.

Maria Pelivan a predat volume și documente „organelor de stat” în mai multe etape. Modelul „tranzacției” rămăsese neschimbat: Direcția I le prelua prin intermediul Arhivelor Statului, folosită ca pretext și depozit. La începutul lunii mai 1973, bătrâna doamnă se desparte de alte câteva mărturii prețioase ale activității sale patriotice din tinerețe: un brevet de infirmieră voluntară, documentul prin care Societatea Națională de Cruce Roșie a României îi mulțumește pentru ajutorarea celor lipsiți de hrană în anii 1935-1936, șase brevete, medalii și ordine primite în 1917, 1920, 1922, 1923 și 1936 în semn de recunoștință pentru îngrijirea răniților și a bolnavilor incurabili din timpul Primului Război Mondial, a sprijinirii învățământului etc.[314] și patru fotografii (Maria Gogu infirmieră în 1916 și îngrijind răniții la Iași, familia Pelivan la Paris în 1919-1921 și Maria Pelivan alături de alte doamne din conducerea Societății „Asistența Publică”)[315]. În plus, doamna Pelivan a fost determinată să înstrăineze și 37 cărți și broșuri

[312] *Ibidem*, vol. 7, ff. 68-68v.
[313] *Ibidem*, f. 95.
[314] A.N.I.C., fond personal Ioan Pelivan, dosar nr. 8, ff. 1-8.
[315] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 7, f. 78.

cu privire la istoria Basarabiei[316]. Securitatea, care le preia, trimite, peste aproape o lună, doar 34 dintre ele Arhivelor Statului[317]. Nu știm ce s-a întâmplat cu restul de patru, intrând, cel mai probabil fie în biblioteca Securității – un corp livresc amplu de carte confiscată, în principal din motive politice și ideologice, care se găsește acum în arhivele C.N.S.A.S. (unde n-am identificat volume din biblioteca Pelivan), fie în colecțiile private ale ofițerilor.

În „Nota-raport”, pe care lt.-maj. Mălureanu o întocmește la 8 mai 1973 pentru conducerea Direcției I, sunt trecute doar câteva titluri de cărți și broșuri, considerate mai interesante. Deși la finalul raportului Mălureanu propunea ca materialele să fie trimise Direcției Generale a Arhivelor Statului, „spre studiu, în vederea achiziționării”, colonelul Iana Aurel, locțiitorul șefului Direcției I, îl ruga pe șeful său să comunice dacă dorea să vadă materialele[318]. Borșan i-a răspuns că trebuie studiat dacă „sunt documente care ar merita să le prezentăm conducerii”[319], remarcând o posibilă problemă: un volum din 1868 de corespondență în limba rusă a unui anume Antioh *Dimitrievici* [subl. n.] Cantemir... Vigilentul ofițer, marcat de un patriotism aparte, tresărise la conotațiile ruse ale numelui autorului, gândindu-se la riscurile ca importantele materiale operative (nu conta prea mult că erau vechi de un secol și cu atât mai puțin autorul lor) să ajungă să fie studiate de oricine la Arhive, periclitând secretele aliaților... Ca atare, șeful Direcției I a ordonat verificări minuțioase privind subversivul autor descoperit. Lt.-maj. Gheorghe Stelian[320], din aceeași Direcție, semnează, așadar, o notă adresată „tovarășului general-maior”, în care comunica „identificarea” numitului Antioh ca fiind (ce surpriză!) fiul lui Dimitrie Cantemir, care, ce-i drept, se născuse și trăise în Rusia, dar părea, totuși, a fi român, precizând, pentru liniștirea vigilenței superiorului, că „dintr-o sumară studiere a cuprinsului cărții nu rezultă ca în aceste scrisori să se facă referiri la *țara noastră sau la provincii care să intereseze istoria patriei și poporului român* [subl. n.]”. Pentru ca aerul conspirativ să nu fie, totuși, pe deplin risipit, autorul notei îi comunica subtil superiorului că el crede că „este posibil ca scrisorile *să fi fost anume selectate* [subl. n.] să nu reflecte asemenea aspecte”. Se referea, desigur, la

---

316 *Ibidem*, f. 89.
317 *Ibidem*, ff. 79-80.
318 *Ibidem*, f. 90.
319 *Ibidem*, f. 89.
320 http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/GHEORGHE%20STELIAN.pdf, consultat la 17 noiembrie 2018.

„selecția" de la 1868, data apariției cărții, când vizionarii editori anticipau relațiile de servilism prudent ale României comuniste. Dar, cum orice detaliu compromițător putea scăpa unei superficiale lecturi, pentru deplina siguranță, se propunea ca volumul să fie trimis unui cercetător de la Arhivele Statului, un anume „tovarăș Teodorescu", care lucra la un studiu despre familia domnitorului, asumat drept contribuție științifică în cadrul „Anului Cantemir". Securitatea câștiga direct din „împrumut": „dacă ordonați să fie înaintat arhivelor [volumul], urmează să ținem legătura cu cercetătorul și să vă raportăm identificarea unor eventuale referiri la evenimente legate de istoria noastră națională"[321] (desigur, cele care interesau Securitatea – relațiile cu fostul Imperiu Țarist, actuala U.R.S.S.).

Cu aprobarea Colegiului de conducere al M.I., reprezentat de gral.-mr. Stoica Constantin, adjunct al ministrului de Interne, ofițerii Direcției I au trimis materialele Arhivelor în ziua de 31 mai 1973, cu rugămintea ca, după analiza lor, să anunțe valoarea și suma ce urma să fie înmânată Mariei Pelivan[322].

Ultimele piese din biblioteca personală preluate de Securitate au fost transmise Arhivelor în octombrie 1976 (deci, după operațiunea de reînhumare a osemintelor atribuite lui Ioan Pelivan). Era vorba de documente – între care și o parte a memoriilor lui Ioan Pelivan[323], diverse manuscrise și o fotografie. Gestul fusese o încercare disperată a Mariei Pelivan (sau a apropiaților săi) de a obține niște bani, atât de necesari traiului zilnic, pentru că nimic din ceea ce i se promisese lui Pan Halippa în 1973 – și anume o formă de retribuție lunară asimilată pensiei – nu se rezolvase, așa cum recunoșteau indirect și ofițerii de Securitate: „În prezent [aprilie 1976 – n. n.], sus-numita este grav bolnavă și imobilizată la pat, fiind îngrijită de Nadejda Mardale, și ea în vârstă și bolnavă". Locuia într-o „cameră cu chirie", *având ca singură „sursă de existență* un ajutor social de 430 lei"[324] [subl. n.]. Nu am identificat în arhive vreo evaluare a noilor documente „predate" și nimic privind acordarea unei sume de bani văduvei Pelivan.

[321] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 7, f. 81.
[322] *Ibidem*, ff. 78-80, 88.
[323] *Ibidem*, f. 70.
[324] *Ibidem*, vol. 15, ff. 5-5v.

Arhivele Statului – aliatul instituțional al Securității *versus* arhivistul anonim – aliatul memoriei

În mijlocul mecanismelor represive și a instituțiilor care le fac posibile au existat oameni ale căror gesturi discrete pot determina supraviețuirea istoriilor exilate. Este și cazul poveștii care urmează.

La începutul anilor ’70, Arhivele Statului dețineau un fond donat de Ioan Pelivan însuși. Era vorba despre 1.211 documente (1 m.l.), „depuse spre păstrare” la această instituție în 1946. Documentele datau din perioada 1842-1945. În martie 1973, un angajat al Arhivelor Statului, Maria Soveja, mai puțin atașat, se pare, rigorilor cenzurii politice a trecutului, a redactat un raport privind istoria fondului. Textul, solicitat de Securitate, plecase nesemnat de la biroul directorului general de atunci al Arhivelor, gral.-mr. Titileanu Gheorghe[325]. Raportul arhivistului conține amănunte importante privind istoria specială a acestor documente. Aflăm, astfel, că, la sfârșitul anilor ’40, un anonim angajat al instituției le-a salvat, prin „uitare”, de la iremediabila trimitere în U.R.S.S. (cum se întâmplase cu mai toate documentelor referitoare la Basarabia). Neînregistrând donația lui Pelivan, anonimul erou al arhivelor a împiedicat, astfel, exilul forțat al unei importante părți a memoriei naționale. Practic, documentele au fost invizibile arhivistic, ele „neexistând” oficial în depozite timp de aproape două decenii. Fondul a fost inventariat, prin urmare scos la lumină, abia în 1965[326]. Memoria instituțională, din nefericire, n-a păstrat și numele funcționarului, căruia îi datorăm mirabila păstrare a acestor documente.

Maria Soveja continua prin a spune lucrurilor pe nume și în pasajele dedicate descrierii fondului. După ce enumeră tipurile de documente donate de Pelivan (rapoarte, apeluri, referate, circulare, scrisori, rapoarte ale agenților secreți țariști etc.), exemplifică câteva dintre problemele reflectate: „activitatea ilegală a intelectualității române pentru predarea limbii române în școli, răspândirea culturii naționale, *lupta împotriva rusificării populației române, deportările în Rusia a unor studenți și intelectuali români* [subl. n.]” etc.[327]. Raportul Arhivelor se încheie cu evaluarea documentelor: „Ținând cont că Maria Pelivan este în

---

[325] Generalul Titileanu s-a implicat personal în mai multe cauze ce vizau confiscarea, cu decisivul concurs al Securității, a mai multor arhive private. Unul dintre cazurile cele mai cunoscute este cel al orientalistului de origine armeană, H. Dj. Siruni, a cărui bibliotecă și arhivă au fost „preluate” în mai 1973 (*ibidem*, vol. 7, ff. 219, 237).

[326] *Ibidem*, ff. 99-100.

[327] *Ibidem*, f. 100.

vârstă de 87 de ani, având o situație materială grea (pensie socială de 430 lei), precum și faptul că deține o listă a documentelor predate de soțul său Arhivelor Statului, propunem ca aceste documente să-i fie plătite cu suma de 10.000 lei”[328].

Direcția I a Securității a reținut ceea ce a considerat important din acest raport, cenzurând și reinterpretând mai multe informații, în sinteza realizată în aprilie 1973. De exemplu, decizia primului arhivist, de a face uitate documentele predate de Ioan Pelivan înainte de arestare, este consemnată ca o neglijență în serviciu, iar inventarierea din anii ’60 ar fi fost făcută doar ca urmare a „descoperirii” lor în acel moment[329]. Deși, într-o formă preliminară, raportul Securității relua pasaje întregi din documentul trimis de Arhive[330], informațiile „sensibile” au fost eliminate în forma sa finală („expresiile tari” au fost tăiate cu creionul roșu): amănuntul că sovieticii ordonaseră ca toate informațiile despre Basarabia să fie trimise la Moscova și formulările din conținutul documentelor, privind lupta fruntașilor basarabeni împotriva rusificării provinciei și pentru Unirea cu România[331]. Deși ambele instituții făceau parte din Ministerul de Interne, deosebirile de abordare reflectă poziționarea diferită a atribuțiilor și rolurilor în interiorul sistemului de putere autohton. Pentru angajații Arhivelor Statului din anul 1965 raportarea la U.R.S.S. începea să fie citită în cheia relegitimărilor naționaliste, cu voie de la Partid, recuperarea identității devenind, în sine, un obiectiv al propagandei. Pentru Securitate, în schimb, raportul cu aliatul ideologic de la Moscova urmărea contururi mult mai restrictive, fiind principalul factor de luat în seamă.

În luna mai 1973, ofițerii care se ocupau de preluarea arhivei Pelivan au descoperit o problemă: conform unor procese-verbale, depozitate la Cabinetul Manuscrise de la Biblioteca Academiei Române, deținătorul documentelor predase o parte dintre ele, în iunie 1938, Arhivei M.A.E. Fostul ministru considerase gestul său firesc, pentru că materialele fuseseră emise de Departamentul de Externe al Republicii Democratice Moldovenești, pe care-l coordonase. Era vorba despre câteva zeci de documente diplomatice, originale și copii, din perioada 1917-1918, în limbile franceză, română și rusă[332]. Descrierea documentului de la poziția

[328] *Ibidem*, f. 101.
[329] *Ibidem*, f, 122.
[330] *Ibidem*, ff. 96-98.
[331] *Ibidem*, ff. 109-112.
[332] *Ibidem*, ff. 74-77; *ibidem*, vol. 8, ff. 335-338.

28 din procesul-verbal de predare-primire a creat neliniște: „Telegramă (în copie) adresată generalului Averescu, președintele Consiliului de Miniștri al României, de către Guvernul Rep[ublicii] Moldovenești (iscăliți dr. Giugureanu (sic!) și Ion Pelivan), în care roagă *să oprească formarea de unități militare ruse pe teritoriul Rep[ublicii] Moldovenești*”[333] [subl. n.]. Mareșalul Averescu nu-și pierduse statutul de erou al Primului Război Mondial, Ciugureanu și Pelivan muriseră și, oricum, numele lor apăreau de mai multe ori în acest opis. Sintagma cu probleme era „să oprească formarea de unități militare ruse”, confirmând că armata română luptase împotriva grupărilor militare ruse, care urmăreau extinderea revoluției bolșevice în Basarabia.

„Nota” cu rezultatul verificărilor în Arhiva M.A.E. (fără antet, fără număr de înregistrare, fără dată) a fost semnată de lt.-col. Dulcea Gheorghe, din Serviciul 9[334] al Direcției a III-a (Contraspionaj)[335]. Nu se identificaseră documentele din opisul aflat la Biblioteca Academiei, dar la M.A.E. erau unele „asemănătoare”, între care și o telegramă cu probleme care „interesează D.G.I.I. [Direcția Generală de Informații Interne – n.n.] (poziția 28 din notă)”[336]. După ce a citit nota Contraspionajului, un ofițer superior din Direcția I i-a chemat imediat pe Badea și pe Mălureanu la discuții[337]. Nu știm dacă documentele Arhivei M.A.E. au fost preluate de Arhivele Statului, așa cum dăduseră inițial dispoziții Informațiile Interne. Este, însă, puțin probabil ca un document ca cel amintit mai sus, semnalat ca atare, să fi fost lăsat vreodată să facă obiectul circuitului public și studiului liber la Arhivele Statului.

„Adevărata înmormântare” a lui Ioan Pelivan. Un caz de reînhumare operativă sau un exercițiu de manipulare a memoriei

Între 1973 și 1976 există puține documente în arhiva fostei Securități care să justifice ce s-a întâmplat în 1976. Memoria fruntașului basarabean Ioan Pelivan redevine de actualitate la începutul anului, când

---

333 *Ibidem*, vol. 7, f. 77.

334 Serviciul 9 din cadrul Direcției a III-a asigura contrainformativ, printre alte obiective, și Ministerul Afacerilor Externe (C.N.S.A.S., *Securitatea (1948-1989): monografie*, coord. Florian Banu și Liviu Țăranu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 177).

335 http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/DULCEA_GHEORGHE.pdf - consultat la 16 noiembrie 2018.

336 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 7, f. 73.

337 *Ibidem*.

autoritățile decid să aprobe reînhumarea sa în cimitirul Mănăstirii Cernica[338].

Urmare a mai multor demersuri ale rudelor lui Ioan Pelivan, din prima jumătate a anilor ’70, de a recupera și înhuma rămășițele pământești ale fostului ministru și a unor intervenții ale lui Halippa având același obiect, Securitatea a înțeles destul de repede că aici se contura o mare oportunitate. Pelivan, în vârstă de 77 de ani, murise în detenția de la Sighet, la 25 ianuarie 1954[339]. Posibilitatea de a-i atrage de partea regimului, prin mimarea unui interes și „rezolvarea” unei probleme atât de sensibile simbolic, alături de privilegiul descoperirii relațiilor din interiorul grupului basarabenilor și a eventualelor documente nepredate, au generat o acțiune operativă ieșită din comun, prin cinism și insolență. Intervenția Securității se lăsa developată, în ochii martorilor, drept rezultatul final al mai multor încercări nereușite. Practic, principala instituție represivă a dictaturii comuniste apărea exact atunci când problemele păreau insolubile, sentimental și respectuos, pentru a prezerva memoria foștilor fruntași ai Sfatului Țării... Așa s-a născut „operațiunea Cernica”.

La sfârșitul anului 1968, soția lui Pelivan făcuse demersuri pe lângă Direcția Generală a Penitenciarelor pentru recuperarea osemintelor[340] („vă

---

[338] Despre reînhumarea, în anii regimului comunist, a unui alt fruntaș al vieții politice din perioada interbelică a se vedea Nicoleta Ionescu-Gură, *28 aprilie 1971. Reînhumarea osemintelor lui Ion Mihalache în cimitirul comunei Dobrești, județul Argeș*, în „Caietele CNSAS”, anul V, nr. 1-2 (9-10)/2012, pp. 409-421. De remarcat că responsabilitatea întregii operațiuni a aparținut tot Serviciului 3 din Direcția I Informații Interne.

[339] Un alt demnitar închis la Sighet în mai 1950, Constantin C. Giurescu, povestește despre ultimele zile ale lui Ioan Pelivan, după ce a obținut informații de la un alt fost deținut, inginerul Priboianu: „Ion Pelivan a încetat din viață la 24 decembrie 1953; a fost bolnav mai mult timp și, deși medicul (cel tânăr, care înlocuia pe „broscoi”!) a recomandat să i se facă injecții cu penicilină, nu i s-a dat decât...o *aspirină!* N-a vrut sanitarul care era *responsabil!* (subl. în orig.) (Constantin C. Giurescu, *Cinci ani și două luni în Penitenciarul din Sighet (7 mai 1950 – 5 iulie 1955)*, introducere de Dinu C. Giurescu, ediție îngrijită, anexe și indice de Lia Ioana Ciplea, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 158).

[340] Cererea Mariei Pelivan a fost comunicată de Pan Halippa printr-o scrisoare lui Anton Crihan, în octombrie 1968: „Cu dna Pelivan am mai tratat o chestiune; ea vrea să aducă osămintele lui Ion Pelivan de la Sighet (sărmanul, el cel ce a purtat doliu la celebrarea a o sută de ani de ocupație rusă – să moară într-o închisoare

rog să binevoiți a-mi aproba deshumarea osemintelor lui și a le transporta la București, pentru a fi reînhumate în cavoul familiei, aflat la cimitirul Bellu"[341]), fiind refuzată tranșant. Răspunsul i-a parvenit văduvei pe 14 decembrie 1968, fiind extrem de succint: „urmare a cererii dumneavoastră adresată acestei unități, vă comunicăm că cele solicitate de dv. nu se aprobă"[342]. O altă încercare a aparținut nepotului fostului ministru de Externe al guvernului Republicii Democratice Moldovenești, colonelul de armată Vasile Pelivan, care, deși clama „aprobarea Consiliului de Stat", a fost refuzat de directorul locului de detenție, invocându-se – de o manieră plauzibilă – că „osemintele nu pot fi găsite"[343].

Detaliul e mult mai important decât pare, pentru că aici rezidă substanța de contrast pentru minciuna pusă la cale de Securitate. Într-adevăr, cei care muriseră la penitenciarul de maximă siguranță „Dunărea", numele de cod al penitenciarului Sighet, din motive de strictă conspirativitate (pentru a evita vizitele rudelor sau pelerinajele admiratorilor celor decedați) *nu erau înhumați în morminte marcate*, fiind preferate *fie gropile comune, fie parcele indistincte și irecognoscibile din Cimitirul Săracilor*. Legenda furnizată familiei și basarabenilor a presupus că rămășițele pământești au fost exhumate, pur și simplu, din cimitirul de la Sighetul Marmației[344]. Așa-zisul „cimitir" însă, în 1954, era reprezentat de o parcelă de teren nedelimitată, fără însemne, unde erau înhumați, de-a valma, cei fără posibilități sau rude care să-i însoțească pe ultimul drum, alături de deținuți, aduși – de cele mai multe ori – noaptea, în condiții de strictă conspirativitate, pentru a fi înmormântați. Cunoscut ca „cimitirul săracilor", spațiul era, pur și simplu, un loc viran, care nu avea nici o legătură cu cimitirul civil, aflat în cu totul altă zonă a localității.

românească!) și să-l îngroape la Cernica, unde este și mitropolitul Gurie... / Vrem să aducem și osămintele lui Daniel Ciugureanu. Acolo și-au cumpărat locuri Sinicliu, Suruceanu, V. Țepordei și eu – 4 locuri" (Ion Constantin, Ion Negrei, *Pantelimon Halippa apostol al Basarabiei. Studii. Documente. Materiale*, Chișinău, Editura Notograf Prim, 2013, p. 471).

341 A.N.I.C., fond personal Nicolae Nitreanu, dosar nr. 67, f. 72.

342 Idem, fond personal Ion Pelivan, dosar nr. 1, f. 18.

343 Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 675.

344 „Cu aprobarea Consiliului de Stat au fost deshumate din cimitirul de la Sighetul Marmației și aduse la București pentru a fi reînhumate în cimitirul «Cernica» osemintele lui Ion Pelivan, fost membru în Sfatul Țării, decedat în anul 1954 în penitenciarul din Sighetul Marmației, unde se afla internat administrativ din anul 1950" (Nota nr. 00127032 din 9 martie 1976 a Direcției I – A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8568, vol. 1, f. 109).

Descriptiv, locul nu era altceva decât o mare groapă comună, lipsită de parcelarea specifică unui cimitir. Gropile anonime constituiau *principiul* acestui spațiu. Încercările moderne de identificare a rămășițelor pământești ale celor 45 de deținuți politic înmormântați aici, realizate de Fundația „Academia Civică”, folosindu-se un instrumentar tehnic avansat, au eșuat, tocmai din cauza suprapunerii intenționate a înhumărilor, plasării aleatorii a gropilor, lipsei oricăror înscrisuri identificatoare sau a vreunei evidențe scrise a înhumărilor[345]. În cazul lui Iuliu Maniu, mort la Sighet, la 5 februarie 1953, Securitatea a predat familiei oseminte false, pe care rudele le-au refuzat pur și simplu, recunoscând absența unor semne distinctive (o operație la un picior, care ar fi trebuit să fie identificabilă). La fel s-a petrecut și cu rămășițele pământești ale lui Constantin Dinu Brătianu, decedat la 20 august 1950[346], respectiv ale istoricului Gheorghe I. Brătianu, decedat la 27 aprilie 1953, ambii înhumați în Cimitirul Săracilor, primite de familie și înhumate în cavoul de la temelia bisericii Florica (Ștefănești, jud. Argeș), dar asupra cărora există temeinice suspiciuni privind autenticitatea, imposibil de reclamat în condițiile anilor ’70, când s-au produs reînhumările[347].

Operațiunea, conturată la începutul anului 1976, având aprobarea Consiliul de Stat al R.S.R., presupunea reînhumarea osemintelor lui Ioan Pelivan în cimitirul Mănăstirii Cernica, locul în care basarabenii își amenajaseră, pentru ei, un sector special. Pentru organizarea întregii șarade a fost desemnat Elefterie Sinicliu, fost membru al Sfatului Țării, în care și Securitatea avea încredere, ca urmare a deselor discuții purtate cu el și a „influențării pozitive”. Bunăvoința îi fusese probată, rapoartele consemnând că „înțelesese ca, pe viitor, să nu mai ridice probleme în afara celor comunicate oficial” și că își „însușise în întregime” punctul de vedere al ofițerilor de Securitate, cu care avea frecvente întrevederi[348]. Cu o

---

345 Informațiile despre aceste demersuri au fost furnizate autorilor de doamna Ioana Boca, căreia îi mulțumim pentru amabilitate.

346 Certificatul de deces al lui Constantin Dinu Brătianu a fost confecționat abia la șapte ani după deces, în 20 iulie 1957, iar cel corect întocmit a fost înmânat soției fostului președinte liberal abia la 15 noiembrie 1961 (http://www.memorialsighet.ro/constantin-dinu-bratianu-13-ianuarie-1866-20-august-1950/, consultat la 5 decembrie 2018).

347 Autorii mulțumesc doamnei Ioana Boca pentru importantele amănunte furnizate, privind cele două cazuri citate.

348 A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 235252, vol. 2, f. 91.

mașină a M.I. și însoțit de un colonel de Securitate[349], Sinicliu a mers la Penitenciarul Sighet, unde li s-a predat „un sicriu mic, care se afla într-un scrin mare de stejar frumos”, pe care l-au adus la București. Sinicliu n-a știut că ceea ce-i livraseră securiștii nu erau osemintele reale ale defunctului, ci niște oase găsite la întâmplare, fără nici o identitate confirmată. Delegatul basarabenilor i-a povestit lui Halippa amănuntele legate de preluarea osemintelor, subliniind sprijinul decisiv al reprezentanților M.I., pentru că, deși exista aprobarea, doamna Pelivan primise inițial o înștiințare de la Sighet că osemintele nu se găsesc. Cum trupurile celor morți la Sighet nu beneficiaseră, cu nici o excepție, de gropi marcate distinct, fiind plasate în gropi comune sau neidentificabile, este imposibil de crezut că intervenția Securității a clarificat, peste noapte, cartografia locurilor de înhumare, astfel încât penitenciarul să fi predat osemintele reale ale lui Pelivan.

De altfel, orice sintagmă legată de locul exact al înhumării la Sighet a fost deliberat ignorată de ofițerii de Securitate (nu întâmplător), care, în raportul privind reînhumarea, au falsificat sursa provenienței osemintelor, pretinzând că ele fuseseră preluate „din cimitirul de la Sighetul Marmației”[350], ca și cum ar fi fost previzibil de identificat mormântul unui fost deținut în cimitirul civil din localitate. La fel ca în precedentele cazuri, regizarea „bunăvoinței” a avut *doar scopuri operative*: câștigarea încrederii unioniștilor, amplificarea controlului, neutralizarea acțiunilor sau activităților considerate „dușmănoase”, respectiv fidelizarea față de noua atitudine a autorităților. Pentru imposibilitatea identificării locurilor de înmormântare, stă mărturie și încercarea lui Sinicliu de a localiza groapa lui Daniil Ciugureanu în așa-zisul cimitir al penitenciarului[351]. Administrația închisorii și propriile cunoștințe despre modul în care acesta murise l-au făcut să creadă că locul înhumării ar fi ușor identificabil. Sfârșind în dubă[352], în drum spre penitenciar,

---

349 Numele acestuia nu apare în documente.
350 Vadim Guzun, *op.cit.*, f. 677.
351 E aproape inutil de spus, dar încercarea a fost sortită eșecului, chipurile, pentru că Sinicliu n-ar fi avut aprobare decât pentru aducerea osemintelor lui Ioan Pelivan la București (*ibidem*, p. 675).
352 Povestind despre transportul demnitarilor reținuți în mai 1950 spre Penitenciarul Sighet, în dube ale M.I., Constantin C. Giurescu precizează împrejurările morții lui Daniil Ciugureanu: „În timpul parcursului, în apropiere de Turda, doctorul Ciugureanu, din Basarabia, a avut un atac de congestie cerebrală; a fost coborât din dubă, muribund, la spitalul din Turda, unde a și

Ciugureanu ar fi fost, în opinia lui Sinicliu, un așa-numit „mort nr. 1”[353]. Împărtășirea detaliilor morții oficialilor penitenciarului este relevantă pentru „acuratețea” cu care administrația penitenciarului putea localiza locul înhumării cuiva anume. În imaginația lui Sinicliu, „mortul nr. 1” ar fi trebuit, pesemne, să fie cel mai jos depus sau „primul” într-un șir de gropi succesive, într-o prezumată ordine cronologică... E greu de găsit ceva mai semnificativ pentru imposibilitatea unei precise cartografieri a cimitirului. Sinicliu a încercat, pur și simplu, să-i convingă pe cei de la Sighet, pe fondul intuibil al unui răspuns similar celui dat văduvei lui Pelivan (cum că nu știu unde anume sunt înhumați deținuții), că ar trebui să-l caute, cum spuneam, la începutul unui „șir” etc.

Strategia organizării unei înmormântări era un excelent prilej pentru Securitate de a-i vedea adunați, laolaltă, pe toți basarabenii, parte a grupului din jurul unioniștilor. Era ocazia perfectă pentru o fotografie de grup, de „anturaj”. Întreaga ceremonie, într-o atare perspectivă, n-a fost altceva decât o abilă punere în scenă, vizând consemnarea operativă a tuturor actorilor implicați în discuțiile pe tema Basarabiei. Un exemplu similar, comparabil ca strategie de supraveghere, este monitorizarea înmormântării lui Halippa din 3 mai 1979. Filmarea întregului eveniment – organizată de Serviciul „T” la solicitarea Direcției I, încadratura, accentul stilistic pus pe fiecare personaj, gros-planurile, completa lipsă de interes pentru planurile de ansamblu sau generale, care, în teorie, ar fi avut o mai mare semnificație pentru cineva interesat de memorializarea momentului ori de semnificația lui istorico-simbolică, au un singur scop transparent: inventarierea participanților, stabilirea „grupului” subversiv[354].

Conform planurilor basarabenilor, „adevărata” înmormântare a lui Ioan Pelivan urma să aibă loc la Cernica, în ziua de 27 sau 28 martie. Împreună cu Halippa, Elefterie Sinicliu a stabilit detaliile ceremoniei: la slujba religioasă trebuiau să participe cât mai mulți preoți basarabeni, urmând să fie rostite discursuri (în care să fie subliniat rolul defunctului în realizarea și recunoașterea Unirii, dar și faptul că, deși fusese deținut în 11 închisori sovietice, „ajungând până la Arhanghelsk”[355], a murit într-una

---

murit, îndată după aceea. E prima victimă din multele pe care le-a dat grupul celor arestați în noaptea de 5 spre 6 mai 1950” (Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 58).

[353] Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 675.

[354] Caseta video a înmormântării este îndosariată la A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 25.

[355] Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 676.

românească), în prealabil urmând să se facă o colectă pentru transportul osemintelor la Cernica, cumpărarea unor coroane[356], tipărirea unui anunț în presă etc.[357]

Previzibil, deși reînhumarea fusese aprobată să se desfășoare în ziua celebrării a 58 de ani de la Unirea Basarabiei cu România, ce coincidea și cu împlinirea a 102 ani de la nașterea lui Pelivan, Securitatea a sesizat, ceva mai târziu, potențialul aniversar. Orice prilej care ar fi evocat actul Unirii era rezultatul unei atitudini „tendențioase”, care plasa R.S.R. într-o complicată relație vizând „pretenții teritoriale” față de Uniunea Sovietică. Argumentul a fost suficient de puternic încât să determine principalul organ represiv al statului să modifice data înmormântării, pentru 4 aprilie, moment în care aceasta a și avut loc[358]. Nu era singura temere, potențialul inflamant al discursurilor care urmau să fie rostite cu acest prilej constituind, la rându-i, o amenințare care trebuia neutralizată. Simplul fapt, de pildă, că Pelivan murise în detenție era de nemărturisit[359]. Ca atare, Securitatea a ordonat, prin intermediul informatorilor[360] dirijați pe lângă participanții la ceremonie și a „informatorilor din cadrul mănăstirii”[361] (călugări), a starețului de la Cernica[362], dar și prin prealabila

[356] Securitatea era informată că pe panglicile a două coroane se hotărâse să se scrie: „Din partea membrilor Sfatului Țării, aflați în viață” și „Din partea refugiaților basarabeni” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161690, vol. 15, f. 19).

[357] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 674-678.

[358] În Nota nr. 0045.102 din 15 martie 1976 a Direcției I se menționa: „Având în vedere faptul că reînhumarea coincide cu data unirii Basarabiei la România și cu aniversarea a 102 ani de la nașterea defunctului, organele de securitate întreprind măsuri pentru a preveni ca această comemorare să degenereze într-o acțiune cu consecințe defavorabile țării noastre” (A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8568, vol. 1, f. 98). Cinci zile mai târziu, într-o formulare derobatorie, Direcția I descria succesul operațiunii: „Având în vedere faptul că ceremonia coincidea cu data unirii Basarabiei cu România, precum și cu aniversarea zilei de naștere a lui Ion Pelivan, cei care se ocupau de organizarea acestei acțiuni au amânat reînhumarea pentru ziua de 4 aprilie 1976” – Nota nr. 0045.144 din 30 martie 1976 (*ibidem*, f. 84).

[359] Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 679.

[360] *Ibidem*, p. 677; A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161690, vol. 15, f. 24.

[361] Vadim Guzun, *op.cit.*, p. 680.

[362] „Tot în ideea ca reînhumarea să nu depășească cadrul religios, o sursă a organelor noastre, cu funcție de conducere în Mitropolie, va da dispoziție starețului de la «Cernica» de a nu admite ca participanții să abordeze probleme

contactare a lui Sinicliu, Ion Văluță, Halippa și Adrian Brudariu, măsuri de temperare a conținutului discursurilor (evitându-se orice referire la „pretenții teritoriale și alte aspecte politice tendențioase”). Conform planului, urmau să vorbească șase persoane, Direcția I propunându-și „determinarea vorbitorilor de a se limita în cuvântul lor, la activitatea profesională a lui Ion Pelivan, pentru a preveni ca această comemorare să degenereze într-o acțiune cu implicații defavorabile R.S.R.”[363]. Toate informațiile privind neutralizarea riscurilor ajungeau pe birourile lui Teodor Coman, gral.-col. Nicolae Doicaru și gral. -r. Nicolae Pleșiță[364]. Apoi, pe măsură ce se primeau informații că organizatorii erau încurajați de menționarea Unirii Basarabiei cu România într-un articol publicat de academicianul Ștefan Pascu în revista de popularizare „Magazin istoric”[365], pe care o interpretau drept un „reviriment” al problemei Basarabiei[366], Securitatea și-a propus să intervină hotărât pentru a pune capăt derapajelor. Pe acest fundal, lt.-col. Badea era îngrijorat că basarabenii creau din nou probleme, considerând că aprobarea reînhumării lui Pelivan fusese o greșeală, care „ne costă multiple comentarii”[367]. Cum nu există operațiune fără riscuri, beneficiile potențiale au avut câștig de cauză, impunând continuarea acțiunilor, ofițerii implicați trecând la neutralizarea vulnerabilităților.

S-a conceput, astfel, „Planul de măsuri în acțiunea «Cernica»”, în scopul „prevenirii unor acțiuni nedorite”. În primul rând, s-a amânat ceremonia cu o săptămână, pe motivul fictiv că n-ar fi fost terminată construcția cavoului, timp în care Securitatea a intervenit pe lângă unele persoane implicate, convingându-le că ar fi mai bine să evite transformarea ceremoniei de înhumare într-una de sărbătorire a Unirii[368]. Au fost instruiți informatorii să descopere conținutului discursurilor, iar, „la nevoie”, să intervină „pentru ca alocuțiunile ce se vor rosti să nu

politice în cuvântările ce le vor ține” (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161690, vol. 15, f. 19v).

[363] Idem, fond Documentar, dosar nr. 8568, vol. 1, f. 85v.

[364] *Ibidem*.

[365] Ștefan Pascu, *Momente din lupta poporului român pentru formarea statului național unitar*, în „Magazin istoric”, anul X, nr. 2 (107), februarie 1976, pp. 2-9.

[366] Pe nota informatorului „Sever”, care povestea despre opiniile lui Pan Halippa referitoare la acest articol, un ofițer de Securitate a pus următoarea rezoluție: „A înțeles ce vrea și nu spiritul publicației” (Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 678-679).

[367] *Ibidem*, p. 679.

[368] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161690, vol. 15, f. 18.

depășească cadrul evenimentului” și să nu dea „naștere la interpretări”. Informatorii din cadrul Mănăstirii Cernica trebuiau să aibă grijă ca ceremonialul religios să se desfășoare corespunzător, fără nici o referință națională. Nu în ultimul rând, asistența trebuia strict controlată, unii participanții fiind „contactați” cum am amintit mai sus, atrăgându-li-se atenția asupra „necesității păstrării unor limite impuse de eveniment”, eufemism pentru interdicția oricăror referințe problematice la Unire, revendicări teritoriale sau la originea românească a participanților. Riscul transformării evenimentului într-o mare adunare urma să fie evitat prin concursul stareţului, care, la ordinul Securităţii, trebuia să interzică accesul autovehiculelor în incinta mănăstirii. Pentru a garanta aceasta, în preajma bisericii urma să fie amplasat un echipaj auto de miliție, gata să intervină și să transmită la I.M.B.[369] orice posibilă problemă. Adunarea nu ar fi fost completă fără prezența, sub acoperire, a cinci ofițeri de securitate, „necunoscuți de persoanele ce se vor afla acolo”, desemnați să înregistreze pe bandă magnetică „momentele mai semnificative”[370]. Măsurile erau concepute și executate de Direcția I și Inspectoratul Județean Ilfov al M.I., care constituiseră, în acest sens, o grupă operativă, alcătuită din: lt.-col. Lăzăruț Ioan, lt.-col. Badea Constantin, lt.-col. Ciudin Gheorghe, mr. Bică Nicolae, mr. Iliescu Ilie (Ilfov)[371], lt. Georgescu și lt. Ionescu. Ofițerii se ocupau cu atenționarea participanților asupra limitelor impuse de către autorități, ascultarea și fotografierea momentelor importante. Pentru controlul „atitudinii”, Securitatea își făcuse bine lecțiile, preoții oficianți și figurile care urmau să țină discursurile fiind strict prelucrate: preotul Dimitrie Balaur și Adrian Brudariu de I.M.B., C. Tomescu de către mr. Iliescu, Elefterie Sinicliu și Antonie Plămădeală de lt.-col. Derscanu Gheorghe. Pentru a-și asigura deplinul control asupra fețelor bisericești, Securitatea și-a adus la ceremonie aliatul instituțional, Departamentul Cultelor, reprezentat de Gheorghe Cîrstoiu[372].

Sinicliu a fost prelucrat și de activiștii Institutului de Istorie al C.C. al P.C.R. (I.S.I.S.P.), unde „s-a discutat cu el” despre „discursul ce urmează să-l țină”, mai exact „să nu pomenească despre Basarabia. Să nu atace pe

---

[369] Inspectoratul de Miliție București.
[370] Vadim Guzun, *op. cit.*, pp. 679-680.
[371] http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/ILIESCU%20ILIE.pdf – consultat la 17 noiembrie 2018.
[372] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 15, ff. 26-27.

ruși”[373]. O nouă dovadă asupra adevăratelor intenții ale Partidului și Securității.

Anesteziată și strict cenzurată, ceremonia reînhumării de la Cernica a reușit, până la urmă, să mulțumească pe toată lumea. Soborul a fost compus din 10 preoți, acompaniați de corul de la Biserica Buzești[374]. În fața unei asistențe de aproximativ 70 de persoane, au ținut discursuri preotul Dumitru Balaur (consătean cu defunctul, oficiind la biserica Buzești, care a dat citire unei scrisori a lui Halippa[375]), Elefterie Sinicliu și Ion Văluță, iar la criptă, Teodor Grosu. Dacă discursurile au evocat doar personalitatea lui Ioan Pelivan, „fără a depăși cadrul ceremonial”, în schimb mesajele scrise pe coroane cu tricolorul românesc n-au respectat întocmai cele stabilite cu Securitatea: „Din partea prietenilor Transnistriei” și „Din partea foștilor deputați în Sfatul Țării”[376]. O altă relatare a Direcției I punctează și faptul că fusese amintit rolul „luptei defunctului pentru *unitatea națională* a românilor din Basarabia, strâns legată de celelalte acțiuni ale românilor din Transilvania și Bucovina, fără a depăși cadrul evenimentului”[377]. La câteva zile după înmormântare, Halippa (care nu participase din motive medicale) a fost vizitat de un ofițer de Securitate, care i-a atras atenția că mesajul ce conținea termenul „transnistreni” a atras protestul „unei ambasade, care s-a sesizat de conținutul inscripției”. Apărându-și prietenii, liderul basarabean a comentat, pe drept cuvânt, că ar fi înțeles iritarea ambasadei dacă s-ar fi scris „românii transnistreni”, dar, în forma afișată, „se face referire numai la relații personale ale lui Pelivan, fără nici o posibilitate de generalizare”[378]. Coroana cu probleme fusese depusă, cel mai probabil, de Nichita Smochină, transnistrean, bun prieten cu defunctul[379].

Folosirea Arhivelor Statului, instituție subordonată Ministerului de Interne, ca intermediar operativ și depozit pentru documentele cenzurate nu are doar semnificația unei tezaurizări, cum am fi tentați sau grăbiți să expediem problema. Biroul de Arhivă Specială din cadrul D.G.A.S. avea,

---

[373] *Ibidem*, f. 28 (adnotarea îi aparține lt.-col. Badea).
[374] *Ibidem*.
[375] Notă a Direcției I, nr. 00128268 din 5 aprilie 1976 (idem, fond Documentar, dosar nr. 8568, vol. 1, f. 84).
[376] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 681.
[377] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8568, vol. 1, f. 84.
[378] Vadim Guzun, *op. cit.*, p. 684.
[379] *Ibidem*, p. 685.

înainte de toate și în relația privilegiată cu Securitatea, rolul scoaterii documentelor problematice din circuitul civil. Arhivele funcționau ca interfață de acoperire pentru Direcția Informații Interne, așa cum o menționează clar planul de măsuri din 30 ianuarie 1973, amintit mai sus: „În funcție de persoanele stabilite că ar poseda documente, materiale, lucrări etc., cu privire la Basarabia și Bucovina de Nord, de natura documentelor și de alte aspecte specifice, *se va acționa diferențiat*, atât direct, prin rețea, *cât și indirect pentru achiziționarea acestora de către Arhivele Statului*"[380] [subl. n.].

Generalul Ionel Gal, șeful D.G.A.S., comunica neechivoc, în februarie 1977, Direcției I Informații Interne, privitor la două manuscrise ale lui Halippa, obținute „cu sprijinul dvs.", primul intitulat „Obșteasca adunare a ambelor departamente juridice, Orhei și Chișinău" (1816), respectiv „Amintirile unui moșneag" (memoriile fostului președinte al Sfatului Țării): nici unul dintre acestea „*nu putea fi dat publicității*" [subl. n.], trebuind să fie zăvorâte în „compartimentul special din Arhivele Statului", tocmai pentru a „*evita eventualele posibilități de difuzare sau scoatere peste graniță*" [subl. n.]. Dincolo de complicitatea la cumpărarea sub șantaj a multor arhive de familie (în adresa despre care vorbim, Gal cerea Securității să ia legătura cu maiorul Florescu Ion, angajat al Arhivelor, pentru a „stabili *modul de acțiune* în continuare"), D.G.A.S. recunoștea deschis care era principalul scop al capturării tuturor acestor documente. De altfel, colaborarea strânsă dintre Securitate și D.G.A.S. este probată nu doar de vizitele comune în cadrul operațiunilor de confiscare a unor materiale, ci și în folosirea Arhivelor Statului ca instituție de acoperire pentru strategiile Securității. Personaje ca Tudor Mateescu, angajat al Arhivelor, care lucra îndeaproape cu lt.-maj. Mălureanu Vasile, în mai 1973 sau în februarie 1974, pentru preluarea tuturor fondurilor rămase de la H. Dj. Siruni (dar nu numai[381]), respectiv

---

[380] *Ibidem*, vol. 6, f. 184.

[381] A fost implicat, printre multe altele, și în preluarea documentelor existente în arhiva Alexandru Gonța, rugându-l chiar pe acesta, în iunie 1973, să „se intereseze și să stabilească persoanele care dețin vechi documente privind istoria Basarabiei", în vederea confiscării. Mandatul era cel al Direcției I, așa cum rezultă dintr-o „Notă raport" din 11 iunie 1973: „La întrebarea pusă lui Gonța Alexandru dacă are cunoștințe de persoane din țară care ar deține documente istorice de valoare, pe moment nu a putut să dea un răspuns concret, a reamintit numele a două persoane. A promis ca se va gândi și în 5-6 zile ne va întocmi o listă cu numele persoanelor (A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 3793, f. 36-38).

Teodor Iacobescu[382], sunt o dovadă în acest sens. Mălureanu însuși se prezenta nonșalant ca fiind tovarășul „de la arhive"[383] (nu era singura lui acoperire[384]), atunci când încerca s-o convingă pe soția lui Pelivan să predea toate documentele pe care le mai deținea. Acțiunile ofițerilor developează un *modus operandi* larg răspândit, „munca sub acoperirea altor organe". Funcționarea prin interpuși nu era o excepție ieșită din comun a Securității, ci un mod de operare curent, folosit pentru conspirarea mijloacelor nelegale (presiuni, șantaj economic, inducerea unor informații false, amenințări, violarea vieții private, a corespondenței ș.a.m.d.) prin care erau obținute documentele.

---

[382] A.C.N.S.A.S., fond Informativ, dosar nr. 161960, vol. 6, f. 221.

[383] *Ibidem*, vol. 16, f. 378.

[384] Valentina Buzdugan, o soră de-a lui Ion Buzdugan, fost deputat al Sfatului Țării, îl cunoscuse drept „*domnul de la Muzeu*" [subl. n.] (e vorba de Muzeul de Istorie) (*ibidem*, vol. 18, f. 14).

Iuliu CRĂCANĂ

Judecătorul Mihail C. Ardeleanu și școala dongoroziană, sau „disciplina" Dreptului Penal[1]

Motto: *Justum et tenacem propositi virum*
Non civium ardor prava jubentium,
Non voltus instantis tyranni
Mente quatit solida[2]

Judge Mihail C. Ardeleanu and the Dongorozian School, or the "Discipline" of Criminal Law

Considered the greatest Romanian criminalist of all time, through his perfect method, impeccable organization and precise definitions, Vintilă Dongoroz created a school beyond the criminal policy of a political regime. He was the main craftsman of the Criminal Codes from 1936 and 1968. We cannot deny, however, that Vintilă Dongoroz was the perfect doctrinaire of dictatorial criminal law, that his work is strictly related to the totalitarian regimes under which he was called to work and which , without any political ambitions or ambitions, he served them through his work. The school in Dongoroz does not leave much room for interpretation, and the independence of the judge regarding the judgment is practically null.

Taken from the Italian Criminal Code of 1930, the way to regulate rehabilitation was impossible if the convict had died while serving his sentence. Unlike in 1936, in the communist regime, post-mortem rehabilitation was necessary for relatives and especially for descendants because of the personnel file in which a convicted and unrehabilitated parent or other relative had a very difficult career.

The imprisoned doctrine could be repaired only in 1985 by Mihail C. Ardeleanu, a brave judge from the Suceava County Court. He made a decision against the law rehabilitating the father, who died during the execution of the sentence, of a young graduate of the Marine Institute "Mircea cel Batran" from Constanta, whose fact blocked his career advancement, although he had been head of promotion, because in the case of cadres appeared that his father is unrehabilitated.

---

[1] Studiul de față a fost publicat într-o formă restrânsă în revista „Dreptul", nr. 6/2020, pp. 162-176.

[2] „Pe bărbatul drept și perseverent în îndeplinirea planurilor sale
Nici îndârjirea concetăţenilor care îi cer să făptuiască ticăloșii,
Nici chipul tiranului amenințător
Nu îl clintesc în hotărârea sa."
(Horatius, *Odae*, 3, 3, 1-4, *apud* Eugen Munteanu, Lucia Gabriela Munteanu, *Aeterna Latinitas. Mica enciclopedie a gândirii europene în expresie latină*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 135).

The courageous sentence triggered a controversy in the Romanian Law Review, at the end of which the topic, as a legal argument, became the subject of the (final) capacity exam for judges.

Etichete: Cod penal, dosar de cadre, Vintilă Dongoroz, Mihail Ardeleanu, regim totalitar, sentință, reabilitare judecătorească.
Keywords: Criminal Code, personnel file, Vintilă Dongoroz, Mihail Ardeleanu, totalitarian regime, sentence, judicial rehabilitation

Studiul acesta nu ar fi fost scris, probabil, niciodată. Subiectul, de fapt subiectele, ar fi rămas la nivelul de reflecție al autorului, pierzându-se, ca toate celelalte în lume, într-un plan secundar sau terțiar. Dar există întâmplări și oameni, mai ales oameni, care trezesc prin exemplul lor[3].

Încă nu știu dacă studiul se adresează celor interesați de istorie sau juriștilor, dar știu că el este despre rezistență și despre oameni. El este despre vocația judecătorului de a face dreptate dincolo de condițiile social-politice și chiar împotriva legii.

Premisele legalismului penal formalist

Pare culmea impietății să te lupți cu zeii, mai ales atunci când ei au fost așezați în sanctuarul impunității veșnice. Deși, potrivit îndemnului lui Constantin Noica, în viața științifică este de preferat să te bați cu zeii și nu cu valeții lor, între personalitățile de mare anvergură ale culturii române, Vintilă Dongoroz nu are astăzi decât exegeți contaminați de admirație. Diadohii care i-au urmat, au râvnit la imperiul său, dar în luptele lor pentru succesiune nu a existat niciodată vreun cuvânt de contestare a autorității sale de drept divin.

Este unanim recunoscut că, prin opera sa, Vintilă Dongoroz este cel mai mare penalist român al tuturor timpurilor. El a creat o școală dincolo de politica penală a unui regim politic. Metoda desăvârșită, organizarea impecabilă, precizia definițiilor, au fost în măsură să-i ridice *Parthenonul* său încă din viață.

Nu putem nega, însă, că opera marelui creator de școală este strict

[3] Este vorba de domnul profesor Valerius Ciucă cu încurajările și sfaturile domniei sale și de o instituție, Tribunalul Județean Suceava, care mi-a trimis o copie a sentinței din 1985 în două zile de la formularea unei cereri online, fapte care m-au determinat să fiu în aceeași măsură entuziast și prompt.

legat de regimurile totalitare sub care a fost chemat să lucreze și pe care, fără a avea veleități sau ambiții politice, le-a servit prin opera sa.

Cum nu vom face istorie contrafactuală și neputând a ști cum ar fi evoluat dreptul penal fără Vintilă Dongoroz, suntem nevoiți să îi atribuim toată “vina” pentru rigiditatea în interpretarea dreptului penal din secolul al XX-lea. Vintilă Dongoroz a fost doctrinarul perfect al dreptului penal dictatorial. El și-a pus decisiv amprenta asupra Codului penal din 1936 și nu întâmplător a fost recuperat de regimul comunist pentru a elabora Codul penal din 1968.

Este mai puțin cunoscut că, o bună perioadă de timp, școala dongoroziană a fost contestată. În anul 1945, însuși Petre Pandrea se poziționa diferit afirmând că „Școala dongoroziană este o școală de procurori, care sunt mai mult polițiști, de polițiști care sunt mai mult vagmiștri[4], de vagmiștri ai executivului care sunt mai mult temniceri, drapați temporar în roba sacră a justiției penale”[5].

Cuvântul în jurul căruia se învârte școala dongoroziană este „disciplina”. Privită ca separată de criminologie, pe care o lasă în planul secund „pradă” influențelor școlii pozitiviste, disciplina dreptului penal îl strânge pe judecător cu un corset deloc elastic. Disciplina dongoroziană nu lasă prea mult loc de interpretare, iar independența judecătorului în privința actului de judecată este, practic, nulă.

Școala dongoroziană a câștigat detașat competiția cu alte școli de gândire, cea mai importantă fiind școala lui Ion Tanoviceanu (1858-1917) care a introdus și promovat metoda pozitivistă în știința penală românească. Prin *Cursul de drept penal* (1912) și cel de procedură penală (1913), publicate înspre finalul vieții, acesta a dat dreptului penal românesc independență doctrinară, inaugurând „o nouă epocă pentru dreptul penal român, epoca de științificare și uniformizare (...). Prin munca și știința profesorului Tanoviceanu putem spune că avem o știință și o dogmatică penală română”[6]. Principala caracteristică a concepției lui Ion

---

[4] *Vagmistru*, din germanul *Wachmeister*, semnifică ”sergent major”.

[5] Petre Pandrea, *Criminologia dialectică,* București, Fundația Regele Mihai I,1945, pp. 36-37.

[6] I. Ionescu-Dolj, „O pagină din istoria dreptului penal român. Contribuția profesorului I. Tanoviceanu la progresul științei penale române”, în Academia Română, *Memoriile Secțiunii Istorice*, seria a III-a, tom XXIII, 1941, p. 406, *apud* Mircea Duțu, *Dezvoltarea științei și culturii juridice românești în ultimul secol. I Perioada interbelică (1918-1945)”,* în „Studii și cercetări juridice”, anul 7(63), nr. 1, ianuarie-martie 2018, p. 22.

Tanoviceanu este aceea că lasă judecătorului un câmp de acțiune larg, încurajându-l să exploreze prin erudiție orizontul deschis al hermeneuticii textului de lege. Ion Tanoviceanu nu a fost, însă, un creator de cod penal, ci numai un teoretician desăvârșit. După asaltul dongorozian școala sa a fost trecută la capitolul „istorie".

Punând între paranteze în exteriorul domeniului său de interes cuceririle pozitiviste în domeniul dreptului penal, Vintilă Dongoroz, părintele *de facto* al Codului penal din 1936 își propune să pună asupra sa o amprentă de rigoare și schimbă total paradigma științifică. Impune în dreptul penal românesc diferența între știința dreptului penal, pe care o denumește „știința criminală", căreia îi rezervă caracterul interpretativ pozitivist, și „disciplina dreptului penal":

„Știința criminală este o disciplină complexă, având ca obiect studiul fenomenelor crima și pedeapsa, atât ca realități umane cât și ca realități sociale și juridice, în tot ceea ce privește geneza, esența și urmările acestor fenomene. Deci este o știință speculativă, descriptivă și materială. Disciplina dreptului penal este o disciplină complexă, având ca obiect decât studiul instituțiilor și rânduielilor dreptului penal pozitiv. Deci este o știință normativ-formală"[7].

Metoda introdusă de Vintilă Dongoroz pe care el însuși o definește drept *tehnico-juridică*, a fost criticată la începuturi de pozitiviști, pentru care disciplina dreptului penal se confundă cu știința criminală[8]. Urmare a școlii dongoroziene, știința dreptului devine una aproape pozitivă și nu o știință hermeneutică.

De fapt, creatorul de drept, își apără opera. El adoptă metoda tehnico-juridică pentru că prin ea afirmă caracterul apodictic al codului penal, își explică opera și o protejază de interpretări. Vintilă Dongoroz respinge apriori metoda pozitivistă în interpretarea legii: „Fiecare penalist trebuie să se întrebe ce a voit legiuitorul și cum a conceput această regulă de drept, iar nu cum ar fi voit-o și ar fi conceput-o el în raport cu convingerile sale științifice"[9]. Aici Vintilă Dongoroz delimitează însăși Codul penal din 1936 de pozitivism, a cărui influență o consideră introdusă strict în articolele din codul penal și nu în interpretările ulterioare ale judecătorilor.

Petre Pandrea îl vede pe Vintilă Dongoroz drept teoretician antitetic în raport cu Tanoviceanu, considerând că Tanoviceanu a postulat

---

[7] Vintilă Dongoroz, *Infracțiunea și formele sale, curs 1937-1938,* București, p. 131.
[8] *Ibidem,* p. 140
[9] *Ibidem,* p. 142

teza, iar Dongoroz antiteza, ca negare a teoriilor acestuia. El vorbește despre metoda sociologică la care face apel Tanoviceanu ca fiind în opoziție cu metoda formalistă, tehnico-juridică, „procedural grefierească", utilizată de Dongoroz. Controversa a fost sesizată și de alți juriști ai vremii. Un ochi critic și echidistant, Ștefan Todirașcu considera că disputa se dădea între metoda Tanoviceanu, „bună pentru avocați și pentru infractori", și cea bună „pentru uzul deformării profesionale a magistraților" a lui Dongoroz, dar consideră lucrarea *Drept penal* din 1939, a acestuia din urmă, drept „o operă care este destinată să depășească în semnificații de orice natură, agitata și confuza clipă de față"[10].

Criticismul lui Pandrea stimulează tentația de a intra în disputele teoretic-filozofice cu atât mai mult cu cât întărește opinia noastră că represiunea politică cu mijloace judiciare din timpul regimului comunist a fost ușor de construit pe platforma solidă a *Codului penal* din 1936. Trebuie să subliniem că potrivit maniheismului hegelian al lui Pandrea, școala dongoroziană este o „școală retrogradă", în raport cu momentul istoric în care s-a manifestat, „instrument comod în mâna aparatului represiv", mâna statului, judecătorul, devine „o mână de gâde sau o mână teoretic-absentă"[11]. Dongoroz s-a dispensat de criminologie și de toată partea generală a *Codului penal*, simplificând judecata penală până la împlinirea ordinelor date de puterea executivă.

În anul 1945, Petre Pandrea afirma că „metoda exegetică și polițienească a dongorozienilor a transformat România într-un vast penitenciar"[12], iar „instanțele judecătorești, civile și militare, ca și alte instanțe excepționale române, au devenit un soi de anticamere ale penitenciarelor și ale polițiilor. Înainte vreme, poliția și pușcăria erau anexele subalterne ale instanțelor penale. (...) În loc să ajungem la poliție științifică și criminologică, în loc ca judecătorul penal să ridice la nivel științific și uman pe polițai, a căzut la rangul lui de pură tehnicitate represivă"[13].

De partea școlii dongoroziene se află necesitatea definirii cât mai exacte și complete a infracțiunii care este dată de pericolul ca o faptă

---

[10] Ștefan Todirașcu, recenzie, în *Analele Facultății de Drept din București*, 1939, nr. 2/3, p. 409, *apud* Mircea Duțu, *Dezvoltarea științei și culturii juridice românești în ultimul secol. I Perioada interbelică (1918-1945),* în „Studii și cercetări juridice", anul 7(63), nr. 1, ianuarie-martie 2018", p. 24.

[11] Petre Pandrea, *op. cit.*, p. 36.

[12] *Ibidem*, p. 41.

[13] *Ibidem*, p. 45.

cuprinsă în litera legii, dar care nu e în spiritul ei, să fie pedepsită. *Poenalia restrigenda sunt.* Dar nici o lege nu este perfectă și nici o definiție a infracțiunii nu poate cuprinde toate spețele și circumstanțele posibile. Tanoviceanu dă exemplul dezbaterilor de pe marginea legii bologneze care prevedea că oricine va vărsa sânge pe uliță trebuie pedepsit cu asprime, în urma cărora s-a admis că nu trebuie să se aplice chirurgului care deschide vena unei persoane leșinată în stradă[14].

Pentru adepții metodei sociologice, pozitiviste, codificarea este mai puțin importantă decât pregătirea și buna credință a judecătorilor, capacitatea lor de a juca în cadrele largi ale culturii juridice. Ion Tanoviceanu afirma că: „Oricât de bun ar fi un codice (penal), el nu poate da rezultate, dacă aceia care sunt însărcinați să îl aplice îl socotesc rău, și în loc să-l aplice, caută să-l violeze în orice moment (...) *Codicele penal* nu poate fi făcut responsabil de mentalitatea celor care îl aplică în mod nerațional și antisocial” [15].

Critica *Codului penal* din 1936 își are originea în rigoarea transformată în autosuficiență, putând fi catalogată la fel cum Benjamin Constant cataloga *Codul penal napoleonian*: „Codicele nostru penal este un monument de rigoare despotică”[16].

Dacă, în sine, *Codul penal* este numai un text, el este pus în context de filozofia despotic-autarhică dongoroziană, care îl fixează în cadre fixe. Urmarea *Codului penal* din 1936 este un sistem care tinde spre știință și nu lasă loc de sinteză în accepțiune dialectică, așa cum dorește Petre Pandrea. El se vrea și antiteză la dreptul de tip tanovicean și sinteză totodată și, ocolind dialectica pandriană, nu lasă loc decât de *diateză*. Socotim că termenul diateză este cel mai potrivit pentru a defini dreptul represiv-politic dezvoltat ulterior pe paradigma dongoroziană[17].

Referirea la istorie nu își mai are locul, nici în discursul și nici în interpretarea codului dongorozian. La Dongoroz, magistratul este împiedicat ideatic să fie creator de drept: „Nu există alt *drept* decât cel

---

[14] Exemplu preluat de la William Blackstone, *Commentaire sur les loix anglaises,* p. 88 de Ion Tanoviceanu, *Curs de drept penal,* vol. 1, București, Atelierele Grafice Socec & Co, Societate anonimă, 1912, p. 130.
[15] Ion Tanoviceanu, *op. cit*. supra, p. 141.
[16] Benjamin Constant, *Collection complete des ouvrages,* Paris, 1818, p. 7, *apud* Ion Tanoviceanu, *op. cit.,*p. 138.
[17] Provenit din greaca veche, elementul *dia* de compunere savantă este traductibil în limba română prin „peste”, „prin”, „între”, „cu” și reprezintă un raport între un subiect și acțiunea sa.

creat de normele juridice și nu există norme juridice decât acelea impuse sau proclamate de puterea publică”[18].

Scopul expunerii de mai sus a fost acela de a arăta în ce sistem de drept funcționau judecătorii în ultima parte a regimului comunist. Pe lângă “rigoarea despotică” impusă de școala dongoroziană în interpretarea dreptului penal, se suprapunea rigiditatea regimului comunist.

Obișnuiți încă de pe băncile facultăților de Drept să nu iasă din cadrele fixe ale legii penale, judecătorii își definitivau “disciplinarea” după încadrarea în câmpul muncii. De exemplu, în 1970, examenul de capacitate (definitivat) pe țară la judecători în materie penală a avut ca subiect motivarea și redactarea unei sentințe date[19]. Asta spune totul despre abilitățile pe care trebuia să le aibă judecătorul în regimul comunist.

Pentru judecătorii din anii `80, în materie penală, era de neconceput să dea o soluție *contra legem*. Urmarea unei astfel de hotărâri judecătorești putea să le fie fatală în carieră. Justiția constituia un obiectiv distinct pentru Securitate, care vâna tocmai astfel de hotărâri considerate periculoase la adresa ordinii sociale. O altă consecință putea fi intrarea în atenția controalelor periodice de la București pe linie de partid (Secția pentru problemele militare și justiție a CC al PCR avea un sector pentru controlul organelor de justiție) sau de stat (Direcția de Organizare, Control Personal și Învățământ a Ministerului Justiției) care analizau soluțiile neconforme și care aveau puteri nelimitate asupra judecătorilor care „greșeau”. Aceste organe de control puteau dispune măsuri punitive, de la punerea în discuție în colectivul profesional până la “scoaterea din justiție” (termen similar cu finalul carierei). În această conjunctură, judecătorii nu își permiteau să ia o decizie pentru care să fie criticați în

[18] Vintilă Dongoroz, *Drept penal*, București, 1939, p. 25.

[19] Se dă spețа: La o nuntă la care au participat tineri din mai multe sate s-a iscat o bătaie între 2 tineri din 2 sate diferite, unii reușind să îi alunge urmărindu-i ulterior pe ulițe. Cei alungați aruncau în retragere cu pietre. O piatră aruncată de un tânăr de 17 ani a lovit-o în ochi pe „victima MC” care nu făcea parte din urmăritori, ci stătea în fața casei, cauzându-i leziuni vindecabile în 40 de zile. Același minor l-a lovit cu pumnul pe un trecător care a încercat să îl imobilizeze și care a pierdut doi dinți. Concluziile de urmărire confirmate de procuror: minorul se făcea vinovat de infracțiunea de vătămare gravă a integrității corporale (art. 472 c.p.) cu aplicarea art. 10 ș.a.m.d.; instanța l-a găsit vinovat și a confirmat la rândul ei. Cerința pentru judecătorii examinați: „Să se redacteze sentința”. (Arhiva Ministerului Justiției, dosar nr. 66/1970, Examen de definitivat (capacitate) în materie penală, *passim*).

Revista Română de Drept așa cum s-a întâmplat în cazul pe care îl vom expune mai jos.

Infailibil pentru judecători, *Codul penal* din 1968 era considerat perfect, rotund. Juriștii învățaseră încă de pe băncile Facultății de drept că trebuie să se raporteze la el ca la un codice care a prevăzut toate posibilitățile. Dar codul a avut și scăpări și greșeli și „disciplina" dongoroziană îl împiedica pe judecător să le repare.

Reabilitarea *post mortem* în *Codul penal*

Una dintre acestea (am numi-o noi greșeală impardonabilă), a fost modalitatea de reglementare în *Codul penal* a reabilitării persoanei decedate. Deși era prevăzută ca posibilitate în dispozițiile *Codului de procedură penală*, potrivit art. 137 din *Codul penal*, reabilitarea persoanei decedate în închisoare era imposibilă. Condamnatul nu putea îndeplini două cerințe obligatorii decât fiind în viață: potrivit art. 135 alin. 1 lit. a CP („Condamnatul poate fi reabilitat, la cerere, de instanța judecătorească: a) în cazul condamnării la pedeapsa închisorii mai mare de un an până la 5 ani, după trecerea unui termen de 4 ani, la care se adaugă jumătate din durata pedepsei pronunțate") și art. 137 alin. 1 lit. b și c CP („Cererea de reabilitare judecătorească se admite dacă cel condamnat întrunește următoarele condiții: a) nu a suferit o nouă condamnare în intervalul prevăzut în art. 135, b) își are asigurată existența prin muncă sau prin alte mijloace oneste, precum și în cazul când are vârsta de a fi pensionat sau este incapabil de muncă; c) a avut „o bună conduită"). Deci, pentru condamnatul decedat în închisoare, condițiile de la b) și c) erau imposibil de realizat.

Originea concepției despre reabilitare a fost *Codul penal italian*[20] de unde Vintilă Dongoroz s-a inspirat atunci când a introdus-o în *Codul penal* din 1936 (denumit și *Codul penal Carol al II-lea*), unde erau trecute aceleași condiții pentru reabilitare[21]. Explicația sa inițială a fost că

[20] CP italian, cel mai recent cod penal adoptat în țările către care România își îndrepta privirea în anii `30, adoptat în octombrie 1930, intrat în vigoare în iulie anul următor.

[21] Potrivit art. 177 din CP 1936 condițiile reabilitării erau:

1. „dacă condamnatul nu a suferit o nouă condamnare criminală sau corecțională în intervalul prevăzut de articolul precedent;
2. dacă condamnatul a avut o purtare bună;
3. dacă are mijloace oneste de existență;

"reabilitarea se acordă numai condamnatului care *merită* aceasta"[22].

Vintilă Dongoroz și-a argumentat în lucrările sale teoretice de ce nu trebuie acordată reabilitarea post-mortem condamnatului decedat în închisoare: „Moartea condamnatului în timpul executării pedepsei principale sau după executare, dar înainte de expirarea termenului de reabilitare, deci înainte de a exista posibilitatea de îndeplinire a condițiilor de reabilitare, exclude posibilitatea de aplicare a instituției reabilitării. Dispoziția din art. 495 *C. proc. pen*. se referă la reabilitarea *post mortem* în cazul în care moartea a intervenit după împlinirea termenului de reabilitare prevăzute de lege. În această situație, soțul sau rudele apropiate pot introduce cerere de reabilitare atunci când condamnatul a murit înainte de a fi făcut cerere de reabilitare sau pot continua procedura de reabilitare pornită de condamnatul care a murit după ce introdusese cererea de reabilitare. Legiuitorul a înțeles să dea această posibilitate urmașilor care uneori pot avea interese deosebite pentru înlăturarea acelor consecințe ale condamnării care s-ar putea răsfrânge asupra lor"[23]. Într-o altă lucrare, întărea ideea, afirmând răspicat că, dacă nu sunt îndeplinite condițiile de formă, cererea de reabilitare trebuie respinsă, una dintre aceste condiții de respingere fiind „când a fost introdusă înainte de împlinirea termenului legal de reabilitare"[24].

Literatura de specialitate nu a îndrăznit să dea o altă interpretare textului de lege. Unii autori au trecut sub tăcere acest aspect contradictoriu. De exemplu, volumul lui Ioan I. Cozma din 1970, *Reabilitarea în dreptul penal al Republicii Socialiste România,* tratează reabilitarea în 304 pagini și se apropie de subiectul nostru amintind că "în temeiul art. 495 alin. 1 *C. proc. pen.* cererea de reabilitare poate fi făcută de persoana condamnată, iar după moartea acesteia, de către soț sau rudele

---

4. dacă a achitat în întregime cheltuielile de judecată și despăgubirile civile, la plata cărora a fost obligat, afară de cazul în care partea vătămată a renunțat la acele despăgubiri", vezi Constantin G. Rătescu, ș.a., *Codul Penal Carol al II-lea adnotat,* vol. I, *Partea generală, Prefață*, Editura Librăriei SOCEC & Co, București 1937, p. 449.

[22] *Ibidem*, p. 450.

[23] Vintilă Dongoroz, Siegfried Kahane, Ion Oancea, Iosif Fodor, Nicoleta Iliescu, Constantin Bulai, Rodica Stănoiu, Victor Roșca, *Explicații teoretice ale Codului Penal Român – Partea generală,* vol. II, București, Editura Academiei RSR, 1970, pp. 423-424.

[24] *Ibidem*, p. 390.

apropiate”[25]. Cu toate acestea, nu ia în discuție aspectul imposibilității reabilitării în cazul în care condamnatul a decedat în închisoare. *Codul Penal al Republicii Socialiste România comentat și adnotat - Partea generală*, volumul din 1972 produs al tuturor somităților dreptului penal al perioadei respective nu sesizează, la rândul său, această lipsă[26].

Cereri de reabilitare *post mortem* au fost numeroase dar, după cum era de așteptat, articolul 137 CP a fost interpretat de instanțe în același mod în care l-a interpretat Vintilă Dongoroz. Mai mult, o decizie a secției militare a Tribunalului Suprem a consacrat în 1975 că „într-o astfel de situație cererea se respinge, fiind introdusă înainte de termenul legal”[27]. Absurditatea acestei decizii, căci termenul legal nu mai putea fi îndeplinit niciodată din cauza decesului condamnatului, denotă ochelarii de cal cu care trebuia interpretat *Codul penal* potrivit disciplinei dongoroziene.

De ce spunem că era absurdă? Argumentul lui Dongoroz că “reabilitarea se acordă numai condamnatului care *merită* aceasta”[28] stătea în picioare în cazul în care urmările refuzului reabilitării s-ar fi răsfrânt numai asupra condamnatului. Dar, luând în calcul noile condiții sociale și politice, reabilitarea *post mortem* era necesară urmașilor care aveau de suferit din cauza condamnării. Vintilă Dongoroz ar putea fi absolvit doar dacă, din turnul său de fildeș, nu ar fi știut ce înseamnă dosarul de cadre și ce alte repercusiuni asupra urmașilor putea avea nereabilitarea unui condamnat decedat în închisoare. Dar Vintilă Dongoroz trăia în România reală comunistă, fusese epurat de la Facultatea de Drept din București, avea interdicție de a preda. Mai mult, fraza „Legiuitorul a înțeles să dea această posibilitate urmașilor care uneori pot acea interese deosebite pentru înlăturarea acelor consecințe ale condamnării care s-ar putea răsfrânge asupra lor”[29] ne arată că Vintilă Dongoroz nu era un teoretician „rupt de lume” care să nu înțeleagă adevărata dimensiune a stigmatului pe

[25] Ioan I. Cozma, *Reabilitarea în dreptul penal al Republicii Socialiste România,* București, Editura Științifică, 1970, p. 238.
[26] Teodor Vasiliu, Gheorghe Antoniu, Ștefan Daneș, Gheorghe Dărângă, Dumitru Lucinescu, Vasile Papadopol, Doru Pavel, Dumitru Popescu, Virgil Rămureanu, *Codul Penal al Republicii Socialiste România comentat și adnotat - Partea generală,* București, Editura Științifică, 1972, pp. 664-692.
[27] Decizia nr. 103/1975 a fost publicată în *RRD*, nr. 6/1976, p. 53.
[28] Constantin G. Rătescu, ș.a., *Codul Penal Carol al II-lea adnotat,* vol. I, *Partea generală,* „Prefață”, Editura Librăriei SOCEC & Co, București 1937, p. 450.
[29] Vintilă Dongoroz *et alii*, *op. cit*., *Explicații teoretice ...,* pp. 423-424.

care o condamnare fără posibilitate de reabilitare putea să îl arunce asupra urmașilor unui condamnat nereabilitat. Spre deosebire de anul 1936, în regimul comunist reabilitarea *post mortem* era necesară rudelor și mai ales urmașilor din cauza dosarului de cadre, în care un părinte sau o altă rudă condamnată și nereabilitată atârna foarte greu în carieră.

O sentință curajoasă

Doctrina închistată a putut fi reparată abia în 1985 de un judecător curajos din cadrul Tribunalului Județean Suceava. Numele său, Mihail C. Ardeleanu[30], ar trebui să fie trecut în cartea de aur a magistraților de vocație din România. Caracterizat de Valeriu M. Ciucă[31] ca fiind „un munte de erudiție, sclipitor, rafinat, avea o cultură foarte, foarte armonioasă, era foarte sobru și în același timp avea inteligența adolescentului neliniștit”[32], a dat dovadă de un „entuziasmant curaj”[33]. Judecător de vocație, Mihail C. Ardeleanu a înțeles misiunea pentru care a fost chemat și, luând o decizie *contra legem* raportat la articolul care până atunci fusese interpretat numai *stricto sensu*, a răsturnat, printr-o decizie controversată, toată doctrina îmbâcsită a dreptului penal comunist.

Nu trebuie să uităm că ne aflam la finalul regimului comunist, iar nevoia de schimbare se simțea în aer. Persecuția de ordin politic pentru trecutul părinților fusese prea multă vreme un stigmat. Iar un complet al Tribunalului Județean Suceava, complet condus de judecătorul Mihail C.

---

[30] Mihail Constantin Ardeleanu, născut în 26 iulie 1923 la Botoșani, a absolvit facultatea de drept din București în 1945. A profesat ca avocat în baroul Botoșani până în 1948 când a fost numit ajutor de judecător. Ulterior a exercitat succesiv funcția de judecător și procuror, în 1952 a fost numit președinte al Tribunalului Fălticeni, în 1954 judecător la Tribunalul Regional Suceava, în 1956 Judecător inspector, din 1967 vicepreședinte, în este 1975 „ales” judecător la Tribunalul județean Suceava. A avut tot timpul caracterizări foarte bune dar „având soția cu origine chiaburească nu corespunde ca conducător de instanță”. Membru de partid din 1964. Toată cariera a fost controlat de Corpul de control iar în anul 1962 procurorul șef Secția Personal de la Procuratura regiunii Suceava s-a deplasat personal în Botoșani și satele de baștină ale familiei lui și soției pentru a verifica și a lua referințe despre „situația social-politică” a acestora. (Arhiva Ministerului Justiției, Dosar 5/5/86, Dosar personal Ardeleanu Mihai).

[31] Prof. univ. dr., *D.H.c.*, Valerius M. Ciucă, actualmente profesor la Iași, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Drept, fost judecător la Suceava între 1984-1989, coleg cu M.C. Ardeleanu.

[32] https://www.youtube.com/watch?v=TagNVDLKyoc, min. 38, accesat la 1.10.2019

[33] https://www.youtube.com/watch?v=TagNVDLKyoc, min. 37, accesat la 1.10.2019

Ardeleanu, a arătat că lucrurile se pot schimba cu puțin curaj și inteligență.

În 17 septembrie 1985, petentul PVE cere reabilitarea *post mortem* a tatălui său. Acesta fusese condamnat pentru tentativă la infracțiunea de omor prev. de art. 20 (tentativa), art. 174 (omor), combinat cu art. 73 lit. b[34] și 76 lit. c[35] CP, la 4 ani și 6 luni închisoare și doi ani interzicerea drepturilor prevăzute la art. 64 lit a, b CP[36]. Din nefericire, tatăl său a decedat la Jilava, în timpul executării pedepsei, la 13 februarie 1976.

Trebuie spus că PVE, absolvent al Institutului de Marină „Mircea cel Bătrân" din Constanța, era ofițer activ în cadrul Ministerului Apărării Naționale. Avea interese legitime în reabilitare, constând, după rigorile legilor comuniste, în imposibilitatea de a avansa în carieră, deși fusese șef de promoție, deoarece în dosarul de cadre apărea că tatăl său este nereabilitat.

S-a invocat, în speță, un *fine de neprimire*[37], bazat pe faptul că datorită decesului condamnatului nu mai pot fi realizate condițiile legale, și, astfel, cererea de reabilitare ar fi trebuit să fie respinsă.

În criticile ulterioare ale deciziei Tribunalului din Suceava s-a invocat că, potrivit Legii nr. 23/1969 *privind executarea pedepselor,* în afară de cazul eliberării condiționate, pedeapsa se considera executată la expirarea termenelor prevăzute în mandatul de executare sau la calcularea termenelor de executare a pedepsei prin prestarea unei munci utile pentru

[34] Săvârșirea infracțiunii sub stăpânirea unei puternice tulburări sau emoții, determinată de o provocare din partea persoanei vătămate, produsă prin violență, printr-o atingere gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă.

[35] Art. 76 lit. c („În cazul în care există circumstanțe atenuante, pedeapsa principală pentru persoana fizică se reduce sau se schimbă, după cum urmează: b) când minimul special al pedepsei închisorii este de 5 ani sau mai mare, pedeapsa se coboară sub minimul special, dar nu mai jos de un an").

[36] Pedeapsa complementară a interzicerii unor drepturi constă în interzicerea unuia sau unora din următoarele drepturi: a) dreptul de a alege și de a fi ales în autoritățile publice sau în funcții elective publice; b) dreptul de a ocupa o funcție implicând exercițiul autorității de stat.

[37] Termen provenit din terminologia juridică a dreptului francez (*fin de non recevoir*) unde era folosit pentru a denumi anumite excepții peremptorii ce puteau fi ridicate cu privire la exercițiul acțiunii. Mijloc de apărare ce urmărește respingerea acțiunii contestând părții adverse dreptul de a acționa în temeiul anumitor condiții ca lipsa calității, interesului, prescripția achizitivă, expirarea termenului de introducere a acțiunii, autoritatea de lucru judecat, decăderile din exercițiul căilor de atac etc. și de fond.

care condamnații sunt apți. În niciunul din textele de reglementare a executării pedepsei nu se găsea trecută drept modalitate de considerare a pedepsei ca executate cauza de moarte, deci decesul condamnatului nu putea constitui decât o cauză de împiedicare a executării pedepsei, nicidecum o modalitate de considerare a pedepsei ca executate. Interpretarea firească a oricărui judecător din epocă nu putea fi decât aceea că „legea neprevăzând această modalitate, nu ne este îngăduit să adăugăm la lege”[38].

În sentință, însă, completul condus de judecătorul Mihail C. Ardeleanu a criticat inechitatea care se făcuse până atunci în privința urmașilor celor decedați în închisoare: „Acest punct de vedere, care este exprimat în câteva soluții ale practicii judiciare și care a fost acceptat și de literatura juridică, este însă nu numai inechitabil și ca urmare inacceptabil, dar chiar contrar spiritului legii, precum și unei interpretări raționale a ansamblului dispozițiilor legale în materie”[39].

Se face, totodată, și o critică a *Codului penal* care, prin incompleta enumerare a condițiilor de formă, prevăzute în art 137 CP, a făcut imposibilă reabilitarea *post mortem* pentru condamnații decedați în închisoare: „S-ar ajunge la concluzia inacceptabilă a refuzării acordării reabilitării în acest singur caz, al decesului condamnatului, ceea ce este de natură a avea consecințe grave, cu nimic justificate, pentru rudele apropiate ale condamnatului și – ca urmare – ar promova un regim discriminatoriu și injust întru nimic îndreptățit, pe care legiuitorul nu l-a avut în vedere, neinstituind nici direct, nici indirect, o asemenea derogare”[40].

Soluția găsită a fost rodul unei „jonglerii” abile cu conceptele de drept penal, o interpretare de tip pozitivist a legii care contrazicea disciplina dongoroziană. Mihail C. Ardeleanu a folosit metoda de interpretare analogică. Vintilă Dongoroz respinsese *a priori* orice tip de interpretare prin analogie[41].

---

[38] În acest sens, a se vedea Octavian Cojocaru, „Reabilitarea judecătorească. Cerere introdusă de soț sau rude apropiate, după moartea condamnatului, înainte de executarea pedepsei”, în *RRD*, nr. 1/1987, p. 57.

[39] Arhiva Tribunalului Suceava, dosar nr. 1521/1985, f. 2.

[40] *Ibidem*.

[41] Analogia fusese folosită de regimul comunist în perioada de maximă represiune politică cu mijloace judiciare chiar ca metodă de încriminare. În 19 ianuarie 1948, articolul 1 al *Codului penal* a fost îmbogățit cu un alineat care introducea incriminarea prin analogie pentru faptele care primejduiau siguranța statului sau

Firul logic a fost următorul: era admis ca interpretarea analogică să fi fost folosită frecvent în cazul *amnistiei* unde curgerea termenelor de la art. 136 CP era calculată în mod similar ca în cazul *prescripției* (de la momentul expirării termenului acesteia) și în cazul *grațierii* (de la data actului de grațiere). Practica judiciară admisese în mod constant, și era deja uzual, că amnistia înlătură executarea pedepsei iar, pe de altă parte, că reabilitarea are efecte mai largi decât amnistia, deși nu amnistia era prevăzută expres în art. 136 *Cod penal*. Deci, amnistia a fost asimilată prescripției și grațierii în mod creator, rațional, care se impune prin natura lucrurilor.

În mod similar, creator, a argumentat Mihail C. Ardeleanu, ar trebui să fie interpretată legea și în cazul reabilitării. Cum îndeplinirea termenului prevăzut de art. 136, alin. 1 lit. a și realizarea condițiilor prevăzute de art. 137, alin 1, lit. b și c *Cod penal* nu mai pot fi îndeplinite din cauza decesului condamnatului, atunci acest din urmă fapt trebuie asimilat unui caz de forță majoră care exclude faptic și logic posibilitatea de a se pretinde realizarea lor[42]. Cum, acțiunea penală, potrivit *Codului de procedură penală*, nu putea fi pusă în mișcare dacă a intervenit *amnistia*, *prescripția* sau *decesul* făptuitorului, înseamnă că aceste trei impedimente legale sunt legate în mod logic, fiind puse pe același plan, deoarece antrenează aceleași consecințe în cazul dreptului penal procesual. Prin urmare, nu ar fi de conceput ca urmările să fie altele pe planul dreptului penal material. În concluzie, chiar dacă legea nu o prevede în mod expres în partea generală a *Codului penal*, moartea condamnatului este de necontestat o cauză de înlăturare a executării pedepsei.

Pe baza acestei argumentații, prin Sentința penală nr. 54 din 14 octombrie 1985, definitivă prin nerecurare, instanța a admis cererea de reabilitare.

---

ordinea socială: „dacă faptele au o vădită asemănare cu vreuna din faptele prevăzute de legea penală, se socotesc ca fiind implicit prevăzute și pedepsite prin dispozițiunea de lege care prevede fapta asemănătoare”. Incriminarea prin analogie a fost înlăturată prin Decretul nr. 102/1956. Ea avea și o motivație obiectivă: abrogarea legislației dusese la un vid legislativ în așa fel încât fapte care în mod normal ar fi fost incriminate ca infracțiuni nu erau reglementate astfel. După adoptarea *Codului penal* din 1968, Vintilă Dongoroz a extins interdicția interpretării prin analogie de la infracțiuni la legea penală în general, adică la „orice dispoziție cu caracter penal cuprinsă în legi și decrete”. (Vintilă Dongoroz, *et alii, Explicații teoretice...*, p. 43).

[42] Arhiva Tribunalului Suceava, dosar nr. 1521/1985, f. 2.

Deși nu era în nici un fel „anticomunistă” sau „împotriva regimului”, ba chiar era de folos unui tânăr „de nădejde al patriei”, această sentință era un atac la disciplina dongoroziană care, pe toată perioada regimului comunist, nu numai că susținuse represiunea politică cu mijloace judiciare și făcuse din judecători adevărați slujitori disciplinați ai regimului, dar se confunda cu regimul dictatorial pe tărâmul justiției penale.

Prin urmare, reacția la această sentință curajoasă a fost cea așteptată. În numărul 1/1987 al *RRD* este publicat un articol critic la adresa acesteia. „Motivarea tribunalului județean, pe baza unor interpretări analogice a unor instituții juridice cu finalități diferite din reglementări de esență diferită, ca de altfel socotirea decesului condamnatului drept caz de forță majoră, nu este de natură a justifica soluția adoptată prin extragerea concluziilor din cauzele care înlătură caracterul penal al faptei (sau care înlătură răspunderea penală) când în realitate e vorba de o instituție juridică distinctă care ca finalitate înlătură consecințele unei condamnări cu efecte strict voite de legiuitor. Interpretarea analogică (susținută de redactorii hotărârii și care se abat de la metoda de interpretare) constă în explicarea conținutului unei norme juridice prin examinarea și extinderea dispozițiilor pe care le cuprinde o altă normă, care reglementează o situație asemănătoare și care are o redactare mai clară sau mai amplă. Dreptul penal socialist are o atitudine prudentă față de analogia legii și în dreptul penal ea nu trebuie să aibă aplicare deloc”[43].

Urmările

Sentința a avut urmări spectaculoase în sens pozitiv. În anul următor articolului critic din *Revista Română de Drept*, mai tânărul coleg pe atunci al lui Mihail C. Ardeleanu la Tribunalul din Suceava, judecătorul Valeriu Ciucă a scris în aceeași revistă un articol de susținere a sentinței. În cadrul acestuia, nu numai că are un punct de vedere similar cu cel din sentință, dar merge chiar mai departe. Analizând reabilitarea persoanei decedate în închisoare din perspectiva dreptului comparat, propune *de lege ferenda* „reglementarea instituției reabilitării de drept pentru cauză de moarte, cu condiția satisfacerii prealabile a pretențiilor civile și a cheltuielilor judiciare” [44].

Punând în paranteze reglementările din *Codul penal*, Valeriu Ciucă

[43] Octavian Cojocaru, *loc. cit. supra,* p. 58.
[44] Valeriu Ciucă, „Admisibilitatea reabilitării judecătorești a persoanelor decedate în timpul executării pedepsei”, în *RRD*, nr. 2/1988, p. 34.

folosește raționamentul *a pari ratione* (folosirea analogiei pentru deducerea unor concluzii din premize asemănătoare), reia comparația decesului în închisoare cu instituții de drept, precum prescripția executării pedepsei și amnistia, argumentul fiind că dacă termenul de reabilitare decurge din momentul intrării lor în vigoare, pe cale logică, în mod similar (*similia similibus*), ar trebui să decurgă din momentul decesului.

În argumentarea sa, Valeriu Ciucă folosește raționamentul *a fortiori ratione* („Cine poate mai mult poate și mai puțin"), comparând reabilitarea cu dezincriminarea, care produce efecte mai largi decât reabilitarea. Prin urmare, dacă moartea este cauză de dezincriminare, ar trebui să fie și de reabilitare. În plus, prin urmările pe care le are pentru urmași, este încălcat principiul *personalității pedepsei* potrivit căruia pedeapsa se stinge odată cu moartea condamnatului[45].

Finalul argumentării ne găsește pe tărâmul dreptului comparat (în care, de altfel, autorul este astăzi specialist și conducător de doctorat), unde sunt analizate prevederi din legislația franceză (unde rudele apropiate pot solicita reabilitarea în termen de un an de la decesul condamnatului) și din legislația italiană (unde decesul condamnatului produce aceleași efecte ca și reabilitarea, înlăturând pentru viitor toate consecințele directe sau indirecte ale condamnării).

În concluzie, Valeriu Ciucă consideră ca „inacceptabil refuzul acordării reabilitării în cazul decesului condamnatului, acesta fiind de natură a avea consecințe negative cu nimic justificate pentru rudele apropiate ale condamnatului și – ca urmare – s-ar promova un regim discriminatoriu, și întru nimic îndreptățit, pe care legiuitorul nu l-a avut în vedere, neinstituind nici direct, nici indirect, o asemenea derogare"[46].

Odată cu această sentință urmată de articolul lui Valeriu Ciucă, se face un pas important pentru schimbarea paradigmei dreptului penal.

Pe de o parte, ne aflăm, ca perioadă istorică, în momentele de final ale unui regim politic instaurat prin eliminarea din viața politică și socială a dușmanilor de clasă. Discriminarea pe criterii de clasă sau pe criteriul trecutului părinților nu mai era de actualitate. Regimul era bine consolidat. Oamenii gândeau altfel și, evident, și judecătorii, ca parte a

---

[45] Atunci când vorbește despre caracterul personal al pedepsei I. Tanoviceanu îi arată vechimea printr-un text din *Codul lui Hammurabi*: „Niciodată fiul nu poate plăti pentru fapta tatălui" (Ion Tanoviceanu, *Curs de drept penal,* vol. 1, pp. 171-186).

[46] Valeriu Ciucă, *loc. cit. supra,* p. 36.

societății, începuseră să iasă din paradigma totalitară. De altfel, deși încă din anii `70, în toate județele se deschisese dosar de obiectiv „Problema justiție” care se ocupa, printre altele și cu identificarea celor care „ieșeau din rând” în acest domeniu de activitate, nu l-am identificat printre cei urmăriți de Securitate. Dealtfel, securiștii din Suceava care s-au ocupat de obiectivul Justiție, își cam mănâncă pensiile degeaba, amalgamând informații din toate domeniile și localitățile din județul Suceava într-un singur mare dosar de optzeci și șapte de volume, singurul volum care se ocupă cu preponderență de justiție conținând numai informații neesențiale în domeniu[47].

Pe de altă parte, această speță reprezintă prăbușirea temeliei școlii dongoroziene. În acest caz, mâna statului, judecătorul refuză să fie „o mână de gâde sau o mână teoretic-absentă” după cum spunea Petre Pandrea. Judecătorul asumă misiunea sa ancestrală, aceea de a face dreptate, magistratul devine creator de drept, corector al legislației.

Ulterior, bulgărele a început să se rostogolească. În anul următor, tema, ca argumentație juridică, s-a transformat în subiect la examenul de *capacitate* (definitivat) pentru judecători.

După cum spunea Hurmuz Aznavorian, „sub regimurile dictatoriale, s-au verificat adevărații magistrați”[48]. Trebuie să vedem, în sentința evocată aici, un gest de rezistență împotriva regimului comunist. Din fericire, datorită inteligenței, a culturii juridice și nu numai a judecătorului Mihail C. Ardeleanu, precum și solidarității întru fapte bune a altor juriști, putem vorbi astăzi de un act de justiție reușit.

Anexa documentară

Dosar nr. 1521/1985 - Reabilitare -

REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
TRIBUNALUL JUDEȚEAN SUCEAVA
SENTINȚA PENALĂ NR. 54
Ședința publică din 14 octombrie 1985
Președinte Ardeleanu Mihai
Judecător Andrieș Estera
Procuror Ozarchievici Ioan
Grefier Balcan Didina

---

[47] A.C.N.S.A.S., fond Documentar, dosar nr. 8822, vol. 4.

[48] Hurmuz Aznavorian, *Excelența legii,* București, Editura Semne, 2007, p. 81.

Pe rol pronunțarea asupra cererii de reabilitare introdusă de petentul P.V.E., domiciliat în orașul M, Str., Bloc, sc., Apart. Județul Constanța, pentru condamnatul P.V.

La apelul nominal, petentul a lipsit.

Dezbaterile cauzei au avut loc în ședința publică de la 7 octombrie 1985, când s-au pus concluziile consemnate în încheierea din acea zi, care face parte integrantă din prezenta hotărâre, apoi, din lipsă de timp, s-a amânat pronunțarea pentru astăzi.

După deliberare,

TRIBUNALUL

Asupra cererii de reabilitare de față.

Prin cererea înregistrată la data de 17 septembrie 1985, petentul P.E., fiul condamnatului P.V., a cerut reabilitarea tatălui său cu privire la pedepsele de 4 ani și 6 luni închisoare interzicerea drepturilor prevăzute de art. 64 lit a și Cod penal, ce i s-au aplicat pentru tentativă la infracțiunea de omor prev. de art. 20, 174 Cod penal prin sentința penală nr. 16 din 21 aprilie 1975 a acestui tribunal, rămasă definitivă. Petentul a arătat că tatăl său a început executarea pedepsei, decedând în timpul executării acesteia la 13 februarie 1976 în comuna Jilava municipiul București. Dat fiind că este ofițer activ în Ministerul Apărării Naționale și are interese legitime pentru obținerea reabilitării iar celelalte condiții impuse de lege sunt realizat, a solicitat reabilitarea judiciară a condamnatului, depunând acte în dovedirea îndeplinirii cerințelor legale.

Cererea formulată este întemeiată și va fi admisă.

Conform art. 495 Cod procedură penală, cererea de reabilitare judecătorească se formulează de către condamnat, iar după moartea acestuia de soț sau de rudele apropiate între care, conf. art. 149 Cod penal, sunt incluși și descendenții, așa încât, petentul are calitate procesuală activă.

Din comunicare Inspectoratului județean Suceava, al Ministerului de Interne, aflată la dosar, reiese că PT.V nu apare în cazierul judiciar cu alte condamnări. Prin declarația certificată de unitatea la care lucrează, partea civilă P. Gheorghe a arătat că nu are nici o pretenție la despăgubirile de 1180 lei, stabilite în favoarea sa, deoarece condamnatul a decedat, iar din adresa nr. 5170/27 septembrie 1985 a Consiliului popular al orașului Fălticeni rezultă că a achitat și cheltuielile judiciare de 380 lei stabilite în favoarea statului. Toate aceste acte, anexate la dosar, probează

că sunt satisfăcute cerințele legale prev. de art. 137 alin 1, lit. a și b Cod penal.

În ce privește împlinirea termenului prevăzut de art. 135/6, alin. 1, lit. b și c Cod penal și realizarea condițiilor prevăzute de art. 137, alin. 1, lit b și c Cod penal, ele nu au putut fi îndeplinite datorită decesului condamnatului survenit în timpul executării pedepsei, deci ca urmare a unui caz de forță majoră, care exclude faptic și logic posibilitatea de a se pretinde realizarea lor.

S-a invocat, în speță, un fine de neprimire bazat tocmai pe faptul că datorită decesului condamnatului în timpul executării pedepsei și deci a nerealizării cerințelor legale enumerate în alineatul precedent, cererea de reabilitare formulată ar trebui respinsă ca inadmisibilă.

Acest punct de vedere, care este exprimat în câteva soluții ale practicii judiciare și care a fost acceptat și de literatura juridică este însă nu numai inechitabil și ca urmare inacceptabil, dar chiar contrar spiritului legii, precum și a unei interpretări raționale a ansamblului dispozițiilor leale în materie.

Astfel, este de arătat că, spre deosebire de alte instituții (spre exemplu prescripția, a se vedea disp. art. 121 alin. 2 Cod penal), prevederile Codului penal nu prevăd nici o derogare și nici o restricție privind faptele sau persoanele condamnate pentru care se poate admite reabilitarea, nefiind de conceput a se refuza admiterea acestei cereri atunci când, deși unele cerințe legale nu sunt îndeplinite, practic ele nici nu pot fi realizate și există totuși un interes legal important care nu se poate finaliza decât pe această cale, așa cum este cazul în speță.

Cât privește trecerea termenelor stabilite prin art. 135 Cod penal, calculul intervalului instituit de lege este prevăzut în raport de o anumită dată care, de regulă, este cea a expirării duratei pedepsei, iar în cazul neexecutării acesteia datorită unor impedimente legale, calculul se face conform art. 136 Cod penal, în raport de situațiile respective.

Spre exemplu, în cadrul <u>prescripției</u> executării pedepsei calculul se face din momentul expirării termenului acesteia, conform art. 126 și urm. Cod penal, iar în cazul <u>grațierii</u> de la data actului de grațiere.

Pe lângă aceste impedimente legale în mod expres reglementate de art. 136 Cod penal, practica judiciară a admis, în mod constant, că și <u>amnistia</u> are aceleași efecte, dat fiind că, pe de o parte, dacă intervine după condamnare ea înlătură – conform prevederilor art. 119, alin. 1 Cod penal – și executarea pedepsei pronunțate, iar pe de altă parte pentru că reabilitarea are efecte mai largi decât amnistia. Este un caz în care, în

materie de reabilitare, instanțele judecătorești au aplicat legea în mod creator, în baza unei interpretări analogice, raționale, care se impune prin natura lucrurilor, în scopul de a se da un conținut real, și nu formal, instituției reabilitării, chiar dacă ipoteza amnistiei nu este prevăzută în mod expres de art. 136 Cod penal.

Situația decesului condamnatului - caz de forță majoră, care exclude posibilitatea executării pedepsei, fără a exista reaua voință a celui în cauză (care, de regulă, este prezentă în cazul prescripției, realizată în general prin sustragere de la executare) - nu poate avea în consecință un alt regim juridic, moartea trebuind socotită de asemenea un impediment legal, în sensul celor de mai sus, chiar dacă nu este prevăzut în mod expres în legea penală, el derivând din firea lucrurilor, dar și din analiza comparativă a reglementărilor generale în materie.

Astfel, prin art. 10 lit. g Cod procedură penală se prevede că acțiunea penală nu poate fi pusă în mișcare, iar dacă aceasta s-a întâmplat, ea nu mai poate fi exercitată, dacă a intervenit amnistia sau prescripția ori decesul făptuitorului. Aceste trei impedimente legale sunt, în mod logic, puse pe același plan de legiuitor și dacă ele antrenează aceleași consecințe, pe planul dreptului procesual, nu este de conceput ca urmările să fie altele pe planul dreptului penal material. De aceea, chiar dacă legea nu o prevede în mod expres în partea generală a Codului penal, moartea condamnatului este necontestat o cauză de înlăturare a executării pedepsei, în mod natural, prin firea lucrurilor.

De aici trebuie să se tragă concluzia, care se impune în mod logic, că intervenirea acestui caz de forță majoră înlătură și incidența condițiilor de fond prevăzute de art. 137 alin. 1 lit. b și c Cod penal, a căror realizare a devenit practic imposibilă, ca urmare a acestei situații.

O altfel de interpretare ar duce la consecința că, în situații similare, ale impedimentelor legale arătate s-ar ajunge la concluzia inacceptabilă a refuzării acordării reabilitării în acest singur caz, al decesului condamnatului ceea ce este de natură a avea consecințe grave, cu nimic justificate, pentru rudele apropiate ale condamnatului și – ca urmare – ar promova un regim discriminatoriu și injust întru nimic îndreptățit, pe care legiuitorul nu l-a avut în vedere, neinstituind nici direct, nici indirect, o asemenea derogare.

Așa fiind, cererea formulată de petent este formată și se admite, prin aplicarea art. 494 Cod procedură penală, urmând a se dispune reabilitarea condamnatului, cu consecințele prevăzute de art. 133 Cod penal.

Văzând dispozițiile art. 192, alin. 3 Cod procedură penală.

Pentru aceste motive

În numele legii

HOTĂRĂȘTE:

Admite cererea formulată de petentul PE dispune reabilitarea condamnatului decedat PV cu privire la pedepsele de 4 ani și 6 luni închisoare și 2 ani interzicerea drepturilor prev. de art. 64 lit. a și b Cod penal aplicate prin sentința penală nr. 16 din 21 aprilie 1975 a acestui tribunal pentru tentativă la infracțiunea de omor prev. de art. 20, 174 Cod penal combinat cu art. 73 lit. b și 76 lit. c Cod penal, cu consecințele prevăzute de art. 133 Cod penal.

Cheltuielile judiciare rămân în sarcina statului. Cu recurs în termen de 10 zile de la pronunțare.

Cu recurs în termen de 10 zile de la pronunțare.

Pronunțată în ședință publică, azi 14 octombrie 1985.

Președinte Judecător Grefier
(ss. indescifrabil)

Bandi ISTVÁN

Umbre ale „fericitului” regim Kádár. O investigație istorică fără ocolişuri despre recrutarea şi folosirea informatorilor minori din cadrul Ordinului Benedictin în anii ‘60

Shadows of the "Happy" Kádár Regime. A Historical Investigation without Detours about the Recruitment and Use of Minor Informants from the Benedictine Order in the ‘60s

The problem of children used in top secret operations has seldom been the subject of historical research. The explanation may lie in the fact that the stakes of this issue have been much higher than that of the issue of ordinary denunciations, but we must also admit that, fortunately, the Kadar security structures have used a relatively small number of minor collaborators.

What escaped, however, both the political police workers and the historical studies written after the regime change, was the insincere and inappropriate use of terminology. If we consider the legal framework in force at that time, we must admit that citizens were considered minors until the age of 18. Consequently, then, recruitment could only be illegal, and now, from the perspective of a moral judgment, the act committed against minors continues to be time-barred.

Etichete: recrutare, rețea informativă, minori, dictatură, supravegherea școlilor bisericești

Keywords: recruitment, information network, minors, dictatorship, surveillance of church schools

În timpul dictaturii lui János Kádár, ofițerii de securitate ai Republicii Populare Ungare au utilizat metode ce reflectau cerințele mai noi și mai sofisticate ale epocii, chiar dacă au continuat să activeze la comandă politică, aşa cum au activat şi în perioada anterioară. Ei au folosit modalități de lucru precum dezmembrarea anturajului, discreditarea, izolarea etc. Pentru derularea unor acțiuni operative, desigur, era nevoie de persoane pretabile la recrutare și integrabile în rețeaua informativă. De aceea, după 1958, când au avut loc schimbări organizatorice semnificative în cadrul structurilor de securitate, a fost nevoie și de înnoirea modalităților de configurare și întreținere a rețelelor

informative.

Două acte normative reglementau acest domeniu: mai întâi, Ordinul ministrului de Interne nr. 33/1958[1], care se baza pe regulamentele anterioare schimbărilor din 1956, iar, apoi, cel cu numărul 005/1972, care l-a abrogat pe primul, rămânând în vigoare până la sfârșitul anului 1989. În cadrul minuţios organizat al colaborării cu poliţia politică degeaba vom căuta aluzii la folosirea minorilor, pentru că nu vom găsi. Cu toate acestea, nevoia de a afla diferite aspecte legate de activitatea tineretului, respectiv cea a bisericii, a determinat atragerea la colaborare a acelor minori ale căror posibilităţi puteau fi exploatate pentru cunoașterea grupurilor sociale care au intrat în colimatorul structurilor de securitate.

Până în prezent, problema copiilor utilizaţi în operaţiuni strict secrete a constituit arareori subiectul unor cercetări istorice. Explicaţia poate consta în faptul că miza acestei teme a fost mult mai mare decât cea a chestiunii delaţiunilor obişnuite, dar, trebuie să admitem și faptul că, din fericire, structurile de securitate kadariene au folosit un număr relativ restrâns de colaboratori minori.

Istoricul Rainer M. János a consacrat un capitol folosirii agenţilor minori în activităţile de poliţie politică, în cadrul volumului său dedicat vieţii fostului prim-ministru Antall József. În subcapitolul întitulat „Discipoli", autorul se concentrează pe prezentarea relaţiilor dintre elevii atraşi la colaborare şi profesorul urmărit[2], respectiv raporturile dintre ofiţerul care coordona acţiunea și cei implicaţi. Pe baza unor materiale puse la dispoziţie de ABTL, în capitolul introductiv autorul oferă o prezentare a metodelor de selectare şi menţinere în reţeaua operativă, precum și o viziune asupra schimbărilor care s-au petrecut în ceea ce priveşte criteriile de categorisire a colaboratorilor[3]. În descrierea realizată de Rainer, minorii recrutaţi nu alcătuiesc o categorie aparte.

Un alt autor se referă la recrutarea tinerilor ca la o realitate

[1] Vezi ÁBTL 4.2. 10-21/33/1958

[2] Rainer M. János, *Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei 1957-1989,* (*În capcana informărilor. Antall József și oamenii securităţii statului 1957-1989*) Editura Institutului 1956, Budapesta, 2008, pp. 111-125. În 1958 agenţii „Kerekes János" și „Kiss István" au fost elevi în clasa a IV-a la Școala gimnazială *Toldy Ferenc*. Ei au dat informări despre profesorul lor Antall József jr. (persoană urmărită operativ).

[3] Rainer M. János, *Jelentések hálójában. Antall József és az állambiztonság emberei 1957-1989,* (*În capcana informărilor. Antall József și oamenii securităţii statului 1957-1989*), Editura Institutului 1956, Budapesta, anul publicării 2008, pp. 70-78.

cunoscută şi discutată între credincioşi. Ferenc Tomka a tras concluzia că „recrutarea minorilor a fost o practică generalizată în timpul dictaturii". El și-a fundamentat cercetarea pe materialele de instructaj realizate pentru lucrătorii structurilor de securitate de către doi ofiţeri: István Molnár şi Endre Sollich[4]. Într-un studiu realizat pe baza aceloraşi izvoare documentare, Szilvia Köbel a formulat ideea că ţintirea tinerei generaţii şi supravegherea şcolilor bisericești cu sprijinul unor reţele de minori au constituit cele mai imorale activităţi ale poliţiei politice.[5]

Etapa prezentărilor de modele şi cea a lecturării „materialelor didactice" folosite la îndoctrinarea cadrelor de securitate a fost depășită odată cu devoalarea unor nume, adică prin demolarea barierelor conspirativităţii. A apărut astfel primul caz-şcoală în materie de recrutare a colaboratorilor minori din perioada regimului Kádár, iar analiza unor cazuri legate de unul dintre ofiţerii menţionaţi anterior, Sollich Endre, a dus la identificarea persoanei prezentate în studiile istorice amintite ca Sacristierul[6].

Ceea ce a scăpat, însă, atât lucrătorilor poliţiei politice, cât şi studiilor istorice redactate după schimbarea de regim, a fost folosirea nesinceră şi neadecvată a terminologiei. Dacă avem în vedere cadrul legal în vigoare la acea dată, trebuie să admitem că cetăţenii au fost consideraţi minori până la împlinirea vârstei de 18 ani. În consecinţă, atunci, recrutarea nu putea fi decât ilegală, iar acum, din perspectiva unei judecăţi morale, fapta comisă împotriva unor minori continuă să fie imprescriptibilă[7].

Până în prezent nu ştim exact câte persoane minore au fost recrutate, pentru că resursele arhivistice nu oferă date exacte în acest sens, deşi confirmă folosirea copiilor pentru colectarea de informaţii.

[4] Tomka Ferenc, *Halálra szántak, mégis élünk! Egyházüldözés 1945-1990 és az ügynökkérdés*, (*Ne-au condamnat la moarte – totuși trăim! Prigonirea Bisericii1945-1990 și problema colaborării cu Securitatea Statului*), Editura Societăţii Szent István şi a Sfântului Scaun Apostolic, Budapesta, 2005, p. 276.

[5] Köbel Szilvia, *„Oszd meg és uralkodj!" A pártállam és az egyházak,* (*„Divide et impera!"Partidul-stat şi bisericile*), Editura Rejtjel, Budapesta, 2005, p. 107.

[6] Numele conspirativ era, de fapt, Antal.

[7] În conformitate cu articolul 2:10. § 1. al legii V/2013 referitoare la Codul Civil, minor este orice persoană care încă nu a împlinit vârsta de 18 ani. Prin căsătorie minorul obţine statutul de major. Codul Civil adoptat în anul 1959 paragraful 12. prevedea de asemenea faptul că „minor este orice persoană mai tânără de 18 ani (…)".

Despre minorii recrutaţi care activau în reţelele operative ce supravegheau obiectivele bisericeşti găsim câteva date statistice sumare în studiul publicat de Vörös Géza[8]. Acestea arată că a fost nevoie de ceva timp pentru a reconfigura reţelele destrămate în anul 1956. Departamentul de Investigaţii Politice din cadrul Ministerului de Interne lucra la probleme legate de supravegherea bisericilor cu 16 persoane în anul 1957. Centralizarea datelor din 1958 arată o creștere semnificativă: structurile centrale și județene de securitate ale statului au folosit, pentru controlul şi influenţarea unor chestiuni de natură religioasă, un număr de 312 persoane, dintre care 294 aparţineau chiar acelor culte pe care le supravegheau, iar după reorganizarea din 1962 au lucrat deja 611 persoane pe aceeași problemă.

Statisticile citate nu menţionează, însă, folosirea minorilor. De aceea numărul copiilor implicaţi în activităţi de poliţie politică poate fi estimat, în prezent, numai pe baza unor cazuri concrete legate de persoane bisericești care se ocupau de minori, de regulă, în cadrul unor unităţi de învăţământ[9]. Astfel, plecând de la observaţia că existau opt şcoli gimnaziale cu caracter bisericesc în Ungaria și având în vedere că aceste şcoli aveau câte două clase pentru fiecare an de studii, vom obţine, în medie, 16 colaboratori minori în fiecare şcoală, admiţând că au fost recrutaţi câte 2 elevi în fiecare clasă[10]. La nivelul celor 8 şcoli gimnaziale asta înseamnă un total de 128 copii recrutaţi. Deocamdată, nu dispunem de o posibilitate mai exactă de estimare a fenomenului.

În anii '60, lipsa unui cadru legal şi inexistenţa unor reglementări interne au favorizat recrutarea minorilor în şcolile confesionale. Experienţa dobândită de către Sollich şi Molnár în oraşul Győr a constituit o bază suficientă pentru susţinerea punctului de vedere exprimat în

[8] Vörös Géza, *Hálózatok, hálózatépítés az egyházakon belül a Kádár-korszakban (Reţelele de informatori și constituirea acestora în cadrul bisericilor pe vreamea regimului Kádár*), in Egyházüldözés és egyházüldözők a Kádár-korszakban (*Prigonirea bisericilor și prigonitori ai bisericilor în epoca lui Kádár*), editori: Soós Viktor Attila, Szabó Csaba, Szigeti László, Budapesta, 2010, pp. 138-159.

[9] Spre exemplu, agentul „Magyar Béla”, elev al preotului catolic Havass Géza, a fost recrutat în anul 1959, la vârsta de 17 ani, de către serviciul PNYO. V., din cadrul Inspectoratului Judeţean Csongrád al Ministerului de Interne, în vederea culegerii de informaţii despre preoţii din Szeged și despre liceenii catolici (Vezi ÁBTL 3.1.2. M-15393 „Magyar Béla”).

[10] În cadrul activităţii operative, principiul verificării agentului prin alţi agenţi a fost aplicat cu consecvenţă.

textul-şcoală, menit să dea îndrumare metodologică lucrătorilor de securitate cu privire la alcătuirea şi folosirea reţelelor operative. Concepţia celor doi ofiţeri era fermă: *„Scopul nostru este, de fapt (...), să dovedim că pe acest tărâm (cel al supravegherii școlilor bisericești –* ***n.ns****) nu putem obţine progrese semnificative fără să ne sprijinim pe tinerii care pot fi utilizaţi în activitatea operativă"*. În viziunea „metodologilor" citaţi riscurile și obstacolele în calea utilizării acestor copii erau legate numai de aspectul conştiinciozităţii lor, *„care nici nu se apropie de cea a generațiilor mature. De aceea există un pericol mai mare al deconspirării lor, și, de aceea, activitatea desfășurată cu ei necesită o investiție de energie și răbdare din partea tovarășilor interesați"*[11] În anul 1957, cei doi ofiţeri lipsiţi de scrupule morale au fost convinşi că „inovaţia" lor va da rezultate profesionale superioare.

Ofiţerul

Sollich Endre s-a născut în oraşul Győr, în anul 1936, unde a fost şi şcolarizat. Tatăl lui a fost muncitor la fabrica de produse textile Richards din localitate. Poate că nu trebuie neglijată înrâurirea pe care a avut-o asupra direcţionării sale profesionale faptul că a absolvit şcoala tehnică din oraşul său natal. O scurtă perioadă de timp a lucrat în oraşul Kőszeg, la o fabrică de textile, dar, conform surselor, era mereu în căutare de oportunităţi pentru a fi remarcat. Astfel, s-a oferit voluntar şi a fost trimis la Budapesta pentru a studia la şcoala militară *Ságvári Endre*. Acolo s-a specializat în domeniul sanitar. În timpul revoluţiei din 1956, fiind în ultimul an de studii, a primit o misiune în cadrul spitalului militar din oraşul Győr. La sfârşitul anului a lăsat în urmă serviciul militar şi, păşind pe urmele tatălui său, s-a angajat la fabrica Richards ca tehnician.

Preluând pentru o clipă limbajul şi perspectiva epocii, am putea spune că pe fişa lui personală de la Ministerul de Interne „dădea bine" prima caracterizare: *„Este membru al Asociației Tineretului Comunist (KISZ)*[12] *de la înființarea organizației de bază și a activat în cadrul fabricii ca secretar al acesteia. În prezent, face parte din conducerea organizației de partid, după ce în anul 1960 a fost admis, pe baza rezultatelor bune obținute în muncă. Îndrumă seminare ale KISZ și face parte din unitatea locală a Gărzilor patriotice. A fost recompensat pentru activitatea sa anul trecut,*

---

[11] Vezi ÁBTL 4.1. A-3016/49 Molnár István, Sollich Endre: *Despre experiența recrutării de agenți în școlile confesionale de nivel gimnazial.* Ministerul de Interne, Grupa Studii şi Instrucţie, 1967, f. 6.

[12] Uniunea Tineretului Comunist, echivalentul maghiar al acronimului U.T.C.

când a fost trimis în URSS pe o perioadă de trei săptămâni”[13].

În aceste condiţii, nu pare surprinzător că Sollich a luat concursul pentru care responsabilul de cadre al întreprinderii l-a propus. Cu toate că tânărul detectiv politic avea consemnate și câteva deficienţe de comportament în profilul său personal, viitorii săi comandanţi au considerat că acestea puteau fi eliminate prin educaţie. Deja în anul 1962 încrederea anticipată de superiorii săi s-a reflectat în rapida sa avansare la gradul de locotenent, precum și în faptul că activitatea sa a fost premiată cu o sumă de bani. O reţinere a fost consemnată, totuși, în evaluarea sa din același an: nu a absolvit o școală de partid. În primul an din cariera sa, care a fost pentru el și un an de probă, și-a desfășurat activitatea în orașele Magyaróvár, Sopron şi Győr.

Lucrând în domeniul contrainformaţiilor, s-a ocupat de verificarea unor persoane tratate drept ostile și identificarea unor emitenţi de manifeste. Fără îndoială, Sollich a vrut să demonstreze că este capabil. Timpul de probă a însemnat pentru el și o călire în „câmpul muncii”, având de gestionat și cazuri delicate, privind pe unii ofiţeri ai regimului Horthy. Rezultatele activităţii sale pot fi urmărite cu greu în dosarul său, dar ştim că din anul 1963 era încadrat ca ofiţer operativ. După definitivare, primul său loc de muncă secret a fost Biroul supravegherii bisericilor din cadrul Direcţiei judeţene III/III, din orașul său natal. În acest domeniu s-a acomodat rapid și a avut iniţiative, *„a obținut rezultate foarte bune în privința recrutării tinerilor care învățau în școlile confesionale și s-a remarcat în ceea ce privește constituirea rețelelor de relații sociale”*. Evaluarea sa conţine cuvinte de laudă pentru experienţa obţinută în domeniul recrutării minorilor, dar a fost remarcat și *„pentru că a făcut ca toate cadrele să poată beneficia de metodele sale specifice, redactând un studiu în acest sens”*. Fidelitatea sa faţă de regim era indubitabilă: *„(…) în cadrul activității sale (…) a colaborat și colaborează cu persoane clericale de înaltă calificare, transpunând în practică politica partidului cu flexibilitate, dar și consecvență”*[14].

Şcoala pe care agentul și-a focalizat atenţia era considerată o zonă specială din punct de vedere contrainformativ. Trebuie subliniat faptul că Sollich avea un avantaj considerabil faţă de băieţii care studiau la şcoala benedictinilor și locuiau la cămin: el cunoscând bine orașul său natal și având mulţi prieteni printre localnici. Un alt avantaj al ofiţerului de

[13] Vezi 2.8.1. ÁBTL Cadre, județul Jász-Nagykun-Szolnok, 2106 Sollich Endre, fila 24.

[14] *Ibidem*

informații dornic să înființeze rețele de minori îl reprezenta vârsta acestuia. Sollich era trecut de douăzeci de ani. Din toamna anului 1964 s-a înscris la Academia de studii a Ministerului de Interne, urmându-și studiile la fără frecvență. Tânărul adult empatic față de cei pe care trebuia să-i influențeze și apropiat ca vârstă de aceștia părea extrem de convingător. De aceea, în perioada scurtă cuprinsă între anii 1964 și 1968, el a obținut un succes deosebit în lupta ideologică purtată împotriva călugărilor din ordinul benedictin tocmai prin recrutarea minorilor, pe care i-a atras la colaborare cu ușurință. Spre norocul elevilor școlii confesionale a ordinului benedictin din Győr, în august 1968, locotenentul Sollich a cerut să fie transferat la Törökszentmiklós, deoarece soția lui fusese repartizată acolo după absolvirea facultății de medicină. Linia bisericească din Győr a fost preluată de căpitanul Bozsik László.

Analiza activității operative

În aprilie 1965 a fost deschis dosarul de grup pentru a controla corespondența minorilor (control K). Atmosfera revoluției din 1956 i-a cuprins și pe tinerii din Gencsapáti, dintre care unul studia la Győr, în gimnaziul ordinului benedictin. Cei trei adolescenți visau să împlinească fapte revoluționare iar prin scrisorile pe care le scriau unii altora furnizau „materiale" și „corpuri delicte" ofițerilor de securitate:

„Am început ceva foarte greu și nu-mi mai rămâne prea mult timp pentru învățătură. Istoria va arăta dacă am făcut bine ceea ce am făcut. Cineva din exterior poate considera pe bună dreptate că sunt prost dar, îți repet, timpul mă va judeca. Credința ta se clatină probabil pentru că vezi triumful etern al Răului și înfrângerea Binelui. Din păcate în lumea noastră așa se întâmplă, dar nu uita că mai sunt câțiva oameni care vor să ajute triumful Binelui și ștergerea Răului de pe suprafața pământului, chiar sacrificându-și viețile. Interpretează cum vrei cuvintele mele…"[15].

Prelucrarea informativă a activității celor trei a început la inspectoratul III/III al județului Vas, sub coordonarea centrului lor de comandă aflat la Budapesta. János Sütő fiind elev al liceului benedictin din Győr, s-a implicat și secția politică a inspectoratului județean Győr, luând parte la investigarea cazului.

Corpurile delicte au fost fotografiate cu ocazia unei perchiziții secrete. S-a demonstrat că elevul Sütő de la școala benedictinilor a fost conducătorul spiritual al unei organizații care s-a autodenumit „Asociația Tineretului Creștin Maghiar". Grupa contrainformativă a fost condusă de

[15] Vezi ÁBTL 3.1.5. O-12392 „Vidékiek", („Provincialii") f. 35.

cunoscutul maior de securitate Sándor Geréb. În aprilie 1965 centrul a decis verificarea lui Sütő János prin agentul „Tihanyi László”, unul dintre profesorii elevului. A fost analizată posibilitatea reactivării colaboratorului „Gerlai”, exclus anterior din reţeaua operativă, acesta având posibilitatea de a contribui cu informaţii la succesul acţiunii. Au fost ordonate filaje şi s-a instaurat controlul permanent al corespondenţei. Endre Sollich a primit sarcina de a duce la bun sfârșit toată munca operativă ordonată[16]. Peste o lună de zile a fost reactivat colaboratorul „Gerlai”. Prin el ofiţerul operativ Sollich a reușit devoalarea cercului de prieteni ai lui Sütő şi tot cu ajutorul lui a fost identificat un preot implicat (probabil părintele confesor al colaboratorului)[17]. Cazul a fost închis în data de 28 mai 1965, când Sütő János, Gájer János și Németh János au fost arestaţi şi judecaţi.[18] Am putea crede că „periclitarea dezvoltării societăţii” cu aceste măsuri a luat sfârșit, dar, de fapt, schimbarea perspectivei morale și istorice abia în acest punct începe. Un coleg al victimelor poliţiei politice figura ca sursă în acţiunea informativă îndreptată împotriva celor trei János. Desigur, acesta nu avea de unde să știe că figurează ca potenţial colaborator al poliţiei politice în materialele lucrătorului operativ.

Persoana studiată în vederea recrutării, „Antal”, a povestit (nu a raportat) că s-a vorbit mult în ultimul timp despre colegii lui Sütő, iar un băiat din mărginimile oraşului Szombathely i-a anunţat pe membrii societăţii că s-a întâlnit cu tatăl lui Sütő, care ducea de mâncare fiului său la penitenciar. De la acesta a aflat că profesorii s-au schimbat și au devenit mai suspicioși faţă de elevi la şcoala benedictină.

Pentru a supraveghea cât mai eficient „instituţia cu înalt risc social”, cu acordul şefului său, maiorul István Molnár, ambiţiosul Endre Sollich (abia intrat în cel de-al treilea deceniu al vieţii) a început punctarea tinerilor. Documentele din arhivă atestă, însă, faptul că el a lucrat mult mai intens decât ceea ce am putea numi o simplă punctare. Deși se ocupa doar de câteva luni de supravegherea bisericii, Sollich voia să demonstreze conducerii că avea posibilităţi. Dicţionarul termenilor de specialitate numește exploatare în orb situaţia în care „agentul intră în

[16] Vezi ÁBTL 3.1.5. O-12392 „Vidékiek”, („Provincialii”), f. 280. În planul de acţiune este menţionat greșit Soliek Endre, semn că tânărul lucrător din oraşul Győr încă nu era cunoscut la centru.

[17] Vezi ÁBTL 3.1.5. O-12392 „Vidékiek”, („Provincialii”), f. 296.

[18] János Sütő și János Németh au fost condamnaţi la câte 9 luni de temniţă cu executare fiecare, iar János Gájer a primit o condamnare de 6 luni. Toţi trei au fost eliberaţi în data de 28 noiembrie 1965.

posesia unor date și informaţii utile prin discuţii aparent libere, neprotocolare, astfel încât partenerul să nu-şi dea seama că a furnizat material informativ tocmai oponentului său. Astfel de discuţii sunt minuţios pregătite”[19].

Discuţiile mascate, aparent prieteneşti, care au avut loc în cofetăria Vadvirág (Floare sălbatică) din Győr (str. Király 7) la un pahar de limonadă, au prilejuit elevilor posibilitatea de a afla ce cărţi interesante au mai apărut și, în schimb, ei dădeau informaţii (fără voia lor) despre domeniile de care structurile de securitate ale statului se interesau. S-a discutat despre corpul profesoral al Gimnaziului benedictin (Nádasi Alfonz, Csóka Gáspár, Kühár Ede, Bánhegyi Miksa, Söveges Aladár), despre viaţa călugărilor şi despre chestiuni legate de Seminarul Teologic din Győr. Imaginea pe care și-a făcut-o lucrătorul operativ Endre Sollich despre mediul respectiv era completă. Aplicând tactica pașilor mărunţi, el a câştigat încrederea elevilor, pe care i-a atras la colaborare, prin nebăgarea de seamă a acestora: cumpărând 2 bilete la film, developând fotografiile făcute de ei, având grijă de banii lor de buzunar, afișând comportamente de sprijin și înţelegere.

Studentul Sollich a pus în practică noile sale cunoştinţe teoretice. El a luat în serios aserţiunile cu care a fost îndoctrinat. Conform uneia dintre acestea munca de analiză și sinteză se poate accelera selectând și recrutând ca informatori persoanele pretabile din mediul ostil[20]. Conform celor învățate, el a acordat cuvenita importanţă și spaţiului în care întâlnirile urmau să se desfăşoare. A alternat abil spaţiile publice (cofetării, cafenele sau parcuri) cu cele private (locuinţe), studiind pentru recrutare persoanele de la care obţinea informaţii. El a observat cu maximă atenţie reacţiile involuntare ale copiilor puşi în situaţii de viaţă noi şi neaşteptate chiar în timpul întâlnirilor. Discuţiile erau menite să descopere şi aptitudinile viitorilor colaboratori. După câteva luni au urmat misiuni mai dificile. Realizarea unei schiţe amănunţite a mănăstirii și a gimnaziului pe care „Antal” trebuia să noteze încăperile mai importante și camerele membrilor ordinului călugăresc[21]. Pe lângă asta, ofițerul a avut și un scop operativ de actualitate: „Am discutat despre această temă deoarece caut fotografii ale unor absolvenţi ai gimnaziului …

[19] Vezi ÁBTL 4.1. A-3036, Gergely Attila, *Dicționarul explicativ al termenilor de Securitate Naţională*, Editura Ministerului de Interne, 1980, p. 170.

[20] Vezi ÁBTL 4.1. A-3016/19 Simon József, *Experiențe ale muncii operative în combaterea comploturilor clericale antistatale,* f. 9.

[21] Vezi ÁBTL 3.1.2. M- 28383 „Antal” f. 19-20, 36-40.

Evaluarea și caracterizările pe care mi le-a furnizat susnumitul sunt foarte utile (...). Numiţii sunt verificaţi de mine și pe alte căi și se iau măsuri în privința lor."[22]

În ceea ce privește iluzia inocenţei, aceasta s-a spulberat rapid. Iniţierea a reușit nesperat de bine. După câteva luni de pregătire prealabilă, elevul califica faptele și atitudinile colegilor săi și propunea legăturii sale să ia măsuri polițienești împotriva acestora[23]. Minorul voia atât de mult să-și demonstreze loialitatea, încât a furnizat unele informaţii prin care chiar el putea fi compromis. La capătul fiecărei întâlniri trebuia stabilit momentul următoarei conversaţii: „La sfârșitul discuţiei i-am reamintit numitului că urmează o scurtă vacanţă școlară. În această perioadă am putea fi mai mult timp împreună şi am putea vorbi despre viitorul prieteniei noastre, am putea face planuri. Numitul s-a arătat dornic să se întoarcă mai devreme din vacanţă ca să putem discuta mai mult"[24]. Cu această ocazie a fost stabilită modalitatea de a ţine legătura operativă și ofiţerul a obţinut o autobiografie a candidatului.

În conformitate cu reglementările serviciilor din care făcea parte, ofiţerul a obţinut încrederea viitorului său colaborator. S-a ajuns foarte departe pe această linie, cei doi plănuind împreună cariera de preot a candidatului „Antal", care s-a prezentat mai întâi la ordinul benedictin, iar, apoi, din cauza unui refuz venit din partea Oficiului de Stat pentru Culte (ÁEH) motivat de numărul redus al locurilor, el a fost admis în final la Seminarul Teologic Central din Budapesta.

Minorul atras la colaborare părea autentic în anturajul său și deţinea un potenţial (contra)informativ foarte important. Ofiţerul de legătură descrie recrutarea în următorii termeni: *"Candidatul a fost selectat în primul rând (...) pe baza perspectivelor sale de înaintare clericală. Am luat în calcul faptul că biserica voia să-l trimită cu orice preț la teologie și, pe cale de consecință, avea în față o carieră preoțească. Acest lucru a contat foarte mult, având în vedere dificultățile întâmpinate în organizarea muncii contrainformative din cadrul institutelor teologice"*[25].

Recrutarea a avut loc în iulie 1966: *„...am discutat despre planurile sale de viitor, despre studiile pe care voia să le înceapă. (...) Mai demult voia*

[22] Vezi ÁBTL 3.1.2. M- 28383 „Antal" f. 21.
[23] Vezi ÁBTL 3.1.2. M- 28383 „Antal"f. 23.
[24]Vezi ÁBTL 3.1.2. M-28383 „Antal" f. 24.
[25] Vezi ÁBTL 4.1. A-3016/49 Molnár István, Sollich Endre: *Despre experiența recrutării de agenți în școlile confesionale de nivel gimnazial.* Ministerul de Interne, Grupa Studii și Instrucție, 1967, f. 34.

să se înscrie la Institutul Teologic din Győr dar sub influența profesorilor săi benedictini acum ar vrea să-și continue studiile la Pannonhalma și să devină călugăr. Îl îngrijorează faptul că nu va putea mulțumi pe episcopul de la Szombathely care i-a oferit ajutor bănesc"[26]. Îndrumarea ofițerului de legătură a venit prompt: *„I-am dat de înțeles că suntem de acord cu planurile sale iar problemele materiale cu care se confruntă vor fi soluționate de ordinul benedictin. (…)"*[27]. Tânărul se gândea să ceară o mărire a sumei pe care episcopul i-a pus-o la dispoziție pentru studii, dar a primit următorul instructaj de la ofițerul de legătură: *„Am discutat cu numitul să nu ceară mărirea ajutorului dacă dorește să studieze la benedictini pentru că nu ar fi moral din partea lui. I-am promis că va beneficia de sprijin material dacă va colabora în mod organizat cu noi. L-am rugat să nu vorbească deocamdată despre planurile lui profesionale cu nimeni. În timpul anului va putea să se consulte pe această temă cu Ede Kühár sau alți oameni de încredere, mizând pe invitația pe care a primit-o"*[28].

Situația era prielnică pentru a intra în următoarea fază a atragerii treptate la colaborare: *„I-am propus să vorbim cu șeful meu, pentru a ne înțelege cu privire la sarcinile concrete. Am convenit că astăzi la ora 14 ne vom întâlni toți trei la restaurantul de pe strada Kisfaludy"*[29].

„Antal" a fost recrutat și a devenit un colaborator apropiat al ofițerului Sollich. După ce și-a dat examenul de bacalaureat, în vara anului 1967, tânărul a mai beneficiat de o ultimă instruire temeinică în legătură cu obiectivele și metodele muncii operative pe care urma să o desfășoare în cadrul Seminarului Teologic Central. Ultima notă informativă primită de Sollich de la „Antal" datează din februarie 1968[30]. Agentul a fost preluat în luna mai de căpitanul Bozsik și folosit de către structurile centrale ale poliției politice (III/III 1-b) împotriva călugărilor și preoților din orașele Szombathely și Győr, precum și împotriva membrilor Societății Regnum Marianum.

[26] ÁBTL 3.1.2. M- 28383 „Antal", f. 61.
[27] *Ibidem.*
[28] *Ibidem.*
[29] Vezi ÁBTL 3.1.2. M- 28383 „Antal", f. 61.
[30] Vezi ÁBTL 3.1.2. M- 28383 „Antal" ff. 136-139.

Mieszko JACKOWIAK
în colaborare cu **Georg HERBSTRITT**

Cursul deosebit al României anilor 1960 și 1970 din perspectiva KGB și Stasi. Perspective din „Arhiva Mitrohin" și din documentele spionajului din cadrul Ministerului Securității Statului (Stasi, MSS) din RDG.

The Special Course of Romania in the 1960s and 1970 from the Perspective of KGB and Stasi. Perspectives from the "Mitrohin Archive"and from the Spy Documents from the Ministry of State Security (STASI, MSS) from GDR

The special course of Romania has its origins in the destalinization phase of the Eastern bloc after 1956. While other communist parties dictated in their domestic politics a cautious detachment course and began to break away from Stalinism, Gheoghe Gheorghiu-Dej refused the destalinization and intensified his own internal political course. In 1958, Soviet troops left Romania, and in 1963 they were followed by KGB advisers from the Ministry of Interior. The positioning of Romania in an ideological conflict with the Soviet one culminated in April 1964, with an open declaration of the course of independence from the Soviet Union.

This essay follows the answer to the question: how did the East German Ministry of State Security (MSS; in German: Ministerium für Staatssicherheit, MfS) and the Soviet KGB react on the different route followed by Romania and what measures did they take to ensure the Soviet supremacy on Romania.

Etichete: stalinism, România, blocul comunist, dizidență, Securitate, KGB, Stasi, Mitrohin

Keywords: Stalinism, Romania, the communist bloc, dissent, Securitate, KGB, Stasi, Mitrokhin

1. Introducere

Încă de la începutul anilor 1960, România socialistă a fost considerată un „copil-problemă" al blocului din Est. Din perspectiva economică, țara era orientată la acea vreme spre Vest, iar, în conflictul ideologic dintre Uniunea Sovietică și China pentru dominația în lumea comunistă, ea a refuzat să urmeze modelul Uniunii Sovietice, ceea ce în aprilie 1964 a culminat cu un fel de declarație de independență a Partidului Muncitoresc Român (PMR). În ianuarie 1967, România a negociat, fără acordul și contrar voinței aliatului său, stabilirea relațiilor diplomatice complete cu Republica Federală Germania. În august 1968,

liderul Partidului Comunist Român Nicolae Ceaușescu a condamnat public intervenția militară a Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia. Încă de la mijlocul anilor 1960, România a dat de înțeles că are pretenții teritoriale față de Uniunea Sovietică în Basarabia (Republica Sovietică Socialistă Moldovenească, RSSM). Și în alianța militară din est, Pactul de la Varșovia, România s-a sustras integrării și subordonării complete și a adoptat poziția unui aliat imprevizibil și rezervat, având în vedere că trupele sovietice se retrăseseră din România încă din 1958. Uniunea Sovietică, ca putere hegemonică, a fost provocată de această desfășurare a evenimentelor, în încercarea de a nu-și pierde puterea și influența decizională asupra țării sud-est europene.

Acest eseu urmărește răspunsul la întrebarea: cum au reacționat Ministerul Securității Statului est-german (MSS; în limba germană: Ministerium für Staatssicherheit, MfS) și serviciul secret sovietic KGB la traseul diferit urmat de România și ce măsuri au întreprins pentru a asigura supremația sovietică asupra României. În centrul investigației stau dosarele est-germane Stasi referitoare la România din cadrul Oficiului Comisarului federal pentru dosarele Stasi ale fostei RDG (BStU, „Arhivă Stasi", „Institutul Gauck") din Berlin și din informațiile KGB, care provin din consemnări din așa-numita Arhivă-Mitrohin. În cazul celei din urmă este vorba despre transcrieri sau extrase din documente KGB colecționate în secret de longevivul arhivist KGB Vasili Mitrohin din 1972 până la pensionarea sa din 1984 și pe care le-a transferat, în 1992, în Marea Britanie.

Autorului Mieszko Jackowiak i-au stat aproape în întregime la dispoziție[1] (redactate în limba rusă) documentele Mitrohin în cadrul proiectului de cercetare „MSS din RDG și MGB/KGB în blocul sovietic 1950-1989: structuri, conținut și granițele relațiilor bilaterale", coordonat de istoricul germano-american Douglas Selvage. A fost necesară lecturarea a mii de pagini, traducerea din rusă în germană și desfășurarea unor cercetări suplimentare. În cursul acestei activități a devenit evident faptul că Arhivele Mitrohin conțin un volum mult mai mare de informații referitoare la România decât se știa până acum. În 1999 a apărut în limba germană opera comună a lui Christopher Andrew și Vasili Mitrohin „Cartea neagră a KGB. Lupta Moscovei împotriva Vestului" („Das

[1] În dosarele „Socialistic Countries“, Partea 1 și a 2-a, accesul a fost până acum doar parțial posibil.

Schwarzbuch des KGB: Moskaus Kampf gegen den Westen")[2], care reprezintă o evaluare amplă a Arhivei Mitrohin. Dar România este menționată doar în treacăt în legătură cu măsura KGB „Progres" în țările socialiste. Același lucru este valabil și pentru alte foste state socialiste din Europa est-centrală și sud-estică.

Transcrierile și extrasele referitoare la România din Arhivele Mitrohin se întind pe un interval de timp începând cu anii 1920 până în anii 1980. Acest eseu se va rezuma la analiza anilor 1960 și 1970, fiindcă în aceste două decenii conflictul româno-sovietic a fost deosebit de pronunțat. Există cel puțin două motive pentru tranziția de la o perspectivă bilaterală la una multilaterală: pe de-o parte, în acest fel se poate observa care dintre acțiunile KGB au fost pe cont propriu și care au fost în acord cu alte servicii secrete, dar și dacă a existat un mod diferit de acțiune al KGB și MSS din RDG față de România. Pe de altă parte, arhivele Stasi sunt utile pentru verificarea veridicității documentelor Mitrohin. Două concluzii ale acestei abordări pot fi prefațate încă de pe acum: documentele Mitrohin s-au dovedit a fi de încredere sau cel puțin plauzibile. Simultan s-a dovedit că KGB a acționat superficial la colectarea de informații, astfel că în dosarele Mitrohin se găsesc și zvonuri și presupuneri. În final, trebuie ținut cont și de faptul că dosarele Mitrohin oferă o privire unică dar fragmentară în arhivele KGB.

2. Retragerea consilierilor KGB din România în 1963 și sistarea în mare măsură a colaborării KGB - Securitate

În ianuarie 1963, Serghei Nicolaievici Kartașov a trimis un raport de la București în centrala KGB din Moscova. Kartașov, care s-a aflat în România din septembrie 1960 până în noiembrie 1963, în calitate de colaborator al serviciului de spionaj extern al KGB, relata despre un conflict intern cu serviciul secret român aliat, Securitatea. Raportul său este primul document din arhivele Mitrohin care prefațează ruptura dintre KGB și Securitate, precum și ambițiile Securității de a pune capăt subordonării față de KGB[3]. Conform raportului lui Kartașov, ministrul

---

[2] Cartea a apărut inițial în limbă Engleză: Andrew, Christopher; Mitrokhin, Vasili: The Mitrokhin Archive. The KGB in Europe and the West, London 1999. Referim la ediția Germană care se deosebește de ediția Engleză.

[3] MITN 2/20, ff. 30-32. Modul de citare propus de Churchill Archives Centre pentru Arhivele Mitrohin este MITN (prescurtare a numelui Mitrohin) și urmează să fie citate în acest fel în cele ce urmează. Pentru mai multe detalii accesați în limba engleză:

român de Interne și șeful Securității de la acea vreme, Alexandru Drăghici, și-a exprimat în mod expres nemulțumirea față de modul de operare al aparatului KGB în România. Motivul a fost prezentat de Kartașov astfel: începând cu anii 1950 până la finele lui 1962 a existat în interiorul Securității o echipă de documentare, care a procurat certificate și documente pentru KGB, pentru acordarea de noi identități agenților săi. Au existat însă mici sincope despre care a aflat Drăghici în 1962, și acum printre altele a ales să le folosească pentru a lansa acuzații grave într-o discuție din data de 11 ianuarie 1963. Drăghici i-ar fi comunicat „într-o manieră clară că el consideră ca fiind inadmisibil și neregulamentar ca fosta echipă de documentare (a Securității) să își exercite activitatea exclusiv la ordinele unui ofițer sovietic cu sarcini speciale. Acesta dă ordine ofițerilor români după bunul plac și îi obligă la executarea anumitor măsuri fără cunoștința lui Drăghici". Textual, Drăghici i-ar fi spus revoltat: „Mie nu îmi este clar cum un simplu lucrător operativ sovietic poate transmite atâta încredere, în timp ce eu care ocup o asemenea funcție nu sunt demn de încredere". În aceeași convorbire, Drăghici s-a plâns că cetățenii români care iau parte la cercetarea atomică au fost prelucrați de tovarășii sovietici cu ajutorul aceleiași echipe de documentare. Drăghici considera acest lucru ca fiind o imixtiune în afacerile interne ale României[4].

Conform raportului lui Kartașov, KGB a aflat de la cei doi colaboratori operativi ai Direcției I pentru spionaj extern a Securității, Modovan[5] și Vidican, că șeful departamentului „N"[6] al Securității, Raceu, a

---

https://janus.lib.cam.ac.uk/db/node.xsp?id=EAD%2FGBR%2F0014%2FMITN, ultima accesare la data de 13.01.2020. - S. N. Kartașov a fost responsabil în anii 1950 de stabilirea de contacte cu „organele înfrățite" din țările socialiste și pentru prelucrarea coloniilor sovietice locale; cf. în limba poloneză: Pawlikowicz, Leszek: *Aparat centralny 1. Zarządu Głównego KGB jako instrument realizacji globalnej strategii Kremla 1954-1991* [Aparatul central al Directiei Generale I a KGB ca instrument de realizare a unei strategii globale a Kremlinului 1954-1991], Warszawa [Varșovia] 2013, p. 278; în limba rusă: Петров, Никита: *Кто руководил органами госбезопасности, 1941-1954. Справочник* [Petrov, Nikita: Cine a condus organele Securitătii Statului 1941-1954. Lexiconul], Москва [Moscova] 2010, p. 446.

[4] Cf. MITN 2/20, filă 31.

[5] În original: Модован; posibil însă și numele de „Moldovan", care în limba română este mai des întâlnit.

[6] Unitatea „N" nu a putut fi identificată nici în interiorul Direcției I, nici în structurile Securității. Este posibil ca în consemnările sale, Mitrohin să fi folosit

fost mandatat recent să inițieze o operațiune specială. În cadrul acesteia, pe linia „N” s-au scurs materiale și solicitari sovietice. Fără acordul ministrului român [de Interne] nu erau permise niciun fel de măsuri pe linia „N“. În acest fel, toate activitățile spionajului sovietic au ajuns sub control românesc. În raportul său din ianuarie 1963, colonelul Kartașov era disperat din cauza acestei situații: „Am fost puși în imposibilitatea de a ne supraveghea propriile măsuri și de a înlesni conspirațiile necesare. Aceasta este o primejdie pentru rezerviști[7]“. În continuare: „Toate acțiunile Ministerului [român] de Interne dau de înțeles că se dorește izolarea activităților operative dintre reprezentanții organelor Securității statului din URSS de propriile organe [din România] și sistarea colaborării dintre cele două părți“[8].

Așa cum amintește Kartașov în continuare, încă din data de 7 ianuarie 1963, cei doi colaboratori KGB, Nagarniak și Skomorohin au fost citați la o întrevedere cu șeful spionajului extern românesc, Nicolae Doicaru[9]. Și această discuție viza o operațiune de acum patru ani a grupului de documentare a Securității. Doicaru s-a plâns în numele lui Drăghici de activitatea aparatului KGB în România. „Ministrul [de Interne] este nemulțumit de dumneavoastră”. Ca urmare a acestei discuții, Nagarniak a fost rechemat și îndepărtat de colaboratorul operativ

pentru unitățile serviciilor secrete străine în locul latinescului „H“, versiunea chirilică „N”, care era departamentul responsabil de cifrare. Șeful departamentului „H“ din Direcția I s-ar putea să fi fost Dumitru Recea. Pentru această pistă, vezi în limba română: http://www.cnsas.ro/documente/cadrele_securitatii/RACEU%20DUMITRU.pdf, ultima accesare la 13.01.2020.

[7] Termenul de „rezerviști“ se referă într-un jargon al KGB la colaboratori activi și nu la cei trecuți în rezervă, cum sugerează termenul în limba română. În lexicul termenilor KGB, Mitrohin diferențiază rezerviștii activi de cei speciali ai KGB. Pentru mai multe detalii, consultați în limba engleză Mitrohin, Vasili: *KGB-Lexicon. The Soviet Intelligence Officer’s Handbook*, London 2002, pp. 30, 92, 128. Din textul citat nu reiese la ce tip de rezerviști se referă.

[8] Ex. MITN 2/20, filele 31-32.

[9] La colaboratorii KGB amintiți este vorba despre un anume Nagarniak neindentificat complet și un anume Skomorohin, care ar putea fi conducătorul departamentului 9 al Direcției Generale 1 a KGB (Legătura cu organele securității statului din țările socialiste) Jakov Pavlovici Skomorohin (în limba rusă: http://shieldandsword.mozohin.ru/personnel/skomorohin_ya_p.htm; ultima accesare la 13.01.2020).

Lapkin[10].

Raportul lui Kartașov din arhivele Mitrohin completează perfect alte documente din arhive, astfel că li se cuvine o credibilitate ridicată. În acest context sunt demne de menționat în special stenogramele și rapoartele ședințelor Biroului Politic Executiv al Partidului Muncitoresc Român. Pe baza acestor stenograme, istoricii Luminița și Florian Banu au ajuns la concluzia că, în cursul anului 1962, ministrul de Interne Drăghici, urmând linia politică a liderului de partid Gheorghe Gheorghiu-Dej, a provocat un conflict cu consilierii KGB activi în ministerul său[11]. Mai multe reies dintr-un raport întocmit chiar de ministrul de Interne Drăghici pentru cabinetul ministerial la data de 26 septembrie 1962. Cu două zile înainte, adică la data de 24 septembrie 1962, a avut loc o discuție între el și prim-adjunctul KGB, Piotr Ivașutin, care se afla în acel moment în România[12]. În cadrul acestei discuții s-a dezbătut situația colaborării dintre cele două servicii secrete, aceasta fiind pentru ambele părți nesatisfăcătoare. Din formularea lui Ivașutin reiese că activitatea Securității a lăsat de dorit în ultimul timp, deși „în această luptă [împotriva imperialismului] trebuie să fim uniți să nu ne izolăm, pentru că atunci profită imperialiștii".

Reacția ministrului de Interne român la această acuzație a fost promptă, el întrebându-l pe Ivașutin dacă are impresia că românii nu ar lupta împotriva imperialiștilor. Ajuns în defensivă, Ivașutin a subliniat că nu este cazul, dar aici „nu este vorba [...] că nu munciți, [...] ci aparatul [... serviciului secret român] nu lucrează cum trebuie". Drăghici a răspuns: „nu ne izolăm și nici nu concepem așa ceva". El a subliniat că românii „sunt de acord să colaborăm în toate domeniile dar în condiții de egalitate", și a explicat că el ar fi „împotriva condițiilor de inegalitate sau

[10] Tonul raportului lui Kartașov și dialogul lui Drăghici și Doicaru cu colaboratorii KGB în: MITN 2/20, filele 30-32.

[11] Cf. în limba română: Luminița Banu, Florian Banu, *Consilierii sovietici și activitatea organelor represive ale regimului comunist din România* în „Analele Universității Dunărea de Jos", Galați, Seria 19, Istorie, Bd. VII, 2008, pp. 197-222, aici 216.

[12] Alexandru Drăghici a pregătit un raport detaliat al discuției de la data de 26 septembrie 1962 - originalul se află în Arhivele Naționale ale României ANIC, Fond CC al PCR – Secția Administrativ-Politică, dosar 13/1962, urm. 1-6. Conținutul și citatul folosite în discuție provin din tonul documentului amintit, care este imprimat în limba română în Berindei, Mihnea; Dobrincu, Dorin; Goșu, Armand (editori): *Istoria Comunismului din România. Documente. Perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1945-1965)*, București, 2009, pp. 752-755.

de lipsă de reciprocitate între organele noastre”. El i-a reproșat lui Ivașutin că KGB dispune de informații despre rețeaua de agenți români și numele conspirativ ale acestora, ceea ce din perspectiva lui Drăghici reprezenta o clară încălcare a colaborării dintre cele două organe.

Un alt exemplu adus de el în discuție a fost cazul Skomorohin, colaboratorul aparatului KGB din România, citat de Doicaru. Acesta ar fi predat ofițerilor KGB o listă cu agenți români din New York, ceea ce le-a periclitat misiunea. Mai mult, cu patru ani înainte a fost desconspirat un agent român în Austria, posibil din cauza neglijenței KGB. Drăghici i-a mai reamintit lui Ivașutin că, după 1958, KGB a mai lăsat doar cinci persoane în aparatul tehnic din România, mărturisind deschis suspiciunea „[…] probabil că tov. sovietici au aici anumite interese și anumite lucruri pe care noi nu trebuie să le cunoaștem. Probabil că ne cenzurează pe noi, de aceea au nevoie de acest aparat aici, pentru că nouă nu ne-a fost de nici un ajutor și nici nu putea fi“[13].

Conform istoricilor români Luminița și Florian Banu, conducerea română l-a implicat în conflict și pe ambasadorul sovietic în România, Ivan Jegalin[14], și a fost informat și KGB-ul din Moscova. Șeful KGB, Vladimir Semiceastnîi, l-a informat în scris pe Drăghici că este dispus să își retragă consilierii KGB din România. Dar în 1962 nu s-a mai întâmplat acest lucru.[15] În timpul ședintei biroului politic executiv al PMR din data de 13 mai 1963, Drăghici s-a plâns din nou de activitatea aparatului KGB din România. El a mai menționat alte „18 cazuri concrete când [KGB-iști] au căutat să ne fure munca noastră”. Ca urmare a discuției dintre Dej și Jegalin, Drăghici a subliniat în fața consilierilor KGB din București că în colaborarea cu KGB nu pot exista niciun fel de contradicții[16]. Documentele din arhiva română de partid confirmă că la acea vreme disputele cu KGB au fost inițiate de ministrul de Interne Drăghici, în timp ce șeful

---

[13] *Ibidem*, p. 753 urm.

[14] Ivan Jegalin a fost între 1960 și 1965 ambasadorul URSS în România (vezi în limba română în Gheorghe Negru, Elena Negru, *„Cursul deosebit“ al României și supărarea Moscovei. Disputa sovieto-română și campaniile propagandistice antiromânești din RSSM (1965-1989). Studiu și documente*, vol. 1 (1965-1975) Chișinău 2013, p. 14, nota de subsol 10.)

[15] Banu, Banu, *Consilierii sovietici…*, p. 216.

[16] Cf. in Luminița Banu, Florian Banu, *Consilierii sovietici…*, p. 216 și identic în limba română în stenograma ședinței Biroului Politic [al Partidului Muncitoresc Român] din 13 mai 1963 în Retegan, Mihai: *Război politic în blocul comunist. Relații româno-sovietice în anii șaizeci. Documente*, București 2002, pp. 241-272, aici p. 253.

partidului Gheorghiu-Dej a ales să rămână în umbră[17]. Conform Luminiței și lui Florian Banu, încă din primăvara lui 1963, ultimii consilieri KGB au părăsit țara la presiunile părții române. Și din celelalte instituții române au fost retrași ultimii consilieri sovietici, doar în Ministerul Apărării li s-a permis să mai rămână[18].

Despre culisele acestui transfer de cadre apare o consemnare în arhivele Mitrohin din 1967, care pare plauzibilă:

„În iulie 1963, la solicitarea părții române, a fost dizolvată rezidența KGB din Ministerul de Interne al României. Ulterior au avut loc doar schimburi restrânse de informații pe teme de politică externă, militare și operative. Au existat schimburi de felicitări și salutări, au existat și schimburi între reprezentanții KGB aflați în concediu în România și cei ai Consiliului Securității Statului aflați în concediu în URSS“[19].

În arhivele Mitrohin apar aceste două propoziții scoase din context. În mod evident, acest citat se află în legătură directă cu o discuție la nivel de conducere între KGB și MSS din RDG. Această concluzie este susținută și de un document din anul 1967, aflat în dosarele MSS din RDG și care prezintă un conținut identic.

Este vorba despre o notă a lui Markus Wolf, directorul spionajului extern din cadrul MSS din RDG (Direcția Generală A, prescurtarea HV A). Între 3 și 6 aprilie 1967, la Moscova, Wolf a asistat și întocmit protocolul unei discuții între conducerea MSS în frunte cu ministrul Securității Statului Erich Mielke și conducerea KGB. Din partea KGB au luat parte directorul Vladimir Semiceastnîi, conducerea Direcțiilor Generale 1 și 2, Aleksandr Saharovski și Serghei Bannikov, precum și reprezentantul KGB în MSS și Ministerul de Interne al RDG, Ivan Fadeikin. Conform notei lui Wolf, conducerea KGB a oferit informații despre relația cu Securitatea. Din 1963 nu ar mai exista reprezentanți ai KGB în serviciile secrete române. Colaborarea se rezumă la „un schimb sporadic de informații militare și de politică externă”, prin intermediul ambasadei române de la Moscova. În plus, aproximativ 20 de colaboratori ai KGB și ai Securității române călătoresc în România, respectiv URSS în concediu[20].

---

[17] Ex. Retegan, *Război politic…*, p. 258.

[18] Luminița Banu, Florian Banu, *Consilierii sovietici…*, p. 217.

[19] MITN 2/20, filă 94, notița 173. Prin „Consiliul Securității Statului“ se făcea referire la conducerea Securității din perioada 1967-1972.

[20] Nota informativă a lui Wolf cu lista completă de participanți în: BStU, MfS, SdM Nr. 1432, filă 1-11, Citatele despre România *ibidem* , filă 8. Pentru funcția lui

Concordanța temporală și de conținut dintre consemnarea Mitrohin și nota lui Markus Wolf dovedește veridicitatea arhivelor Mitrohin. Devine evident în acest punct și faptul că traseul special al României și poziția Securității reprezentau nu doar o problemă bilaterală româno-sovietică, dar și că serviciile secrete aliate, precum MSS din RDG, au fost informate de KGB despre aceasta.

Așa cum a reieșit între timp din literatura de specialitate, traseul diferit românesc a fost o provocare și pentru alte servicii secrete socialiste. Două analize despre relațiile bilaterale dintre Securitate și serviciile secrete ungare, respectiv est-germane, au ajuns, independent una de alta, la concluzia că în primăvara lui 1964 s-a sistat temporar colaborarea dintre Securitate și cele două servicii secrete, ulterior, fiind reluată doar într-un cadru restrâns, pentru ca la finalul anilor 60 - începutul anilor 70 să fie sistată permanent, cu excepția unor cazuri punctuale. Motivul pentru ruptura din 1964 poate fi considerat deja amintita declarație de independență („Declarația din aprilie") a PMR din aprilie 1964[21].

În legătură cu nesupunerea română, dau de înțeles că acest conflict dintre Securitate și KGB a devenit virulent cel târziu în 1962. Iar 1963 nu este doar anul în care au părăsit România consilierii serviciilor secrete sovietice, ci și cezura fundamentală în colaborarea dintre serviciile secrete ale celor două țări. Acesta a fost efectul tentativei Securității de a

---

Fadeikin la acel moment a se consulta: BStU, MfS, SdM Nr. 1435, filă 514. Cf. și cu Herbstritt, Georg: *Entzweite Freunde. Rumänien, die Securitate und die DDR-Staatssicherhet 1950 bis 1989* [Prieteni dezbinați, România, Securitatea și Securitatea Statului din RDG 1950-1989], Göttingen 2016, p. 128.

[21] Referitor la serviciile secrete ungare AVH a se consulta Bottoni, Stefano: *„Freundschaftliche Zusammenarbeit": Die Beziehungen der Staatssicherheitsdienste Ungarns und Rumäniens 1945 bis 1982*. [„Colaborarea prietenească": Relațiile dintre serviciile Securității Statului din Ungaria și România 1945 până 1982] în: Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik 24(2012)1-2, pp. 5-27, în special p. 17; identic: *Zögernde Spione. Die ungarische Staatssicherheit und Rumänien 1975-1989* [Spioni dezbinați…] în Halbjahresschrift für südosteuropäische Geschichte, Literatur und Politik 25(2013)1-2, S. 5-37, Herbstritt: *Entzweite Freunde…*, pp 499f. Ruptura dintre KGB și Securitate a fost intuită însă mult mai devreme de Vadim Kirpicenko, fostul conducător al administrației „S" [Ilegal] KGB. El scrie în memoriile sale că încă de la sfârșitul anilor '50 nu mai erau contacte regulate între KGB și serviciile secrete române. Pentru detalii vezi în limba rusă: Кирпиченко, Вадим: *Разведка. Лица и личности*. [Kirpicenko, Vadim: Serviciile de informații. Fețe și personalități, Москва [Moscova] 2001, p. 230.

deveni independentă de KGB, respectiv de a acționa cu ei de pe picior de egalitate. Datele ulterioare menționate de literatura de specialitate pentru retragerea consilierilor KGB se referă, foarte probabil, la retragerea colaboratorilor sovietici din sectorul militar din România[22].

Este neinvestigat încă în ce măsură a fost implicat KGB în întreruperea colaborării Securiății cu serviciile secrete ungare și est-germane în 1964. A exercitat KGB o presiune asupra aliaților săi, au acționat acestea pe cont propriu, sau chiar partea română a fost cea care s-a retras în primăvara lui 1964 din „organele înfrățite"?

Cezura schițată aici nu reprezintă încă ruperea completă a contactelor dintre serviciile secrete. Asta relevă și cele două analize în legătură cu Ungaria și RDG[23]. Și în dosarele Mitrohin există dovezi pentru asta, fiindcă într-o notă din arhiva Mitrohin apare: „în cadrul unei întrevederi între reprezentanții serviciilor securității statului din țările socialiste, care a avut loc la Budapesta între 24 și 27 iunie [sic!] 1967 s-a discutat activitatea împotriva Vaticanului. Din cauza poziției izolate a reprezentanților Ministerului de Interne român, reprezentantul României a refuzat să semneze protocolul ședinței. Ulterior, el a semnat"[24].

---

[22] Expertul britanic pe România, Dennis Deletant, care s-a specializat pe dezertarea din Securitate a lui Ion Mihai Pacepa, oferă decembrie 1964 ca dată de retragere a consilierilor sovietici din serviciile secrete din România. Pentru detalii a se consulta în limba engleză, Deletant, Dennis: *Romania under communist rule.* Bucharest [București] 1998, p. 144. Termenul de „consilier" este folosit în multe cazuri în condiții neclare, dar este evident că în decembrie 1964 a fost vorba despre consilierii militari sovietici, al căror număr a fost redus după retragerea armatei sovietice din România în 1958, în timp ce ultimii consilieri militari sovietici au părăsit definitiv România în 1964.

[23] MSS din RDG și Securitatea au participat până la finalul anilor '60 la un schimb de concedii între reprezentanții serviciilor secrete, iar Securitatea a livrat sporadic informații pentru MSS din RDG până în 1973, în timp ce până în anii '80 s-au transmis telegrame de felicitare la cumpăna dintre ani sau de sărbătorile naționale. Până în anul 1973 au fost desfășurate operațiuni singulare în interesul ambelor instituții, respectiv state; Herbstritt: *Entzweite Freunde…*, p. 127 mai des. Serviciile secrete din Ungaria și România au parafat în 1967 și 1972 până și un acord de cooperare, care însă nu a mai fost pus în aplicare. Bottoni: *„Freundschaftliche Zusammenarbeit"…*, pp. 20-23.

[24] Cf. MITN 2/20, filă 93, notița 171. În original, Mitrohin a pus iunie 1967 ca perioadă pentru această întrevedere, însă ea a avut loc în perioada 24-27 iulie 1967. A se consulta protocolul întrevederii, tipărit în rusă în: Комисия за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български

Din arhiva serviciilor secrete bulgare reiese că partea română a semnat și retrimis protocolul bulgarilor abia în februarie 1968 după un memento al Comitetul pentru Securitatea de Stat (CSS, DS) din Bulgaria[25].

Nota lui Mitrohin despre întrevederea consultativă arată pe de-o parte că printre serviciile secrete socialiste, Securitatea juca sau voia să joace rolul renegatului. Pe de altă parte, participarea poliției secrete române la această întâlnire dovedește că, în acel moment, ruptura în colaborarea cu celalalte organe ale serviciilor secrete socialiste nu era totală și au existat tentative din partea lor de a include în continuare sau din nou Securitatea în cooperarea dintre ele. În dosarele Securității se află, de asemenea, un document care face referire la întâlnirea consultativă din 1967, însă acest document încă nu a fost consultat de autorii acestui eseu[26].

Pentru partea română, procesul de desprindere de KGB, prin plecarea consilierilor KGB în 1963, încă nu era încheiat. O analiză KGB din anul 1967, consemnată de Mitrohin, schița politica română de autonomie în perioada 1964-1967. Aici apare introductiv că „românii nu acționează în legătură cu URSS și celelalte state socialiste pe baza principiului internaționalismului, ci pe principiul ‘interesele naționale în primul rând și abia apoi interesele blocului socialist‘."[27] Analiza menționează și politica

граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия (КРДОПБГДСРСБНА) (edit.): *Държавна сигурност и разузнавателните служби на страните от Източния блок (1944-1989)* [Comisia pentru elaborarea documentelor și declararea apartenenței cetățenilor bulgari la securitatea statului și la serviciile de informații ale armatei populare bulgare (KRDODPBGDSRSBNA) (edit.): Securitatea statului și serviciile de informații din țările blocului estic (1944-1989)], София [Sofia] 2015, pp. 82-83.

[25] Cf. *ibidem* în rusă, p. 81.

[26] Este vorba despre un document CNSAS în limba română, fond Documentar, dosar nr. 69, vol. 2, pp. 2-21; la aceasta se referă Bottoni, Stefano: *A special relationship. Hungarian intelligence and the Vatican, 1961-1978*. în Grúňová, Alexandra (edit.): „NKVD/KGB Activities and its Cooperation with other Secret Services in Central and Eastern Europe 1945-1989“, Bratislava 2008, pp. 147-176, aici p. 160, notița. 33. Precum remarcă Bottoni în continuare, în arhiva ungară nu s-au găsit până acum indicii despre întâlnirea din 1967. – O documentare în dosarele MSS a dus de asemenea la niciun indiciu. Întâlnirea consultativă este amintită și într-o publicație în limba poloneză: Pawlikowicz: *Aparat centralny*..., pp. 273f. Pawlikowicz se bazează pe de-o parte pe Mitrohin, pe de altă parte pe rezultatele unor cercetari în limba cehă.

[27] MITN 2/19/2, filele 210f, notița 514.

personală a lui Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu în conducerea partidului, precum și tendințele antisovietice de reabilitare a foștilor membri ai Biroului Politic de către Ceaușescu. Confom analizei KGB:

„În 1964 s-a creat un comitet în CC al PCR. Acesta acționa strict secret și se ocupa de elucidarea naturii relațiilor dintre membri Partidului [Muncitoresc Român] cu consilierii sovietici din momentul eliberării României până în momentul actual. Din comitet făceau parte Stănescu[28], șeful spionajului extern din cadrul Ministerului de Interne [Nicolae] Doicaru și alți trei membri. În cursul cercetărilor, comitetul lansa întrebări precum: 'când și în ce condiții s-a stabilit contactul cu tovarășii sovietici?', 'cine a fost inclus în colaborarea cu organele de securitate sovietice?', 'cu cine se afla în contact?', 'când a fost întrerupt contactul?', 'ce tovarăși sovietici, cu misiune specială în România sunt cunoscuți?', și alte întrebări concrete. Răspunsurile trebuiau formulate în scris."[29]

Încă din 1964, conducerea română de partid trata cu mare neîncredere relațiile tovarășilor de partid cu persoanele sovietice. Documentele române despre această situație sunt și mai concrete și încep încă din anul 1963. Protocolul ședinței biroului politic executiv al PMR din 30 august 1963 consemnează că Nicolae Ceaușescu a informat biroul politic executiv despre continuarea activităților KGB în România. KGB ar întreține în continuare o rețea de agenți în România și ar racola cetățeni români, care ar urma să acționeze atât în țară, cât și în străinătate. Partea română ar fi ridicat subiectul la o întrevedere cu Nikita Hrușciov la data de 23/24 iunie 1963. Ceaușescu a mai informat și despre un grup de tovarăși din PMR și din cadrul Ministerului român de Interne care ar întreține contacte cu persoane despre care există indicii că ar aparține unor rețele de agenți sovietici.[30] Astfel, acest document confirmă pasajul

---

[28]Cu mare probabilitate este vorba aici de Ion Stănescu, care, mai târziu, între 1967 și 1972, a condus Consiliul pentru Securitatea Statului (adică Securitatea). Încă din 1955 a ocupat funcții de conducere în Ministerul Apărării și Ministerul de Interne al României, în cadrul administrației cadrelor din Comitetul Central (CC) și PMR. În 1964, Stănescu a fost promovat în structurile partidului și a devenit prim-secretar al comitetului regional al PMR în regiunea Oltenia; Cf. în limba română, Dobre, Florica (editori); Neagoe-Pleșa, Elis; Pleșa, Liviu (Autori): *Securitatea. Structuri - cadre. Obiective și metode*. Vol. II (1967-1989). București, 2006, pp. 765-766.

[29] MITN 2/19/2, filă 210f, notița 514.

[30] Extrase din protocolul ședintei Biroului Politic executiv al PMR din 30.08.1963, traducerea în limba engleză poate fi accesată la: http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/117987. Ultima accesare la data

citat din consemnările lui Mitrohin. La sosirea în Moscova, pentru discuțiile politice din iulie 1964, premierul Ion Gheorghe Maurer și membrul biroului politic Emil Bodnăraș s-au plâns deschis de rețeaua secretă de agenți sovietici din România. Partenerul lor de dialog, Nikolai Podgornîi, membru în conducerea Comitetului Central al PCUS, a calificat aceste acuzații ca fiind nefondate. Încă din 1949 ar fi fost sistată activitatea agenților sovietici în România. Partea sovietică ar fi divulgat încă de atunci părții române numele agenților din rețea, pentru ca aceștia să poată fi folosiți de români în continuare. Emil Bodnăraș ar fi fost la curent cu această situație. Din 1963, acuza Podgornîi, organele române de spionaj ar fi înterupt orice colaborare cu organele sovietice de spionaj.[31]

Din perspectiva KGB și a aliaților săi, calea aparte a României părea din motive diferite una dezavantajoasă. Așa s-a încheiat, de exemplu, pentru MSS din RDG (temporar) schimbul de informații cu Securitatea. Pentru KGB s-au îngreunat mijloacele de operare în România, ei nu mai puteau apela la fel de evident ca până acum la cetățeni români. Este evident că puterea hegemonică sovietică a încercat să contracareze pe diferite paliere aspirațiile autonomiste românești. Inclusiv la nivelul spionajului.

Reproșul românesc din 1963/64 la adresa aliatului sovietic că ar întreține o rețea de agenți în România este plauzibil. Fiindcă este puțin probabil ca partea română să fi lansat o asemenea acuzație gravă la cel mai înalt nivel politic, dacă nu ar fi fost sigură pe informațiile ei. Este încă neclar care dintre departamentele Direcției Generale 1 (spionaj extern) a KGB au fost la acel moment responsabile pentru această rețea de agenți.

Până în 1963 consilierii KGB din România erau ofițeri ai Departamentului 11 din cadrul Direcției Generale 1 a KGB (contacte cu țările socialiste). Cel târziu din 1976 erau cei din Departamentul 5 din

de 13.01.2020. Originalul: ANIC, fond Comitetul Central al P.C.R., secția Cancelarie, dosar nr. 44/1963, file 75-82. Cercetătorul american Larry L. Watts avansează pentru anul 1963 numărul de 149 de persoane ca fiind parte din rețeaua secretă a KGB în România, însă nu oferă probe pentru acest număr; cf. Watts, Larry L.: *With friends like these… The Soviet bloc's clandestine war against Romania*. Bucharest [București] 2010, p. 196.

[31] Extrase din protocolul discuțiilor din perioada 7-14 iulie 1964, traducere în engleză, accesibilă la http://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/116569. Ultima accesare la data de 13.01.2020. Originalul: ANIC, fond Comitetul Central al P.C.R., secția Relații Externe, dosar nr. 35/1964, vol. II, filele 1-237.

cadrul Direcției Generale 1 a KGB[32], responsabili pentru supravegherea României. Pentru perioada 1963-1976 lipsesc informațiile necesare.[33]

În consemnările Mitrohin sunt deconspirați doi agenți KGB din rândul înalților funcționari români. Din anul 1971 provine următoarea notă informativă: „Emil Bodnăraș este vicepreședinte al Consiului de Stat. 1971. Înainte a fost agent KGB“[34]. Și despre primul șef al Securității între 1948 și 1952, Pintilie, Mitrohin a notat fără să precizeze data: „»Pantiușa«‘ - Gheorghe Pintilie, fost prim-adjunct al ministrului de Interne al României, general-locotenent, agent al KGB“[35]. Cât timp și sub ce formă au fost cei doi activi nu reiese din documentele citate. Apartenența lor la serviciile secrete sovietice nu a devenit publică abia cu ocazia consemnărilor lui Mitrohin, ci vin mai mult să întărească dezvăluirile inițiale, precum cea a lui Dennis Deletant[36].

3. KGB și MSS din RDG creează „rezidențe legale“ în București

După Mitrohin, prezența sub acoperire a KGB în România a fost instituționalizată în 1966 prin crearea unei rezidențe - acest an fiind consemnat de Mitrohin[37]. El adaugă într-un alt punct că rezidența KGB a luat naștere în București după o decizie a Biroului Politic executiv din

[32] Departamentul 5 din Direcția Generală 1 a KGB se ocupa încă din 1971 de spionajul din Franța, statele Benelux, Italia, Elveția, Spania și Portugalia, iar din 1976 de Grecia și Irlanda, precum și de țările europene comunisto-separatiste, ca Iugoslavia, Albania și România.

[33] Pentru structura Direcției Generale 1 a KGB și a schimbărilor organizatoric-structurale a se consulta detaliat în Pawlikowicz: *Aparat centralny*..., pp. 83-104, aici: pp. 91-95.

[34] MITN 2/19/2, filă 215, notița 518. Bodnăraș a fost din 1967 până la moartea sa, din 1976, vicepreședintele Consiliului de Stat.

[35] MITN 2/20, filă 93, notița 169. Pintilie era numit inițial Pantelei sau Timofei Bodnarenko, și avea numele conspirativ „Pantiușa“.

[36] În limba engleză, Deletant, Dennis: *Ceaușescu and the Securitate. Coercion and Dissent in Romania 1965-1989*. London 1995, pp. 15f.

[37] Această afirmație este îndoielnică și necesită cercetări viitoare, fiindcă Mitrohin folosește în documentul original un semn de întrebare între paranteze după folosirea anului 1966, ceea ce arată o anumită nesiguranță din partea sa. Chiar și așa, această informație este singurul indiciu temporal pentru crearea rezidenței KGB la București. A se consulta: MITN 2/19/2, filă 198, notița 489.

cadrul Comitetului Central al PCUS.[38] În cazul acesteia era vorba despre o rezidență KGB legală, respectiv cu acoperire legală, adică o sucursală camuflată a KGB. Asta însemna că toți colaboratorii KGB din această rezidență erau camuflați în colaboratori ai ambasadei sovietice și se bucurau de statut diplomatic. Partea română nu trebuia să știe despre această reprezentanță KGB sub acoperire diplomatică și evident că nu i s-a cerut acordul.

Traseul special al României a reprezentat o provocare mai ales pentru KGB, însă și celelalte servicii secrete socialiste au reacționat. Este remarcabil că în arhivele MSS în RDG se găsesc documente care coincid la nivel de conținut cu consemnările lui Mitrohin. Asta întărește concluzia că, la puțin timp, MSS din RDG a urmat pașii KGB și a împărtășit aceleași puncte de vedere. Cum și în ce context s-au pus de acord KGB și MSS din RDG în privința României, nu s-a putut stabili până acum.

Asemănător analizei KGB din 1967, departamentul de spionaj extern din cadrul MSS din RDG, HV A, a analizat situația în februarie 1969 și a întocmit un raport de 35 de pagini despre România, ajungând la concluzii similare: în introducere, analiza HV A stabilea la fel ca și KGB că PCR urmărește o linie „naționalist-oportunistă de dreapta” și acordă prioritate dezvoltării naționale în detrimentul „internaționalismului proletar și a cooperării internaționale a statelor socialiste”.

Ceaușescu ar fi înțeles să „înăbușească forțele internaționaliste din conducerea partidului“.[39] Analiza HV A mai menționează „antisovietizarea” politicii și societății românești și certifică „atitudinea distructivă […] față de colaborarea în cadrul Pactului de la Varșovia și a Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER)”. Asemănător KGB, HV A a observat că autoritățile române au început să ia la țintă și serviciile secrete socialiste. HV A nota despre asta într-o frază: „în rest, organele de

---

[38] MITN 2/18, filă 87, notița 328. Decizia CC a PCUS privind crearea rezidenței se află probabil în fondul 2-6 în Arhivele de Stat ale Rusiei pentru Istoria Recentă (РГАНИ). Din motive tehnico-organizatorice, o consultare a Rosarhiv nu a fost posibilă.

[39] MfS, HV A, Berlin, 7.2.1969: *Die Lage in der Sozialistischen Republik Rumänien und der imperialistische Einfluss in diesem Land* [Situația în Republica Socialistă România și influența imperialistă în această țară]; BStU, MfS, ZAIG, Nr. 5481, filele 1–38, aici filă 4. Această analiză HV A îi avea ca destinatari pe Erich Mielke, prim-adjunctul său Bruno Beater, adjunctul Fritz Schröder (responsabil pentru combaterea bisericilor, opoziție și acțiuni subversive), și șeful departamentului X din cadrul MSS din RDG, Willi Damm (responsabil pentru contacte cu serviciile secrete prietene).

securitate [ale RSR] sunt orientate la modul general asupra activităților 'externe' de subversiune, respectiv spionaj, fără a face vreo diferență între țările socialiste și imperialiste“[40].

În lunile în care a fost întocmită analiza HV A, Securitatea a creat un nou departament, denumit „Unitatea Anti-KGB“. Misiunea ei era de a supravegha și contracara activitățile altor servicii secrete socialiste în România. Acest departament, care până în 1978 a activat ca unitate militară (U.M.) 0920/A, și apoi ca U.M. 0110, se concentra primordial pe contracararea operațiunilor KGB, Direcția Principală de Informații Militare Externe al Uniunii Sovietice – GRU – și ale spionajului ungar, și abia apoi pe celelalte servicii socialiste de spionaj, printre care și HV A din cadrul MSS din RDG[41].

Conducerea HV A a luat cunoștință destul de devreme de activitatea de supraveghere a propriei rezidențe de către unitatea anti-KGB. În martie 1971, șeful spionajului extern românesc, Nicolae Doicaru, a întreprins o vizită spontană în Berlinul de Est. Într-o discuție cu șeful HV A, Markus Wolf, Doicaru l-a informat despre contactele cetățenilor RDG cu ambasada RFG și cu populația locală din România. Indirect, probabil cu intenția lui Doicaru, Wolf a aflat astfel că și activitatea rezidenței HV A în România era supravegheată de Securitate. Într-o notă adresată șefului Departamentului X pentru relații internaționale din cadrul MSS din RDG, colonelul Willi Damm, Wolf scria după întâlnirea cu Doicaru:

„Indiciile primite de la organele române de securitate dovedesc indubitabil că activitatea rezidenței RDG și a cetățenilor RDG implicați se află sub o strictă supraveghere. Politica noastră de contactare a cetățenilor români, precum și conexiunile cu alți colaboratori ai rezidențelor non-socialiste sunt permanent supravegheate, în timp ce filarea și utilizarea tehnicii de interceptare operativă se află evident printre metodele utilizate cu precădere de către organele române de securitate“[42].

Un alt indiciu despre faptul că românii erau foarte bine informați despre activitatea rezidenței HV A din București provine din protocolul unor discuții din februarie 1976, între prim-adjunctul HV A, Horst Jänicke, și șeful departamentului III, responsabil pentru rezidențele cu acoperire legală, Werner Prosetzky, cu reprezentanți ai departamentului XVII din

[40] Citatele în: *ibidem*, filele 6-8, 17-22.
[41] Cf. Herbstritt: *Entzweite Freunde*..., p. 184.
[42] BStU, MfS, dep. X, Nr. 247, filele 219f. Nota lui Markus Wolf din data de 14.04.1971 înmânată personal șefului dep. X, tovarășul colonel Willi Damm.

cadrul Direcției Generale I a comitetului bulgar pentru Securitatea Statului. Cei doi reprezentanți ai HV A au informat colegii bulgari de atunci că spionajul HV A din România se desfășoară în condiții mai dificile decât în Iugoslavia. Pot detecta unitățile locale de contraspionaj pe urmele lor, iar orice tentativă de a stabili contacte este sub supravegherea lor. Conform Jänicke și Prosetzky, românii ar fi trimis o scrisoare adresată MSS din RDG, în care era prezentat raportul de activitate al rezidenței HV A. Mai mult, românii ar deține înregistrarea unei convorbiri între reprezentanți ai RDG și funcționari români de partid cu rang înalt, care a fost de asemenea trimisă la MSS din RDG[43]. Protocolul nu dezvăluie însă identitatea participanților la discuție.

Analiza HV A din februarie 1969, amintită anterior, nu apare din senin. România era încă din 1967 în vizorul Stasi și al Direcției Generale A. 1967 a fost anul în care România a stabilit relații diplomatice cu RFG, ceea ce a înrăutățit în mod evident relațiile politice dintre București și Berlinul de Est.[44] Mai mult, în 1967, România s-a poziționat diferit față de aliații săi în conflictul din Orientul Mijlociu, când statele din Tratatul de la Varșovia au sistat relațiile diplomatice cu Israel, în timp ce România a refuzat. În

---

[43] Protocol din discuțiile dintre prim-adjunctul HV A, Horst Jänicke, și seful departamentului III responsabil pentru rezidențele cu acoperire legală, Werner Prosetzky, cu reprezentanți ai departamentului XVII adin cadrul Direcției Generale I a comitetului bulgar pentru Securitatea Statului, care au avut loc între 9 și 13 februarie 1976. Protocolul discuțiilor este tipărit în: Комисия за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия (КРДОПБГДСРСБНА) (edit.): *Държавна сигурност и Щази*, [Comisia pentru elaborarea documentelor și declararea apartenenței cetățenilor bulgari la securitatea statului și la serviciile de informații ale armatei populare bulgare (KRDODPBGDSRSBNA) (edit.): Dyrzhavna sigurnost i Stasi, format DVD], София [Sofia] 2014, p. 343; online la https://www.comdos.bg/media/DVD_21.pdf [ultima accesare la 13.01.2020.]

[44] Despre atitudinea lui Walter Ulbricht față de politica externă a României, mai ales din cauza stabilirii relațiilor diplomatice cu RFG, a se consulta detaliat Selvage, Douglas: *Der Warschauer Pakt und die europäische Sicherheitskonferenz 1964-1969: Souveränität, Hegemonie und die Deutsche Frage* [Pactul de la Varșovia și conferința de securitate europeană 1964-1969: Suveranitate, hegemonie și chestiunea germană]; în Diederich, Torsten; Süß, Walter (edit.): *Militär und Staatssicherheit im Sicherheitskonzept der Warschauer-Pakt-Staaten* [Securitate militară și de stat în conceptul de securitate al statelor din Pactul de la Varșovia], Berlin 2010, pp. 225-251, aici pp. 229-230.

cursul anului 1967, HV A a trimis 14 rapoarte informative („informații singulare") despre România către conducerea de partid și de stat. Este un număr neobișnuit de ridicat, având în vedere că în anii anteriori România nu juca practic niciun rol în informările HV A către conducerea RDG. Dintre aceste 14 rapoarte, 13 se refereau la relațiile economice și politice dintre România și Germania de Vest. Cinci se refereau explicit la reluarea relațiilor diplomatice dintre cele două state. În 1968, HV A a trimis 11 rapoarte despre România către conducerea de stat și de partid. Cinci dintre acestea au fost redactate după ce România a condamnat înăbușirea primăverii pragheze din august 1968. Rapoartele erau axate pe chestiuni de politică internă și externă a României[45]. Simultan, în luna iulie a aceluiași an, MSS din RDG a întrerupt furnizarea de informații către Securitate[46].

În 1968/69, HV A a mai urmat un pas al KGB și a instalat o rezidență cu acoperire legală în ambasada RDG din București. Primul indiciu din dosarele MSS din RDG despre punctul de sprijin al spionajului camuflat al HV A datează din 22 octombrie 1968, adică imediat după evenimentele din Cehoslovacia. Atunci HV A a demarat un dosar de obiectiv cu numele conspirativ „Speicher" [„Hambar"][47], în urma căruia aduna informații despre România, și care după un timp era în mod evident coordonată de rezidența HV A din București. La acel moment, România era singura țară socialistă europeană, membră a Pactului de la Varșovia, în care HV A deținea o rezidență cu acoperire legală[48].

---

[45] Cercetare cantitativă în „Verzeichnis der Ausgangsinformationen der Hauptverwaltung A des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR, Version 5.0" [Lista informaților furnizate de Direcția Generală A din cadrul Ministerului pentru Securitatea de Stat a RDG, Versiunea 5.0] (accesibilă online la https://www.bstu.de/assets/bstu/de/Publikationen/verzeichnis-ausgangsinformationen-hva.pdf, ultima accesare la 13.01.2020) pentru termenii: „Rumä*", „SRR", „VRR" și „Bukarest" [„Romå*", „RSR", „RPR" și „București"] în legătură cu anii 1967 și 1968. Nu s-a putut stabili dacă sursele HV A se aflau direct în România sau raportau despre România dintr-o altă țară.

[46] Cf. Herbstritt: *Entzweite Freunde*..., p. 175.

[47] BStU, MfS, HV A/MD/6, SIRA-TBD 21, ZV8207161, cercetare după numărul de registru XV/1671/68 = dosarul de obiectiv „Speicher" [„Hambar"]. În 1982 departamentul III din HV A a adăugat și în numărul de registru XV/6288/82 un „act de rezidență" cu indicativul „G/6" pentru rezidența legală din București care nu a rămas conservat. Îi mulțumesc lui Douglas Selvage pentru sugestia legată de existența în prealabil a acestui document de rezidență

[48] Herbstritt: *Entzweite Freunde*..., pp. 183, 253-254.

În arhivele Mitrohin se află o notă informativă scurtă, care confirmă informările Stasi. Mitrohin consemnează într-o propoziție că: „în 1969, RDG a creat câte o rezidență la Belgrad și București“[49]. Acest pas confirmă că România reprezenta un aliat de neîncredere din perspectiva MSS din RDG. Cum a aflat KGB de existența rezidențelor HV A nu reiese din consemnările lui Mitrohin. O concluzie foarte probabilă este că la nivel de conducere, MSS din RDG sau HV A au informat colegii sovietici despre acest pas. Este posibil ca înființarea rezidenței HV A să fi avut loc chiar la solicitarea KGB.

4. Structura rezidențelor legale și atribuțiile serviciilor de informații ale KGB și MSS din RDG

Rezidențele KGB și MSS din RDG din Bucuresti au fost înființate de departamentele de spionaj extern, adică de Direcția Generală I a KGB (PGU), respectiv Direcția Generală A (HV A) a Stasi. Se aflau sub acoperire legală prin intermediul ambasadei sovietice, respectiv RDG. Asta însemna că agenții operativi beneficiau de statut diplomatic. Puteau ocupa oficial, de exemplu, postul unui secretar al ambasadei, un atașat cultural sau un alt post.

4.1 Rezidența KGB din București

Arhiva Mitrohin oferă doar câteva informații despre personalul rezidenței KGB din București. În 1974, rezidența KGB era compusă din șapte colaboratori operativi, toți vorbitori de limba română[50]. Asta dă de înțeles că acești agenți KGB erau fie vorbitori de română din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM) vecină, fie au antrenat agenți sovietici să își perfecționeze limba română pentru această misiune. Posibil să fi fost pregătiți la Facultatea KGB Nr. 101, acolo unde, conform Mitrohin, începând cu 1953 erau pregătiți agenți de spionaj special pentru Bulgaria, România, Cehoslovacia, Polonia, Ungaria, Albania, Mongolia și Kuba[51]. Sau pur și simplu au absolvit unul dintre multele cursuri de limbă

---

[49] MITN 2/19/1, filă 122, notița 292. Anul 1969 poate fi plauzibil, fiindcă e foarte posibil ca de la înregistrarea dosarului de operativ „Speicher“ [„Hambar“] la data de 22.10.1968 până la crearea efectivă a rezidenței HVA în București să fi trecut câteva luni.

[50] MITN 2/18, filă 87, notița 328 și MITN 2/20, filă 44, notița 80.

[51] MITN 1/06/8, filă 750.

străină de la Facultatea Dzerjinski[52].

Așa cum reiese din arhiva Mitrohin, din 1974, rezidența KGB din București a fost condusă de colaboratorul KGB Remov, fără a se oferi informații suplimentare despre persoana sa.[53] Nici în literatura secundară nu se găsesc niciun fel de informații despre el. Misiunea lui Remov în România s-a încheiat foarte probabil în 1974. Asta reiese dintr-o consemnare Mitrohin, conform căreia în 1974 se plănuia ca șeful departamentului 7 din Direcția Generală 1 a KGB (responsabilă pentru Orientul Îndepărtat) Nikolai Iegorovici Kaliaghin „să devină șeful rezidenței KGB din București“[54].

Urmărind literatura secundară observăm că în 1978, Kaliaghin era activ la Bonn, iar din 1982 conducea departamentul 11 al Direcției Generale 1 a KGB (responsabilă pentru contacte cu țările socialiste)[55].

Nu reiese din arhiva Mitrohin, nici din alte surse biografice despre Kaliaghin, dacă s-a ajuns cu adevărat la această detașare[56]. Nici despre succesorul lui Kaliaghin nu s-au găsit până acum niciun fel de informații.

Printre primii colaboratori oficiali ai rezidenței KGB din ambasada sovietică de la București s-a aflat Tudor Botnaru. El studiase la facultatea de filologie a Universității din Chișinău, lucrase la agenția sovietică de turism „Intourist” între 1959 și 1962 și debutase în 1963 în Direcția a 2-a a KGB din RSSM (contraspionaj). În 1966 s-a transferat în interiorul KGB-

[52] Mitrohin enumeră 29 de limbi, care erau predate la Dzerjinski în anul 1976; cf. MITN 1/06/8, filă. 784.

[53] MITN 2/18, filă 87, notița 328.

[54] MITN 2/20, filă 44, notița 80.

[55] Cf. Referințe bibliografice despre Kaliaghin în limba rusă: http://shieldandsword.mozohin.ru/kgb5491/resident/bonn.htm, http://shieldandsword.mozohin.ru/kgb5491/structure/1GU/7.htm și http://shieldandsword.mozohin.ru/kgb5491/structure/1GU/11.htm (ultima accesare la 13.01.2020.)

[56] Dintr-o telegramă a Departamentului de Stat din SUA reiese că în ambasada sovietică din București lucra un anume Remow (Remov) în funcția de consilier. Probabil era și rezident KGB (a se consulta telegrama Nr. 015025 din 21.1.1976 adresată misiunii americane la Comunitatea Europeană din Bruxelles și la misiunea americană din cadrul NATO: https://aad.archives.gov/aad/createpdf?rid=135795&dt=2082&dl=1345, ultima accesare la 13.01.2020.) Aceasta ar infirma ipoteza conform căreia Kaliaghin ar fi fost detașat în 1974. Dar aspectul necesită o nouă cercetare. O listă cu diplomații sovietici s-ar putea afla în arhiva Ministerului de Interne sau a Ministerului de Externe de la București. Este posibil ca numele Kaliaghin să apară acolo.

ului moldovean la Direcția Generală 1 și a fost probabil încă din același an preluat de Direcția Generală 1 a KGB-ului sovietic. El a fost trimis în misiune până în 1978 în rezidențele cu acoperire legală din România, Belgia și Franța. Calitatea sa oficială era de prim-secretar al ambasadei. Care era rolul său în rezidență, nu reiese din informațiile biografice studiate.[57] Activitățile sale de spionaj din București sunt o dovadă că cetățeni din RSSM erau folosiți de KGB în România. Botnaru a fost șeful KGB în RSSM începând cu 1990 până la declarația de independență a Republicii Moldova din august 1991, iar între 1997 și 1999 a fost ministru pentru Securitatea Națională din Republica Moldova[58].

Un alt posibil membru al rezidenței KGB de la București a fost Vadim Tikunov. Între septembrie 1969 și martie 1974 el a ocupat o funcție în consiliul ambasadei sovietice din București. Având în vedere trecutul său în KGB (între 1959 și 1961 a fost directorul adjunct al KGB) putem presupune că a rămas legat de KGB și în timpul mandatului din București și lucra pentru rezidența KGB[59]. În consemnările lui Mitrohin nu există informații despre mandatul lui Tikunov în România.

Este neclar încă în ce măsură ambasadorul sovietic în România,

---

[57] Istoricul rus Mihail Tumșis folosește pe lângă Tudor Botnaru și variantele Tudor sau Fjodor Botnar (în original: Тудор respectiv Федор Ботнарь). Botnaru însuși a publicat o carte în 2004, în care se semnează drept Teodor Botnaru, a se consulta nota de subsol 54. Datele biografice amintite anterior se bazează pe cartea apărută în limba rusă a lui Тумшис, Михаил: *Щит и меч Советского Союза. Краткие биографии руководителей органов государственной безопастности СССР и союзных республик* (декабрь 1922 - декабрь 1991 гг.) [Tumșis, Mihail: *Scut și sabie Uniunii Sovietice. Biografii scurte ale conducătorilor organelor pentru Securitatea Statului din URSS și a republicilor uniunii (decembrie 1922- decembrie 1991)*], Москва [Moscova] 2016, p. 82. Prezentarea lui Tumșis confirmă că după preluarea de către Direcția 1 a KGB-ului sovietic, Botnaru a fost trimis la rezidența din București, fără a preciza o dată exactă pentru aceasta. Intervalul exact de timp în care Botnaru a activat în calitate de diplomat la București ar putea fi verificată în arhiva Ministerului român de Externe, ceea ce nu a fost posibil pentru autori din motive de timp.

[58] *Ibidem*. Cf. și în limba română în Botnaru, Teodor; Ganenco, Alexandru: *Istoria Serviciilor Secrete. Breviar*. Chișinău 2004, p. 99-103; în paginile citate din această carte redactată de Botnaru este prezentată biografia lui Botnaru, dar evident cu omisiuni. Așa lipsește și orice indiciu despre activitatea sa în România, respectiv în rezidența cu acoperire legală a KGB.

[59] Cf. Pawlikowicz: *Aparat cantralny…*, p. 59, Tabelul 3. Ipoteza posibilă că Tikunov aparținea rezidenței KGB mai trebuie confirmată în mod indubitabil de cercetări viitoare.

Vasili Ivanovic Drosdenko (a ocupat această funcție între 16 martie 1971 și 30 noiembrie 1982), a fost implicat în activitatea rezidenței KGB de la București. El este menționat o singură dată în arhiva Mitrohin: în jurul anului 1974 ar fi propus ca un colaborator KGB să fie detașat în România ca să se îngrijească de colonia sovietică de la fața locului[60]. Nu este consemnat dacă propunerea sa a fost îndeplinită.

În ceea ce privește arsenalul tehnic și financiar al rezidenței KGB, ei beneficiau de un post de ascultare, care, cu mandat de la serviciul secret sovietic, asculta discuții telefonice și intercepta semnalul radio, dar dețineau și un post de tehnologie de suprafață, care avea rolul de a oferi sprijin tehnic și operativ[61]. În 1975, ei au realizat 1.158 de fotografii, din care au rezultat 1.500 de imagini și 640 de șabloane imprimate[62]. Bugetul rezidenței KGB era în 1975 de 19.800 de ruble convertibile, în 1976- 25.300, iar în 1977- 29.200. În 1976, bugetul a fost majorat cu încă 30.000 de lei românești[63].

Rezidența KGB avea o arie largă de misiuni de îndeplinit. Pentru anul 1979, Mitrohin consemnează următoarele:

„Rezidența KGB din România urmărește cu atenție procesele și acțiunile de politică externă din România. Ea oferă analize exacte despre anumite aspecte ale cursului special al PCR. Investighează și elucidează politica de cadre a lui Ceașusescu și relocarea membrilor aparatului de partid în funcții înalte și medii. Se pot verifica atât atmosfera în rândul populației, cât și reacțiile ei la evenimentele interne, nemulțumirile legate de situația materială precară, la condițiile de muncă și de trai, dar și atitudinea formală a autorităților la nevoile poporului, precum și măsurile luate de partid pentru înlăturarea nemulțumirilor. Se raporta și despre deplasările externe ale lui Ceaușescu, despre problematica relațiilor și cooperării româno-chineze, dar și despre relațiile româno-americane și româno-sovietice“[64].

4.2 Agenții și persoanele de contact ale KGB în România

Rezidența KGB nu ar fi putut să lucreze fără o rețea de

[60] MITN 2/18, filă 87, notița 328.
[61] MITN 2/18, filă 58 precum și MITN 2/18, filă 60, notița 225.
[62] MITN 2/18, filă 58.
[63] *Ibidem*.
[64] MITN 2/19/2, filă 232, notița 450.

informatori[65]. Arhiva Mitrohin nu oferă niciun fel de informații despre dimensiunea rețelei, cum era condusă și nici despre persoanele implicate. Sunt consemnate însă numele a 47 de agenți și informatori KGB care au activat între anii '50 și '70 în România și erau în majoritate cetățeni români. Cei mai mulți sunt amintiți cu numele real, în timp ce ceilalți doar cu numele conspirativ. Unii dintre ei aveau, în calitate de „agenți ilegali", misiunea de a crea și păstra legături cu diverși informatori. Aproximativ 20 erau foarte probabil doar persoane de contact, adica erau „racolați" fără să știe că partenerii lor de discuție fac parte din serviciile de informații.

Conform arhivei Mitrohin, niciunul dintre acești 47 de informatori KGB nu se afla în legătură cu rezidența KGB. Numele acestora apar mai mult într-un context diferit și fără prea multe detalii.

Pe lângă deja amintiții membri proeminenți din conducerea partidului PMR/PCR, Bodnăraş și Pintilie, arhiva Mitrohin îi amintește și pe colaboratorii Securității, Petre (Piotr) Petrescu și Constantin Popescu ca fiind agenți KGB. Petrescu activa sub numele conspirativ „Kirim" („Chirim") și era unul dintre foștii colaboratori importanți ai serviciilor române de informații, având și gradul de colonel[66]. Constantin Popescu a ocupat între 1975 și 1978 funcția de secretar doi al Ambasadei României în Iran și era colaborator al serviciilor române de informații[67].

Majoritatea celor 47 de agenți și informatori KGB au fost implicați în 1969 în planul „Progres" din România. Așa cum notează Christopher Andrew și Vasili Mitrohin în *Cartea neagră a KGB*, măsura a fost planificată inițial în Cehoslovacia ca o reacție represivă la „Primăvara pragheză" și s-a extins în 1967 „la toată Europa de Est, pentru supravegherea opiniei publice, infiltrarea de grupuri subversive și identificarea acțiunilor de sabotaj ideologic din partea serviciilor secrete

---

[65] Termenul „Informator" este folosit în acest eseu într-un sens neutru. El reprezintă o persoană care oferea informații unui serviciu secret. Rămâne de clarificat dacă această persoană era conștientă că lucrează pentru un serviciu secret sau o făcea inconștient și era interogată (racolată) accidental.

[66] MITN 2/20, filă 93, notița 170 precum și MITN 2/19/2, filă 209, notița 513. Prima soție a lui Petrescu, Mila, a fost conform notiței 513 opozantă a regimului comunist. Ulterior, ea s-a căsătorit cu Corneliu Bogdan, care a fost ambasadorul României în SUA între 1967 și 1976.

[67] MITN 1/02, filă 104. În timp ce în notița 170, Petrescu este numit „agent al KGB", în MITN 1/02, filă 104 apare despre Popescu că „se afla în legătură cu A. Je. Sasonov". Dosarele Mitrohin dau de înțeles că ar fi fost o persoană de contact a serviciilor secrete, însă despre Sasonov nu există alte informații.

din vest". Din 1969 li s-a permis celor de la KGB să recruteze agenți și contacte de încredere în tot estul Europei. În același timp, în statele Pactului de la Varșovia au fost implementate rezidențe KGB suplimentare în birourile de contact ale KGB deja existente, care operau sub acoperire diplomatică din partea ambasadei sovietice"[68].

O metodă semnificativă de implementare a măsurii „Progres" consta în trimiterea de agenți „ilegali"[69] camuflați în turiști vestici în misiunile amintite din țările din sud-estul și est-centrul Europei[70].

Astfel, după 1969, România nu mai era singurul stat membru al Pactului de la Varșovia, în care KGB avea o rezidență secretă cu acoperire legală[71]. Chiar și așa, serviciul secret sovietic nu beneficia în continuare de reprezentare oficială în România, asa cum a fost cazul în restul statelor din blocul estic până în 1991. Din această privință, România a rămas un caz excepțional[72].

---

[68] Andrew, Christopher; Mitrohin, Vasili: *Das Schwarzbuch des KGB. Moskaus Kampf gegen den Westen*. [*Cartea neagră a KGB. Lupta Moscovei împotriva Vestului*], Hamburg 1999, p. 372. Andrew/Mitrohin nu dezvăluie dacă măsura a fost inițiată de conducerea politică, conducerea KGB sau dintr-o altă parte.

[69] „Ilegalii" erau agenți KGB, cei mai mulți cetățeni sovietici, care activau în cadrul direcției „S" din Direcția Generală 1 a KGB. Pentru sprijinirea și consilierea agenților ilegali (sub acoperire) din străinătate era responsabil adjunctul rezidenței, respectiv asistentul rezidenței pe linia serviciilor de informații sub acoperire, respectiv grupa „N" din rezidența KGB de la fața locului. A se consulta MITN filă 178, filă notița 2, respectiv Andrew; Mitrohin: *Das Schwarzbuch des KGB*..., p. 692. Este încă neclar dacă rezidența KGB de la București dispunea de un post pe această linie. Cf. nota 69.

[70] Andrew; Mitrohin: *Das Schwarzbuch des KGB*..., p. 372.

[71] Este neclar care departament al Direcției Generale 1 a KGB era responsabil de rezidențele secrete din aceste țări. În discuție pentru această responsabilitate erau printre altele departamentul „S" responsabil de linia ilegală, departamentul 11 responsabil de contactele cu alte țări socialiste sau o linie geografic-tematică a Direcției Generale 1 a KGB.

[72] Istoricul rus și fost colaborator al KGB, Oleg Mozohin, notează pe pagina sa de internet destinată istoriei KGB că „[reprezentarea KGB în România] a fost reactivată cel mai probabil la sfârșitul anilor 1980". Conform lui Mozohin, conducătorul acestei reprezentanțe KGB, oficial reactivate după o pauză de aproape 25 de ani, a fost Boris Volkov; cf. http://shieldandsword.mozohin.ru/kgb5491/sovetnik/romania.htm (ultima accesare la data de 13.01.2020). Având în vedere că Mozohin nu citează nicio sursă, informația nu poate fi verificată și trebuie tratată cu prudență. Un anume Boris Volkov a fost la începutul anilor 1990 rezident KGB în Paris, cf. în limba

Conform Arhivei Mitrohin, în anul 1971, în cadrul măsurii „Progres“ erau activi 13 agenți „ilegali”[73] în slujba KGB în România, doar patru în Ungaria, cinci în Cehoslovacia și trei în Bulgaria[74]. Christopher Andrew și Vasili Mitrohin atrag atenția că: „Deși ei [agenții ilegali - sub acoperire ai KGB] aveau sarcini similare, pentru KGB existau motive specifice de îngrijorare în fiecare țară. Că România juca un rol atât de important era și din cauza multiplelor neplăceri legate de politica externă a lui Ceaușescu, care promova o versiune nepotistă a neostalinismului în interior și o independență în creștere față de Pactul de la Varșovia în exterior“[75].

Mai mulți agenți sub acoperire, folosiți de KGB în anii '70 în cadrul planului „Progres“, erau activi în mai multe țări socialiste. Agenții sub acoperire (ilegalii) activi în România, a căror identitate a fost deconspirată parțial, erau conform dosarelor Mitrohin: „Bogun“[76], „Derevliov“[77],

---

franceză în Faligot, Roger; Guisnel, Jean; Kauffer, Rémi: *Histoire politique des services secrets français de la Seconde Guerre mondiale à nos jours* [*Istoria politică a serviciilor secrete franceze de la Al Doilea Război Mondial până astăzi*]. Paris, 2012, pp. 623, 626.

[73] În „Dicționarul pentru activitatea serviciilor de informații“, KGB reglementează într-un mod penibil orice formă de colaborare între agenții săi. Cel mai mic detaliu putea face diferența. Conform arhivei Mitrohin, prin termenul „Ilegali“ KGB făcea referire la „colaboratori operativi ai KGB, cetățeni sovietici, camuflați în turiști în țările capitaliste“ (a se consulta MITN 2/09/2, filă 127, notița 471, și detaliat în Mitrohin: *KGB-Lexicon*, p 74). Se diferențiază „agenții ilegali“ de „angajații ilegali“. Termenul de „ilegali“ folosit se referă la definiția „agenților ilegali“. Aceștia erau „cetățeni străini, cu pregătire suplimentară în planul tehnico-operativ și trimiși de serviciul secret sovietic cu documente false în statele capitaliste“ (A se consulta *ibidem*). Agenții ilegali puteau fi folosiți în străinătate pentru misiuni de scurtă sau lungă durată. (A se consulta MITN 2/18, filă 130, notița 478 și detaliat în Mitrohin: *KGB-Lexicon*, p. 6.) Mai activau și „angajații ilegali“, care erau „angajați ai serviciilor de informații care își desfășurau activatea în posturi ilegale (sub acoperire)“, (A se consulta: Mitrohin: *KGB-Lexicon*, p. 112.) Avand în vedere că acești termeni nu au un echivalent în terminologia MSS, rămâne neclar ce fel de colaborare în detaliu era între agenți.

[74] MITN 2/19/2, filă 167, notița 415; cf. Și Andrew; Mitrchin: *Das Schwarzbuch des KGB…*, p. 372.

[75] Andrew; Mitrohin: *Das Schwarzbuch des KGB…*, p. 374.

[76] Numele real al lui Bogun era, conform Mitrohin, Gennadi Pietrovici Bliablin, născut în Moscova, stabilit legal în RDG și ulterior în RFG. În cadrul măsurii „Progres” a fost activ în Ungaria, Polonia, Iugoslavia, România și Bulgaria, cf.

„Filosof“[78], „Fiodorov“[79], „Karski“[80], „Uskov“[81], soții „Viktorov“/„Viktorova“[82] și „Vlas“[83]. Pentru agenții sub acoperire trimiși în România s-a creat o identitate falsă precum celor din țările capitaliste. În cazul în care erau deconspirați sau arestați, le era strict interzis să „recunoască orice fel de colaborare cu serviciile secrete sovietice” și de a “dezvălui apartenența la un stat socialist“[84]. Unii erau camuflați în turiști din Vest, alții în jurnaliști sau cercetători din Vest cu un scop precis în țările socialiste din Est. Camuflați în acest fel, cu ajutorul unui nume conspirativ al unei persoane din Vest, ei își consolidau o rețea de persoane de contact din rândul cetățenilor români, care habar nu aveau că au de-a face cu un agent KGB. Agentul „Derevliov” a fost trimis în „Austria, Iugoslavia și România cu documente canadiene false”. El susținea că este reprezentant al unei edituri canadiene care se ocupă de publicarea unor cărți arheologice și despre gravura în lemn, dar și despre ilirii[85] care trăiau

---

MITN 2/19/2, fila 184, notița 434, MITN 2/19/2, filă 185, notița 454, MITN 2/19/2, filă 186, notița 456 și MITN 2/09/1, filă 15, notița 78.

77 Numele real al lui Derevliov era, conform Mitrohin, Oleg Pietrovici Buren, stabilit legal în RDG ca apatrid, activ în Polonia, Iugoslavia și România. Cf. MITN 1/08, filă 33.

78 Numele real al lui Filosof era, conform Mitrohin, Ivan Ivanovici Bunîik și era sublocotenent al KGB. Cf. MITN 2/12, filă 64, notița 148.

79 MITN 2/20, filă 58, notița 100 și MITN 2/19/2, filă 167, notița 415.

80 Numele real al lui Karski era, conform Mitrohin, Valentin Danilin și a fost activ în Cehoslovacia, Polonia și România. Cf. MITN 1/07, filă 133A

81 Numele real al lui Uskov era, conform Mitrohin, Nikolai Nikolaievici Ustimenko, și a fost activ în Ungaria, România, Cehoslovacia, Bulgaria și Iugoslavia. Cf. MITN 1/07, filă 26-27.

82 Numele real al soțiilor Viktorovs era, conform Mitrohin, Viktor Nikolaievici Tsumatșenko și Ludmila Fiodorovna Tsumatșenko. S-au stabilit legal în RDG, iar din 1979 au fost activi în România, Cehoslovacia, Albania, Iugoslavia și Polonia. Vgl. MITN 2/19/2, filă 270, notița 549.

83 Numele real al lui Vlas era, conform Mitrohin, Rolf Max Tiemichen. Alte informații despre Vlas în Andrew; Mitrohin: *Das Schwarzbuch des KGB…*, pp. 353, 377, 758.

84 MITN 2/12, filă 64, notița 148.

85 Ilirii erau un „trib indo-european din antichitate, […] stabiliți în regiunea dintre Marea Adriatica și Morava, de la Epir la Dunărea mijlocie“conform: *Brockhaus Enzyklopädie in 30 Bänden: Bd. 13. 21., völlig neu bearbeitete Auflage* [Enciclopedia Brockhaus în 30 volume: vol. 13. 21. Ediție complet reeditată], Leipzig, Mannheim 2006, pp. 124-125.

în Balcani[86]. „Uskov“, care provenea dintr-o regiune din vestul URSS, Oblast Belgorod, călătorea prin România în calitate de cetățean britanic[87].

În afara celor nouă agenți sub acoperire care au ajuns, fără niciun dubiu, în 1969 în România, pentru măsura „Progres”, dosarele Mitrohin amintesc alți șapte agenți sub acoperire ai KGB, care au devenit activi în România în cursul anilor 70 cu măsuri similare. Camuflați în turiști, ei încercau să racoleze persoane de contact în România[88]. În cazul unora putem trage concluzia că erau implicați în măsura „Progres”, în timp ce în cazul altora nu există informații în acest sens[89].

Minoritatea germană din România, în vizorul KGB

Nu se știe cu exactitate numărul cetățenilor români care au devenit persoane de contact ale agenților sub acoperire. Pentru perioada 1969-1979, în arhiva Mitrohin se găsesc numele a 21 de persoane de contact[90]. Cei mai mulți au fost racolați în cadrul măsurii „Progres” și erau activi în media și în domeniul cultural. Conform dosarelor Mitrohin,

---

[86] MITN 1/08, filă 33.
[87] MITN 1/07, filă 26-27.
[88] MITN 2/19/2, filă 185, notița 454 și MITN 2/19/2, filă 194-195, notița 455.
[89] „Iureniev“ a fost unul dintre agenții KGB care a fost trimis în calitate de turist în România. El nu este amintit în contextul măsurii „Progres”, însă era în legătură cu aceleași persoane de contact ca și Bogun (nota de subsol 75), despre care se știe cu exactitate că era în România în cadrul măsurii ”Progres”. Despre Jurenjev se mai știe că s-a specializat pe problematica Albaniei, României și Iugoslaviei. Cf. MITN 2/16/2, filă 71-72, notița 256.
[90] În jargonul spionajului HV A, „persoanele de contact“ reprezentau acele persoane, „cu care [...] se stabilise deja un contact personal, care erau prelucrate operativ, iar abordarea lor nu s-a dovedit neîntemeiată sau fără perspective. [...] Contactul cu astfel de persoane putea [...] fi realizat sub acoperire sau pavilion străin [aici: străini din vest]. Persoanele de contact nu erau colaboratori neoficiali (IM în limbajul Stasi).” (A se consulta pentru detalii în directiva IM 2/68 a MSS din RDG din ianuarie 1968 in Müller-Enbergs, Helmut (Edit.): *Inoffizielle Mitarbeiter des Ministeriums für Staatssicherheit. Teil 2: Anleitungen für die Arbeit mit Agenten, Kundschaftern und Spionen in der Bundesrepublik Deutschland*; 2. Auflage [Colaboratori neoficiali ai Ministerului pentru Securitatea Statului. Partea a 2-a, Instrucțiuni pentru colaborarea cu agenți, clientele și spioni în Republica Federală Germania; ediția a 2-a], Berlin 1998, p. 358); KGB folosea persoana de contact într-o categorie de colaborare într-un context similar, dar mai larg - pentru explicații detaliate a se consulta pentru termenii „kontakty“ (контакты), „svyaz“ (связь) „svyazi“ (связи)/contact(e), în: Mitrohin: *KGB-Lexicon*, pp. 54, 122-123.

printre persoanele de contact se aflau jurnaliști importanți de la „Scînteia”, revista lunară în limba germană „Volk und Kultur” (publicată la București), membri ai Uniunii Artiștilor din România, ai unui Club-Foto, un colaborator important al Casei de Cultură „Friedrich Schiller” din București, dar și alții[91]. Două aspecte interesante în acest context: sunt menționați jurnaliști și redactori ai ziarului „Scînteia”, care era cotidianul Partidului Comunist Român. Practic, aceștia erau colaboratori de seamă ai publicațiilor periodice ale minorității germane „Neuer Weg” și „Neue Literatur”, însă sunt consemnați în calitate de colaboratori ai ziarului „Scînteia”. Asta dovedește o informare superficială din partea agenților sub acoperire[92]. Putem trage concluzia că acei colaboratori KGB care călătoreau prin România, camuflați în turiști din vest, aveau acces limitat la informații importante. Chiar dacă turiștii străini se bucurau de încrederea localnicilor, aceștia erau sub stricta supraveghere a Securității, iar din 1972 intrase în vigoare o lege care îi obliga pe cetățenii români să anunțe imediat autoritățile în cazul în care întâlnesc un cetățean străin[93].

---

[91]Așa cum s-a amintit în nota de subsol anterioară, multe persoane de contact nu erau conștiente că stau de vorbă nu cu turiști din vest, ci cu agenți KGB. Din acest motiv nu pot fi definiți drept colaboratori neoficiali (IM). Din motive de protecția datelor și a lipsei oportunităților de a verifica informațiile din arhiva Mitrohin nu vom dezvălui identitățile lor reale. Acestea pot fi găsite în: MITN 2/13, filă 73, notița 252, MITN 2/13, filă 95, notița 347, MITN 2/16/2, filă 71-72, notița 256, MITN 2/19/2, filă 167, notița 415, notița 204, MITN 2/19/2, filă 186, notița 456, MITN 2/20, filă 104.

[92]„Neuer Weg“ era cotidianul PCR în limba germană, destinat minorității germane din România și avea redacția, la fel ca și „Scînteia“, în așa-numita „Casa Scînteii“; (astăzi „Casa Presei Libere“) din București, unde își aveau sediul și alte ziare și reviste. Informările KGB nu făceau diferența în mod evident între Casa „Scînteii“ și ziarul „Scînteia“. Din 1960, „Neue Literatur” s-au publicat șase numere pe an, iar din 1968 s-au publicat 12, revista devenind cu apariție lunară.

[93] Cf. în limba română: Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România. *Raport Final*. București 2007, p. 507. Este vorba despre Legea nr. 23/1971 privind apărarea secretului de stat în Republica Socialistă România), în special articolul 13. Legea a intrat în vigoare la data de 15.02.1972 si a fost abrogată și înlocuită cu legea 182/2002; https://lege5.ro/Gratuit/gyydgmzs/legea-nr-23-1971-privind-apararea-secretului-de-stat-in-republica-socialista-romania. Posibil să fi existat pe lângă legea 23/1971 și reglementări suplimentare. Într-o analiză a dosarului său de la Securitate, Wilfried Helle, care a fost în mod repetat în România în anii 70, notează printre altele despre modalitățile de contactare a cetățenilor români de către străini: „În 1974, contactele cetățenilor români cu străinii trebuiau în mod normal raportate [autorităților]“. Și „[...] la modul

Ca o reacție la această lege, rezidența KGB din București a introdus în 1972 măsuri de precauție în relația cu persoanele de contact române și străine, așa cum reiese din arhiva Mitrohin[94]. Putem presupune că și măsura „Progres" a fost afectată de această decizie. Foarte probabil măsurile „Progres" au avut ocazional și o utilitate suplimentară, dacă într-un caz sau altul informațiile obținute de „turiști" au reprezentat un punct de pornire pentru Centrala KGB în racolarea unui cetățean român. Însă arhiva Mitrohin nu oferă informații în acest sens, astfel că această teorie rămâne la stadiul de speculație. Al doilea aspect remarcabil este că șase dintre cele 21 de persoane de contact amintite de arhiva Mitrohin erau membri ai minorității germane din România.

Pentru prezența disproporționată a minorității germane există o explicație plauzibilă: asta o dovedește una dintre misiunile pe care le aveau de îndeplinit reprezentanții KGB. În arhiva Mitrohin este prezentată misiunea agentului KGB sub acoperire „Filosof", care a fost trimis în 1979 timp de o lună în România, în cadrul măsurii „Progres": trebuia să stabilească anumite „contacte cu intelectuali, profesori, studenți, oameni de cultură și reprezentanți ai minorităților evreiești și germane în București […]"[95]. Agentul KGB „Fiodorov" a avut sarcina la începutul anilor '70, tot în cadrul măsurii „Progres", să „creeze contacte cu anumiți colaboratori ai revistei bucureștene «Volk und Kultur» [urmează numele a doi etnici germani din România]", care la rândul lor erau în legătură cu doi redactori importanți din rândul minorității germane[96].

4.3 Obiectivele KGB în relația cu România

Arhivele Mitrohin consemnează în mod repetat care era scopul prezenței KGB sub acoperire în România. Obiectivele măsurii „Progres" au fost amintite anterior. Celelalte consemnări Mitrohin nu oferă suficiente

---

general au fost limitate prin decret posibilitățile de a înnopta în România în cartiere private […], locuințele private puteau găzdui doar rude de gradul I. Toți ceilalți trebuiau să se cazeze în unități de cazare de stat." A se consulta: Heller, Wilfried: *De la „Horea" la „Hans". Aberații și confuzii ale Securității române din perspectiva a două dosare*, Sibiu 2014. p. 60 și p. 80. Etnografa din SUA, Katherine Verdery, descrie experiența ei cu Securitatea în timpul cercetărilor sale în România în anii '70 și '80 în limba engleză în: Verdery, Katherine: *Secrets and Truths. Ethnography in the Archive of Romania's Secret Police*. Budapesta, New York 2014, p. 6.

[94] MITN 2/19/2, filă 198, notița 489.

[95] MITN 2/12, filă 64, notița 148.

[96] MITN 2/19/2, filă 167, notița 415.

informații pentru a stabili dacă restul obiectivelor erau legate de măsura Progres sau nu. Următorul obiectiv citat, care datează cam din anul 1970, prezintă anumite interese KGB, însă nu este subordonat în mod evident măsurii „Progres”.

„Sarcinele centrului ilegal [al KGB] în România sunt culegerea de informații despre: situația minorității maghiare și germane din România, chestiunea Basarabiei și a nordului Bucovinei, relațiile româno-americane și româno-chineze, acțiunile României în privința activării cooperării balcanice, situația Partidului [Comunist Român], cultul personalității lui Ceaușescu, grupul politico-economic împotriva dictaturii marilor puteri, printre care și URSS.“[97]

KGB acorda o atenție sporită minorităților etnice. Asta îi implica atât pe etnicii germani, evrei și maghiari din România, cât și pe românii de dincolo de granițe, la nord în zona ucrainiano-sovietică din Bucovina de Nord, cât și la est în Basarabia moldoveneasco-sovietică. Situația dificilă a minorităților etnice din România a fost atuul Moscovei în combaterea aspirațiilor teritoriale ale României față de Uniunea Sovietică[98]. Conflictul româno-sovietic privind legitimitatea ocupării Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către URSS în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, respectiv apartenența la aceasta, au devenit teme importante încă de la sfârșitul anilor ‘60 pentru rapoartele KGB, consemnate în arhiva Mitrohin. În 1969, KGB transmitea la Moscova: „În România se dezvoltă naționalismul. Autorii și suporterii ei sunt atât din conducerea partidului, cât și a Guvernului. Conducerea PCR nu lansează aspirații teritoriale din senin. Ea face totul pentru a dovedi apartenența etnică, istorică etc. a Moldovei și a regiunii Cernăuți la România“[99]. Un an mai târziu, situația în aceste regiuni risca să scape de sub control: „În Moldova și în regiunea ucraineană Transcarpatia s-au iscat conflicte legate de Basarabia și

---

[97] MITN 2/19/2, filă 186, notița 455. Chiar dacă acest obiectiv nu poate fi asociat măsurii „Progres”, nu se poate exclude complet posibilitatea că ar fi urmat același cadru. Această problemă nu poate fi elucidată complet din cauza caracterului fragmentar al arhivei Mitrohin.

[98] În 1964 au fost publicate în premieră *Însemnări despre români* ale lui Karl Marx, în care acesta prezenta anexarea Basarabiei de către Rusia țaristă ca fiind ilegitimă. De atunci s-au înmulțit aspirațiile teritoriale față de URSS din partea conducerii tot mai naționaliste a PCR, care solicita restituirea Basarabiei și a Bucovinei de Nord.

[99] MITN 2/19/2, filă 197, notița 487.

Bucovina. Moldovenii solicită unirea cu frații români“[100].

Arhiva Mitrohin nu detaliază conflictele din anul 1970. Probabil se face referire la evenimentele descrise încă din 1982 într-o carte de expertul româno-american pentru studii internaționale Nicholas Dima: În primăvara lui 1970 a avut loc un concert al formației românești „Mondial”, la care au participat de două ori mai mulți spectatori decât capacitatea teatrului de vară din capitala Moldovei. În ciuda prezenței Miliției și a forțelor de securitate, prezența formației pe scenă s-a prelungit cu patru ore. Publicul în majoritate tânăr a început să scandeze în timpul concertului: „Frații!”, „Trăiască Mondial”, „Trăiască România”, „Acasă” sau „Unirea”[101]. În toamna aceluiași an au apărut pe trotuarele din capitală, pe geamurile Casei Presei din Chișinău, precum și pe zidurile Ministerului de Interne, ale Universității și ale Gimnaziului Nr. 1 din Chișinău, lozinci pictate precum „Rușilor, plecați acasă!”, „Moldova pentru moldoveni!”, „Vrem să fim [împreună] cu România!”. Acțiunile au înrăutățit situația în RSSM și au dus la represalii accentuate din partea Securității locale[102].

La data de 16 noiembrie 1970, evenimentele din Chișinău au fost consemnate în cadrul unei ședințe a biroului executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist din Moldova. Drept urmare a fost demis adjunctul ministrului pentru Consiliul Miniștrilor din RSSM, Anatol Corobceanu[103].

4.3.1 Măsuri active ale KGB împotriva României

În urma tendințelor revizioniste privind România Mare care puneau sub semnul întrebării actualele granițe româno-sovietice, KGB a considerat minoritățile etnice din Transilvania ca pe un instrument de a combate naționalismul românesc. Dosarele Mitrohin oferă instrucțiuni concrete despre modul în care KGB trebuia să aibă grijă ca „Transilvania

---

[100] MITN 2/19/1, filă 122, notița 291.

[101] Cf. în limba engleză Dima, Nicholas: *Bessarabia and Bukovina. The soviet-romanian territorial dispute*. New York 1982, p. 53; în limba română: http://www.evzmd.md/special/reportaj/303-reportaj/42820-evz-special-primul-miting-unionist-la-chi%C8%99inau,-in-1970-mii-de-basarabeni-au-cerut-%E2%80%9Eunire,-fra%C8%9Bi-romani-video.html, ultima accesare la data de 13.01.2020.

[102] Cf. Dima: *op.cit.*

[103] Referitor la ședința biroului executiv al CC al PCM din data de 16.11.1970 cf. Negru, Negru: *Cursul deosebit*, pp. 398-417, aici 412-413. Decizia biroului executiv despre Corobceanu a se consulta *ibidem*, pp. 417-418.

să rămână [pentru Uniunea Sovietică] un mijloc de șantaj important față de România, dacă vor apărea [noi] inițiative privind problema teritorială“[104]. KGB pregătea deja măsuri publice concrete, care să discrediteze România. „Într-un ziar popular să apară un articol sub forma unei scrisori de «acasă» al unui «emigrant maghiar» despre persecutarea minorității maghiare din Transilvania, introducerea obligatorie a limbii române de către autoritățile române și interzicerea limbii maghiare în centrele de învățământ“[105]. Catalogul de măsuri al KGB prevedea și alte acțiuni de acest gen. Este încă neclar dacă acestea au fost implementate sau nu. Remarcabil este însă faptul că cei de la KGB nu doar că adunau informații, dar și plănuiau anumite măsuri active și campanii de dezinformare împotriva statelor aliate.

De tensiunile privind Moldova și Bucovina de Nord nu se preocupa doar KGB. Tema era negociată mai mult la nivel politic. Soții Ceaușescu au călătorit în august 1976 într-o vizită oficială în RSSM, ceea ce ar fi trebuit să demonstreze spre exterior un motiv de detensionare și normalitate în această chestiune controversată[106]. Însă conflictul româno-sovietic în privința Moldovei a continuat, așa cum confirmă și dosarele Mitrohin. În 1978 au existat discuții controversate între ambasadorul sovietic în România, Vasili Drosdenko, și secretarul CC pentru probleme internaționale și ministru român de Externe, Ștefan Andrei[107].

Următorul caz dovedește din nou cât de iscusit știa să jongleze KGB în favoarea sa când era vorba de chestiunea minorităților naționale din România. KGB intenționa să întreprindă acțiuni cu alte „organe înfrățite” împotriva României, un aliat mult prea conflictual. În arhivele Mitrohin se afla următoarea notiță:

„În iulie 1974, miliția română l-a arestat pe poetul și etnograful maghiar Zoltán Kallós pentru suspiciunea că ar fi homosexual. Motivul real era de fapt că acesta apăra drepturile minorității maghiare din România. După un plan al «Instanței»[108], serviciile secrete ungare au

---

[104] MITN 2/20, filă 115-116, notița 218.
[105] A se consulta: *ibidem*.
[106] A se consulta în limba engleză: Brezianu, Andrei; Spânu, Vlad: *Historical dictionary of Moldova*. Lanham 2010, p. 307.
[107] Cf. MITN 2/21, filă 123, notița 166 și MITN 2/21, filă 164, notița 206.
[108] Leonid Șebarșin, care s-a sinucis la data de 30 martie 2012 și care a fost șeful spionajului extern din KGB (între 06.02.1989 și 21.09.1991) și șeful KGB (între 22 și 23 august 1991) definea termenul „instanță“ în memoriile sale publicate post-mortem astfel: „așa se numea instituția de forța majoră din Uniunea Sovietică-

dispus publicarea unor articole în presa austriacă și vest-germană, care să îi ia apărarea lui Kallós și au apelat și la Andropov, ca acesta să intervină [pentru Kallós]. La solicitarea lui Andropov, serviciile secrete sovietice au întreprins o serie de măsuri active“[109].

Printre măsurile active solicitate de șeful KGB Andropov se număra și o adresă a KGB la organizație pentru apărarea drepturilor omului - Amnesty International, care era semnată de etnici maghiari din România. Aceștia solicitau prin această scrisoare un sprijin din partea Amnesty International în cazul arestării lui Kallós, un act de suprimare a minorității maghiare din România. Direcția 5 din KGB, responsabilă pentru combaterea „diversiunilor ideologice” și a opoziției politice, trebuia să îl informeze pe dizidentul Andrei Saharov în așa fel, încât acesta să intervină pentru Kallós. În final, trebuia inițiată o campanie de presă în numele „emigranților maghiari” din RFG și Austria în ziarele importante din RFG, Marea Britanie, Franța și Italia, pentru ca opinia publică din Vest să fie „informată” despre acest caz și despre politica împotriva minorităților naționale a statului român. Andropov a aprobat acest plan de măsuri în noiembrie 1974[110].

KGB a încercat prin instrumentalizarea politicii extrem de represive a României împotriva minorităților naționale să dăuneze imaginii României în Vest. Din arhivele Mitrohin nu reiese cât de mult a fost implementat acest plan. Cert este că în raportul anual al Amnesty International 1975/76 s-a scris despre arestarea lui Kallós[111]. Cazul Kallós a fost, de asemenea, o temă sensibilă la așa-numitele „Hearings” (audieri) din Senatul american, în care se decidea acordarea de către SUA a Clauzei națiunii celei mai favorizate pentru România.[112] Cotidianul britanic „Financial Times” a publicat în ediția din 2 aprilie 1975 un articol de jumătate de pagină, cu titlul „Romania’s Hungarian Minority. Ethnic

---

Comitetul Central al PCUS“. În original a se consulta: Шебаршин, Леонид: *КГБ шутит... Афоризмы от начальника советской разведки* [Șebarșin, Leonid: *KGB-ul glumește ... Aforisme ale unui șef al spionajului sovietic*], Москва [Moscova] 2013, p. 303. Pentru ascensiunea lui Șebarșin în KGB, a se consulta Pawlikowicz: *Aparat centralny*..., printre altele p. 76, tabelul 9 și p. 118, tabelul 10.

[109] MITN 2/21, filă 4, notița 12.

[110] *Ibidem*.

[111] A se consulta în limba engleză: *The Amnesty International Report* 1 June 1975-31 May 1976, pp. 165-166.

[112] A se consulta in limba engleză: *Romanian Trade Agreement. Hearings before the Committee on Finance*, United States Senate, 94. Congress, First Session on S. Con. Res. 35. Washington D.C. 1975, pp. 73-74.

Juggling in Transylvania" despre represaliile împotriva minorității maghiare din România[113]. Punctul de pornire al articolului a fost arestarea lui Zoltán Kallós pentru suspiciunea de homosexualitate (faptă penală în România). Din cercetările de până acum nu reiese dacă această poziție publică în favoarea lui Kallós a fost parte dintr-un plan de măsuri al KGB sau dacă acest caz a ajuns în presa britanică fără intervenția KGB. Presa vest-germană pare să nu fi relatat nimic despre cazul Kallós[114]. Dacă KGB ar fi încercat cu adevărat să pună în aplicare un plan de măsuri, atunci nu i-a reușit să penetreze lumea din vest așa cum și-ar fi dorit.

4.3.2 Culegerea de informații

Conform arhivei Mitrohin, în culegerea de informații din România au fost implicate și secțiile KGB din RSS Moldova și RSS Ucraina. Așa cum reiese dintr-un plan de lucru al KGB, trebuiau create în toate aceste secții câte-o linie cu colaboratori operativi care să se ocupe exclusiv de prelucrarea României. Agenții deja existenți în România aveau sarcina de a furniza constant aparatului KGB informații din țară. Acțiunile dușmănoase ale României împotriva Uniunii Sovietice trebuiau astfel identificate din timp. Mai mult, trebuiau să fie racolați și cetățeni români pentru funcția de agent și să fie utilizați la fața locului[115].

Agenții sub acoperire ai KGB, amintiți anterior, aveau obligația de a aduna informații despre o arie largă de subiecte, cum ar fi: „[...] identificarea raportului de forțe și a numărului de grupuri antisovietice din PCR și din alte instituții de stat [...]", „[...] care facțiune din partid și din aparatul de stat are o orientare prosovietică și care este concret aceasta [...]". KGB era interesat și de eventualele „măsuri pentru formarea unei alianțe balcanice luate de Guvernul român", precum și de măsuri din Vest care să susțină cursul independenței române, dar și de relațiile româno-iugoslave[116]. Alte sarcini pe linia agenților sub acoperire erau „stabilirea de contacte în rândul intelectualilor, profesorilor, studenților și a reprezentanților culturali ai minorităților germane și evreiești din București"[117]. Mai mult, agenții sub acoperire ai serviciilor secrete KGB

---

[113] A se consulta în limba engleză: „Financial Times", 2. April 1975: *Romania's Hungarian Minority. Ethnic Jugglin in Transylvania*.

[114] Cercetare online a autorului în arhiva ziarelor FAZ, Die Welt, Spiegel, Frankfurter Rundschau din perioada 1972- 1980.

[115] MITN 2/19/2, filă 195, notița 480.

[116] MITN 2/20, filă 100, notița 194.

[117] MITN 2/12, filă 62, notița 148.

trebuia să adune informații și despre „cooperarea politică, economică, militară, tehnico-științifică și culturală [a României] cu R.P China, Iugoslavia și țările capitaliste”[118]. Conform arhivei Mitrohin, chiar și reacțiile din societatea românească față de politica internă și externă a PCR și a Guvernului român erau atent supravegheate de agenții sub acoperire ai KGB. Ei urmăreau tendințele naționaliste în politica de stat și de partid, angajamentele României ca membru al taberei socialiste, dar și formarea eventualelor mișcări opoziționale în interiorul țării, respectiv a PCR[119].

O remarcă KGB interesantă privind România provine dintr-o notă datată în 1976. Locuitorii din Cernăuți [germană: Czernowitz, ucrainiană: Černivci, Bucovina de Nord, atunci RSS Ucraina] ar prinde și ar urmări posturi TV din România. Televiziunea română ar difuza produse din vest, interzise în Uniunea Sovietică[120]. România apare în percepția KGB ca un stat care încalcă cenzura media sovietică impusă și difuzează emisiuni neagreate într-un teritoriu relativ mic al Uniunii Sovietice, în care însă foarte mulți oameni vorbesc limba română. În consemnările Mitrohin această observație este însoțită de următorul comentariu: „[...] pentru că trăim într-o țară mai puțin liberă decât România“[121].

KGB confirma în 1978 cursul diferit al României. „Sursele dovedesc o atitudine de neîncredere față de ruși. Această atitudine a devenit o obișnuință în România și este cea în care a fost crescută o generație întreagă. Este un caz rar de concordanță de opinie între conducere și populație. Altfel, foarte puțini au încredere în conducerea de stat, însă de această dată discursul lui Ceaușescu a rezonat cu gândurile și așteptările clasei muncitoare“[122].

Conform arhivei Mitrohin, în ultimele relatări despre România anului 1979, KGB s-a concentrat în primul rând pe reacțiile și pregătirile pentru Congresul al XII-lea al PCR, care a avut loc între 19 și 23 noiembrie 1979 în București. Intervalul de timp supus cercetării de în acest studiu, anii 1960 și 1970, se încheia astfel cu o temă de politică internă. În consemnările Mitrohin, ea este abordată în cel puțin trei notițe. Au fost selectate și consemnate doar acele discursuri care nu au fost pe placul lui

[118] *Ibidem*.
[119] *Ibidem*.
[120] MITN 2/25, filă 133, notița 214.
[121] *Ibidem*. În acest moment nu este clar dacă acest comentariu a fost adăugat de Mitrohin însuși sau provine de la ofițerii KGB care se ocupau de România.
[122] Vgl. MITN 2/19/2, filă 230-231, notița 549.

Ceaușescu[123]. În discursul său de dinaintea delegaților de partid, longevivul comunist Constantin Pîrvulescu a criticat deschis și în termeni duri cultul personalității lui Ceaușescu. Conform arhivei Mitrohin, KGB îl descria ca fiind „un prieten loial al Uniunii Sovietice“[124]. Acesta făcea parte din vechea gardă a partidului, cei care „își puteau aminti cu exactitate de ajutorul dat României de către Uniunea Sovietică, care a oferit mereu cu prietenie o mână de ajutor în situațiile dificile. Fără un astfel de sprijin frățesc, România nu ar fi avut succes în domeniul social și în ascensiunea economiei socialiste“[125]. Aceasta era evaluarea KGB a discursului curajos al lui Pîrvulescu la congresul PCR. Imediat după congres au circulat zvonuri că Pîrvulescu ar fi fost asasinat. Aceste zvonuri neverificate au circulat și în rapoartele KGB. Consemnările Mitrohin despre discursul lui Pîrvulescu de la Congresul al XII-lea se încheie cu următoarele propoziții: „Un astfel de efort l-a costat [pe Pîrvulescu] viața. După ședință a murit"[126]. Contrar zvonurilor care circulau la acea vreme, Pîrvulescu nu a murit după Congresul al XII-lea al PCR, ci a fost doar marginalizat politic[127]. KGB a catalogat Congresul al XII-lea al PCR în felul următor: muncitorii erau de părere că eforturile de intrare în grațiile cercurilor guvernamentale ale SUA și RP China nu pot fi susținute[128]. În ciuda dificultăților amintite, Congresul al XII-lea al PCR s-a desfășurat în linii mari după placul lui Ceaușescu.

4.4 Rezidența HVA din București

Ce imagine își făcuse MSS despre România? Cum funcționa procurarea de informații despre țară la fața locului? Următoarea analiză

---

[123] Vgl. MITN 2/26, filă 24, notița 70.
[124] Vgl. MITN 2/26, filă 25, notița 72.
[125] Vgl. MITN 2/26, filă 24, notița 70.
[126] Vgl. MITN 2/26, filă 25, notița 72.
[127] A se consulta în Tismăneanu, Vladimir: *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, București 2014, p. 250. În luna martie 1989 el semna o scrisoare deschisă, așa-numita „Scrisoarea celor șase“, în care el și alți cinci comuniști cu state vechi în PCR criticau din nou în termeni duri politica lui Ceaușescu, printre altele și la Radio Europa Liberă. Pîrvulescu a trăit mai mult decât Ceaușescu și a murit abia în 1992 la vârsta de 96 de ani. Pentru biografia lui Pîrvulescu a se consulta *ibidem*.
[128] Vgl. MITN 2/26, filă 24, notița 70.

comparativă își propune să verifice veridicitatea consemnărilor Mitrohin și să ofere indicii despre actiunile comune ale KGB și MSS din RDG[129].

Așa cum a fost amintit anterior, HV A a creat propria rezidență la București abia la doi ani, 1968/1969, după cea a Direcției Generale 1 a KGB. În ceea ce privește activitatea cu astfel de „poziții legale", cele două servicii secrete aveau experiențe diferite și recurgeau la metode de lucru diferite. Având în vedere nerecunoașterea oficială a RDG de către țările din vest, așa cum reiese și din lucrarea de disertație a lui Christopher Nehring, despre colaborarea dintre MSS și serviciile secrete bulgare, HV A dispunea până la mijlocul anilor 1970 „de experiență restrânsă în activitatea cu rezidențele legale", fiindcă doar puține state au permis RDG să deschidă o reprezentanță diplomatică. În schimb, Direcția generală 1 a KGB a putut deschide în Vest „mult mai devreme reprezentanțe diplomatice la pachet cu rezidențe legale". Din acest motiv *rețeaua de agenți* a MSS din RDG a reprezentat „un element determinant al rezidenței", în timp ce pentru KGB era importantă, dar nu prioritară. Pentru serviciile de informații sovietice este „mult mai determinantă crearea unei forme de organizare externe solide cu ajutorul unor agenți oficiali sub acoperirea unei reprezentanțe externe"[130]. Fiindcă relațiile dintre cele două regimuri în zonele respective de operare erau diferite, rezidența legală a căpătat în practică o formă de organizare structurală diferită. Într-o oarecare măsură, până la recunoașterea RDG de către statele orientate spre vest, România a reprezentat o zonă de testare a activității HV A cu poziții legale.

Rezidența HV A din București a fost condusă de departamentul III al HV A, care era responsabil de rezidențele din străinătate ale HV A.

---

[129] Referitor la activitatea MSS legată de România, următoarea prezentare se bazează pe următoarele lucrări: Herbstritt: Entzweite Freunde [*Prieteni dezbinați*]; idem.: *Den Balkan im Blick: Die DDR-Staatssicherheit und Rumänien* [*Privirea spre Balcani: Securitatea Statului din RDG și România*]. În: Friis, Thomas Wegener; Müller-Enbergs, Helmut (Edit.): *DDR Spionage in der Welt. Amerika bis Zypern*, Bd. 2 [*Spionajul RDG în lume. Din America până în Cipru*, Vol. 2.] Frankfurt/M. 2018, pp. 332-360, aici 341-349 (imprimat, paginare corespunzătoare fanioanelor de imprimare).

[130] Nehring, Christopher: „*Die Zusammenarbeit der DDR-Auslandsaufklärung mit der Aufklärung der Volksrepublik Bulgarien. Regionalfilialen des KGB?*" [Colaborarea dintre serviciilor de informații externe ale RDG și cele ale Republicii Populare Bulgaria. Filiale regionale ale KGB?] p. 370. Disertația poate fi accesată oficial online la adresa http://archiv.ub.uni-heidelberg.de/volltextserver/21918/. Ultima accesare la 13.01.2020.

Interesant este că, în acest caz, rezidența din București a fost repartizată grupei „G”, în care se aflau și alte țări socialiste „decăzute” (în afara României, în grupa G se mai aflau Iugoslavia, China, Albania și, din motive încă neelucidate, Cuba)[131]. În timp ce, după 1969, KGB a creat rezidențe legale și în alte ambasade sovietice din alte țări socialiste, România a rămas singurul membru al Pactului de la Varșovia în care HV A a deținut o astfel de rezidență.

4.4.1 *Rețeaua de agenți și informatori ai rezidenței HV A*

Prin crearea rezidenței sale legale, HV A a început să obțină și să furnizeze informații conducerii Partidului Socialist Unit din Germania (P.S.U.G.) din și despre România. Pentru asta, rezidența HV A din București a creat o mică rețea de informatori chiar la fața locului. În timpul întregii sale existențe, cel puțin 21 de colaboratori și informatori au lucrat în cadrul rezidenței[132]. Numărul exact al acestora nu poate fi estimat pentru perioada de cercetare 1968/69-1979. Având în vedere că majoritatea dosarelor din arhiva HV A au fost distruse definitiv în cadrul procesului de autodizolvare din 1989/90, mărimea rețelei de informatori și identitatea acestor persoane a fost elucidată doar parțial[133].

Rezidența HV A din București era în mod evident mult mai mică în comparație cu rezidența Direcției Generale 1 a KGB. La mijlocul anilor 70, ea era formată din doi colaboratori oficiali ai HV A, în timp ce, conform Mitrohin, rezidența sovietică dispunea în aceeași perioadă de șapte colaboratori operativi[134]. Unul dintre colaboratorii oficiali ai HV A lucra ca rezident. El era camuflat în secretarul ambasadei. Singurul rezident HV A din anii 70 identificat până acum este Edgar Gladitz, care a fost activ într-un post diplomatic de la sfârșitul deceniului până în anul

---

[131] Cf. BStU, MfS, HV A, Nr. 1126, filă 32, 35. Rezidența HV A din București a primit numărul 251 și indicativul G/6, în timp ce România se afla în spatele indicativului 93. Includerea Cubei în această grupă este neclară și reprezintă o excepție.

[132] Cf. Herbstritt: *Den Balkan im Blick*..., p 342.

[133] *Ibidem*, p. 341.

[134] Numărul de doi colaboratori oficiali ai rezidenței HV A din București a fost divulgat de conducătorul adjunct al HV A, Horst Jänicke, și de șeful departamentului III al HV A, responsabil pentru rezidenții cu acoperire legală, Werner Prosetzky, într-o discuție cu colegii bulgari la Sofia, în februarie 1976, a se consulta Anm. 42. Forța rezidenței Direcției Generale I a KGB reiese din MITN 2-18, filă 87, notița 328.

1983[135]. Rolul rezidenților HV A în România consta în „întâlniri dese cu colaboratori ai ambasadei RDG, care aveau rolul de colaboratori neoficiali (IM). Caracterul deosebit al acestor întâlniri nu trebuia divulgat celorlalți colaboratori. Ei erau responsabili și de legătura cu centrala HV A din Berlinul de Est. Prin curieri poștali și telegrame codificate se transmiteau lunar informațiile furnizate de colaboratorii neoficiali și de persoanele de contact. În unele privințe, activitatea unui rezident era de fapt similară cu cea a unui ofițer superior"[136]. Pentru anii 1970 au fost identificate până acum patru surse ale rezidenței HV A din București. Aceștia erau „Neubert", „Zobel", „Spree" și „Berger", identitatea reală a ultimilor doi fiind cunoscută.

După numele conspirativ „Berger" activa pentru rezidența HV A, în calitate de persoană de contact, un politician de vârf, funcționar și publicist din rândul minorității săsești din România. Informațiile furnizate de el oscilau într-o zonă gri, de la discuții diplomatice la schimb de gânduri personale, până la transmiteri de informații din rândul serviciilor secrete. Spre deosebire de celelalte trei surse, în cazul lui „Berger" nu s-a putut stabili în cadrul acestei analize cu exactitate ce fel de informații a furnizat[137].

În spatele numelui conspirativ „Spree" se ascundea un diplomat RDG, folosit de HV A ca „ofițer în misiune specială" (Offizier im besonderen Einsatz, OibE). Începând cu toamna anului 1973, el a fost învestit oficial în funcția de secretar al departamentulului politic al ambasadei RDG.[138] Între februarie 1974 și iunie 1979, HV A a înregistrat de la el între șase și zece informații anual, în total fiind vorba despre 46 de informații. [139] Despre „Neubert" se știe că între 1972 și 1978 a informat din România, în timp ce „Zobel" a furnizat informații din România pentru HV A începând cu anul 1974. „Neubert" furniza informații în mod

[135] Herbstritt: *Entzweite Freunde…*, p. 260. Nu s-a putut constata până acum cine era cel de-al doilea colaborator HV A din cadrul rezidenței.

[136] *Ibidem*.

[137] Pentru informații biografice mai exacte despre „Berger", a se consulta Herbstritt: *Entzweite Freunde…*, pp. 277-281.

[138] Pentru o scurtă biografie a lui „Spree", a se consulta: Herbstritt: *Den Balkan im Blick…*, pp. 343-344.

[139] Evaluarea extraselor parțiale din baza de date SIRA la numărul de înregistrare a sursei XV/3436/72, sub conducerea HV A. Au fost evaluate informațiile de intrare pentru termenii cu sens apropiat, cum ar fi de ex. „politica externă", „relație", „colaborare", precum și titluri de informații de intrare și ieșire, transmise de informatori către HV A.

neregulat, fiindcă în intervalul de șapte ani, HV A a înregistrat de la el doar 18 informări. Baza de date SIRA consemnează mare parte a activității sale din perioada 1973-1976, când transmitea între trei și șase informări pe an. „Zobel“, ale cărui rapoarte erau considerate de HV A valoroase peste media generală, a furnizat 12 informații în șase ani. Cele mai multe au fost consemnate în anul 1979, ulterior colaborarea sa cu spionajul extern al RDG fiind întreruptă din motive necunoscute până în 1985[140].

4.4.2 Puncte centrale ale informațiilor furnizate de IM (colaboratorii neoficiali) către HV A (serviciul de informații externe al MSS din RDG)

O privire detaliată în baza de date SIRA arată care au fost punctele centrale ale rapoartelor transmise de „Spree“, „Neubert“ și „Zobel“. „Spree“ s-a axat în special pe politica internă și externă a României, precum și pe economia acesteia. Temele de politică internă se aflau la intersecția unor sfere precum situația din PCR, din Guvern și aparatul de stat, precum și din opoziție și atmosfera internă generală din România. Cât privește zona politicii externe, „Spree” informa în primul rând despre diferențele și ostilitățile dintre România și blocul socialist.

Luând în considerare rapoartele sale, „Zobel“ oferea o privire de ansamblu asupra unor teme de politică internă. Aproape două treimi dintre relatările sale erau în general despre politica internă a României, el având cunoștiințe despre situația internă atât în mod general în România, cât și în PCR, Guvern și aparatul de stat. Informațiile despre politica externă erau doar în mică măsură parte a relatărilor sale.

Și „Neubert“ avea informații despre teme de politică internă și externă. Jumătate dintre relatările sale erau despre situația din PCR, din Guvernul român și din aparatul de stat, precum și informații generale despre situația internă din România.

Toate cele trei surse erau considerate de HV A ca fiind „de încredere“, iar informațiile furnizate de ele au fost încadrate de la „de valoare medie” la „de valoare”[141].

---

[140] Evaluarea extraselor parțiale din baza de date SIRA la numărul de înregistrare a sursei XV/320/72 și XV/1709/72, pentru „Zobel“ și „Neubert“ care au fost conduse de HV A. Pentru metoda de evaluare, a se consulta nota de subsol 41.

[141] Au primit calificative 15 informații furnizate de sursa „Spree“. 12 dintre ele au fost încadrate la nivelul III, care însemna „de valoare medie“, în timp ce doar trei au fost catalogate „valoroase“ (Nivelul II). La „Zobel” au fost evaluate doar cinci informații, trei au primit calificativul „de valoare medie” (III), iar două „de

Este necunoscut și, din cauza accesului dificil la dosarele HV A, greu de analizat în ce context au reușit surse precum diplomatul RDG „Spree“ să creeze o rețea de informatori în România, care se extinsese peste nivelul contactelor diplomatice obișnuite.

Din informațiile primite de la sursele răspândite pe tot globul, HV A a întocmit rapoarte zilnice despre teme diferite, care au fost transmise prin intermediul „Centralei de evaluare a informațiilor” din cadrul Stasi la diverși destinatari din cadrul conducerii de partid P.S.U.G. și a Guvernului RDG. Între 1968 și 1979 au fost consemnate 101 rapoarte informative despre România[142]. Cele mai multe informații erau despre problematica politicii interne și externe, și nu proveneau din rezidența HV A din București, așa cum ne-am fi așteptat, ci de la surse din vest, în special colaboratori neoficiali (IM) din Vest ai HV A care aveau acces la cercuri guvernamentele vest-germane. De-a lungul anilor, temele principale ale acestor rapoarte au fost în general „aspecte de politică externă, internă și economică ale României”. Imediat după demararea operațiunii „Hambar”, în toamna lui 1968, HV A informa conducerea de stat și de partid despre cursul deosebit al României. Câteva dintre primele rapoarte informau din perspectiva NATO despre „un presupus atac sovietic iminent asupra României”, dar și despre „situația din Partidul Comunist Român și probleme de politică internă și de economie externă ale României“[143]. O altă temă a rapoartelor au fost declarațiile ambasadorului român la Varșovia, Tiberiu Petrescu[144], „despre evenimentele din țările socialiste“ și „despre unele aspecte de politică externă ale Republicii Socialiste România”. Într-o discuție cu diplomați

valoare“ (II). În privința informatorilor, ambii sunt catalogați „de încredere”. Pentru detalii a se consulta: extrase din baza de date SIRA cu număr de înregistrare pentru coloanele „sursă” și „evaluare”.

[142] Evaluare cantitativă a informațiilor din cadrul „Verzeichnis der Ausgangsinformationen der Hauptverwaltung A des Ministeriums für Staatssicherheit der DDR, Version 5.0“ [„Consemnărilor informațiilor de ieșire ale Direcției Generale A din Ministerul pentru Securitatea Statului din RDG, versiunea 5.0“] pentru termenii: „Rumä*“, „SRR“, „VRR“ și „Bukarest“ [„Româ*“, „RSR“, „RPR“ și „București“] în intervalul de timp 1968-1979.

[143] A se consulta titlul informației singulare EI_1968/1310 și EI_1968/1258 în baza de date SIRA. Conținutul rapoartelor nu este disponibil.

[144] Tiberiu Petrescu a fost ambasador al României la Varșovia între 23 februarie 1966 și 28 mai 1971. A se consulta în limba română în Crișan, Gheorghe: *Piramida puterii, vol. I. Oameni politici și de stat, generali și ierarhi din România (23 august 1944– 22 decembrie 1989),* București, 2004, p. 273.

vest-germani, în primăvara lui 1968, Petrescu a susținut cursul special al României: „colaborarea în C.A.E.R. este determinată din perspectiva românească doar de atingerea propriilor interese. Guvernul român nu vede niciun motiv să renunțe la avantaje economice doar de dragul solidarității. Sistemul de piață C.A.E.R. este învechit, iar mărfurile importate din zona C.A.E.R. sunt de o calitate nesatisfăcătoare." În ceea ce privește evoluția evenimentelor din RS Cehoslovacia, el a afirmat că „în cazul în care Guvernul cehoslovac ar reuși să împiedice o subminare a socialismului, din perspetiva românească, RS Cehoslovacia ar fi pe drumul cel bun"[145].

Așa cum reiese dintr-o altă informare din anul 1974, într-o discuție cu secretarul general al Internaționalei Socialiste, Hans Janitschek, Ceaușescu a reiterat poziția României față de evenimentele din Praga din 1968[146]. Tot în 1974, HV A a informat conducerea de stat și de partid despre faptul că „pentru a cimenta solidaritatea națională, conducerea PCR se folosește de un antisovietism tolerat, nedeghizat și în ascensiune. Marea majoritate a populației, dar în special intelectualii, dau vina pe Uniunea Sovietică pentru greșelile și lipsurile din RSR"[147]. În cadrul unei ședinte a comisiei consilierilor politici din statele membre ale Pactului de la Varșovia, care a avut loc în același an la Varșovia, conducerea RSR „a accentuat garantarea și neimixtiunea în afacerile interne ale unui alt stat și respectarea drepturilor suverane"[148], care era o aluzie la cursul special față de politica sovietică. În același timp „erau conștienți de faptul că Romania poate forța această poziție diferită doar până într-un anumit punct. Astfel, acea politică avea o limită stabilită. De acest lucru era conștient atât Ceaușescu, cât și opozanții săi"[149].

Asemenea celor de la KGB, și MSS din RDG a urmărit cu atenție

[145] Titlul rapoartelor provine din informațiile singulare EI_1968/0497 (BStU, MfS, HV A, Nr. 129, filă 115-117) și EI_1969/0269 (BStU, MfS, HV A, Nr. 143, filă 208-210) din baza de date SIRA. Declarațiile ambasadorului Petrescu se regăsesc în informația Nr. 497/1968 despre relațiile româno-vestgermane și despre declarațiile ambasadorului român din Varșovia referitoare la evenimentele din țările socialiste; BStU, MfS, HV A, Nr. 129, filă 116.
[146] Informația Nr. 110/1974 despre unele probleme de politică externă și internă a RS România; BStU, MfS, HV A, Nr. 105, 350-351.
[147] Informația Nr. 591/1974 despre situația și perspectivele procesului de integrare în comunitățile europene; BStU, MfS, HV A, Nr. 109, filă 95.
[148] Cf. *ibidem*, filă 91.
[149] Informația Nr. 110/1974 despre unele probleme de politică externă și internă a RS România; BStU, MfS, HV A, Nr 105, 350-351.

Congresul al XII-lea al PCR din noiembrie 1979. În timp ce consemnările Mitrohin se axează pe desfășurarea congresului de partid, dosarele MSS conțin un raport al HV A care analiza situația României înaintea Congresului al XII-lea al PCR. HV A cataloga „nivelul de securitate internă a României ca fiind stabil, deși sunt în creștere evidentă nemulțumirile în rândul unei mase largi a populației"[150]. Acestea erau cauzate de situația economică tot mai precară din țară. Propaganda română internă a încercat „să dea vina pentru cauzele acestor dificultăți economice pe alte state socialiste, în primul rând URSS, dar și RDG"[151], se arată în raportul amintit. Din acest motiv, naționalismul românesc servea „nu doar în atragerea armatei de către conducerea românească, ci și la nivel general în influențarea populației țării"[152]. Relația României cu restul statelor socialiste nu s-a modificat, însă era sesizabilă o evitare a „escaladării diferențelor de opinie existente"[153]. Cât privește diferențele de opinie dintre România și Uniunea Sovietică, parțial și cu Republica Populară Chineză și cu statele din Orientul Mijlociu, HV A raporta „că, într-adevăr, conducerea română tinde spre o linie de politică externă proprie, criteriile fiind în primul rând strâns legate de avantajele naționale"[154].

În consemnările Mitrohin este amintit faptul că foarte multe informații ajungeau la KGB prin intermediul aliaților săi. MSS din RDG a fost deosebit de harnic în transmiterea către KGB de informații obținute prin spionaj. Așa cum consemnează Mitrohin, „65% din totalul informărilor din 1975 care au ajuns la centrala din Europa de Est [a KGB] proveneau de la Stasi"[155]. Din cauza absenței informațiilor necesare din arhiva Comisarului federal pentru arhivele Stasi al fostei RDG nu s-a putut stabili dacă Stasi a fost principalul informator al KGB în cazul României[156].

---

[150] Informația Nr. 654/1979 despre unele probleme de politică externă și internă a RS România înaintea Congresului al XII-lea al PCR din 19-24.11.1979; BStU, MfS, HV A, Nr. 80, filă 358.
[151] *Ibidem*, filă 360.
[152] Cf. *ibidem*, filă 358.
[153] Cf. *ibidem*, filă 359.
[154] Cf. *Ibidem*.
[155] Andrew; Mitrochin: *Das Schwarzbuch des KGB*..., p. 376; Andrew și Mitrochin se referă la MITN 2/19, filă 117, notița 273. Autorul nu a avut acces până acum la acest document.
[156] În baza de date SIRA a HV A se poate urmări detaliat schimbul de informații dintre HV A și KGB între anii 1980 și 1989. Astfel, s-a putat constata că, în anii 1980, HV A a transmis către KGB aproape jumătate din totalul informațiilor legate de România.

5. Tentative de apropiere și înțelegeri între KGB și Stasi

La trecerea din anii 1960 în anii 1970 au existat mai multe tentative din partea României și a aliaților săi, de a îmbunătăți din nou relațiile politice, dar și cele de la nivelul serviciilor secrete[157]. Rapoartele HV A și KGB au consemnat însă cât de contradictorii erau unii pași, ca în cazul inundațiilor care au afectat România și alte state străbătute de Dunăre în 1970. O informare HV A consemnează că „relațiile româno-sovietice au atins un nou apogeu tensionat în urma inundațiilor catastrofale. [...] România [ar fi] dezamăgită că Uniunea Sovietică nu a acordat sprijin spontan și necondiționat“[158]. Situația este reliefată într-o lumină diferită într-un raport KGB, consemnat în arhiva Mitrohin: „Mulți nu sunt de acord că Ceaușescu a refuzat ajutorul [oferit de] URSS cu personal calificat pentru catastrofe naturale. [El] nu ar fi permis intrarea armatei sovietice în România, așa cum au făcut-o Ungaria și Iugoslavia, state afectate [de asemenea] de inundații. Ceauşescu s-a temut că armata sovietică ar rămâne în România“[159]. În raportul HV A deja amintit sunt citate despre această situație și opiniile unor vest-germani din cercuri guvernamentale. Conform acestor surse, relațiile dintre cele două țări au atins un punct atât de tensionat încât pentru Uniunea Sovietică „[...] a venit timpul să integreze din nou România mai puternic în tabăra socialistă și să nu lase

[157] Unele dintre aceste tentative sunt descrise de Herbstritt: *Entzweite Freunde*..., p. 167-172.

[158] Informația Nr. 782/1970 despre o evaluare a unor aspecte legate de politica externă a României prin intermediul unor cercuri guvernamentale vest-germane, BStU, MfS, HV A, Nr. 169, filă 151. Aici trebuie menționat că Președintele SUA Nixon a efectuat o vizită de stat în România, în 1969, care avea rolul, printre altele, de a recompensa România pentru cursul ei de independență și de a arăta celorlalte state din blocul estic că sunt eficiente relațiile bune cu SUA. A se consulta în limba engleză Pechlivanis, Paschalis: *Between Détente and Differentiation: Nixon's visit to Bucharest in August 1969, in Cold War History*, vol. 17 (2017) No. 3, pp. 241-258, aici 241 și 257 urm.) În continuarea acestei politici, SUA au devansat Uniunea Sovietică în sprijinul acordat României pentru inundațiile catastrofale din Balcani. Sprijinul american a fost primit cu brațele deschise de către români; a se consulta în limba engleză Memoranda 194, 196 și 197 la și de la consilierul lui Nixon pentru politică externă și de securitate Henry Kissinger, în Miller, James E.; Selvage, Douglas E. și Van Hook, Laurie (Edit.): *Foreign Relations of the United States, 1969-1976*. Volumul XXIX – Eastern Europe; Eastern Mediterranean, 1969-1972, pp. 475-480.

[159] MITN 2/19/2, filă 163-164, notița 410.

nefructificată starea de necesitate a României." Prognoza pentru România era că „[..] îi va fi dificil să își păstreze poziția în toate punctele esențiale“[160].

În tot acest timp, Securitatea a întreprins mai multe tentative de ordin tactic pentru a reactiva contactele cu aliații săi. În luna martie 1971, șeful spionajului extern românesc, Nicolae Doicaru, a întreprins o vizită spontană la MSS din RDG, în Berlinul de Est. Doicaru a solicitat o întrevedere cu ministrul Erich Mielke prin care să revigoreze colaborarea dintre Securitate și Stasi. Mielke a refuzat să îl primească pe român, însă șeful HV A Markus Wolf a purtat o discuție lungă cu Doicaru. Wolf a respins orice fel de tentative de reapropiere, argumentând că „întâi trebuie lămurite chestiuni politice de bază la nivelul celor două state și conduceri de partid“[161]. Prin atitudinea sa de respingere, Markus Wolf era pe aceeași linie cu KGB. Așa cum e consemnat în arhiva Mitrohin, Direcția „S" din cadrul Direcției Generale 1 a KGB a propus în luna iulie 1971 „[...] activarea cooperării cu serviciile de informații din țările socialiste pe linie ilegală", însă, a exclus în mod expres serviciile secrete din Cehoslovacia și România[162]. Această notiță din arhiva Mitrohin corespunde rezultatelor cercetărilor efectuate de istoricul bulgar Jordan Baev. Conform Baev, serviciile de securitatea statului din Bulgaria și România au parafat acorduri bilaterale în iunie 1968 și februarie 1971, însă KGB a insistat. cu succes, ca serviciile secrete bulgare să înghețe contactele cu Securitatea cel târziu de la sfârșitul anului 1971[163].

Cât privește poziția sa, este plauzibil ca Stasi să se fi consultat în prealabil cu KGB în chestiunea română. Conform documentelor MSS din RDG putem trage concluzia că „cei din conducerea MSS se aflau în strânsă legătură cu aliații sovietici când venea vorba de atitudinea față de Securitate. Așa a început Erich Mielke, la Moscova, discuția despre vizita lui Doicaru, cu ocazia vizitei sale anuale de lucru la conducerea KGB, care a avut loc în mai 1971“[164].

În arhiva Mitrohin este amintită o singură dată în cursul anilor 1970 o discuție între KGB și MSS din RDG despre România. Pentru același

---

[160] Informația Nr. 782/1970 despre o evaluare a unor aspecte de politică externă a României prin intermediul unor cercuri guvernamentale vest-germane; BStU, MfS, HV A, Nr. 169, filă 151.
[161] Herbstritt:*Entzweite Freunde…*, pp. 188-189.
[162] MITN 2/20, filă 34, notița 65.
[163] Herbstritt*: Entzweite Freunde…*, pp. 202-203.
[164] *Ibidem*, pp. 193, 238-244.

demers concret există o dovadă și în arhiva Stasi. Cele două surse se completează reciproc și dovedesc din nou credibilitatea arhivei Mitrohin: În arhiva Stasi se află planul anual al HV A pentru „colaborarea cu organele de securitate ale statelor socialiste prietene pentru anul 1972“[165]. România nu apare în acest plan, dovadă că nu era considerat stat prieten. În același plan anual din noiembrie 1972 sunt consemnate temele pe care Markus Wolf dorea să le discute la consiliul anual din 1972, din Moscova, cu colegul KGB Fiodor Mortin, șeful Direcției Generale 1 a KGB. Printre acestea se aflau „problemele de activitate operativă în legătură cu situația din China, România și Iugoslavia, și eventual alte state“.[166]

Dosarele MSS nu dezvăluie conținutul acestei discuții, însă consemnările Mitrohin fac câteva referiri despre dialogul dintre cei doi șefi ai spionajului. În cursul întrevederii de la Moscova din noiembrie 1972, Mortin l-a informat pe Wolf despre „daunele cursului special al României“[167]. La rândul său, în discuția cu Mortin, Wolf a condamnat „[...] în termeni duri cursul deosebit al Guvernului Român, care cauzează prejudicii enorme intereselor cooperării socialiste. El [Wolf] consideră necesară activarea cu mare atenție a colectării de informații despre activitatea Guvernului Român, situația din țară și acțiunile de politică externă ale României, în special despre relațiile cu RP China, fără a recurge, însă, la racolarea unor cetățeni din republicile socialiste sovietice“[168].

6. În loc de concluzii

Cursul deosebit al României își are originile în faza de destalinizare din blocul estic după 1956. În timp ce alte partide comuniste au dictat în politica lor internă un curs precaut de detașare și au început să se rupă de stalinism, Gheoghe Gheorghiu-Dej a refuzat destalinizarea și a intensificat propriul curs politic intern. În 1958, trupele sovietice au părăsit România, iar în 1963 au fost urmate de consilierii KGB din

[165] MfS, HV A, 9.11.1971: Plan de colaborare cu organele de securitate din statele socialiste prietene pentru anul 1972; BStU, MfS, Dep. X, Nr. 2245, filă 24-52.
[166] *Ibidem*, filă 26-27. Cf. și Herbstritt: *Entzweite Freunde...*, p. 193.
[167] MITN 2/19/2, filă 251, notița 589.
[168] *Ibidem*. Declarațiile lui Wolf față de Mortin, citate aici, provin conform Mitrohin dintr-o notă, respectiv un raport informativ, pe care l-a trimis Mortin în 1973 către Ivan Anassimovici Fadejkin. La acel moment, Fadejkin era Plenipotențiar al KGB în Consiliul Miniștrilor din URSS pentru coordonarea și legătura cu MSS și MfI din RDG; a se consulta: BStU, MfS, SdM Nr. 1435, filă 514.

Ministerul de Interne. Poziționarea României într-un conflict ideologic cu cel sovietic a culminat în aprilie 1964, cu o declarație deschisă a cursului de independență față de Uniunea Sovietică. Din acel moment și până la sfârșitul anului 1989, țara a urmat un curs deosebit în comunitatea statelor socialiste, catalogat de cercetătoarea Ioana Boca drept „Stalinism antisovietic"[169]. România era singurul membru al Pactului de la Varșovia care se opunea la nivel de conducere hegemoniei Uniunii Sovietice și, din această cauză, era încadrată de multe ori de KGB și MSS din RDG în rândul statelor socialiste „degradate", alături de Republica Populară China, Iugoslavia și Albania.

Aspirațiile autonomiste române au influențat și la nivelul serviciilor secrete relațiile dintre România și aliații săi. KGB și MSS din RDG au început din acest motiv să ia România în vizorul lor. O comparație între informările KGB din arhiva Mitrohin și dosarele Stasi oferă similitudini și diferențe între modul de operare al celor două servicii secrete: Direcția Generală 1 din cadrul KGB a creat în 1966 o rezidență cu acoperire legală în ambasada sovietică din București, în timp ce Direcția Generală A din cadrul MSS din RDG a urmat exemplul KGB doi-trei ani mai târziu.

Interesele informaționale referitoare la România ale KGB și MSS din RDG erau asemănătoare și se refereau în primul rând la aspecte ale cursului deosebit al politicii externe românești, dar și la stabilitatea politică internă a țării.

Există însă și diferențe remarcabile: KGB era foarte interesat de minoritățile etnice (naționale) din regiune, în timp ce acestea nu jucau niciun rol semnificativ din perspectiva HV A. Conducerea RDG s-a interesat de etnicii germani din România doar în măsura în care această minoritate etnică era protejată de Republica Federală Germană, iar rivalitatea germano-germană putea fi continuată și în România. La nivelul cercetării actuale putem trage concluzia că, spre deosebire de Direcția Generală 1 a KGB, HV A nu a întreprins măsuri active împotriva României și de aceea nu avea niciun motiv să instrumenteze în scop propriu situația minorităților etnice din România. Spre deosebire de KGB, în afara de rezidența HV A de la București, Stasi nu a întreprins operațiuni sistematice de spionaj împotriva României, așa cum a făcut-o serviciul

[169] A se consulta Boca, Ioana: *1956 - un an de ruptură. România între internaționalismul proletar și stalinismul antisovietic,* București 2001. Într-o dicțiune similară scrie Tismăneanu: *Stalinism pentru eternitate…*, pp. 58-61, despre Gheorghiu-Dej și Ceaușescu ca „staliniști antisovietici".

secret sovietic în cadrul măsurii „Progres”. Abia începând cu anul 1983, pe fondul situației economice drastic înrăutățite din România, MSS din RDG și-a intensificat procedurile de procurare de informații din țară. La ordinul lui Erich Mielke „[li s-a sugerat] tuturor potențialelor departamente din Stasi, ca, în măsura posibilităților, să adune infomații vaste despre situația internă din România“[170]. Acest pas a avut loc, însă, din nou în paralel cu KGB și în acord cu aceștia[171].

Similitudinile în modul de operare al celor două servicii secrete împotriva României sunt, la fel ca și diferențele, o expresie a pozițiilor și intereselor fiecăruia. Calea deosebită a României a reprezentat o provocare mult mai mare pentru Uniunea Sovietică, ca putere hegemonică, precum și ca stat învecinat României, decât pentru RDG.

Din dosarele analizate până acum nu s-a putut constata în ce măsură au cooperat în activitatea lor KGB și MSS din RDG împotriva României. Două consemnări din arhiva Mitrohin, precum și un document Stasi, dovedesc că cel puțin la nivel de conducere între cele două servicii secrete a existat un dialog despre cazul-problemă al României în anii 1960 și 1970. Referitor la cele două consemnări din arhiva Mitrohin există documente în arhivele Stasi care corespund și le completează pe acestea.

Comparația dintre cele două arhive oferă din punct de vedere al verificării surselor o bază pentru verificarea veridicității consemnărilor Mitrohin. În acest sens, acestea s-au dovedit cu adevărat credibile. Arhiva Mitrohin permite astfel una dintre puținele posibilități de a afla ceva despre activitatea KGB, pe baza documentelor existente din perspectiva Moscovei. Dosarele Mitrohin facilitează o privire asupra strategiei KGB în contextul conflictului purtat cu un aliat nesubordonat, și permit încadrarea activităților unor servicii secrete mai mici, cum ar fi MSS din RDG, în strategia KGB.

Multitudinea de perspective ale serviciilor secrete permit, însă, și constatarea unor lacune în transferul de acte ale serviciilor secrete respective. Pentru a putea astupa aceste fisuri este nevoie de mai multe cercetări, în mai multe țări.

Traducere din limba germană: Istvan Deak

---

[170] Herbstritt: *Den Balkan im Blick...*, p. 350.
[171] *Ibidem*, pp. 351-352.

Nicoleta IONESCU-GURĂ

Ultimul Congres al Partidului Comunist Român (20-24 noiembrie 1989) reflectat în notele Unității Speciale „R" din Departamentul Securității Statului și în arhiva PCR

The Last Congress of the Romanian Communist Party (November 20-24, 1989) Reflected in the Notes of the Special Unit "R" from the State Security Department and in the PCR Archive

In the archive of the former Securitate organs are kept the notes of the Special Unit "R" of the State Security Department of the Ministry of Interior on how the works of the XIV Congress of the Romanian Communist Party (November 20-24, 1989) were reflected in the foreign media, especially those in the US and Western Europe.

The Special Unit "R" of the Department of State Security of the Ministry of Interior focused on the radio stations: "BBC", "Free Europe", "Voice of America", "Radio France Internationale", "Deutsche Welle", the radio station in the language Hungarian "Kossuth"; news agencies: "France Presse", Yugoslav Taniug Agency, Soviet Tass Agency, Spanish EFE Agency, Hungarian MTI Agency etc.

The information contained in the notes of the Special Unit "R" of the State Security Department is important because the newspaper "Scânteia", the press body of the PCR, did not publish the reports, comments from foreign media, in the attention of the Special Unit "R" from DSS, regarding the XIV Congress of the PCR in Bucharest nor the critical speeches of the foreign delegations during the congress, such as that of the French Communist Party which expressed criticism regarding the non-respect of human rights in Romania and even regarding to the conception of socialism towards the line followed by the Romanian Communist Party.

In the newspaper "Scânteia", the press organ of the PCR, it is only shown that the mass media in the USA and Western Europe also reported on the works and debates of the 14th Congress of the PCR, without reporting and their content.

From the notes of the Special Unit "R" from the State Security Department we find out how thought abroad about Nicolae Ceausescu and the political regime in Bucharest, about the works of the XIV Congress of the Romanian Communist Party.

The documents from the archives of the Romanian Communist Party show us the opinion of Nicolae Ceausescu, the party and state leader of Romania, towards the events in Eastern Europe in 1989 and the way the last congress of the Romanian Communist Party was organized and held.

The conclusions that emerge from the documents from the archives of the Romanian Communist Party and from the notes prepared by the Special Unit "R" of the State Security Department of the Ministry of Interior, which focused on radio stations and foreign press agencies, especially those in the West , are: that

this congress of the Romanian Communist Party was not going to produce changes in the communist system in Romania that would start a peaceful process of democratization as in the other Eastern European countries; that the Romanian head of state will resort to repression in order to stay in power, but also that Nicolae Ceausescu and his regime will not survive the political changes in Eastern Europe.

Etichete: Congresul al XIV-lea al PCR, Nicolae Ceaușescu, regimul comunist, Partidul Comunist Român, 1989.

Keywords: The XIV Congress of the PCR, Nicolae Ceaușescu. Communist regime, Romanian Communist Party, 1989

În arhiva fostelor organe de securitate se păstrează notele Unităţii Speciale „R" a Departamentului Securităţii Statului din Ministerul de Interne[1] asupra modului cum au fost reflectate lucrările Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român (20-24 noiembrie 1989) în mijloacele de informare în masă străine, în special cele din SUA și Europa de Vest.

Unitatea Specială „R" a Departamentului Securităţii Statului din Ministerul de Interne avea în atenţie posturile de radio: „B.B.C.", „Europa Liberă", „Vocea Americii", „Radio France Internationale", „Deutsche Welle", postul de radio în limba maghiară „Kossuth"; agenţiile de presă: „France Presse", Agenţia iugoslavă Taniug, Agenţia sovietică Tass, Agenţia spaniolă EFE, Agenţia ungară MTI etc.

Informaţia conţinută în notele Unităţii Speciale „R" din Departamentul Securităţii Statului este importantă deoarece ziarul „Scânteia", organul de presă al PCR, nu a publicat relatările, comentariile din mijloacele de informare în masă străine, aflate în atenţia Unităţii Speciale „R" din DSS, cu privire la Congresul al XIV-lea al PCR de la București și nici discursurile critice ale delegaţiilor străine din timpul congresului, cum a fost cea a Partidului Comunist Francez care a exprimat critici în legătură cu nerespectarea drepturilor omului în România și chiar cu privire la concepţia despre socialism faţă de linia urmată de Partidul Comunist Român.

[1] Unitatea Specială „R" a fost înființată la 1 august 1973, prin transformarea fostului Serviciu „B" Transmisiuni, și cumula întreaga activitate desfășurată de Securitate pe linie de transmisiuni speciale (CNSAS, *Securitatea (1948-1989). Monografie*, vol. 1, coordonatori: Florian Banu, Liviu Țăranu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 192).

În ziarul „Scânteia”, organul de presă al PCR, doar se arată faptul că despre lucrările şi dezbaterile celui de-al XIV-lea congres al PCR au relatat şi mijloacele de informare în masă din SUA şi Europa de Vest, fără a se reda şi conţinutul acestora.

Din notele Unităţii Speciale „R” din Departamentul Securităţii Statului aflăm cum se gândea în străinătate despre Nicolae Ceauşescu şi regimul politic de la Bucureşti, despre lucrările Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român.

Documentele din arhiva Partidului Comunist Român ne arată care era opinia lui Nicolae Ceauşescu, şeful de partid şi de stat al României, faţă de evenimentele din Europa de Est din anul 1989 şi modul cum a fost organizat şi s-a desfăşurat ultimul congres al Partidului Comunist Român.

Concluziile ce se desprind din documentele din arhiva Partidului Comunist Român şi din notele întocmite de Unitatea Specială „R” a Departamentului Securităţii Statului din Ministerul de Interne, care a avut în atenţie posturile de radio şi agenţiile de presă din străinătate, în special cele din Occident, sunt: că acest congres al Partidului Comunist Român nu urma să producă schimbări în sistemul comunist din România care să pornească un proces paşnic de democratizare ca în celelalte ţări est-europene; că şeful statului român va recurge la represiune pentru a se menţine la putere, dar şi că Nicolae Ceauşescu şi regimul său nu va supravieţui schimbărilor politice din Europa răsăriteană.

Contextul ţinerii Congresului al XIV-lea al PCR

La momentul ţinerii Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român, în ţările, foste socialiste, din jurul României avuseseră deja loc schimbări politice majore (instalarea primului guvern necomunist în Polonia, căderea zidului Berlinului, debutul Revoluţiei de Catifea din Cehoslovacia, demisia lui Todor Jivkov de la conducerea Partidului Comunist Bulgar etc).

Congresul al XIV-lea al Partidului Comunist Român şi-a deschis lucrările, luni, 20 noiembrie 1989, la Sala Palatului din Bucureşti şi a avut următoarea ordine de zi[2]:

---

[2] În conformitate cu prevederile Statutului Partidului Comunist Român, care stabilea convocarea congresului partidului o data la 5 ani, Plenara CC al PCR din 27-28 iunie 1989 a hotărât convocarea congresului în luna noiembrie 1989 şi organizarea adunărilor şi conferinţelor pentru dări de seamă şi alegeri în toate organizaţiile de partid (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 93/1989, ff. 29-32).

- Raportul cu privire la stadiul actual al societăţii socialiste româneşti, la activitatea Comitetului Central în perioada dintre Congresul al XIII-lea și al XIV-lea, la realizarea Programului-Directivă de dezvoltare economico-socială în cincinalul al 9-lea şi în perspectivă până în anii 2000-2010 în vederea îndeplinirii neabătute a programului de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism;
- Raportul Comisiei Centrale de Revizie;
- Proiectul Programului-Directivă cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1991-1995 și orientările de perspectivă până în anii 2000-2010;
- Alegerea secretarului general al Partidului Comunist Român, a Comitetului Central al partidului și a Comisiei Centrale de Revizie[3].

Pregătirea Congresului al XIV-lea al PCR a început în vara anului 1989[4]. La congres au luat parte 3308 delegaţi[5] aleși de conferinţele organizaţiilor de partid judeţene și de cea a municipiului Bucureşti, câteva sute de invitaţi[6] (veterani ai partidului, activiști de partid și ai organizaţiilor guvernamentale, ai organizaţiilor de masă, reprezentanţi ai clasei muncitoare etc)[7], și 115 delegaţii străine din 82 de ţări[8].

---

[3] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 80/1989, ff. 30-31. Întrebările, observaţiile, propunerile sau comunicările în afara ordinii de zi se prezentau în scris Prezidiului prin Secretariatul Congresului (*Ibidem*, f. 89 verso).

[4] Vezi, pe larg, stenograma din 9 iunie 1989 a ședinţei de lucru privind Tezele pentru Congresul al XIV-lea al PCR, în ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 43/1989, ff. 1-7; stenograma de lucru din ziua de 13 iunie 1989 cu privire la pregătirea Congresului, în *Ibidem*, dosar 44/1989, ff. 1-6. La 26 mai 1989 a fost înaintat lui Nicolae Ceaușescu, în calitate de secretar general al PCR, un „Program de măsuri organizatorice, economice și politico-educative, în vederea mobilizării comuniștilor, a întregului popor la înfăptuirea exemplară a planurilor și programelor de dezvoltare economico-socială a patriei, pentru întâmpinarea Congresului al XIV-lea al partidului cu noi și mărețe realizări" (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 71/1989, f. 22).

[5] Este vorba despre delegaţii prezenţi la congres. În total au fost 3326 delegaţi dar 18 au absentat motivat (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 77/1989, f. 194).

[6] Este vorba despre 676 invitaţi (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 77/1989, f. 194).

[7] În afara delegaţilor aleși, la Congres au participat câteva sute de invitaţi, membri de partid cu stagiul dinainte de 23 august 1944, activiști de partid și de stat, ai

Norma de reprezentare pentru alegerea delegaţilor la congres a fost de un delegat la 1150 membri de partid, la congres urmând să participe 3326 delegaţi aleşi în conferinţele organizaţiilor judeţene de partid şi în conferinţa organizaţiei de partid a municipiului Bucureşti, luându-se ca bază efectivul Partidului Comunist Român la 30 septembrie 1989[9]. Structura delegaţilor la congres reflecta compoziţia socială a membrilor de partid şi a populaţiei României[10]. Conform documentelor din arhiva partidului, ca delegaţi la congres trebuiau aleşi „cei mai buni comunişti care desfăşoară o susţinută activitate, se situează în fruntea luptei pentru îndeplinirea exemplară a Programului partidului, a hotărârilor de partid şi de stat, manifestă spirit revoluţionar, exigenţă şi fermitate în realizarea sarcinilor ce le sunt încredinţate, corespund întocmai criteriilor politice, morale şi profesionale"[11].

Deşi, în conformitate cu prevederile Statutului PCR, delegaţii pentru congres trebuiau aleşi în cadrul conferinţelor organizaţiilor judeţene de partid[12], în practică, ei erau mai întâi aprobaţi de conducerea

---

organizaţiilor de masă şi obşteşti, cadre de conducere din industrie, construcţii, transporturi, circulaţia mărfurilor şi agricultură, muncitori, ţărani, ingineri, tehnicieni, fruntaşi în întrecerea socialisă, oameni de ştiinţă, cultură şi artă (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 93/1989, f. 30).

[8] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 344. Pentru plasamentul conducătorilor delegaţiilor de peste hotare în Prezidiul celui de-al XIV-lea congres al PCR vezi la ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosarul 79/1989, ff. 1-20.

[9] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 93/1989, f. 30 verso.

[10] *Ibidem*. O situaţie privind numărul delegaţilor ce urmau a fi aleşi la congres, pe judeţe, se poate consulta în ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 93/1989, ff. 35 şi 35 verso.

[11] *Ibidem*, f. 31.

[12] În conformitate cu prevederile Statutului PCR, urmau să se organizeze adunări şi conferinţe pentru dări de seamă şi alegeri în toate organizaţiile locale ale partidului. Acestea erau eşalonate astfel: între 1 septembrie-15 octombrie 1989 urmau să aibă loc adunări generale ale organizaţiilor de bază şi adunări sau conferinţe ale organizaţiilor de partid din întreprinderi, instituţii, unităţi agricole; între 5-25 octombrie 1989 urmau să aibă loc conferinţele organizaţiilor comunale, orăşeneşti, municipale ale organizaţiilor de partid ale sectoarelor Capitalei, iar între 25 octombrie-10 noiembrie 1989 se desfăşurau conferinţele organizaţiilor judeţene ale partidului şi conferinţa organizaţiei de partid a capitalei. Conferinţele organizaţiilor judeţene de partid aveau următoarea ordine de zi: darea de seamă asupra activităţii comitetului judeţean de partid; raportul Comisiei de revizie judeţene; debaterea proiectelor documenteor Congresului al XIV-lea al PCR; planul de dezvoltare economico-socială a judeţului în cincinalul

Partidului Comunist Român, conferințele de partid doar confirmând propunerile privind compoziția delegaților la congres. Eugen Florescu, care a făcut parte din comisia de organizare a congresului, afirma în noiembrie 2004, în ziarul „Jurnalul Național”, cu prilejul împlinirii a 15 ani de la eveniment, că selecția delegaților la congres era făcută foarte atent, astfel că la congres să nu existe surprize din partea acestora[13].

Lucrările congresului PCR s-au desfășurat în perioada 20-24 noiembrie 1989, atât în plen cât și în cadrul a 8 secțiuni pe domenii de activitate[14]. În plen și secțiuni au luat cuvântul delegați[15] din toate județele țării, reprezentând toate domeniile de activitate și categoriile sociale[16].

1991-1995 alegerea comitetului județean de partid, a comisiei de revizie județene, a delegaților pentru Congresul al XIV-lea al PCR și desemnarea candidaților pentru Comitetul Central și Comisia Centrală de Revizie (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 93/1989, ff. 30 verso-31).

[13] „Jurnalul Național”, nr. 3507, din 19 noiembrie 2004, p. 7.

[14] Cele 8 secțiuni pe domenii de activitate ale congresului PCR au fost: 1. Secțiunea pentru dezvoltarea forțelor de producție, a bazei de materii prime și a producției de energie, înfăptuirea Programului de dezvoltare economică și socială a țării, care și-a desfășurat activitatea în sala de festivități a Academiei de Studii Social-Politice de pe lângă CC al PCR; 2. Secțiunea pentru cercetarea științifică, dezvoltare tehnologică și introducerea progresului tehnic, perfecționarea învățământului, pregătirea forței de muncă și a cadrelor, care și-a desfășurat activitatea în sala plenarelor CC al PCR; 3. Secțiunea pentru agricultură, silvicultură, industrie alimentară și gospodărirea apelor, care și-a desfășurat activitatea în Sala Uniunii Naționale a CAP; 4. Secțiunea pentru investiții, construcții, transporturi și telecomunicații, care și-a desfășurat activitatea în Amfiteatrul B-250 al Academiei de Studii Social-Politice de pe lângă CC al PCR; 5. Secțiunea pentru dezvoltarea economico-socială în profil teritorial, creșterea nivelului de trai, ridicarea continuă a calității vieții, dezvoltarea producției bunurilor de consum, a comerțului și serviciilor pentru populație, care și-a desfășurat activitatea în Sala Mică a Palatului RSR; 6. Secțiunea pentru activitatea internațională a partidului și statului nostru și comerț exterior, care și-a desfășurat activitatea în sala Muzeului de Istorie a PCR; 7. Secțiunea pentru problemele orânduirii sociale și de stat, conducerii științifice a societății și dezvoltarea democrației socialiste, perfecționarea mecanismului economico-financiar și ridicarea continuă a eficienței activității economice, care și-a desfășurat activitatea în sala Ministerului Transporturilor și Telecomunicațiilor; 8. Secțiunea pentru problemele activității de partid, organizatorice, politico-ideologice și educative și ale organizațiilor de masă și obștești, care și-a desfășurat activitatea în Amfiteatrul A-500 de la Academia de Studii Social-Politice de pe lângă CC al PCR (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 80/1989, ff.107 și 107

În ședința din 13 noiembrie 1989, Nicolae Ceaușescu i-a informat pe membrii Comitetului Politic Executiv al CC al PCR cum vor decurge lucrările celui de-al XIV-lea Congres al PCR. Față de congresele anterioare se înregistrau câteva noutăți: era obligatoriu să vorbească câte un reprezentant al fiecărui județ despre felul cum s-a dezvoltat județul, în special, primul-secretar al județului care erau în număr de 41; a fost un congres scurt, ca număr de zile, față de unele anterioare[17]. Plenara CC al PCR din 27-28 iunie 1989 a hotărât, în unanimitate, convocarea congresului în perioada 20-25 noiembrie 1989[18], însă lucrările Congresului

---

verso). Regulamentul și secțiunile Congresului al XIV-lea al PCR, Prezidiul, comisiile de lucru și prezidiile celor opt secțiuni pe domenii de activitate ale congresului pot fi consultate la ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 80/1989, ff. 86-110.

[15] Pentru a participa la „dezbateri" în plenul congresului s-au înscris 157 de persoane și au luat cuvântul 83. În cele 8 secțiuni ale congresului s-au înscris 1 044 persoane și au luat cuvântul 471. În total s-au înscris, în plen și secțiuni, 1201 delegați și au luat cuvântul 554 persoane (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 80/1989, ff. 33 și 58).

[16] Pentru „dezbateri" în ședințele plenare se acordau fiecărui vorbitor 8-10 minute, iar în secțiuni câte 4-5 minute. După fiecare două ore, două ore și jumătate se lua o pauză de 30 minute (*Ibidem*, f. 89 verso). Pregătirile pentru congresul partidului au început în vara anului 1989. Măsurile pentru pregătirea Congresului al XIV-lea al PCR se pot consulta la ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 80/1989.

[17] De exemplu, Congresul al IX-lea al PCR s-a ținut în perioda 19-24 iulie 1965, iar Congresul al X-lea al PCR s-a defășurat în perioada 6-12 august 1969. Congresul al XI-lea al PCR a avut loc în perioada 25-28 noiembrie 1974. Congresul al XII-lea al PCR a avut loc în perioada 19-23 noiembrie 1979. Congresul al XIII-lea al PCR a avut loc în perioada 19-22 noiembrie 1984.

[18] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 48/1989, f. 3. Stenograma Plenarei CC al PCR din 27-28 iunie 1989 se poate consulta la ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 49/1989. Plenara CC al PCR din 27-28 iunie 1989 a aprobat, în unanimitate, hotărârea privind realegerea la Congresul al XIV-lea al PCR a lui Nicolae Ceaușescu, în funcția supremă de secretar general al PCR. Tot, în unamitate, a fost aprobat și proiectul Programului-Directivă al Congresului al XIV-lea al PCR cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cincinalul 1991-1995 și orientările de perspectivă până în anii 2000-2010. De asemenea, cu unanimitate de voturi, a fost adoptat proiectul Tezelor pentru Congresul al XIV-lea al PCR. De asemenea, Plenara a aprobat proiectul planului national unic de dezvoltare economico-socială a RSR pe anul 1990, care urma să fie supus Marii Adunări Naționale spre legiferare (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 48/1989, ff. 3 și 3 verso).

al XIV-lea al PCR s-au încheiat pe 24 noiembrie 1989, la prânz, Nicolae Ceaușescu considerând că era suficient.

Iată cum trebuiau să decurgă „discuțiile” la congres:

„*Tov. Nicolae Ceaușescu*:

În ceea ce privește pregătirile pentru congres ne-am gândit să punem toate județele să ia cuvântul, la nivel de prim secretar sau secretar sau prim-vicepreședinți. Unii din ei în plen, care să prezinte care este situația din județul lor, ce angajamente și cum văd dezvoltarea în cadrul dezvoltării generale, dar să prezinte dezvoltarea județului lor. (...)

După amiază vom avea întâlnirea cu delegațiile străine. O să-i anunțăm dimineață inițial, toți care sunt prezenți și după amiază procedăm, așa cum am făcut și înainte, ca să nu facem dimineață acest lucru. Tot după amiază, luni, va fi prezentat și raportul Comisiei Centrale de Revizie care trebuie să fie foarte scurt.

Să începem discuțiile marți dimineață. Să avem discuții în plen. După amiază să se lucreze pe secțiuni. Miercuri dimineață vom avea tot discuții în plen. După amiază vor fi discuții pe secțiuni. Joi dimineață discuții în plen. Deci trei zile dimineața vom avea discuții și, așa după cum am făcut noi socoteala, dacă reușim, să ajungem la circa 75 vorbitori în plen. Cam așa 65-70 de regulă am avut la toate congresele. Sigur, în secțiuni vor putea să ia cuvântul un număr mai mare. Ne gândim ca neapărat să vorbească câte un reprezentat al fiecărui județ, deci sunt odată 41. Și, să vorbească câțiva tovarăși din Comitetul Politic Executiv, vreo 3-4 miniștri, pentru că mai mult nu este posibil. (...) trebuie să vorbească câțiva muncitori, câțiva țărani, câțiva directori de întreprinderi, câțiva din domeniul științei, învățământului, culturii și toate celelalte domenii. Dar, începem cu județele, deci 41 de tovarăși obligatoriu trebuie să vorbească – câte unul din fiecare județ- să nu rămână nici un județ care să nu vorbească și care să prezinte nu generalități – sigur, să se ocupe și de problemele generale – dar în primul rând să vorbească despre felul cum s-a dezvoltat județul.

Cam așa ne gândim să decurgă această problemă a discuțiilor. Și joi, după amiază, să trecem la alegeri. Două după amieze și trei dimineți de discuții sunt suficiente, plus în comisii.

Vineri dimineața să facem încheierea Congresului și la prânz să avem o recepție sau o masă.

Tov. Elena Ceaușescu:

O masă.

Tov. Nicolae Ceaușescu:

Să nu o mai facem seara, ci la prânz și după masă să plece acasă să încheiem vineri tot Congresul, pentru că este suficient. Cam așa se gândește comisia de organizare să procedăm. Tot am avut acum ședința Comitetului Politic Executiv și de aceea am vrut să vă informez cum să procedăm”[19].

---

[19] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 63/1989, ff. 12-13. Masa oferită de CC al PCR a avut loc în pavilionul central al Complexului Expozițional din Piața

Dezbaterile la congres au fost, de fapt, nişte rapoarte prezentate de către delegaţi, care au fost întocmite de aparatul Comitetului Central al PCR. „Ele erau trimise ulterior în teritoriu, unde erau aprobate, după care se întorceau în Comitetul Central, de unde erau trimise la Congres”[20]. Afirmaţia aceasta îi aparţine lui Eugen Florescu[21], delegat şi membru în comisiile care s-au ocupat cu pregătirea congresului şi a fost făcută în noiembrie 2004, în ziarul „Jurnalul Naţional”, cu prilejul împlinirii a 15 ani de la ţinerea congresului.

Lucrările Congresului al XIV al Partidului Comunist Român (20-24 noiembrie 1989) s-au desfăşurat pe fondul unei izolări crescânde a României în plan internaţional[22] datorită cultului personalităţii lui Nicolae

---

Scânteii (actualmente Piaţa Presei Libere) („Jurnalul Naţional”, Anul XII, nr. 3507 din 19 noiembrie 2004, p. 6).

[20] *Ibidem*. Silviu Curticeanu, fostul şef al Secţiei Cancelarie a CC al PCR, arată în memoriile sale atmosfera din sala în care s-a ţinut Congresul al XIV-lea al PCR: „Prezidiul, solemn şi bine îmbrăcat, are ceva din încremenirea finală a oamenilor traşi în ţeapă. Elementul mobil este numai Emil Bobu care, la fel ca altădată, asigura, prin ridicări bruşte în picioare şi reaşezări întârziate, începerea şi durata scandării lozincilor: «Ceauşescu reales la al paişpelea Congres!». Sala pare tristă şi oarecum speriată; animată de grupuri de agitatori ai capitalei, ea îşi demonstrează cu greu entuziasmul, vegheată la capătul rândurilor de îngeri păzitori cu ochi albaştri, mai mulţi ca de obicei, travestiţi în oameni obişnuiţi şi, mai ales, oneşti” (Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000, pp. 389-390).

[21] Pentru mai multe detalii privind activitatea lui Eugen Florescu vezi Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu-Mareş, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleşa, Liviu Pleşa, Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR 1945-1989. Dicţionar*, studiu introductiv de Nicoleta Ionescu-Gură, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 265.

[22] „România era de mai mulţi ani izolată faţă de Occident, în timp ce relaţiile cu URSS şi cu celelalte state membre ale Tratatului de la Varşovia se aflau la cel mai scăzut nivel istoric” (Mihail Dobre, *România la sfârşitul războiului rece. Statut geopolitic şi opţiuni de securitate*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2011, p. 237). Într-o notă de la mijlocul lunii noiembrie 1989 a Unităţii Speciale „R” din DSS, în care se cita un interviu dat de către Pozsgay Imre la cercul „Deak Ferencz”, în cadrul emisiunii în limba maghiară difuzată de către postul de radio „Kossuth”, de la ora 8.00 din 15 noiembrie 1989, se arăta că „Unele ţări încearcă să izoleze din ce în ce mai mult România pentru a o sili la o activitate mai omenească. Nu de mult Partidul Comunist Italian a întrerupt relaţiile cu Partidul Comunist Român” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 369). Un număr de ţări

Ceaușescu și în contextul schimbărilor politice ce aveau loc în unele ţări socialiste din Europa de Est. „În Polonia schimbările avuseseră loc încă din vara anului 1989, iar în Republica Democrată Germană, Cehoslovacia, Ungaria și Bulgaria echipele de conducere fuseseră schimbate, iar opoziţia civilă și politică începuse a se manifesta pe faţă. Numai în România şi Albania mai supravieţuiau regimuri comuniste de tip sovietic-stalinist”[23].

Notele Unităţii Speciale „R” din Departamentul Securirăţii Statului arată că au fost luate „măsuri de securitate draconice” pentru desfăşurarea lucrărilor acestui congres (au fost impuse restricţii vizitelor în România, frontierele aproape că au fost închise[24], au fost intensificate măsurile de

---

(Danemarca, Norvegia și Portugalia) își închiseseră ambasadele lor la București (Mihail Dobre, *op.cit.*, p. 151). În nota din 18 noiembrie 1989 a Unităţii Speciale „R” din Departamentul Securităţii Statului se arăta că în cadrul emisiunii în limba română difuzată de postul de radio „France Internationale”, de la ora 18.00, s-a transmis următoarea știre: „Din ce în ce mai izolat în sânul propriei sale tabere, liderul de la București cere ajutorul Chinei invitând-o să se alăture în cruciada pentru salvarea unui comunism impur și dur. Comentând interviul pe care preşedintele României l-a acordat «Ziarului Poporului» din China, se spune că șeful comuniștilor români a făcut elogiul succeselor pe care România le-a obţinut sub conducerea sa, dar fără să pomenească nimic de dificultăţile de aprovizionare pe care le cunoaște ţara, una din ţările cele mai sărace din Europa. Menţionăm că această știre a fost difuzată și de posturile de radio «Kossuth», «Deutsche Welle» și «BBC»” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 317).

[23] *Istoria României în date*, coordonare: Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 739.

[24] La 18 noiembrie 1989, Unitatea Specială „R” a Departamentului Securităţii Statului din Ministerului de Interne, a întocmit Nota nr. 0473477 către comandantul Unităţii Militare 0625 București (în Acţiunea „ETERUL”), în care se afirmau următoarele referitor la frontiera româno-ungară: „În cadrul Buletinului de Știri difuzat de Postul de Radio „Europa Liberă”, la ora 17.00 s-a transmis următoarea informaţie: «Budapesta – La frontiera româno-ungară, mulţi dintre cei care vor să treacă în România sunt reţinuţi. Ieri Postul de Radio Budapesta a anunţat că autorităţile române au închis frontiera cu Ungaria. Un ofiţer de grăniceri maghiar a declarat ziariștilor occidentali că în ultimele 24 ore peste 401 din cei care intenţionau să treacă în România au fost opriţi la frontiera română. Drept explicaţie, grănicerii români au afirmat că nu sunt camere de hotel libere. Grănicerul maghiar a precizat că printre cei cărora li s-a refuzat intrarea în România se găsesc cetăţeni de diferite naţionalităţi, nu numai unguri. El a precizat că autorităţile de la Budapesta nu au cerut o explicaţie oficială Bucureştiului. Potrivit ultimelor relatări, restricţiile impuse vizitelor în România continuă. Mediile de informare în masă de la București păstrează tăcerea asupra

securitate în interiorul țării[25]), ele dovedind, potrivit observatorilor, „nervozitatea crescândă în fața succesului reformator în Europa de Est”[26].

Cu câteva zile înainte de ținerea Congresului al XIV-lea al PCR au avut loc manifestări în fața ambasadelor Republicii Socialiste România de la Moscova, Budapesta, Berlin și Praga. La 16 noiembrie 1989, Nicolae Ceaușescu i-a informat pe membrii CPEx că în „cinstea Congresului”, au avut loc manifestări la ambasadele RSR la Moscova, la Budapesta, la Berlin și la Praga, organizate de diferite grupuri mici, „dar care sunt elemente, cum spun cei de la Moscova, declasate, fără serviciu, studenți, speculanți și membri ai unor grupuri extremiste sub influență occidentală”[27].

Manifestările din fața ambasadelor Republicii Socialiste România de la Moscova, Budapesta, Berlin și Praga, au fost catalogate, în ședința CPEx din 16 noiembrie 1989, ca fiind „de tip fascist, ale unor grupuri de elemente declasate, extremiste”. În ședință s-a indicat ca amabasadorii țării noastre în capitalele respective să protesteze pe lângă guvernele URSS, Republicii Ungare, Republicii Democrate Germane și Republicii Socialiste Cehoslovace „pentru încălcarea normelor elementare ale dreptului internațional și a principiilor ce trebuie să stea la baza relațiilor

---

celor ce se întâmplă. (N.N.– Toate posturile de radio aflate în atenția noastră au difuzat această știre)»”(ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 316).

[25] În nota Unității Speciale „R” din Departamentul Securității Statului cuprinzând perioada 13.12.1989 (17.00) - 14.12.1989 (05.00) se arăta că în cadrul emisiunii „Programul politic” difuzată de către postul de radio „Europa Liberă” s-a transmis un fragment din ziarul vest-german „Frankfurter Algemeine Zeitung”, fragment ce prezenta situația de atunci a lui Mircea Dinescu și pe care îl reda astfel: „Publicăm pe această pagină un document mișcător, un articol al poetului român Mircea Dinescu, articol care se ocupă de situația din țară după congresul comuniștilor. Prin această acțiune Dinescu își pune viața în pericol. Articolul ne-a parvenit pe căi ocolite. Poetul, care de aproape un an se află sub arest la domiciliu, este conștient de riscul pe care și l-a asumat. De câteva luni încoace publicăm poeziile acestui poet excepțional. Cu greu îți poți face o imagine a neomeniei în care trăiește acest poet. Paza sa a fost întărită cu prilejul congresului. Dinescu nu se poate deplasa decât într-un mic parc din apropierea locuinței. 18 indivizi îl supraveghează în 3 schimburi de câte 6 oameni. Nu poate vorbi cu nimeni și nu poate vizita pe nimeni. Cine se apropie de casa sa este interceptat. Vina lui Dinescu este de a crede în libertate. Articolul lui Mircea Dinescu poartă data de 11 noiembrie 1989, zi în care împlinea 39 de ani” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 486).

[26] *Ibidem*, f. 352.

[27] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 64/1989, f. 4.

dintre state, atrăgând atenţia că vor purta întreaga răspundere pentru asemenea activităţi revizioniste, iredentiste şi antiromâneşti”[28].

Nu numai în exteriorul ţării au existat manifestări împotriva Congresului al XIV-lea al PCR, ci și oameni din interior, care au avut curaj, au întreprins acţiuni. De exemplu, Alexandru Melian, care la acea dată era lector dr. la catedra de literatură română a Facultăţii de Filologie a Universităţii din București, a trimis postului de radio Europa Liberă, „cu ajutorul unor oameni curajoşi care nu mi-au îngăduit să le dezvălui identitatea“, un apel către delegaţii la Congresul al XIV-lea al PCR și o scrisoare deschisă compusă dintr-un set de întrebări adresată lui Nicolae Ceaușescu și mai ales celor care-l ajutau să-și păstreze puterea dictatorială[29]. Mesajele au fost semnate Frontul Salvării Naţionale[30]. Alexandru Melian afirmă că semnase cu Frontul Salvării Naţionale și, în ţară, în anii anteriori, rechizitorii de tipul celor trimise la postul de radio „Europa Liberă” pe care le-a transmis lui Nicolae Ceaușescu direct sau prin intermediul unor publicaţii ca „Flacăra”, „Săptămâna”, „Scânteia”[31]. El spune că și-a asumat aceste gesturi cu luciditate și că le-a făcut din momentul în care a înţeles „că între o închisoare circumscrisă de ziduri și marea închisoare a ţării, străjuită de graniţe, nu mai există nici o deosebire esenţială”[32].

În Apelul adresat Congresului al XIV-lea al PCR[33] cerea ca delegaţii la congres să hotărască eliberarea lui Nicolae Ceaușescu din funcţie și reînnoirea conducerii partidului și să decidă, „ca pe baza unui dialog deschis și autentic cu ţara, să se fundamenteze o nouă strategie și tactică

---

[28] *Ibidem*, ff. 2 și 2 verso.

[29] Scrisorile către „Europa Liberă”, Apelul adresat Congresului al XIV-lea al PCR și Întrebările adresate lui Nicolae Ceaușescu și mai ales celor care-l ajută să-și păstreze puterea dictatorială pot fi consultate în Alexandru Melian, *Polemici implicite*, București, Editura Universităţii din București, 2003, pp. 367-378.

[30] Alexandru Melian, *Polemici implicite*, București, Editura Universităţii din București, 2003, p. 364. Alexandru Melian spune că „cifrele din josul siglei Frontul Salvării Naţionale erau un cifru care dădeau Al. Melian” (*Ibidem,* p. 367).

[31] *Ibidem*, p. 364.

[32] *Ibidem*, p. 366.

[33] În nota Unităţii Speciale „R” din Departamentul Securităţii Statului, cuprinzând perioada 08.11.1989 (17.00) - 09.11.1989 (05.00), se arăta că „în cadrul emisiunii «Actualitatea Românească» de la ora 19,10, prezentată de Emil Hurezeanu, s-a transmis: Un nou apel al «Frontului Salvării Naţionale» adresat participanţilor la cel de-al XIV-lea congres al PCR” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 288).

politică, menită să scoată ţara din impasul în care se află şi să mobilizeze toate energiile naţionale în realizarea lor”[34]. Ce a sperat Alexandru Melian cu mesajul pentru delegaţii la congres aflăm chiar de la el, dintr-un interviu dat după căderea regimului comunist în România, publicat, la 23 martie 1990, în *Contrapunct* şi inclus în cartea sa, intitulată *Polemici implicite*, apărută, în anul 2003, la Editura Universităţii din Bucureşti:

„Mai întâi mi-am făcut iluzia că delegaţii la congres, măcar din spirit de conservare, dacă nu din patriotism, vor încerca să-l înlăture pe Ceaușescu de la putere, folosind mijlocul paşnic care li se oferea. Existenţa unei mişcări organizate putea să le dea de gândit asupra unui posibil conflict social și asupra a ceea ce-i va aștepta în eventualitatea căderii dictatorului.

În al doilea rând, eram foarte îngrijorat de disperarea care devenise aproape generală, din convingerea tot mai răspândită că suntem atât de păcătoși și atât de înlănțuiți încât nimeni nu mai poate face nimic. Un asemenea mesaj și ideea că el provine de la o mișcare însemnată, reunite într-un front naţional, am socotit că ar putea reaprinde lumina speranţei, cel puţin în sufletele unora. Și sub acest aspect cred că nu m-am înşelat. Trebuie să-ţi spun că - dincolo de emoţia și plăcerea pe care mi le stârneau discuțiile cu prietenii și cunoștințele pe marginea apelului trimis de mine – trăiam bucuria să constat efectul tonifiant asupra oamenilor, dorinţa de a afla mai mult despre organizaţie și speranţa că o asemenea mișcare ar putea să apropie sfârșitul tragediei noastre. Cea mai emoţionantă surpriză însă am avut-o după revoluţie când am aflat că la Bacău, la vreo lună și jumătate de la cel de-al doilea mesaj transmis de Europa liberă, au apărut manifeste semnate Frontul Salvării Naţionale, fără ca eu să am vreo legătură cu ele”[35].

Tot în cartea sa, Alexandru Melian explică de ce a semnat mesajele sale cu titulatura de Frontul Salvării Naţionale, faptul că Frontul Salvării Naţionale nu a fost o mişcare clandestină de opoziţie din interiorul Partidului Comunist Român[36] şi că organismul constituit la 22 decembrie 1989, care a hotărât să-şi ia numele de Frontul Salvării Naţionale a fost o „simplă coincidenţă”:

---

[34] Alexandru Melian, *Polemici implicite*, București, Editura Universităţii din București, 2003, p. 376.

[35] *Ibidem*, p. 365.

[36] În noiembrie 1989, în presa din Occident se comenta că „Frontul Salvării Naționale ar putea fi format din membri de partid favorabili perestroicei lui Gorbaciov”. Vezi, pe larg, nota din 20 noiembrie 1989 a Unității Speciale „R” din Departamentul Securității Statului în ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 323.

„Frontul Salvării Naţionale n-a fost din păcate decât o emblemă în misterul căreia am încercat să grădinăresc speranţa acolo unde ea începea să devină disperare și avertismentul ameninţător acolo unde ticăloșia se credea invulnerabilă. Dacă și cât am reușit este greu de spus. Oamenii care au recepţionat mesajele la vremea respectivă sunt cei mai în măsură să judece acest lucru”[37].

În toamna anului 1989, scriitorul Dan Petrescu[38], împreună cu alte persoane, a semnat un memoriu în care era respinsă propunerea de realegere a lui Nicolae Ceaușescu în funcţia de secretar general al Partidului Comunist Român la Congresul al XIV-lea din noiembrie 1989.

La 31 octombrie 1989, postul de radio „Europa Liberă” transmitea un comunicat apărut în ziarul francez „Libération” conform căruia scriitorul Dan Petrescu fusese arestat. Între altele, se amintea că scriitorul semnase un memoriu în care era respinsă propunerea de realegere a președintelui român în funcţia de secretar general al Partidului Comunist[39]. În nota Unităţii Speciale „R” din Departamentul Securităţii Statului care cuprinde perioada 31.10.1989 (17.00) – 01.11.1989 (05.00) se arătau următoarele:

„În cadrul emisiunii «Actualitatea Românească» difuzată de postul de radio «Europa Liberă», la ora 19.10 s-au transmis: - un comunicat apărut în ziarul

[37] Alexandru Melian, *Polemici implicite*, București, Editura Universităţii din București, 2003, pp. 357-358.
[38] În *Raportul final* al Comisiei Prezidenţiale pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, Dan Petrescu este prezentat astfel: „Dan Petrescu a ieșit public pentru prima dată la începutul anului 1988, dar în cei doi ani până la căderea comunismului a devenit poate criticul cel mai prolific și cel mai subtil al regimului Ceaușescu. Pe lângă numeroase analize scurte asupra sistemului comunist și mecanismele sale de control, el este coautorul, împreună cu Liviu Cangeopol, al unei radiografii excepţionale a României din ultimii ani ai dictaturii ceaușiste. Textul respectiv, un dialog de lungimea unei cărţi, a reprezentat la vremea respectivă cea mai radicală critică a comunismului românesc, care cerea schimbarea sistemului comunist însuși. Bazat pe informaţii directe și exemple luate din viaţa cotidiană, volumul respectiv rămâne și astăzi o sursă valoroasă pentru studiul comunismului”. Este vorba despre volumul Dan Petrescu, Liviu Cangeopol *Ce-ar mai fi de spus. Convorbiri libere într-o ţară ocupată*, București, Editura Minerva, 1990. O ediţie completată a fost publicată, în anul 2000, la Editura Nemira (Comisia Prezidenţială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport final*, editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile, București, Editura Humanitas, 2007, pp. 727-728).
[39] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, volumul 5, f. 253.

francez «Libération» şi conform căruia în ediţia de azi a cotidianului se poate citi: scriitorul român Dan Petrescu, care a declarat în urmă cu patru săptămâni o grevă a foamei pentru a protesta împotriva concedierii sale şi a obţine o viză de călătorie în Occident unde intenţiona să urmeze un tratament medical, a fost arestat. Ştirea este transmisă de surse demne de încredere de la Iaşi. Între altele, scriitorul Dan Petrescu a semnat un memoriu în care este respinsă propunerea de realegere a preşedintelui român în funcţia de secretar general al Partidului Comunist"[40].

Au existat şi apeluri de solidaritate, venite din Occident, cu scriitorul Dan Petrescu. De exemplu, un apel semnat de către scriitori şi oameni de cultură români stabiliţi sau emigraţi în Occident a fost difuzat în data de 7 noiembrie 1989, la postul de radio „Europa Liberă", în cadrul emisiunii „Actualitatea Românească". Acest apel apare reflectat în nota Unităţii Speciale „R" din Departamentul Securităţii Statului care cuprinde perioada 07.11.1989 (17.00)-08.11.1989 (05.00), astfel:

„În cadrul emisiunii «Actualitatea Românească» difuzată de către postul de radio «Europa Liberă» la ora 19.10 şi prezentată de către Emil Hurezeanu s-a transmis: un comentariu al lui Emil Hurezeanu, prezentatorul acestei emisiuni, pe marginea apelurilor de solidaritate cu scriitorul român Dan Petrescu, apeluri venite din Occident.

Redăm mai jos textul unui astfel de apel semnat de către scriitori români emigraţi în Occident:
Emil Hurezeanu – «zeci de scriitori români stabiliţi în Occident şi numeroşi oameni de cultură străini, au semnat două proteste care cer eliberarea imediată a lui Dan Petrescu. Iată lista de semnături a scriitorilor români din exil, precum şi textul apelului pe care ei l-au semnat.

Protestul scriitorilor români din exil sau originari din România, protest lansat în favoarea eliberării scriitorului român Dan Petrescu – subsemnaţii scriitori români protestăm cu toată fermitatea împotriva arestării colegului nostru Dan Petrescu care şi-a exprimat pe faţă ideile politice. Urmează lista semnăturilor: Sorin Alexandrescu, Dan Alexe, N.N. Arcade, Bianca Balotă, Nicolae Balotă, Paul Barbă Neagră, Matei Beldiman, Daniel Boc, Nicolae Breban, Andrei Brevianu, Matei Călinescu, Liviu Cangiopol (*Cangeopol n.a.*), Nina Casian

[40] *Ibidem*. Dan Petrescu arată, într-o carte de convorbiri apărută în anul 1990, că scopul acţiunilor sale a fost să trăiască normal într-o ţară sănătoasă: „Când am fost întrebat de organele de resort ce vreau eu, de fapt, care sunt mobilurile intime care m-au împins la a «face gălăgie», la «a da un număr», am răspuns că ele se rezumă la faptul că am privit bine în jurul meu şi că ceea ce vreau este să trăiesc normal, într-o ţară sănătoasă (Dan Petrescu, Liviu Cangeopol, *Ce-ar mai fi de spus. Convorbiri libere într-o ţară ocupată,* Bucureşti, Editura Minerva, 1990. p. 110).

(*Cassian-n.a.*), Teodor Cazaban, Pavel Chiaia, George Ciorănescu, Antonia Constantinescu, Ilie Constantin, Andrei Codrescu, Marcel Corniș Pop, Dan Costescu, Dan Cristea, Ioan Petru Culianu, Virgil Duda, Roxana Eminescu, Eretescu Constantin, Dinu Flămând, Helmut Fraundorfer, Victor Frunză, Mihai Dinu Gheorghiu, Sanda Coropentzia (*Golopenția – n.a.*), Paul Goma, Vintilă Horia, Emil Hurezeanu, Virgil Ierunca, Marie France Ionesco, Gelu Ionescu, Mircea Iorgulescu, Rodica Iulian, Adina Cherenes, Miron Chiropol, Sonia Marian, Monica Lovinescu, Maria Mailat, Norman Manea, Vasile Mănuceanu, Cela-Minar, Herta Müller, Ana Mureșeanu, Daniel Necula, Bujor Nedelcovici, Virgil Nemoianu, Tudor Olteanu, Oana Orlea, Alexandru Papilian, Alain Paris, Toma Pavel, Mihai Pupăzan, Lucian Raicu, Petre Romoșan, Francesca Stoenescu, Mircea Stoichița, Sanda Stolojan, Ara Alexandru Sismanian care suntem informaţi că va declara astăzi o grevă a foamei pe timp nelimitat la Paris, Mariana Sora, Marin Carangul, Virgil Tănase, Alexandra Târziu, Dorin Tudoran, William Totok, Dumitru Țepeneag, Andrei Mirica, Ileana Verzea, Ion Vianu, Matei Vișniek, Ileana Vrancea, Richard Wagner"[41].

În nota Unitătii Speciale „R" din Departamentul Securităţii Statului (nr. 0473488), care cuprindea perioada 20 noiembrie 1989 (17.00) -21 noiembrie 1989 (05.00) se arăta că *postul de radio „Novi Sad"*, la buletinul de știri de la ora 9, a transmis relatarea că la 20 noiembrie 1989 a început la București cel de-al XIV-lea Congres al Partidului Comunist Român. Postul de radio arată condiţiile speciale în care se desfășura congresul PCR și faptul că deși asupra României se făcuseră presiuni pentru a-şi schimba atitudinea faţă de socialism, nu se întrezărea o schimbare esenţială de atitudine:

„În dosul ușilor închise, secretarul general al PCR va susţine înainte de amiază referatul privind munca de partid și directivele pentru viitorul cincinal. Cu toate că asupra României se fac presiuni pentru a-și schimba atitudinea faţă de socialism, nu există indicii că s-ar preconiza o schimbare esenţială. La sfârșitul săptămânii trecute oficialităţile române aproape că au închis frontierele și au intensificat măsurile de securitate în interiorul ţării. (N.N: Știri asemănătoare cu cea de mai sus au transmis toate posturile de radio aflate în atenţia noastră. Inclusiv postul de radio în limba maghiară «Kossuth»)"[42].

De asemenea, în cadrul Buletinului de Știri de la ora 18.00 difuzat de postul de radio „Europa Liberă", s-a transmis următoarea știre: „BUCUREȘTI – În ajunul Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist

[41] *Ibidem*, ff. 285-286.
[42] *Ibidem*, f. 355.

Român, în întreaga ţară au fost luate măsuri speciale de securitate. Agenţiile de ştiri occidentale, iugoslavă şi maghiară, semnalează cazurile unor cetăţeni străini cărora le-a fost refuzată intrarea în România. La frontiera româno-maghiară un număr de unguri, polonezi, cehoslovaci, sovietici, olandezi, vest-germani şi turci, au fost întorşi din drum fără explicaţii din partea grănicerilor români”[43].

Autorităţile române au luat măsuri, neobişnuite până atunci, şi în privinţa ziariştilor străini care urmau să relateze despre lucrările congresului PCR de la Bucureşti. Unora nu li s-a permis să intre pe teritoriul României, cum a fost cazul șefului biroului de la Viena al Agenţiei „France Press”, căruia autorităţile române i-au respins cererea de viză sau cazul corespondentului Agenţiei iugoslave „Taniug”, Dragoslav Markovici, care a fost declarat *persona non grata* în România. A fost şi un caz de reporter expulzat de la un cotidian francez. Este vorba despre Claude Marie Vadrot de la cotidianul parizian „Journal du Dimanche”, care „a fost expulzat fără explicaţii în momentul în care încerca să închirieze o mașină în incinta aeroportului Otopeni”[44].

Dar şi ziariştii acceptaţi de autorităţile române au avut de întâmpinat greutăţi pe teritoriul ţării la îndeplinirea formalităţilor, înainte de a fi autorizaţi să se deplaseze la hotel. În nota din 21 noiembrie 1989 a Unităţii Speciale „R” din DSS se arăta că „ziariştii invitaţi la congres au îndeplinit formalităţi ce au durat 3 ore în total, la sosirea în România, înainte de a fi autorizaţi să se deplaseze la hotel. «O oră pentru descifrarea paşaportului meu, două ore pentru verificarea sistematică a tuturor documentelor scrise aduse în bagaje» – notează cu ironie corespondentul postului de radio austriac”[45].

Corespondentul agenţiei iugoslave „Taniug” a fost declarat *persona non grata* în România, deoarece în perioada când a fost corespondent permanent al agenţiei iugolave „Taniug” la Bucureşti a transmis ştiri critice referitoare la realităţile din România. Informaţia apare în nota din 20 noiembrie 1989 a Unităţii Speciale „R” din Departamentul Securităţii Statului, care cita ştirea transmisă de Agenţia „Taniug” de la Belgrad:

„Agenţia «Taniug»-Belgrad. Ministerul Afacerilor Externe al R.S.

[43] *Ibidem*, ff. 333-334 (Notă a Unităţii Speciale „R” din Departamentul Securităţii Statului al Ministerului de Interne pe perioada 19.11.1989 (08.00) – 20.11.1989 (05.00).
[44] *Ibidem*, f. 317.
[45] *Ibidem*, f. 353.

România a respins cererea de acreditare a corespondentului agenţiei «Taniug», Dragoslav Markovici, care împreună cu corespondentul permanent la Bucureşti al acestei agenţii, Petar Tomici, trebuia să relateze despre desfăşurarea lucrărilor celui de-al XIV–lea Congres al Partidului Comunist Român.

P. Tomici[46] a fost anunţat, în Bucureşti, că prezenţa lui D. Markovici nu este binevenită în România în nici o calitate, nici măcar ca turist. Totodată, Ministerul Afacerilor Externe al României a menţionat că Markovici va fi întors de la graniţă, dacă va încerca să intre în ţară.

Nu a fost dată nici o explicaţie în legătură cu această decizie neobişnuită. MAE român a afirmat doar că prezenţa corespondentului agenţiei «Taniug», nu este binevenită.

D. Markovici a publicat câteva articole critice referitoare la evenimentele din România în perioada când era corespondentul permanent al agenţiei «Taniug» la Bucureşti.

Dacă declararea sa ca «persona non grata» este motivată de strădaniile lui de a transmite în mod obiectiv şi critic ştiri referitoare la realităţile din România, atunci decizia autorităţilor române nu poate fi calificată decât ca fiind neobişnuită şi de neacceptat”[47].

La 18 noiembrie 1989, Claude Marie Vadrot de la cotidianul parizian „Journal du Dimanche”, care fusese trimis la Bucureşti pentru a relata desfăşurarea lucrărilor Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român, a fost expulzat din România deşi era în posesia documentelor legale[48]. Ştirea a fost transmisă de la Paris de către Agenţia iugoslavă „Taniug” care cita din cotidianul „Journal du Dimanche”, singurul cotidian editat duminica, care publicase la 19 noiembrie 1989 o relatare semnată de corespondentul său special, Claude Marie Vadrot:

„«Libertatea mea în Bucureşti a durat numai o jumătate de oră», a scris Vadrot. După ce am trecut mai întâi prin vamă, unde mi-au fost confiscate ziarele ostile «Le Monde» şi «Libération», am petrecut patru ore în detenţie, după care am rămas până seara în sala de tranzit a aeroportului, sub supravegherea unui ofiţer.

De asemenea, corespondentul scrie: «Am fost împins cu brutalitate când am cerut colegilor mei italieni să telefoneze la Ambasada Franceză, întrucât solicitarea mea anterioară de a face eu însumi acest lucru mi-a fost respinsă.

Atmosfera ce domneşte în Bucureşti este cel mai bine ilustrată de faptul că toţi colegii mei nu au îndrăznit să contacteze ambasada franceză din

[46] Este vorba despre Petar Tomici, corespondent al Agenţiei iugoslave „Taniug”.
[47] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 336.
[48] *Ibidem*, f. 337 (Notă din 20 noiembrie 1989).

București».

Ziaristul francez mai scrie că, în sala de tranzit a aeroportului, a întâlnit 15 persoane bizare, cărora autoritățile le interziceau de câteva zile fie să intre, fie să iasă din țară. Printre acestea, pretinde autorul, a remarcat o femeie siriană cu doi copii, care se afla de trei zile pe aeroport fără bani și documentele care i-au fost confiscate. Ea nu a primit permisiunea să-și însoțească părinții în România, iar cererea sa de a primi un consult medical pentru un copil bolnav i-a fost respinsă.

Temperatura la aeroportul București este de minus 10 grade Celsius și doar acea parte a clădirii pentru primirea oaspeților la congres este încălzită.

Reporterul expulzat al cotidianului francez afirmă, de asemenea, că un vameș român a făcut afirmația conform căreia Congresul PCR reprezintă o «farsă obișnuită».

Administrația, fabricile, instituțiile și organizațiile de partid orășenești au fost instruite precis în legătură cu exprimarea sprijinului absolut pentru secretarul general, inclusiv în ce privește lozincile și laudele la adresa sa"[49].

Lucrările Congresului al XIV-lea al PCR au „stârnit un interes politic" în contextul schimbărilor politice din Europa de Est. O notă din arhiva CC al PCR cu ziariștii prezenți la congres arată că, până la 13 noiembrie 1989, ora 7,00, la Centrul de Presă din Agerpres au parvenit solicitări pentru a relata lucrările Congresului al XIV-lea al PCR din partea a 202 ziariști. Din totalul de 202 ziariști: *51 proveneau din țări socialiste* și reprezentau 10 agenții de presă, 6 posturi de radio și televiziune, 12 ziare și reviste, iar *151 proveneau din 28 țări capitaliste* și reprezentau 10 agenții de presă, 29 de posturi de radio și televiziune, 58 ziare, reviste și alte mijloace de informare în masă. În notă se remarca prezența unor ziariști de la mari agenții de presă - France Presse (Franța); Associated Press și UPI (SUA), Reuter (Anglia), de la importante posturi de radioteleviziune – BBC (Anglia), TV canalele 1 și 5 (Franța), televiziunile ABC și CBS (SUA), televiziunea ARD (RFG), de la cotidiene de mare tiraj și largă răspândire internațională – „Le Monde", „Le Figaro" (Franța), „Observer" (Anglia), „Neue Zürcher Zeitung" (Elveția), „Die Welt" (RFG), „Il Messagero" (Italia), „Mainichi Shimbun", „Nihon Keizai Shimbun" (Japonia), „La Vanguardia" (Spania), „The New York Times" (SUA)[50].

În ciuda faptului că la congres ziariștii din țările capitaliste au fost preponderenți, în ziarul „Scânteia", organul de presă al PCR, doar se arată faptul că despre lucrările și dezbaterile celui de-al XIV-lea congres al PCR

[49] *Ibidem*, ff. 337-338.
[50] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 79/1989, f. 21.

au relatat şi mijloacele de informare în masă din SUA şi Europa de Vest, fără a se reda şi conţinutul acestora[51].

Ziariştii au avut acces la lucrările congresului[52]. La Hotel „Intercontinental" s-a organizat un Centru de presă unde aveau acces ziariştii străini acreditaţi pentru congres, precum şi ataşaţii de presă ai misiunilor diplomatice din Bucureşti. Centrul de presă a funcţionat în perioada 18-24 noiembrie 1989, fiind condus de un colectiv format din 9 persoane[53]. Ziarişti şi lucrători din Ministerul Afacerilor Externe, buni cunoscători ai limbilor străine, au fost ataşaţi Centrului de presă pentru informarea „promptă şi largă, influenţarea pozitivă a ziariştilor străini acreditaţi la Congres". Au fost constituite grupe de ziarişti străini, de a căror activitate şi documentare se ocupau ziarişti români cu bună pregătire[54].

---

[51] Vezi, spre exemplu, „Scânteia", nr. 14 704 din 26 noiembrie 1989, p. 6.

[52] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 413. La congres au fost prezente echipe de televiziune din SUA, Japonia şi Europa. În Nota Unităţii Speciale „R" a Departamentului Securităţii Statului din Ministerul de Interne, cuprinzând perioada 26.11.1989 (08.00) – 27.11.1989 (05.00), se arăta că în cadrul Buletinului de ştiri difuzat de către postul de radio „Novi Sad", la ora 11.00, s-au transmis următorele ştiri: „Reuniunile Congresului al XIV-lea al PCR au stârnit un nou interes politic. Lucrările au fost urmărite şi de redactorul nostru Roman Minea, care ne spune că au fost prezente 4 echipe de televiziune din SUA, 6 din Japonia şi mai multe echipe din ţările europene, printre care şi o echipă a Televiziunii Iugoslave" (*Ibidem*, f. 413).

[53] ANR, fond CC al PCR- Cancelarie, dosar 79/1989, f. 37. Cele 9 persoane din conducerea Centrului de presă erau: *Constantin Mitea* - prim adjunct al Secţiei de Propagandă şi Presă; *Alexandru Ionescu* – director general al Agerpres; *Gheorghe Sprinteroiu* – şef sector la Secţia de Propaganda şi Presă; *Olimpia Solomonescu* – adjunct al ministrului de Externe; *Ion Mitran* – redactor şef al ziarului „Scânteia"; *Petre Constantin* – director general al Radioteleviziunii Române; *Constantin Vasiliu* – director în Ministerul de Externe; *Emil Marinache* – instructor în Secţia de Propagandă şi Presă; *Ion Badea* – secretar general al agenţiei române de presă „AGERPRES" (*Ibidem*, f. 39).

[54] Secţia Propagandă şi Presă şi Secţia Relaţii Externe ale CC al PCR au întocmit *Lista grupului de ziarişti români care vor lucra la Centrul de presă cu ziariştii străini* din care făceau parte următoarele persoane: *Agerpres* : Ion Badea-secretar general de Agenţie, Panait Lefter – redactor principal, Florea Ţuiu – redactor principal, Constantin Benga – redactor principal, Maria Cora – redactor, George Potra – redactor şef al Publicaţiilor pentru străinătate, Gabriel Pîslaru – redactor principal, Constantin Ionescu – redactor principal, Nicolae Chilie – redactor de rubrică, Ioan Rusu – şeful grupului de protocol, Dan Marin – adjunct protocol,

Accesul ziariştilor străini la şedinţele de deschidere şi de închidere a lucrărilor congresului se realiza numai prin Centrul de presă. La cerere se permitea accesul ziariştilor străini la aeroport, la sosirea şi plecarea delegaţiilor invitate să asiste la congres.

În ajunul şi în timpul congresului, la Centrul de presă au fost organizate întâlniri cu reprezentanţi ai unor ministere şi instituţii centrale, în cadrul cărora aceştia au făcut expuneri şi au răspuns la întrebări pe teme privind congresul, realizările şi perspectivele în dezvoltarea economică şi socială, istoria naţională, politica externă şi relaţiile economice internaţionale ale României, viaţa culturală şi artistică. Cu sprijinul Comitetului Municipal Bucureşti al PCR, în zilele congresului au fost organizate vizite de documentare în diverse obiective de interes economic şi edilitar urbanistic din Capitală şi Sectorul Agricol Ilfov. În cazul în care ziariştii străini manifestau interes pentru o documentare mai largă privind dezvoltarea economică şi socială a României puteau fi vizitate „ctitorii ale Epocii Nicolae Ceauşescu în judeţele Argeş, Dâmboviţa, Braşov şi Prahova”[55].

Ca şi la celelalte congrese ale PCR, Secţia Propagandă şi Presă şi

---

Camelia Marin – lucrător protocol, Ana Opaiţ – secretar al Consiliului ziariştilor; *„Scânteia”*: Dumitru Tinu – şef secţie internaţională, Vasile Oros – redactor principal, Nicolae Plopeanu – redactor principal; *„România Liberă”*: Corneliu Vlad – redactor de rubrică, Crina Sârbu – redactor de rubrică, Ioan Timofte – redactor principal; *„Scânteia Tineretului”*: Aristotel Bunescu – redactor de rubrică, Aurel Perva – şef secţie; *„Lumea”:* Ilie Şerbănescu – redactor de rubrică, Ilie Olteanu – redactor principal; *Ministerul Afacerilor Externe*: Constantin Vasiliu – director în MAE, Constantin Bârbea – consilier în minister, Mircea Nicolae – lucrător în Direcţia Cultură şi Presă, Florin Ghica - lucrător în Direcţia Cultură şi Presă, Petre Bordea - lucrător în Direcţia Cultură şi Presă, Aurelian Paraipan - lucrător în Direcţia Cultură şi Presă; *Radioteleviziune*: Mihail Lazăr – şeful secţiei protocol, Ion Stănculescu – şef sector relaţii, Marian Bistriceanu – redactor principal, Mădălina Melinescu – redactor secţia protocol, Violeta Olteanu - redactor secţia protocol, Elena-Maria Ionescu - redactor secţia protocol; *Ministerul Turismului*: Nistor Moise – director adjunct, Luminiţa Panait – lucrător în Direcţia Propagandă şi Presă, Ion Buzatu – lucrător în Direcţia Propagandă şi Presă, Andrei Răiescu – lucrător în Direcţia Propagandă şi Presă *(Ibidem*, ff. 40-41).

[55] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 79/1989, f. 38. Cheltuielile ce decurgeau din activitatea Centrului de presă erau suportate de CC al PCR din fondul destinat organizării congresului, precum şi de MAE, Ministerul Turismului, Radioteleviziunea Română şi Agerpres, prin suplimentarea bugetelor respective (*Ibidem*).

Secţia Relaţii Externe ale CC al PCR au întocmit *Lista cu tovarăşii propuşi să aibă întâlniri cu ziariştii străini şi tematica orientativă*:

1. Constantin Caloianu, vicepreşedinte al CSP şi Viorel Vizureanu, ministru secretar de stat la Ministerul Agriculturii:
   - realizările de seamă ale României în construcţia societăţii socialiste multilateral dezvoltate;
   - stadiul îndeplinirii cincinalului 1986-1990;
   - prevederile pentru dezvoltarea economică şi socială a României în cincinalul 1991-1995 şi orientările de perspectivă până în anii 2000-2010;
2. Ion Zipis, adjunct al ministrului Finanţelor şi Gheorghe Crăiniceanu, vicepreşedinte al Băncii Române de Comerţ Exterior:
   - lichidarea de către România a datoriei externe;
   - relaţiile internaţionale ale României în domeniul finaciar-bancar;
   - hotărârea României privind plata datoriei externe, politica economică de construcţie socialistă şi de colaborare economică internaţională cu toate statele lumii;
3. Ştefan Stancu, vicepreşedinte al Comisiei Guvernamentale de Colaborare şi Cooperare Economică şi Tehnică, adjunct al ministrului comerţului exterior şi cooperării economice internaţionale:
   - dezvoltarea schimburilor economice comerciale ale României după lichidarea datoriei externe;
   - colaborararea economică cu ţările membre ale CAER;
   - dezvoltarea schimburilor cu toate ţările socialiste, cu ţările capitaliste dezvoltate, cu ţările în curs de dezvoltare.
4. Alexandru Puiu, rectorul Academiei de Studii Economice şi Bratu Păun, prorector al Academiei de Studii Social-Politice, concepţia României privind noua ordine economică internaţională, contribuţia ţării noastre la soluţionarea problemelor economice mondiale.
5. Romeo Dragomirescu, vicepreşedinte al Comitetului pentru Problemele Consiliilor Populare:
   - dezvoltarea susţinută, armonioasă a tuturor zonelor ţării;
   - dezvoltarea şi modernizarea localităţilor rurale şi

urbane;

- asigurarea unor condiţii de confort modern pentru toţi cetăţenii patriei.

6. Viorica Neculau, adjunct al ministrului educaţiei şi învăţământului şi Iuliu Furo, secretar de stat;

- dezvoltarea învăţământului românesc;
- asigurarea în fapt a unor şanse egale la educaţie şi învăţământ pentru toţi cetăţenii patriei;
- legarea învăţământului de producţie şi cercetare.

7. Dumitru Ghişe, prorector al Academiei de Studii Social-Politice de pe lângă CC al PCR şi Mihai Dulea, vicepreşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste:

- dezvoltarea vieţii spirituale româneşti, realizări de seamă în creaţia literar-artistică, festivalul naţional „Cântarea României”:
- conservarea şi ocrotirea patrimoniului naţional.

8. Constantin Oancea, adjunct al ministrului afacerilor externe şi Constantin Ene, ambasador:

- politica externă a României – o politică activă în favoarea păcii, dezarmării în primul rând nucleare, de largă colaborare cu toate ţările şi popoarele lumii;
- considerentele şi propunerile României, ale preşedintelui Nicolae Ceauşescu cu privire la actuala situaţie pe plan mondial şi direcţiile de acţiune în vederea realizării unor schimbări radicale în viaţa internaţională;
- acţiunile României vizând eliminarea din raporturile economice internaţionale a practicii condiţionării dezvoltării schimburilor comerciale şi a cooperării economice;
- acţiunile României pentru convenirea unor măsuri privind răspunderea guvernelor, a instituţiilor de stat şi neguvernamentale, a mijloacelor de informare în masă din toate ţările pentru promovarea unor relaţii de prietenie şi colaborare, a apropierii şi respectului reciproc între state şi popoare prin prezentarea corectă şi obiectivă a realităţilor din fiecare ţară, a eforturilor fiecărui popor pentru progresul său economic şi social;
- activitatea României pentru respectarea în relaţiile internaţionale a dreptului dezvoltării economice şi sociale a fiecărui popor în funcţie de condiţiile sale istorice şi sociale

specifice, de opţiunile sale suverane în ceea ce priveşte organizarea vieţii interne, reflectarea în politica independentă a fiecărui stat”[56].

Eugen Florescu, delegat și membru în comisiile speciale constituite pentru pregătirea congresului, afirma în anul 2004, în ziarul „Jurnalul Naţional”, cu prilejul împlinirii a 15 ani de la ţinerea congresului că „delegaţii și participanţii români nu au dat semne de neliniște, selecţia delegaţilor fiind făcută foarte atent. Singurele mişcări au venit din partea ziariştilor străini care scriau negativ. Pentru prima data de când era la conducere Ceaușescu, gestul de opoziţie venit din partea ziariştilor străini, mai ales a celor germani, cu privire la cultul personalității, a apărut la Congresul al XIV-lea”[57].

De la boicot și critici la … „apologia luptelor revoluționare ale PCR”. Mesajele delegaţiilor străine la congres

La Congresul al XIV-lea al PCR au participat 115 delegaţii străine din 82 de ţări[58]. „Nivelul de reprezentare a partidelor frăţeşti a fost mult redus faţă de congresele anterioare. Au fost delegaţii multe din America Latină, Africa, Asia care să umple golul”[59].

Întâlnirea lui Nicolae Ceaușescu cu delegaţiile străine a avut loc luni, 20 noiembrie 1989, după-amiază, în prima zi a congresului, la Palatul Consiliului de Stat[60]. Cu acest prilej au fost transmise mesaje de salut adresate congresului PCR de partide comuniste, socialiste, social-democrate, progresiste, mişcări de eliberare naţională cu care PCR întreţinea relaţii de colaborare. Ziarul „Scânteia”, organul de presă al PCR, în numerele din 24 și 25 noiembrie 1989, a publicat în „formă prescurtată”, după cum se arată în ziar, mesajele de salut transmise congresului de aceste delegaţii[61]. Așa cum vom vedea în continuare, luând ca exemple cazul Partidului Socialist Ungar și pe cel al Partidului Comunist Francez, aşa numita „formă prescurtată” a însemnat, de fapt, ceea ce a dorit

---

[56] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 79/1989, ff. 42-45.
[57] „Jurnalul Naţional", nr. 3507 din 19 noiembrie 2004, p. 7
[58] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 344. Pentru plasamentul conducătorilor delegaţiilor de peste hotare în Prezidiul celui de-al XIV-lea congres al PCR vezi la ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosarul 79/1989, ff. 1-20.
[59] „Jurnalul Naţional”, Anul XII, nr. 3505 din 17 noiembrie 2004, p. 7.
[60] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 63/1989, f. 12 verso.
[61] Vezi, pe larg, ziarul „Scânteia” din 24 și 25 noiembrie 1989.

conducerea Partidului Comunist Român să apară publicat din mesaj.

Constantin Olteanu[62], secretar al CC al PCR, care s-a ocupat cu organizarea congresului, afirmă într-un interviu publicat în noiembrie 2004, de ziarul „Jurnalul Naţional", la 15 ani de la eveniment, că unele delegaţii străine au fost primite de Nicolae Ceaușescu, iar altele de către membrii Comitetului Politic Executiv al CC al PCR.

Marţi, 21 noiembrie 1989, Nicolae Ceaușescu s-a întâlnit cu unii din conducătorii delegaţiilor străine. Este vorba despre conducătorii delegaţiilor: PCUS, PC Chinez, Partidului Comunist din Cehoslovacia, Uniunea Comuniștilor din Iugoslavia, Partidului Democratic al Poporului din Afganistan, Partidului Muncitoresc Etiopian, Partidului Naţional Democrat din Egipt, Partidului Poporului din Pakistan, Partidului Muncitoresc Unit din Israel (MAPAM)[63].

Lucrările celui de-al XIV-lea Congres al PCR au fost boicotate de Partidul Comunist Italian, Partidul Comunist din Austria[64], Partidul Comunist Finlandez şi Partidul Socialist Ungar[65]. De asemenea, diplomaţii acreditaţi la București ai celor 12 state membre ale Comunităţii Economice Europene și SUA au boicotat lucrările congresului din cauza abuzurilor la adresa drepturilor omului care se înregistrau în România[66].

---

[62] Constantin Olteanu a făcut parte din comisiile care s-au ocupat cu pregătirea lucrărilor Congresului al XIV-lea al PCR: comisia de organizare a lucrărilor congresului, comisia pentru elaborarea Tezelor congresului și comisia pentru examinarea problemelor de cadre de partid în legătură cu Congresul al XIV-lea al PCR (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 80/1989, ff. 22, 23 și 26). Pentru mai multe detalii privind activitatea lui Constantin Olteanu vezi Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, Liviu Marius Bejenaru, Clara Cosmineanu-Mareş, Monica Grigore, Alina Ilinca, Oana Ionel, Nicoleta Ionescu-Gură, Elisabeta Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, Florica Dobre (coord.), *Membrii CC al PCR 1945-1989. Dicționar*, studiu introductiv de Nicoleta Ionescu-Gură, București, Editura Enciclopedică, 2004, pp. 439-440.

[63] Ziarul „Scânteia", nr. 14 700 din 22 noiembrie 1989 a relatat despre aceste întâniri, inclusiv cu fotografii.

[64] Partidul Comunist Austriac nu a participat la Congresul al XIV-lea al PCR pentru că „refuza dictatura lui Ceaușescu" (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 321).

[65] *Ibidem*, f. 345.

[66] *Ibidem*, f. 354. Informaţia a fost transmisă de postul de radio „Vocea Americii" – Notă din 21 noiembrie 1989. Cele 12 state membre ale Comunităţii Economice Europene (CEE) erau: Belgia, Franţa, Italia, RFG, Luxemburg, Olanda, Anglia, Danemarca, Irlanda, Grecia, Spania și Portugalia. Comunitatea Economică

Informaţia a fost transmisă în ziua de 20 noiembrie 1989, de către postul de radio „Europa Liberă", la Buletinul de ştiri de la ora 22.00, fiind prezentată de Alexandru Polizu[67]: „Într-o declaraţie dată publicităţii la Paris s-a precizat că reprezentanţii Comunităţii Europene nu vor participa nici la alte activităţi organizate cu ocazia congresului. O decizie similară a fost luată şi de ambasada Statelor Unite la Bucureşti. S-a precizat că participarea unor reprezentanţi americani la orice fel de activitate organizată de PCR ar fi deplasată, dată fiind îngrijorarea profundă a Statelor Unite în ce priveşte situaţia drepturilor omului în România. (N.N. Ştirea a fost difuzată de toate posturile de radio aflate în atenţia noastră)"[68].

Partidul Socialist Ungar nu a fost reprezentat la Congresul al XIV-lea al PCR, însă a salutat congresul printr-o telegramă al cărei conţinut a fost transmis de Agenţia ungară MTI. Astfel, Agenţia ungară MTI a transmis de la Budapesta că:

„Reprezentantul PSU pentru probleme externe, Otto Juhasz, a informat agenţia MTI asupra faptului că Prezidiul PSU a adoptat o hotărâre conform căreia PSU nu va fi reprezentat la cel de-al XIV-lea congres al Partidului Comunist Român, ci îl va saluta printr-o telegramă.

Prezidiul PSU şi-a exprimat speranţa că PCR, înscriindu-se în procesele de restructurare care se desfăşoară în Europa Răsăriteană şi Centrală, efectuând

---

Europeană a luat fiinţă, în baza Tratatului de instituire a Comunităţii Economice Europene, semnat la Roma, la 25 martie 1957, de către Franţa, Germania, Italia, Belgia, Olanda şi Luxemburg. Ulterior CEE şi-a sporit numărul de membri (*Instituţiile, organizaţiile internaţionale şi România*, Bucureşti, Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, 2013, p. 311).

[67] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 357 (Notă a Unităţii Speciale „R" din Departamentul Securităţii Statului care acoperă perioada 20.11.1989 (17.00) – 21.11.1989 (05.00).

[68] *Ibidem*, ff. 357-358. La această dată nu ştim cu exactitate dacă decizia neprezentării la Congresul PCR a reprezentanţilor ţărilor membre ale Comunităţii Europene ar putea fi şi urmarea scrisorii trimise de către Ion Raţiu preşedintelui Franţei, scrisoare în care acesta prezenta în mod critic situaţia economică, socială şi politică din ţară şi cerea luarea de măsuri de către guvernele ţărilor membre ale Comunităţii Europene împotriva Republicii Socialiste România (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 375). Textul scrisorii trimise de Ion Raţiu preşedintelui Franţei a fost transmis în cadrul emisiunii *Programul politic* difuzată de către postul de radio „Europa Liberă" la ora 20.00. Notă a Unităţii Speciale „R" a Departamentului Securităţii Statului din Ministerului de Interne, cuprinzând perioada 15.11.1989 (17.00) - 16.11.1989 (05.00).

schimbările necesare, va prelua sarcinile înnoirii socialismului, înfăptuirii reformelor și democratizării, creării statului de drept, respectând valorile umane.

Prezidiul speră sincer că în România vor fi în curând respectate drepturile omului, drepturile colective și personale ale minorităților naționale, între care și ale celei ungare.

Prezidiul confirmă că se pronunță în continuare în favoarea reglementării problemelor litigioase dintre cele două partide, pe o bază justă și în spiritul corectitudinii.

În spiritul acestor idei și intenții, PSU dorește celui de-al XIV-lea Congres al PCR o activitate încununată de succes"[69].

Mesajul Partidului Socialist Ungar a fost publicat de ziarul „Scânteia", organul de presă al PCR, după închiderea lucrărilor congresului și foarte mult subțiat. La 25 noiembrie 1989, la rubrica *Mesaje de prietenie și solidaritate adresate Congresului al XIV-lea al PCR*, ziarul „Scânteia" a publicat mesajul Partidului Socialist Ungar care avea următorul conținut: „«În numele Prezidiului Partidului Socialist Ungar salut forumul dumneavoastră. Doresc ca activitatea congresului să fie rodnică»-se arată în mesaj. Nyers Rezsö, Președintele Partidului Socialist Ungar"[70].

Dacă câteva partide comuniste au boicotat congresul, în schimb au existat și partide comuniste reprezentate la congres, cum a fost cazul Partidului Comunist Francez, care a exprimat critici în legătură cu nerespectarea drepturilor omului în România. Între Partidul Comunist Francez și Partidul Comunist Român existau deosebiri fundamentale de vederi în privința respectării drepturilor omului și cu privire la concepția despre socialism, față de linia urmată de Partidul Comunist Român. De asemenea, comuniștii francezi s-au referit la necesitatea eliberării deținuților politici români[71].

---

[69] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, ff. 348-349.

[70] „Scânteia", nr. 14 703 din 25 noiembrie 1989, p. 10.

[71] Mesajul delegației Partidului Comunist Francez la Congresul al XIV-lea al PCR a fost publicat și în cotidianul francez „L'Humanité", luni 20 noiembrie 1989 (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, ff. 347 și 350). Agenția France Presse care a preluat din ziarul „L'Humanité" mesajul delegației Partidului Comunist Francez la Congresul al XIV-lea al PCR, publicat în 20 noiembrie 1989, a transmis o relatare intitulată *PCF exprimă grave divergențe cu PCR*, în care „se afirma, totodată «convingerea conform căreia comuniștii și poporul român vor ști să găsească răspunsurile moderne, deci democratice, care le vor permite să construiască o societate socialistă corespunzând exigențelor contemporane». Reamintind că în prezent capitalismul «cunoaște o criză profundă», PCF afirmă

De ce a trimis totuși Partidul Comunist Francez o delegație[72] la congresul PCR de la București aflăm de la Pierre Blotin, membru al CC al PCF, care spunea: „în loc să fim absenți și să ne exprimăm punctul de vedere de la Paris, am optat pentru prezența noastră la București unde să exprimăm direct și cu franchețe ceea ce credem. Divergențele noastre cu PCR sunt grave. Noi, comuniștii francezi ne pronunțăm pentru apărarea drepturilor omului în întreaga lume. Noi suntem convinși că socialismul trebuie să fie o societate a justiției, a progresului și a libertății pentru toți cetățenii unei țări. Suntem convinși că membrii PCR și poporul român vor ști să găsească răspunsul modern și democratic care le va permite să construiască o societate socialistă corespunzătoare exigențelor contemporane. Suntem deciși să cerem PCR anularea măsurilor luate împotriva tuturor bărbaților și femeilor din România pe baza atitudinilor politice și să cerem respectarea integrală a libertăților și drepturilor omului”[73].

Adrian Pop afirmă în cartea sa, intitulată *Originile și tipologia revoluțiilor est-europene*, că „Interesul deosebit al Franței față de situația din România era departe de a fi întâmplător, el fiind manifestarea unei anumite «diviziuni a muncii», în cadrul NATO, decisă la întâlnirea la nivel înalt a Consiliului Nord-Atlantic de la Bruxelles din 29-30 mai 1989 ce viza monitorizarea și impulsionarea schimbărilor din Est, în urma căreia situația din România fusese repartizată Franței. (...) În ceea ce privește România se avea în vedere «intensificarea acțiunilor vizând crearea unor tensiuni interne destabilizatoare prin folosirea unor stări de nemulțumire și incitări în mediul minorității maghiare, considerându-se că, în acest fel, România ar putea fi determinată să nu mai obstrucționeze procesele ce au

---

în mesaj că socialismul «nu poate să-și demonstreze superioritatea decît procedând la reforme a căror principală pârghie este democratizarea în toate domeniile». Această constatare «îl conduce la susținerea totală a perestroika» promovată de Mihail Gorbaciov” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, ff. 347-348 – Notă din 21 noiembrie 1989).

[72] Delegația Partidului Comunist Francez a fost formată din Pierre Blotin, membru al Biroului Politic și Roger Trugnan, colaborator al Comitetului Central (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 347).

[73] *Ibidem*, f. 362 (Comentariu al lui Emil Hurezeanu referitor la poziția Partidului Comunist Francez față de Congresul al XIV-lea al PCR, în cadrul emisiunii „Actualitatea Românească” difuzată de Postul de radio „Europa Liberă”, la ora 19.10 în Nota Unității Speciale „R” a Departamentului Securității Statului din Ministerul de Interne, cuprinzând perioada 22.11.1989 (17.00) - 23.11.1989 (05.00)).

loc în Est»”[74].

Secţia Relaţii Externe a CC al PCR a întocmit un material intitulat *Concluziile reieșite din discuțiile cu Delegația Partidului Comunist Francez*, care se află în arhiva PCR de la Arhivele Naţionale ale României, având următorul conţinut:

„I. Pierre Blotin nu a făcut aprecieri exhaustive asupra raportului prezentat Congresului de tovarășul Nicolae Ceaușescu. El a menționat doar următoarele:

- Raportul este o reafirmare mai aprofundată a pozițiilor cunoscute ale PCR;
- PCF[75] este adept al «reformelor și înnoirilor în țările socialiste dar

---

[74] Adrian Pop, *Originile și tipologia revoluțiilor est-europene*, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 319. Tot în cartea lui Adrian Pop se arată că „O notă a Serviciului de Informaţii Externe consemna, la 13 noiembrie 1989, că Administraţia americană a comunicat principalilor aliaţi din NATO că «trebuie să se asigure o redistribuire a rolurilor statelor occidentale și o mai mare implicare a lor în acţiunile de influenţare a evoluţiilor din diferite ţări socialiste. SUA se vor concentra îndeosebi asupra situaţiei din URSS, urmărind ca RFG și Marea Britanie să se ocupe mai mult de problemele legate de RDG, Polonia, Cehoslovacia, iar Franţa și Italia de cele privind Ungaria, Bulgaria și România»” (*Ibidem*).

[75] Potrivit unui documentar întocmit de Secţia Relaţii Externe a CC al PCR, Partidul Comunist Francez a fost creat la 29 decembrie 1920. În noiembrie 1989 avea circa 610 000 membri, iar secretar general era Georges Marchais. La alegerile legislative din 16 martie 1986 obţinuse 35 de mandate (cu 9 mandate mai puţin decât în legislatura anterioară). La Congresul al XXII-lea, PCF a renunţat la noţiunea „dictatura proletariatului” apreciind că aceasta nu mai corespundea condiţiilor din Franţa. Partidul Comunist Francez nu mai utiliza expresia „marxism-leninism”. În februarie 1985 a avut loc cel de-al XXV-lea Congres al PC Francez, care a reconfirmat tezele ultimelor două congrese privind „construirea socialismului în culorile Franţei” ceea ce însemna realizarea următoarelor obiective: relansarea producţiei prin mobilizarea resurselor în vederea creării de noi locuri de muncă și noi avuţii; înaintarea pe calea dreptăţii și solidarităţii sociale, declanșarea unei adevărate contraofensive pe plan social și economic, în vederea creșterii remuneraţiei de jos în sus, reducerii veniturilor obţinute din capital, o mai bună corelare a muncii, pregătirea profesională; democratizarea întregii vieţi a societăţii franceze, asigurarea de noi posibilităţi de informare, o reformă profundă a instituţiilor și a Constituţiei, combaterea tuturor genurilor de dominaţie externă. PCF era de părere că nu există nici „model”, nici „centru”, nici vreun „partid călăuză” pentru forţele care luptă în favoarea socialismului. „Fără a face referire la evenimentele din RDG și Ungaria, secretarul general al PCF a

și el consideră că acestea trebuie înfăptuite sub conducerea partidelor comuniste și în cadrul socialismului. Nu sistemul socialist este de vină, ci faptul că în numele socialismului s-au produs grave greșeli și abateri de la principiile socialismului, în special în domeniul economiei, al drepturilor și libertăților omului, greșeli care trebuiesc lichidate». În context a exprimat îngrijorarea PCF pentru ceea ce se întâmplă în Ungaria și Polonia, adăugând că în RDG reformele se desfășoară «sub controlul partidului comunist și nu se pune în cauză socialismul».

- PCF împărtășește pe deplin poziția exprimată în raport cu privire la cele două state germane.

II. Remarcând absența unei delegații a P.C. Italian – Pierre Blotin a spus că Partidul Comunist Francez nu împărtășește poziția PCI. «Există într-adevăr divergențe de păreri, inclusiv între PCR și PCF, dar noi considerăm că aceasta nu trebuie să ducă la întreruperea dialogului, cum procedează tovarășii italieni, ci dimpotrivă trebuie dezvoltat dialogul, schimbul de opinii».

- Referindu-se la schimbările și evoluțiile din unele țări socialiste, Pierre Blotin a subliniat că «forțe occidentale - guverne și partide – doresc să dea schimbărilor respective o altă turnură, de destabilizare, să demonstreze că socialismul constituie un eșec». PCF este îngrijorat de concesiile și cedările de principiu care se fac în unele țări socialiste: «nu capitalismul și privatizarea constituie remediul la neajunsurile din țările socialiste; noi știm prea bine ce înseamnă capitalismul și proprietatea particulară dominantă și de aceea nu putem accepta formele de preamărire a acestora, de întoarcere la capitalism».

- «Piața și concurența – a spus Blotin – nu înseamnă capitalism; caracterul proprietății naște capitalism»;

- Admițând rolul partidelor comuniste în conducerea proceselor economico-sociale, P. Blotin a menționat că «PCF nu consideră că acest rol conducător ar trebui stipulat prin constituții, ci câștigat prin politica și activitățile practice pe care le desfășoară în interesul societății, al

---

afirmat la plenara CC al PCF din octombrie 1989 că «nu sunt speranțe pentru socialism nici într-o atitudine de crispare pe poziții stereotipe, depășite, nici, cu atât mai mult, în fuga precipitată către social-democrație». Făcând în același context o descriere sumbră a situației din URSS – constatată în vizita sa recentă în această țară - «unde entuziasmul face loc adesea deziluziei și neliniștei», el a arătat că «PCUS trebuie să ia măsuri urgente și să-și intensifice activitățile împotriva forțelor antiperestroika»” (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 77/1989, ff. 130-132).

poporului»”[76].

După închiderea lucrărilor congresului, în ziarul „Scânteia”, organul de presă al PCR, din 25 noiembrie 1989, a apărut, printre alte mesaje, următorul text ca mesaj din partea Partidului Comunist Francez:

„Cu ocazia celui de-al XIV-lea Congres al dumneavoastră adresăm salutările noastre frățești comuniștilor, clasei muncitoare și poporului român. Țara dumneavoastră era, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, în ciuda resurselor agricole importante, una din cele mai sărace de pe continentul european. Cunoaștem că, după ce a contribuit la înfrângerea fascismului, Partidul Comunist Român a călăuzit poporul țării dumneavoastră, în condiții adesea complexe, pentru a progresa pe calea construirii unei societăți noi, eliberată de exploatarea capitalistă.

În continuare, în mesaj se arată: Epoca noastră este cea în care umanitatea vede deschizându-se posibilitatea atingerii unui grad mai înalt de civilizație. Capitalismul nu este capabil să asigure această evoluție. Căutând obținerea profitului maxim prin imense risipe materiale și umane, prin exploatarea popoarelor pe care le domină, prin jefuirea lumii a treia, el cunoaște o criză profundă. El continuă cursa înarmărilor și exercită o represiune adesea brutală, își multiplică atacurile la adresa libertăților și democrației. Nu acesta este drumul spre viitor.

Să înaintăm hotărât – se arată în încheierea mesajului – în interesul celor ce în lume acționează pentru socialism. Partidul Comunist Francez”[77].

Postul de radio în limba maghiară „Kossuth” a transmis informația că „PCUS a transmis o telegramă de salut PCR cu ocazia începerii lucrărilor celui de-al XIV–lea congres, conform Agenției Tass, CC al PCUS atrage atenția României să țină seama de diversele opinii și păreri, întrucât acestea ajută la dezvoltarea socialismului. Conducerea sovietică a asigurat că este gata să sprijine colaborarea dintre cele două partide, după cum reiese din telegramă. (N.N. Toate posturile de radio aflate în atenția noastră au transmis știri asemănătoare cu cea de mai sus)”[78].

---

76 *Ibidem*, ff. 127-128.

77 „Scânteia”, nr. 14703 din 25 noiembrie 1989, p. 8.

78 ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 356. Postul de radio în limba magiară „Kossuth” a difuzat în data de 20 și 21 noiembrie 1989 faptul că PCUS este reprezentat la congres de un membru al Comitetului Politic, relativ necunoscut, ca Vitali Vorotnikov, președintele Sovietului Suprem al Federației Ruse (*Ibidem*, f. 328). Era vorba despre Vorotnikov Vitali Ivanovici, membru al Biroului Politic al CC al PCUS, vicepreședinte al Sovietului Suprem al URSS, președintele Sovietului Suprem al RSFSR (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 79/1989, f. 1). De

Agenţia sovietică Tass-Moscova, arăta că CC al PCUS a adresat un mesaj de salut participanţilor la cel de-al XIV-lea congres al PCR, cu un asemenea conţinut: „PCUS apreciază relaţiile cu comuniştii români care se dezvoltă pe baza principiilor neamestecului, egalităţii şi interesului reciproc faţă de succesele fiecărei părţi. Compararea concepţiilor şi opiniilor, cât şi schimbul de experienţă contribuie la găsirea căilor de valorificare a potenţialului umanist al socialismului, de care depinde progresul fiecăreia din ţările frăţeşti şi puterea de atracţie a ideii socialiste în lume”[79].

Ziarul „Scânteia”, organul de presă al PCR, a publicat în numărul din 24 noiembrie 1989, mesajul PCUS pentru Congresul al XIV-lea al PCR, care are următorul conţinut:

„Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice adresează un salut fierbinte tuturor delegaţilor la cel de-al XIV-lea Congres al Partidului Comunist Român.

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice apreciază raporturile cu comuniştii români ce se dezvoltă pe baza principiilor neamestecului, egalităţii în drepturi şi interesului reciproc, în avantajul fiecăruia dintre partidele noastre. Compararea punctelor de vedere şi păreri, schimbul de experienţă ajută la înţelegerea căilor de punere în valoare a potenţialului uman al socialismului de care depinde progresul fiecărei ţări frăţeşti şi forţa de atracţie a ideilor socialiste în lume.

Fiind convinşi că colaborarea dintre Partidul Comunist al Uniunii Sovietice şi Partidul Comunist Român serveşte intereselor popoarelor celor două ţări, cauzei luptei pentru pace şi socialism, reafirmăm că sutem gata să o adâncim şi să o îmbogăţim.

Urăm comuniştilor, tuturor oamenilor muncii din România succese în dezvoltarea social-economică a ţării, fericire şi bunăstare. Comitetul Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice”[80].

În cazul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) mesajul

---

asemenea, postul de radio „Deutsche Welle” a transmis că PCUS a trimis comuniştilor români o telegramă de salut care a fost publicată în cotidianul „Pravda”. „În textul acesta CC al PCUS afirmă, între altele, că schimbul de păreri şi de experienţă favorizează aflarea căilor de descoperire a potenţialului uman al socialismului, de acelaşi schimb de păreri şi de experienţă depinzând şi progresul fiecărei ţări frăţeşti şi a socialismului din lumea întreagă” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 353. Notă din 21 noiembrie 1989).

[79] *Ibidem*, f. 347. Notă din 21 noiembrie 1989.

[80] „Scânteia”, nr. 14 702 din 24 noiembrie 1989, p. 13.

transmis de mijloacele de informare din străinătate a coincis cu ce s-a publicat în ziarul „Scânteia”, organul de presă al Partidului Comunist Român. În mod voalat, mesajul PCUS îndemna conducerea Partidului Comunist Român să urmeze reformele care deja se derulau în URSS și în unele ţări est-europene din sfera de influenţă sovietică.

Dacă unele delegaţii străine au exprimat critici la adresa politicii Partidului Comunist Român, îndemnând la reforme, în schimb delegaţia chineză condusă de Qiao Shi, membru al Comitetului Permanent al Biroului Politic şi membru al Secretariatului CC al Partidului Comunist Chinez responsabil cu securitatea statului, a făcut apologia celor „70 de ani de glorioase lupte revoluţionare ale PCR”, urând „noi succese în cadrul noilor evoluţii istorice”[81].

În preajma plecării delegaţiei Partidului Comunist Chinez (PCC) la lucrările Congresului al XIV-lea al PCR, Li Shuzheng, adjunct al șefului S.R.E. a CC al PCC şi Bao Hailong, activist în cadrul aceleiaşi secţii, din însărcinarea conducerii PCC, au făcut o serie de aprecieri cu privire la acest eveniment. Ele sunt cuprinse într-o telegramă, din 21 noiembrie 1989, transmisă de la Beijing de către Angelo Miculescu, ambasadorul României în Republica Populară Chineză. Din conţinutul telegramei aflăm că partea chineză considera că ţinerea congresului avea o semnificaţie

---

[81] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, ff. 366-367. Notă din 23 noiembrie 1989. Nicolae Ceaușescu s-a întâlnit, marţi 21 noiembrie 1989, cu delegaţia Partidului Comunist Chinez. Iar în 22 noiembrie 1989, ziarul „Scânteia” a publicat o scurtă informare a discuţiei avute: „Conducătorul delegaţiei Partidului Comunist Chinez a subliniat însemnătatea Raportului prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu în deschiderea lucrărilor Congresului, care reprezintă o ilustrare a realizărilor obţinute de poporul român, sub conducerea PCR, a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în dezvoltarea continuă a României socialiste. În cadrul convorbirilor a fost exprimată satisfacția față de cursul ascendent al relațiilor de prietenie și colaborare statornicite între PCR și PCC, între România și China, care au cunoscut o dezvoltare continuă, o contribuție de seamă având în acest sens întâlnirile și convorbirile la cel mai înalt nivel. S-a apreciat, totodată că există perspective tot mai largi pentru intensificarea în continuare a colaborării pe multiple planuri dintre partidele, țările și popoarele noastre. Relevându-se caracterul complex și contradictoriu al situației internaționale actuale, s-a exprimat dorința celor două partide de a conlucra tot mai strâns pe plan internațional în vederea soluționării gravelor probleme cu care este confruntată lumea contemporană, în interesul dezvoltării pe calea socialismului, al progresului economic și social al tuturor popoarelor” („Scânteia”, nr. 14 700 din 22 noiembrie 1989, p. 11).

deosebită în contextul desfășurării evenimentelor, din anul 1989, din Europa de Est. Din evaluările întreprinse în cadrul S.R.E a CC al PCC, partea chineză era de părere că la congres urmau a fi reiterate pozițiile formulate anterior de partidul și statul român cu privire la problemele fundamentale ale socialismului; că în cadrul congresului vor fi exprimate anumite luări de poziție, puneri la punct și clarificări în legătură cu unele evenimente și tendințe de ultimă oră produse pe plan european și mondial. Conducerea Partidului Comunist Chinez nu se aștepta ca la congres să fie luate măsuri organizatorice de importanță specială, deoarece în practica Partidului Comunist Român asemenea măsuri erau adoptate în etapele premergătoare congresului[82]. Cu alte cuvinte, congresul nu aducea modificări în sistemul comunist din România și nici în componența organelor de conducere ale Partidului Comunist Român.

Conducerea Partidului Comunist Chinez considera că la congres, Nicolae Ceaușescu se va menține ferm pe „pozițiile socialismului științific, în apărarea socialismului și a rolului acestuia în dezvoltarea mondială”[83]. La această poziție aderau și comuniștii chinezi, condiderând-o „o bază deosebit de importantă în colaborarea între partidele comuniste chinez și român”. Potrivit aprecierii conducerii Partidului Comunist Chinez, trimiterea la congresul Partidului Comunist Român a unei delegații condusă de un membru permanent al Biroului Politic, constituia „o dovadă a dorinței P.C. Chinez de a întări colaborarea cu PCR și sprijinul pe care și-l acordă reciproc cele două partide”[84].

Ziarele din România, de exemplu, „Scânteia” și „România Liberă”, au publicat „relatări din presa internațională despre lucrările congresului, dar numai articole pozitive apărute în publicații din celelalte țări comuniste”[85].

Așa cum am văzut în acest subcapitol au existat diferențe și omisiuni între unele mesaje ale delegațiilor străine prezente la congres, transmise de către posturile de radio și agențiile de presă aflate în atenția Unității Speciale „R” din Departamentul Securității Statului, și ce s-a

---

[82] Angelo Miculescu, *Ambasador la Beijing (telegrame desecretizate 1982-1989)*, ediție îngrijită, selecția documentelor și studiu introductiv de Mihai Floroiu și Liviu Țăranu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2018, p. 522 (documentul nr. 240 din 21 noiembrie 1989).
[83] *Ibidem*.
[84] *Ibidem*.
[85] „Jurnalul Național”, Anul XII, nr. 3507, din 19 noiembrie 2004, p. 7. Vezi, spre exemplu, ziarul „Scânteia” din 22, 23, 24, 25 și 26 noiembrie 1989.

publicat în ziarul „Scânteia”, organul oficial de presă al PCR. Practic conducerea Partidului Comunist Român a publicat numai ce i-a convenit din mesajele transmise de către delegaţiile străine la congres.

Congresul al XIV-lea al PCR „nu va aduce modificări în sistemul comunist român”. Percepţii occidentale asupra congresului

Potrivit hotărârii plenarei Comitetului Central al PCR din 27-28 iunie 1989, care l-a convocat, Congresul al XIV-lea al PCR trebuia să intre în istorie „drept Congresul marilor victorii socialiste, al trimfului principiilor socialismului ştiinţific în transformarea revoluţionară a patriei, al independenţei depline economice şi politice a României”[86], însă a rămas în istorie, de fapt, ca ultimul congres al Partidului Comunist Român.

Congresul Partidului Comunist Român s-a desfăşurat „într-o atmosferă suprarealistă, de glorificare a realizărilor şi opţiunilor programatice ale regimului comunist în totală izolare faţă de ceea ce se întâmpla dincolo de frontierele României”[87]. Pentru Nicolae Ceauşescu, secretarul general al PCR, congresul partidului reprezenta „un eveniment crucial în istoria României, în activitatea mişcării muncitoreşti revoluţionare şi a PCR, cât şi pentru dezvoltarea socială şi economică a ţării”[88]. El a afirmat în discursul său că „cel de-al XIV-lea Congres va face un bilanţ al stadiului actual de dezvoltare a societăţii româneşti, va trasa programe vizând dezvoltarea acesteia în viitorul cincinal şi până în anul 2010, în baza principiilor socialismului ştiinţific şi comunismului pentru a ridica România pe noi trepte de progres şi civilizaţie pentru a întări independenţa şi suveranitatea ei”[89].

Silviu Curticeanu, care s-a aflat în preajma lui Nicolae Ceauşescu, fiind şeful Secţiei Cancelarie a CC al PCR, afirmă, în memoriile sale, următoarele despre congresul PCR: „Dacă ar fi să dau, după obişnuinţa vremii, Congresului o denumire generică, l-aş numi fără ezitare, Congresul stagnării, al imposibilei renaşteri, al irosirii oricărei şanse de supravieţuire; Congresul a consacrat, într-un moment de mare cumpănă,

---

[86] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 71/1989, f. 2.

[87] Mihail Dobre, *România la sfârşitul războiului rece. Statut geopolitic şi opţiuni de securitate*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2011, p. 151.

[88] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, ff. 344-345.

[89] *Ibidem*, f. 345.

centralizarea absurdă şi agresivă a puterii în mâna unei singure persoane, autoinvestită, după o lungă perioadă de neputinţă şi laşitate colectivă, cu dreptul de a dispune după bunul plac, fără limite sau opreliști, de destinele ţării și ale fiecărui cetăţean"[90].

Lucrările Congresului au fost deschise prin prezentarea raportului[91] de către Nicolae Ceaușescu, secretarul general al PCR, despre activitatea partidului desfășurată de la congresul din 1984 și până în 1989 în care se menţiona că România obţinuse rezultate importante în construirea socialismului. Însă în mijloacele de informare în masă din străinătate, rezultatele politice și economice ale socialismului din România erau considerate a fi prezentate de Nicolae Ceaușescu în raportul de la congres cu „mândrie și fără umbră de autocritică"[92]. De exemplu, Agenţia France Presse a transmis de la București că:

„Abordând situaţia economică în intervenţia sa, «numărul 1» român a promis celor 23 milioane de compatrioţi ai săi foarte bune rezultate în anii următori, care vor face din România «o ţară mediu

[90] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000, p. 396.

[91] Șase ore i-au trebuit lui Nicolae Ceaușescu pentru a citi raportul care avea „vreo 140 pagini". Discursul lui a fost întrerupt de ovaţii și aplauze care au durat 100 de minute („Jurnalul Naţional", Anul XII, nr. 3505 din 17 noiembrie 2004, p. 4; ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 63/1989, f. 2). Constantin Olteanu, afirmă într-un interviu publicat în anul 2004, de ziarul „Jurnalul Naţional", la 15 ani de la ţinerea congresului, că Nicolae Ceaușescu, la congres, „a citit textul integral fără modificări. Cu pauze mai lungi decât de obicei" („Jurnalul Naţional", Anul XII, nr. 3505 din 17 noiembrie 1989). Tot el spune cum a fost pregătit raportul citit de Nicolae Ceaușescu la congres. El era atunci membru CPEx, secretar al CC și șef al Secţiei de Propagandă și Presă și a fost însărcinat să lucreze la raport împreună cu Dumitru Popescu, Constantin Mitea și Eugen Florescu: „Ne-am întâlnit la mine în birou și, de comun acord, am stabilit ce urmează să pregătească fiecare. După ce s-au elaborat aceste părţi s-a asamblat materialul, l-am revăzut toţi patru de câteva ori și sub aspectul echilibrului problematic, al aprecierilor, ponderea acestora în economia materialului, după care l-am înaintat, sub această formă de proiect, lui Nicolae Ceaușescu. El avea obiceiul ca pe materialele importante să facă modificări ca să-și asigure paternitatea. El chema una sau două stenografe, cărora le dicta ceea ce considera el, și paragrafele respective erau introduse de noi în raport, le stilizam și le armonizam cu restul textului. (...) documentul a fost prezentat plenarei CC, nimeni nu făcea observaţii și asta a fost redactarea care a fost citită în faţa congresului" („Jurnalul Naţional", Anul XII, nr. 3505 din 17 noiembrie, 2004, p. 6).

[92] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 351.

dezvoltată» și nu în curs de dezvoltare.

A fost anunţată o recoltă record de cereale de 60 de milioane pentru 1989, care – potrivit preşedintelui român – înscrie România printre primele ţări din lume în privinţa randamentului la hectar. Totuși, potrivit lui Zdenek Lukas, expert agricol la Institutul internaţional pentru cercetări comparate de la Viena, cifra este «incredibilă, deoarece aceasta ar presupune un randament de 8 tone la hectar, pe care nu-l ating nici chiar ţări agricole puternic dezvoltate, cum sunt Olanda și Danemarca».

Preşedintele român şi-a manifestat, de asemenea, satisfacţia faţă de «lichidarea datoriei externe românești», pe care a calificat-o «un mare succes ce pune capăt unei lungi dependenţe a ţării noastre faţă de monopolul şi capitalul financiar străin»"[93].

Dincolo de propagandă, care trebuia să demonstreze superioritatea socialismului în raport cu capitalismul, Nicolae Ceaușescu avea şi un alt scop în a declara public producţii record la cereale. „În planurile sale utopice, Ceauşescu credea că dacă România declară realizarea unor producţii cerealiere impresionante, comunitatea internaţională o va lua în serios, se va realiza convertibilitatea leului şi, pe această bază, transformarea României într-un bancher internaţional şi desăvârșirea independenţei economice a ţării"[94].

La congres, Nicolae Ceauşescu nu a lansat nici un program de reforme, ci a manifestat opoziţie faţă de schimbările politice din unele ţări socialiste, considerând că „abolirea capitalismului este condiţia de bază pentru realizarea unei societăţi drepte"[95].

Agenţia iugoslavă „Taniug" relata de la Bucureşti, într-o ştire semnată cu iniţialele D.S. că „într-un dicurs de 5 ore, rostit în faţa a peste 3000 delegaţi, care l-au întrerupt frecvent cu aplauze și ovaţii, conducătorul român a cerut membrilor de partid să rămână credincioși

---

[93] *Ibidem*, f. 352**.** Silviu Curticeanu, care s-a aflat în preajma lui Nicolae Ceaușescu, afirmă în memoriile sale că „rolul propagandei, era să demonstreze în principal, cu cifre susținute de vorbe, realizările socialismului, în general, și ale «epocii de aur», în special; comparaţii de tot felul, cu indicatori aprobaţi, bucată cu bucată, trebuiau să sugereze, dintr-o singură privire, dezvoltarea economică și social-culturală a țării, în raport de două momente: anii 1938 și 1965, primul considerat anul de vârf al dezvoltării capitaliste, iar al doilea, anul alegerii lui Ceaușescu, în fruntea partidului și statului" (Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000, pp. 382-383).

[94] Adrian Pop, *op.cit.,* p. 298.

[95] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 346.

principiului «socialismului științific»[96], proclamat în 1965, când a venit la putere”[97].

De asemenea, Agenția spaniolă E.F.E. relata de la București (relatarea semnată cu inițialele E.S.C.) că acest congres, conform unor surse diplomatice de la București, „nu va aduce modificări în sistemul comunist român”[98].

Delegații au aprobat la congres, în unanimitate, „fără critici sau propuneri”, documentele aflate pe ordinea de zi a congresului Partidului Comunist Român. Reprezentanții delegațiilor străine au descris Congresul al XIV-lea al PCR „ca unul al unanimității, cu multe aplauze și elogii”[99], deoarece în luările de cuvânt ale delegaților români la congres nu s-au auzit critici la adresa lui Nicolae Ceaușescu, ci doar autocritici față de criticile adresate în diferite ocazii de președintele României.

Agenția iugoslavă „Taniug” relata că:

„O astfel de impresie a lăsat, în special, cuvântarea primului secretar de partid al municipiului București, Barbu Petrescu, care după ce a adus elogii secretarului general al partidului pentru implicarea sa directă în rezolvarea problemei aprovizionării capitalei, el a recunoscut că în acest domeniu s-au comis greșeli și s-a angajat că toate indicațiile conducătorului partidului vor fi îndeplinite.

Delegații și-au început cuvântările prin exprimarea sprijinului lor față de propunerea de realegere a lui Nicolae Ceaușescu ca secretar general și au elogiat «caracterul profund analitic» al Raportului prezentat. Vorbitorii au evidențiat că președintele Nicolae Ceaușescu a demonstrat prin Raportul său cât de bine cunoaște situația din România și necesitățile națiunii române, ca și evoluțiile de pe plan internațional”[100].

La congres, atât Nicolae Ceaușescu cât și delegații români, au atacat, de la tribună, în unanimitate, ideile reformiste din celelalte țări socialiste din Europa de Est și chiar a declarat că rolul conducător al Partidului Comunist Român va fi consolidat în societatea română în anii

---

[96] În opinia lui Nicolae Ceaușescu, socialismul științific însemna „realizarea unei societăți în care să nu mai existe exploatarea omului de către om și în care întreaga avuție să aparțină celor ce muncesc, poporului” („Scânteia”, nr. 14 702 din 24 noiembrie 1989, p. 1).

[97] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 346.

[98] *Ibidem*.

[99] *Ibidem*, f. 339.

[100] *Ibidem,* ff. 339-340 (Agenția iugoslavă Taniug – București, relatare semnată cu inițialele P.S. în Nota din 22 noiembrie 1989).

următori[101]. Sub titlul *Violente atacuri contra ideilor reformiste*, Agenția „France Presse" a transmis următoarea relatare, semnată cu inițialele J.B./J.A.C./H.R.:

„Al XIV-lea Congres al PCR a fost plasat miercuri sub semnul violentelor atacuri ale delegaților contra ideilor reformatoare din țările socialiste și unei autosatisfacții fără nuanțe în ceea ce privește rezultatele obținute în România.

Toți oratorii au denunțat de la tribună, în unanimitate, «teoriile anti-comuniste care pun în pericol legitimitatea socialismului». Ei au subliniat, totodată, «necesitatea de a combate energic tendințele care se manifestă în anumite țări, de lichidare a socialismului sub presiunea ideologiei burgheze».

Delegații originari din Transilvania, unde trăiește o importantă minoritate maghiară, au stigmatizat cu o rară violență declarațiile iredentiste, naționaliste, anti-românești și anti-socialiste, aluzie direct la criticile guvernului ungar contra politicii de asimilare forțată a românilor de origine maghiară din această regiune.

În același timp, ei au aprobat în unanimitate, fără critici sau propuneri, raportul privind situația actuală a României și perspectivele până în anul 2010, prezentat luni de secretarul general al partidului.

Elena Ceaușescu, prim-viceprim-ministru, a subliniat: «Sântem hotărâți să respingem cu fermitate toate acțiunile cercurilor imperialiste reacționare de destabilizare și slăbire a socialismului».

Primul-ministru Constantin Dăscălescu și-a exprimat satisfacția pentru «succesele obținute de România în dezvoltarea sa economică și socială», în cursul ultimelor 5 planuri cincinale, respective după venirea la putere a conducătorului națiunii române.

La rândul său, ministrul agriculturii Gheorghe David, s-a referit îndelung la succesele obținute «printr-o agricultură modernă în plină afirmare, capabilă să realizeze producții record». Aceste succese nu ar fi fost posibile «în cadrul unei economii bazate pe proprietatea particulară. Noi respingem cu tărie ideile retrograde care apar în anumite țări, vizând revenirea la privatizare și la

[101] În „Programul de măsuri pentru studierea, dezbaterea, însușirea și aplicarea tezelor, ideilor, și orientărilor cuprinse în Raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, a celorlalte documente ale Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român", referitor la creșterea rolului conducător al partidului, se arătau următoarele: „Trecerea la etapa superioară a societății socialiste multilateral dezvoltate face necesară perfecționarea și dinamizarea continuă a activității organelor și organizațiilor de partid, ridicarea continuă a muncii organizatorice, a controlului de partid, a răspunderii revoluționare a comuniștilor pentru întreaga activitate economică, socială, politică" (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 71/1989, f. 15).

fărâmițarea terenurilor», a spus ministrul”[102].

De asemenea, posturile de radio „BBC”, „Vocea Americii” și „Deutsche Welle”, au relatat în buletinele de știri din timpul congresului că Nicolae Ceaușescu s-a încăpățânat să rămână pe vechile poziții opunându-se democratizării, că a respins reformele politice și economice de tipul celor adoptate într-o serie de țări est-europene:

- „Postul de radio «BBC» - buletinele de știri/ Președintele Nicolae Ceaușescu a declarat, fără echivoc, că nu este dispus să aplice reformele traduse în viață de alte țări est-europene. Deschizând lucrările congresului partidului, el a declarat că «socialismul, care și-a demonstrat forța, este viitorul omenirii»”. Într-o cuvântare de șase ore, întreruptă frecvent de ovații tumultoase, conducătorul PCR a subliniat în repetate rânduri independența României și a denunțat așa-zisele încercări de restaurare a capitalismului în țările est-europene. El a declarat că acțiunile conducătorilor acestor țări dovedesc că ei nu au dorit niciodată, cu seriozitate, să servească cauza poporului sau a comunismului. În prealabil, Congresul primise un mesaj din partea partidului comunist sovietic în care se cerea României să învețe din experiența altor țări est-europene. Potrivit corespondentului nostru în Europa Centrală, România este la această oră complet izolată, bastion al neostalinismului în cadrul Pactului de la Varșovia”[103];
- „Postul de radio «Vocea Americii», relatare la buletinele de știri, de Nicolae Dima/ România se încăpățânează să rămână pe vechile poziții și se opune ferm democratizării – a relatat corespondentul «Vocii Americii» de la Viena, David Leud. Cuvântarea maraton pe care a rostit-o, luni, președintele României echivalează cu o respingere a oricăror reforme de tipul celor adoptate în URSS și într-o serie de țări est-europene”[104]. Tot

[102] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, ff. 366-367 (Notă din 23 noiembrie 1989).

[103] *Ibidem*, f. 341 (Notă din 22 noiembrie 1989).

[104] *Ibidem*, ff. 341-342 (Notă din 22 noiembrie 1989). De asemenea, Agenția „France Presse” în relatarea de la București, semnată cu inițialele jac/jb/md/, se arătau următoarele: „Președintele României, Nicolae Ceaușescu, a criticat conducătorii din țările reformatoare din Est care «vor să se îndrepte spre capitalism», în pasajele adăugate de la tribună în timpul prezentării Raportului-program, luni, în fața celui de-al XIV-lea Congres al PCR și reprodus marți de cotidianul «Scînteia». Nicolae Ceaușescu a deplâns faptul că «anumite țări socialiste» iau măsuri care tind, potrivit lui, să adâncească decalajul dintre bogați și săraci. «Unii se întreabă chiar: ce rău este să avem șomeri? Sigur, o asemenea abordare nu este socialistă!

Postul de radio „Vocea Americii” a transmis că „Preşedintele român a deschis lucrările Congresului al XIV-lea al PCR, angajându-se să menţină o strictă conducere centralizată. În lungul său raport, el a relevat intenţia de a rezista reformelor de felul acelora care se desfăşoară în restul statelor din Europa răsăriteană. Secretarul general al PCR a declarat că rolul conducător al partidului va fi consolidat în societatea română în anii ce vin şi că nu are intenţia de a renunţa la economia centralizată, în favoarea celei de piaţă”[105].

- Postul de radio „Deutsche Welle” a transmis: „Cu raportul prezentat de secretarul general s-au deschis lucrările Congresului al XIV-lea al partidului. El şi-a subliniat intenţia de a conduce mai departe România promovând aceeaşi politică ca şi până acum. De asemenea, a exclus reformele de genul celor iniţiate în celelalte state socialiste din Europa de est”[106].
- În nota din 21 noiembrie 1989 întocmită de Unitatea Specială „R” din Departamentul Securităţii Statului se arăta că Agenţia „France Presse” a făcut un comentariu intitulat *România se va opune oricărei tentative de punere la îndoială a socialismului*:

„România nu va permite «nimănui, sub nici o formă să pună la îndoială socialismul» în ţară – a avertizat «numărul 1» român, Nicolae Ceauşescu, cu prilejul deschiderii celui de-al XIV-lea Congres al PCR. Într-un discurs de peste 5 ore, frecvent întrerupt de scandarea unor sloganuri, precum «Ceauşescu şi poporul», «Ceauşescu-comunism», conducătorul partidului şi statului român a justificat punct cu punct socialismul la modul românesc, bazat pe atotputernicia PCR şi o economie planificată şi controlată, care nu lasă nici un loc iniţiativelor

---

Şi nu putem să admitem, în nici un fel, ca în societatea noastră să ajungă, într-o formă sau alta, la o concentrare a bogăţiei în mâna câtorva şi la creşterea numărului săracilor» – a declarat Nicolae Ceauşescu. Pentru conducătorul PCR şi al statului român: «Revine forţelor revoluţionare, popoarelor din ţările respective să rezolve această problemă. În ce ne priveşte, noi vom fi întotdeauna alături de acei care vor lupta pentru socialism. Ce se poate spune despre cei care declară astăzi că nu mai vor socialismul, că vor să meargă spre capitalism, deşi au avut funcţii de conducere într-o ţară sau alta? Au lucrat oare pentru socialism? Oricine îşi pune această întrebare» – a apreciat Nicolae Ceauşescu. «Se pare că răspunsul logic este că au folosit funcţiile pe care le-au avut pentru a împiedica dezvoltarea socialismului, că n-au servit poporul şi nu se gândesc să-l servească – a mai afirmat în continuare secretarul general al PCR” *(Ibidem* ff. 340-341).

[105] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 354 (Notă din 21 noiembrie 1989).

[106] *Ibidem*, f. 353 (Notă din 21 noiembrie 1989).

individuale.

El i-a atacat sever pe «toţi aceia care se abat de la socialism și se apropie de capitalism», aluzie evidentă la reformatorii unguri și polonezi pe care îi combate cu toate forțele sale.

Pentru prima oară, conducătorul român a cerut «o întărire a capacității militare a armatei și participarea activă a întregului popor la apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității patriei noastre socialiste».

Au fost prezentate cu mândrie, fără umbră de autocritică, rezultatele politice și economice ale socialismului științific românesc.

«Dorim să întărim cooperarea cu armatele țărilor socialiste pentru a juca un rol activ în Tratatul de la Varșovia până la desființarea simultană a alianțelor militare NATO și Pactul de la Varșovia» – a afirmat președintele român.

«Nu vom permite nimănui, oricine ar fi, sub orice formă ar fi, să pună în cauză socialismul în România» - a avertizat președintele României.

Până în prezent, «numărul 1» a cerut mereu o reducere a cheltuielilor militare – notează observatorii"[107].

- Televiziunea „Novi Sad" în limba română a transmis în ziua 19 noiembrie 1989, la ora 11.00, o corespondență a lui Petar Tomici, corespondent al Agenției iugoslave „Taniug" din București, care relata că „Pe plan intern, România, în următorii 5 ani, dar și până în 2000, nu prevede nici o schimbare esențială de formatul schimbărilor ce au loc în unele țări socialiste. Atitudinea oficială a României este că asemenea schimbări au avut loc acum 20 de ani. Se consideră că nu este nevoie de schimbări în sensul perestroikăi. Comuniștii români, în frunte cu secretarul lor general, își exprimă rezerva față de proprietatea particulară și față de economia de piață. Socialismul are într-adevăr greutăți, dar ele nu pot fi depășite prin metode capitaliste"[108].

La 20 noiembrie 1989, Unitatea Specială „R" din Departamentul Securității Statului a transmis o notă către general maior Mortoiu Aurelian, șeful Direcției a 3-a, prin care îl informa că postul de radio în limba română „France Internationale" a difuzat în cadrul programului de la ora 18.00 un scurt comentariu pe marginea unui articol apărut în ziarul francez „Le Quotidiene" referitor la situația din România, și anume că o fracțiune a PCR ar putea abandona pe Nicolae Ceaușescu, „speriată de situația țării, de mânia ce se amplifica în sânul populației și de schimbările din Estul lumii comuniste" și că Frontul Salvării Naționale „ar putea fi format din membrii de partid favorabili prestroicei lui Gorbaciov":

---

[107] *Ibidem*, ff. 351-352 (Notă din 21 noiembrie 1989).

[108] *Ibidem*, ff. 330-331 (Notă a Unității Speciale „R" din Departamentul Securității Statului cuprinzând perioada 19.11.1989 (08.00) – 20.11.1989 (05.00).

„În «Le Quotidiene» a apărut un articol intitulat «România SOS îl sfidează pe Ceaușescu», articolul are ca subtitlu «Contestația împotriva lui Ceaușescu se amplifică în România, la apropierea celui de-al 14-lea congres al PCR». După cum spune ziarul francez de dreapta, un document parvenit de curând în Occident, cheamă populația română la un boicot generalizat al regimului. Acest text, spune «Le Quotidiene», se prezintă sub forma unui manifest. Este scris de mână și provine de la o organizație necunoscută până acum, și anume «Grupul Social Democrat pentru Renaşterea României», intitulat «SOS», manifestul cere cetăţenilor români să nu mai cumpere ziarele oficiale, să nu mai aplaude, sau să scandeze sloganuri în favoarea regimului, ci să construiască un zid al tăcerii în jurul acestuia. «Liga pentru Apărarea Drepturilor Omului în România», care face cunoscut acest text, crede că el provine din partea unui grup de muncitori, deoarece spune ziarul, sunt pomenite grevele de pe Valea Jiului, manifestaţiile de la Braşov şi Iaşi, şi sunt exprimate revendicări semnificative, citez: «suferim de frig şi de foame, ne lipsesc medicamentele, suntem umiliţi, iar ţara este în pragul unui dezastru total». Textul, continuă «Le Quotidiene», îl acuză pe şeful statului că este un tiran demagog şi crud, care în megalomania lui, crede că România îi aparţine, şi că întregul popor îi este sclav, acest apel este interesant, spune cotidianul conservator, deoarece este al treilea de acest gen care apare în scurtă vreme. După apelul intelectualilor din dizidenţă, spune «Le Quotidiene», a urmat scrisoarea «Frontului Salvării Naţionale»[109], care ar putea fi format din membri de partid favorabili perestroicei lui Gorbaciov. Toate aceste apeluri, împreună cu cel din urmă, ar putea indica faptul că o parte a Partidului Comunist Român, speriată de situaţia ţării, de mânia ce se amplifică în sânul populaţiei, şi de schimbările din estul lumii comuniste, o fracţiune deci a PCR-ului ar fi gata să-l abandoneze pe Ceauşescu, încheie Le Quotidiene»"[110].

Reflectarea în străinătate a lucrărilor Congresului al XIV-lea al PCR se găsește și în Buletinele Agenţiei Române de Presă „Agerpres" destinate pentru uzul intern. Buletinele „Agerpres" se pot cerceta în arhiva Secţiei de Propagandă şi Agitaţie a CC al PCR de la Arhivele Naţionale ale României. De exemplu, în Buletinul „Agerpres", din 28 noiembrie 1989, se arăta că „Televiziunea centrală sovietică a transmis în cadrul emisiunii de ştiri «Şapte zile», imagini însoțite de comentarii în legătură cu cel de-al

[109] Ce era, de fapt, Frontul Salvării Naționale și cine l-a creat, vezi paginile 308-310 din acest studiu.

[110] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 322-323. Nota Unității Speciale „R" din DSS are și o rezoluție: „20.XI.1989. Să fie citit articolul de fiecare șef de securitate, reținute aspectele raportând datele obținute pentru găsirea eventualului autor" (*Ibidem*, f. 322).

XIV-lea Congres al PCR. Au fost prezentate principalele probleme dezbătute şi documentele adoptate. Comentatorul Televiziunii Sovietice a remarcat că, în esenţă, PCR urmează linia stabilită de Congresul al IX-lea, din 1965, pe care o consideră singura justă în condiţiile României, pronunţându-se pentru întărirea proprietăţii socialiste, pentru întărirea rolului conducător al partidului în societate"[111].

Nicolae Ceaușescu nu a fost adeptul perestroikăi. Silviu Curticeanu care s-a aflat în apropierea lui Nicolae Ceaușescu, fiind șeful Secţiei Cancelarie a CC al PCR, afirmă în memoriile sale, publicate în anul 2000, că Nicolae Ceaușescu îl vedea pe Mihail Gorbaciov ca pe „un aventurier ce duce o politică lichidatoristă"[112].

---

[111] ANR, fond CC al PCR-Secţia de Propagandă şi Agitaţie, dosar 193/1989, f. 61.

[112] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000, p. 382. Mihail Gorbaciov, iniţiatorul perestroikăi arată în memoriile sale, cum a apărut perestroika și cele mai relevante rezultate ale acesteia: „Perestroika a eliminat monopolul unui singur partid și al unei singure ideologii. Mentalitatea stalinistă a fost desfiinţată cu totul. Represiunile politice și ideologia au luat sfârșit. Sute de mii de oameni condamnaţi pe nedrept au fost complet reabilitaţi. Noi am interzis cenzura, am permis adunări și mitinguri, am dat cetăţenilor dreptul de a crea organizaţii și partide politice, posibilitatea de a alege puterea în mod alternativ. S-au format, ca atare, organe cu adevărat reprezentative ale puterii, au fost făcuţi primii pași în direcţia separării puterilor în stat. În esenţă, în ţară a apărut un sistem politic receptiv la parlamentarism. Oamenilor li s-a oferit pentru prima dată posibilitatea de a ieși peste graniţă liber și de a critica public orice fel de conducere și de putere. Chiar dacă nu am reușit să implementăm pe deplin toate drepturile și libertăţile cetăţenești, mișcarea în această direcţie începută în perioada perestroikăi este ireversibilă. Logica economică a perestroikăi a vizat demontarea treptată a sistemului administrativ de comandă în gestiunea economiei și introducerea elementelor de piaţă. Atunci a fost iniţiată direcţia către o economie în care puteau coexista mai multe forme de gestiune, către egalitatea tuturor formelor de proprietate, atunci a luat avânt spiritul întreprinzător, diversele forme de închiriere, au început procesele de împărţire a întreprinderilor pe acţiuni, de privatizare. Ca urmare a Legii pământului a început să renască ţărănimea, au apărut fermierii. Milioane de hectare de teren au fost cedate locuitorilor de la orașe și de la sate. (...) În ciuda tuturor dificultăţilor și interne, și internaţionale, politica externă a perestroikăi, însufleţită de ideile unei gândiri noi, a dat rezultate neîndoielnic pozitive. Cel mai important a fost încheierea Războiului Rece. (...) Relaţiile cu state atât din Est, cât și din Vest au intrat pe un făgaș normal, neconfruntaţional. (...) Acestea sunt rezultatele cele mai relevante ale perestroikăi. (...) Perestroika a apărut ca alternativă la două extreme istorice: capitalismul egoist al proprietăţii private, pe

De asemenea, Constantin Olteanu, membru al CPEx și secretar al CC al PCR, care s-a ocupat de organizarea congresului, afirma într-un interviu acordat ziarului „Jurnalul Național", în noiembrie 2004, la 15 ani de la eveniment, că „Nicolae Ceaușescu considera că noi, românii, am ajuns la o pefecțiune în organizarea vieții economice și a relațiilor sociale și că puține lucruri se mai pot îmbunătăți"[113]. Tot Constantin Olteanu spune că Nicolae Ceaușescu nu a adoptat o polemică explicită cu Mihail Gorbaciov. „El spunea că ce am făcut noi, înțelegându-se în subtext că tezele reformiste ale liderului sovietic la noi se învechiseră și deci, nu au căutare în România. Ceea ce faceți voi acum noi am făcut în urmă cu peste 20 de ani"[114].

Mihail Gorbaciov a cerut deideologizarea relațiilor interstatale însă Nicolae Ceaușescu s-a opus, considerând că „atâta timp cât există imperialism, există luptă de clasă și nu se poate renunța la concepțiile ideologice în viața internațională"[115]. Nicolae Ceaușescu era adeptul principiului coexistenței pașnice între statele cu orânduiri social-politice diferite și voia să se respecte acest principiu în relațiile internaționale.

Nicolae Ceaușescu, șeful de partid și de stat al României, a sugerat la congres convocarea unei conferințe a partidelor comuniste și muncitorești pe tema „Lupta împotriva imperialismului"[116]. Știrea a fost transmisă de postul de radio „Novi Sad" în cadrul emisiunilor în limba română.

Tot Constantin Olteanu, membru în conducerea PCR, care a condus pe rând Secția Propagandă și Presă și Secția Relații Externe ale CC al PCR, în interviul publicat, în noiembrie 2004, de ziarul „Jurnalul Național" afirma că Nicolae Ceaușescu i-a spus:

„că intenționa să aibă o întâlnire cu Mihail Gorbaciov și cu ceilalți lideri ai țărilor socialiste ca să dezbată deschis evoluția sistemului

---

de o parte, și totalitarismul stalinist, pe de alta. A fost o mișcare spontană, dar și concomitent, conștientă, orientată spre o sinteză a trăsăturilor pozitive ale socialismului și capitalismului. În felul său, perestroika a fost o victorie istorică: societatea sovietică s-a eliberat de totalitarism prin forțele proprii și a deschis drumul către libertate și democrație și altor țări și popoare" (Mihail Gorbaciov, *Amintiri. Viața mea înainte și după perestroika*, traducere Justina Bandol, ediția a 2-a, Editura Litera, 2015, pp. 525-530).

113 „Jurnalul Național", Anul XII, nr. 3505 din 17 noiembrie 2004, p. 7.

114 *Ibidem*.

115 ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 66/1989, ff. 37-38.

116 ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 405.

socialist, problemele divergente pe această temă. Mihail Gorbaciov s-a sustras tot timpul de la o asemenea discuţie. Nicolae Ceaușescu dorea să propunem o întâlnire mai largă a partidelor comuniste și muncitorești în care să se discute temeinic problemele socialismului și pe această bază să se stabilească modul în care trebuie acţionat, ce trebuie perfecţionat etc. (...) Am conceput un asemenea material pe baza căruia să se discute cu delegaţiile străine prezente la congres. Într-una din zilele congresului o întâlnire a lui Nicolae Ceaușescu, secondat de subsemnatul, cu delegaţiile străine, unde a ridicat şi problemele consfătuirii preconizate. Nicolae Ceaușescu le-a solicitat părerea cu privire la o asemenea consfătuire care să dezbată problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti. Nimeni n-a reacţionat din cei prezenţi şi nici după aceea nu am primit semnale”[117].

În raportul prezentat la congres, în capitolul cu problemele internaţionale, Nicolae Ceaușescu a afirmat, în premieră, că trebuiau condamnate şi anulate toate acordurile şi dictatele încheiate cu Germania hitleristă, implicit a Pactului Ribbentrop-Molotov[118], „o aluzie la faptul că dacă Moscova va continua să facă presiuni pentru a determina iniţierea unui curs reformist în România, Bucureştiul va aţâţa sentimentele naţionale şi tendinţele separatiste din RSS Moldovenească”[119].

Așa cum arată documentele din arhiva CC al PCR, în lunile următoare încheierii lucrărilor congresului, Nicolae Ceaușescu voia să aibă o discuţie specială cu Mihail Gorbaciov în problema Basarabiei şi a tezaurului României trimis la Moscova în anii 1916-1917.

La 13 noiembrie 1989, când s-a discutat în conducerea partidului raportul pe care urma să-l prezinte la congres, Nicolae Ceaușescu a ridicat în faţa Comitetului Politic Executiv al CC al PCR și „probleme legate de

---

[117] „Jurnalul Naţional”, Anul XII, nr. 3505 din 17 noiembrie 2004, p. 7.

[118] În cadrul emisiunii în limba română difuzată de către postul de radio „Vocea Americii” la ora 20 s-a transmis „un comentariu al lui Ilie Tecuţă pe marginea cererii făcute de către președintele român în cuvântarea sa la cel de-al XIV-lea congres al PCR, cerere adresată URSS-ului în scopul de a-și anula tratatul încheiat în anul 1939 cu Germania hiltleristă. Prin tratatul amintit URSS-ul intra în posesia Basarabiei şi Bucovinei, comentatorul menţionând că «PCR a fost singurul partid din opoziţie care a aprobat acest tratat»” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 404) - Notă a Unităţii Speciale „R” din Departamentul Securităţii Statului din Ministerul de Interne, cuprinzând perioada 23.11.1989 (17.00) - 24.11.1989 (05.00). În notă se menţiona că fuseseră transmise comentarii pe marginea acestui subiect și de către posturile de radio „BBC” și „NOVI SAD” (*Ibidem*).

[119] Adrian Pop, *op.cit.*, p. 318.

Moldova sovietică”[120]. Problema Moldovei nu urma să fie pusă la congres, nici să fie făcută public, deocamdată. Se dorea, mai întâi, să se adopte o poziție clară în această problemă de către conducerea Partidului Comunist Român. El a informat pe membrii CPEx că problema Basarabiei și a tezaurului României[121] a discutat-o și cu Hrușciov, în martie 1964, cu

[120] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 63/1989, f. 8. Tot în ședința din 13 noiembrie 1989 a Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, care a avut pe ordinea de zi o discuție asupra Raportului care trebuia prezentat la congres, la capitolul cu problemele internaționale, Nicolae Ceaușescu s-a pronunțat astfel: „Anul viitor se împlinesc 45 de ani de la terminarea celui de-al doilea război mondial. De aceea, România consideră că este necesar să se treacă la adoptarea măsurilor pentru soluționarea tuturor problemelor care nu s-au rezolvat. În primul rând, apare necesar să se adopte o poziție clară, fără echivoc, de condamnare și de anulare a tuturor acordurilor încheiate cu Germania hitleristă, trăgându-se concluzii practice pentru anularea tuturor urmărilor acestor acorduri și dictate pentru că odată ce se consideră că toate acestea au fost greșite trebuie, realmente, să se meargă până la capăt. Trebuie considerat anormal faptul că după 45 de ani de la încheierea războiului nu s-au realizat încă tratativele de pace între toate statele și nu s-a instaurat, de fapt, pacea în Europa. Sigur, am în vedere, în primul rând, încheierea păcii dintre Uniunea Sovietică și Germania și aceasta, de fapt, este o acțiune sau o problemă care nu poate să nu afecteze și să nu intereseze pe toți. Apare deci necesar să se treacă la tratativele necesare între statele interesate în vederea încheierii tratatului de pace și lichidării cu desăvârșire a urmărilor celui de-al doilea război mondial. Noi considerăm că toate aceste acțiuni sunt de importanță deosebită pentru consolidarea păcii, colaborării, pentru întărirea încrederii și pentru asigurarea unui progres real în problemele dezarmării, în asigurarea unei păci trainice în Europa și în întreaga lume. Pentru că este necesar, în actualele împrejurări să spunem clar aceste lucruri” (*Ibidem*, ff. 7 și 7 verso).

[121] Istoricul Ioan Scurtu arată în cartea sa, apărută în anul 2014 la Editura Enciclopedică, intitulată *Tezaurul României de la Moscova. Note și mărturii despre activitatea Comisiei comune româno-ruse (2004-2012)*, că în mass-media post decembrie 1989 au apărut articole de presă în care se afirmă că Nicolae Ceaușescu, după ajungerea la putere în România, a „renunțat la Tezaurul românesc” transportat la Moscova în anii primului război mondial. Informațiile din presă nu sunt conforme cu adevărul, deoarece documentele din arhiva Partidului Comunist Român arată o altă situație. Ioan Scurtu afirmă în cartea sa că, în perioada 1918-1965, nu au existat negocieri oficiale privind Tezaurul românesc, ci doar tatonări, că unii lideri politici români au ridicat în cadrul unor reuniuni internaționale problema restituirii Tezaurului, „că nici un șef de stat din perioada 1918-1965-regele Ferdinand, Carol al II-lea, Ion Antonescu, regele Mihai – nu a negociat problema tezaurului. Singurii care au făcut-o au fost Nicolae

puţin timp înainte de eliberarea lui din funcţiile de prim secretar al PCUS, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi membru al Prezidiului[122], dar şi cu Leonid Brejnev. Că în anii 1970-1975, conducerea PCUS a cerut conducerii de la Bucureşti să recunoască în mod deschis că Basarabia este a lor. Că a vrut la un moment dat să pună problema şi lui Mihail Gorbaciov dar că „nu au fost condiţii" şi a lăsat-o „ceva mai târziu". După congres, Nicolae Ceauşescu intenţiona să aibă o discuţie cu Mihail Gorbaciov pe această temă.

Iată, pe larg, discuţia care au avut loc în şedinţa din 13 noiembrie 1989 a CPEx:

„*Tov Nicolae Ceauşescu*:

Vreau să ridic, în faţa Comitetului Politic Executiv, încă o problemă[123], care nu urmează să o punem la congres, nici public, deocamdată, dar faţă de care trebuie să adoptăm o poziţie mai clară. Este vorba de problemele legate de Moldova sovietică.

Aţi citit cu toţii informaţiile şi ce se întâmplă acolo. Am atras atenţia tovarăşilor că trebuia să le publice în presă şi va trebui să le publicăm, dar noi nu putem să nu luăm nici un fel de poziţie în această problemă, având în vedere, în primul rând, că problema Basarabiei este legată de acordul cu Hitler, e acordul dintre Uniunea Sovietică şi Hitler.

Ceauşescu şi Ion Iliescu", că „restituirea unor părţi din Tezaur (*în anii 1935, 1956-n.n.*) nu a fost rezultatul unor negocieri, ci al unor decizii ale guvernului sovietic" (Ioan Scurtu, *op.cit.*, p. 284). Nu a fost restituit tezaurul de aur al Băncii Naţionale a României. După ajungerea la putere în România, Nicolae Ceauşescu a cerut să se realizeze un documentar privind Tezaurul românesc depus la Moscova, care a fost utilizat în timpul vizitei delegaţiei de partid şi de stat, la Moscova, în zilele de 3-11 septembrie 1965. În 1965, „conducerea PCR a ridicat deschis, ferm şi argumentat problema restiturii Tezaurului. Sovieticii au susţinut că această temă trebuia îngropată. Au lansat ideea că Tezaurul românesc a fost jefuit de albgardişti, apoi că ar trebui luate în seamă pretenţiile reciproce şi aceasta o să ne ducă dracu ştie unde. (...) Ca urmare s-a deschis calea negocierilor, care aveau să înceapă abia după prăbuşirea Uniunii Sovietice" (*Ibidem*, pp. 290, 294). Pentru discuţiile de la Moscova, din anul 1965, asupra Tezaurului, a se vedea la Arhivele Naţionale ale României, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 124/1965.

[122] Plenara din 14 octombrie 1964 l-a eliberat pe Nikita Hruşciov din funcţiile de prim secretar, preşedinte al Consiliului de Miniştri şi membru al Prezidiului (ANR, fond CC al PCR - Secţia Relaţii Externe, dosar 11/1964, f. 8).

[123] Şedinţa din 13 noiembrie 1989 a Comitetului Politic Executiv al CC al PCR a avut pe ordinea de zi o discuţie asupra raportului care trebuia prezentat de Nicolae Ceauşescu la Congresul al XIV-lea al PCR.

Anularea acestui acord, în mod inevitabil, trebuie să pună și problema - anulării tuturor acordurilor care au avut loc, inclusiv să se soluționeze în mod corespunzător, problema Basarabiei și Bucovinei de Nord.

Va trebui să discutăm cu Uniunea Sovietică această problemă în perioada imediat următoare. De altfel, în timpul lui Hruşciov am mai discutat această problemă. Când ne-am întors din China, în martie 1964, ne-am întâlnit cu el. Și, între alte probleme, legate de relațiile cu China, am discutat și problema Basarabiei. El nu a respins-o, dar am convenit, de altfel, să se întâlnească delegațiile celor două partide – şi s-au întâlnit – dar au intervenit problemele cunoscute în legătură cu Hrușciov și nu s-a făcut nimic. Asta a fost. În 1965, în întâlnirea pe care am avut-o cu Brejnev, am discutat, de asemenea, problema aurului şi a tezaurului nostru, pe care România îl are în Uniunea Sovietică și despre care există un decret semnat de Lenin, prin care se spune că aparține poporului român şi că va fi restituit atunci când în România va fi puterea muncitorilor şi ţăranilor.

Am întrebat, sunt și stenogramele, dacă consideră că în România nu este încă puterea muncitorilor şi a ţăranilor?! Sigur, atunci a avut o poziție favorabilă Șelepin[124], care a spus că tovarăşii români au dreptate, dar trebuie să analizeze și să vedem cum să soluționăm această problemă. Ceilalţi, inclusiv Brejnev, au spus că aurul s-a pierdut. Pe mine nu mă interesează că s-a pierdut sau ce au făcut cu el, pentru că la un moment dat, ne-au spus că l-au luat «albii».

Tov Elena Ceaușescu:

Albii erau tot acolo.

Tov Nicolae Ceaușescu:

Nu mă interesează cine l-a luat?

Tov Elena Ceaușescu:

Să ne dea de la ei.

Tov Nicolae Ceaușescu:

Pe noi nu ne interesează asta. În primul rând că Lenin a semnat acest decret în 1921, după ce s-a terminat cu albii. Este adevărat că nu am mai reluat această discuție. Am vrut, la un moment dat, să discutăm această problemă și cu Mihail Gorbaciov, dar nu au fost condiții și am spus s-o lăsăm ceva mai târziu. Sigur, într-o formă sau alta va trebui să reluăm şi problema Basarabiei. Trebuie oricum să ridicăm problema populației din Republica Moldovenească în concordanță cu constituția

[124] Șelepin, la acea dată, era membru al Secretariatului CC al PCUS (ANR, fond CC al PCR-Secția Relații Externe, dosar 11/1964, f. 8).

sovietică și cu ceea ce afirmă acum ei. Trebuie să le asigure folosirea limbii, să le asigure, pentru că ei sunt o republică, sunt un popor. Ei înşuşi spun că sunt un popor moldovenesc. Sunt români şi nu-i lasă să folosească limba pe care o doresc ei și, cel puţin, în prima etapă, să se asigure legături corespunzătoare între Moldova şi România.

Sigur, nu dorim acum să ridicăm, într-o formă schimbarea imediată a graniţelor, dar soluţionarea acestei probleme trebuie gândită și trebuie s-o discutăm. Să avem în vedere, în primul rând să publicăm poziţiile care sunt, mai cu seamă că ei le publică și să avem în lunile următoare o discuţie specială pe această problemă.

De altfel, în 1970-1975 am avut câteva discuții cu secretarul cu probleme internaţionale de atunci – Katușev – trimis de conducere, prin care ne cereau ca noi să recunoaștem în mod deschis că Basarabia este a lor.

Tov Elena Ceaușescu:

Asta nu se poate niciodată.

Tov Nicolae Ceaușescu:

În programul partidului avem o referire generală și am spus că nu vom putea să recunoaștem. Una este problema graniţelor, ca rezultat al forţei, dar alta este să recunoaștem că poporul moldovenesc este un popor care nu are strânse legături cu poporul român, este un non-sens.

Sigur, punându-se problema anulării înţelegerii cu Hitler, este evident că în mod corespunzător intervine și aici anularea. Noi vrem ca după congres să avem o discuţie pe această problemă pentru că nu se poate să acceptăm această situaţie și felul cum ei acţionează.

Vin și fac o plenară și anunţă că vor să îndrepte lucrurile, că a fost în trecut, dar de fapt adoptă măsuri mai brutale decât în trecut și continuă să-i împiedice să-și pună în valoare problemele lor.

Asta ar fi o altă problemă pe care am vrut să o ridic în Comitetul Politic Executiv și este de fapt o problemă strict internă, dar am vrut să vedem care este părerea Comitetului Politic Executiv în această problemă.

Dacă sunteţi de altă părere, vă rog să spuneţi?

Tov Gheorghe Rădulescu:

Este foarte bine cum aţi propus.

Tov Manea Mănescu:

Asta este realitatea și nu se poate altfel.

Tov Nicolae Ceaușescu:

Deci sunteţi de acord?

Toţi tovarășii sunt de acord.

Aici nu este vorba de existența unei naționalități sau a unor oameni care sunt de origine română și se găsesc în Uniunea Sovietică, ci este vorba de o parte a României, care a fost cedată datorită acordului cu Hitler. Cum s-au publicat aceste acorduri în altă parte va trebui să le publicăm și noi. S-au publicat și în Uniunea Sovietică.

I-am spus și lui Matei[125] și lui Olteanu[126], pentru că este legat și de partea internațională – i-am chemat pe amândoi pentru că, și din punct de vedere internațional, trebuie să lucreze împreună. Să publicăm aceste probleme, aceste acorduri, pentru că acolo se spune foarte clar că Uniunea Sovietică manifesta interes – asta este formula – în acordul semnat aparte, nu numai în acordul general, în care se spune că Uniunea Sovietică manifesta interes față de Basarabia și Bucovina. Este vorba de acordul dintre Molotov și Ribbentrop și unde se spune că Germania nu are interes și nu are obiecțiuni față de acest lucru.

Un asemenea punct este și în legătură cu Polonia, că în problema Poloniei și Uniunea Sovietică manifesta anumite interese, adică împărțirea Poloniei. În realitate, de fapt, sovieticii au vrut să depășească înțelegerea cu Hitler și au cerut inițial întreaga Bucovină și Hitler s-a opus «ne-am înțeles numai atât».

Tov Stoian[127]:

Toate acestea sunt în stenogramele lui Hitler.

Tov Nicolae Ceaușescu:

Este un protocol semnat de ministrul afacerilor externe de atunci al României.

---

[125] Ilie Matei, secretar al CC, era șeful Secției Propagandă și Presă a CC al PCR. El fusese numit în această funcție în data de 3 noiembrie 1989, când Comitetul Politic Executiv al CC al PCR a hotărât ca Olteanu Constantin, secretar al CC, să fie eliberat din funcția de șef al Secției Propagandă și Presă a CC al PCR si să fie numit în funcția de șef al Secției Relații Externe a CC al PCR (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 62/1989, f. 3 verso).

[126] La acea dată, Constantin Olteanu, secretar al CC, era șeful Secției Relații Externe a CC al PCR (*Ibidem*).

[127] La acea data, Ion Stoian era ministru de externe (*Ibidem*). Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, din 13 noiembrie 1989, a fost publicată în anul 2015 de către Institutul Revoluției Române din Decembrie 1989 (IRRD), vezi în Ion Calafeteanu (coordonator), Teodora Stănescu Stanciu, Gheorghe Neacșu, Daniela Osiac, *Când Europa arde…Ședințele CPEx și ale Biroului Permanent al CPEx din anul 1989. Documente*, București, Editura IRRD, 2015, pp. 617-633.

Tov Elena Ceaușescu:

Și ne-au luat și Insula Şerpilor.

Tov Nicolae Ceaușescu:

Acestea ar fi unele probleme interne ale României, pe care trebuie să le avem în vedere”[128].

Trebuie spus că Nicolae Ceaușescu a redeschis problema Basarabiei și problema tezaurului României, trimis la Moscova în anii 1916-1917, în contextul schimbărilor politice din Europa de Est din anul 1989 și ca reacţie la presiunile pe care le făcea conducerea URSS asupra regimului de la București de a adopta reforme în România de tipul celor din celelalte ţări socialiste: Polonia, Ungaria etc.

Ultima zi a congresului: alegerea secretarului general și a organelor de conducere centrale ale PCR

Ultima zi a lucrărilor congresului PCR (ședința din 24 noiembrie 1989) a fost consacrată alegerii secretarului general și a organelor de conducere centrale ale Partidului Comunist Român. Procedura de alegere a secretarului general s-a desfăşurat prin vot deschis, avându-se în vedere „împuternicirea pe care toţi delegaţii la congres au primit-o prin mandatul încredinţat de conferinţele judeţene de partid”[129]. În unanimitate, Congresul al XIV-lea al PCR a ales în funcţia de secretar general al PCR și membru al Comitetului Central pe Nicolae Ceaușescu[130]. De fapt, Nicolae Ceaușescu a fost ales secretar general al partidului înainte de congres. Congresul al XIV-lea al PCR numai l-a confirmat în funcţie[131].

Silviu Curticeanu, fostul șef al Secţiei Cancelarie a CC al PCR, afirmă în memoriile sale că practica realegerii la congrese a lui Nicolae Ceaușescu în funcţia de secretar general al partidului i s-a părut, la început, „un moft propagandistic născut din cultul personalității. În realitate, lucrurile nu stăteau așa; Ceaușescu a conceput această procedură pentru a se feri de orice surpriză la Congres și a avea dreptul să susţină că orice individ care vota împotriva lui nu avea, în realitate dreptul s-o facă,

[128] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 63/1989, ff. 8-10.
[129] *Ibidem*, dosar 80/1989, ff. 63, 65.
[130] *Ibidem*, f. 66.
[131] Pentru propunerea de realegere a lui Nicolae Ceaușescu în funcţia supremă de secretar general al CC al PCR vezi, pe larg, stenograma ședinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din 27 iunie 1989, în ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 50/1989, ff. 1-7.

pentru că el era un simplu purtător al unui mandat imperativ primit de la organizaţia de bază din care făcea parte”[132].

Constantin Olteanu, secretar al CC al PCR şi membru în comisiile care s-au ocupat cu pregătirea congresului[133], afirma în interviul publicat, în noiembrie 2004, de ziarul „Jurnalul National”, că „Ceauşescu îşi organizase realegerea încă de la nivelul organizaţiilor de bază. Toţi delegaţii la Congres aveau mandate pentru realegerea lui Nicolae Ceauşescu care fusese de fapt hotărâtă. Congresul doar a confirmat”[134].

Cu 20 de ani în urmă, la Congresul al X-lea al PCR din august 1969, fusese modificat Statutul PCR „în sensul convocării forumului suprem al partidului – Congresul – o dată la 5 ani, nu la patru şi a schimbării sistemului de alegere a secretarului general al partidului”[135]. Conducătorul partidului nu mai era ales de Comitetul Central al PCR, ci de către Congresul PCR. „Această măsură preventivă i-a asigurat lui Ceauşescu evitarea loviturii de palat cu care se confruntase Hruşciov, înlăturat de oamenii «cercului interior» al puterii”[136].

În şedinţa Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din 27 iunie 1989, Manea Mănescu a făcut propunerea ca Nicolae Ceauşescu să fie reales la Congresul al XIV-lea al PCR în funcţia supremă de secretar general al PCR. Comitetul Politic Executiv, care era organ de activitate permanentă al Comitetului Central, a hotărât, în unanimitate, să supună spre aprobare Plenarei CC al PCR din 27-28 iunie 1989 propunerea privind realegerea, la Congresul al XIV-lea, în funcţia supremă de secretar general al PCR, a lui Nicolae Ceauşescu, cu următoarea *motivare*:

„Propunerea izvorăşte din dragostea, respectul şi recunoştinţa membrilor Comitetului Politic Executiv, a tuturor comuniştilor, a clasei muncitoare, ţărănimii şi intelectualităţii, a întregului popor, faţă de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, ilustrul gânditor şi militant politic, care, în cele aproape şase decenii de continuă şi eroică activitate revoluţionară, şi-a dedicat întreaga viaţă, zi de zi,

---

[132] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, Bucureşti, Editura Albatros, 2000, p. 384.

[133] Constantin Olteanu a făcut parte din comisiile care s-au ocupat cu pregătirea lucrărilor Congresului al XIV-lea al PCR: comisia de organizare a lucrărilor congresului, comisia pentru elaborarea Tezelor congresului şi comisia pentru examinarea problemelor de cadre de partid în legătură cu congresul al XIV-lea al PCR (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 80/1989, ff. 22, 23 şi 26).

[134] „Jurnalul Naţional”, nr. 3505 din 17 noiembrie 2004, p. 7.

[135] Adrian Pop, *op. cit.*, p. 288.

[136] *Ibidem*.

cauzei drepte a eliberării sociale și naționale, a victoriei socialismului, a independenței și fericirii poporului român, a colaborării și păcii în lume. Hotărârea, adoptată în unanimitate, de Comitetul Politic Executiv, are în vedere uriașa dimensiune a strălucitei personalități a marelui nostru conducător, a titanicei activități revoluționare, pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu o desfășoară, în fruntea partidului și a țării, pentru înălțarea și propășirea României socialiste, spre binele și fericirea întregii națiuni, activitate care se împletește organic și indestructibil cu însăși viața și lupta eroicului nostru partid comunist. Întregul popor cunoaște și dă o înaltă prețuire rolului decisiv pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu l-a avut și îl are în elaborarea și înfăptuirea măreților obiective ale edificării societății socialiste pe pământul României, îndeosebi după istoricul Congres al IX-lea, în fundamentarea celor mai viabile căi și soluții, pentru rezolvarea problemelor complexe pe care le ridică, în fiecare etapă, construcția noii orânduiri, asigurând mersul ferm înainte al țării, pe calea socialismului și comunismului. Comitetul Politic Executiv are convingerea fermă că, totdeauna în frunte cu tovarășul Nicolae Ceaușescu, eminent conducător clarvizionar, țara noastră nu se va abate niciodată de la calea revoluționară a construcției socialismului și comunismului, că partidul nostru va aplica neabătut principiile generale ale socialismului științific la condițiile concrete ale României, va asigura înfăptuirea exemplară a minunatelor planuri și programe de dezvoltare economică și socială, înaintarea fermă a patriei pe drumul luminos al socialismului și comunismului. Comitetul Politic Executiv consideră că actul politic, de însemnătate fundamentală, al alegerii tovarășului Nicolae Ceaușescu în funcția de secretar general al partidului va reprezenta garanția sigură a continuității procesului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate – cu poporul și pentru popor. Comitetul Politic Executiv a hotărât să propună Plenarei Comitetului Central să adopte o hotărâre privind realegerea, la Congresul al XIV-lea, a tovarășului Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de secretar general al Partidului Comunist Român"[137].

La finalul ședinței, Nicolae Ceaușescu, care a prezidat ședința CPEx, a întrebat dacă sunt și alte propuneri de alegere a secretarului general al PCR: „*Tov. Nicolae Ceaușescu*: Deși toți tovarășii au aprobat propunerea făcută aici de tovarășul Manea Mănescu, totuși, conform regulilor democrației de partid, întreb și pun la vot această propunere, sau, ca să respect statutul, dacă sunt și alte propuneri? Nu sunt? (Nu). Atunci să punem la vot această propunere. Toți tovarășii sunt de accord"[138].

Faptul că nu au existat și alte propuneri pentru alegerea în funcția

[137] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 50/1989, ff. 2-3.
[138] *Ibidem*, f. 6 verso.

de secretar general al PCR spune mult despre felul persoanelor cu care s-a înconjurat Nicolae Ceaușescu. Iulian Vlad, ultimul șef al Securității din regimul Nicolae Ceaușescu, într-un interviu publicat de revista „Evenimentul istoric" afirma că „Deoarece cei din jurul său erau obedienți, indiferent ce spunea el adoptau părerea lui personală"[139].

În documentele din arhiva Partidului Comunist Român se arată că realegerea lui Nicolae Ceaușescu în înalta funcție de secretar general al partidului „constituia cea mai sigură garanție a înfăptuirii neabătute a hotărârilor Congresului al XIV-lea, a continuității procesului revoluționar de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate cu popor și pentru popor, a viitorului comunist al patriei"[140].

Față de Congresul al XIII-lea al PCR din noiembrie 1984, Congresul al XIV-lea aducea câteva noutăți în privința alegerii Comitetului Central și a organelor de conducere centrale ale PCR. La propunerea lui Nicolae Ceaușescu s-au făcut modificări în numărul și componența membrilor ce urmau a fi aleși în organele conducătoare ale partidului [141] față de cât se stabilise la Plenara CC al PCR din 27-28 iunie 1989. Astfel, în ședința CPEx din 18 august 1989 s-a hotărât ca numărul membrilor Comitetului Central, ce urmau a fi aleși la congresul din noiembrie, să crească cu 10 membri, de la 455, cât se stabilise la Plenara CC al PCR din 27-28 iunie 1989, la 465. A crescut prezența în Comitetul Central a numărului muncitorilor care lucrau direct în producție de la 9 la 45, iar al țăranilor participanți la activitatea din agricultură de la 1 la 20 „pentru întărirea și mai puternică a caracterului muncitoresc al partidului"[142].

[139] „Evenimentul istoric", Nr. 4, 25 mai-21 iunie 2018, p. 5.
[140] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 71/1989, f. 11 verso.
[141] Propunerile de candidaturi pentru Comitetul Central erau în proporție de circa 1/3 din activul central de partid și de stat și de circa 2/3 din organizațiile județene de partid. Deși, în conformitate cu prevederile Statutului PCR, desemnarea candidaților pentru Comitetul Central trebuia să se facă în cadrul conferințelor organizațiilor județene de partid, în practică, candidații centrali propuși pentru organele de conducere ale partidului erau desemnați de Comitetul Politic Executiv. De asemenea, stabilirea numărului candidaților centrali și locali, precum și repartizarea lor pe județe se făcea tot de către Comitetul Politic Executiv. O situație privind repartizarea pe județe a membrilor și membrilor supleanți ai Comitetului Central al PCR pentru Congresul al XIV-lea al PCR se poate consulta în ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 93/1989, ff. 33 și 33 verso).
[142] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 56/1989, ff. 2 verso, 20, 22. Față de componența Comitetului Central aleasă la Congresul al XIII-lea al PCR, la cea

În 24 noiembrie 1989, în prima ședință plenară a noului Comitet Central a fost ales Comitetul Politic Executiv şi Secretariatul Comitetului Central, precum și președintele Colegiului Central de Partid.

Comitetul Central a hotărât ca o comisie alcătuită din Nicolae Ceauşescu, Manea Mănescu, Elena Ceauşescu, Ion Popescu-Puţuri, Vasile Carp, Carol Dina, Ion Popa, Gheorghe Tănase şi Ion Deaconu să prezinte propuneri privind componenţa Comitetului Politic Executiv și a Secretariatului Comitetului Central, precum și pentru funcţia de președinte al Colegiului Central de Partid.

Plenara CC al PCR din 24 noiembrie 1989 a aprobat, în unanimitate, următoarele propuneri prezentate de comisie: 1. În Comitetul Politic Executiv să fie aleşi 21 de membri şi 26 de supleanţi. În cei 21 membri plini ai CPEx se includea și secretarul general al partidului. *Membrii Comitetului Politic Executiv al CC al PCR* au fost aleși: Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român, Emil Bobu, Elena Ceaușescu, Lina Ciobanu, Ion Coman, Nicolae Constantin, Constantin Dăscălescu, Ion Dincă, Miu Dobrescu, Ludovic Fazekaş, Ilie Matei, Manea Mănescu, Paul Niculescu, Constantin Olteanu, Gheorghe Oprea, Gheorghe Pană, Barbu Petrescu, Dumitru Popescu, Ion Radu, Gheorghe Rădulescu, Ioan Totu. *Membri supleanți ai Comitetului Politic Executiv:* Ștefan Andrei, Radu Bălan, Ion Bogdan Băluță, Maria Bradea, Nicu Ceaușescu, Silviu Curticeanu, Gheorghe David, Carol Dina, Ion Frățilă, Mihai Gere, Maria Ghițulică, Nicolae Giosan, Suzana Gâdea, Mihai Marina, Vasile Milea, Ioachim Moga, Ana Mureşan, Cornel Pacoste, Tudor Postelnicu, Petre Preoteasa, Ștefan Rab, Ion Stoian, Iosif Szasz, Ion Traian Ștefănescu, Ioan Toma, Ion Ursu. În *Secretariatul Comitetului Central* au fost aleși: Nicolae Ceaușescu, secretar general al PCR, Vasile Bărbulescu, Emil Bobu, Ion Coman, Silviu Curticeanu, Ilie Matei, Constantin Olteanu, Constantin Radu, Iosif Szasz. Nicolae Constantin a fost ales președinte al Colegiului Central de Partid[143].

De fapt, în noul Comitet Politic Executiv al CC al PCR au fost

aleasă la Congresul al XIV-lea, din noiembrie 1989, se întregistrau mai multe modificări: a scăzut în CC numărul candidaților centrali de la 183 la 157, dar a crescut numărul celor locali de la 263 la 308. Cadrele din aparatul de partid au scăzut de la 82 la 60, la organizații de masă a scăzut de la 15 la 13, oamenii de știință de la 35 la 34, ofițerii au rămas tot 12. Numărul activiștilor de partid centrali a scăzut de la 39 la 38. S-a înregistrat și o scădere a activiștilor de partid de la 145 la 135 (*Ibidem*, f. 13).

[143] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 65/1989, ff. 2 și 2 verso.

realeşi „toţi cei vechi, cu o mică completare”[144], după cum se exprima Nicolae Ceauşescu. Iar în cazul Secretariatului CC al PCR, „comisia de propuneri a ajuns la concluzia să propună pe toţi actualii secretari în funcţia de secretari”[145].

Silviu Curticeanu, care s-a aflat în apropierea lui Nicolae Ceauşescu, fiind şeful Secţiei Cancelarie a CC al PCR, arată în memoriile sale cum erau aleşi membrii Comitetului Politic Executiv al CC al PCR de către congres: „Ştiam, că lista, nevăzută de nimeni, scrisă cu mâna proprie, o scoate în ultimul moment din buzunarul de la spate al pantalonilor, o citeşte personal în faţa Comisiei de propuneri şi mi-o dă apoi mie, cel ce trebuia să asigure secretariatul oricărei şedinţe, pentru a fi bătută la maşină, exprimându-şi din secundă în secundă nerăbdarea că operaţiunea nu este terminată. (...) Aşa cum bănuiam, istoria se repeta. Retraşi într-o sală alăturată Sălii Palatului, membrii Comisiei de propuneri «asistă» la scoaterea hârtiei din buzunarul de la pantaloni, ascultă cuminţi citirea numelor aflate pe ea, fără să «deranjeze» sau să «influenţeze» în

[144] *Ibidem*, f. 6. În alegerea persoanelor în organele de conducere centrale ale PCR nu criteriile prevalau, ci voinţa lui Nicolae Ceauşescu. Constantin Olteanu, fost demnitar comunist, într-un interviu acordat ziarului „Jurnalul Naţional”, în anul 2004, arată cum a fost „ales“ Ilie Matei membru plin al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR la congres: „Referitor la criterii pot să vă spun că în septembrie 1989 am participat la Timişoara la deschiderea anului de învăţământ şi Ilie Matei, primul secretar al judeţului, a asigurat o mobilizare extraordinară. Pe străzi au fost scoşi zeci de mii de oameni, deşi ploua, era o vreme foarte urâtă. În avionul cu care ne întorceam de la Timişoara, Nicolae Ceauşescu a subliniat acest lucru, şi a surprins zâmbetul meu ironic. M-a întrebat de ce zâmbesc şi i-am spus că e greu de crezut că pe vremea aceea a fost aşa o mare bucurie populară. Nicolae Ceauşescu a apreciat acţiunea de la Timişoara şi l-a numit, după un timp, în locul meu la Propagandă pe Ilie Matei. Nicolae Ceauşescu ţinea foarte mult la aceste lucruri şi marile mobilizări în faţa lui contau mai mult decât rezultatele efective. El credea că bucuria oamenilor, uralele erau reale” („Jurnalul Naţional”, An XII, nr. 3505 din 17 noiembrie 2004). La momentul ţinerii Congresului al XIV-lea al PCR, Ilie Matei era membru al CC al PCR (din martie 1984), membru supleant al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR (din aprilie 1986) şi prim secretar al Comitetului judeţean de partid şi preşedinte al Comitetului popular al judeţului Timiş (din 18 noiembrie 1985). Pentru mai multe detalii privind viaţa şi activitatea lui Ilie Matei vezi, pe larg, *Membrii CC al PCR. 1945-1989. Dicţionar*, coordonator Florica Dobre, studiu introductiv de Nicoleta Ionescu-Gură, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004, p. 383.

[145] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 65/1989, f. 6 verso.

vreun fel hotărârea luată mai înainte, fără știrea și consimțământul lor”[146]. Așadar lista cu componența membrilor Comitetului Politic Executiv al CC al PCR era emanația lui Nicolae Ceaușescu, comisia de propuneri a congresului fiind doar formală.

Silviu Curticeanu arată în memoriile sale că Nicolae Ceaușescu se implica și în întocmirea listelor cu delegații la congres, în listele cu numele candidaților pentru Comitetul Central al partidului deoarece „activitatea curentă era concentrată exclusiv și excesiv în mâna sa”[147].

Trebuie spus că alegerea organelor de conducere ale Partidului Comunist Român era pur formală deoarece ele nu funționau ca organe deliberative ale partidului. Deciziile se luau la vârful partidului de către Nicolae Ceaușescu, împreună cu câțiva apropiați. Organele de conducere ale partidului (Comitetul Central, CPEx) doar aprobau, în unanimitate, de cele mai multe ori, hotărârile prezentate[148]. Organele de conducere ale Partidului Comunist Român erau „formale, de fațadă, bune să mimeze

[146] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000, pp. 394-395.

[147] *Ibidem*, p. 382. De exemplu, pentru Congresul al XIV-lea al PCR, Nicolae Ceaușescu a modificat „de mai multe ori norma de reprezentare, face și reface structura și compoziția delegaților la Congres, cere, neașteptat și neobișnuit pentru el, lista nominală a acestora, o frunzărește fără rost, de la stânga la dreapta și invers, voind parcă să descopere, prin simplă intuiție, sub ce nume se poate ascunde un eventual opozant. Se oprește zile în șir asupra componenței viitorului Comitet Central și schimbă mereu raportul dintre candidații centrali și locali, dintre diferite categorii sociale și profesionale, vrea mai mulți muncitori direct productivi și țărani autentici, zice că-s prea puține femei și prea mulți bătrâni, dar, tot învârtind cifrele dintr-o parte în alta, ajunge, practic să nu schimbe aproape nimic (...). Sucite și-nvârtite, cifrele se așează, în cele din urmă, la locul lor și «tabelul» ștampilat și semnat devine sfânt, inviolabil și intangibil, chiar pentru mine. (...). După ce operațiunea de selecționare a candidaților a fost încheiată, listele cu numele lor au fost împrăștiate pe județe pentru a fi discutate în cadrul Conferințelor județene, ce aveau dreptul și, mai ales, obligația să le aprobe, așa cum le-au primit. La Conferințele județene participau și membrii Comitetului Politic Executiv, care, la rândul lor, aveau «dreptul» și obligația să citească un «cuvințel» de trei pagini, confecționat de cei de la propagandă și aprobat de «tovarășu»” (*Ibidem*, pp. 384, 385 și 387).

[148] Pentru organizarea și funcționarea Partidului Comunist Român, vezi, pe larg, Nicoleta Ionescu-Gură, „Studiu introductiv” la lucrarea *Membrii CC al PCR 1945-1989. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București, 2004, pp. 5-56.

democrația sau să fie o falsă dovadă a prezenței ei"[149].

Ședința de închidere a lucrărilor congresului a fost boicotată de numeroși ambasadori și emisari occidentali, care în acest fel și-au exprimat protestul pentru confiscarea unor materiale ale ziariștilor apuseni veniți în România[150].

La sfârșitul lucrărilor congresului a avut loc și o conferință de presă unde au participat demnitari și funcționari de stat. Însă majoritatea ziariștilor nu au fost mulțumiți de răspunsurile primite aceasta însemnând că „România nu gândește ca majoritatea țărilor din Răsărit"[151].

Postul de radio „Novi Sad" a transmis că „După încheierea lucrărilor Congresului al XIV-lea al PCR s-a făcut o horă în «Piața Palatului Republicii», la care au luat parte mii de bucureșteni. Neobișnuiți cu atmosfera unor manifestări de sprijin și omagiale, mai mulți ziariști străini s-au ales cu câțiva pumni în figură. Se pare că printre cei loviți a fost și operatorul de la televiziunea «Novi Sad»"[152].

Nicolae Ceaușescu a respins reformele de felul acelora care se desfășurau în unele state din Europa Răsăriteană. Opoziția lui Nicolae Ceaușescu față de schimbările politice din statele est-europene a fost aprobată de congres. Rezoluția Congresului al XIV-lea al PCR, care a fost publicată de ziarul „Scânteia", organul de presă al PCR, în data de 30 noiembrie 1989, demonstrează aceasta pe deplin. Concluzia care se desprinde din Rezoluție este că, în plan intern, avea loc o creștere a rolului conducător al Partidului Comunist Român în societate[153]. Aceasta

[149] Silviu Curticeanu, *Meditații necenzurate*, București, Editura Historia, 2007, p. 220.

[150] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 407. Știrea a fost difuzată de postul de radio „Europa Liberă" în cadrul Buletinului de știri de la ora 17.00 (Notă a Unității Speciale „R" a Departamentului Securității Statului din Ministerul de Interne, cuprinzând perioada 24.11.1989 (08.00) - 25.11.1989 (05.00).

[151] *Ibidem*, f. 413.

[152] *Ibidem*, f. 405 (Notă a Unității Speciale „R" din Departamentul Securității Statului a Ministerului de Interne cuprinzând perioada 24.11.1989 (08.00) - 25.11.1989 (05.00).

[153] „Scânteia", nr. 14 707 din 30 noiembrie 1989, p. 5. În rezoluția publicată, la 30 noiembrie 1989, de către ziarul „Scânteia", se arătau următoarele: „Congresul cere tuturor organelor și organizațiilor de partid să-și perfecționeze continuu activitatea, să acționeze cu toată răspunderea pentru întărirea rolului politic conducător al partidului, pentru dezvoltarea legăturilor sale organice cu poporul, cu celelalte organisme ale democrației muncitorești-revoluționare- aceasta constituind o necesitate obiectivă a construcției socialismului. În toate

în condiţiile în care românii se aşteptau ca lucrările congresului PCR să aducă schimbări importante pentru viaţa lor, o relaxare a regimului ca urmare a achitării anticipate, în primăvara anului 1989, a datoriei externe a României.

După congres, conform indicaţiei lui Nicolae Ceaușescu, trebuia „ridicat spiritul revoluţionar al partidului"[154]. De ce trebuia ridicat spiritul revoluţionar al partidului aflăm din documentele din arhiva PCR: pentru adoptarea unei „poziţii ferme faţă de propaganda reacţionară, denigratoare, promovată de cercurile imperialiste, revanşarde și revizioniste din Occident" și pentru „respingerea hotărâtă a acţiunilor forţelor anticomuniste și antisocialiste de a destabiliza situaţia din ţările socialiste, a politicii imperialiste de amestec brutal în treburile interne, a activităţilor de spionaj și diversiune, a așa-zisei «ofensive pașnice» prin care se urmărește în fond lichidarea socialismului și întoarcerea la vechile orânduiri capitaliste"[155].

Din Rezoluţie aflăm că, congresul a adoptat, în unanimitate, documentele de pe ordinea de zi și a hotărât ca Raportul lui Nicolae Ceaușescu „să devină programul de luptă și de muncă al partidului, al întregului popor, în vederea ridicării neabătute a României la un nou stadiu, superior, al dezvoltării sale socialiste, în înaintarea sa spre comunism"[156]. Congresul a hotărât și ca Expunerea lui Nicolae Ceaușescu

împrejurările partidul clasei muncitoare trebuie să-și păstreze spiritul revoluţionar, să se manifeste ca un partid al înnoirilor revoluţionare, al promovării noului, a tot ceea ce este progresist și înaintat în gândirea și practica socială, să conducă neabătut poporul pe calea făuririi celei mai drepte și umane orânduiri socialismul, comunismul".

[154] În ședinţa Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din 22 septembrie 1989, care a avut pe ordinea de zi și unele probleme privind pregătirea și desfășurarea congresului, Nicolae Ceaușescu se exprima astfel: „Ne vom prezenta la Congres cu rezultatele generale și, repet, pe lângă problemele economice în centru trebuie să fie ridicarea nivelului de combativitate revoluţionară, a spiritului revoluţionar, o atitudine fermă faţă de diferite manifestări de orice fel și să nu ne fie jenă să luăm poziţie, să le criticăm și să stabilim în continuare. Trebuie să ridicăm spiritul revoluţionar al partidului, așa cum se spune, de altfel, cum am spus la plenară și cum se spune în Teze și în Program și să acţionăm în spiritul acesta" (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 58/1989, f. 38 verso).

[155] *Ibidem*, fond CC al PCR-Secţia de Propagandă și Agitaţie, dosar 250/1989, f. 25.

[156] „Scânteia", nr. 14 707 din 30 noiembrie 1989, p. 1. Constantin Olteanu afirmă în interviul din 2004, că în întâlnirea din 4 decembrie pe care Nicolae Ceaușescu a avut-o cu Gorbaciov la Moscova, și la care Constantin Olteanu a participat, Mihail

„Cu privire la problemele socialismului, ale activității ideologice, politico-educative, de dezvoltare a conștiinței revoluționare, de formare a omului nou, constructor conștient al socialismului și comunismului în România" să fie adoptată ca program al partidului privind activitatea ideologică, teoretică și politico-educativă, pe baza căreia să se desfășoare întreaga activitate în acest domeniu până la următorul congres al partidului[157].

Tot în rezoluție, congresul a subliniat necesitatea „de a face totul pentru respingerea politicii antisocialiste și anticomuniste, împotriva forțelor progresiste, a independenței popoarelor de a da o ripostă fermă activității forțelor revanșarde, neonaziste"[158]. Congresul PCR a cerut și „să se pună capăt cu desăvârșire politicii imperialiste, de amestec în treburile interne ale altor state, politică în flagrantă contradicție cu Carta ONU, cu reglementările și normele internaționale, cu principiile coexistenței pașnice" și a chemat „popoarele, forțele înaintate democratice și progresiste de pretutindeni la lupta unită pentru zădărnicirea planurilor imperialiste…"[159].

Congresul al XIV-lea al PCR a subliniat „necesitatea trecerii la tratative între statele interesate în vederea încheierii tratatelor de pace și lichidării cu desăvârșire a urmărilor celui de-al doilea război mondial. Congresul consideră că aceasta nu trebuie să ducă la schimbări în Europa și că existența celor două state germane trebuie să continue să fie o realitate a Europei de azi și de mâine"[160].

Congresul a dat mandat Comitetului Central al PCR să acționeze pentru a se ajunge cât mai curând la convocarea unei Conferințe internaționale în vederea discutării în comun a problemelor ce preocupau mișcarea comunistă și muncitorească[161].

Gorbaciov „l-a felicitat pe Nicolae Ceaușescu pentru felul în care au decurs lucrările congresului" („Jurnalul Național", Anul XII, nr. 3505, din 17 noiembrie 2004, p. 7).

157 „Scânteia", nr. 14 707 din 30 noiembrie 1989, p. 5. Cuvântarea lui Nicolae Ceaușescu, secretar general al PCR, președintele RSR, la Plenara lărgită a CC al PCR din 24 octombrie 1989, dictată la stenografi, se poate consulta în ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 78/1989, ff. 60-165.

158 „Scânteia", nr. 14 707 din 30 noiembrie 1989, p. 5.

159 *Ibidem*.

160 *Ibidem*.

161 *Ibidem*. În Rezoluția Congresului al XIV-lea al PCR se arătau următoarele: „Congresul consideră că, în actualele împrejurări internaționale, apare ca deosebit de necesară organizarea de întâlniri sub diferite forme, inclusiv prin organizarea de conferințe regionale și a unei conferințe internaționale în vederea

După congres, asemenea celorlalte congrese de până atunci, a fost întocmit un „Program de măsuri pentru studierea, dezbaterea, însuşirea şi aplicarea tezelor, ideilor și orientărilor cuprinse în Raportul prezentat de tovarăşul Nicolae Ceaușescu, a celorlalte documente ale Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român”[162]. Obiectivele stabilite de cel de-al XIV-lea Congres al Partidului Comunist Român trebuiau înfăptuite „în mod exemplar, de către întregul partid și popor”[163]. Până la 15 decembrie 1989, trebuia întocmit şi un program al acțiunilor de propagandă peste hotare de către Secţia Propagandă şi Presă şi Secţia Relaţii Externe ale CC al PCR, Ministerul Afacerilor Externe, Consiliul Culturii și Educației Socialiste și alte instituții în domeniul propagandei externe „prin care să se asigure cunoaşterea politicii partidului şi statului nostru, a marilor realizări obţinute în anii revoluției și construcţiei socialiste, a perspectivelor de dezvoltare economico-socială a României până în anii 2000-2010, prefigurate în documentele Congresului al XIV-lea al partidului”[164].

Siviu Curticeanu, care s-a aflat în apropierea lui Nicolae Ceaușescu, fiind şeful Secţiei Cancelarie a CC al PCR, arată în memoriile sale, că a sperat ca la acest congres „judecata cea de pe urmă va învinge devotamentul absurd pentru un ideal pierdut, că trăind o dramă a lucidităţii Ceauşescu va avea un moment de reflecţie care-l va face să renunţe la norme sterpe, că va avea, în sfârşit, capacitatea şi maturitatea

discutării în comun a problemelor ce preocupă întreaga mișcare comunistă și muncitorească – și dă mandat Comitetului Central al partidului să acționeze pentru a se ajunge cât mai curând la convocarea unei asemenea conferințe” (*Ibidem*).

[162] Acest program de măsuri poate fi consultat în ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 71/1989, ff. 11-21.

[163] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 71/1989, f. 11 verso. Trebuiau însușite și aplicate de către popor tezele, ideile și orientările cuprinse în Raportul prezentat la congres de către Nicolae Ceaușescu, secretarul general al PCR, în Expunerea secretarului general al partidului la Plenara CC al PCR, pe probleme ideologice, din luna octombrie 1989, în celelalte documente adoptate de congres. În programul de măsuri se arăta că hotărârile adoptate de Congresul al XIV-lea al partidului marca „trecerea României la o nouă etapă de dezvoltare – realizarea fazei superioare a programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și creșterea condițiilor necesare înfăptuirii în viață a principiilor de muncă și viață comuniste” (*Ibidem*, ff. 11 verso-12 verso).

[164] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 71/1989, f. 18 verso.

să desprindă realitatea tristă ce se ascunde în spatele odelor ipocrite”[165].

Care era opinia lui Nicolae Ceaușescu față de schimbările politice, din anul 1989, din Europa răsăriteană? El considera că acestea erau „lovituri de stat organizate”[166] și că Statele Unite ale Americii se aflau în spatele evenimentelor din Europa de Est. Mai exact că în destabilizarea situației din țările socialiste, SUA au avut un rol activ și că exista „o strânsă legătură între serviciile sovietice și americani”[167], că se acționa, „pe

[165] Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000, p. 381. Tot Silviu Curticeanu, afirmă în memoriile sale, următoarele despre raportul prezentat de Nicolae Ceaușescu la Congresul al XIV-lea: „era clar pentru mine că reprezenta o șansă pierdută, privirea «retro» mai triumfală ca oricând, prezentul «în roz» ca-ntotdeauna, viitorul din ce în ce mai sumbru, dominat din nou de muncă, supunere și idealuri pierdute, presărate cu mici înțepături la adresa rușilor, fără nici o încercare de reformă efectivă și substanțială nu putea reprezenta decât uvertura unui sfârșit apropiat și lipsit de glorie” (*Ibidem*, p. 388).

[166] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 66/1989, f. 22. În ședința Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din 27 noiembrie 1989, care a aprobat proiectul răspunsului secretarului general al PCR, președintele RSR, la mesajul primit din partea secretarului general al CC al PCUS, președintele Sovietului Suprem al URSS, Mihail Gorbaciov, în legătură cu întâlnirea pe care urma să o aibă cu președintele SUA, George Bush în decembrie 1989, la Malta, Nicolae Ceaușescu se pronunța astfel: „De fapt au realizat lovituri de stat organizate, folosindu-se de ajutorul a tot felul de elemente descompuse, așa cum a fost și Adamec, care este un trădător, care dacă a văzut că nu poate în Biroul Politic să-și impună poziția, acum iese în stradă” (*Ibidem,* f. 22 verso).

[167] *Ibidem*, dosar 64/1989, f. 4 verso. Despre implicarea țărilor din Vest în schimbarea de regim politic din România discutau, la sfârșitul anilor 1980, într-un cadru neoficial, și intelectualii din Republica Socialistă România. În 1988, Liviu Cangeopol, în convorbirea cu scriitorul Dan Petrescu, se exprima astfel: „Cât despre existența unui interes real din partea exteriorului ca o schimbare să se producă în România, da există într-adevăr un interes, dar trezirea lui nu se datorează în special românilor înșiși, cum ar fi normal, ci Germaniei și Ungariei, care au pe teritoriul României două sute de mii și, respectiv, două milioane de ostateci. Germania oscilează între a-i răscumpăra pe etnicii germani de la noi cu bani grei, ori a impune sancțiuni economice României. Ungaria, nefiind o forță economică, merge pe mâna supraputerilor. Pare-se că, așa cum discutau în urmă cu câteva zile, rezoluția 461 votată de Senatul american împotriva guvernului Ceaușescu se datorează, în mare parte, vizitei leaderului maghiar în USA. Diaspora românească, la rândul ei, este din păcate prea dezmembrată pentru a constitui o forță politică. Ca întotdeauna, mai mult alte popoare se zbat și acum pentru rezolvarea problemei românești” (Dan Petrescu, Liviu Cangeopol, *Ce-ar*

calea așa-zis pașnică – reinstaurarea societății capitaliste”[168].

În documentele din arhiva PCR se vorbește despre „«ofensiva pașnică» prin care se urmărește, în fond, lichidarea socialismului și întoarcerea la vechile orânduiri capitaliste”[169].

Implicarea externă în schimbarea regimurilor socialiste, în anul 1989, din Europa de Est, apare și în documentele din arhiva Ministerului Afacerilor Externe[170], nu numai în cele din arhiva Partidului Comunist Român.

În vara anului 1989, conducerea Republicii Populare Chineze, a împuternicit pe Yang Taizong, ministrul Poștelor și Telecomunicațiilor, cu ocazia primirii adjunctului ministrului Pintilie, aflat în vizită la Beijing, să transmită conducerii din Republica Socialistă România următoarele aprecieri: „În China stârnește îngrijorare situația din Europa de Est, faptul că forțele reacționaredin lume nu încetează politica, acțiunile de răsturnare a regimurilor socialiste. Acestea preconizează azi o nouă politică de tranziție – pașnică, de la socialism la capitalism: menit să submineze și să răstoarne regimurile socialiste. Din păcate, aceștia au câștigat adepți în unele țări socialiste”.[171] Informația de mai sus apare în telegrama transmisă ministrului de Externe al României, Ioan Totu, la 1 septembrie 1989, de către Angelo Miculescu, care la acea dată era

mai fi de spus. Convorbiri libere într-o țară ocupată, București, Editura Minerva, 1990, pp. 132-133).

[168] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 64/1989, f. 5 verso.

[169] Afirmația apare în „Programul de măsuri privind studierea, dezbaterea, însușirea și aplicarea tezelor, ideilor și orientărilor cuprinse în raportul prezentat de tovarășul Nicolae Ceaușescu, a celorlalte documente ale Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român” (ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 71/1989, f. 16).

[170] Pentru implicarea externă în schimbarea regimurilor socialiste din Europa de Est, vezi, pe larg, telegramele transmise, în anul 1989, de la Beijing, de către Angelo Miculescu, care la acea dată era ambasadorul Republicii Socialiste România în Republica Populară Chineză: Telegramă din 4 iulie 1989 (documentul nr. 198, pp. 465-467), Telegramă din 10 iulie 1989 (documentul nr. 201, pp. 470-471), Telegramă din 1 septembrie 1989 (documentul nr. 223, pp. 500-501), în Angelo Miculescu, *Ambasador la Beijing (telegrame desecretizate 1982-1989)*, ediție îngrijită, selecția documentelor și studiu introductiv de Mihai Floroiu și Liviu Țăranu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2018.

[171] *Ibidem*, Telegramă din 1 septembrie 1989, documentul nr. 223, p. 500. Prin imperialism și forte reacționare, autoritățile chineze înțelegeau „țări occidentale dezvoltate” (*Ibidem*, documentul nr. 201, p. 471).

ambasador în Republica Populară Chineză. În document se arată că declaraţia ministrului Poştelor şi Telecomunicaţiilor Chineze, Yang Taizong, a fost făcută „într-un cadru complet distinct de restul convorbirilor, ca fiind o acţiune specială, în executarea sarcinii date de conducerea Chinei"[172].

Eugen Florescu, membru în conducerea PCR, care a făcut parte din comisiile de pregătire a congresului, afirma în 2004, în ziarul „Jurnalul Naţional" că „existau semne venite din exterior încă dinainte de congres că regimul totalitarist va fi răsturnat dar că Nicolae Ceaușescu n-a vrut să accepte acest lucru, el nu a crezut asta până în ultimul moment"[173]. Tot Eugen Florescu spune că „Băiatul de la Ministerul Afacerilor Externe care s-a ocupat de delegaţia chineză la Congres, el fiind de altfel şi translatorul pentru această delegaţie, mi-a povestit că cei din Partidul Comunist din China au fost hotărâţi până în ultima clipă să nu trimită pe nimeni în România pentru a participa la Congres. Chinezii aveau informaţii că vor urma răsturnări în România. Deși aveau aceste reţineri, comuniștii chinezi au venit până la urmă la Congres"[174].

Nicolae Ceaușescu nu a acceptat „întoacerea la capitalism"[175]. El a ştiut că între serviciile secrete americane şi cele sovietice exista o colaborare pentru a reinstaura, pe cale paşnică, societatea capitalistă în Europa Răsăriteană, însă nu a acceptat acest fapt. Cel mai probabil din considerente ideologice. Pentru Nicolae Ceaușescu, calea socialismului era „singura cale pentru dezvoltarea României, a omenirii"[176].

---

[172] *Ibidem*, documentul nr. 223, p. 501.

[173] „Jurnalul Naţional", nr. 3507 din 19 noiembrie 2004, p. 7.

[174] *Ibidem*.

[175] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 64/1989, f. 5 verso.

[176] *Ibidem*, dosar 63/1989, f. 11 verso. Silviu Curticeanu, care s-a aflat în preajma lui Nicolae Ceaușescu, arată în memoriile sale că „Ceaușescu a avut un ideal pe care l-a urmat cu fanatism: socialismul și comunismul, «visul de aur al omenirii». Acest ideal era chiar mai presus de persoana sa și nu a renunțat la el nici în fața morții; în această privință nu-l bănuiesc de viclenie, pentru că Ceaușescu a dorit, din toată ființa sa, cu sinceritate, dezvoltarea economică și socială a țării și a pus mai presus de orice independența și suveranitatea țării; pentru aceasta nu i-au lipsit nici tenacitatea, nici demnitatea, nici curajul! Sunt adevăruri care, plac sau nu, trebuie spuse! (...) Până în ultima clipă a vieții sale, Ceaușescu a avut credința falsă, pe care nu i-o putea scoate nimeni din cap, că țara la fel ca în anul 1968, îl înțelege și-l urmează; credința aceasta falsă i-a întunecat definitiv mintea, făcându-l să caute mereu trădători în rândul cadrelor de conducere, fără să vadă ori să bănuiască măcar că nemulțumirea devenise generală, profundă și

În documentele din arhiva Partidului Comunist Român se arată că „socialismul însuşi presupune cea mai înaltă formă democratică, asigură cele mai bune condiţii, incomparabile cu oricare altă formă a democraţiei burgheze"[177].

La 9 iunie 1989, într-o şedinţă de lucru privind pregătirea Tezelor[178] pentru Congresul al XIV-lea al PCR, Nicolae Ceaușescu vorbea astfel despre „adevărata democraţie" și despre „dezvoltarea socialismului":

„Trebuie să spunem clar că dezvoltarea democraţiei nu înseamnă renunţarea la luptă împotriva forţelor reacţionare, împotriva concepţiilor reacţionare, nu înseamnă concesii, ploconiri în faţa imperialismului, dimpotrivă, aceasta presupune dezvoltarea unei largi participări, o acţiune fermă, hotărâtă, a tuturor; că oricine acţionează în spiritul concepţiilor imperialiste, sub orice motiv, este un duşman al construcţiei socialiste, al independenţei ţării, al poporului, dăunează intereselor poporului, construcţiei socialismului!. (...).

Pornind de la faptul că teza revenirii la un sistem pluripartit este greșită, trebuie arătat că prin aceasta se deschide, de fapt, calea întoarcerii spre forme capitaliste. În condiţiile dispariţiei claselor exploatatoare, unitatea, existenţa unui partid unic, a unităţii forţelor sociale constituie o necesitate și în același timp asigură pe deplin posibilitatea de exprimare liberă a părerilor, o participare la elaborarea politicii interne și externe, care reprezintă adevărata democraţie!

Tot vorbesc de teza deideologizării, care înseamnă de fapt capitularea și renunţarea la lupta de clasă, renuţarea la concepţiile socialismului. Capitaliştii nu spun deloc că îşi schimbă concepţia lor. Nu poate exista o formă fără idei! Depinde de idei! Dacă comuniştii renunţă la concepţiile lor, atunci capitulează în faţa concepţiilor imperialismului, reacţiunii pentru a le face pe plac!. (...)

---

ireconciliabilă. Se pare că a rămas credincios crezului său și în faţa morţii, plecând din rândul celor vii cu «Internaţionala» pe buze, cu gândul că va fi răzbunat de popor. Mă întreb și acum, dacă, rămas în viaţă, l-ar fi putut cineva și ceva trezi la realitate" (Silviu Curticeanu, *op. cit.*, pp. 99-102).

[177] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 71/1989, f. 14 verso. Această informaţie apare în „Programul de măsuri privind studierea, dezbaterea, însuşirea și aplicarea tezelor, ideilor și orientărilor cuprinse în raportul prezentat de tovarăşul Nicolae Ceaușescu, a celorlalte documente ale Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român".

[178] Titulatura era: „Tezele privind dezvoltarea societăţii socialiste românești, perfecţionarea conducerii economico-sociale, dezvoltarea democraţiei muncitorești revoluţionare, creşterea rolului Partidului Comunist Român și activitatea ideologică, politico-educativă, ridicarea nivelului de cunoaștere științifică, de cultură, a conștiinţei revoluţionare, a raportului de forţe și caracteristicile fundamentale ale situaţiei internaţionale".

A vorbi de perfecționarea socialismului nu înseamnă să privești înapoi, ci înainte! Nu la formele vechi, perimate, nu spre capitalism, ci spre formele superioare, noi, de proprietate, de muncă, de prietenie, de conviețuire socialistă, de etică!”[179].

Notele Unității Speciale „R” din Departamentul Securității Statului relevă că în Occident se gândea că acest congres nu aducea modificări în sistemul comunist român. De altfel, Nicolae Ceaușescu, la congres, i-a atacat pe toți aceia care se abăteau de la socialism și se apropiau de capitalism[180].

Nicolae Ceaușescu nu a pus la îndoială socialismul. La congres, el afirma că „România va continua neabătut să construiască socialismul și să pășească pe drumul comunismului”[181]; „nu vom permite nimănui, oricine ar fi, sub orice formă ar fi, să pună în cauză socialismul în România”[182]. În opinia lui Nicolae Ceaușescu schimbările politice din țările est-europene (ca Germania răsăriteană, Ungaria) se datorau incapacității „de a transpune în practică în mod adecvat principiile socialismului”[183].

Pentru români, Congresul al XIV-lea al PCR, asemenea celorlalte dinaintea sa, nu a fost decât „o farsă obișnuită”.

Pentru liderii occidentali un lucru era sigur: Nicolae Ceaușescu și regimul său nu va rezista „valului de reforme din întreaga Europă Răsăriteană”[184] din anul 1989. De asemenea, liderii politici, atât cei din Occident cât și cei din URSS, nu se așteptau ca România să devină parte a acelui proces pașnic de democratizare care avea deja loc în celelalte state est-europene. Cu alte cuvinte, în România nu putea fi evitată confruntarea dintre populație și autorități[185], deoarece Nicolae Ceaușescu nu putea fi

---

[179] ANR, fond CC al PCR-Cancelarie, dosar 43/1989, ff. 5-7.
[180] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 351.
[181] *Ibidem*, f. 350.
[182] *Ibidem*, f. 351.
[183] *Ibidem*, f. 346.
[184] *Ibidem*, f. 358.
[185] Însă și o revoltă din partea populației din România era așteptată. De exemplu, în textul unei scrisori trimise Consiliului de Stat și CC al PCR de către peste 40 de reprezentanți ai exilului românesc, se arăta că „Gradul de nemulțumire și exasperare al unui popor sistematic terorizat și privat de cele mai elementare mijloace de subzistență și de orice drepturi civile, creează în momentul de față o situație explozivă în România” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 373). Textul scrisorii a fost transmis în cadrul emisiunii „Actualitatea Românească” difuzată de către postul de radio „Europa Liberă”, la ora 19.10,

prezentată de Emil Hurezeanu (Notă întocmită de Unitatea Specială „R" a Departamentului Securităţii Statului din Ministerul de Interne, care acoperă perioada 15.11.1989 (17.00) – 16.11.1989 (05.00). Neajunsurile de tot felul cu care se confrunta populaţia, în anul 1989, apar chiar în informările Secţiei de Propagandă şi Presă a CC al PCR. De exemplu, în *Informarea Secţiei Propagandă şi Presă a CC al PCR privind principalele probleme reieşite din scrisorile oamenilor muncii adresate presei centrale şi Radioteleviziunii în luna noiembrie 1989* se semnalau o serie de probleme care afectau nivelul de trai al populaţiei: lipsa căldurii şi apei calde în apartamente, lipsa presiunii la gaze; aprovizionarea cu articole de primă necesitate era deficitară (lipseau din comerţ o serie de produse ca: lame de ras, pastă de ras, ceasuri pentru butelii de aragaz, capace WC, fasole uscată etc); în multe scrisori era criticată calitatea necorespunzătoare a unor produse (unele preparate din carne, conservele de legume, televizorul alb-negru, televizorul color 5602, noul tip de frigider „Fram" produs la Sadu-Gorj etc) (ANR, fond CC al PCR-Secţia Propagandă şi Agitaţie, dosar 85/1989, ff. 1-9). De asemenea, comentariul transmis de către postul de radio „Deutsche Welle" în data de 6 decembrie 1989, la ora 20.00, cu privire la impresiile de călătorie în România ale ziaristului vest-german Arnold Mayer, în care se arătau următoarele despre programul de austeritate impus de regimul de la Bucureşti poporului român: „Se face o economisire absurdă la încălzire, se spune despre România că este «frigiderul Europei». Principala temă care-i preocupă pe români în viaţa de toate zilele este cum să-şi procure de ale gurii (...). La Braşov, oraş cu 330 de mii de locuitori în acest an, raţia de carne a fost pe hârtie de 24 de Kilograme. În realitate s-a dat mai puţin. Uleiul, făina şi untul sunt şi ele raţionate. Nici măcar pâine nu se poate găsi oricând. Şi totuşi spre a se da impresia de abundenţă, rafturile alimentarelor sunt pline de biscuiţi, conserve de fructe şi legume, precum şi cu tot felul de sticle de sucuri sau şampanie şi lichior. Acestea sunt mărfuri pe care nu le vrea nimeni. În aceste împrejurări românii nu pot resimţi decât cinism în afirmaţia guvernului că «în România ar exista atât de multe alimente încât o bună parte din ele pot fi exportate». Aceasta a fost una dintre metodele datorită cărora Ceauşescu a reuşit să restituie datoriile din străinătate ca să nu mai fie obligat să plătească nimănui «tribut», după cum s-a exprimat el. «Shop-urile» sunt pline de salam fin, brânză şi unt. (...) Potrivit declaraţiilor făcute la Bucureşti de către un reprezentant al oficialităţilor române, declaraţii făcute ziariştilor occidentali, cozile din faţa magazinelor alimentare se explică prin «deficienţa de distribuţie» şi sunt pur întâmplătoare. (...) În cel mai bun restaurant local, frecventat şi de delegaţiile din străinătate, «Cerbul Carpatin» (*din oraşul Braşov – n.n.*) iluminaţia este pentru condiţiile din România de-a dreptul o risipă. În schimb se face o economie absurdă la încălzire. Mulţi clienţi stau la masă în palton. Cu adevărat cald nu le este decât dansatorilor din echipa de dansuri populare care prezintă acelaşi spectacol ca în urmă cu 10 ani. Între 9 şi 10 seara localul se închide, ca cele mai multe restaurante din România. Iar în discoteci perechile dansează în palton (...).

înlăturat de la putere fără violenţă asemenea lui János Kádár (în Ungaria)[186], Erich Honecker (în RDG)[187], Todor Jivkov (în Bulgaria)[188], Milos Jakes (în Cehoslovacia)[189], avându-se în vedere caracteristicile regimului Nicolae Ceaușescu[190]. De exemplu, declaraţiile lui Oleg Bogomolov, consilierul economic al lui Mihail Gorbaciov, referitoare la România, care au fost făcute chiar în timpul lucrărilor Congresului al XIV-lea al PCR, postului de radio „France Internationale": „Desigur anumiţi lideri politici pot să nu fie conştienţi de necesitatea unor asemenea schimbări, dar viaţa însăşi le-o impune. De aceea consider cu oarecare optimism evoluţia viitoare a României"[191]. De asemenea, preşedintele Franţei, F. Mitterand, aflat într-o vizită la Haga, a declarat că „unda schimbărilor este ireversibilă. Întrebat despre situaţia din România, Mitterand a răspuns că sunt ţări care vor încerca să amâne reformele

Românii au fost împinși înapoi de conducători al căror singur merit este acela de a menține vorbele și de a supune oamenii" (ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, ff. 463-465 - Notă din 07.12. 1989 a Unității Speciale „R" din Departamentul Securității Statului).

[186] Adrian Pop, *op.cit.*, p. 239.

[187] Erich Honecker, în RDG, a fost forțat la 18 octombrie 1989 să renunțe la putere (*Ibidem*, p. 258).

[188] Todor Jivkov, în Bulgaria, la 10 noiembrie 1989, a fost îndepărtat de la putere de propriul Birou Politic (*Ibidem*, p. 279).

[189] Milos Jakes, liderul Partidului Comunist din Cehoslovacia, a fost demis în 17 noiembrie 1989 (*Ibidem*, p. 269).

[190] Pentru o analiză succintă a regimului Nicolae Ceaușescu vezi Adrian Pop, *op.cit.*, pp. 282-359. Vezi și memoriile lui Silviu Curticeanu, *Mărturia unei istorii trăite. Imagini suprapuse*, București, Editura Albatros, 2000, pp. 343-369. Silviu Curticeanu, care s-a aflat în preajma lui Nicolae Ceaușescu, fiind șeful Secţiei Cancelarie a CC al PCR, afirmă în memoriile sale că regimul Nicolae Ceaușescu a influențat dramatismul schimbării în anul 1989, în comparaţie cu celelalte state foste socialiste din Europa de Est. În opinia lui, criza socialismului în România a fost determinată nu numai de „tarele comune sistemului ca atare", ci și de particularitățile regimului Nicolae Ceaușescu, „care, deși țin, în ultimă instanță, de domeniul nuanțelor, au provocat deosebiri esențiale față de țările din jur, atât în privința consecințelor economice, cât și în privința dramatismului schimbării" (*Ibidem*, p. 344).

[191] ACNSAS, fond Documentar, dosar 20, vol. 5, f. 402 – Notă a Unității Speciale „R" a Departamentului Securității Statului din Ministerul de Interne, cuprinzând perioada 23.11.1989 (17.00) - 24.11.1989 (05.00).

recurgând la represiune. Dar că este vorba doar de o problemă de timp”[192]. Şi aşa a fost. La mai puţin de o lună de zile de la închiderea lucrărilor Congresului al XIV-lea al Partidului Comunist Român a fost doborât şi regimul comunist în România.

Anexă documentară

Fotografie din revista „Femeia” cu Nicolae Ceaușescu reales secretar general al PCR la al XIV-lea congres (Arhivele Naţionale ale României, fond CC al PCR-Secţia de Propagandă şi Agitaţie, dosar 271/1989, f. 4).

[192] *Ibidem* f. 358. De asemenea, în senatul francez, ministrul Afacerilor Externe, Dumas, a afirmat la rândul său: „Ieri Budapesta, Varșovia și Berlin și apoi Sofia. Astăzi este la rând Praga. Mâine va fi Bucureștiul” (*Ibidem*, f. 358). Nota este întocmită de Unitatea Specială „R” a Departamentului Securităţii Statului din Ministerul de Interne, are nr. 0473488, acoperă perioada 20.11.1989 (17.00)-21.11.1989 (05.00) și a fost transmisă către comandantul Unităţii Militare 0625 București.

III. Recenzii. Note de lectură

Florian Bichir, *Cruciada Diviziei de Cremene. Cu tricolorul în Caucaz. Viața şi memoriile generalului Ioan Dumitrache, Cavaler al „Crucii de Fier"*, **Bucureşti, Editura Militară, 2018, 384 p.**

„Încă o încordare de viteji, cu toţii strânşi bărbăteşte, cu încrederea voastră de trăgători neîntrecuţi, vom trece sigur şi cele din urmă încercări grele, înfrângând soarta până la capăt, oricât de vitregă ar fi fost cu noi…". Aceste cuvinte, desprinse dintr-un ordin de zi emis în primăvara anului 1944 de generalul Ioan Dumitrache, ar trebui să se constituie într-o veritabilă deviză pentru orice român responsabil al zilelor noastre.

Din nefericire, îndemnurile şi exemplele de bărbăţie, patriotism şi credinţă nestrămutată, oferite din plin de istoria naţională, riscă să rămână necunoscute sau să fie acoperite de non-valorile şi nimicurile sordide cu care mass-media are grijă să ne populeze existenţa cotidiană. Din această perspectivă, efortul istoricului Florian Bichir de a aduce în atenţie, prin prezentul volum, biografia unei personalităţi de excepţie a Armatei Române – generalul Ioan Dumitrache -, ne apare cu atât mai meritoriu şi mai demn de a fi elogiat.

Desigur, Florian Bichir nu este la primul demers de acest fel, domnia sa consacrându-şi o bună parte a activităţii recuperării din colbul arhivelor a faptelor de arme şi a eforturilor unor oameni care s-au pus în slujba Ţării, cu toate forţele şi cu toată priceperea cu care i-a dăruit Dumnezeu.

Bucureştean prin naştere, dar şi buzoian, prin anii de neuitat ai copilăriei, petrecuţi în „Crângul" Buzăului – ultimă rămăşiţă a vestiţilor

codri seculari ai zonei -, Florian Bichir și-a creat, prin ani lungi de studii, fondul aperceptiv necesar apropierii de valorile naţionale perene. Absolvent al Facultăţii de Limba și Literatura Română (Universitatea Bucureşti) şi al Facultăţii de Teologie Ortodoxă a Universităţii „Valahia" din Târgovişte, Florian Bichir şi-a lărgit universul de cunoaştere prin absolvirea cursurilor de master în „Teologie ortodoxă", la Universitatea „Ovidius" din Constanţa, urmate apoi de susţinerea unui doctorat în Teologie (2012). A urmat cursuri aprofundate la Bruxelles şi Salamina, pentru ca, în anul 2013, să urmeze un program post-universitar de formare, intitulat „Securitate și bună guvernare", la Colegiul Naţional de Apărare din cadrul Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I". Un al doilea doctorat, în domeniul „Ştiinţe Politice", a fost realizat în cadrul SNSPA, încununând, încă o dată, eforturile de cunoaștere și înțelegere a moștenirii culturale și a lumii complexe în care trăim.

Cunoştinţele dobândite au fost valorificate, de-a lungul timpului, atât în presa scrisă (fiind colaborator, redactor și reporter încă din anii '90 la mai multe publicaţii centrale), cât şi în cea audio-vizuală, iar din anul 2014 de la o catedră universitară, la Universitatea Piteşti. Din anul 2018 este lector univ. dr. la Universitatea Naţională de Apărare „Carol I" şi profesor asociat la Colegiul Naţional de Apărare.

Desigur, centrul de greutate al activităţii autorului s-a plasat pe tărâm ştiinţific, unde munca de căutare, de analiză şi interpretare a izvoarelor istorice a putut fi valorificată plenar. Participant asiduu la conferinţe şi sesiuni ştiinţifice, a publicat peste 20 de volume consacrate, preponderent, istoriei militare a poporului român, foarte bine primite de public și de critica de specialitate, dintre care amintim: *Corsarii uitați ai adâncurilor: Delfinul, Rechinul, Marsuinul* (2014), *Pamfil Șeicaru. Un condei de geniu, strivit între două date: 23 august 1944 – 23 august 1976* (2014), *Război în eter. 23 august 1944 pe unde radio. Dezinformare și propagandă* (2015).

Prin volumul de faţă, Florian Bichir aduce în atenţie, printr-un susținut efort de cercetare, o personalitate peste care s-a așternut, în mod cu totul nemeritat, un văl al uitării: Generalul de divizie Ioan Dumitrache, fostul comandant al Diviziei 2 Vânători de Munte, supranumită, pentru eroismul dovedit, „Divizia de Cremene"!

Născut la 25 august 1889, în comuna Slobozia-Ciorăști, din apropiere de Râmnicu Sărat, într-o familie de plugari, Ioan Dumitrache a făcut parte din „generațiile de foc" care au luptat atât în Primul Război Mondial, pentru realizarea Marii Uniri, cât și în cel de-al Doilea Război

Mondial, pentru apărarea granițelor României Firești. Participant la luptele de la Mărășești-Răzoare, din august 1917, rănit și decorat, Ioan Dumitrache și-a continuat cariera de ofițer prin absolvirea Școlii Superioare de Război, în 1919, și apoi prin angrenarea cu toate forțele sale în pregătirea ostașilor dintr-o armă de elită: „Vânătorii de munte”. Muncind constant, apreciat de superiori și iubit de subordonați, Dumitrache a parcurs scara ierarhică, astfel încât, la 10 mai 1941, cu o lună înainte ca România să se angajeze în cea de-a doua conflagrație mondială, era avansat la gradul de general de brigadă și primea comanda Brigăzii 2 Mixtă Munte.

În fruntea unității sale, generalul Dumitrache a luptat pentru eliberarea Bucovinei, apoi a trecut succesiv Nistrul, Bugul și Niprul, după care a participat la sângeroasele lupte pentru cucerirea Nalcikului. Unitatea sa, reorganizată ca Divizia 2 Munte, a atins cel mai estic punct al întregii Campanii din Est, ajungând la aproximativ 20 de kilometri de centrul petrolifer Groznîi, în Cecenia. Decorat cu ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a III-a și clasa a II-a, dar și cu „Crucea de Cavaler al Crucii de Fier”, generalul Ioan Dumitrache a primit cele mai elogioase aprecieri atât din partea mareșalului Ion Antonescu (fiind avansat la gradul de general de divizie, la 1 ianuarie 1943), cât și din partea generalilor germani însărcinați cu comanda unor mari unități pe Frontul de Est.

După 23 august 1944, unitatea comandată de generalul Ioan Dumitrache a luat parte la luptele pentru eliberarea Transilvaniei, apoi a luptat pe teritoriul Ungariei și al Slovaciei. Desigur, schimbarea alianțelor politico-militare ale României nu au rămas fără consecințe pentru distinsul ofițer. Acuzat de sovietici că ar fi criminal de război, generalul Dumitrache a fost arestat la 26 februarie 1945, înscriindu-se astfel pe un lung drum al calvarului. Falsitatea acuzațiilor a fost dovedită, inclusiv prin depozițiile unui număr copleșitor de martori, astfel că, la 15 august 1946, Ioan Dumitrache a fost reabilitat și trimis la comanda Corpului de Munte.

Din nefericire, pentru el, ca și pentru nenumărați alți eroi români de pe Frontul de Est, zarurile fuseseră aruncate! Căderea „Cortinei de Fier” a echivalat, pentru acești oameni, cu o sentință irevocabilă: în noul regim nu era loc pentru ei! La 1 septembrie 1947 generalul Dumitrache a fost trecut în rezervă, cu drept de pensie, pentru ca din toamna anului următor să intre în preocupările Securității. Reținut la 3 februarie 1949, ofițerul a rămas în temniță, fără a fi trimis în judecată, până la 6 octombrie 1950, când a fost eliberat fără nici o explicație.

Retras la Braşov, bravul ofiţer care-şi vărsase sângele pentru ţara sa, luptând în două războaie mondiale, şi-a trăit restul vieţii în anonimat, luptând cu greutățile materiale și răutățile oamenilor. În acești ani și-a scris memoriile (donate Muzeului de Istorie și Arheologie din Brașov) și s-a bucurat de puţinele clipe de lumină aduse în existenţa sa de oameni care nu fuseseră atinși de morbul lipsei de gratitudine! Așa a fost cazul unei scrisori primite în martie 1970, cu prilejul aniversării a 25 de ani de la eliberarea ţării, de la foştii combatanţi, sau, în mai 1972, când supraviețuitorii promoţiei 1916 i-au adresat, la aniversarea a 55 de ani de la primirea gradului, o călduroasă scrisoare.

Bătrânul general s-a stins din viaţă în Braşov, modest şi uitat de cei mai mulţi contemporani, la 6 martie 1977, la venerabila vârstă de 88 de ani. Părăsea această lume, marcată prea adesea de ingratitudine, dar intra cu fruntea sus în Istorie! Memoriile sale au fost publicate, într-o primă formă, de muzeografii Muzeului Judeţean de Istorie Braşov, în anul 1997. Dificultăţile economice ale „tranziţiei” nu au permis o ediţie pe măsura valorii acestor mărturii, tirajul fiind unul modest, la fel ca și condițiile grafice.

Prin efortul lui Florian Bichir, aceste memorii revăd lumina tiparului, fiind completate, în chip fericit, cu o serie de documente identificate, prin cercetările pline de acribie ale acestuia, în fondurile arhivistice deținute de Arhivele Militare și de Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii. Volumul este întregit de un număr de fotografii inedite, care surprind diverse aspecte din timpul acţiunilor de pe Frontul de Est, dar şi din perioada în care generalul Ioan Dumitrache era anchetat, ca și din ultimii ani de viață ai acestuia.

Demersul ştiinţific al autorului atestă, încă o dată, valoarea istorică a arhivelor gestionate de Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, arhive care nu reprezintă o armă în bătăliile politice ale prezentului, cum se insinuează adesea, ci o sursă de cunoaștere onestă a istoriei naţionale, a personalităţilor politice, militare, culturale şi științifice ale României secolului al XX-lea.

Pe lângă valoarea intrinsecă a volumului, se cuvine să reliefăm ţinuta grafică de excepţie a acestuia, graţie eforturilor depuse de Editura Militară, condusă cu deplin profesionalism de domnul Adrian Pandea.

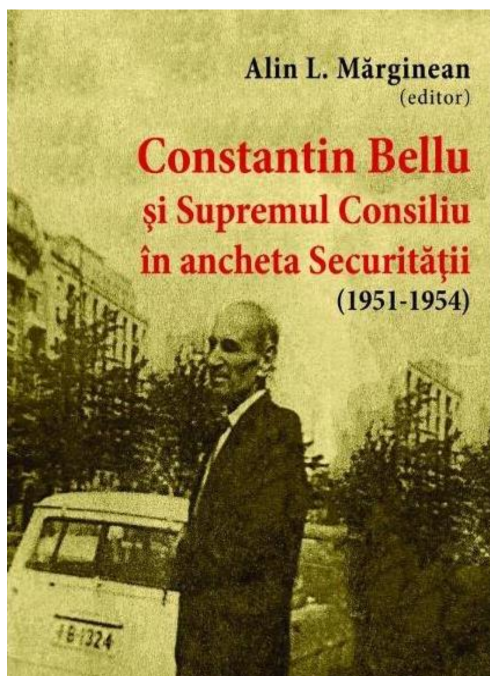
„Scriu ca să fie o mică mângâiere pentru familiile celor căzuţi, ale căror morminte au rămas de-a lungul drumurilor pomenite aici, 5.000 km. (...) Scriu ca să mărturisesc că înaintea bătăliilor i-am văzut întotdeauna și, la îndemnurile cu care le ceream să și moară ca să învingem pentru

Ţară, nici o privire nu m-a săgetat cu împotrivire, din contra, toţi şi-au înălţat privirea, asigurându-mă că pot să am încredere în bărbăţia lor, în focul luptei”.

Dacă fie și numai o parte dintre cei care vor citi rândurile aşternute de bătrânul general sub această motivaţie îşi vor îndrepta gândurile spre jertfa înaintașilor și vor cugeta temeinic la rostul și datoria lor faţă de Ţară, eforturile făcute pentru publicarea acestui volum vor fi răsplătite cu asupra de măsură!

Florian Banu

Alin L. Mărginean (editor), *Constantin Bellu și Supremul Consiliu în ancheta Securității (1951-1954)*, București, Editura Eikon, 2018, 277 p.

Anul 2018 aduce în librării o carte care încă din titlu trezește un interes pe deplin justificat. Dacă numele ultimului conducător al Francmasoneriei, Constantin Bellu, și forul de conducere al acesteia, Supremul Consiliu, dezvăluie de la prima vedere tema aleasă, „ancheta Securității (1951-1954)” definește o tentativă de a aduce puțină lumină în cazul marii înscenări în urma căreia Lojile române au fost forțate să își înceteze oficial existența pentru mai bine de patru decenii, până la căderea comunismului. Date fiind influența, legăturile și rolul jucat de Francmasonerie în istoria modernă a României, era inevitabil să nu fie considerată periculoasă de către noul regim, acesta privind-o ca pe o organizație exponentă a burgheziei.

Calitatea de „editor”, care însoțește numele autorului, precum și fotografia ce îmbracă prima copertă ne sugerează faptul că ne aflăm în fața unui volum de documente, ce provin din fișetele fostului serviciu de informaţii. Având în vedere caracterul secret al instituţiei, orice încercare de scoatere la lumină a unor dovezi care să ajute la restabilirea adevărului, revelând momente din desfășurarea acțiunii penale, nu poate fi decât benefică.

Fiind vorba, totuși, despre un proces instrumentat în laboratoarele Securităţii, materialele rezultate nu pot constitui un reper în lămurirea unei probleme atât de ample și complexe, decât din punct de vedere al faptului istoric, nicidecum al adevărului. Acest aspect, însă, nu diminuează cu nimic valoarea unor documente inedite! Dimpotrivă, prin aceasta se distanțează net de marea majoritate a celorlalte apariţii editoriale, care, mai mult sau mai puţin argumentat, dezbat istoria Francmasoneriei.

Punând, din păcate, accent mai mult pe un senzațional, de multe ori fără legătură cu realitatea, aceste publicaţii, care de ani buni pot fi regăsite în număr destul de mare pe rafturi, accentuează modul superficial şi, de multe ori negativ, în care este percepută activitatea Lojelor masonice. Insuficienta cunoaștere a problemei de către autori, câştigul material imediat, care primează asupra dorinţei de a încerca o abordare ştiinţifică, ce ar necesita, însă, cercetări minuţioase în arhive şi biblioteci, așadar, timp și fonduri suplimentare, amplifică sentimentul de dezorientare. Cititorul este confruntat cu raţionamente și explicaţii destul de des contradictorii, prezentate ca realitate, în fapt pură fantezie, care nu fac decât să adâncească deruta. Alăturate publicaţiilor de real nivel ştiinţific, ce sunt, însă, mai puţine raportat la titlurile existente pe piaţă şi care dezvoltă subiectul, pot conduce la o etichetare hazardată a temei.

La toate acestea, se adaugă și prejudecățile societății, adâncite de caracterul discret al Francmasoneriei, precum și de întreaga istorie a acesteia. Interdicţia din timpul regimurilor totalitare, inclusiv în România, atât în perioada dictaturii regale şi a conducerii antonesciene, cât şi în timpul comunismului, crește gradul de nesiguranță și, uneori, de respingere și evitare a unei încercări ulterioare de clarificare. Faptul că organizaţia are publicaţii oficiale în multe ţări şi apariţii în mass-media, precum și posibilitatea acesteia de a pune la dispoziţia celor interesaţi a unei multitudini de date reale asupra existenţei sale se lovește, în multe rânduri, de neîncrederea înrădăcinată în decursul timpului.

Neavând pretenția de a încerca decât o sumară prezentare a unui subiect atât de generos, considerăm util, păstrând spiritul volumului de documente, să amintim doar câteva aspecte fugare. Conform Dicționarului Enciclopedic (1993-2009)[1], „Francmasoneria (Ordinul Masonilor) este o asociație (fraternitate) de elite, non-profit, liber consimțită, universală (fără bariere naționale, rasiale sau confesionale), secretă (sau mai degrabă «discrete»), care aderă la o anumită explicație metafizică a lumii, de obicei cu caracter esoteric; are o orientare filantropică și activează pentru ameliorarea calității vieții atât pe plan material, cât și moral al oamenilor, ca și pentru progresul individual și social. Începuturi legendare obscure sunt plasate în Antichitate. Francmasoneria modernă apare în sec. 18, răspândindu-se în Europa și S.U.A., diversificându-se în peste 50 de rituri. În România a fost introdusă în epoca fanariotă (prin 1733) de Anton Maria del Chiaro (fost secretar al lui Constantin Brâncoveanu). Între 1740 și 1750, se constituie primele loji la Galați și București. După 1750, apar primele loji în Transilvania. Prima grupare masonică mai importantă din România a fost Societatea Filarmonica (1833). În sec. 20, francmasoneria a primit cele mai drastice lovituri, cea mai importantă fiind interzicerea ei în Germania (1933). În România, la 24 februarie 1937, Marea Lojă Națională (condusă de Jean Pangal) s-a autodizolvat sub presiunea regelui Carol II. În 1944, francmasoneria română reîncepe să activeze legal. În iunie 1948, autoritățile comuniste ordonă închiderea lojilor masonice din țară, după care (începând din 1950) urmează condamnările capilor masoneriei. Francmasoneria română reîncepe să activeze în țară din 1990".

În continuare, redăm câteva fragmente privitoare la „Ploieșteanu", pseudonim sub care se regăsește, în arhiva Securității, dosarul întocmit de această instituție pe numele lui Constantin Bellu: „Arestat în ziua de 15 mai 1951 de la domiciliu [...] și anchetat apoi la Malmaison și la Ministerul de Interne"[2]. „Condamnat la muncă silnică pe viață, transformată în temniță grea pe viață. [...] Ulterior, prin Decretul Nr. 5/1963, pedeapsa a fost redusă la 25 de ani de muncă silnică pentru crima de înaltă trădare și delictul de uneltire contra ordinii sociale"[3].

Pedeapsa a început la 15 mai 1951 și a expirat la 7 mai 1976. A fost eliberat în aprilie 1964, ca urmare a Decretului nr. 411, de grațiere a deținuților politici. În timpul detenției a trecut prin penitenciarele: Jilava,

---

[1] *** *Dicționar enciclopedic*, vol. 1-7, București, Editura Enciclopedică, 1993-2009.

[2] A.C.N.S.A.S., Fond Informativ, dosar nr. 420583, vol. 1, f. 146 – Memoriu.

[3] *Ibidem*, f. 23 – Fișă personală.

Piteşti, Văcăreşti, Dej şi Gherla, unde a fost pedepsit de mai multe ori. Nu a fost folosit în munci, întrucât era inapt de muncă[4]. „În timpul detenţiei a fost semnalat cu manifestări duşmănoase, sperând în reinstaurarea vechii orânduiri. Din urmărirea informativă de la punerea sa în libertate și până în prezent s-au stabilit următoarele. La scurt timp după eliberarea din detenţie a fost semnalat de agentură cu preocupări de a relua legătura cu diferiţi francmasoni din ţara şi, ulterior, de peste hotare, în vederea reorganizării activităţii masonice”[5]. „A fost lucrat în acţiune, închisă prin avertizarea sa, în 1968. În prezent semnalat cu poziţie ostilă și preocupări de reluare a legăturilor cu cercurile masonice din străinătate. [...] La data de 19.05.1970, numitul Bellu Constantin a decedat (rămâne în evidenţa generală)”[6]. La fila 5 din același dosar se regăsește ultima notă informativă referitoare la activitatea acestuia, datată 24.04.1970.

Importanţa noii apariţii editoriale este confirmată și prin notele a doi specialişti ai istoriei contemporane a României, autori a mai multor volume și studii publicate în ţară și în străinătate. Diana Mandache, cercetător la Muzeul Naţional de Istorie a României, cu stagii de studiu în arhive din Marea Britanie şi S.U.A., profesor asociat la Colegiul Universitar din Londra, printr-o „Restituire”, deschide primele pagini ale volumului, și Silviu B. Moldovan, șeful Serviciului Cercetare din cadrul Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, cercetător ştiinţific I la Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, semnând „Postfaţa”. Ambele texte, tocmai prin dimensiunile intenționat reduse, lasă atenţia lectorilor îndreptată asupra materialului consistent ce se regăseşte între coperţile cărţii.

Prin „Notă asupra ediţiei”, Alin L. Mărginean dezvăluie intervenţiile minime, strict necesare, însă, în cazul publicării unor materiale arhivistice, multe dintre acestea olografe: adaptarea unor cuvinte la normele gramaticale actuale, corectarea unor greşeli evidente, din cauza redactării în grabă, precum și uniformizarea unor nume scrise în mod diferit în cuprinsul dosarului, fiind vorba, însă, despre aceeași persoană. Printre cele câteva pasaje omise, din diferite considerente obiective, pasaje ilizibile sau indescifrabile, se regăsește și un paragraf ce face referire la un diagnostic medical, fapt ce subliniază respectul autorului pentru viaţa privată, lucru demn de remarcat.

[4] *Ibidem, passim*.
[5] *Ibidem*, f. 3 – Referat cu propunere de avertizare, din 14.03.1968.
[6] *Ibidem*, vol. 2, f. 1 f./v. – Hotărâre de luare în evidenţă, aprobată la 02.04.1969.

Urmează „Lista de abrevieri”, indispensabilă pentru înţelegerea materialelor, şi un „Cuprins” bilingv, în limba română şi în limba engleză, care ne dezvăluie structura volumului: 52 de documente inedite, ordonate în mod cronologic, privitoare la procesul intentat conducerii Francmasoneriei, unul dintre multele procese prin care noua guvernare comunistă, instalată la București cu ajutorul sovieticilor, încerca să se legitimeze, aducându-și la tăcere adversarii incomozi.

După primele documente, care vizează percheziţia, urmează declaraţiile, apoi procesele-verbale de interogatoriu, de confruntare a arestaţilor şi de încheiere a cercetărilor, rechizitoriul, sentinţa, motivele de recurs, respingerea acestora şi câteva caracterizări ale lui Constantin Bellu. Practic, este adus în faţa ochilor cititorilor întregul parcurs al acţiunii judiciare, începând cu ultimele zile de libertate și până la dispariţia în neant..., în spatele ușilor grele ale temniței. În încheiere, cinci documente reprezentate în facsimil, subliniază senzaţia apăsătoare, de neputinţă, ce răzbate în final.

Alegerea materialului dat spre publicare se întemeiază, aspect ce merită evidențiat, având în vedere cele enunţate la început, pe o cunoaștere temeinică a subiectului ales, cunoaștere realizată, după cum ne spune autorul, în urma unei lungi și dificile perioade petrecute în fața a peste 10000 de pagini, însumate în nu mai puţin de 33 de volume, ce reprezintă dosarul penal al „lotului francmasonilor” (P 178), şi ale altor două volume, ce constituie dosarul de urmărire informativă a conducătorului acestora (I 420583), dosare create de fosta Securitate.

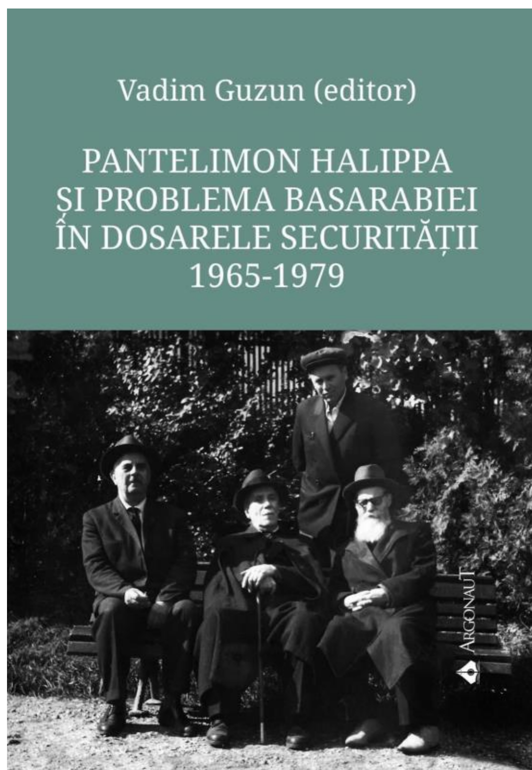
Selecţia foarte dificilă, în această situaţie, a documentelor prezentate, are drept rezultat un volum bine constituit, ceea ce denotă puterea de analiză a editorului. Faptul că, după cum reiese din „Postfaţă”, Alin L. Mărginean nu este la prima prezenţă în librării, precum şi aprecierile pozitive de care s-a bucurat opul anterior, în urma apariţiei, denotă perseverenţa şi seriozitatea în cercetare, ceea ce nu face decât să crească prestigiul prezentei lucrări.

Trebuie subliniat și faptul că cel care a îngrijit prezentul volum de documente nu a dorit ca, prin această apariție, să dea verdicte, concluzia fiind lăsată, astfel, la latitudinea cititorului. Nu trebuie pierdute, însă, din vedere câteva aspecte: locul de proveniență a materialelor, şi anume arhivele Securităţii, perioada în care au avut loc evenimentele, de instaurare a comunismului, dar şi faptul ca acesta n-a fost nicidecum un caz singular în acei ani, putându-se observa chiar un tipar de anihilare a opoziției de către noua putere.

Conştient de toate aceste neajunsuri, Alin L. Mărginean nici nu şi-a propus să iasă din faptul istoric, limitându-se la expunerea unui moment tulbure din istoria recentă a României. Tocmai de aceea, în „Argument", acesta relevă faptul că a iniţiat acest demers editorial cu dorinţa ca volumul să constituie „un omagiu adus victimelor poliţiei politice, [...] şi a ideilor de toleranţă şi fraternitate [...] cărora aceştia le-au căzut victime". În ceea ce ne priveşte, considerăm că a reuşit pe deplin ceea ce şi-a propus.

Theodor Bărbulescu

Vadim Guzun (editor), *Pantelimon Halippa și problema Basarabiei în dosarele Securității. Documente, 1965-1979*, studii: Mihai Tașcă, Gheorghe Negru, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018, 880 p.

În ultimii ani, cercetătorul Vadim Guzun a introdus în circuitul istoriografic numeroase documente inedite, esențiale în ceea ce privește probleme mai puțin cunoscute din istoria Europei Orientale în ultimii 100 de ani. Jurist și diplomat de carieră, pentru Guzun istoria este o pasiune; își autofinanțează stagiile de documentare în arhive interne și externe, iar volumele rezultate din cercetările sale oferă specialiștilor și publicului larg izvoare primare, atât de necesare înțelegerii unor evenimente istorice.

Proiect personal, intitulat „Afaceri Orientale",

seria de volume numără, în nici 10 ani, 27 de titluri, editate singur sau în colaborare, dintre care amintim: *Marea foamete sovietică, 1926-1936*, Baia Mare, Editura Universității de Nord, 2011; *Rusia înfometată: acțiunea umanitară europeană în documente din arhivele românești, 1919-1923*, Târgu-Lăpuș, Editura Galaxia Gutenberg, 2012; *Acțiunea informativă Nichita Smochină: liderul românilor transnistreni urmărit de Securitate, 1952-1962*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013; *Comandorul Sablin: liderul monarhiștilor ruși urmărit de Siguranță și de Securitate, 1926-1959*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2014; *Problema transnistreană: trecerea Nistrului și repatrierea românilor din Uniunea Sovietică: documente de politică internă și externă, 1941-1944*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2015; *Rädda Barnen și Securitatea: documente româno-suedeze, 1946-1949*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2015; Vadim Guzun și V. Vlasenko (ed.), *Anchetat de SMERȘ: asul SSI și liderul emigrației ucrainene din România în dosarele SBU, 1944-1947*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2016; Vadim Guzun și M. Botnari (ed.), *Alexandr Mihailov: liderul fasciștilor ruși din România: documente din Arhiva CNSAS, 1934-1944*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2017; *Dosarul de securitate al unui diplomat american: Ernest H. Latham Jr., 1979-1987*, București, Editura Militară, 2017; *Complimente de la tanti Haritina: spionaj sovietic în România: documente, 1924-1944*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018. După cum se poate observa și din aceste titluri, Vadim Guzun valorifică în bună măsură Arhiva C.N.S.A.S.

Volumul cu numărul 26, intitulat *Pantelimon Halippa și problema Basarabiei în dosarele Securității. Documente, 1965-1979*, oferă cititorilor 470 documente elaborate de Securitate pe parcursul urmăririi informative a lui Pantelimon Halippa și a fiului său, Nicolae, din perioada 1965-1979. Documentele sunt ordonate cronologic, iar volumul cuprinde o „Notă asupra ediției” și două studii, care completează și explică unele probleme care apar pe parcursul desfășurării acțiunilor Securității. Astfel, volumul se deschide cu studiul lui Mihai Tașcă intitulat *Pan Halippa: cronica unei condamnări* (pp. 11-25), care, pe lângă o scurtă biografie a personajului, urmărește arestarea sa de către autoritățile române în 1950, predarea la graniță autorităților sovietice (pe baza unui simplu proces-verbal) în 1952, anchetarea și condamnarea sa de către un tribunal militar sovietic la Chișinău și câteva amănunte din timpul petrecut în gulagul sovietic (1952-1955). Al doilea studiu, semnat de Gheorghe Negru, *Problema Basarabiei în anii 1960-1989* (pp. 817-838), prezintă raporturile diplomatice dintre statul român și U.R.S.S., discuțiile și contradicțiile istoriografice de pe cele două maluri ale Prutului timp de aproape 30 de ani.

Așa cum mărturisește și Vadim Guzun în „Nota asupra ediției”, documentele cuprinse în carte, selectate din cele 24 de volume ale dosarului de urmărire informativă deschis pe numele lui Pan Halippa și a dosarului fiului său, care însumează câteva mii de file, „relevă, în principal, acțiunea de urmărire a lui Pantelimon Halippa de către Securitate, precum și modul în care s-a perceput, respectiv ‹‹gestionat››, așa-numita problemă a Basarabiei la nivelul poliției politice românești în perioada 1965-1979. În subsidiar, sursele reflectă viața și activitatea unor personalități din anturajul liderului basarabean (Ion Hudiță, refugiați basarabeni și transnistreni, foști membri ai Sfatului Țării etc.), modul în care acestea s-au raportat la realitățile politice interne și internaționale, corespondența cu cei doi membri ai Sfatului Țării aflați în Statele Unite ale Americii (Anton Crihan) și Canada (Ion Păscăluță)” (p. 7). Aceste amănunte fac parte dintr-o problematică extinsă, iar documentele „relevă poziția Republicii Socialiste România în general, a Securității Statului în special (a se vedea, de exemplu, rezoluțiile generalilor Dumitru Borșan, Nicolae Pleșiță, reacțiile ofițerilor superiori la unele acțiuni ale lui Pantelimon Halippa și ale ‹‹persoanelor de origine basarabeană››, propuneri ale ofițerilor de caz), față de ‹‹statul vecin de la răsărit›› și RSS Moldovenească; acțiunea conjugată a Direcției Generale de Informații Interne și a Direcției Generale a Arhivelor Statului, din cadrul Ministerului de Interne, de preluare a arhivelor unor personalități care au participat la Actul Unirii din 1918 – direct de la acestea ori de la moștenitori” (p. 8).

Documentele urmăririi informative a lui Pantelimon Halippa, fost președinte și membru al Sfatului Țării în perioada Unirii Basarabiei cu România (1917-1918), apoi ministru și parlamentar în România interbelică, compun, din punctul nostru de vedere, un dosar-școală pentru metodele folosite de Securitate în anii ’60 și ’70. Inclus în evidența activă a Securității după eliberarea din penitenciar (la problema „foști exploatatori”, de care se ocupa Direcția a III-a Informații Interne, devenită, din 1967, Direcția I), documentele din anul 1965 incluse în volum prezintă situația și activitatea lui Pan Halippa după eliberare: locuia într-un apartament de la demisolul unui bloc (după arestarea sa din mai 1950, casa i-a fost naționalizată, iar soției i s-a repartizat, cu chirie, acel apartament), nu avea nici o sursă de venit, Academia R.P.R. nu-i aprobase cererea de acordare a unei pensii (fusese membru corespondent al Academiei Române) și abia în 1965 a reușit să obțină pensii de profesor, pentru sine și soția sa. În aceste condiții, „oferta” Institutului de Istorie a

Partidului, de a scrie un memoriu în legătură cu Unirea Basarabiei cu România din 1918, a fost acceptată de fruntașul basarabean, în schimbul unor avantaje materiale: redobândirea casei sale și mărirea pensiei (de la 800 la 1500 lei) (documentele 1-13).

Sedus de „distanțarea" față de U.R.S.S. afișată de România începând cu anul 1964 și de discursul independentist al noului lider, Nicolae Ceaușescu, fostul președinte al Sfatului Țării consideră că a venit momentul pentru desfășurarea unei campanii de sensibilizare a opiniei publice din țară și din străinătate, a autorităților române și a unor organisme internaționale, care să provoace punerea în discuție a apartenenței teritoriale a „Moldovei de Răsărit" la R.S.R. Demersurile sale, inițiate cu prudență, sub umbrela necesității de a stânge material documentar pentru Institutul de Istorie a Partidului, au fost interpretate de către poliția politică drept acțiuni împotriva securității statului: „Dat fiind activitatea politică desfășurată în Basarabia, lui Halippa Pantelimon i s-au solicitat de către Institutul de Istorie a Partidului, materiale și date privind actul istoric al Unirii Basarabiei și Bucovinei cu România. El a răspuns favorabil, dar, *interpretând în mod greșit solicitarea* [subl. n.], a reluat legăturile cu o serie de basarabeni, printre care și cei menționați mai sus [Sinicliu Elefterie, Iacobescu Teodor, Vărzaru Simion, Țepordei Vasile – n. n.], cărora le-a spus că ‹‹a sosit momentul›› să se ceară retrocedarea acestor provincii românești. Deși organele de partid de la Institutul de Istorie i-au atras atenția să nu întreprindă și alte acțiuni în afară de culegerea materialelor solicitate, Halippa Pantelimon continuă să se agite pe această temă și chiar intenționează ca împreună cu ceilalți basarabeni menționați, să întreprindă unele acțiuni" (doc. 59). Am citat din documentul intitulat *Informare privind acțiunea unor foști fruntași politici basarabeni*, semnat de Ion Stănescu, președintele Consiliului Securității Statului, în aprilie 1968. „Informarea" a fost realizată la câteva zile după ce Direcția Generală de Contraspionaj semnalase că Ambasada sovietică din București era la curent cu activitatea lui Halippa (doc. 55).

Din cauza obedienței față de Moscova, Securitatea își intensifică eforturile de a controla orice inițiativă a basarabenilor în legătură cu acțiunile pe care le preconizau referitor la românii de peste Prut (întâlniri aniversare sau comemorative, memorii către autoritățile române sau lideri și organisme internaționale) și să confiște toate documentele și mărturiile care mai existau despre *problema Basarabiei*, pentru ca acestea să nu fie trimise peste hotare, unde controlul Securității ar fi fost mai dificil sau inexistent, punând, astfel, în pericol relațiile cu URSS. „Preluarea"

documentelor basarabenilor, în realitate o confiscare mascată, a devenit unul dintre obiectivele majore, rezultatul fiind deposedarea unioniștilor de „armele” cu care încercau să pună pe agenda internațională problema Basarabiei.

Pentru realizarea acestor scopuri, în urmărirea informativă a liderului basarabean Securitatea a folosit metode diverse: dirijarea informatorilor (cel mai activ este „Avocatul”, pe care documentele îl identifică drept Haralambie Marchetti, prieten apropiat al familiei – doc. 158; „legătura informativă” Traiana Combei – nora lui Halippa (doc. 297, 407) etc.); „influențarea pozitivă” prin intermediul fiului său, Nicolae (doc. 152, 190, 281 etc.), instalarea microfoanelor la domiciliu (care interceptau convorbirile telefonice și discuțiile ambientale – doc. 49, 65, 67, 68 etc. – sursa „Teofil”), interceptarea corespondenței (doc. 51; scrisorile și felicitările de interes pentru obiectivele Securității erau confiscate din circuitul poștal[1] - doc. 69, 166, 168, 198 etc.), avertizarea lui Halippa și a apropiaților săi (doc. 84, 85, 86, 88, 92, 106, 107, 125 etc.), „destrămarea anturajului”, „neutralizarea” și „izolarea” (doc. 96, 200, 400), compromiterea unor colaboratori (de exemplu, lansarea zvonului că Elefterie Sinicliu ar fi informator – doc. 132 – sau că Nicolae Nitreanu i-ar fi sustras niște documente – doc. 193), filajul locuinței (doc. 92), organizarea unor excursii în diverse locuri din țară pentru a lua cunoștință de „realizările” regimului (doc. 158, 189, 191, 195), rezolvarea unor probleme personale (procurarea unor medicamente – doc. 153, intervenția Securității ca o nepoată să obțină repartiția dorită după terminarea studiilor universitare – doc. 248), oferirea unor cadouri (doc. 416-417) etc.

Din punctul nostru de vedere, cele mai interesante documente sunt rapoartele ofițerilor de Securitate care aveau misiunea de a-l contacta periodic, la domiciliu, pe Pan Halippa această metodă numindu-se „ținerea sub influență” (doc. 94, 98, 100, 107, 120, 121, 143, 159, 446 etc.); lucrătorii poliției politice se prezentau cu numele și gradele reale, pentru a-și crea un ascendent asupra lui Halippa, iar în discuții, pe care le voiau „amicale”, îi prezentau, amenințându-l, informații pe care le obținuseră în cadrul urmăririi (din delațiuni, din interceptarea convorbirilor prin microfoane sau a corespondenței), îi promiteau sprijinul pentru rezolvarea unor probleme, îi făceau mici cadouri. Izolat, indus în eroare de unii apropiați care lucrau pentru Securitate, bătrânul lider basarabean

[1] Pentru identificarea acestei metode folosite de către Securitate sunt binevenite mențiunile editorului de la sfârșitul fiecărui document, mai ales cele care cuprind sintagma *document în original*.

a fost adus în imposibilitatea de se opune manevrelor poliției politice și, în același timp, a fost sedus că, în schimbul unor cedări, ar fi putut rezolva o serie de probleme pentru sine și pentru alți basarabeni. Ofițerii de Securitate care l-au avut „în contactare periodică" au fost: mr. Sbîrcea Constantin, lt.-col. Badea Constantin, lt.-maj. Mălureanu Vasile, lt.-col. Derscanu Gheorghe, lt.-col. Slăniceanu Nicolae, toți angajați în cadrul Serviciului 3 din Direcția I a Securității, care se ocupa de urmărirea foștilor membri ai partidelor burgheze „și alte elemente dușmănoase", de cei condamnați pentru infracțiuni contra securității statului etc.[2]

În august 1972 Securitatea a elaborat un plan minuțios pentru anihilarea activității lui Pantelimon Halippa, obiectivul principal fiind confiscarea arhivei și a bibliotecii acestuia. Într-un document intitulat *Plan de măsuri pentru prevenirea eventualelor acțiuni pe care persoane străine le-ar putea întreprinde împotriva lui „Basarab"* (numele atribuit de Securitate lui Halippa în cadrul urmăririi informative), elaborat de Direcțiile I și a III-a ale Securității și aprobat de ministrul de Interne, Ion Stănescu, erau prevăzute măsurile care trebuiau luate pentru a „înlătura posibilitățile de sustragere a materialelor" din proprietatea lui Halippa – se înțelege de către persoane care ari fi putut scăpa de controlul autorităților (doc. 152). În săptămânile și lunile următoare, planul a fost pus în aplicare, sub stricta supraveghere a șefilor Direcției I: informatorul „Avocatul" i-a strecurat temerea că nu și-a depozitat documentele într-un loc sigur, dar și că-l poate ajuta să scape de această povară și chiar să le valorifice, prin achiziționarea lor de către o instituție a statului (doc. 154); pentru a-i câștiga încrederea și a-i demonstra că regimul comunist a reconstruit țara și se bucură de susținere populară, lt.-col. Badea i-a oferit o călătorie pe litoral și într-o comună din județul Ialomița (doc. 157, 158); același ofițer s-a arătat interesat de lucrările lui Halipa (doc. 159) și s-a oferit să intermedieze discuțiile cu Arhivele Statului, în vederea achiziționării. Astfel, pe 27 decembrie 1972, Pantelimon Halippa a predat Arhivelor Statului câteva zeci de mii de pagini de documente, memorii și volume din biblioteca proprie, considerate „de o valoare deosebită" (doc. 164), iar peste o lună a fost invitat la o discuție cu membri ai conducerii Ministerului de Interne (ofițeri superiori de Securitate și șeful Arhivelor Naționale), prilej cu care i s-a înmânat suma de 30.000 lei (contravaloarea materialelor cedate), a fost anunțat că i s-a acordat o pensie de merit în cuantum de 3500 lei și asistență medicală gratuită. Halippa a solicitat ca

[2] C.N.S.A.S., *Securitatea (1948-1989): monografie,* coord. Florian Banu și Liviu Țăranu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 170.

autoritățile să îmbunătățească condițiile de viață și altor membri ai Sfatului Țării sau familiilor acestora, angajându-se, în schimb, să sprijine Ministerul de Interne să intre în posesia arhivelor și bibliotecilor persoanelor care aveau în proprietate materiale despre istoria Basarabiei și să fie mai temperat în acțiunile sale (doc. 173).

Respectându-și partea sa din înțelegere, Pan Halippa a predat lt.-col. Badea Constantin o listă cu 53 de nume și adrese ale unor persoane, precizând că „acestea trebuiesc verificate ca deținătoare de informații, documente și cărți despre Basarabia" (doc. 179) și l-a însoțit pe acesta la domiciliile sau locurile despre care aveau informații sigure că s-ar afla documentele unor foști membri ai Sfatului Țării pentru „a le prelua" (confisca). Operațiuni de amploare s-au desfășurat la Drăgășani, în aprilie 1973, pentru confiscarea unei părți a arhivei lui Ioan Pelivan (doc. 189, 191, 195), și la Iași, în luna mai a aceluiași an, pentru convingerea unioniștilor basarabeni Vasile Harea, Gh. Năstase, Atanasie Chiriac și Vasile Bîrcă să-și preda documentele (doc. 197, 201). Deși i s-a promis că aceste materiale vor fi păstrate în siguranță și vor fi date spre studiu celor interesați de istoria Basarabiei, iar că foștilor proprietari li se va îmbunătăți situația materială, Securitatea și-a respectat în mică măsură angajamentele. Astfel, majoritatea foștilor proprietari au primit diferite sume, reprezentând contravaloarea documentelor înstrăinate (evaluate de experți ai Arhivelor Naționale sau ai Muzeului Național de Istorie), dar nu li s-au mărit pensiile (deci nu au primit, periodic, niște sume fixe, așa cum beneficia Halippa) și, cu excepția Mariei Arbore (nora socialistului Zamfir Arbore – doc. 328), nu s-au făcut alt gen de intervenții pentru rezolvarea doleanțelor lor (pașaportul pentru Ala Mancaș, fiica lui Ștefan Ciobanu, de exemplu – doc. 266).

Dar cel mai concret mod în care Securitatea și întreg Ministerul de Interne a răspuns la discuțiile despre „Moldova de Răsărit" a fost interzicerea accesului la documentele unioniștilor, astfel încât să nu se poată demonstra, concret, apartenența Basarabiei la România, rusificarea forțată din perioada Imperiului Țarist, continuată după 1940 și 1945 etc. (doc. 379). Acesta a fost prețul pe care Pan Halippa și cei pe care a reușit să-i convingă să cedeze arhivele l-au plătit în schimbul unor foloase materiale, nesemnificative pentru majoritatea dintre ei. Dacă la începutul discuțiilor cu ofițerii de securitate liderul basarabean a crezut, în mod onest, că poate face o înțelegere cinstită cu autoritățile, apoi, sedus de beneficiile personale, nu a renunțat la „relația privilegiată" cu poliția politică, deși era conștient că promisiunile făcute nu erau îndeplinite.

Deși, conform aprecierilor lt.-maj. Mălureanu din aprilie 1974, Pan Halippa „nu s-a mai angajat în purtarea unor dicuții cu caracter dușmănos la adresa regimului, a politicii interne și externe a RSR”, dar „nu a renunțat de a iniția unele acțiuni pe linia problemei Basarabiei”, a fost „mai receptiv la indicațiile noastre” și era vizitat „de un număr din ce în ce mai mic de persoane” (doc. 291), liderul basarabean încerca, totuși, să-și continue activitatea sa în problema Basarabiei, prin sărbătorirea unor zile semnificative ale istoriei regiunii, cuvântări cu prilejul unor întruniri (aniversări, înmormântări etc. – doc. 274, 323, 425, 435, 442, 447 etc.). Strict supravegheați, înainte ca aceste manifestări să se desfășoare, Halippa și anturajul său erau „vizitați” de ofițeri de Securitate, care-i avertizau asupra consecințelor acțiunilor lor, determinându-i, de cele mai multe ori, să renunțe la ele (doc. 280, 285, 288, 290, 296, 323-325, 405, 450 etc.). O dată cu sosirea în țară a lui Harry Barnes Jr., noul ambasador al S.U.A., pentru Securitate a apărut o nouă problemă: posibilitatea ca, prin diplomatul american, „cercul basarabenilor” (în care era inclus și profesorul Ioan Hudiță) să transmită în afara țării documente și informații, care ar fi periclitat relațiile cu URSS, astfel că urmărirea informativă s-a concentrat pe acest subiect (doc. 289, 302, 304, 308, 309, 310 etc.).

În siajul înțelegerii lui Pan Halippa cu Securitatea, în volum sunt cuprinse și câteva documente despre familia Pelivan. Este vorba despre predarea arhivei soțului său de către Maria Pelivan, în speranța ameliorării situației sale materiale mizere (un ajutor social de doar 430 lei, bătrână și bolnavă, chiriașă în casa părinților, îngrijită de o rudă în vârstă – doc. 266,) și de operațiunile informative desfășurate de Securitate cu prilejul reînhumării a ceea ce s-a obținut de la Penitenciarul Sighet ca fiind osemintele lui Ioan Pelivan. În cel din urmă caz, Securitatea a acționat cu mult cinism, convingând familia defunctului și pe apropiații săi că face un gest de omenie (prin intervenția directă la penitenciar pentru obținerea rămășițelor fostului unionist), care a fost, de fapt, o operațiune bine pusă la punct pentru a identifica, în aprilie 1976, „cercul basarabenilor” (Operațiunea „Cernica” – doc. 372-376, 378).

Volumul prezintă urmărirea informativă a lui Pan Halippa și a familiei sale până și după moartea sa, editorul publicând câteva documente din dosarul deschis pe numele fiului liderului basarabean, Nicolae (doc. 454,-455,458-465, 467-470).

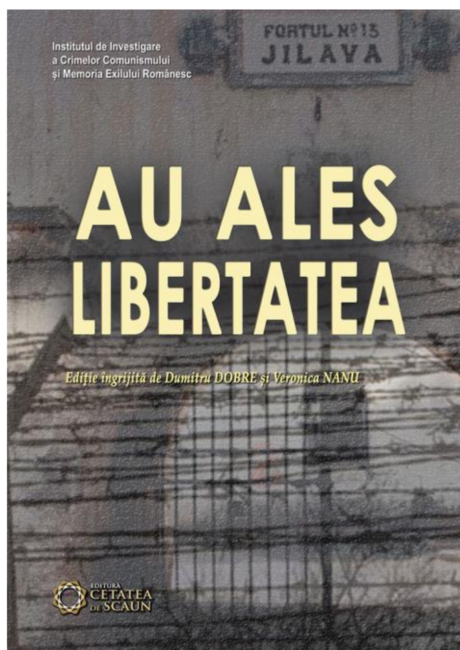
Se cuvin câteva observații asupra modului în care este alcătuită această lucrare. În primul rând, considerăm că ar fi fost utilă publicarea

unui studiu, care să explice și să contextualizeze documentele rezultate din urmărirea informativă a Securității, demers necesar în descifrarea și înțelegerea operațiunilor întreprinse de poliția politică. În al doilea rând, ar fi fost de bun augur prezentarea persoanelor mai puțin cunoscute, care apar în anturajul lui Halippa (de exemplu Haralambie Marchetti, Nicolae Nitreanu etc.).

Volumul lui Vadim Guzun, consistent ca număr de pagini (880), este o lectură fascinantă, iar cel mai important merit al editorului (pe lângă munca asiduă în arhive) este că nu a trecut sub tăcere nici una dintre opțiunile lui Pan Halipa pe parcursul urmăririi informative. Ne referim, desigur, la relația sa „privilegiată” cu Securitatea. În An Centenar considerăm că un asemenea demers onest, de a prezenta „luminile și umbrele” (pp. 8-9) fostului președinte al Sfatului Țării, fără ură și părtinire, reprezintă un gest de normalitate, din păcate destul de rar în peisajul nostru istoriografic. Volumul, pe lângă valorificarea arhivei deținute de Consiliul Național pentru Studierea Arhivelor Securității, completează informațiile pe care instituția noastră a decis să le posteze pe site-ul propriu.

Oana Ionel Demetriade

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, *Au ales libertatea*, ediție îngrijită de Dumitru Dobre și Veronica Nanu, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015, 1139 p.

Prezentul volum, îngrijit de cercetătorii Dumitru Dobre și Veronica Nanu, publicat sub egida Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc, în anul 2015, reprezintă o continuare mai mult decât binevenită a dicționarului publicat de cei doi la Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, în anul 2007[1]. Celor 2.265 de fișe editate în 2007, li se adaugă, astfel, nu mai puțin de 5.104 fișe!

Volumul conține fișele tuturor persoanelor considerate trădătoare de către regimul comunist din România, deoarece aleseseră să își părăsească țara, unele dintre acestea încă din anii celei de-a doua conflagrații mondiale; în total, regăsim în volum fișele a 7.643 de persoane, care au fost date în urmărire pe țară, în baza Ordinului ministrului Afacerilor Interne, nr. 2.539 din 21 martie 1960[2]. Ultima fișă prezentă în volum datează din anul 1970.

În fiecare fișă sunt cuprinse următoarele date de identificare, așa cum se regăsesc acestea în buletinele editate de către Ministerul

---

[1] Institutul Național pentru Memoria Exilului Românesc, *Au ales libertatea! Dicționar. 2.265 de fișe personale din evidențele Securității*, ediție îngrijită de Veronica Nanu și Dumitru Dobre, București, Editura PRO HISTORIA, 2007.

[2] A se vedea A.C.N.S.A.S., fond M.A.I./Direcția Secretariat Juridică, dosar nr. 3.618, vol. 2, f. 273: „Se pun în urmărire pe țară elementele cuprinse în Buletinul de față. În caz de identificare a acestora se va face cunoscut organului care duce acțiunea de urmărire pe țară. Ordinele de urmărire pe țară emise anterior se anulează. Folosirea prezentului Buletin se va face în conformitate cu prevederile Ordinului 155/959 și instrucțiunilor privind urmărirea pe țară”.

Afacerilor Interne, aflate astăzi în gestiunea Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității: data și locul nașterii, părinții, studiile, ocupația, ultimul domiciliu, rudele, condițiile în care persoana în cauză părăsise țara, locul în care se stabilise, numărul dosarului de urmărire pe țară sau al celui de urmărire informativă, precum și locul unde se afla luată în evidență respectiva persoană.

Fișele sunt editate în ordine alfabetică, fiind respectate de către editori forma și grafia originale. Cu privire la anumite persoane, respectiv la oameni de litere sau cu preocupări literare, am regăsit informații și în *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989*, întocmită de Florin Manolescu[3]. Am aminti doar câteva dintre acestea: Octavian Buhoiu, Miron Butariu, Teodor Cazaban, Emil Cioran, Mihai Cismărescu, Aurel Decei, Eftimie Gherman, Virgil Ierunca, Virgil Mihăilescu, Vasile Posteucă, Ion Rațiu, Pamfil Șeicaru ș.a. Desigur, însă, că fișele sunt diferite, și nici nu avea cum să fie altfel, date fiind modul în care acestea au fost redactate și, mai ales, timpul istoric și creatorul acestora. Tocmai de aceea, câștigul cititorilor este cu atât mai mare, aceștia putând corobora informațiile cuprinse în ambele fișe.

Despre condițiile părăsirii țării regăsim, în multe situații, trecerea ilegală a frontierei, îndeosebi înspre Iugoslavia, cum a fost și cazul lui Ababei Anton (n. 1922), care, în 1947, în timp ce efectua stagiul militar, a dezertat, trecând fraudulos granița în Iugoslavia, pentru a se stabili, ulterior, în Australia[4]. Întocmai procedase și Olteanu Vasile (n. 1926), care „în anul 1949, pe când se afla într-o unitate de grăniceri, ca ostaș în termen, a trădat patria, trecând granița în mod fraudulos în Iugoslavia"[5].

Alții rămâneau în afara țării după efectuarea unor vizite în scop turistic, cum a fost și situația soților Abraham Erika-Hedwig (1920) și Abraham Paul Ludovic (1921)[6], care, după o vizită efectuată, în 1969, în Ungaria și Iugoslavia, aveau să refuze întoarcerea în țară, stabilindu-se în localitatea Tettnang (Germania). Se întâmpla, de multe ori, ca respectivele

---

[3] Florin Manolescu, *Enciclopedia exilului literar românesc. 1945-1989. Scriitori, reviste, instituții, organizații*, ediția a doua revizuită și adăugită, București, Editura Compania, 2010. Îi mulțumim colegei Raluca Nicoleta Spiridon, pentru recomandarea binevenită, de a ne apleca puțin și asupra acestei enciclopedii, în care am regăsit un total de 39 de fișe ale unor persoane pe care regimul comunist le dăduse în urmărire, pe motiv că își trădaseră țara.
[4] *Au ales libertatea*, ediție îngrijită de Dumitru Dobre și Veronica Nanu…, p. 9.
[5] *Ibidem*, p. 746.
[6] *Ibidem*, p. 9.

persoane să rămână o perioadă în țara în care ajunseseră, pentru ca, ulterior, aceștia să plece într-o altă țară, mult mai îndepărtată, precum: S.U.A., Canada, Australia, Brazilia etc. Îi amintim, în acest sens, pe Veres Andrei (n. 1912), agricultor, care „în anul 1948, trădând patria, a trecut fraudulos frontiera în Ungaria, de unde a fugit mai departe, stabilindu-se în Australia”, și pe Veres Ernest (n. 1915), mecanic, care „în anul 1947 a trecut clandestin granița și s-a stabilit în Budapesta, de unde, mai târziu, a plecat în Africa”[7].

Mulți cetățeni români de etnie evreiască aveau să profite de aceste vizite în afara țării pentru a ajunge în cele din urmă în patria lor – Israel. A fost, spre exemplu, și cazul lui Abramovici Carol (n. 1914), fost consilier la Ministerul Comerțului Exterior, care, trimis în misiune de serviciu în Belgia, în 1949, nu a mai revenit în țară, stabilindu-se în Israel[8]. În 1969 și numita Stromingher Paula (n. 1907), pensionară, plecase ca turistă în Israel, „de unde nu s-a mai înapoiat în țară”[9].

Multe fișe au fost întocmite pe numele legionarilor care părăsiseră țara după rebeliunea armată din 1941, precum a fost și cazul avocatului Acrivu Gheorghe (n. 1913)[10] sau cel al pădurarului Rotaru Ionel (n. 1913)[11], care vor pleca din țară în 1944, stabilindu-se în R.F.G. Apoi, au fost mulți din corpul diplomatic care au refuzat sa mai revină în țară; îl regăsim în volum pe Radu Arion (n. 1905), diplomat la Legația României de la Atena, în perioada 1938-1947, care, „în 1947, fiind rechemat, a trădat patria, refuzând să se reîntoarcă în țară”[12].

Printre motivele care îi determinaseră pe unii să își părăsească țara s-au mai numărat și acestea: odată ieșiți din țară, fie în interes de serviciu (spre exemplu, aviatori care fugeau cu avionul sau marinari care părăseau porturile unde acostau navele[13]), fie plecați în vizită la rudele din afara

---

[7] *Ibidem*, p. 1093.
[8] *Ibidem*, p. 9.
[9] *Ibidem*, p. 984.
[10] *Ibidem*, p. 10.
[11] *Ibidem*, pp. 879-880.
[12] *Ibidem*, p. 38.
[13] Spre exemplu, Dumitru-Dișniță Gheorghe (n. 1915), navigator, în anul 1952, îmbarcat fiind pe motonava „Transilvania”, „a dezertat de pe vas în Israel, unde se află și în prezent. În caz de identificare să fie reținut. Dosar UȚ nr. 4060 la Dir. a II-a MAI” (*ibidem*, p. 313).

țării[14], mulți aveau să refuze să se mai întoarcă în România.

Pentru regim, un mare pericol îl constituia faptul că acești transfugi obișnuiau să poarte corespondență cu familia și rudele rămase în țară, existând pericolul real de a-i atrage și pe aceștia pe „calea greșită”, înstrăinându-i de politica partidului-stat. Spre exemplu, în finalul fișei întocmite numitului Anița Aristide (n. 1925), pilot de aviație, care părăsise țara în 1947, se specifica explicit faptul că acesta „a scris, ulterior, rudelor, din Franța, Austria, Indochina și Belgia. În corespondență se manifestă dușmănos la adresa Uniunii Sovietice și a R.P.R.”[15].

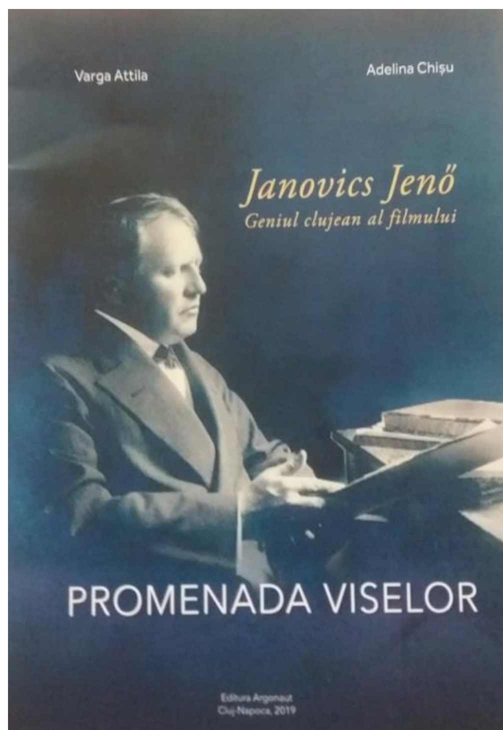
În acest sens, într-un interviu acordat lui Dan Pavel anul trecut, Dinu Zamfirescu, personalitate cunoscută a exilului românesc, la întrebarea „De ce reprezenta exilul românesc «o sperietoare» pentru regimul comunist de la București și pentru poliția politică, Securitatea?”, oferea un răspuns care avea să constituie însuși titlul materialului respectiv, și anume: „Comuniștii se temeau enorm de exilul românesc, pentru că era imposibil de controlat. Exilul era partea liberă a României, care nu putea fi redusă la tăcere și care nu putea fi anihilată”[16].

Dorim să încheiem scurta noastră prezentare a acestui important instrument de lucru, valoros mai ales pentru toți aceia care sunt interesați de analiza exilului românesc din perioada comunistă, cu versurile lui Ion Dumitru, alese foarte inspirat de către editori, în deschiderea volumului lor: „Mă-ndepărtez ca să-mi rămâi aproape/Pământule de care încă fug/Ca să nu-mi piară dorurile-n jug,/Ci țipete să fulgere pe ape!”[17].

Elis Pleșa

[14] În iulie 1969, Lupescu Elena (n. 1912), plecată în vizită la soțul său, în S.U.A., refuză să se reîntoarcă în România (*ibidem*, p. 595).
[15]*Ibidem*, p. 29.
[16] *Comuniștii se temeau de exilul românesc pentru că era imposibil de controlat*, partea I (http://www.revistatimpul.ro/view-article/4064, accesat la 24 octombrie 2019).
[17] Ion Dumitru, *Transfug*, în „Apoziția”, nr. 4-5, München.

Varga Attila, Adelina Chişu, *Promenada Viselor, Janovics Jenö - Geniul clujean al filmului*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2019, 66 p.

Cei doi autori ne oferă un fascinant volum (putem să îl numim și album, datorită calității deosebite a materialului fotografic, fiind și lansat cu ocazia unei expoziții, însă el este mai mult decât atât) dedicat lui Janovics Jenö. Dar cine a fost Janovics Jenö, presupun că se întreabă cititorul obișnuit de astăzi (așa am făcut și eu, fapt cu care nu mă mândresc defel)? Nimeni altul decât cel care, în vara anului 1913, când încă prima conflagrație mondială, pentru cei mai mulți dintre europeni, nu începuse[1], a avut un vis, unul pe care autorii îl menționează cu meritată majusculă, dăruindu-i și descrierea cea mai potrivită:

„A fost odată un Om... A fost odată un Vis... Atunci și acolo se făcea că însuși Filmul reușea magia de a înlătura bariere politice, etnice, confesionale sau sociale ce creau, adesea, falii greu de trecut între semenii aceleiași comunități... Tot prin film, o serie de punți trainice de legătură se conturau constant între oameni și idei din cele mai diverse, astfel încât farmecul tradițiilor și al culturii unui popor, propriul său popor, începeau să inspire, să motiveze și să completeze pe un altul care trăia pașnic în imediata apropiere... Și unii și alții începeau să vadă cum, prin minunea peliculei, ridicarea morală a celor mulți, cizelarea lor prin cultură și însușirea de către ei a unor valori

[1] Ne-am permis, astfel, o aluzie la cel de-al Doilea Război Balcanic, întrucât, pentru sârbi în primul rând, „pauza” dintre acesta și Primul Război Mondial a fost aproape insesizabilă. Multiplicarea conflictelor locale, pe de altă parte, crease deja, prin vara anului 1913, multor europeni presentimentul unui apropiat cataclism.

care-l fac pe orice om să fie mai bun şi mai demn, începeau să devină frumoase realităţi... fiecare trăia, zilnic, farmecul inegalabil oferit de jocul spectaculos al actorilor talentaţi reuniţi, cu măiestrie, sub cupola filmului... În ochii lui Janovics Jenö, totul prindea deja contur...

Era vara lui 1913, iar Visul său îl purta deja până departe. Privind, cu satisfacţie, cum clujenii săi, cu mic cu mare, se înghesuiau să treacă porţile Teatrului de Vară pentru a se delecta împreună în faţa mirajului oferit de proiecția unui film, el a înțeles cum poate începe propria sa vocaţie de Arhitect al Clipelor de Neuitat: să-i invite constant pe semenii săi la Cinematograful Teatrului de Vară pentru o «promenadă» fascinantă prin emoţii, trăiri, oameni, măşti, istorii, obiceiuri, tradiţii şi locuri, de aproape şi de departe, care lui îi colorau de fiecare dată, atât de bine, propriile vise. Pe durata unei pelicule, ele se trezeau la viaţă, iar cine devenea una cu ele păstra «promenada» în minte și inimă pentru totdeauna. Așa a început «nebunia» pentru oricine se îndrăgostise de filmul turnat pe scena propriului oraș devenit, între timp, un imens platou de filmare. Așa a început, pentru fiecare, Promenada Viselor...” (pp. 3-4).

Janovics şi-a dorit dintotdeauna să ofere spectatorilor povești, care să le dea puteri noi de a visa și de a se contopi cu eroii vremurilor de poveste, cele care tocmai își găsiseră... povestitorul: „Înțelegând că cele mai bune subiecte pentru filme de succes care au cu adevărat priză la public sunt tocmai cele care pun în valoare povești fabuloase cu eroi născuţi în vremuri de legendă, Janovics nu a ezitat să pornească în căutarea lor. Cu aceeași vervă, el a mai găsit printre actorii de la teatru tipologii umane de care ochiul publicului se îndrăgostea uşor; tocmai pentru că, prin conectare la ele, fiecare își reactiva în universul interior, al minţii și al inimii, situaţii şi emoţii din cele mai diverse. (...) Tipologiile în sine erau, aşadar, Oglinzi Paralele pentru fiecare din cei veniţi la sala de cinematograf. Conectarea la unul sau altul dintre personaje, în funcție de preferinţă, însemna regăsirea sinelui și a propriilor experienţe în «oglinda» celuilalt. În atare situaţie, o «chimie» specială dintre spectator și erou se făcea treptat pe parcursul unei incursiuni de vis de-a lungul speranțelor și trăirilor sale redate magistral în film. Conectarea la aceasta însemna, de fiecare dată, o nouă experiență, o noua «promenadă» prin diverse Vise și labirinturi interioare” (pp. 4-5).

Această cale, intens spirituală (pusă în valoare și prin calitatea lui

de mason, membru al faimoasei Loji „Unio" – p. 4[2]), l-a impulsionat pe Janovics să creeze nu mai puţin de 66 de filme, în perioada 1913-1920, atunci când Clujul devenise nu numai un imens platou de filmare (la propriu!), ci şi „un reper mondial al filmului mut la începutul secolului al XX-lea" (p. 5). Această apreciere, ca şi sintagma de „Hollywood Transilvan", utilizată frecvent de cei doi autori, nu sunt gratuite, având în vedere nu numai precocitatea producţiilor filmate la Cluj, ci şi impactul lor internaţional real, aici formându-se, de altfel, viitoare stele ale Hollywood-ului californian, precum Michael Curtiz, sau Sir Alexander Korda (vezi p. 5).

Janovics Jenö a avut un destin demn de ceea ce va deveni, după Primul Război Mondial, „uzina viselor", un destin, totodată, exemplificativ pentru ceea ce se poate numi geniul evreiesc în arta filmului, fie el mut ori sonor. Janovics s-a născut la 8 decembrie 1872, la Ungvàr (actualul Ujgorod, din Ucraina). La fel ca Michael Curtiz (născut Manó Kaminer, devenit apoi Kertész Mihály) şi Alexander Korda (ex-Sándor László Kellner), era născut într-o familie evreiască, în Imperiul Austro-Ungar. Absolvent strălucit al Academiei de Actorie din Budapesta (1894), Janovics devine întâi actor ambulant, iar din 1896 începe să se afirme pe scena Teatrului Maghiar din Cluj; stabilindu-se definitiv în acest oraş, îşi va obţine, aici, licenţa şi doctoratul în cadrul Facultăţii de Filologie (p. 11). În 1905, devine cel mai tânăr director al Teatrului din Cluj, din toate timpurile (p. 12), moment în care începe să devină interesat de filmul mut, obţinând din partea primarului Szvácsina Géza (şi el francmason, în cadrul aceleiaşi Loji „Unio"), aprobarea ca proaspăt renovatul Teatru de Vară să fie folosit pentru proiecţii de filme, completând astfel posibilităţile de recreere de calitate, oferite de Teatru (p. 12). Foarte rapid, Janovics „a realizat că deţine potenţialul financiar şi uman pentru a realiza el însuşi, chiar în inima Transilvaniei, propriile producţii cinematografice" (p. 12). Prima dintre acestea, „Mânzul şarg", a fost realizat la Cluj, cu asistenţa tehnică masivă a Casei Pathé (din Paris), şi a avut premiera la Budapesta, în 21 ianuarie 1914, aducându-i lui Janovics, încă din prima încercare, notoritate mondială (p. 13). Acesta s-a emancipat destul de rapid de sub „tutela" franceză, deschizând la Cluj trei case de producţie (prima din ele, lansată în 1914, a purtat chiar numele regizorului) şi patru platouri de filmare, dovedind multiple talente, toate valorificate prin intermediul

[2] Vezi, la p. 12, alte informaţii despre modul cum „calitatea sa de francmason, de membru marcant al Lojii «Unio» din Cluj, a reprezentat un sprijin preţios pentru ducerea la bun sfârşit a unor proiecte ambiţioase în această sferă de activitate".

unei energii personale debordante. Astfel, din cele 66 de filme mute realizate la Cluj, Janovics a fost scenarist pentru 31, regizor pentru 33 și actor în 5 (p. 14); la mai multe din ele, a fost și regizor, și scenarist (vezi lista celor 66, la pp. 43-47).

Deşi găsim puţine date despre activitatea interbelică a lui Janovics, deducem că acesta, fără a se adapta la rigorile diferite ale filmului artistic cu sunet, și-a continuat activitatea într-un domeniu înrudit, dând dovadă de aceeaşi generozitate prin care s-a remarcat dintr-un bun început: „În 1934, el a înaintat Ministerului Român al Învățământului propunerea ca filmele documentare pe care le realizase în diferite regiuni ale României să fie utilizate ca material didactic, în vreme ce Ministerul Culturii din Ungaria l-a solicitat să prezinte locurile, monumentele și elementele etnografice specifice ale Transilvaniei. Munca lui era, așadar, foarte preţioasă, iar talentul său în lumea cinematografiei era incontestabil" (p. 14). Autorilor nu le scapă nici intenţiile timpurii ale lui Janovics de înjghebare la un nivel superior a dialogului cultural, într-o provincie care încă purta rănile şi cicatricile războiului mondial, ale asupririi naţionale dinaintea acestuia (pentru români), dar şi ale schimbărilor teritoriale (pentru maghiari). Intenţiile lui nu au rămas deloc numai teoretice: „(...) se pot construi punţi trainice între cultura maghiară și cea românească, mai ales în condițiile în care Janovics Jenö a turnat filme pentru toți cei ce iubeau această artă. Replicile peliculelor sale au fost scrise și în limba română, respectiv în toate limbile de circulaţie internaţională, astfel că, prin acestea, Clujul şi frumuseţile Transilvaniei au putut fi cunoscute din Europa până în America şi Japonia" (p. 7). Dacă traducerea în limbile țărilor occidentale în care rulau filmele era una imperios necesară, suntem datori să remarcăm faptul că cea în română nu a fost practicată numai din perioada interbelică, ci chiar în anii dinainte de 1920, în cazul proiecţiilor care aveau loc în Transilvania. Spiritul ales al lui Janovics (facilitat nu numai de calitatea lui dobândită, de mason, ci și, aș adăuga, de cea înnăscută, de evreu) este, astfel, scos în relief într-un mod cu totul deosebit.

Însă nu întreaga lume era pregătită pentru a recepta în mod corect înălțimea valorilor umane slujite de Janovics. Astfel, în 1944, când trupele germane au invadat Clujul, acesta „a ajuns pe lista Gestapo-ului din cauza originilor sale evreiești" (p. 14). Familia Janovics reușește să evite deportarea în lagărele morţii de pe teritoriul Poloniei ocupate, refugiindu-se la Budapesta. Un an mai târziu, după încheierea războiului, familia revine la Cluj, celebrul regizor fiind din nou numit director, atât la Teatru,

cât și la Operă. Nu a mai reușit însă să aibă noi realizări artistice, decedând în noiembrie 1945, în orașul pe care îl transformase cândva într-un „imens platou de filmare”. Janovics Jenö a fost înmormântat în Cimitirul Central din Cluj (p. 15). Însă, dacă în 1945, „ororile războiului și pagubele provocate de acesta nu i-au mai permis să găsească resursele necesare pentru a putea turna noi filme” (p. 15), aceasta s-a datorat și modului exemplar în care soţii Janovics au înţeles să își trăiască viaţa: „Deși averea lui a fost una impresionantă datorită filmelor pe care le-a realizat (conform surselor de arhivă, averea familiei Janovics a atins cifra impresionantă de 80.000.000 de frt.) renumitul artist a murit sărac la data de 16 noiembrie 1945. El a ales să își folosească banii câștigaţi pentru sprijinirea actorilor, respectiv a teatrelor din Transilvania și Banat” (p. 14). Soţia lui Jenö, actriţa Lili Poór, a decedat tot la Cluj, în anul 1962; născută în 1886, la Mariancs (Ungaria), stabilită la Cluj în 1910, ca urmare a unei oferte profesionale primite din partea lui Janovics, se căsătorise cu acesta în 1928 (p. 54).

Grosul paginilor *Promenadei Viselor* ne oferă, pe lângă lista completă a filmelor realizate de Janovics, o bogată colecţie de imagini capturate din acestea, precum și prezentările biografice ale tuturor actorilor importanţi lansaţi de regizorul clujean. Nu lipsesc nici schiţele biografice ale celor doi „monştrii sacrii” ai regiei de la Hollywood, Michael Curtiz (pp. 60-61) şi Sir Alexander Korda (pp. 64-65).

Povestea „Hollywood-ului Transilvan”, așa cum este ea depănată de Attila Varga și Adelina Chișu, captivează și seduce cititorul foarte ușor. Potenţialul ei de a fi readusă în atenţia publicului internaţional este încă unul mare, dacă avem în vedere fie și numai faptul că, pe populara *Wikipedia, the free encyclopedia* în limba engleză, ucenicia clujeană nu este menţionată nici în cazul lui Curtiz, nici în cel al lui Korda. Pe paginile rezervate acestora, sunt menţionate împrejurările politice de la Budapesta, care i-au determinat pe amândoi să emigreze: în cazul lui Curtiz (1886-1962) rolul determinant l-a jucat decizia guvernului condus de Bella Kun de a naţionaliza întreaga industrie a filmului, iar în ceea ce îl privește pe Korda (1893-1956) este menţionată scurta lui arestare de după înlăturarea guvernului bolșevic, precum și faptul că nu a mai revenit niciodată în ţara lui natală. În schimb, pe pagina în limba engleză a lui Janovics Jenö, sunt enumerate filmele regizate la Cluj de către cei doi regizori expatriaţi.

Atenţi la impactul internaţional al creaţiei lor, dar și fideli, în același timp, tipului generos de demers practicat de Janovics, Varga și

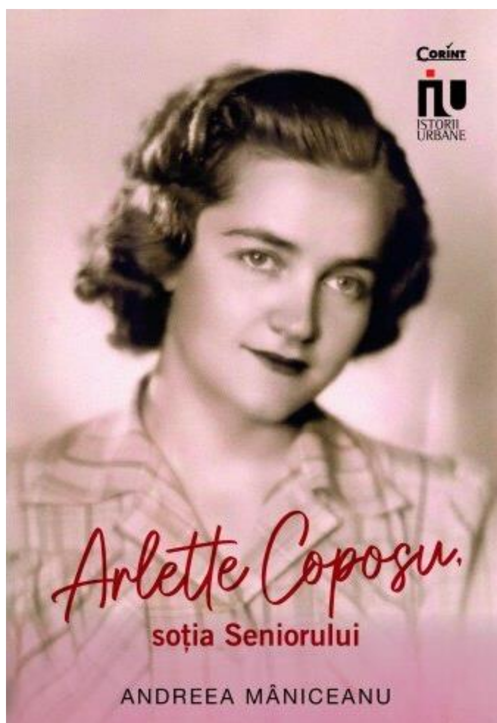
Chișu ne oferă un volum/album biling (în română și în engleză, pe coloane paralele). Trebuie neapărat să remarcăm că lucrarea tipărită vine în consecuția unor expoziții, vernisate anterior la Cluj-Napoca, prin grija lui Attila Varga (în parteneriat cu Transilvania International Film), expoziție care a fost, de asemenea, una bilingvă (în română și în maghiară, de astă-dată).

Poliglot, și încă unul plin de neastâmpăr (în sensul academic al expresiei), Varga devine tot mai cunoscut, în peisajul livresc actual, prin propensiunea-i ieșită din comun pentru teme dificile, de nișă (precum istoria modernă a francmasoneriei ardelene și bănățene, domeniu în care are deja multe și prețioase contribuții), pe care le identifică el însuși, având și capacitatea de a-și coopta partenerii potriviți în demersurile de cercetare, deloc simple, pe care le întreprinde. Remarcăm în context, nu fără plăcere, parteneriatele de dată recentă, prin care autori tineri se consacră drept promotori ai adevăratelor valori interculturale. Dacă în cazul insolitului subiect al vechilor arhitecți transilvăneni, cercetătorul clujean a consacrat deja un astfel de parteneriat (Attila Varga, Gabriela Rus, *Dicționarul Arhitecților din Transilvania în perioada dualismului austro-ungar, 1867-1918*, vol. I, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2017, 365 p.), contemplăm acum un al doilea succes de acest fel. Nu în ultimul rând, ținem să elogiem activitatea de editare, în limba română, a veritabilei bijuterii a istoriografiei maghiare pe care a reprezintă lucrarea lui Jakab Elek, *Istoria Clujului*. Au apărut, până acum, primele trei volume, care compun „seria I" a acestei capodopere (230 p., 220 p., respectiv 194 p.), toate la Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, primul în 2017, al doilea în 2018, iar al treilea în 2019, beneficiind de contribuția meritorie a aceluiași Varga Attila, atât în ceea ce privește traducerea din limba maghiară, cât și studiul introductiv. Seria apare sub auspiciile Academiei Române și ale Asociației „Vechiul Cluj", beneficiind, totodată, de o finanțare din partea autorităților clujene.

După ce am terminat lectura volumului, m-am întors imediat la cuvintele cu care acesta se deschide: „A fost odată un Om... a fost odată un Vis...". Visul meu, de simplu cititor, este ca 90% din autorii care scriu despre dialogul intercultural să semene cu Attila Varga și Adelina Chișu.

Silviu B. Moldovan

Andreea Mâniceanu, *Arlette Coposu, soția Seniorului*, prefață de Matei Gheboianu, postfață şi interviuri de Tudor Călin Zarojanu, Bucureşti, Corint Books, 2020, 176 p.

Acest volum, care a „izbucnit" pe un fond de acalmie a tendinţelor onirice ale tinerilor autori, are la bază disertaţia susţinută de autoare la absolvirea programului masteral „Istoria comunismului în România", în cadrul Universității din București. Pentru realizarea acestuia, Andreea Mâniceanu a obținut și acreditarea la CNSAS, cu tema „Arlette Coposu – biografie", în anul 2017.

Tipul de scriitură (sau, cum ar fi mai bine să spunem, stilul), pe care şi cititorul îl identifică cu uşurinţă, este surprins în prefaţa redactată de fostul îndrumător științific din Facultate: „Lucrarea este scrisă cu multă emoţie, îmbinând metodologia istoricului cu talentul literatului. Frazele, de multe ori scurte, transmit trăirea autoarei şi empatia faţă de suferinţele eroinei, dovedind faptul că istoria nu este doar despre date și evenimente seci, ci, mai ales, despre povești și destine umane" (p. 10). Conform domnului Matei Gheboianu, „modul în care a recreat biografia lui Arlette (...) ne dovedește o maturitate de multe ori nespecifică vârstei autoarei" (p. 10), volumul fiind „atât un certificat de validare a începutului unei cariere de istoric, cât și o mostră a unui demers inteligent de realizare a istoriei recente, deschis către public" (p. 13).

Cititorul este prevenit, de la bun început, de către Matei Gheboianu asupra experienţei semnificative pe care o provoacă contactul cu acest volum: „Un impact foarte puternic asupra tuturor celor care vor lectura volumul de faţă îl va avea descrierea experienţelor carcerale" (p. 11).

Autoarea, pe de altă parte, sesizează, într-o manieră aproape filosofică, dificultăţile implicate de reconstituirea biografiei unei personalităţi sistematic ocultate, timp de decenii, și veritabila cursă contra cronomentru pe care o astfel de activitate o presupune: „Arlette nu are o lucrare dedicată. Tocmai de aceea, cartea de faţă reprezintă o încercare de a aduce la lumină cele mai semnificative momente din viaţa acestei femei deosebite, care a fost închisă timp de 14 ani în cele mai crunte condiţii. Se va spune că este puţin. Este. Dar cu fiecare zi care va trece va fi mai puţin. Timpul lucrează ca un element de eroziune asupra informaţiilor, degradându-le, dispersându-le, făcându-le în cele din urmă să dispară complet. Documentele se umezesc, ard sau se fură, cei care au amintiri îmbătrânesc sau mor. Toată această cercetare este doar o străduinţă de a opri timpul, fie și cu o întârziere regretabilă, din acţiunea sa distructivă. Datele vor părea pe alocuri incomplete. Așa şi sunt. Dar tocmai acest lucru le măreşte dramatismul. Unele documente s-au pierdut complet, altele păstrează poate doar detalii irelevante, dar urmărindu-le firul, ceea ce iese la iveală este cutremurător: Corneliu Coposu a îndurat 17 ani de închisoare comunistă. Arlette, 14, în total o viaţă de om” (pp. 15-16).

Pe parcursul cărţii, autoarea reușește să ne convingă că „Arlette a dovedit, cu siguranţă, că a fost omul cel mai potrivit de a-i fi alături unui adevărat erou, aşa cum a fost Corneliu Coposu” (p. 126). Aceasta ne este descrisă ca o „femeie frumoasă şi curajoasă care a îndurat cu stoicism suferinţele a 14 ani de temniţă comunistă”, care „rămâne prototipul omului care îşi duce întotdeauna suferinţa şi tristeţile cu răbdare şi credinţă, aşteptând ca timpul să împartă dreptatea” şi chiar ca o persoană care „înţelesese poate că niciun rău nu durează la nesfârşit şi spera ca într-o zi regimul comunist, cu toate crimele şi absurdităţile lui, să ia sfârşit pentru totdeauna” (toate fragmentele citate, la p. 123).

Cunoscându-se la Constanţa, în aprilie 1941, în vacanţa de Paşte (p. 33), Corneliu Coposu şi Arlette Marcovici s-au căsătorit în octombrie 1942 (p. 37). Deşi la nuntă au participat numeroase personalităţi politice (în frunte cu Iuliu Maniu), iar condiţia socială destul de bună a mirilor părea că le sigură un viitor fără mari neliniști, cataclismul politic petrecut la finalul celui de-al Doilea Război Mondial le-a răpit efectiv dreptul la fericire. Corneliu a fost arestat la 14 iulie 1947 (p. 43), începându-şi implacabilul calvar concentraţionar, care a durat aproape 17 ani, iar Arlette a fost şi ea condamnată, la nu mai puţin de 20 de ani muncă silnică (p. 119; condamnarea devine definitivă abia în 1954 – p. 122), după ce îşi începuse parcursul în faţa instanţei ca martor. Arlette fusese arestată

la 13 iunie 1950, fiind condamnată, la fel ca şi sora ei, Rose-France, pentru colaborarea cu maiorul Serge-Henry Parisot, de la Legaţia Franţei, care era acuzat de spionaj (pp. 48-49). Arlette a fost eliberată la 15 aprilie 1964, din penitenciarul Oradea (p. 62), pentru ca la sfârşitul lui aprilie 1964, la două săptămâni după revenirea soţiei, şi Corneliu să fie eliberat din domiciliul obligatoriu, care survenise detenţiei (p. 63). Reîntâlnirea a fost însă una de scurtă durată, deoarece Arlette a murit în a treia zi de Crăciun a anului 1966, de cancer, iar Cornel nu şi-a pus niciodată problema de a se recăsători (p. 24), dedicându-se în întregime opoziţiei faţă de regimul comunist.

După eliberarea din detenţie, soţii Coposu se angajaseră, în posturi modeste, fără a emite vreo pretenţie de ascensiune profesională, sau de a obţine în mod individual reparaţii (p. 22). În 1964, la scurt timp după aceea, conducătorul comunist al ţării, Gheorghe Gheorghiu-Dej, l-a invitat personal pe Corneliu la o discuţie, în cadrul căreia i-a propus postul de jurist-consult al Consiliului de Stat (în opinia surorilor, aceasta implica „chiar să-l consilieze probabil pe Dej personal" – p. 22), cu salariu mare şi apartament de serviciu, singura condiţie fiind să dea o declaraţie de desolidarizare de fostul său partid (pp. 22-23). Acesta a refuzat însă categoric oferta, nerevenind asupra deciziei sale nici după perioada de gândire pe care Dej i-o acordase.

Tulburătoare, într-adevăr şi definitiv semnificative pentru caracterul inuman al sistemului concentraţionar comunist, sunt atât faptul că „despre arestarea şi condamnarea soţiei sale, Corneliu Coposu nu a ştiut nimic în cei 15 ani cât a fost închis" (p. 50), cât şi cel subliniat de Senior (însă exagerat, într-o oarecare măsură), că „acuzaţia principală din rechizitoriul ei era faptul că era soţia mea" (p. 48).

Autoarea citează unele mărturii privind regimul de detenţie al femeilor şi verticalitatea deosebită a lui Arlette, în primul rând cea a Iulianei Preduţ Constantinescu, din care reiese şi optimismul funciar al soţiei lui Corneliu Coposu (vezi p. 58). Aceasta citează totodată o apreciere similară din cartea dedicată Seniorului de Cristian Fulger şi Tudor Călin Zarojanu: „Ştia că răul va dura, dar binele va învinge într-o zi şi, de aceea, n-a forţat niciodată lucrurile. (...) N-a răspuns nimănui cu mânie, cu vulgaritate sau ranchiună" (p. 25).

Din păcate pentru fondul de manuscrise referitoare la anii `50, aşa cum ne comunică autoarea, „Mărturiile lui Arlette despre ceea ce a făcut-o să reziste calvarului celor 14 ani lipsiţi de libertate nu s-au păstrat. Poate le-a destăinuit doar familiei sau poate, în timpul scurt pe care l-a mai trăit

după eliberare, nu a mai găsit răgazul de a medita la ceea ce a făcut-o să supraviețuiască. Însă cu siguranță, asemenea Seniorului, credința neclintită și încrederea în bine i-au întărit puterile atunci când răul părea de neînvins" (p. 20). Deși sursele puterilor spirituale ale lui Arlette credem că sunt identificate în mod corect, cea de-a doua propoziție din fragmentul citat este o speculație, inevitabilă, ce-i drept. Dacă cei doi soți au trăit și au simțit la fel, atunci această speculație contrazice informațiile pe care chiar autoarea ni le oferă, cu trei pagini mai devreme: „Corneliu Coposu nu a învinuit și nu s-a lamentat niciodată. Sorurile Coposu au aflat despre tot ce a îndurat fratele lor în închisorile comuniste, mai ales la Râmnicu Sărat, din *Memorialul durerii*, emisiunea Luciei Hossu-Longin, pentru că Seniorul nu a mărturisit niciodată familiei prin tot ce a trecut în cei 17 ani de detenție grea, pentru a nu amplifica și mai mult suferința celor dragi, adunată în toată perioada cât a fost închis" (pp. 17-18). De o importanță capitală este însă observația autoarei de la pagina 17: „Și cu toate acestea, la sfârșitul anilor grei de suferință, toți acești martiri și eroi nu au stat pe gânduri când a venit vorba de iertare".

Considerăm că publicarea unei prezentări a acestui volum într-un număr al „Caietelor CNSAS" special dedicat Centenarului Marii Uniri este cum nu se poate mai potrivit. Atât prin faptul că prin soții Coposu erau reunite, simbolic, două provincii românești supuse multor încercări grele (Transilvania, prin Corneliu, respectiv Basarabia, prin Arlette), ci și prin unele întâmplări biografice concrete. Așa cum sublinia Flavia Coposu-Bălescu, „Tata a fost foarte afectat de cedarea Ardealului. Eu l-am văzut pe tata plângând de două ori: când a murit mama lui și când am pierdut Ardealul. Atunci a îmbătrânit brusc. Avea 54 de ani, era mai înalt decât Cornel, avea peste 1,90, fusese mereu optimist... S-a cocoșat, a încărunțit, și-a pierdut optimismul... A făcut un infarct cu rupere de aortă și gata. De supărare și necaz" (p. 137). Aceeași Flavia remarca un aspect poate, surprinzător: „Nimeni nu mi-a vorbit despre Basarabia așa de frumos cum o făcea ea! Și vorbea cea mai frumoasă limbă românească! Fără niciun accent, fără niciun regionalism" (p. 138). Pentru sororile Coposu, nu numai că „Arlette era foarte atașată de Basarabia" (p. 35), dar „Arlette și mama ei se considerau basarabence" (p. 36).

Totodată, „Basarabia a însemnat mult și pentru Corneliu Coposu", căruia, la absolvirea liceului, tatăl său îi făcuse cadou o călătorie prin țară, acesta rămânând marcat în special „de frumusețea peisajelor și de bunătatea oamenilor" din provincia cea mai răsăriteană a României Mari (p. 36). Pentru patriotismul ardent al lui Corneliu Coposu (care fără

îndoială că i-a și inspirat putere de rezistență, în fața sălbăticiilor din detenție[1]) ne face plăcere să invocăm superba sa conferință intitulată *Țara Sălajului*, pe care a ținut-o la posturile românești de radioemisie la 22 septembrie 1944, în cadrul „Orei Ardealului”, pe care am identificat-o în Arhiva CNSAS (fondul Documentar, dosar nr. 2, vol. 4, ff. 38-44).

Mai mult decât atât, elementele biografice ale eroinei volumului oferit de Andreea Mâniceanu pledează în mod convingător pentru vocația integratoare a statului național român. Arlette Marcovici s-a născut la Constanța, la 1 mai 1915, ca fiică a generalului Ioan Marcovici, fost ministru în primul cabinet condus de Iuliu Maniu și a „Jeannei Husser, singura fiică a elvețianului Joseph Husser” (p. 29). Ioan Marcovici, născut la Foșcani, „făcea parte dintr-o familie de sârbi românizați”, care și-a demonstrat atașamentul față de misionarismul național românesc: „După Primul Război Mondial când s-a făcut apel la intelectuali să meargă în provinciile alipite, familia Marcovici se mută în Basarabia, unde fostul general în armata română preia comanda corpului de grăniceri din Chișinău, oraș unde va locui până în momentul pensionării” (p. 29).

La fel ca orice altă carte, desigur că și aceasta conține câteva neclarități. De pildă, nu putem înțelege cine anume a dat declaratia reprodusă la pagina 51, indicându-se doar sursa (online) a acesteia. Nu înțelegem prea bine nici ceea ce semnifică originea „franco-elvețiană” a Arlettei (dacă ambii părinți erau elvețieni de expresie francofonă, sau unul francez și altul elvețian), decât abia spre sfârșitul volumului, și mai degrabă contextual, atunci când remarcăm și o confuzie între o pensie oferită de statul elvețian și una a statului francez (p. 135). Dacă acesta este un aspect cu totul secundar, ne surprinde însă că autoarea nu sesizează eroarea evidentă a Flaviei Coposu-Băleanu, care afirmă că „în primăvara lui `41”, atunci când viitorii soți Coposu s-au cunoscut, Prințul Știrbey „plecase deja să facă tratative pentru ieșirea noastră din război, la Ankara” (p. 33). Or, în aprilie 1941 România nici măcar nu intrase încă în cel de-al Doilea Război Mondial, darămite să ducă deja tratative pentru ieșirea din el! Din păcate, eroarea se repetă la pagina 136, în interviul luat surorilor Rodica și Flavia Coposu de către Tudor Călin Zarojanu (ba, încă, în acest loc este indicat anul 1940!).

---

[1] De notat și faptul că soții Coposu au „refuzat categoric” și propunerea lui Iuliu Maniu de a-și părăsi țara, în cadrul binecunoscutului episod (lamentabil eșuat) de la Tămădău, din iulie 1947, care a furnizat autorităților pretextul necesar pentru a distruge Partidul Național Țărănesc (vezi p. 41).

Cuvântul „notiţe”, referitor la notele informative ale „surselor” Securităţii, care este folosit în mod repetat (de exemplu, la p. 125), este foarte nepotrivit. De asemenea, ni se pare impropriu titlul celui de-al treilea capitol al cărţii (*Martoră a procesului Legaţiei Franceze* – p. 97), când în acest capitol este relatată şi condamnarea la detenţie a lui Arlette. Poate ar fi meritat investigat un pic dacă nu a existat totuşi vreun element concret care a provocat faptul că „în 1960, când Securitatea se agita pentru luarea de măsuri în mod urgent şi cerea, cât mai repede posibil, rezultatele încercărilor de a o găsi pe Arlette, aceasta se afla închisă în temniţele de la Mislea, îndurând suferinţele terorii comuniste” (p. 78).

Am identificat un singur loc în care Andreea Mâniceanu forţează, am zice că într-un mod reflex, interpretarea documentelor. Este vorba despre o scrisoare pe care Corneliu Coposu o trimite, la doi ani după eliberare, bunului său prieten din tinereţe, Liviu Vinetu Gattenburg, care se stabilise în Elveţia şi care se oferise să îl ajute material:

„În finalul scrisorii, sunt prezentate aspecte referitoare la România din care Liviu Gattenburg află că a început să se construiască foarte mult, «atât instituţii de interes public cât şi locuinţe pentru cetăţeni», dar şi că numărul turiştilor străini este din ce în ce mai mare. «România prezintă nenumărate atracţii pentru vizitatori, nu numai în ce priveşte frumuseţile ei naturale, pe care în bună măsură le cunoşti, dar şi în ce priveşte avântul extraordinar pe care l-a luat industria, în toate ramurile ei».

Corneliu Coposu ştie că scrisoarea va fi interceptată de Securitate, astfel se explică rolul acestor detalii şi, în plus, se poate observa că pe tot parcursul textului nu este adusă nicio critică regimului comunist. Corneliu Coposu nu aminteşte nimic din ce au îndurat în anii de detenţie, atât el, cât şi soţia sa Arlette, sau despre toate greutăţile prin care familia a fost nevoită să treacă.

Scrisoarea se încheie cu calde mulţumiri şi cu cele mai sincere urări din partea întregii familii, dar şi cu o invitaţie de a vizita România. Se poate observa că sunt prezentate, din nou, câteva aspecte referitoare la progresul turismului românesc. «Ce ar fi dacă ţi-ai programa, într-o vară, o excursie cu familia ta prin ţara noastră? Se acordă condiţii foarte avantajoase pentru turişti şi cheltuielile sunt mai mici decât în orice altă ţară, iar cazarea, condiţiunile de deplasare şi alimentare, foarte bine puse la punct. Mi-ar face mare plăcere să te pot revedea»” (pp. 91-92).

Am afirmat că autoarea a reacţionat într-un mod reflex, deoarece este un tip de reacţie destul de des întâlnit, acela de a nega orice elemente pozitive care ar fi fost remarcate de către anticomunişti, pesemne din

teama că, altfel, aureola de luptători fără prihană a acestora ar avea ceva de suferit. Credem că această atitudine era una pe cât de inocentă, tot pe atât de greșită. În primul rând, nimic din ceea ce scria Coposu, în epistola adresată lui Liviu Gattenburg, nu era neadevărat. În la doilea rând, expeditorul nu era numai un comunist ireductibil, ci şi un patriot la fel de ireductibil, calitate în care, cu siguranţă, găsea puterea de a se bucura de orice progres al ţării lui (la realizarea căruia, de altfel, se angajase personal, lucrând la un șantier de construcţii), fără ca prin aceasta să devină un comunist. Eroii care ieșiseră din detenţie nu erau niște posaci îmbibaţi de mizantropie, care atunci când vedeau o bucată de aur, ca să zicem aşa, strigau că de fapt era cărbune sau de-a dreptul gunoi, numai pentru că meşterul aurar era, mai mult sau mai puţin, comunist. Mărturiile documentare din acest punct de vedere sunt copleșitoare și nu credem că le putem oculta, oricât de mult ne-am dori-o. Observaţia autoarei că expeditorul „nu amintește nimic din ce au îndurat în anii de detenţie, atât el, cât și soţia sa Arlette, sau despre toate greutăţile prin care familia a fost nevoită să treacă" contrazice flagrant fapte deja clar stabilite, anume că acesta „nu s-a lamentat niciodată", ba mai mult, nu le vorbise nicicând nici măcar surorilor lui despre aceste aspecte dramatice (p. 17). În plus, credem că autoarea nu a fost atentă la întregul sens al corespondenţei, din moment ce Corneliu îi preciza lui Liviu situaţia medicală gravă a lui „Arlette, cu care ne-am reîntâlnit la București în 1964" – vezi p. 89 (din ce alt motiv s-ar fi putut revedea un soţ cu soţia lui abia după decenii, decât graţierile masive din anul menţionat, despre care ştia toată lumea?), iar Arlette însăşi îi scria aceluiaşi prieten din Elveţia că „France a murit în primăvara anului 1958" (adică în detenţie – p. 93). În fine, să mai precizăm că un om de tăria lui Corneliu Coposu, care cu doi ani în urmă refuzase oferta „de nerefuzat" a liderului comunist, doar pentru a nu semna un anumit document, nu putea să scrie lucruri contrare conştiinţei lui, într-o scrisoare particulară (fie ea și interceptată de către Securitate). În caz contrar, statuia lui Coposu, de personalitate care nu și-a călcat niciodată pe conştiinţă, ar avea destul de grav de suferit. Mai mult, am spune că, în cazul în care toate elementele indicate în scrisoare, care sugerau o anumită „îmblânzire" a regimului comunist din România, ar fi fost doar niște minciuni, atunci Corneliu Coposu ar putea fi chiar bănuit că era complice sau parte a unui plan de a-l atrage în ţară pe prietenul său (care, aşa cum aflăm de la pagina 87, „plecase ilegal din ţară, în 1947"), acesta putând fi capturat şi poate chiar condamnat de poliţia politică.

Faptul, destul de insistent remarcat de comentatori (fie în prefaţa volumului, fie cu ocazia lansării acestuia) că autoarea este o persoană tânără (chiar foarte tânără, din perspectiva traseului profesional, am spune noi), poate că este, tocmai el, „reţeta” succesului unui demers istoriografic de această factură. Credem acest lucru deoarece, după lectura volumului, cititorul nu rămâne (sau, cel puţin, așa ne place să credem) cu sentimentul de ură care își caută debușeul prin care să se manifeste, ci cu cel de admiraţie pentru conştiinţele exemplare şi cu hotărârea de a nu tolera, în viitor, nici distrugerea unor destine inocente, nici falsificarea istoriei naţionale. O hotărâre, firește, cuantificabilă numai prin nivelul puterii de rezistenţă pe care Dumnezeu i-a hărăzit-o fiecăruia: atunci când nu au adversar, toţi oamenii sunt foarte hotărâţi să se opună și să reziste, dar nu la fel de mulţi găsesc și puterea interioară a unui Corneliu Coposu, sau a altor eroi adevăraţi, de care România nu a dus lipsă (câţi dintre noi ar fi avut puterea să refuze propunerea din 1964 a lui Gheorghiu Gheorghiu-Dej, numai pentru a nu semna ceva ce le încălca conștiința?; răspunsul, evident, trebuie dat numai în gând, deoarece, atunci când ne exprimăm cu voce tare, toţi clamăm ceea ce se așteaptă de la noi...). În România, spre deosebire de alte ţări foste comuniste, și în contradictoriu cu presupusul caracter interiorizat-creștin al naţiunii noastre, discursul public referitor la perioada comunistă a fost prea mult timp „confiscat” de apelul la ura nestinsă şi la dorinţa de răzbunare, în contrast cu ceea ce marile conştiinţe arestate au încercat, în fond, să ne înveţe (faptul că „dacă suferinţa nu te face mai bun, înseamnă că ai suferit degeaba”)[2].

Chiar dacă nu a fost prima care a venit în contact cu documentele aşa-numitului „lot al Legaţiei Franceze” (aşa cum se afirmă în prefaţă – p. 10), meritul Andreei Mâniceanu de a reconstitui, pornind de la ele, chipul viu al Arlettei, precum şi de a fi, prima de astă-dată, care îi dedică acesteia un volum întreg, nu este cu nimic ştirbit. Prin acribia documentării şi perseverenţa de a continua un demers de cercetare pe care mulţi

[2] Autorul acestor rânduri recunoaște că și lui i s-a suit sângele în cap, citind, bunăoară, un fragment dintr-un interviu al lui Corneliu Coposu, reprodus și de Andreea Mâniceanu: „Niciodată n-am înţeles cum puteau ăștia să-și chinuie semenii fără să aibă niciun motiv. Mă obsedează care a fost motivaţia celor care *au intrat în celula lui Mihalache, care avea 82 de ani, ca să-l bată, când săracul om nici nu se putea mișca. Sau pe Rădulescu Pogoneanu, paralizat, îl băteau în pat* (subl. S.B.-M.). Cine știe cum fusese transformat noul om al comuniștilor?! N-am să înţeleg niciodată cum poţi bate un om al cărui nume nici nu-l cunoști măcar și să spui apoi că ţi-ai făcut datoria. Nu-i înţeleg, dar nici nu-i urăsc” (p. 18).

congeneri ai ei l-ar fi abandonat imediat după absolvirea studiilor universitare, meritul este augmentat. Însă, prin empatia rară (care umbrește extrem de puţin caracterul reflexiv obligatoriu al unei lucrări ştiinţifice), Andreea Mâniceanu se înscrie (alături, am spune, de Clara-Cosmineanu-Mareş) într-o serie, extrem de restrânsă numeric, de autori care au capacitatea de a percepe Istoria (inclusiv Teroarea Istoriei, într-un sens eliadian) și ca o „poveste" (însă nu o poveste de adormit copii, ci una de trezit conştiinţe). Acest aspect credem că asigură o anumită perenitate a operei lor, chiar dacă (sau, poate, tocmai pentru că) au un impact fatalmente limitat asupra masei potenţiale de cititori, căutătoare de senzaţii mai facile.

Lansarea volumului *Arlette Coposu, soţia Seniorului*, a avut loc, după unele retractări cauzate de pandemie, în grădina Casei Filipescu-Cesianu, din Calea Victoriei, nr. 151, joi, 3 septembrie. A fost o după-amiază în care mulţi virtuali cititori, în special tineri, au avut „curajul" să participe la această lansare (paradoxal, în societatea românească s-a ajuns să se vorbească despre curaj într-un context epidemiologic, însă nu am dori să comparăm acest „curaj" cu eroismul de care au dat dovadă, cândva, Corneliu şi Arlette Coposu; nu ne referim, aici, evident, la curajul real, dar obligatoriu, al cadrelor medicale care fac faţă cazurilor grave de infecţie).

S-au spus, la această lansare, câteva lucruri importante, cu o semnificaţie mai generală. Directorul Muzeului Municipiului București (şeful profesional al Andreei și, totodată, coordonatorul colecţiei de la Corint, în cadrul căreia a apărut volumul), Adrian Majuru, a împărtășit auditoriului percepţiile lui din toamna anului 1995, când, la înmormântarea Seniorului, a simţit că „murea o ţară". După ce a subliniat (pe drept cuvânt, spunem noi acum, după ce am citit cartea) faptul că familia Coposu „trebuie să fie un exemplu pentru toate familiile viitoare", reprezentantul Fundaţiei „Corneliu Coposu", Ionuţ Gherasim, a pus punctul pe „i", sintetizând crezul atâtor naţional-ţărăniști striviţi în penitenciarele comuniste: „identitatea noastră naţională este ceea ce contează cel mai mult". Iar mentorul din facultate al autoarei, Matei Gheboianu, ne-a atras atenţia asupra faptului că volumul „este oarecum atipic pentru o lucrare de istorie, pentru că veţi găsi la fiecare frază emoţiile Andreei".

Găsind puterea de a-și susţine ideile și în public, Andreea Mâniceanu a concluzionat: „În seara asta, datorită dumneavoastră, o poveste merge mai departe".

Autorii au obligatia nenegociabilă de a fi modești, deci trebuie să atribuie perenitatea poveștii cititorilor lor, şi nu propriei persoane. Pe de altă parte, știm de la Mircea Vulcănescu faptul că o operă își împlinește menirea în momentul în care a fost scrisă, indiferent cât de citită va fi, sau nu va fi, ba chiar şi indiferent dacă va fi vreodată publicată, ori nu va fi. Cu toate acestea, având în vedere ceea ce, pe bună dreptate, autoarea a scris, la pagina 16, este destul de limpede că „străduinţa de a opri timpul" nu poate avea succes decât dacă are doi piloni de susţinere... care sunt, de fapt, trei: cei care își amintesc, cei care scriu și cei care citesc (aceste posturi pot fi si cumulate, în diverse combinaţii).

„Mă simt onorată că Dumnezeu a rânduit să scriu eu această poveste".

Cu această afirmaţie antologică, autoarea a transformat însăși lansarea volumului într-o poveste. Dacă ea va merge mai departe, depinde, într-adevăr, parţial de publicul care a fost prezent sau nu, la Casa Cesianu.

Silviu B. Moldovan

Abrevieri

A.C.N.S.A.S., Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
A.C.S.I.E.R., Arhiva Centrului pentru Studiul Istoriei Evreilor din România
A.F.D.A., Asociaţia Foştilor Deţinuţi şi Deportaţi Politic Antifascişti
AGERPRESS, Agenţia Română de Presă
A.M.A.E., Arhiva Ministerului Afacerilor Externe
A.M.I., Arhiva Ministerului de Interne
A.N.I.C., Arhivele Naţionale Istorice Centrale
A.N.R., Arhivele Naţionale ale României
A.S.S.P., Academia de Ştiinţe Sociale şi Politice
C.A.P., Cooperativa Agricolă de Producţie
C.C. al P.C.R., Comitetul Central al Partidului Comunist Român
C.C. al P.M.R., Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român
C.C.F.S., Consiliul pentru Cultură Fizică şi Sport
C.D.E., Comitetul Democrat Evreesc
C.I.A., Central Intelligence Agency/Agenţia Centrală de Informaţii
C.N.S.A.S., Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
col., colonel
com., comuna
coord., coordonator
cpt., căpitan
C.R., contrarevoluţionar
C.S.I.E.R., Centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România
C.S.S., Consiliul Securităţii Statului
C.T.O.T., Comandamentul pentru Tehnica Operativă şi Transmisiuni
C.T.S., Comandamentul Trupelor de Securitate
D.G.I.E., Direcţia Generală de Informaţii Externe
D.G.P., Direcţia Generală a Poliţiei
D.G.M., Direcţia Generală a Miliţiei
D.G.S.P., Direcţia Generală a Securităţii Poporului
D.I.E., Departamentul de Informaţii Externe
D.M.R.U., Direcţia Management Resurse Umane
D.O., domiciliu obligatoriu
D.R.M.A.I., Direcţia Regională a Ministerului Afacerilor Interne
D.R.S., Direcţia Regională de Securitate
D.R.S.P., Direcţia Regională de Securitate a Poporului
D.R.S.S., Direcţia Regională a Securităţii Statului
D.S.S., Departamentul Securităţii Statului
D.U.I., Dosar de urmărire informativă
D.V., dosar de verificare
E.S.P.L.A., Editura de Stat pentru Literatură şi Artă
F.C.E.R., Federaţia Comunităţilor Evreieşti din România

g-ral mr., general maior
H.C.M., Hotărâre a Consiliului de Miniştri
I.C.A.S., Întreprinderea Canal-Apă-Salubritate
I.J., Inspectoratul Judeţean
I.M.B., Inspectoratul Municipiului Bucureşti
I.O.B.B., Ordinul B'nei Brith în România
I.S.J., Inspectoratul de Securitate Judeţean
jud., judeţul
K.U.F./Y.K.U.F., Jewish Culture Association/Yidisher Kultur Farband
lt. col., locotenent colonel
lt. maj., locotenent major
lt., locotenent
M.A.E., Ministerul Afacerilor Externe
M.A.I., Ministerul Afacerilor Interne
M.A.N., Marea Adunare Naţională
M.C.E., Ministerul Comerţului Exterior
M.F.A., Ministerul Forţelor Armate
M.I., Ministerul de Interne
M.O., Monitorul Oficial
mr., maior
M.S.S., Ministerul Securităţii Statului
N.A.T.O., Organizaţia Tratatului Atlanticului de Nord
N.K.V.D., Narodnîi komissariat vnutrennih del/Comisariatul pentru Afaceri Interne al Poporului
O.N.U., Organizaţia Naţiunilor Unite
O.S.P., Organizaţia Sportului Popular
O.C.L., Organizaţia Comercială Locală
O.E.P., Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei
P.C.M., Preşedinţia Consiliului de Miniştri
P.C.R., Partidul Comunist Român
P.C.U.S., Partidul Comunist al Uniunii Sovietice
P.M.R., Partidul Muncitoresc Român
P.N.Ţ., Partidul Naţional Ţărănesc
pp, prevăzută şi pedepsită
R.A.U., Republica Arabă Unită
R.F.G., Republica Federală Germană
R.P.R., Republica Populară Română
R.R.D., Revista Română de Drept
R.S.F.J., Republica Socialistă Federativă Iugoslavia
R.S.R., Republica Socialistă Română
R.S.H.A., Reichssicherheitshauptamt/Biroul Principal de Securitate al Reichului German
S.C.L., „Studii şi Cercetări Lingvistice”

S.D., Sicherheitsdienst/Serviciul de Securitate
S.I.G., Supravegherea informativă generală
slt., sublocotenent
S.N.S.P.A., Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative
S.P.A., Secţia Propagandă și Agitaţie
S.S., Schutzstaffel/Eșalonul de protecţie
S.S.I., Serviciul Special de Informaţii
S.U.A., Statele Unite ale Americii
T.A.R.O.M., Transporturi Aeriene Române
T.E.S., Teatrul Evreiesc de Stat
T.O., tehnică operativă
tov., tovarăș
U.C.F.S., Uniunea de Cultură Fizică și Sport
U.N.E.S.C.O., Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Educaţie, Ştiinţă şi Cultură
U.R.S.S., Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste
U.S.A., United States of America/Statele Unite ale Americii
U.S.I.S., United States Information Service
U.T.C., Uniunea Tineretului Comunist

Lista autorilor

István BANDI - cercetător principal, Departamentul de cercetări științifice, Arhiva Istorică a Serviciilor Secrete din Ungaria – ÁBTL, Budapesta, Ungaria. Este doctorand la Universitatea Națională de Servicii Publice din Budapesta, Ungaria (NUPS). Studii publicate recent: *Calea schimbării dictaturii comuniste prin dialogare. „Revoluția" din 1989 în Ungaria.* Studia Universitatis Moldoviae, Chișinău. 2019, 4. (124) ISSN 1811-2668, ISSN online 2345-1009, 195-201; *Momentul istoric 1989 în relațiile româno-maghiare în contextul schimbărilor din cadrul pactului de la Varșovia.* în „Revista Militară. Studii de securitate și apărare", Academia Militară „Alexandru cel Bun", Chișinău, 2019/1(21) ISSN 1857-405X, 91-103.

Florian BANU – consilier superior CNSAS; licenţiat al Facultăţii de Istorie a Universităţii „Dunărea de Jos" – Galaţi (1997); doctor în istorie al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol" – Iaşi (2001); autor al câtorva zeci de articole şi studii pe teme de istorie a aparatului represiv al regimului comunist, istoria mişcării de rezistenţă armată şi istorie economică; volum recent: *Mihai Caraman – un spion în Războiul Rece*, București, Editura Corint, 2019.

Luminița BANU – consilier superior CNSAS, licenţiată a Facultăţii de Psihologie şi Ştiinţele Educaţiei, Universitatea București (1999); studii postuniversitare – specializarea Management şi evaluare educaţională (2000); autoare a mai multor studii și articole în reviste de specialitate. Volum recent: *Securitatea și sistemul educațional comunist din România (1948-1989)* Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2015.

Iuliu CRĂCANĂ – consilier superior CNSAS, licenţiat al Universităţii Dunărea de Jos din Galaţi, secţia de Istorie-Filozofie (1994-1998), licenţă în drept la Universitatea „Titu Maiorescu" Bucureşti (2009), doctor în istorie – Universitatea Bucureşti (2012). Autor al mai multor studii şi articole în reviste de specialitate. Volum publicat recent: *Dreptul în slujba puterii. Justiția în regimul comunist din România*, 1944-1958*,* București, Editura INST, 2015.

Ladislau CSENDES – membru al Colegiului CNSAS din anul 2000, președinte al Colegiului CNSAS între anii 2007-2009, conferențiar universitar la Universitatea Națională de Muzică, București, volum recent: O *biserică mai puţin mistică? Marginalii pentru o dare de seamă asupra Bisericii Luterane din RPR 1948-1956*, (în

limba maghiară), 2 volume, Bibliotheca Augustana Transsylvanica, Cluj Napoca. 2018

Georg HERBSTRITT – cercetător şi consilier ştiinţific în cadrul Departamentului pentru Educaţie și Cercetare al BStU (Bundesbeauftragte für die Stasi-Unterlagen - Comisia federală pentru Arhivele Stasi); doctor în istorie. Volum recent: *Bundesbürger im Dienst der DDR-Spionage* (*Cetățeni ai Republicii Federale Germane în serviciul spionajului RDG),* Editura Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2007. Volum în limba română: *Stasi și Securitatea,* București, Editura Humanitas, 2005 (împreună cu Stejărel Olaru).

Mihai DEMETRIADE – consilier principal CNSAS, licenţiat al Facultăţii de Filozofie din cadrul Universităţii „Al. I. Cuza" Iaşi, (1997); masterat în filozofie în cadrul aceleași universităţi (1998); licenţiat al Facultăţii de Ştiinţe Politice din cadrul SNSPA Bucureşti. Studiu recent: *Grupul Operativ Aiud* în Octavian Roske (coord.), *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea, F-O*, București, INST, 2012, pp. 200-208.

Oana IONEL DEMETRIADE – consilier superior CNSAS, licenţiată a Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii „Al. I. Cuza" Iași (1999); doctor în istorie al Universității din București (2016); coautor și coeditor al mai multor volume editate în cadrul CNSAS. Volum recent: *Generalul Nicolae Rădescu. Profilul unui om de stat în imagini și documente*, București, Editura Oscar Print, 2015.

Nicoleta IONESCU-GURĂ – cercetător în cadrul Direcţiei Cercetare, Expoziţii şi Publicaţii a Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii. A absolvit Facultatea de Istorie, Universitatea din Bucureşti. Este doctor în istorie al Universităţii București (2003). Este coautor al volumului *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicţionar* (Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004). Este autorul lucrărilor: *Stalinizarea României. Republica Populară Română: 1948-1950. Transformări Instituționale* (Bucureşti, Editura All, 2005 - Premiul Academiei Române acordat în anul 2007); *Nomenclatura Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român,* (Bucureşti, Editura Humanitas, 2006); *Dimensiunea represiunii din România în regimul comunist. Dislocări de persoane și fixări de domiciliu obligatoriu* (Bucureşti, Editura Corint, 2010). Volum recent: *Munca forțată din România în regimul comunist. Internările administrative din perioada Gheorghe Gheorghiu-Dej (1948-1965),* Bucureşti, Editura Corint, 2017.

Mieszko JACKOWIAK – este angajat la Comisia federală pentru Arhivele Stasi (BStU) din Berlin (din 2015), mai întâi ca referent de cercetare în Departamentul Educație și Cercetare pentru proiectul „Colaborarea Stasi cu KGB și cu alte servicii secrete din Europa de Est", iar din 2019 referent în Departamentul de Informație a fișierelor Stasi. De origine polonez, a studiat Cultura și Istoria Europei Centrale și de Est la Universitatea Europeană „Viadrina" din Frankfurt (Oder) în Germania, unde a obținut și un master (2013). A făcut mai multe stagii în România, inclusiv la Fundația Academia Civică din București și Memorialul de la Sighetu Marmației (2014). Vorbește poloneză, germană, engleză, română și rusă.

Iryna MATIASH – doctor în istorie, profesor, cercetător la Departamentul de Istoria Relațiilor Internaționale și de Politică Externă al Ucrainei, din cadrul Institutului de Istorie al Ucrainei,președinte al Societății de Istoria Diplomației și Relații Internaționale, profesor la Academia Diplomatică din cadrul Ministerului de Externe al Ucrainei.

Elis PLEȘA – Consilier superior în cadrul Direcției Cercetare, Expoziții, Publicații a Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității. A absolvit Facultatea de Istorie, Universitatea din București (2000). A absolvit masterul „Comunicare organizaționala", Facultatea de Științe ale Educației, Științe Sociale și Psihologie, Universitatea din Pitești (2019). Doctor în istorie al Universității din București (2013). Autor al mai multor studii și articole circumscrise istoriei comunismului românesc. Publicații recente: *Gheorghe Gheorghiu-Dej: cultul personalității (1945-1965)*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015; „Caietele C.N.S.A.S.", *Minoritatea evreiască din România* (I), anul X, nr. 2 (20)/2017, București, Editura C.N.S.A.S., 2018 (coordonator număr tematic).

Din Sumar:

Ladislau CSENDES, *„Să redăm cuvântului conținutul moral, forța națională și credibilitatea". Pastorala (arhi) episcopului Áron Márton la semicentenarul României Mari*

Luminița BANU, Florian BANU, *De la agonie, la extaz. Evenimentele din România anului 1918 în percepția contemporanilor*

Elis PLEȘA, *Protopopul greco-catolic Iuliu Căpâlneanu, fost delegat la Marea Unire, în fața represiunii exercitate de regimul comunist*

Iryna MATIASH, *The Initial Educational Institutions in the Field of Ukrainian Consular Service* (1918-1923)

Oana IONEL DEMETRIADE, Mihai DEMETRIADE, *De la raptul teritorial la exilul memoriei. Confiscarea de către Securitate a documentelor unioniștilor basarabeni Pantelimon Halippa și Ioan Pelivan*

Iuliu CRĂCANĂ, *Judecătorul Mihail C. Ardeleanu și școala dongoroziană sau „disciplina" Dreptului Penal*

Bandi ISTVÁN, *Umbre ale „fericitului" regim Kádár. O investigație istorică fără ocolișuri despre recrutarea și folosirea informatorilor minori din cadrul Ordinului Benedictin în anii '60*

Mieszko JACKOWIAK, Georg HERBSTRITT, *Cursul deosebit al României anilor 1960 și 1970 din perspectiva KGB și Stasi. Perspective din „Arhiva Mitrohin" și din documentele spionajului din Ministerul Securității Statului (Stasi, MSS) din RDG*

Nicoleta IONESCU-GURĂ, *Ultimul Congres al Partidului Comunist Român (20-24 noiembrie 1989) reflectat în notele Unității Speciale „R" din Departamentul Securității Statului și în arhiva PCR*

ISSN 1844-6590